CAII PLINII SECUNDI HISTORIAE NATURALIS LIBRI 37 CUM...

Gaius Plinius Secundus, René Louiche Desfontaines

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

Chez N. E. LEMAIRE, Éditeur, rue des Quatre Fils, n° 16, au Marais.
DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.
TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.
A. F. DIDOT, imprimeur de l'Institut, rue Jacob, n° 24.
BOSSANGE père, libraire, rue Richelieu, n° 60.
DONDEY-DUPRÉ, impr.-lib. rue Richelieu, n° 47 *bis*.
BRUNOT-LABBE, libraire de l'Université, quai des Augustins, n° 33.
Jul. RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.
MONGIE aîné, libraire, boulevard Italien, n° 10.
H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.
ARTHUS-BERTRAND, libraire, rue Hautefeuille, n° 23.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

CAII PLINII SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII

EXCUDEBAT A. FIRMINUS DIDOT,
GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

CAII PLINII SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBRI XXXVII

CUM SELECTIS J. HARDUINI, DALECAMPII, BODÆI, GERARDI, SPRENGELII, ATQUE ALIORUM NOTIS ET EXCURSIBUS

PARS QUARTA CONTINENS REM HERBARIAM

CURANTE L. DESFONTAINES

REGIÆ SCIENTIARUM ACADEMIÆ SOCIO, NECNON IN HORTO REGIO PARISIENSI BOTANICES PROFESSORE

VOLUMEN SEPTIMUM

PARS POSTERIOR

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXX

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXV.

I. (1.) Ipsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit : nihil deinde occultatum, quodque non prodesse posteris vellent. At nos elaborata iis abscondere atque supprimere cupimus, et fraudare vitam[1] etiam alienis bonis. Ita certe recondunt, qui pauca aliqua novere, invidentes aliis : et neminem docere, in auctoritatem[2] scientiæ est. Tantum ab excogitandis novis, ac juvanda vita mores absunt, summumque opus ingeniorum diu jam hoc fuit, ut intra unumquemque recte facta veterum perirent. At hercules singula[3] quosdam inventa deorum numero addidere : omnium utique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente. Non æque hæc cura eorum mira in his[4], quæ satu blandiuntur, aut cibo invitant : culmina[5] quoque montium invia et solitudines abditas, omnisque terræ fibras scrutati invenere, quid quæque radix pol-

I. 1. *Fraudare vitam*. Et fraudare homines qui vivunt, bonis quæ alii invenere. Hard.

2. *In auctoritatem*. Id auctoritatem conciliare scientiæ videtur. H.

3. *Singula quosdam*. Quæ singuli homines invenerunt, quosdam e suis inventoribus in deorum numerum addidere : omnium certe, qui in eo elaborarunt, vitam clariorem fecere, cognomine herbis indito. H. — *Omnium utique*. Pintianus script. mallet *hominum*. Ed.

4. *Mira in his*. Gron. et Al. ante Hard. *mira esset in*. Ed.

5. *Sed culmina*, etc. (Sic prius). Particula *sed* in nullo est nostrorum. Et eleganter in talibus eam omitti sæpius ad Livium et Senecam monendum nobis fuit. Gron.

leret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus vertentes.

1 II. (II.) Minus hoc, quam par erat, nostri celebravere, omnium utilitatum et virtutum rapacissimi: primusque et diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis dumtaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentavit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad divum Augustum, inchoata etiam præfatione[1] religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mederetur[2] majestas.

1 III. Antea condiderat solus apud nos, quod equidem inveni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primum tempore hanc scientiam ad nostros pervenisse animo adverto. Namque Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquam[1] fama intelligitur. Uni ei excogitatum[2], quotidie venenum bibere præsumptis remediis, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inventa genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen ejus retinet. Illius inventum autumant[3], san-

II. 1. *Præfatione.* Inserta præcautione, ut humanis calamitatibus opitularetur principis majestas, felici administratione imperii. H.

2. *Mederetur.* Sic et Chiffl. *medicetur* Gron. et Al. et paulo post, *animadverto.* Ed.

III. 1. *Præterquam fama.* Forte, ut alibi, *præterque:* hoc est, ac præterea. Præter singularem famam, quam ille apud omnes obtinuit, etiam argumentis quamplurimis diligentissimus naturæ scrutator fuisse intelligitur. Hard.

2. *Uni ei excogitatum.* Cels. V, 23: « Nobilissimum est antidotum Mithridatis, quod quotidie sumendo, rex ille dicitur adversus venenorum pericula tutum corpus suum reddidisse. » Vide Dionem Cassium lib. XXXVII, cap. 35. Hard.

3. *Illius inventum autumant.* Gellius lib. XVII, cap. 16, pag. 972: « Anates Ponticas dicitur edundis vulgo venenis victitare. Scriptum etiam a Lenæo Cn. Pompeii liberto, Mithridatem illum Ponti regem medicæ rei et remediorum genus id solertem fuisse: solitumque eum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valent: eumque sanguinem vel potentissi-

guinem anatum[4] Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viverent. Ad illum[5] Asclepiadis medendi arte clari, volumina composita exstant, quum sollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum[6] mortalium viginti duabus linguis loquutum certum est, nec de subjectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI[7], quibus regnavit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, et ab omnibus subjectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum et exemplaria, effectusque, in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus[8], transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, grammaticæ artis[9], jussit : vitæque ita profuit non minus, quam reipublicæ victoria illa.

mum esse in ea confectione.» Sanguinem anatum utilissime in antidotis misceri, tradit quoque Diosc. II, 97, anseris quoque atque hœdi. Meminit etiam Scrib. Larg. Comp. CLXXXVII. HARD.

4. *Sanguinem anatum*, etc. Inde nata est ac inventa medicis confectio δι' αἱμάτων. DAL.

5. *Ad illum*, etc. Ad Mithridatem libros misit de arte medendi Asclepiades, quum sollicitatus ab eo rege, ut ad se veniret, pro se præcepta ab Urbe misit. Commentarios edidisse in quosdam libros Hippocratis, aliaque plurima scriptis consignasse, ex Brasavoli indice in Galenum intelliges : præter ea quæ recensuimus in Auctorum syllabo. HARD.

6. *Solum mortalium*. Transcripsit hæc Gellius, XVII, 17, p. 974, indicavitque Plin. VII, 24, ed. nost. tom. III, pag. 105 et 275. ED.

7. *Annis LVI*. Sic libri etiam MSS. Regg. Colb. etc. Appianus de bell. Mithrid. pag. 249, vixisse ait annos novem supra LX; imperitasse annos LVII : Ἐβίω δ' ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἐπὶ τοῖς ἑξήκοντα ἔτεσι· καὶ τούτων ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα ἔτεσιν ἐβασίλευσε. Strabo lib. X, pag. 477, auctor est ætatis anno undecimo susceptum ab eo imperium. H. — *Annis LVI, quibus regnavit*. Brot. « annis LXI, etc. » ED.

8. *Pompeius autem omni regia præda potitus*. « Antidotus vero multis Mithridatica fertur Consociata modis : sed Magnus scrinia regis Quum raperet victor, vilem deprendit in illis Synthesin, et vulgata satis medicamina risit. » Serenus cap. de venenis. DALEC.

9. *Lenæum, gramm. artis doctissimum*. Vox ultima est ab non doctissimo. Chiffl. et Vossianus relegant. Et eodem modo loquutus est Plinius (vid. infr.). GRONOV. — *Grammaticæ artis*. Libri editi, *gram-*

1 IV. Præter hos græci auctores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Cratevas[1], Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil pæne aliud, quam rei difficultas intelligatur[2]. Pinxere namque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verum et pictura fallax est, et coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcriben-

maticæ artis doctissimum, quæ vox inserta temere ab interpolatore aliquo, nec Plinium sapit. Abest ea sine a MSS. Regg. Colb. Chiffl. Sic XXX, 6 : « Adolescentibus nobis visus Apion grammaticæ artis, » hoc est, grammaticus. Et supra, VII, 40 : « Grammaticæ artis Daphni Gnatio. » Lib. IX, 8 : « Arionem quoque citharœdicæ artis, interficere nautis in mari parantibus. » Hard. — *Grammaticæ artis*. Sic bene MS. Reg. 1, Vossian. et editio princeps : neque addendum fuit *peritum*. Brot.

IV. 1. *Ex his Cratevas*, etc. In libris hactenus editis ita legitur : « Ex his Evax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit : Cratevas, etc. » Interjecta verba nulli codices agnoscunt manu exarati, non Regg. Colb. Chiffl. aliive. Unde vero ea huc irrepserint, conjicere haud in promptu est. Meminit illius Marbodeus, lib. de gemmis, f. 6 : « Evax rex Arabum, fertur scripsisse Neroni, Qui post Augustum regnavit in orbe secundus. » Tiberium igitur Cæsarem intelligit, eum cui et Neronis cognomentum fuit, et summa post Augustum reipublicæ cura commissa. Hunc Plinius Neronem nusquam vocat : ne si Neronem diceret, Domitius Nero intelligeretur. Pergit : « Quot species lapidis, quæ nomina, quive colores, Quæque sit his regio, vel quanta potentia cuique : Hoc opus excerpens dignum componere duxi, Aptum gestanti forma breviore libellum. » At diversum id opus est ab eo quod de simplicium effectibus inscriptum esse dicitur. Hujus Evacis opera carmine elegiaco scripta haberi aiunt Ferrariæ, aut Viennæ Austriæ, inquit Andr. Tiraquellus lib. de Nobil. c. 31, p. 194. H.

2. *Qua nihil pæne aliud, quam rei difficultas intelligatur*. Summæ profecto difficultatis fuit et esse debuit, dum Noster ea proderet, plantarum, ut nunc loquimur, iconographia. Nostris vero temporibus, minime fallax appellari aut videri possit pictorum industria, si quis per se æstimare velit, quid in æmulatione naturæ, arte jam adulta, effecerint nostratum ingenia, e. g. in *Fucis*, *Fungis* et *Muscis*, extricatu difficillimis, ob exiguitatem partium; ut sileamus de *Liliaceis*, *Rosis*, plurimisque aliis jam immensi pretii operibus, tam vivido florum colore, tam nativo habitu depictis, ut in herbariorum (*herbiers*) vicem succedant, quæ *Floræ*, vel *Horti*, vel *Monographiæ* nomine pleraque inscripta priore abhinc sæculo prodiere. Ed.

tium[3] sors varia. Præterea parum est singulas earum ætates pingi, quum quadripartitis varietatibus anni faciem mutent.

V. Quare cæteri sermone eas tradidere : aliqui ne 1
effigie quidem indicata, et nudis plerumque nominibus
defuncti, quoniam satis videbatur potestates vimque de-
monstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu.
Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas
contemplari[1] scientia Antonii Castoris, cui summa aucto-
ritas erat in ea arte nostro ævo, visendo hortulo ejus, in
quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens,
nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem
memoria aut vigore concussis. Neque aliud mirata magis
antiquitas reperietur. Inventa jampridem ratio est præ-
nuntians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæque
defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte 2
vulgi, veneficiis et herbis[2] id cogi, eamque num femina-

3. *Transcribentium.* Depingentium. *Scribere* Veteres dixere pro *pingere*. Statius Theb. VIII, 270 : « inscriptaque deus, qui navigat alno. » Hard.

V. 1. *Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari*, etc. Veteres commentatores, viri alias doctissimi, sed rei herbariæ non satis periti, Hermolaus, Leonicenus, Salmasius, etc. acriter Plinium perstrinxerunt, quod penitiore linguæ græcæ cognitione destitutus, sine judicio ac delectu undique corraserit, quæ curiosa scituque digna ipsi visa fuerint; et auctores græcos sæpius falso, aut negligenter saltem interpretatus sit. Quod enim reprehendit in majoribus suis, quod notas ipsas herbarum, veluti vulgares, strictim tantum et nominibus indicaverint, id et in ipsum cadit. Licet plures, et dissitas quidem, romani imperii provincias perlustraverit, plantas tamen perpaucas (centenas circiter novas species, Plinio proprias ac peculiares enumerat Sprengel. loc. infra citat.) solummodo cognovit, minime vero rariores. Plurimas profitetur herbas in hortulo Antonii Castoris semet observasse, qui tertius fere post Theophrastum et Mithridatem regem, peculiarem plantis alendis hortum constituit : neque tamen rari sunt in tam vasto opere errores gravissimi, e cognitione plantarum manca orti. Conf. Sprengel. Histor. Rei herbar. t. I, p. 198 sq. Ed.

2. *Herbis id cogi, eamque num*, etc. Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius utitur, ut supra lib. XXII, cap. 16 initio :

rum scientiam prævalere. Certe quid non replevere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, diis etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Æschylus[3] e vetustissimis in poetica, refertam Italiam herbarum potentia proderet; multique Circeios, ubi habitavit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis[4] a filio ejus orta
3 gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit : quum etiam, quæ rigatur, Ægyptus[5] illa non esset, postea fluminis limo invecta. Herbas certe Ægyptias a regis uxore[6] traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes[7], oblivionem tristitiæ veniamque

« Ea quoque num, quam lamium, etc. » GELEN.— *Eumque*. Hanc voculam jam ante mirati sumus, XXII, 16. HARD.

3. *Æschylus*. Hujus poetæ versiculum ἐκ τῶν ἐλεγίων recitat hunc Theophrast. Hist. Plant. IX, 15 : Τυῤῥηνῶν γενεὰν φαρμακοποιὸν ἔθνος. « Gens Tyrrhena suis clara veneficiis. » HARD.

4. *In Marsis*, etc. De his egimus lib. VII, cap. 2. HARD.

5. *Quum etiam, quæ rigatur, Ægyptus*, etc. Tantum enim Ægypto, aggerente Nilo, accessit, ut Pharos insula, quam Homerus ætate sua unius diei cursu a continente abesse scribit, postea littorali urbi Alexandriæ ponte jungeretur. GEL. — *Ægyptus*. Pars Ægypti ea quæ Delta dicitur, ac Nili ostiis secatur. Vide quæ diximus II, 87. HARD.

6. *A regis uxore*. Fuit ea Polydamna Thonis Ægyptii regis uxor; Odyss. IV, vers. 228 : Ἐσθλὰ, τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν Θῶνος παράκοιτις Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. « Prospera, quæ quondam Thonis dulcissima conjux Ægypti Polydamna dedit, qua plurima gignit Noxia terra ferax, et multa probata venena. » De nepenthe diximus XXI, 91. Vide et Euseb. Pr. Evang. p. 481. Hæc porro totidem verbis traduntur a Theophr. Histor. IX, 15. HARD.

7. *Ac nobile illud nepenthes*. Hinc apud Philostratum κρατὴρ Ἑλένης, de eo quod animi curam et mœrorem lenit, τὸ δὲ φρόντισμα τοῦτο, inquit, ἄριστε ὑπάτων, καὶ τὰ ἄχθη σοι κουφιεῖ τῆς γνώμης, ὥσπερ ὁ κρατὴρ τῆς Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις. Idem auctor Antiphontem, quem ob excellentem eloquentiam Nestorem cognominarunt, scribit promittere solitum τὰς τοῦ νηπενθέος ἀκροάσεις. Plutarchus scribit ab Antiphonte excogitatam τῆς ἀλυπίας τέχνην. Rhod. XIX, 3. DAL. — De Nepenthe conf. Excurs. III ad calcem lib. XXI edit. nost. ED.

afferens, et ab Helena utique omnibus mortalibus propi-
nandum. Primus autem omnium, quos memoria novit,
Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum
Musæus et Hesiodus polion herbam in quantum mirati
sunt, diximus[8]. Orpheus et Hesiodus suffitiones commen-
davere. Homerus et alias nominatim herbas celebrat, quas 4
suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia,
primus volumen de earum effectu composuit, Apollini,
Æsculapioque, et in totum diis immortalibus inventione
et origine assignata. Composuit et Democritus, ambo
peragratis Persidis, Arabiæ, Æthiopiæ, Ægyptique Magis:
adeoque ad hæc attonita[9] antiquitas fuit, ut affirmaret
etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum auctor, in
prima earum tradit, occisum draconis catulum revocatum
ad vitam a parente herba, quam balin nominat: eadem-
que Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti:
et Juba in Arabia herba revocatum ad vitam[10] hominem 5
tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse
herbam, cujus contactu illatæ ab alite, quam retulimus[11],
exsiliret cuneus a pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi
fide carent, admirationem tamen implent; coguntque
confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde et pleros-
que ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse,
sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero
fuit Herophilus clarus medicina, a quo ferunt dictum;
quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. Observatum
certe est, inflammari vulnera ac morbos superventu eo-
rum, qui pedibus iter confecerint.

8. *Diximus*. De polio herba, quæ nobis est *Teucrium Polium*, egimus lib. XXI, capp. 21 et 84. Ed.

9. *Adeoque ad hæc attonita*. Ad eximias herbarum vires sic hæsit attonita, ut audacior facta nihil vereretur etiam auditu incredibilia addere. H. — *Affirmaret*. Brot. ex Reg. cod. 1 et edit. princ. *affirmaverit*. Ed.

10. *Ad vitam*. Non a morte, sed ab asphyxia ad vitales sensus. Br.

11. *Quam retulimus*, etc. Scilicet lib. X, 20. Hard.

1 VI. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ[1] linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est, quod eas agrestes litterarumque ignari experiuntur, ut qui soli inter illas vivant: præterea securitas[2] quærendi, obvia medicorum turba. Multis etiam inventis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus[3] in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tamquam ipsis periturum sit, quod tradiderint aliis. Accedit ratio inventionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias invenit casus, alias (ut vere dixe-
2 rim) deus. Insanabile[4] ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem[5] aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cujusdam militantis[6] in prætorio mater vidit in quiete, ut radicem silvestris[7] rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto[8], mitteret filio bibendam: in Lacetania[9] res gerebatur, Hispaniæ proxima parte; casuque accidit, ut milite a morsu canis incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis ut pareret religioni; servatusque est ex insperato, et

VI. 1. *Quæ tota migrabat in Gr. linguas.* Scribendum reor, *migravit*, potius quam *migrabat*. Pint.

2. *Securitas quærendi.* Quærendi curam adimit obvia medicorum turba. Hard.

3. *Illi, quam retulimus.* Lib. nempe XVIII, cap. 45. Hard.

4. *Insanabile.* Sic MSS. non *insanabilis* (ut Gronov. et lib. ante Hard. editi). Ut « Triste lupus stabulis. » Hard.

5. *Pavorem aquæ, potusque omnis afferens odium.* Ὑδροφοβίαν Græci vocant. Vide quæ de eo morbo diximus, VIII, 63. Hard.

6. *Nuper cujusdam militantis*, etc. Indicavit hoc ipse superius, VIII, 63. Hard.

7. *Silvestris.* Rosa silvestris hæc est, quæ eglanterii nomine apud Gallos venit, *l'églantier*. Est in Eystettensi horto: vidimus in Regio. Scribon. Largo, Compos. LXXXV: « Rosa silvatica, quam caninam quidam vocant. » Hard.

8. *In frutecto.* Frutectum per syncopen, pro *fruticetum*, habent libri MSS. ubique omnes. Vulgo tamen et *frutetum* scribitur. Hard.

9. *In Lacetania.* Lacetania est regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma venientibus offert. Gel.

postea quisquis auxilium simile tentavit. Alias apud auctores cynorrhodi una medicina erat : spongiolæ [10], quæ in mediis spinis ejus nascitur, cinere cum melle, alopecias capitis expleri. In eadem provincia cognovi in agro hospi- 3
tis nuper ibi repertum dracunculum appellatum [11] caulem, pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse [12] remedio : alium, quam quos in priori [13] volumine ejusdem nominis diximus : sed huic alia figura [14], aliudque miraculum exserentis se terra ad primas serpentium vernationes, bipedali fere altitudine, rursusque cum iisdem in terram condentis : nec omnino occultato eo apparet serpens ; vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusque formidinis demonstraret. (III.) Nec 4

10. *Spongiolæ*. Eam in cynosbato vocat pilulam cap. 13 libri superioris. Dalec. — *Spongiolæ*. Spongiam ex rubro rosario agresti sumptam vocat Marcell. Empir. cap. XXVI, p. 181, et cap. XXVII, pag. 196. Hard.

11. *Dracunculum appellatum caulem*. Caulis is est dracontium minus frequens in insula Corsica, et Majorica. Dalec.

12. *Contra omnium morsus esse remedium. Alius est*, etc. (sic prius legebatur). Forte : « Contra omnium morsus esse remedio, alium, quam quos in priori volumine ejusdem nominis diximus. » Sic enim Vossianus. Gron.

13. *In priori volumine*. Superiore libro, cap. 93. Nondum mihi herbæ compertum genus illud est, in quod omnia ea conveniant, quæ hic referuntur : idque in primis, ut seris anni mensibus, quibus lateat anguis, ipsum arescat. In Indice, *dracunculus caulis* appellatur. Hard.

14. *Sed huic alia figura*. Plinius quum auditione tantum id cognovisset, facile narranti quidvis credidit. Cæterum dracontium id, tantum a vulgari magnitudine discrepat. Itaque folia lapathi non sunt, sed potius ari, allio ursino similia : nec caulis baculi crassitudine est, sed pollicis : florere aiunt octobri et novembri. Quod autem scribit nasci prodeuntibus vere serpentibus, arescere quum sese condunt, in vulgari nostro etiam spectatur ; id mihi credibile non est, quum ut aiunt, seris anni mensibus floreat, quibus latent angues. Dalec. — Est Dracunculus caule maculis notato ; *la serpentaire*. Est et caule immaculato. Brot. — De *Aro Dracunculo* jam nobis actum est. Radix et folia, *Ari maculati* radice ac foliis efficaciora, etiamnunc in usum recipiuntur. Cf. Geoffr. Mat. med. III, p. 407 sqq. Ed.

bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris a Germanico Cæsare[15] promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis solus, qua pota intra[16] biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur. Stomacacen medici vocabant[17], et sceletyrben[18], ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica[19], non

15. *A Germanico Cæsare.* Neronis Claudii Drusi Germanici imp. filio, Caii Cæsaris Germanici Aug. patre. Vide Tacit. Annal. lib. II, cap. 43, sq. Hard.

16. *Qua pota intra biennium*, etc. « Et Susis, inquit Vitruv. lib. VIII, cap. 3, pag. 165, in qua civitate est regnum Persicum, fonticulus est, ex quo qui biberunt, amittunt dentes. » Quam in rem lepidum idem epigramma græcum eo loci recitat. Hard.

17. *Stomacacen medici vocabant*, etc. Cornarius eos morbos ad Oceanum magnum orientalem et occidentalem adhuc durare tradit, eosque fere simul ingruere. Dal. — *Stomacacen.* Στομακάκην, vel potius, ut ars suadet, στομοκάκην, quæ vox *vitium* quoddam *oris* sonat. Scorbutum ætas posterior appellavit: *le scorbut.* Vide Sennert. lib. III, pag. 504. Sunt qui στομοκάκκην malint hic legi, quoniam scorbuticis os κάκκην, hoc est, stercus olet. Et id morbi genus hodieque grassatur in Frisiis, ex aquarum vitio. H.

18. *Sceletyrben.* « Σκελοτύρβη ἐστὶν εἶδος παραλύσεως, ὥστε περιπατεῖν ἐπ' εὐθείας μὴ δύνασθαι, καὶ ποτὲ μὲν κατ' εὐθὺ, ποτὲ δὲ εὐώνυμον εἰς τὰ δεξιὰ περιφέρειν, ἢ τὸ δεξιὸν εἰς τὰ ἀριστερὰ, καὶ ποτὲ μὲν ἐπισύρειν τὸ σκέλος, ὥσπερ ἀναβαίνοντές τι μέγα. Galen. in Def. med. tom. II, n. 293, p. 265. A σκέλος et τύρβη, quod crura is morbus tentaret, turbaretque. Ælii Galli exercitum laborasse hoc utroque mali genere ex Arabicorum fructuum esu et aquarum potu, auctor est Strabo lib. XVI, p. 781: Τῶν μὲν περὶ τὸ στόμα, τῶν δὲ περὶ τὰ σκέλη παράλυσιν τινὰ, etc. Et paulo ante, Στομακάκη καὶ σκελοτύρβη. H. — In MS. Reg. 2, *sceloturbin*, teste Broterio, qui monet multos etiamnunc apud Frisios, ex aquarum vitio stomacace laborare; nec non frequentes esse fontes, quorum aqua dentibus nocet. Ed.

19. *Herba, quæ vocatur Britannica.* Hydrolapathum nigrum esse, quam Veteres Britannicam appellarunt, satis idoneis efficit argumentis Abr. Muntingius, opere singulari de vera antiquorum herba Britannica. Galenus certe de simpl. med. Fac. VI, folia ait esse agresti lapatho similia, ὅμοια τοῖς τῶν ἀγρίων ὄντα λαπάθων. H. — Ait et Dioscorid. IV, 2: φύλλα ἐμφερῆ λαπάθῳ ἀγρίῳ, etc. Abraham. Muntingius, Gro-

nervis modo et oris malis salutaris, sed contra[20] anginas quoque, et contra serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus ejus exprimitur et ex radice. Florem vibones[21] vocant : qui collectus prius, quam tonitrua audiantur, et devoratus, securos in totum reddit. Frisii, qua castra erant, nostris demonstravere illam ; mirorque nominis[22] causam : nisi forte confines Oceano

ninga-Frisius, medicinæ et botanices professor, Tractat. de vera Antiquorum herba Britannica, Amstelodam. ann. 1681, plantam hanc eamdem esse contendit cum Lapatho aquatico, sive palustri Officin. quod est Lapathum aquaticum, folio cubitali, Casp. Bauhino. Pin. 116. Idem censet Broterius in nott. ad hunc locum : nec ab ea opinione recedunt Linn. Mat. m. p. 114, ed. Schreber. item Spreng. Histor. Rei herb. tom. I, p. 171. Consentit et Geoffræus, Mater. med. tom. III, p. 677 sqq. siquidem descriptionibus ejus quæ apud Veteres exstant, tum facie, tum viribus per omnia respondeat : nempe adversus stomacacen, nobis *scorbutum*, plurimum valere, etc. quæ plenius disputata loco proxime appellato conferre possis. Item ad hunc ipsum Plinii locum Poinsinet de Sivry, *Trad. de Pline*, t. IX, p. 165 : Saracen. nott. in Diosc. loc. supra cit. Bod. a Stapel. in Theophrast. lib. VI, p. 675. Nobis autem Britannica est *Rumex aquaticus* (*Hex. trigyn.* gen. 876 Pers. *Polygon.* Juss.), nostris *patience aquatique*. Habitat ad ripas fluviorum ac paludum. Brot. ex Reg. cod. 1, *brittanica*. Ed.

20. *Sed contra anginas.* Apul. cap. xxix, de Britannica, titul. 7 : « Ad anginam : Herbæ Britannicæ flos antequam tonitruum audiatur collectus ; qui eo usus fuerit, per totum annum anginam non experietur. » H. — *Et contra serpentes.* Gron. et Al. ante Hard. *et serpentes*, omissa præposit. Ed.

21. *Florem vibones.* Strabo auctor est VI, p. 165, ad Vibonem oppidum (de quo lib. III, c. 10), e Sicilia Proserpinam migrasse ad legendos flores : ubi matronæ collectis eis texunt coronas : hincque repertum coronis flores nectere. Unde putandum *vibonum florum* nomen venisse. H. — *Florem vibones.* Florem Britannicæ *vibones* Frisiis dictum docet Broterius in nott. nomine, ut opinatur eruditus Langius, ducto a confirmandis dentibus. Ed.

22. *Mirorque nominis causam.* Mirum est, inquit, Britannicam vocari quæ non in Britannia, sed in Germania inventa sit. At vero Lipsius in Taciti Annal. I, p. 30, paludes ait, uliginesque, haud procul Amisia flumine, inter Lingam, Weddam, et Coevordam, aliquot milliarium spatium occupare : vocari ab accolis Bretaniæ uligines, *bretanche heyde* : ab ista Bretannia in Frisiis, nomen herbæ Britannicæ datum. Muntingius, pag. 131, a stabiliendis dentibus Frisiorum lin-

Britanniæ, velut propinquæ, dicavere. Non[23] enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamnum Britannia libera.

1 VII. Fuit quidem et hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus[1] fecisse reges: tanta[2] res videbatur, herbam invenire, vitam juvare, nunc fortassis aliquibus curam nostram frivolam quoque existimaturis: adeo deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Auctores tamen quarum inveniuntur, in primis celebrare par

2 est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusque, et quæ nomina[3] omnis hora excogitat, ad millia morborum singulis mortalium timenda. Qui gravissimi ex his sint discernere, stultitiæ prope videri potest, quum suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen judicavere avi[4] experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum a stillicidio vesicæ;

gua deductum id nomen suadere nititur quidem: at non omnino persuadet. H. — Conf. etiam de ἐτυμολογίᾳ nostr. Poinsinet de Sivry, *Traduct. de Pline*, tom. VIII, ad eum, de quo nunc agimus, locum. Ed.

23. *Non enim inde appellatam eam*, etc. Non est verisimile appellatam eam herbam esse a milite romano de Britanniæ nomine, quoniam ibi plurima nasceretur, quum præsertim Britannia tum sui juris esset, nec Romanis subjecta. Hard.

VII. 1. *Ut docebimus fecisse reges*, etc. Cap. 33, et sqq. Hard.

2. *Ut res tanta debeatur, herbam invenire, vitam juvare*. In codice antiquo, « tanta res videbatur herbam invenire, vitam juvare. » Scribendum reor, « tanti eis videbatur herbam invenire, vitam juvare. » Pint. — *Tanta*. In libris ad hunc diem vulgatis, « ut res tanta debeatur. » In Reg. 2, « tanta res ut debeatur: » quæ sinceræ lectionis haud obscura retinent vestigia. Pintianus haud male quoque conjiciebat: « tanti eis videbatur herbam, etc. » Hard.

3. *Et quæ nomina*. Nomina nova novis morborum generibus, quæ subinde nascuntur, indita. H. — *Et quæ*. Gronov. et Al. ante Hard. *et nomina quæ;* et paulo post *stultitia*, non *stultitiæ*. Ed.

4. *Avi experimento*. In MSS. omnibus *experimenta* legimus. Quare aut *vitæ*, aut *ævi experimenta* malim: nam *avi* pro majoribus dici non admodum arridet. Hard. — Brot. *ævi experimenta*. Ed.

proximum stomachi; tertium eorum quæ in capite doleant: non ob alios[5] fere morte concita. A Græcis et noxias 3
herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantum : quoniam ea vitæ conditio est, ut mori plerumque etiam optimi[6] portus sit ; tradatque M. Varro, Servium Clodium equitem romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxisse[7], et postea caruisse sensu omni, æque quam dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mentes[8] solverentur, partus eliderentur, multaque similia? Ego nec abortiva dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum imperatorem clarissimum amatorio[9] periisse : nec alia magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeque præstitum vitæ, salutares dixisse, ac postea inventas.

VIII. (IV.) Laudatissima[1] herbarum est Homero 1

5. *Non ob alios.* Non alios fere morbos morte consecuta. Parmensis editio, et codex Chifflet. forte melius, *morte conscita.* HARD.

6. *Ut mori plerumque etiam optimi portus sit. Optimis,* non *optimi*, in veter. cod. PINT. — *Ut mori*, etc. Cæsar apud Sallustium : « In luctu atque miseriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum esse. Eam cuncta mortalium mala dissolvere : ultra neque curæ, neque gaudio locum esse. » DAL. — *Mori.* Ferd. Pintianus, qui in eadem exornanda sparta laboravit, in qua nos sudamus, insculpi Salmanticæ sepulcro suo jussit, OPTIMUM VITÆ BONUM MORS. Vide quæ dicta sunt VII, 54. HARD.

7. *Veneno crura perunxisse.* Frigido, ut cicutæ, opii, alterci, sive hyoscyami. DAL.

8. *Qua mentes solverentur.* Quæ herba faceret insaniam, partus elideret, etc. HARD.

9. *Amatorio.* Amatorium poculum dicitur, quod ad amoris insaniam impellit : quale Lucullo Callisthenes libertus suus obtulit, ut impensius ab eo diligeretur : verum veneni vi alienata domini mens est, et mors consecuta. Plutarch. in Lucullo p. 520. HARD.

VIII. 1. *Laudatissima herbarum est,* etc. Moly quod Mercurius Ulyssi contra Circes veneficia commendat, Odyss. lib. X (vide notam seq.), optimum quasi ebrietatis antidotum, in maximam jamdudum venit contentionem, varie à variis scriptoribus expositum. Nigram huic radicem, effossu difficillimam, lacteumque florem Homerus tribuit. Theophrastus, Histor. Pl. lib. IX, cap. 15, radicem contendit esse rotundam, cæparum more, προσεμ-

teste[2], quam vocari a diis putat[3] moly, et inventionem ejus Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat. Nasci[4] eam hodie circa Pheneum, et in Cyllene

φερῆ κρομμύῳ (βολβοειδῆ Diosc. III, 54; *capæ magitudine* Plinius ait; Galenus quoque de Facult. simplic. medic. μικρῷ βολβῷ παραπλήσιον): folia scillæ similia; neque effodi tam ægre, quam græcus Poeta perhibeat: optimum provenire apud Pheneum Arcadiæ et Cyllenen: præstans esse antidotum. Quæ omnia quamdam allii speciem esse vincunt. Simili prope ratione moly suum describit Dioscorides loco laudato, flore albido, λευκῷ ὁμοίῳ, foliis angustis et radice exigua. Plinius nunc addit græcos auctores florem flavum pingere, quem album Homerus esse scribat. Incertum tamen quos auctores designare voluerit. Hunc vero sequens Car. Clusius, ineunte sæculo decimo septimo, allii speciem quamdam moly declaravit, quod folia radicalia lanceolata, et flavum florem haberet (Append. alt. ad Stirp. rarior. in Exot.). Clusii auctoritate nisus J. Bauhinus, Hist. plant. II, pag. 562, allium id. e Pyræneis montibus acceptum, verum moly Antiquorum pronuntiavit: et illius sententiæ favit Linnæus, dum plantam eam *Allii Moly* nomine insigniret. Nihilominus verum illud moly Homericum ab ipso Clusio indicatur, Stirp. Hist. II, 37, pag. 191, quem optime sequitur J. Raius, Hist. II, p. 1122. Plantam hanc Clusianam cum plurimis aliis neglexit Linnæus; sed eadem est omnino cum ipsius *Allio nigro*, et *Allio monspessulano* Gouani (Illust. 24, t. 16). Omnes enim a Veteribus, excepto uno Plinio, indicatæ notæ ad hanc speciem probe referuntur: nempe radix nigra, folia latiuscula radicalia, flos lacteus; immo ipsæ radices, quum planta exaruit, ægerrime effodiuntur. Crescit autem per totam Europam australem, et in insulis Balearicis, quarum una sine dubio Ææa, Circes domicilium, fuit. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. t. I, p. 23 sq. Ed.

2. *Homero teste*. Odyss. X, vers. 302: Ὡς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης, Ἐκ γαίης ἐρύσας, καί μοι φύσιν αὐτοῦ ἔδειξεν. Ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος, Μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί· χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν Ἀνδράσι γε θνητοῖσι. Θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται. Transcripsit hunc Plinii locum Apul. cap. XLVIII. Homericum moly, esse Democriti aglaophotin, de qua nos egimus lib. superiore, Lobelius scribit in Nott. marginalibus MSS. ad Anguillar. p. 90. Esse rutam silvestrem affirmat Galen. de Fac. simpl. VIII, p. 219. Hard. — *Homero teste*. Posteriorem vocem ignorant libb. ante Hard. vulgg. Confer. not. sup. Ed.

3. *Quam vocari a diis putat moly*. Illud quidem est moly Homericum, Dioscoridis vero moly *molon* a Plinio vocatur, describiturque lib. XXVI, cap. 7. Dal.

4. *Nasci*. Tota hæc descriptio apud Theophrast. est Histor. IX, 15. Sed is errasse Homerum ait, qui ægre evelli hanc e tellure ceci-

Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda, nigraque, magnitudine cæpæ, folio scillæ : effodi autem difficulter[5]. Græci auctores[6] florem ejus luteum pinxere, quum Homerus candidum scripserit[7]. Inveni e peritis herbarum medicis, qui et in Italia nasci eam diceret, afferrique Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis XXX pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ.

IX. Ab ea maxima auctoritas herbæ est, quam dode- 1
catheon[1] vocant, omnium deorum majestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia ejus septem[2], lactucis simillima, exeunt a lutea radice.

X. Vetustissima inventu pæonia[1] est, nomenque aucto- 1

nit. Vide et Diosc. III, 54. H. — Et notam hujusce capitis primam. Ed.

5. *Effodi autem difficulter.* Ob saxa, inter quæ nascitur. Dal.

6. *Græci auctores.* Quos Priapeiorum auctor est secutus, eo carmine : « Hinc legitur radix, cujus flos aureus exit : Quam quum moly vocant, mentula moly vocant. » Hard.

7. *Quum Homerus candidum scripserit.* Loco allato : et qui Homerum imitatus est Naso, Metam. XIV, v. 291 : « Pacifer huic florem dederat Cyllenius album : Moly vocant superi : nigra radice tenetur. » Dioscor. quoque loc. cit. ἄνθη λευκοῖοις ὅμοια, γαλακτόχροα dicit esse, violæ albæ flores similes, et lactei coloris. Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 211, ἄνθος γαλακτῶδες. Hard.

IX. 1. *Dodecatheon.* Δωδεκάθεος, herba a duodecim diis majoribus appellata. Hard.

2. *Folia ejus septem*, etc. « Profecto hac effigie, inquit Ruellius, II, pag. 449, frequenter in dumetis enatam vidimus : verum quum nec plura de ea tradantur, an dodecatheos sit, non ausim affirmare. » Hard. — *Dodecatheon.* Broterio est Sanicula montana, flore calcari donato, Casp. Bauh. *la grassette*; quam Pinguiculæ nomine recentiores insigniverunt. Dodecatheon autem Sprengel. habet *Primulam vulgarem* (*Pentand. monogyn.* gen. 380 Pers. *Lysimach.* Juss.). Cf. Lobel. Obs. 317. Planta prorsus diversa ab *Dodecatheo Meadia*, nostris vulgo *giroselle* dicta, quæ America septemtrionali oriunda, in hortis colitur. Ed.

X. 1. *Vetustissima inventu pæonia.* A Pæone medico nomen invenit, qui vulneratum Plutonem ab Hercule, ut Homerus quidem fabulatur, Iliad. V, v. 401, curasse ea perhibetur. Nomen in officinis servat : vulgus pivoniam vocat : *pivoine*. Genera ejus quatuordecim

ris retinet, quam quidam pentorobon[2] appellant, alii glycysiden. Hæc quoque difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur[3] opacis montibus, caule inter folia[4] digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti græcas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen copiosum[5], rubrum nigrumque. Hæc medetur et Faunorum[6] in

in horto Regio vidimus. Pæonia mas a Matthiolo delineatur in Dioscor. III, pag. 914. H. — *Pæonia.* Γλυκυσίδη γηραμὶς et μέλαινα Hipp. de Morb. mul. I, 611; γλυκυσίδη θήλεια Dioscor. III, 157; nobis eodem nomine est *Pæonia officinalis* (*Polyand. digyn.* gen. 1321 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in nemorosis montium Helvetiæ, etc. Γλυκυσίδη ἄῤῥην Dioscor. l. c. est *Pæonia corallina*, quæ in Europa meridionali et in Sibiria crescit. Conf. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pagg. 43 et 177. Ed.

2. *Quam quidam pentorobon*, etc. Diosc. III, 157: Παιωνία, ἡ γλυκυσίδη, οἱ δὲ πεντόροβον. Sic etiam Galen. de Facultat. simpl. Medic. lib. VI, pag. 167. Dicitur sane πεντόροβον, quasi quintuplex ervi granum: a granorum numero, quæ ervum imitantur. Γλυκυσίδη, quod acinos dulces, mali punici similes habere videtur: nam σίδη Bœotis malum punicum est. Vide etiam Apuleium, cap. LXIV, et auctorem libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur, p. 18. Hard.

3. *Nascitur.* Hæc totidem fere verbis Diosc. l. c. Hard.

4. *Caule inter folia.* Inter singulos nodos, unde folia erumpunt. Alias totus caulis bicubitalis est, ut ait Diosc. l. c. καυλὸς ὡς διοπιθαμιαῖος. Hard.

5. *Inest iis semen copiosum.* Dioscor. l. c. Λόβους δέ τινας ἀνίησιν ἐπ' ἄκρου τοῦ καυλοῦ, ἀμυγδάλοις ὁμοίους, ὧν ἀνεῳχθέντων εὑρίσκονται ἐρυθροὶ κόκκοι πολλοὶ, ἐμφερεῖς τοῖς τῆς ῥοιᾶς· ἐν μέσῳ δὲ μέλανες, ἐμπόρφυροι, ε' ἢ ϛ'. « Summo caule fert siliquas quasdam, veluti græcas nuces: quibus dehiscentibus grana multa rubentia, parva, acinis punicorum similia inveniuntur: et inter hæc media quinque aut sex, nigra, purpurea. » Hard.

6. *Faunorum in quiete ludibriis.* Sic ephialten vocat, quod opinione Veterum Fauni hæc visa dormientibus immittere crederentur. Dioscorid. appellat τοὺς τῶν ἐφιαλτῶν πνιγμοὺς, Themison in epistolis πνιγάμονα; alii πνιγαλίωνα; medici incubum: fit autem διὰ τὴν ἀναθυμίασιν ἐξ ἀδδηφαγίας καὶ ἀπεψίας εἰς κεφαλὴν ἀνατρέχουσαν. Dalec. — *Faunorum.* Faunos, XXX, 24, nocturnos deos interpretatur. Dioscor. l. c. Οἱ δὲ μέλανες καὶ πρὸς τοὺς ἐφιαλτῶν πνιγμοὺς, etc. « Grana nigra valent adversus suppressiones incuborum nocturnas, quas ephialtas vocant. » Quindecim grana bibi ex aqua jubet idem Εὐπ. I, 22. Ἐφιάλτης sive ἐπιάλτης malum est, ubi aliquis noctu se grandi mole opprimi, invadique ab alio credit. Macrob. de hac re ita prodidit in Somn. Scip. I, 3, p. 13: « Φάντα-

quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu[7], quoniam si picus Martius videat, tuendo in oculos impetum faciat.

XI. Panaces ipso nomine[1] omnium morborum remedia promittit, numerosum[2] et diis inventoribus adscriptum. Unum quippe Asclepion[3] cognominatur, quoniam 1

σμα vero hoc est visum, quum inter vigiliam, et adultam quietem, in quadam, ut aiunt, prima somni nebula, adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cœpit, aspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas... In hoc genere est ἐφιάλτης, quem publica persuasio quiescentes opinatur invadere, et pondere suo pressos ac sentientes gravare. » De hoc genere morbi plura Cæl. Aurel. III, 3: « Quidam veteres, inquit, ephialten vocaverunt... Afficit crapula vel indigestione jugi vexatos... Sequitur per somnum gravedo atque pressura, et veluti præfocatio, qua sibi quemquam irruisse repente existiment, qui sensibus oppressis sensus exanimet, neque clamare permittat: quo fit ut sæpe erumpentes non articulata, sed confusa voce exclament... » Ac paulo ante: « Sed quod neque deus, neque semideus, neque cupido sit, libris Causarum, quos αἰτιολογουμένους Soranus appellavit, plenissime explicavit. » Inde pæonia ἐφιαλτία dicitur apud Aetium, I, p. 32 (sic enim legendum non ἐλεφαντία), quia τὸν ἐφιάλτην curat. H. — Ὁ ἐφιάλτης, nostris vulgo dictus: *le cauchemar*. Pæonia Linnæo planta heroica, quæ vi narcotica, antispasmodica, hypnotica, anodyna, etc. gaudet. Cf. Mat. med. p. 164, ed. Schreber. Ed.

7. *Præcipiunt eruere noctu.* Hæc apud Theophrast. totidem verbis Hist. IX, 9. Hard.

XI. 1. *Panaces ipso nom.* Ἀπὸ τοῦ πάντα ἀκεῖν, quod omnia medetur: sive a πᾶν et ἄκος, hoc est, ab omni remedio. Hard.

2. *Numerosum.* Theophrastus sex describit panacis genera Hist. lib. IX. Primum Syrium, cap. 10, cujus radix irino unguento additur ob suaveolentiam, secatur per messem, validiore tamen semine. Ego ex spatha, myrrha, oleo, iride tantum unguentum id parari reperio. Quinque alia genera cap. 12 referuntur: tria suis nominibus Chironium, asclepium, heracleum: duo nulla certa appellatione, præterquam panacis, his verbis: « Sunt autem aliæ quædam panaces, una folio tenui, altera lato. Vires eædem ad ciendos menses cum farina illitis, et hulcera tam putrida, quam alia. » Syriacum ego smyrnium esse puto, quod in Amano monte plurimum gignitur, et pro myrrha, quæ in confectionem irini unguenti requiritur, substitui potest, auctore Dioscor. alia vero duo, quæ nomine suo non appellavit, ligusticum et origanum silvestre. Cap. sequenti achilleam sideritin etiam vocatam fuisse panacem heracleon Plinius scribit. Ligusticum panacem etiam dictum fuisse et origanum silvestre Dioscor. testatur. Dal. — *Numerosum.* Cujus multa genera. Hard.

3. *Unum quippe Asclepion.* Τὸ πά-

is filiam Panaceam appellavit. Succus coactus[4] ferulæ qualem diximus, radice multi corticis[5] et salsi. Hac evulsa scrobem repleri vario genere[6] frugum religio est, ac terræ piamentum. Ubi, et quonam fieret modo[7], et quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod e Macedonia affertur, bucolicon[8] vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime evanescit. Et in aliis autem generibus[9] improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumento est cera adulterati.

νακες τὸ Ἀσκληπειον, Theophr. Hist. IX, 9; ab Æsculapio medico, ut Nicander cecinit in Ther. Filiam ejus Πανάκειαν, cum altera, quæ Ὑγίεια appellata est, in suo jurejurando testem Hippocrates advocat, p. 1. Idem panacis genus Ἡράκλειον a Diosc. appellatur, III, 55, et a Galeno de Fac. simpl. med. VIII, pag. 217. HARD. — *Unum quippe Asclepion cognominatur, quoniam*, etc. Panacis genus τὸ Ἀσκληπειον Theophrast. Hist. IX, 12, et Diosc. III, 56, idem Sprengelius esse judicat cum *Laserpitio* nostrate *hirsuto* (*Pentand. digyn.* gen. 693 Pers. *Umbellif.* Juss.); diversum prorsus a panace Ἡρακλείῳ, cujus meminit Dioscor. III, 55, ex quo succus elicitur, etiamnunc *opopanax* dictus: hoc autem nobis est *Pastinaca Opopanax* (*Pentand. digyn.* gen. 718 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Italia, Sicilia et Syria. Confer. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 40, 84, 167: item vid. Bod. a Stapel. nott. in h. loc. Theophr. p. 1071 sqq. ubi plura invenies quibus varia panacis genera confudisse Noster coarguitur. ED.

4. *Succus coactus ferulæ.* Notandus error Plinii, qui ex Asclepii panace fieri tradat opopanacem, quum is fiat ex heracleo. DAL. — *Succus coactus ferulæ, qualem diximus*, etc. Est, inquit, ferula panaces: cujus succus excipitur inciso caule, cogiturque: coacti candor probatur, ut diximus XII, 57. H.

5. *Radice multi corticis.* Radices permultas habet, crasso et subamari gustus cortice vestitas: Ῥίζας πλείονας... παχὺν ἐχούσας τὸν φλοιὸν, ὑπόπικρον τῇ γεύσει. Diosc. III, 55, post Theophr. Histor. IX, 12. H.

6. *Scrobem repleri vario genere*, etc. Placenta mellita ex omni genere frugum. Theophr. Hist. IX, 9: τῇ πανκαρπίᾳ μελιττούτῃ. DAL.

7. *Ubi et quo fieret modo* (sic prius). Voss. cod. *et quoniam*. Lege: « Ubi et quonam fieret modo. » GRONOV. — *Docuimus.* Lib. XII, cap. 57. HARD.

8. *Bucolicon.* Βουκολικὸν, quasi pastoritium. HARD.

9. *In aliis autem generibus.* In aliis succis, qui non sponte erumpunt, sed inciso caule vel radice manant. Ipse Plinius, XII, 57: « Niger color improbatur. » Diosc. III, 55: Ὁ δὲ μέλας φαῦλος καὶ μαλακός. Δολοῦται γὰρ ἀμμωνιακῷ ἢ κηρῷ. HARD. — *Argumento.* Gron.

XII. Alterum genus[1] heraclion[2] vocant, et ab Hercule 1
inventum tradunt : alii origanum heracleoticum silvestre, quoniam est origano simile, radice inutili : de quo origano diximus.

XIII. Tertium panaces Chironion[1] cognominatur ab 1

et Al. ante Hard. *argumentum*. Ed.

XII. 1. *Alterum genus*. Dioscor. III, 56 : Καλοῦσι δέ τινες πάνακες καὶ τὴν ἀγρίαν ὀρίγανον, οἱ δὲ καὶ ἡρακλεωτικὸν, οἱ δὲ κονίλην· περὶ ἧς εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ὀριγάνου. Hard. — *Alterum genus*. Theophr. Hist. IX, 12 : Τὸ Ἡράκλειον φύλλον μὲν ἔχει μέγα, καὶ πλατὺ, τρισπίθαμον πανταχῇ, ῥίζαν δ' ὡς δακτύλου τὸ πάχος, etc. « Panax Heraclion folium habet magnum, et latum, ut quoquo versus trium palmorum sit; radicem crassitudine prope digiti, etc. » Diosc. III, 55, fusius hanc plantam describit; cujus item meminit Hippocrat. de Vict. in morb. acut. 406. Est autem nobis *Pastinaca Opopanax*, ut jam supra diximus. *Laserpitium Chironium* Linnæi Gouanus, Illustrat. 20, idem esse contendit cum *Pastin. Opopanace;* immo se ex hac planta resinosum succum elicere nullum se potuisse ait; quod sane non mirum, quum Monspeliacum cælum a græco, aut syriaco multum differat. Conf. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, locis supra citatis. Ὀρίγανος Ἡρακλεωτικὴ Dioscor. III, 32, diversa prorsus est a panace Ἡρακλείῳ, nobisque eodem nomine dicta *Origanum heracleoticum* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1401 Pers. *Labiat.* Juss.); habitat in Europa australi et Græcia. Ὀρίγανος autem ἀγρία, seu ἀγριορίγανος Dioscor. III, 34, a superiore distat : Recentioribus nempe est *Satureia græca* (*Didyn. gymnosp.* gen. 1373 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Archipelagi insulis. Ed.

2. *Heraclion vocant*. Plutarchus medicinæ peritum fuisse Herculem tradit. Itaque quod apud Euripidem legitur, Alcestin, quæ pro Admeto mortem obierat, ab eo cum morte luctato per vim ereptam, et ad maritum reductam fuisse, sic intelligendum, quum graviter ægrotans, et ferme desperata illa esset, medendi arte, qua excellebat, ab Hercule curatam, reddita pristina valetudine. Muret. Var. lib. VIII, cap. 23.

XIII. 1. *Tertium panaces Chironion*. Ista sunt Theophrasti verba Hist. IX, 12 : Ἔχει δὲ τὸ μὲν Χειρώνιον φύλλον μὲν ὅμοιον λαπάθῳ, μεῖζον δὲ καὶ δασύτερον· ἄνθος δὲ χρυσοειδές· ῥίζαν δὲ μικράν. Φιλεῖ δὲ τὰ χωρία τὰ πίονα. Neque Nicandri, neque Dioscoridis panaces Chironium esse constat : sed est Helenium Dioscoridis primum, sive inula, ut recte vidit Anguillara, P. V, pag. 89; etsi id minus probare Ruellius videtur, III, p. 524. Pingitur a Lobelio in Obs. p. 309. Hard. — Broterius quoque Chironion panaces idem esse pronuntiat cum τῷ ἑλενίῳ Dioscor. I, 27, quod nobis eodem fere nomine *Inula Helenium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *Corymbif.* Juss.). Radix illi magna, amara et aromatica.

inventore. Folium ejus lapatho simile, majus tamen et hirsutius. Flos aureus, radix parva[2]. Nascitur pinguibus locis. Hujus flos efficacissimus, eoque amplius, quam supra dicta, prodest.

1 XIV. Quartum[1] genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion[2] cognominatur : sed et Pharnaceon, in controversiam[3] inventionis, a Pharnace rege deductum. Seritur hoc, longioribus, quam cætera, foliis, et serratis. Radix odorata in umbra siccatur, vinoque gratiam[4] adjicit.

Habitat in hortis, ad pagos : nostris vulgo, *aunée*. Refragantur tamen rei herbariæ auctores peritissimi, quibus τὸ πάναξ Χειρώνιον Theophrast. IX, 12; Dioscor. III, 57, nihil aliud videtur quam *Laserpitium latifolium* (*Pentand. digyn.* gen. 693 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Europæ nemoribus siccis. Folia λαπάθου similia dicuntur Theophr. loc. cit. Nicandri Scholiastes ἀντὶ τοῦ λαπάθου reposuit ἀμαράκου : melius tamen illud, siquidem plantæ nostræ folia multo magis cum *Rumice* quam cum *Origano Majoranoide* conferantur. Bene eam speciem delineavit Dodonæus Pemptad. II, pag. 309. Monuimus supra *Laserpitium Chironium* Linn. idem videri ac *Laserp. latifolium*. Cf. Lam. *Encycl.* III, 423. Spreng. Histor. Rei herb. tom. I, lib. II, capp. 1 et 3. Ed.

2. *Radix parva.* Immo *magna*, vel *longa* hic a Nostro scribi oportuisse nonnulli existimant, ex Theophrast. Hist. IX, 12, qui radicem μακρὰν esse ait, non μικρὰν. Sed fatendum in vulgatis exemplaribus μικρὰν quoque legi, licet alia magis lectio placeat. Ed.

XIV. 1. *Quartum.* Herbariis id genus incognitum. Hard.

2. *Centaurion.* Centaurii magni radicem panacem vocari Dioscor. inquit, quoniam omnibus fere morbis succurrit. Dal. — Κενταύριον τὸ μέγα... ῥίζα δὲ ἐκλήθη πανάκεια, etc. Dioscor. III, 8; nobis eodem nomine est *Centaurea Centaurium* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in Alpibus, Italia, etc. Nostris vulgo, *grande centaurée*; et magni etiamnunc in officinis usus. Ed.

3. *In controversiam.* Aliis Chironi Centauro, aliis Pharnaci regi originem assignantibus. Chironi medicinæ inventionem Plinius adjudicat, VII, 57. Pharnaces ille est, qui primus regnavit in Ponto, ut Plinius loquitur, XXXIII, 54; nempe circiter annum urbis Romæ 450. H. — *In controversiam.* Brot. *in controversia.* Ed.

4. *Vinoque gratiam adjicit.* Apud Dioscoridem de centaurii radice hæc leguntur : Ῥίζα παχεῖα, στεῤῥὰ, βαρεῖα, περὶ πήχεις δύο, μεστὴ χυλοῦ, μετὰ ποσῆς στύψεως καὶ γλυκύτητος, ὑπέρυθρος. Anagnostas et prælectores Plinii suspicor legisse, μετὰ ποτῶν, aut ποτοῦ, non animadversis quæ sequuntur, et inde natam erroris occasionem, ut vino gratiam adjicere interpretarentur. Dal.

Hujus genera duo[5] fecere, alterum lævis[6] folii, alterum tenuius.

XV. Heracleon siderion[1] et ipsum ab Hercule inventum est[2], caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore puniceo, foliis coriandri. Juxta lacus et amnes invenitur, omniaque vulnera[3] ferro illata efficacissime sanat. 1

XVI. Est Chironis inventum ampelos, quæ vocatur Chironia, de qua diximus inter[1] vites, sicuti de herba[2], cujus inventio assignatur Minervæ. 1

XVII. Herculi eam quoque adscribunt[1], quæ Apolli- 1

5. *Hujus genera duo.* Alio spectat Theophrastea panacis universim distributio in duo genera, τὸ μὲν λεπτόφυλλον, τὸ δὲ πλατύφυλλον, Histor. IX, 12; alterum latioris folii, tenuioris alterum. Hard. — *Hujus genera duo.* Genus quod lævis folii est Broterio est Centaurium majus Officin. de quo supra egimus: quod vero tenuius, illi videtur idem atque Centaurium minus, quod nobis dicitur *Chironia Centaurium* Willd. (*Pentand. monogyn.* gen. 633 Pers. sub *Erythræa. Gentian.* Juss.). Habitat in silvis nostris. Vulgo *petite centaurée*. Ed.

6. *Lævis.* Gronov. et Al. ante Hard. *levioris;* et statim mox *tenuioris*, non *tenuius;* edit. princeps, Brot. teste, *tenuis*. Ed.

XV. 1. *Heracleon siderion.* Hæc sideritis tertia Dioscoridis est, IV, 35, quam et Cratevas ibi Ἡράκλειαν vocat, flore puniceo, foliis coriandri, caulibus σπιθαμιαίοις, hoc est, palmi altitudine. Geranium est Dodonæi Robertianum, p. 62, visum a nobis in horto Regio. Hard. — Σιδηρῖτις τρίτη Dioscorid. loc. sup. laud. nobis est *Phellandrium Mutellina* Linn. (*Pentand. digyn.* gen. 708 Pers. sub *Meo. Umbell.* Juss.). Habitat in Alpinis. Fab. Columna perperam ad saniculam retulit. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 166. Ed.

2. *Et ipsum ab Hercule inventum est.* Hæc est sideritis heraclea posterior, Cratevæ: non prior, quæ folium quercus habet. Dal.

3. *Omniaque vulnera.* Dioscorid. loc. cit. Καὶ ταύτης ἡ δύναμις ἐπιτιθεμένης, κολλητικὴ ἐναίμων καὶ νεοτρώτων. « Hujus impositæ ea vis est, ut cruenta recentiaque vulnera glutinet. » Hard.

XVI. 1. *De qua diximus inter*, etc. Lib. XXIII, cap. 17. Hard.

2. *De herba.* Parthenio scilicet, de quo XXII, 20. Hard.

XVII. 1. *Herculi eam quoque adscribunt*, etc. Vox hæc ὑοσκύαμος, suis fabam, seu fabam porcinam sonat. Quum porro suem, aprum Erymanthium Hercules occiderit, qui aper in Arcadum terra fuerat enutritus, idcirco et faba suis Arcadicæ hæc appellata est, et in partem aliquam ejus inventionis, Hercules venit. Vide Galen. κατὰ τόπ. IX, 4, p. 609. Eadem Apollinaris dicitur, quod mentem per-

naris, apud Arabas altercum[2], apud Græcos vero hyoscyamos appellatur[3]. Plura ejus genera : unum nigro[4] semine, floribus pæne purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est, et fruticosius[5], altius
2 papavere. Tertii semen[6] irionis semini simile : et omnia insaniam gignentia, capitisque vertigines. Quartum[7] genus

cellat, quasi æstu Apollinis. Hard.

2. *Apud Arabas altercum*. Ita Reg. 2, librique editi. Reg. 1, *apud Arbilas :* unde quidam *apud alios* fingunt. Certe haud temere apud Plinium Arabica in plantis tralatitiis et passim nascentibus nomina invenias : ac vocem eam esse latini oris, non Arabici soni, vel ex Scribonio Largo intelligitur, Comp. CLXXXI : « Altercum, inquit, quod Græci ὑοσκύαμον vocant, qui biberunt, caput grave, venisque distentum habent : mente abalienantur, cum quadam verborum altercatione : inde enim hoc nomen trahit herba altercum. » Sic etiam Apuleius, c. IV : « A Græcis hyoscyamos dicitur, et Dioscyamos... Latini insanam vocant, aliqui Apollinarem, alii alterculum, etc. » Ab altercatione gignenda nomen etiam *altercangeni* factum ei esse aliqui divinant. Jusquiamus, officinis. Tergemini hyoscyami icones exhibet Dodon. p. 447. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Altercum*. Gron. et Al. ante Hard. addunt, *sive altercangenon ;* quæ duo verba ex vet. cod. Pintianus delenda esse monuit. Ed.

3. *Hyoscyamos appellatur*. Nobis *Hyoscyamus niger ;* cui corolla ochroleuca. Habitat in Europæ ruderatis pinguibus. Planta venenata. Nostris vulgo, *jusquiame*. Ed.

4. *Unum nigro semine*. Dioscor. IV, 69 : Ὁ μὲν γὰρ ἄνθη ὑποπόρφυρα φέρει... σπέρμα μέλαν, καὶ τοὺς κυτίνους σκληροὺς καὶ ἀκανθώδεις. Hard. — *Floribus pæne purpureis, spinosum*. Nobis est *Hyoscyamus reticulatus* (*Pentand. monogyn.* gen. 494 Pers. *Solan.* Juss.). Habitat in Creta, Syria, Ægypto : corolla illi campanulata ; rubra, obscuris venis pulchre reticulata. Cf. Camerar. Hort. med. philos. p. 77. Ed.

5. *Vulgare autem candidius et fruticosius*. Dodonæus legit, « vulgare autem fruticosius est, et altius papavere, etc. » Ego nihil deleo, candidiusque dici puto, quod semen minus nigrum sit. Dalec. — *Vulgare*. Et idem nigrum, sed hujus cæli, solique, non Galatici : nec saturi coloris, sed ex candido nigri. Hard.

6. *Tertii semen*, etc. Alterum hoc Dioscoridis, qui omnia genera attigit, altercum est : Ὁ δέ τις, ἄνθη μηλινοειδῆ... σπέρμα ὑπόξανθον, ὥσπερ ἐρύσιμον. Οὗτοι δὲ μανιώδεις ὑπάρχουσι καὶ καρωτικοί. « Alterius flores sunt lutei... subflavum, et irionis seminis simile. Insaniam illa gignunt, et soporem. » Hard. — Nobis *Hyoscyamus aureus :* corolla illi aurea, fauce atro-purpurea, striata. Habitat in Creta et Oriente. Ed.

7. *Quartum genus*. Quod Dioscο-

molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens; hoc recepere medici. Item rufi seminis[8]. Nonnumquam autem[9] candidum rufescit, si non ematuruit[10], improbaturque. Et alioqui nullum, nisi quum inaruit, legitur. Natura vini[11], ideoque mentem caputque infestans. Usus seminis et per se, et succo expresso. Exprimitur separatim[12], et caulibus foliisque : utuntur et radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe 3
etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quatuor bibantur. Etiam antiqui[13] in vino febrem[14] depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, ut diximus[15], quod

ridi l. c. tertium est, eisdemque plane verbis ab eo describitur. H. — *Molle, lanuginosum, pinguius cæteris*, etc. Nobis *Hyoscyamus albus*. Habitat in Europa meridionali. Ed.

8. *Item rufi seminis*. Quod, inquit, est rufi seminis, ξανθοῦ, in medicinæ usus adhibetur. Dioscor. loc. sup. cit. Hard.

9. *Nonnumquam autem*. Sic Vet. apud Dalec. *nonnumquam ante* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

10. *Si non ematuruit*. Quum nequit maturescere videlicet, aut percoqui. Hard.

11. *Natura vini*. Inest vis ei vini : nam caput tentat, etc. Ita libri omnes, non *veneni*. Est aliud ei nomen ab ea causa inditum. « Milimindrum, inquit Papias, vulgus vocat, pro eo, quod elevationem mentis inducat: hæc herba hyoscyamos appellatur. » Hard.

12. *Exprimitur separatim*. E semine ait, et caulibus, et foliis, separatim exprimi succum, utilem in medicina. Prius vitiosa interpunctione legebatur : « et caulibus foliisque utuntur et radice : » perinde quasi e semine solo separatim, de quo proxime ante sermo erat, non etiam e caulibus foliisque, succus exprimeretur. Retexit errorem Dioscor. IV, 69 : Χυλίζεται δὲ ὁ καρπὸς ἁπαλὸς, καὶ τὰ φύλλα, καὶ οἱ καυλοὶ κοπτόμενοι, καὶ ἐκθλιβόμενοι, ἐν ἡλίῳ ξηραινομένου τοῦ ὑγροῦ... Χυλίζεται δὲ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ κατ' ἰδίαν κοπτόμενον ξηρὸν, etc. « Recenti semine, foliis, caulibusque tusis succus exprimitur, qui ad solem exsiccatur... Elicitur et separatim succus e semine, quum inaruit, etc. » Nec suam interim priori lectioni constare sententiam inficias eo. Hard.

13. *Etiam antiqui*. Dioscor. loc. cit. « Terna, inquit, quaternave folia cum vino pota febres epialas depellunt, » ἠπιάλους πυρετοὺς θεραπεύει. Febris continuæ quotidianæ genus hoc nomine Græci intelligunt. Hard.

14. *Febrem*. Chiffl. *febrim*; quæ variatio in membranis Plinianis fere perpetua. Ed.

15. *Ut diximus*. Nempe lib. XV, 7, et lib. XXIII, 49. Hard.

ipsum auribus infusum tentat mentem[16]: mireque[17], ut contra venenum, remedia prodidere his qui id bibissent, et ipsum pro remediis : adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam venena prodesse.

1 XVIII. (v.) Linozostis[1], sive parthenion, Mercurii inventum est, ideo apud Græcos Hermupoan[2] multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem[3]. Duo ejus[4] genera : masculus et femina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum[5] cavis multis, semine in geni-

16. *Auribus infusum tentat mentem.* Prodest auribus, menti nocet. Apul. cap. IV, de Symphoniaca, sive hyoscyamo, tit. 1 : « Ad aurium dolorem : Herbæ symphoniacæ succus tepefactus cum oleo rosaceo, et in aurem instillatus, aurium dolorem mirifice tollit : et si vermes fuerint, necat eos. » Hard.

17. *Mireque.* Mirum est a medicis, tanquam contra venena remedia tradi, ab iis sumenda, qui hyoscyamum bibissent : et ex ipso simul hyoscyamo remedia peti. H. — *Mireque*, etc. Vet. apud Dalec. *mirumque.* Ed.

XVIII. 1. *Linozostis.* Diosc. IV, 191 : Λινόζωστις, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ Ἑρμοῦ βοτάνιον καλοῦσιν. Et in Nothis : Ῥωμαῖοι ἔρβα Μερκουριάλις μάσκουλα. Mercurialem Galli, ut Latini, vocitant, *mercuriale.* Vide iconem maris ac feminæ apud Lobelium in Obss. 131. Vidimus in horto Regio. Hard.

2. *Hermupoan.* Ἑρμοῦ πόα (βοτάνιον Diosc. Ed.), id est, Mercurii herba : quo sensu et Hermubotane, Ἑρμοῦ βοτάνη, ab Apuleio etiam appellatur, cap. LXXXII. Hard.

3. *Mercurialem.* Hodieque nobis dicitur *Mercurialis annua* (*Diœc. enneand.* gen. 2254 Pers. *Euphorb.* Juss.). In cultis ac ruderatis frequens. Planta Linnæo dubia; vi hypnotica, purgante gaudens; cosmetica, non emolliens, etc. Antiquis olerum loco habebatur. Sed ejus apud nos usus rariort. Ed.

4. *Duo ejus genera.* Hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard. — *Masculus et femina.* Masculus, est Mercurialis testiculata; femina, Mercurialis spicata, Casp. Bauh. Brot. — Immo recentioribus probe notum mercurialem testiculatam vere feminam esse quæ fructum ferat : spicatam vero marem, quæ stamina. Similis apud veteres botanicos nomenclationis error in cannabi cæterisque *diœcis*, ut vocant, plantis, priusquam sexus differentia bene innotuerit. Ed.

5. *Alarum.* Diosc. μασχάλας πολλὰς, πυκνὰς ἔχοντα. Ala proprie pars est hominis concava, subter brachium, quæ et axilla dicitur. Ad hujus similitudinem, in herbis ala, quæ Græcis μασχάλη, significat cavum illum, inter caulem, et ramulos, anfractum : unde nova

culis[6] dependente : feminæ copioso, mari juxta genicula stante, rariori ac brevi[7], contortoque[8] : feminæ, soluto et candido. Folia maribus nigriora, feminis candidiora : radix 2
supervacua, prætenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum[9] est, quod de utroque eorum genere proditur : ut mares gignantur, hunc facere ; ut feminæ, illam. Hoc contingere[10], si a conceptu succus protinus bibatur in passo, edanturve folia decocta ex oleo et sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in novo fictili cum heliotropio, et duabus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum[11] dari jubent, et herbam ipsam in cibo, altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die a balneo coire eas. Hippocrates[12] miris laudibus in mulierum usu prædicavit has : ad hunc modum medicorum nemo novit[13]. Ille eas vulvæ[14] cum melle, vel rosaceo, vel 3
irino, vel lirino admovit : item ad ciendos menses[15] secundasque. Hoc idem præstare[16] potu fotuque dixit. Instil-

proles egreditur. In arborum ramis pars eorumdem cava, qua matri adhærescunt : in qua et gigni aliquando viscum fungosque contingit. Hard.

6. *Semine in geniculis.* E sinu foliorum dependente. Hard.

7. *Brevi.* In formam testiculorum, ὥσπερ ὀρχίδια, inquit Diosc. unde et testiculatam Latini mercurialem dixere, ut auctor est Apul. c. lxxxii. Hard.

8. *Contortoque.* Parvo, rotundo, duorum testiculorum figura. Dal.

9. *Mirum.* Hoc pariter Dioscor. totidem verbis, l. c. Hard.

10. *Hoc contingere, si*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

11. *Decoctum dari jubent*, etc. Dioscorid. loc. citat. Hard.

12. *Hippocrates.* De Morb. mul. I, t. 63, p. 455 ; t. 74, p. 461 ; t. 82, pag. 465 ; t. 85, pag. 468, etc. Lib. de Nat. mul. t. 8, p. 364 ; t. 11, p. 366 ; t. 18, p. 371, etc. Lib. II de Morbis, t. 12, pag. 43, etc. Hard.

13. *Medicorum nemo novit.* Plinius hac in re se parum medicinæ peritum ostendit, qui pessorum ad ejusmodi mala utilium confectionem ignoraverit. Dal. — *Medicorum.* Carpit ævi sui medicos. Nostra etiam ætate mercuriali utuntur in pessis. Hard.

14. *Vulvæ.* Suffocanti. Dal.

15. *Item ad ciendos menses.* Apul. cap. lxxxii, t. 2 : « Ad menstrua cienda : Herba mercurialis cum oleo irino vel rosaceo admota, mox provocat sanguinem menstruum. » Hard.

16. *Hoc idem præstare.* Hipp. lib. de Nat. mul. t. 29, pag. 377, ad

lavit auribus olidis[17] succum, inunxitque cum vino vetere. Alvo folia imposuit, epiphoris[18], stranguriæ, et vesicæ. Decoctum ejus dedit cum myrrha et thure. Alvo quidem solvendæ[19], vel in febri, decoquitur quantum manus capiat in duobus sextariis aquæ ad dimidias: bibitur sale et melle admixto: necnon cum ungula[20] suis, aut gallinaceo decoctum[21] salubrius. Purgationis causa putavere aliqui utramque[22] dandam, sive cum malva decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt[23], sed stomachum lædunt. Reliquos usus dicemus suis locis.

1 XIX. Invenit et Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos[1] vocatur. Hac

ciendos menses, ἣν τὰ ἐπιμήνια μὴ γίνηται. Λινοζώστιος τὸν καρπὸν καὶ τὰ φύλλα ἐν οἴνῳ δοῦναι πιεῖν. « Mercurialis semen et folia in vino bibenda præbe. » Et pag. 378: Λινοζώστιος φύλλα τρίψας ἐν ῥάκει προσθεῖναι. « Mercurialis folia trita in linteo subde. » Hard.

17. *Instillavit auribus olidis.* Quum quis ex aure male olet, ἐκ τοῦ ὠτὸς κακὸν ὄζει, inquit Hippocr. de int. Affect. tit. 34; id quod splenicis accidere docet. Apul. cap. LXXXII, t. 4, si aqua in aures introierit, ad extrahendam, mercurialis quoque succum instillat. Hard.

18. *Epiphoris.* Fluxionibus in ventrem. Dal. — *Epiphoris.* Oculorum videlicet: neque enim alias Plinius intelligit, nisi speciatim significet. Dalecampius *fluxiones in ventrem* interpretatur, quo sensu nusquam vocem eam Noster accipit. Sed et ab Apuleio Lugdunensis medicus arguitur, ita scribente scilicet, cap. LXXXII: « Ad epiphoras oculorum: Herbæ mercurialis folia, inquit, cum vino, etc. » H.

19. *Alvo quidem solvendæ.* Q. Seren. cap. XXIX, p. 143: « Sæpe cibi specie, vitio vel corporis ipso Potibus aut duris restricta morabitur alvus: Vincetur talis mora gramine mercuriali, Cujus aquam cocti minimo cum melle bibemus. » Et Apul. cap. LXXXII, tit. 1: « Ad ventris duritiam: Herbam mercurialem coques, et tritam ex passo dabis: statim detrahet, et stomachum purgabit: aut semen ejus tritum ex passo dato, etc. » Scrib. Larg. Comp. CXXXV: « Mollit ergo alvum herba mercurialis, lenibus oleribus quamplurima mixta. » H.

20. *Ungula.* Pede suis salso, qui sua salsugine alvum irritat. Dal.

21. *Gallinaceo decoctum.* Nempe veteri, cujus jusculum alvum subducit. Dal.

22. *Utramque.* Marem videlicet feminamque. Hard.

23. *Bilem detrahunt.* Marc. Emp. cap. XXX, p. 217. Hard.

XIX. 1. *Quæ ob id Achilleos*, etc. Hæc sideritis Heraclea est, de qua cap. 15. Hard.

sanasse Telephum[2] dicitur. Alii[3] primum æruginem invenisse, utilissimam emplastris, ideoque pingitur a[4] cuspide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt. Aliqui et hanc[5] panacem heracleon, alii sideritin, et apud nos millefoliam vocant, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quam feniculi foliis vestitam ab imo. Alii fatentur quidem illam vulneribus utilem, sed veram achilleon esse scapo cæruleo pedali,

2. *Hac sanasse Telephum.* Herculis filium, Mysorum regem, ab Achille ipso sanatum, a quo vulneratus fuerat. Consulto enim oraculo, responsum tulit, Ὁ τρώσας ἰάσεται. Supplex itaque Achilli factus, id ab ipso impetravit. Hor. Epod. XVII, vs. 8: « Movit nepotem Telephus Nereium, In quem superbus ordinarat agmina Mysorum, et in quem tela acuta torserat. » Hard.

3. *Alii.* Quo spectat Ovid. de Rem. Amor. v. 47: « Vulnus in Herculeo quæ quondam fecerat hoste, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit. » Hoc iterum Plinius repetit XXXIV, 45. Hard.

4. *A cuspide.* Sic et Chifflet. *ex cuspide* Gron. et Al. Ed.

5. *Aliqui et hanc panacem.* Prima achillea Plinii, eadem est Dioscor. Secunda, myriophyllon Dioscorid. Tertia, sideritis, heraclea prima Dioscor. Quarta et quinta, sideritis heraclea Cratevæ, et tertia Dioscoridis. Sexta, sideritis secunda Dioscor. Dal. — *Aliqui.* Aliqui sanatum, inquit, Telephum aiunt, herba millefolia, quam et panacen heracleon, et Achilleam, et sideritin vocant. In his Apuleius, cap. LXXXVIII: « Græci myriophyllon... alii achilleon... Latini millefolium... Hanc herbam Achilles invenit: unde vulnera ferro facta sanabat: et ob id Achilleos vocatur: hac sanasse Telephum dicitur. » Hæc Ἀχίλλειος Dioscoridi est, IV, 36, quam et sideritim appellatam ait. Millefolium idem terrestre, seu militaris herba, de qua diximus libro anteriore, cap. 95; picta a Lobelio, ut diximus, et Dodonæo, pag. 101. Hard. — Ἀχίλλειος Dioscor. loc. cit. καλοῦσι τινὲς καὶ τὴν ἀχίλλειον σιδηρῖτιν, etc. fert scapos dodrantales, aut etiam majores, fusorum effigie, foliis circumdatos minutulis, ex obliquo crebras habentibus incisuras... umbellam vero in cacumine rotundam, floribus candidis, vel aurum æmulantibus, vel etiam purpureis. Achillea autem, cui τὰ ἄνθη χρυσίζοντα, nobis, auctore Sprengelio, est *Achillea tomentosa* (*Syngenes. superfl.* gen. 1887 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in siccis, apricis, subalpinis: *Achilla tanacetifolia* est, cujus τὰ ἄνθη πορφυρᾶ, ut fert V. cod. apud Sarac. Habitat in subalpinis: *Achillea* demum *nobilis*, cujus τὰ ἄνθη λευκά; crescit in apricis, nemorosis. Conf. Histor. Rei herbar. tom. I, p. 188. Ed.

2 sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter vestitam. Alii quadrato caule[6], capitulis marrubii, folio quercus. Hanc etiam præcisos nervos[7] glutinare faciunt. Alii sideritin[8] in maceriis nascentem, quum teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus foliis et pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in vineis nascentem. Aliam vero binum[9] cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes vulneribus præcipuas. Nostri eam, quæ est latissimo

6. *Alii quadrato caule, capitibus marrubii* (sic olim). Lege, *capitulis*. Lib. XXVII, 9: « In cacumine capitula sunt echinata spinis; » ejusdem cap. 11: « Capitula sunt in summo caule tenuia. » Gronov. — *Alii*. Hæc sideritis prior Diosc. IV, 33, de qua ille paria refert totidem verbis: folio nempe marrubii, ad similitudinem foliorum quercus accedente, et quadrangulis caulibus, in quibus orbiculata interdum, ut in marrubio, verticilla conspiciuntur. Recentior ætas in officinis herbam judaicam, et *Tetrahit* barbaro nomine vocat; a Dodonæo pingitur pag. 94, Ruellio adstipulante, III, p. 594. Hard. — Σιδηρῖτις, οἱ δὲ Ἡράκλειαν Diosc. loc. laud. nobis *Stachys Heraclea* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1392 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Pedemontio, agro Nicæensi, etc. Ed.

7. *Hanc etiam præcisos nervos*, etc. Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα καταπλασσόμενα τραυμάτων κολλητικήν, etc. Et est ea dos herbæ judaicæ propria. Hard.

8. *Alii sideritin*. Et id heracleæ sideriti natale solum, de qua c. 15 diximus. Dioscor. IV, 35: Σιδηρῖτις... Ἡράκλεια... φυομένη ἐν τοίχοις καὶ ἀμπελῶσιν, « in maceriis, vinetisque. » Hard. — *Phellandrium Mutellina* Linn. (*Pentand. digyn.* gen. 708 Pers. sub *Meo. Umbellif.* Juss.), de quo jam dictum. Ed.

9. *Aliam vero binum cubitorum*. Nempe sideritin Dioscoridis alteram, quam ille iisdem omnino notis delineat, IV, 34, quæ omnes pulchre cadunt in eam, quam pimpinellam in Gallia vulgus appellat, *la pimprenelle:* quam et thryallidem Theophr. vocari diximus XXI, 61. Hujus est eximia vis ad vulnera. Anguillara, Part. XIV, pag. 257: « La seconda siderite non è altro che la pimpinella nostrà comune. » Hard. — Σιδηρῖτις ἄλλη Diosc. IV, 34, nobis est *Sanguisorba officinalis* (*Tetrand. monogyn.* gen. 291 Pers. *Rosac.* Juss.). Habitat in pratis siccioribus. Confer Columm. Ecphr. I, 37, p. 124. Hermodorum Listarchum primum fuisse, qui hanc plantam detexerit, affirmat Anguillar. loc. proxime laud. et in insulis Archipelagi eam σιδηρῖτιδα etiamnunc nominari. Planta Linnæo exoleta, superflua, cui tamen vis adstringens, tonica. Conf. Mat. med. p. 56, ed. Schr. Spreng. Hist. Rei herb. t. I, p. 159 sq. Ed.

folio, scopam[10] regiam vocant. Medetur anginis[11] suum.

XX. Invenit et Teucer[1] eadem ætate Teucrion[2], quam 1
quidam hemionion vocant, spargentem juncos tenues, folia parva, asperis locis nascentem, austero sapore, numquam florentem: neque semen gignit. Medetur lienibus: constatque[3] sic inventam: quum exta super eam projecta essent, adhæsisse lieni, eumque exinanisse. Ob id a quibusdam splenion vocatur. Narrant[4] sues, qui radicem ejus ederint, sine splene inveniri. Quidam[5] ramis hyssopi sur-

10. *Scopam*. In Indice *scopa regia*. In MSS. quibusdam *scopas regias* hoc loco legitur. Pimpinella silvestris est, seu sanguisorba major, delineata a Dodonæo, p. 105. Ruellius, III, pag. 594, falso arbitratur eam esse quam vulgus *carpentariorum herbam* appellat: quod materiarii fabri sæpiuscule hac utuntur ad glutinanda vulnera. H. — *Scopam*. Brot. ex MSS. Regg. et edit. principe, *scopas regias*. Scopa regia, de qua jam Noster egit XXI, 15, auctore Sprengelio, est *Chenopodium Scoparia* (*Pentand. digyn*. gen. 657 Pers. *Chenop*. Juss.). Habitat in Carniolia, Græcia, etc. Brot. post Dalecampium, habet Tanacetum minus album, odore camphoræ. Ed.

11. *Medetur anginis suum*. In antiquo codice legitur *succus*, non *suum*. Pint.

XX. 1. *Invenit et Teuc*. Telamonis filius, Priami sororis filius. De quo Horat. Carm. IV, Od. 7: « Primusque Teucer tela cydonio Direxit arcu. » Hard.

2. *Teucrion*. Teucrion, chamædryn quoque vocari Dioscor. ait: asplenon vero hemioniam. Dal. — *Teucrion*. Non illud quidem Dioscoridis Teucrium est, sed hemionitis, cujus ille iisdem fere verbis meminit, III, 152: Ἡμιονῖτις, οἱ δὲ σπλήνιον, etc. Sic etiam Orib. XI, pag. 198. Pingitur a Dodonæo, p. 464. Hemionion pariter Teucrion appellari auctor est Apuleius, cap. LVI. Sed cum lonchitide male confundit. Hard. — Ἡμιονῖτις Dioscor. loc. cit. nobis eodem nomine est *Asplenium Hemionitis*, ex *Cryptogam*. Linn. *Filic*. ordine Juss. Ἀσπλῆνον, οἱ δὲ ἡμιόνιον, de quo græcus auctor III, 151, nobis est *Asplenium Ceterach*; sic appellatum non quod splenem absumat, ut falso quidam putant, sed quod spleni, ut cæteris obstructis visceribus ferat opem. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 292 sq. Ed.

3. *Constatque*. Hæc totidem verbis Apul. l. c. Hard.

4. *Narrant sues, qui radicem ejus ederint*, etc. Apul. l. c. Hard.

5. *Quidam*. Et hæc pariter Apuleius, l. c. Hoc Teucrium Dioscoridis videtur, III, 111, simillimum chamædryi, vel ipsa forte chamædrys, de qua libro anteriore diximus, cap. 80. Nam et ipsam aliqui appellavere Teucrion. H. — Τεύκριον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο χάμαιδρυν Dio-

culosam, folio fabæ, eodem nomine appellant, et colligi florentem adhuc jubent: adeo florere non dubitant; maximeque ex Ciliciis et Pisidiæ montibus laudant.

1 XXI. Melampodis[1] fama, divinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus Melampodion. Aliqui pastorem[2] eodem nomine invenisse tradunt, capras purgari pasto illo animadvertentem[3], datoque lacte earum sanasse Prœtidas furentes[4]. Quamobrem de omnibus ejus generibus dici simul convenit. Prima duo sunt[5], candidum et nigrum. Hoc radicibus[6] tantum intelligi tradunt plerique. Alii folia nigri, platano similia[7], sed minora,

scorid. loc. supra laud. nobis est *Teucrium lucidum* (*Didynam. gymn.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Sabaudia, Galloprovincia, etc. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 179. Ed.

XXI. 1. *Melampodis.* De quo nos strictim, VII, 33. Hard.

2. *Aliqui pastorem.* Ita Dioscor. IV, 151. At Apollodorus Athen. in Bibl. purgationem Prœti filiarum, potius ad vatem Melampoda, quam ad pastorem refert: natasque ait ex Prœto et Stenobœa filias, Lysippen, Iphinoen, et Iphianassam: quæ ubi primum adoleverint, vexatæ insania sint: sed Melampodis cura purgatione usas ex iis duas resipuisse. Hunc autem in eis errorem fuisse mentis animique, boves ut se crederent, quod Virgil. quoque in Bucol. Ecl. VI, v. 48, significat, neutiquam fabulosum videri debere, disce ex Ægineta, III, ubi de atra bile. Hard.

3. *Pasto illo animadvertentem.* Theophrastus id animadversum tradit in ovibus quæ veratrum gustassent. Dal.

4. *Sanasse Prœtidas furentes.* Atra bile percitas. Vide lib. XI, c. 37. Apud Sextum Empiricum, lib. VI Pyrrhonion, Polyanthus Cyrenæus ab Æsculapio curatas fuisse ait, non a Melampode, ut Eudoxus apud Stephanum scribit. Vide Ovid. ult. Metam. Vitruvium, III, 8; Politian. Miscell. cap. 50. Hard.

5. *Prima duo sunt.* Tradit hæc deinceps ad verbum Theophrast. Histor. IX, 11. Genus utrumque vidimus in horto Regio. Nigrum, *ellébore noir*, a Clusio pingitur accurate Histor. Rar. pl. II, p. 274. Candidum, *ellébore blanc*, in Eystettensi horto. Hard.

6. *Hoc radicibus*, etc. Alii similia esse aiunt genera ellebori duo: radice tantum differre: hujus candida, alterius nigra: Οἱ μὲν γὰρ ὁμοίους εἶναι, πλὴν τῷ χρώματι μόνον διαφέρειν· τήν τε ῥίζαν τοῦ μὲν λευκὴν, τοῦ δὲ μέλαιναν. Theophr. loc. cit. Hard.

7. *Alii folia nigri platani similia.* Voss. *nigra platano.* Scribe: « Alii folia nigræ platano similia. » Gr. — *Alii.* Dioscor. de veratro nigro, IV, 151: Ἔχει δὲ τὰ φύλλα χλωρὰ, πλατάνῳ προσεμφερῆ, ἐλάττονα δὲ,

nigrioraque et pluribus divisuris scissa : albi[8], betæ incipientis : hæc quoque nigriora, et canalium dorso rubescentia. Utraque[9] caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluto, radice fimbriata[10] cæparum modo. Nigro[11] equi, boves, sues necantur; itaque cavent id, quuum candido vescantur. Tempestivum[12] esse tradunt messibus. Plurimum[13] autem nascitur in Œta monte : et optimum uno

καὶ πολυσχιδέστερα, καὶ μελάντερα. H. — Ἐλλέβορος μέλας, οἱ δὲ μελαμπόδιον Diosc. IV, 151; nobis *Helleborus orientalis* (*Polyand. polygyn.* gen. 1366 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in Oriente; optime provenire in insula Anticyra, haud procul ab Eubœa et in Olympo monte ferebatur. Ibidem et nostras Clar. Tournefortius observavit hanc speciem quæ ab *H. viridi* foliis subtus pilosis, caule ramoso et floribus subrubicundis differt. Conf. Lamarck. *Encycl.* III, 93. Pausanias X, 37, auctor est eam radicem ab Amphictyonibus Cirrham oppidum Solonis tempore obsidentibus, in fontem Plisti fluminis injectam fuisse, ut venenarent aquas. Ed.

8. *Albi.* Ellebori albi folia sunt, inquit Dioscor. IV, 150, betæ silvestris similia, sed breviora, nigrioraque, et dorsi spina rubescit : ὅμοια τοῖς τοῦ σεύτλου ἀγρίου, βραχύτερα δὲ καὶ μελάντερα, καὶ τῇ ῥάχει ἐρυθρά. H. — Ἐλλέβορος λευκὸς græcis scriptoribus, nobis est *Veratrum album* (*Hexand. trigyn.* gen. 882 Pers. *Junc.* Juss.). Habitat in Europæ et Americ. Boreal. montosis, ad rivulos. Ed.

9. *Utraque.* De candido id diserte Dioscor. loc. cit. Καυλὸν δὲ παλαιστιαῖον, κοῖλον, περιφλοιζόμενον, ὅταν ἄρξηται ξηραίνεσθαι. « Caulem palmi altitudine, concavum, qui quidem tunicas, quibus convolvitur, abdicat, quum arescere incipit. » H.

10. *Radice fimbriata.* Fibrata, tenuibus fibris distincta. Prius insulse, *vibrata*, legebatur. Sequuti sumus fidem codicum MSS. Reg. Colb. Ch. et vet. Dalec. et quod his multo certius est, Dioscoridem ipsum, cujus hæc verba de elleboro candido, IV, 150 : Ῥίζαι δ' ὕπεισι πολλαί, λεπταί, ἀπὸ κεφαλίου μικροῦ καὶ ἐπιμήκους, ὡσπερεὶ κρομμύου, συμπεφυκυῖαι. « Radices subjacent numerosæ, tenues ac fibratæ, ab exiguo et oblongo capitulo, ceu cæpa, exeuntes, eidemque adnexæ. » Tradit eadem et de veratro nigro cap. sq. Hard.

11. *Nigro.* Sic Theophrast. l. c. sed idem candido vesci tantum oves dixit, τὰ πρόβατα. Hard.

12. *Tempestivum.* Candidum quidem messibus colligi Diosc. jubet IV, 150. Hard.

13. *Plurimum autem nascitur in Œta monte*, etc. Theophrast. l. c. Ἐκ τῆς Οἴτης συλλέγουσι· πλεῖστος γὰρ ἐνταῦθα φύεται καὶ ἄριστος· μοναχοῦ δὲ φύεται τῆς Οἴτης περὶ τὴν Πύραν. Pyra locus est in ejus montis vertice, in quo sacrificantem Herculem, ubi se conjecisset in rogum, arsisse ferunt. Claudianus, de tertio Cons. Honorii, v. 114 : « Juga

ejus loco circa Pyram. Nigrum[14] ubique provenit, sed melius
in Helicone, qui mons et aliis laudatur herbis. Candidum
probatur[15] OEtæum : secundum Ponticum ; tertio loco
Eleaticum, quod in vitibus nasci ferunt; quarto Parnas-
3 sium[16], quod adulteratur Ætolico, ex vicino. Nigrum ex
his Melampodion[17] vocant, quo et domos suffiunt[18] pur-
gantque, spargentes et pecora, cum precatione solenni :
hoc et religiosius colligitur. Primum enim gladio[19] cir-
cumscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat : et
precatur[20], ut id liceat sibi concedentibus diis facere,
observatque[21] aquilæ volatus: fere enim secantibus interest:
et si prope advolavit, moriturum illo anno qui succidat,
augurium est. Nec album[22] facile colligitur, caput aggra-
vans, maxime nisi præsumatur allium, et subinde vinum
4 sorbeatur, celeriterque fodiatur. Nigrum[23] alii ectomon

deseris OEtes, Herculeo damnata rogo. » Hard.

14. *Nigrum ubique provenit.* Dioscorid. IV, 151, post Theophrast. l. c. ad verbum. Hard.

15. *Candidum probatur OEtæum.* Theophr. l. c. Hard.

16. *Parnassium.* Parnassicus et Ætolicus, quos vendentes et ementes multi discernere nesciunt, duri sunt, perquam rugosi et flaccidi. Theophr. Dal.

17. *Melampodion.* Ab inventore. Theophrast. loc. cit. Καλοῦσι δὲ τὸν μέλανά τινες ἐκ τοῦ τεμόντος καὶ ἀνευρόντος Μελαμπόδιον, etc. Sic etiam Diosc. IV, 150. Hard.

18. *Quo et domos suffiunt.* Diosc. l. c. Περιῤῥαίνουσι δὲ καὶ οἰκίαις αὐτὸν, καθαρτικὸν εἶναι νομίζοντες. « Sed et eo domos aspergunt, purgandi expiandique vim inesse ei rati. » Theophrast. l. c. Καθαίρουσι δὲ ὗας αὐτῷ καὶ πρόβατα, συνεπᾴδοντές τινα ἐπῳδήν. « Lustrant autem eo sues, ovesque cum incantatione quadam. » Hard.

19. *Primum enim gladio*, etc. Hic ritus omnis a Theophrast. quoque describitur Hist. IX, 9. Hard.

20. *Et precatur*, etc. Stant, inquit, et Apollinem Æsculapium deprecantur, ut ea res sibi feliciter cedat. Diosc. IV, 151. Hard.

21. *Observatque.* Observat, num aquila sibi in eo opere occupato, interveniat : abstinet, si cernat. Periculum enim imminet secanti, etc. Theophr. et Dioscorid. locis supra appellatis. Hard.

22. *Nec album.* De nigro hæc Diosc. prodidit, l. c. de elleboro universim, Theophr. Histor. Plant. IX, 9. Hard.

23. *Nigrum.* Galen. in Explic. voc. Hipp. p. 89, Ἐκτόμου, ἐλλεβόρου μέλανος. Hesychius, ἐκτομὸν, ἐλλέβορος. Erotian. in coll. diction.

vocant, alii polyrrhizon : purgat per inferna[24] : candidum[25] autem vomitione, causasque morborum extrahit; quondam terribile, postea tam promiscuum, ut[26] plerique studiorum gratia ad pervidenda acrius, quæ commentabantur, sæpius sumptitaverint. Carneadem[27] responsurum Zenonis libris : Drusum[28] quoque apud nos, tribunorum popularium clarissimum (cui ante omnes plebs stans plausit, optimates[29] vero bellum Marsicum imputavere),

Hipp. apud Gal. p. 119 : ἐκτόμου· Διοκλῆς φησὶν οὕτω καλεῖσθαι τὸν μέλανα ἐλλέβορον. Dioscorid. loc. cit. Ἐλλέβορος μέλας, οἱ δὲ Μελαμπόδιον, οἱ δὲ ἔκτομον (lege ἔκτομον), οἱ δὲ πολύῤῥιζον, a multa, ut diximus, radice fimbriata. Prius in editis libris *entomon* : in MSS. *eucymon* : utrumque perverse. HARD.

24. *Purgat per inferna*, etc. Purgatio ex elleboro nascenti medicinæ coæva fuit. Hippocrates utraque ellebori specie usus est, qui ellebori simpliciter dicti voce, album designat; nigrum vero cum adjectione semper denominat, ut putat Galenus. Hæc autem purgandi ratio spectatissimis omnibus medicis suspecta fuit, nec nisi summa cum cautione ab ipsis Veteribus adhiberi solita. Hodie apud nos ellebori usus fere exolevit, ex eo potissimum tempore quo *stibii* (*émétique*) præparationes catharticæ et vomitoriæ innotuerunt : quæ quidem tutiores longe videntur purgandi rationes, nec minus efficaces. Conf. Geoffr. Mater. med. tom. II, p. 74 sqq. et Excurs. I de Elleboro ad calcem huj. lib. ED.

25. *Candidum*. Marcell. Emp. cap. XXX, p. 21, et Dioscorid. IV, 150 : Καθαίρει δὲ δι' ἐμέτων, ἄγων ποικίλα. « Purgat vomitionibus varii coloris humores extrahens. » H.

26. *Ut plerique*. Hæc totidem verbis Gellius, XVII, 15, p. 968, de Carneade in primis. Et Valer. Maxim. VIII, 7, n. 5 : « Carneades cum Chrysippo disputaturus, elleboro se ante purgabat, ad exprimendum ingenium suum attentius, et illius refellendum acrius : quas potiones industria solidæ laudis cupidis efficit appetendas. » De Carneade alias diximus, VII, 31. H.

27. *Carneadem*. De Chrysippo idem scribit Petronius in Satyra : « Chrysippus, inquit, ut ad inventionem sufficeret, ter elleboro animum detersit. » DAL.

28. *Drusum*. Hunc locum Gellius ita recitat l. c. p. 971 : « Sed elleborum sumi posse tutissime in insula Anticyra Plinius Secundus in libris naturalis historiæ scripsit : propterea Livium Drusum, qui tribunus plebis fuit, quum morbum, qui comitialis dicitur, pateretur, Anticyram navigasse, et in ea insula elleborum bibisse ait, atque ita morbo liberatum. » Nigrum veratrum ad comitialem morbum Celsus quoque commendat, III, 23.

29. *Optimates vero bellum Marsicum imputavere*. Nostrum exemplar, *importavere*, non *imputavere*. Cæterum verba hæc, « cui ante omnes plebs

constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam, ut diximus, sesamoides[30] admiscent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per se, et mixta radicula, qua[31] lanas diximus lavari, sternumentum[32] facit, amboque[33] somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices brevesque, ac velut decurtatæ[34] etiam hæ. Nam summa, quæ est crassissima, cæpis similis, canibus tantum datur purgationis causa. Antiqui[35] radicem cortice quam carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis[36] spongiis opertam, turgescentemque acu in longitudinem findebant[37]. Deinde fila in umbra siccabant, iis utentes : nunc

astans plausit, optimates vero bellum Marsicum imputavere, » non puto esse Pliniana : aliena enim videntur ab ipsa re de qua agitur. Pint. — *Optimates.* Sociale, vel Marsicum bellum appellatum est, quod a Marsis primum concitatum fuit. Etenim Latini omnes, ac plerique Italiæ populi, indigne ferentes, se laborum omnium ac periculorum participes, ab communione imperii et honoris excludi, frustra per Drusum, qui hac arte conciliatis animis affectabat imperium, sperata civitate, quod jure non poterant, armis consequi studuerunt. Hæc prolixius Flor. III, 18, et alii. Hard.

30. *Sesamoides.* Σησαμοειδὲς μέγα Diosc. IV, 62, quod anticyricum elleborum Galen. vocat, de Facult. simpl. med. VIII, 108; nobis est Reseda alba (*Dodecand. trigyn.* gen. 1188 Pers. *Capparid. affin.* Juss.). Habitat in Gallia australi, etc. Cf. lib. XXII, cap. 64. Ed.

31. *Qua.* Lib. XIX, 18. Hard.

32. *Sternumentum.* Scrib. Larg. Comp. 1, n. 10 : « Proritat sternutamentum etiam per se contusum, et naribus injectum veratrum album. Nigrum, siccum et aridum sternutationem statim invitat. » H. — *Sternumentum.* Gron. et Al. ante Hard. *sternutamentum.* Ed.

33. *Amboque somnum.* Nec verum id, nec verisimile. Lego, *somnum discutiunt.* Dal.

34. *Ac velut decurtatæ.* Id est, quod Antylus et Posidonius apud Actium præcipiunt, veratri deligendas esse radices parvas, sive tenues, sed plenas, non rugosas, nec in acutum instar caudæ muris desinentes. Dal.

35. *Antiqui.* Sic Dioscorid. de utroque elleboro, eligi jubet carnosum, et cui tenuis medulla sit : Ἐκλέγου δὲ τὸν εὔσαρκον, καὶ εὔτροφον, λεπτὴν ἔχοντα τὴν ἐντεριώνην.

36. *Hanc humidis spongiis.* Ut aqua madefacta radix turgesceret, faciliusque divideretur acu, vel forficula, in tenuia fila. Hard.

37. *Acu in longitudinem findebant.* *Forficula*, non *acu*, legendum esse

ramulos ipsos[38] ab radice quam gravissimi corticis ita dant. Optimum[39], quod acre gustu fervensque, in frangendo pulverem emittit[40]. Durare vim ejus xxx annis ferunt.

XXII. Nigrum[1] medetur paralyticis, insanientibus, hy- 1
dropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit[2] alvum, et bilem, pituitasque. Ex aqua datur[3] ad leniter molliendam alvum, plurimum drachma, modice quatuor obolis. Miscuere[4] aliqui et scammoneam, sed tutius salem. In dulcibus datum copiosius periculum infert; oculorum[5] caliginem fotu discutit : ob id quidam et inunxere trito. Strumas, suppurata, duritias concoquit et purgat : item fistulas[6], tertia die exemptum. Verrucas

Plinius ipse ostendit non multo post. Conf. cap. 23 fin. Pint.

38. *Ramulos ipsos.* Fibras radicum integras. Hard.

39. *Optimum.* Candidum probat Dioscor. IV, 150, quod non sit admodum gustu fervens, ἐκπυρῶν τῇ γεύσει οὐ λίαν. Nigrum cap. seq. acre gustu, fervensque, δριμὺν ἐν τῇ γεύσει, καὶ πυρώδη. Hard.

40. *Pulverem emittit.* Fumosum saporem. Aetius ex Antylo. Pulvis evanidam vetustatem indicat, quamvis Dioscorides tale probet. Dal. — Plinius ex sententia Casp. Hofmanni in Varr. Lectt. lib. I, 1, p. 2, hoc indicat. Elleborus dum frangitur, debet emittere fumosum quid ceu pulverem, quod subito nares feriat, et acredine sua sternutationem cieat, Aetii locus est Tetr. I, lib. III, cap. 126. Ergo Dioscorides lib. IV, cap. 145, et Plinius inter se non pugnant. H. — *Pulverem.* Dioscorid. IV, 150: Χνοῦν ἀφεὶς ἐν τῷ θραύεσθαι, « pulverem emittens, dum frangitur. » Ut plurimum evanidam vetustatem sapit, quod dum frangitur, fatiscit in pulverem. Hard.

XXII. 1. *Nigrum.* Hæc totidem verbis Diosc. IV, 151. Hard.

2. *Trahit.* Marc. Emp. cap. x, p. 212. Diosc. ll. cc. Καθαίρει δὲ τὴν κάτω κοιλίαν, ἄγων φλέγμα καὶ χολήν, « purgat per inferna, trahitque pituitam et bilem. » H. — *Trahit alvum.* Brot. ex Reg. cod. 2, « trahit ex alvo bilem. » Ed.

3. *Ex aqua datur ad*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Miscuere aliqui.* Marc. Emp. et Diosc. ll. cc. Hard. — *Scammoneam.* Σκαμμώνιον Hipp. de Morb. mulier. I, 59; σκαμμωνία Dioscor. IV, 171; nobis *Convolvulus Scammonia* (*Pentand. monogyn.* gen. 416 Pers. *Convolvulac.* Juss.). Habitat in Syria, Mysia, Cappadocia. De eo fusius suo loco agemus. Ed.

5. *Oculorum.* Collyriis admisceri ait Dioscorides ad oculorum discutiendam caliginem. Hard.

6. *Item fistulas*, etc. Dioscorid.

tollit cum squamis æris et sandaracha. Hydropicorum[7] ventri imponitur cum farina hordeacea et vino. Pecorum[8] et jumentorum pituitas sanat, surculo per aurem trajecto, et postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pisselæo[9].

1 XXIII. Album optimum[1], quod celerrime movet sternumenta : sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti, quæ concitarent vomitiones, ipsumque elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus : sæpe etiam sanguine venis emisso. Jam vero et quum prospere cedat, terribili visu, variis coloribus vomitionum, et post vomitiones observatione alvi, balinearum dispensatione[2], totius corporis cura, antecedente omnia

IV, 151 : Σύριγγας δὲ καθαίρει καταθεὶς, καὶ μετὰ τρίτην ἐξαιρεθείς. « Fistulas inditum ac tertia die exemptum purgat. » Hard.

7. *Hydropicorum.* Totidem verbis Diosc. Εὐπ. II, 65. Hard.

8. *Pecorum.* Vim omnino parem ac geminam consiliginis radici inferius attribuit, XXVI, 21. Hard.

9. *Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pisselæo.* Scribe, ut ante monui *cedrelæo.* Dioscorides lib. IV : « Scabiem sanat illitum cum thure aut cera et pice et cedrino oleo. » Pint. — *Scabiem.* Diosc. IV, 151 : Θεραπεύει δὲ καὶ ψώρας, μετὰ λιβανωτοῦ, ἢ κηροῦ, καὶ πίσσης, καὶ κεδρίνου ἐλαίου καταχριόμενος. Quod ἔλαιον κέδρινον vocat Dioscorides, Plinio, ut monuimus XXIV, 11, pisselæon est. Hard.

XXIII. 1. *Album optimum*, etc. Diosc. IV, 150. H.—*Si quis appar.* De antiquo elleborum præparandi modo, ita ut horrores præcaverentur, et strangulatus, etc. quem recentiores medici *elleborismum* dixere, cf. Exc. I ad fin. huj. lib. Ed.

2. *Balinearum dispensatione.* Lib. IV, Aphorism. 13, 14, 15, Hipp. humectari prius corpora eorum jubet, qui veratro non facile purgantur : quod optime fit balneo, quiete, pleniore cibo. Balneum etiam prodest in convulsione ab elleboro excitata, cujus meminit Hipp. l. V, aph. 1; balneum etiam sumpto veratro tardiorem vomitum accelerat. Paulus. Dal.

hæc magno terrore famæ: namque tradunt absumi[3] car- 2
nem, si coquatur una. Sed antiquorum vitium erat, quod propter hos metus parcius dabant: quum celerius erumpat, quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas datavit[4]: sequentes et quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat[5]. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Præterea mirum inventum est, quod incisum forficulis[6], ut diximus[7], cribrant: cortex remanet, hoc inaniunt[8]: medulla cadit; hæc in nimia purgatione data vomitiones sistit.

XXIV. Cavendum est felici quoque cura, ne nubilo 1
die detur: quippe impetibiles[1] cruciatus exsistunt. Nam æstate potius[2], quam hieme dandum, non est in dubio.

3. *Namque tradunt absumi carnem.* Hoc pariter Dioscor. l. c. Συγκαθεψόμενός τε κρέασι, συντήκει αὐτά. H.

4. *Datavit.* Ita Reg. 1, cum editis. Reg. 2, *dedit.* Hard.

5. *Qui elleborum fortissimi ducis similitudine æquabat.* Similior veræ lectio est, « qui elleborum fortissimo duci similitudine æquabat, » quanquam suspicor verbum *similitudine* adjectitium esse. Pint.

6. *Incisum forficulis.* Tot modis sumitur veratrum album. 1° Radicula tota nocte confixa ejus festucis ad drach. VI postridie sumitur ex oxymelite. 2° Infusum in hemina aquæ pluviæ drach. VI citra decoctionem, post triduum bibitur. 3° Decoctum lib. I in duobus sextariis aquæ additis mellis lib. II percoctum, ad cochlear magnum lingitur. 4° Segmenta minutim forfice concisa, furfuris magnitudine, ad drach. II dantur cum alica, ptissana, hydromelite, calidis. 5° Pulvis crassiusculus sorbetur cum cremore ptissanæ, ad drach. I. 6° Pulvis tenuissimus ad drach. IV cum melle formatis catapotiis devoratur. Ita Antylus et Posidonius apud Aetium. Dal.

7. *Ut diximus.* Cap. 21. Hard.

8. *Hoc inaniunt.* Hoc sumpto cortice exinaniunt purgantque alvum. Sic XXVI, 36: « Et alvum, et bilem, et pituitam exinanit, » hoc est, purgat. Hunc locum nec Dalecampius intellexit, nec interpres gallicus. Sed et in aliis pluribus cespitarunt. Hard.

XXIV. 1. *Impetibiles cruc.* Sic et Chifflet. *impatibiles* Gron. et vulgg ante Hard. libb. Ed.

2. *Nam æstate potius*, etc. Vere junioribus, senibus æstate dari suadet Aetius, I, 129, pag. 114: Celsus, II, 3, de vomitu: « At ubi longi valentesque morbi sine febre sunt, ut comitialis, aut insania, veratro quoque albo utendum est:

Corpus septem diebus[3] ante præparandum cibis[4] acribus, abstinentia vini, quarto et tertio die vomitionibus[5], pridie cœnæ abstinentia. Album[6] et in dulci datur, aptissime vero in lente aut pulte. Nuper[7] invenere, dissectis raphanis inserere elleborum, rursusque comprimere raphanos[8], ut transeat vis[9], atque eo lenimento dare. Reddi
2 post quatuor fere horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus[10], vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis[11], elephantiasi albæ[12], lepris, tetano, tremulis,

id neque hieme, neque æstate recte datur : optime vere, tolerabiliter autumno. » Hard.

3. *Corpus septem diebus*, etc. Aetius, I, 131, p. 115. Hard.

4. *Cibis acribus.* Esu radiculæ cum oxymelite. Dal.

5. *Vomitionibus.* Levioribus videlicet. Galen. Comment. aph. 13, lib. IV. Dalec.

6. *Album.* Dioscorid. IV, 150 : Δίδοται δὲ νήστεσι καθ' ἑαυτὸν, καὶ μετὰ σησάμου... ἢ μελικράτου, ἢ φακοῦ, ἢ ἄλλου ῥοφήματος. Hard. — *In lente.* Sic et Chiffl. *in lacte* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

7. *Nuper.* Tradit hunc modum uberius paulo Aetius, I, 124, p. 114. Hard.

8. *Rursusque comprimere raphanos.* Antylus apud Paulum raphanos comedendos ex oxymelite præbet. Dalec.

9. *Ut transeat vis.* Ut vis ellebori vehementior dissipetur. H.

10. *Ut diximus.* Nempe c. 21. His morborum generibus mederi elleborum scribit pariter Aetius, I, 125, p. 114. In comitiali morbo in primis, ter aut quater veratro albo utendum, haud ita multis interpositis diebus, Celsus admonet III, 23. Hard.

11. *Lymphaticis.* Furiosis, qui vitium contraxerunt ex aquæ conspectu, vel ex imagine visa in aqua. Festus : « Lymphæ dictæ sunt a Nymphis. Vulgo autem memoriæ proditum est, quicumque speciem quamdam e fonte, id est, effigiem nymphæ viderint, furendi non fecisse finem, quos Græci νυμφολήπτους vocant, Latini lymphatos appellant. » Vide plura, si lubet, in Etym. Vossii. Hard.

12. *Elephantiæ albæ.* Dioscorid. « Elephantiæ, leucæ, lepris, etc. » Plinius homonymia vocis λευκὴ deceptus est. Dal. — *Elephantiasi.* Elephantiasi elleborum mederi Celsus testatur, III, 25. — *Elephantiasi.* Sic MSS. omnes. Cur *albæ* Plinius addiderit Dalecampius miratur : apud græcum scriptorem, a quo hæc mutuatus sit, legisse suspicatur idem, ἐλεφαντιάσει, λεύκῃ, deceptumque vocis ὁμωνυμίᾳ Plinium : quum sit λεύκη aliud nihil, quam vitiligo alba, quæ ab humore pituitoso fit, de qua nos alibi diximus. Verum elephantiasin incipientem, elephantiæ albæ nomine in-

podagricis, hydropicis, incipientibusque tympaniticis[13], stomachicis, spasticis cynicis[14], ischiadicis, quartanis, quæ aliter non desinant; tussi veteri, inflationibus[15], torminibus redeuntibus.

XXV. Vetant[1] dari senibus et pueris : item mollis ac 1
feminei corporis animive, exilibus aut teneris[2] : et feminis minus quam viris. Item timidis, aut si exhulcerata sint præcordia[3], vel tumeant : minime sanguinem exscreantibus[4], causariis[5] vel latere, vel faucibus. Medetur[6] extra

telligi, discere medicus potuit ex Theod. Prisc. non illo quidem Cæsariensi grammatico, sed medico perillustri, cujus exstant libri ad Timotheum, aliosque. Sic enim ille, I, 32 : « Sunt quibus certis ex accidentibus maculæ in corporibus frequentius inhæseruut. Sunt nigræ, sunt albæ, velut elephantiasin aliquando annuntiantes, etc. » H.

13. *Tympaniticis.* Qui hydrope incipiente laborant. Est enim hydropis genus τυμπανίας, sive τυμπανίτης, quod nomen est a tympano : quia pulsatus venter vento distentus, qui inter peritonæum et intestina tympanum refert sonitu. Nicand. in Alex. τυμπανόεις ὕδρωψ appellatur. Et Celsum vide, III, 21. H. — *Tympaniticis.* Brot. ex MSS. Regg. et ed. princ. *tympanicis.* Ed.

14. *Cynicis.* Κυνικὸς σπασμὸς oris est convulsio distortioque, inde nomen sortita, quod rictum canis repræsentet. Ita MSS. Regg. Colb. et Vet. apud Dalec. quam vocem interpolatores Pliniani quum non intelligerent, *clinicis* reposuere : quod hic locum habere nullum potest. Est enim id verbum ægris omnibus commune, qui lecto affixi sunt. Hard.

15. *Inflationibus.* Sic et Chifflet. *inflammationibus* Gron. et Al. Ed.

XXV. 1. *Vetant dari senibus et pueris ; item*, etc. Hæc totidem fere verbis Aetius, I, 128, p. 115, secutus Hippocratem, libro singulari περὶ ἐλλεβορισμοῦ, p. 611. H.

2. *Teneris.* Molli habitu corporis præditis, qui causarum violentia facile offenduntur. Dal.

3. *Præcordia.* Intestina vel renes, aut aliæ partes sub hypocondriis sitæ, ut ventriculus. Dal.

4. *Minimeve sanguinem exscreantibus.* Particula *ve* redundat ex codice antiquo. Sensus enim est minime dandum esse sanguinem exscreantibus. Pint.

5. *Causariis.* Valetudinariis. Livius VI, p. 107 : « Tertius exercitus ex causariis senioribusque a L. Quintio scribatur, qui urbi mœnibusque præsidio sit. » Seneca ep. 68 : « Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est. » Theod. Prisc. I, 7 : « De aurium causatione. » Et cap. 10 : « De oculorum causis. » Ulpiano, *causaria mixtio*, quæ valetudinis causa datur. Martiano JC. *causarius miles.* Hard.

6. *Medetur.* Externis corporis vi-

corporis, eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum: item suppurationi veteri. Mures[7] polentæ admixtum necat. Galli[8] sagittas in venatu elleboro tingunt[9], circumcisoque vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscæ quoque necantur albo trito, et cum lacte sparso. Eodem[10] et phthiriasis emendatur.

1 XXVI. (VI.) Ipsi Mithridati Cratevas[1] adscripsit unam

tiis. Sic lib. XXII, 49: « Ad extera corporum. » Hard.

7. *Mures.* Diosc. IV, 160, de elleboro albo, καὶ μύας κτείνει σὺν μέλιτι καὶ ἀλφίτῳ φυραθεὶς. Sic etiam Paxamus in Geopon. XIII, 4, p. 361: Οἱ μύες ἀναιροῦνται, ἐλλεβόρου μετὰ ἀλφίτων παραβληθέντος. H. — *Polentæ.* Gron. et Al. ante Hard. *polenta.* Ed.

8. *Galli.* Hoc fuit venenum venatorium, quo uti in primis Gallos scribit Corn. Celsus, V, 27. Gellius, XVII, 15, p. 972: « Præterea scriptum legimus, inquit, Gallos in venatibus tinguere elleboro sagittas: quod his ictæ exanimatæ feræ teneriores ad epulas fiant: sed propter ellebori contagium, vulnera ex sagittis facta circumcidere latius dicuntur. » H.

9. *Elleboro tingunt.* Iidem et limeo, lib. XXVII, cap. 11. Dal.

10. *Eodem.* Marc. Emp. cap. IV, p. 43: « Ad pediculos in omni parte corporis necandos efficax hoc remedium est: ellebori radicis uncia, etc. » Hard.

XXVII. 1. *Mithridati Cratevas adscripsit unam mithridatiam.* Gron. et Al. ante Harduin. *mithridation.* Singulare studium duo reges, Pergamenus Attalus Philometor, et Mithridates Eupator Ponticus, in herbis colendis earumque experiendis viribus collocavere. Attalus venenatas plantas in horto diligentissime educatas observavit, hyoscyamum, aconitum, conium, elleborum, etc. quarum virtutes et noxas, antidotis simul exhibitis, curiosissime investigavit. Plutarch. Demetr. 897; Galen. Antidot. I, 425. Iisdem experimentis Mithridates inclaruit. Plin. sup. c. 3; Appian. Bell. Mithrid. 248. Hujus regiam quoque auctoritatem habet, ut ait infra Noster, capite 29, herba quæ ex eo *Eupatoria* cognominatur, nobis *Agrimonia* generico nomine dicta. Mithridatiam vero Cratevæ, quam in agro Forojuliensi viderat Anguillar. *Semplic.* pag. 174, Cæsalpinus, de plant. X, 18, *Erythronium Dentem canis* (*Hexand. monogyn.* gen. 796 Pers. *Liliac.* Juss.) esse docuit. Hoc primum illud est præmii exemplum, quod tanti Linnæus æstimavit, ut unicum id et immortale prædicaret. Nostris etiam temporibus Commersonius Schreberusque, Pontici regis nomen plantæ singulari satis, ad *Dorsteniam* accedenti, adscriptum voluerunt, quam *Tambourissam* (quæ *Ambora Tambourissa* gen. 2097 Pers. *Urtic.* Juss.) barbarico, Madagascariensi videlicet, nomine Sonneratus appellaverat. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 124 sq. Ed.

mithridatiam[2] vocatam. Huic folia duo a radice acantho similia. Caulis inter utraque sustinens roseum florem.

XXVII. Alteram[1] Lenæus, scordotin, sive scordion, 1
ipsius[2] manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernæ[3] similitudine, foliis lanuginosis : reperitur in Ponto, campis pinguibus humidisque, gustus amari. Est et alterius generis[4], latioribus foliis, mentastro similis, plurimosque utraque ad usus per se, et inter alia[5] in antidotis.

XXVIII. Polemoniam[1], alii philetæriam, a[2] certamine 1

2. *Mithridatiam*. Hanc a se repertam in Forojuliensi agro, describit Aloysius Anguill. part. XI, p. 174. HARD.

XXVII. 1. *Alteram*. Στάχυς hæc est Dioscor. III, 120, picta a Lobelio in Obss. p. 285. Visa a nobis in horto Regio. HARD. — Στάχυς Dioscorid. loc. laud. nobis eodem nomine est *Stachys germanica*, de qua alias egimus. Scordotis vero Lenæi, cujus hic Noster meminit, Sprengelio judice, est *Nepeta Scordotis* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1378 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Creta. Bene delineavit Pr. Alpin. Exotic. 283. Cf. Histor. Rei herbar. tom. I, p. 204. ED.

2. *Ipsius*. Mithridatis manu descriptam. HARD.

3. *Quernæ similitudine*. *Querna* potius, vel *quercus*. HARD.

4. *Est et alterius generis*. Et hoc scordii genus visum a nobis in horto Regio. H. — Nobis est *Teucrium Scorodonia* (*Didynam. gymn.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in silvis et in arenosis editis. Conf. Lobel. Observatt. pag. 262 ; Hist. Rei herb. I, 204. ED.

5. *Et inter alia*, etc. Vide Galen. de Antid. I, 12, pag. 883. HARD.

XXVIII. 1. *Polemoniam*. Dioscor. IV, 8 : Πολεμώνιον, οἱ δὲ Φιλεταίριον. Καππάδοκες μὲν χιλιοδύναμιν, etc. Iisdem fere verbis ab utroque describitur. Latino ore ac sono Plinius, tum hoc loco, tum in Indice, chiliodynamam vocat. Quæ venire hodie possit in possessionem ejus nominis non constare sibi videtur Anguillara Part. XIV, pag. 249. HARD. — *Polemoniam*. Nobis eodem nomine est *Polemonium cæruleum* (*Pentand. monogyn.* gen. 421 Pers. *Polemoniac.* Juss.). Habitat in Asia et Europa; variat floribus albis; colitur in hortis, jampridem medicinis inutile visum. ED.

2. *A certamine*. Quum certent inter se duo reges, Polemon et Philetærus, ille Ponti Polemoniaci, iste Cappadociæ, uter prior chiliodynamam herbam invenerit. In nummo argenteo maximæ molis, capite laureato, ex parte altera legimus ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΥ. Est hic nummus in hac urbe, apud D. DE BOZE, ex Academia gallica, et in Academia inscriptionum, humaniorumque litterarum secretarium publicum. HARD.

regum inventionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent, nigro semine : cætero rutæ[3] similis, nascitur in montuosis.

1 XXIX. Eupatoria[1] quoque regiam auctoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, et aliquando[2] amplioris, foliis per intervalla quinquefolii, aut cannabis, per ambitum incisis quinquepartito[3], nigris et ipsis, plumosisque : radice supervacua. Semen[4] dysentericis in vino potum auxiliatur unice.

1 XXX. Centaurio[1] curatus dicitur Chiron, quum Her-

3. *Rutæ similis*, etc. Foliis rutæ scilicet, sed majoribus paulo, Dioscor. l. c. Hard.

XXIX. 1. *Eupatoria*. Hæc verbis totidem Diosc. IV, 41. Officinarum Agrimonia est, ut recte Anguillara P. XIV, pag. 258; in Italia frequens, picta a Lobelio in Obss. pag. 394, qualem in horto Regio vidimus : *aigremoine*. Eadem plane forma, iisdemque viribus a Dioscor. describitur l. c. A Mithridate Eupatore nomen sortita. H. — *Agrimonia Eupatoria* (*Dodecand. digyn.* gen. 1187 Pers. *Ros.* Juss.). Habitat in pratis, secus vias. Folia styptica in usum apud nos veniunt. Cf. Geoffr. Mater. medic. tom. III, pag. 47 sqq. Ed.

2. *Aliquando*. Gron. et Al. ante Hard. *aliquanto*. Ed.

3. *Quinquepartito*. Vel amplius. Dioscor. Diligentiores et doctiores herbarii in Dioscoridis Pliniique historia non abs re hærent, quonam pacto in agrimonia vulgari folium observari possit, ut monstrat historia, cannabi, vel pentaphyllo simile, et pariter ut in illa utraque planta, in quinque partes vel etiam plures diffissum, quum agrimoniæ folium unicum sit, ac simpliciter porrectum, nisi forte existimemus in Græcia plantam hanc folia mittere illo modo divisa, ut multarum speciem figuramque videmus pro loci diversitate mutari. Dal. — *Quinquepartito*. Sic etiam Dioscor. l. c. Φύλλα δὲ ἐκ διαςημάτων ἐσχισμένα μάλιςά που εἰς ε′ μοίρας ἢ καὶ πλείους, τοῖς τῆς πενταφύλλου ἢ καννάβεως μᾶλλον ἐοικότα, etc. « Foliis per intervalla quinquepartito ut plurimum, aut etiam amplius divisis, quinquefolii aut cannabis potius similibus, nigricantibus et ipsis, ac per ambitum serræ modo incisis. » Hard.

4. *Semen dysentericis in vino*, etc. Diosc. l. c. Hard.

XXX. 1. *Centaurio*. Centaurium hoc magnum Dodonæi est, p. 332. In Apulia frequens, ubi ab incolis *Ra Pontico* appellatur, ut testis est Anguillara Part. XII, p. 194. Est in horto Regio. Chironiam quoque Apuleius vocat, cap. xxxiv : Κενταύριον et κενταύρειαν Græci. Virgilius, Georg. IV, 270, *graveolentia centaurea* dixit. H. — *Centaurio*.

culis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem : quare aliqui Chironion vocant. Folia[2] sunt lata et oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules[3] ternum cubitorum, geniculati. In his capita[4] ceu papaverum[5]. Radix vasta, rubescens[6], tenera fragilisque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui[7] solo. Laudatissima[8] in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, et Lycia : et in Alpibus vero plurimisque aliis locis[9]. In Lycia quidem et ex ea lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta[10], ut cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In usu radix[11] tantum

Gron. et Al. ante Hard. *centaureo*. Nobis iisdem nominibus *Centaurea Centaurium* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in Alpibus Italiæ, etc. Nostris vulgo, *grande centaurée*. Ed.

2. *Folia*. Hæc iisdem fere verbis Diosc. III, 8. Hard.

3. *Caules... geniculati*. Postremam hanc vocem Dioscorides non habet, hoc tantum : Καυλὸν δὲ ἔχει ὡς λαπάθου δίπηχυν, ἢ καὶ τρίπηχυν, « caulem habet binum ternumve cubitorum, ceu lapathi. » Hard. — *Geniculati*. Falsum id est, nec ab aliis auctoribus proditum. Dal.

4. *In his capita*, etc. Diosc. l. c. Παραφυάδας ἀπὸ ῥίζης ἔχοντα πολλὰς, ἐφ' ὧν κεφαλαὶ ὅμοιαι μήκωνι. H.

5. *Ceu papaverum*. Non quidem iis natura similia, sed magnitudine pari. Dal.

6. *Radix vasta, rubescens*. Diosc. totidem verbis l. c. Hard.

7. *Nascitur in collibus pingui solo*. Diosc. l. c. Hard.

8. *Laudatissima*. Diosc. l. c. iisdem verbis. Hard.

9. *Et in Alpibus vero plurimisque aliis locis : quidam et ex ea lycium faciunt* (sic prius). Scribo, « et in Alpibus plurimisque aliis locis. In Lycia quidem et ex ea lycium faciunt, » tum ex vetusto exemplari, tum ex Dioscoride, lib. III, de centaurio majore : « Abundat, inquit, in Lycia, Peloponneso, Elide, Arcadia et Messene. » Et mox : « In Lycia, succum ex ea exprimunt, et pro lycio utuntur. » Pintian. — *Lycia*. Dioscor. l. c. Οἱ δὲ ἐν Λυκίᾳ αὐτὴν χυλίζοντες, χρῶνται αὐτῇ ἀντὶ λυκίου. Hard.

10. *Vis in vulneribus tanta*, etc. Vulnera, inquit Diosc. l. c. colligat et conglutinat : quin et tusam si quis simul cum carnibus coquat, carnes ipsæ cohærescunt. Συνάγει γὰρ καὶ κολλᾷ· καὶ τὰ ἑψόμενα δὲ κρέα συνάγει, ἐάν τις αὐτὴν κόψας συνεψήσῃ. Apul. cap. 34, de centauria majore, tit. 5 : ad vulnera recentia : « Herba centauria major tam efficax est ad plagas glutinandas, ut etiam carnes coeant, quæ ex aqua ejus coquuntur. » Hard.

11. *In usu radix*. Totidem verbis Diosc. III, 8. Hard.

duabus drachmis bibenda, quibus dicetur : si febris sit, in aqua trita, cæteris in vino. Medetur et iisdem morbis decoctæ[12] succus.

1 XXXI. Est alterum[1] centaurion cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion[2] vocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano[3] simile, angustioribus et longioribus foliis, anguloso caule[4] paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui et supervacua[5], succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus[6] e fronde.

12. *Medetur et ovium morbis decoctæ succus.* B. Hermolaus *omnium* legit, non *ovium*. Marcellus Dioscoridis interpres priorem lectionem contra Hermolaum defendit. Ego neutram probo : sed pro duobus illis verbis *et omnium*, reponendum puto, *eisdem omnibus*. Nam et codex scriptus *obvius* habet, non *omnium* aut *ovium*. Dictionem vero *morbis* adjectitiam puto. Dioscorides lib. III, cap. de centaurio majore : « Ruptis utilis centaurii radix est, convulsis itidem, laterum doloribus, spiritus angustiis, antiquæ tussi, cruenta exspuentibus. Si febris absit, cum vino; in febri vero cum aqua, daturque drachmarum duarum pondere, etc. » Et mox statim, « Potest eadem et succus. » Pint. — *Medetur.* In libris hactenus vulgatis, « Medetur et ovium morbis. » In MSS. *et obvium.* Nos interim dum certius occurrat aliquid, *et iisdem morbis*, rescripsimus, auctore Dioscorid. III, 48, qui enarratis centaureæ viribus, e radice præsertim, mox subdit, ὅ τε χυλὸς τὰ αὐτὰ ποιεῖ, « eadem succus etiamnum præstat. » Galenus quoque similiter de Fac. simpl. med. VII, p. 188 : τὰ δ' αὐτὰ τῇ ῥίζῃ καὶ ὁ χυλὸς αὐτῆς ἐργάζεται. Hard.

XXXI. 1. *Est alterum.* Diosc. III, 39 : Κενταύριον τὸ μικρὸν καὶ λεπτὸν, etc. Centaurium minus Dodonæi, pag. 334, pictum et in Eystettensi horto : vidimus in Regio. H. — Nobis *Chironia Centaurium* Willd. (*Pentand. monogyn.* gen. 633 Pers. sub *Erythræa. Gentian.* Juss.). Habitat in silvis humidiusculis. Variat floribus albis. Ed.

2. *Libadion.* Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice. Dioscorid. l. c. ὅ τινες λιμναῖον καλοῦσι, quasi palustre, quoniam humecta loca et rigua amet. Qua causa et *libadion* recte cognominatur, quoniam sunt λιβάδες, rivi, stagna, latices, scaturigines. Hard.

3. *Origano.* Diosc. πόα... ὀριγάνῳ παραπλήσιός ἐστι. Hard.

4. *Anguloso caule.* Καυλὸν ἔχουσα ὑπὲρ σπιθαμὸν, γεγωνιωμένον. Diosc. l. c. ex quo forte legendum, « anguloso caule, palmum alto. » H.

5. *Supervacua.* Inutili. Ῥίζα μικρὰ, ἄχρηστος, etc. *nullius usus*, ut ait interpres Orib. XI, p. 201. Hard.

6. *Succus e fronde.* Succus fit ex herba frondosa, id est, virenti, et semine prægnante ante autumnum.

Quidam caules concisos[7] madefaciunt diebus XVIII, atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ[8] vocant, propter amaritudinem summam. Galli exacon[9], quoniam omnia mala medicamenta potum e corpore exigat per alvum.

XXXII. Tertia est centauris[1], cognomine triorchis. 1
Qui eam secat, rarum est, ut non vulneret sese. Hæc[2]

Dal. — *Succus.* Diosc. l. c. Hard.

7. *Quidam caules concisos*, etc. Succi extrahendi modum alterum Diosc. edocet loc. cit. Hard.

8. *Nostri fel terræ vocant.* Diosc. in Noth. p. 451, ipsi quoque majori centaurio tribuit hanc nomenclationem, Οἱ δὲ Χειρωνιάς. Ῥωμαῖοι, φελτερραί. Hard.

9. *Exacon.* Ἀπὸ τοῦ ἀκεῖσθαι, a medendo. Pint. — *Galli.* Celticæ vocis originationem e græco fonte qui repetunt, ἀπὸ τοῦ ἀκεῖσθαι, a medendo hoc vocabulum effictum volunt. Iis qui venena sumpserint, centauriam minorem commendat in primis Apul. cap. xxxv, tit. 5, ex aceto bibendam. Hard.

XXXII. 1. *Tertia est centauris.* Hanc Plinius somniavit, et inepte *triorchen* vocavit, iis tributis quæ de centaurio magno scripsit Theophrast. Dalec. — *Tertia.* Quis eam centaurida Plinio Theophrastoque commonstrarit, obscurum : quæ forma ac facies illius sit, ne ipsi quidem indicant : divinare nec licet, nec lubet. H. — *Centauris.* Hæc videtur esse Lapathum folio acuto, rubente, Casp. Bauh. Pin. 115, *le sang de dragon.* Brot. — Lapathum nobis illud est *Rumex sanguineus* (*Hexand. trigyn.* gen. 876 Pers. *Polygon.* Juss.); conf. Linn. Mater. med. pag. 114, ed. Schreber. Alii ad *Centauream Centaurium* referre malunt, de qua paulo supra egimus. Hæc autem sunt Theophrasti verba, qualia nunc exstant : « Centaurium quoque secantes accipitrem *tristestigerum*, τριόρχην nuncupatum, cavere debent, ut sine vulnere possint discedere, et alia hujuscemodi in quibusdam aliis notant, etc. » Scriptoribus autem græcis duo tantum centaurii genera, majus et minus ; tertium hic Plinius addit quod *triorchen* vocat. Nec tamen Theophrast. X, 9, de centauride, ut de tertia aliqua specie, scripsit, sed simpliciter *centauridem* nominavit pro centaurio. Noster autem, dum alios qui succum sanguineum, et cætera primo generi, seu majori, assignarunt, notat ac reprehendit, ipse culpandus est, Dioscoridis testimonio, lib. III, cap. 8, quem non exacte satis transtulit. Conf. Bod. a Stapel. Nott. in Theophr. loc. cit. p. 1044. Ed.

2. *Hæc succum sanguineum mittit.* Quidam centaurida esse volunt plantam quam officinæ vocant *sanguinem draconis*, sanguineo succo turgentem. Alii centaurium magnum a Theophrasto significari putant, quoniam radix natura rubescens mansa et trita, rubrum succum, aut potius phœniceum

succum sanguineum mittit. Theophrastus[3] defendi eam, impugnarique colligentes tradit a triorche accipitrum genere, a quo et nomen accepit. Imperiti[4] confundunt hæc omnia, et primo generi assignant.

1 XXXIII.(vii.)Clymenus[1] a rege herba appellata est, ederæ foliis, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore gravi, et semine ederæ, silvestribus et montuosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur[2], sterilitatem pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem[3] esse dixerunt caule quadrato, folliculis

reddit. In hac opinione fuit Gesnerus libro de Avibus cap. de Triorche. Dal.

3. *Theophrastus*. Hist. IX, 9. H. — *Tradit*. Gron. et Al. ante Hard. *tradidit*. Ed.

4. *Imperiti*. Et sunt hac ætate herbarii, qui se istis adjungant. H.

XXXIII. 1. *Clymenus*. Fuit is Cænei filius, Arcadiæ rex, teste quidem Hygino, f. 206, p. 47. Gemina porro clymenos a Plinio hoc capite describitur. Prior hæc alio nomine a Diosc. IV, 14, periclymenos appellatur, pingiturque iisdem plane notis. Eamdem esse sane vel ex remediorum similitudine sæpius ostensuri sumus. Clymenos a Theophrasto appellata. A Dioscor. ipso in Nothis p. 462: περικλύμενον, οἱ δὲ κλύμενον, οἱ δὲ σπλήνιον, etc. quod et Orib. confirmat. Pingitur a Matthiolo, p. 972. Galli, *chevre-feuille*, et caprifolium officinis. H. — *Clymenus*. Gronov. et Al. ante Hard. *Clymenos*. Περικλύμενον Diosc. loc. cit. nobis eodem nomine *Lonicera Periclymenum* (*Pentand. monogyn*. gen. 485 Pers. *Caprifoliac*. Juss.). Habitat in nemorosis. Ed.

2. *Dum medeatur*. Interim dum medetur. Theophrast. quoque Hist. IX, 9, sterilescere penitus hominem ait, si diebus XXX continuis clymeni semen e vino albo ad sextarii mensuram ebiberit. Ἄγονον idcirco dici Diosc. prodit in Nothis, p. 462. Hard.

3. *Græci plantagini similem*. Hæc eadem, a Dioscoride quidem VI, 13, sic appellata, clymenos est, quam verbis ille totidem delineat: Κλύμενον καυλὸν ἀνίησι τετράγωνον, ὅμοιον τῷ τοῦ κυάμου. Φύλλα δὲ πρὸς τὰ τοῦ ἀρνογλώσσου· θυλάκια δὲ ἔχει ἐπὶ τοῦ καυλοῦ εἰς ἄλληλα νεύοντα, ἐοικότα ἴριδι, καὶ πολύποδος πλεκτάναις. « Clymenon caulem profert quadrangulum, ceu fabæ, folia plantagini similia: folliculos vero habet supra caulem ita dispositos, ut alter in alterum propendeat, velut in iride, et polyporum cirris. » Quæ notæ omnes satis apte in Matthioli Clymenum cadunt, quod ipse exhibet, p. 971, et Lobelius in Obss. p. 517. Hard. — Κλύμενον Dioscor. loc. laud. Sprengelio idem videtur cum *Lathyro Clymeno* (*Diadelph. decand*. gen. 1714 Pers. *Leguminos*. Juss.). Habitat in Africa et Oriente. *Scorpiu-*

cum semine inter[4] se implexis, velut in polyporum cirris: et succus autem in usu[5] vi summa in refrigerando.

XXXIV. Gentianam invenit Gentius[1] rex Illyriorum, 1
ubique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini : sed magnitudine lactucæ, caule tenero, pollicis[2] crassitudine, cavo et inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore[3], aquosis montibus Subalpinis plurima. Usus in radice et succo[4]. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda.

XXXV. Invenit et Lysimachus herbam[1] Lysimachiam, 1
quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia[2]

rum tamen *vermiculatam* Columm. Ecphr. I, 49, pag. 155, sed non certo satis habet. Conf. Hist. Rei herb. I, 183. Ed.

4. *Inter*. In sese mutuo conversis, εἰς ἄλληλα νεύοντα. Hard.

5. *Et succus autem in usu*. Diosc. hæc paulo uberius, l. c. Hard.

XXXIV. 1. *Gentianam invenit Gentius*. Iisdem verbis Dioscorid. lib. III, cap. 3, Γεντιανὴν, etc. Nomen apud omnes officinas retinet, *gentiane*. A Dodonæo pingitur, pag. 340. De Gentio rege multa Livius, lib. XL, p. 517. Cum Perseo Macedone bellum Romanis intulit, cum eo ductus in triumphum est. Vide Eutrop. lib. II, pag. 767 et 769. Hard. — *Gentianam*. Hodieque nobis *Gentiana lutea* (*Pentand. digyn.* gen. 635 Pers. *Gentian.* Juss.). Habitat in Alpibus et subalpinis pratis. Ed.

2. *Caule tenero, pollicis*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

3. *Sine odore*. Falsum id est, nec ab alio proditum. Dioscorides acerrimum odorem suffitu reddere scribit, qui ideo muscas interficiat, et serpentes fuget. Dal. — *Sine odore*. At non est omnino expers odoris in cælo nostro soloque. H.

4. *Usus in radice et succo*. Diosc. loc. cit. Hard.

XXXV. 1. *Invenit et Lysimachus herbam*, etc. Hesychius : Λυσιμαχία βοτάνη εὑρεθεῖσα ὑπὸ Λυσιμάχου, a Lysimacho scilicet Thraciæ rege, Alexandri comite. Sic dictam alii putant, παρὰ τὸ λύειν μάχην, quod animantium pugnas dirimat. Retinet nomen apud herbarios. Pliniana hæc, quæ purpurea est, major et communis, accurate delineatur a Clusio, Hist. Rar. pl. IV, pag. 51 ; visa a nobis in Horto regio. Hard. — Nobis est *Lythrum Salicaria* (*Dodecand. monogyn.* gen. 1182 Pers. *Salicar.* Juss.). Habitat in aquosis : a *Lysimachia* nostrate et genere, et ordine omnino diversum. Ed.

2. *Folia*. Sic etiam a Dioscoride describitur, lib. IV, cap. 3 : Λυσιμάχιον, οἱ δὲ λύτρον καλοῦσιν. . . φύλλων λεπτῶν, παραπλησίων τοῖς τῆς ἰτέας. Hard.

habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore[3] acri : gignitur in aquosis[4]. Vis ejus tanta est, ut jumentis discordantibus jugo imposita, asperitatem cohibeat.

1 XXXVI. Mulieres quoque hanc gloriam affectavere : in quibus Artemisia[1] uxor Mausoli, adoptata[2] herba quæ antea parthenis[3] vocabatur. Sunt qui ab Artemide[4] Ilithyia cognominatam putant, quoniam privatim medeatur feminarum malis. Est autem absinthii modo fruticosa[5], majo-

3. *Odore.* Sapore et gustu acri esse folia Dioscorides prodidit loc. cit. ςύφοντα ἐν τῇ γεύσει. Hard.

4. *Gignitur in aquosis.* Dioscorid. loc. cit. Hard.

XXXVI. 1. *Artemisia.* Artemisiam tamen herbam ab Hippocrate nuncupatam, ante hujus Artemisiæ tempora, apud ipsum Hippocratem reperio. Artemisia enim Mausoli uxor Hippocrate multo posterior est. Geminam Artemisiam agnoscit Harpocration, pag. 48. Agnoscit et Tzetzes, Chil. XII, v. 966, Hist. 455 : Μίαν Ἀρτεμισίαν μὲν ἔχεις, τὴν τοῦ Μαυσώλου, Ἄλλην Ἀρτεμισίαν δὲ τὴν Ἑκατόμνου ἔχεις, Ἄμφω δὲ στρατηγένιδας, γενναίας ἀμφοτέρας. Sed ille utramque dicit Cariæ reginam fuisse, et Mausoli quidem conjugem priorem altera. Hard.

2. *Adoptata.* Hanc Galli armosiam vocant et matrem herbarum, *armoise.* A Lobelio pingitur in Obss. p. 441, qualis visa a nobis in Horto regio. Hard.

3. *Parthenis.* Parthenion Apuleio, cap. x de Artemisia : quasi virginea, quod Diana inventrix nomen ei herbæ fecerit, ut idem significat cap. xii. Hard.

4. *Sunt qui ab Artemide.* « Sunt qui ab Artemidea, » potiorem lectionem duco. Pint. — *Sunt qui ab Artemide Ilithyia.* Solemne autem erat græcis feminis in partu Artemidem Ilithyiam invocare, quemadmodum romanæ Junonem Lucinam implorabant. Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide, hoc est, Diana, denominatam herbam, non a venatrice. Gelen. — *Artemide.* Ovid. Metam lib. IX, v. 284: « Præpositam tumidis parientibus Ilithyiam. » Hard.

5. *Est autem absinthii modo fruticosa, majoribus foliis pinguibusque,* etc. Multa hoc in loco, ut conjicio, vitia delitescebant. Primum non *pinguibus* legendum arbitror, sed *pinguioribus.* Deinde verbum *tenera* putamus redundare. Legendum item, « nonnumquam in maritimis nascens. » Postremo verborum ordinem mutandum censemus, ut in universum scribatur sic : « Est autem absinthii modo fruticosa, majoribus foliis pinguioribusque, et nonnumquam in maritimis nascens. Ipsius duo genera : altera latioribus foliis, altera tenuioribus. » Diosc. lib. IV, cap. de Artemisia : « In maritimis plerumque artemisia nascitur fruticosa herba absinthio si-

ribus foliis pinguibusque. Ipsius duo genera[6] : altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus[7], et non nisi in maritimis nascens. Sunt[8] qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis, quum uva maturescit, odore non injucundo : quam quidam botryn[9], alii ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur.

XXXVII. Nymphæa[1] nata traditur Nympha zelotypia 1

milis : majora tamen et pinguiora habet folia. Estque in artemisiæ genere speciosior altera et pinguior, latioribus foliis et crassioribus ramulis. Altera tenuior, exiguo flore, tenui, candido et graveolenti. Floret hæc æstate, etc. » Quæ omnia videntur ad verbum ferme hic a Plinio desumpta. Pint. — *Est autem*, etc. Diosc. lib. III, cap. 127 : Ἀρτεμισία φύεται ἐν παραθαλασσίοις τόποις ὡς τὸ πολὺ, πόα θαμνοειδὴς, παρόμοιος ἀψινθίῳ, μείζω δὲ καὶ λιπαρότερα τὰ φύλλα ἔχουσα, etc. Auctor libri de Simpl. med. ad Patern. Opp. Galeni tom. XIII, pag. 986 : « Artemisia herba est subsimilis absinthio, sed per omnia vastior, id est, foliis latior et fortior, sed adspectu et colore humidis. » Hard.

6. *Ipsius duo genera*. Dioscorides, lib. III, cap. 127, sq. et Apuleius, cap. x et xii. Hard. — Tres Artemisiæ nostratis species Dioscorides delineasse videtur loc. proxime laudat. Ἀρτεμισία πλατύτερα τὰ φύλλα ἔχουσα, nobis est *Artemisia chamæmelifolia* (*Syngen. superfl.* gen. 1837 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat in collibus apricis Galliæ australis, Italiæ, Orientis. Folia *Matricariæ Chamomillæ* similia. Ἡ δὲ λεπτότερα ἔχουσα τὰ φύλλα, nobis *Artem. pontica*; crescit in collibus apricis siccis Germaniæ, Helvetiæ, Italiæ, etc. Ἀρτεμισία μονόκλωνος, εὐωδεστέρα, etc. Quæ eadem est cum *Art. camphorata*; habitat in rupibus Galliæ, etc. Conf. J. Bauhin. Hist. III, 194; Sprengel. Histor. Rei Herb. tom. I, pag. 187. Ed.

7. *Tenuioribus*. Broter. ex Regg. codd. et ed. pr. *tenerioribus*. Ed.

8. *Sunt qui*, etc. Hæc totidem fere verbis Dioscor. lib. III, cap. 127 : Ἔνιοι δὲ τὸ ἐν μεσογείοις λεπτόκαρπον βοτάνιον ἁπλοῦν τῷ καυλῷ... καλοῦσιν ἀρτεμισίαν μονόκλωνον, etc. Diversa hæc botrys ab ea, de qua dicetur XXVII, 31. Hard.

9. *Quam quidam botryn*. Cum artemisia botryn Plinius confundit, quoniam apud Græcos, ut Dioscoridem, legerat botryn a Cappadocibus etiam vocari tum ambrosiam, tum artemisiam. Dal. — Dioscor. lib. III, cap. 129, ambrosiam nominat, οἱ δὲ βότρυν, οἱ δὲ ἀμβροσίαν, quæ nobis eodem nomine dicitur *Ambrosia maritima*. Περὶ βότρυος peculiariter item agit Anazarbæus, c. cxxi, ἣν ἀμβροσίαν Καππαδόκαι καλοῦσι, τινὲς δὲ ἀρτεμισίαν, quæ nobis, auctore Sprengelio, est *Chenopodium Botrys*; sed de his alias dicendum. Ed.

XXXVII. 1. *Nymphæa*. Νυμφαία Dioscorid. lib. III, cap. 147. Ab

erga Herculem mortua. Quare[2] heracleon vocant aliqui, alii rhopalon, a radice clavæ simili; ideoque[3] eos qui biberint eam duodecim[4] diebus, coitu genituraque privari. Laudatissima[5] in Orchomeno et Marathone. Bœoti[6] madon vocant, qui et semen edunt. Nascitur in aquosis[7], foliis magnis, in summa aqua, et aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, et quum defloruit, capite papaveris[8], tenui caule : secatur autumno. Radix nigra in sole siccatur, adversaturque alvinis[9]. Est et alia[10] nym-

aquis dictam putat, in quibus nascitur. *Nénuphar* ab officinis barbara Maurorum voce nuncupatur. A cæteris in Gallia quidem, *lys d'étang*. Hæc Nymphæa alba Dodonæi est, p. 575, observata a nobis in Horto regio. H.—*Nymphæa alba* (*Polyand. monogyn.* gen. 1258 Pers. *Hydrocharid.* Juss.); in Europæ stagnis fluviisque, etc. Nymphæam heracleam Noster appellat inf. c. 83. Ed.

2. *Quare heracleon vocant.* Apul. cap. LXVII : « Græci nymphæam... rhopalon, heracleon. » Dioscorid. Ῥίζα ῥοπαλοειδής. In Indice hujus libri, n. 83, « Nymphæa Heraclia. » Ῥόπαλον Græcis clavam sonat. Quare Marc. Empir. cap. XXXIII, p. 231, hanc *clavam Herculis* vocat. Hard. — *Heracleon.* Gronov. et Al. ante Hard. *heraclion.* Ed.

3. *Ideoque eos.* Diosc. loc. citat. Ἀτονίαν τε ἐργάζεται αἰδοίου πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, εἴτις ἐνδελεχῶς πίνοι. Τὸ αὐτὸ δὲ ποιεῖ καὶ τὸ σπέρμα ποθέν. Galen. de Fac. simp. med. lib. V, p. 213, nymphæam ait cohibere genituram, sive per somnum, sive alio pacto, immodice profluentem. H.

4. *Duodecim diebus.* Decem modo si Marc. Emp. credimus, c. XXXIII, p. 231 : « Herba est, inquit, quæ græce nymphæa, latine clava Herculis, gallice baditis appellatur : ejus radix contunditur, et ex aceto edenda datur puero per continuos decem dies : mirandum in modum fiet eunuchus. » Hard.

5. *Laudatissima.* Theophr. Hist. lib. IX, cap. 13. Hard.

6. *Bœoti madon vocant.* Hesych. Μαδὸν, πόα. Theophrast. loc. citat. Καλοῦσι δ' αὐτὴν οἱ Βοιωτοὶ Μαδωνίαν, καὶ τὸν καρπὸν ἐσθίουσι. Ut ῥόδον et ῥοδωνία græce dicitur, sic μαδὸν et μαδωνία. Hard.

7. *Nascitur in aquosis.* Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Capite papaveris.* Dioscorides, loc. citat. ad verbum. H. — *Tenui caule.* Gronov. et Al. ante Hard. *in caule secatur.* Ed.

9. *Alvinis.* Iis qui alvi profluvio laborant : κοιλιακοῖς καὶ δυσεντερικοῖς, inquit Dioscor. loc. cit. cum Theophrasto. Sic etiam Apul. cap. LXVII, tit. 1 : « Ad dysentericos : Herbæ Nymphææ semen, etc. » Hard.

10. *Est et alia nymphæa.* De qua totidem verba facit Dioscorid. III, 149 : Γίνεται καὶ ἄλλη νυμφαία, etc. Nymphæa lutea Dodonæi, p. 575, visa a nobis in Horto regio. Eadem apud vulgus et officinas nomina,

phæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo [11], rosæ magnitudine.

XXXVIII. Invenit [1] et patrum nostrorum ætate rex Juba, quam appellavit Euphorbiam [2]; medici sui nomine. Frater [3] is fuit Musæ, a quo divum Augustum conservatum indicavimus. Iidem [4] fratres instituere a balineis frigida multa corpora adstringere [5]. Antea non erat mos, nisi calida tantum lavari, sicut apud Homerum [6] etiam invenimus. Sed Jubæ volumen [7] quoque exstat de ea herba et clarum præconium. Invenit eam [8] in monte [9] Atlante : 1

quæ prior habet. Hard. — Nobis item *Nymphæa lutea*. Ed.

11. *Capite luteo*. Hoc est, flore : Ἄνθος μήλινον, σίλβον, ὅμοιον ῥόδῳ, inquit Diosc. loc. cit. Hard.

XXXVIII. 1. *Invenit*. Dictum id superius, lib. V, cap. 1. Nihilominus Homeri ævo cognitam, et ab Euphorbo, qui Patroclum percussit, de quo Hom. Il. XVI, appellatam ait Galen. κατὰ τόπους, lib. IX, cap. 4, p. 609; itaque a Plinio dissidet. De Juba rege diximus in Auctorum Indice. Euphorbium hodieque nomen retinet in officinis. H.

2. *Euphorbiam medici sui nomine et fratris Musæ*. (Sic olim). In antiquo exemplari, « medici sui nomine, fratris fuit Musæ; » legendum, « frater is fuit Musæ. » Pint. — *Euphorbiam*. Εὐφορβίου δένδρον appellat Dioscor. lib. III, cap. 96; sed male id ναρθηκοειδὲς habet. Nobis eodem nomine est *Euphorbia officinarum* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.); ex hac gummi-resina caustica, cathartica. Habitat in Æthiopia et Africa calidiore. Ed.

3. *Frater*. Antonii Musæ, de quo diximus XIX, 38. Hard.

4. *Iidem fratres instituere*, etc. Frigida sic lavari a balneis docuit etiam Agathinus apud Orib. Coll. med. X, 7. Hard.

5. *Frigida multa corpora adstringere*. Aquæ frigidæ lotione, Marcellum adoptatum a Cæsare, Musam, quum curare vellet, occidisse scribit Dion, lib. LVIII : non sine vulgi opinione, Liviam muliebriter ac impotenter infensam, quod ejus filiis anteferretur, eo genere mortis necandum curasse. Dalec. — *Adstringere*. Gron. et Al. ante Hard. *adstringi*. Ed.

6. *Apud Homerum*. Iliad. XII, vers. 444, θερμὰ πέλοιτο λοετρά. Tamen aqua marina primum lavabantur, hoc est, frigida, qua sudorem sordesque detergerent : mox dulci, seu calida, recreandi animi gratia. Homeri versus ex Iliad. X sunt hi, v. 572 : Αὐτοὶ δ' ἱδρῶ πολλὸν ἀπενίζοντο θαλάσσῃ Ἐσβάντες, etc. H.

7. *Sed Jubæ volumen*. Vide Auctorum Indicem. Hard.

8. *Invenit*, etc. Solin. c. xxiv, p. 46.

9. *In monte Atlante : spectatur foliis*, etc. (Sic prius). Lege : « specie thyrsi : foliis acanthinis; » θύρσος et νάρθηξ, idem. Reliqua sic lege :

specie thyrsi, foliis[10] acanthinis. Vis tanta est, ut e longinquo succus excipiatur : incisæ[11] conto, subditis excipu-

« Vis tanta est, ut e longinquo succus excipiatur incisæ conto, subtus excipulo ventriculo hœdino: » vel, « subdito excipulo, ventriculo hœdino. » Ventriculus hœdinus excipuli vice subditur. *Excipulum*, ἐκδοχεῖον. Porro quæ sequuntur ita legas: « Humor lactis videtur defluens : siccatus quum coiit, thuris effigiem habet; » quum defluit, humor lactis videtur : ubi defluxit, et siccatus coiit, thuri similis est. SALM. — *Specie thyrsi*. Specie baculi longiorisque caulis. In plantis id quod in virgulæ modum, vel teli rectitudinem consurgit, thyrsi nomen sibi vindicat. Prius legebatur, « spectatur foliis acanthinis. » At in Reg. 1, *spectetur si foliis*, etc. In Reg. 2 et Chiffl. *specie tunsi*. Nihil est nostra emendatione certius. Sic XXIV, 113 : « Herba impia... thyrsi modo vestita atque capitata dicitur. » Atque ex ea sane intelligitur, non esse euphorbium integra facie delineatum ab herbariis, a Dodonæo quidem, pag. 374, et Lobelio in Obss. p. 642, quum nullus ibi caulis, ramusve, aut thyrsus appareat: sed fructus dumtaxat, qui e radice prodeunt. Integram repræsentat Scalig. in Card. Ex. 181, p. 586: « Afri, inquit, qui hodie e regno *Fez* et *Murocho*, cum Hispanis ineunt rationem commerciorum, aiunt esse spinosam plantam, silvestri cinaræ similem : ex ejus radice fructus exire, cucumerum specie, sed oblongos adeo, ut binos interdum pedes expleant vicenos, aut vicenos quinos numero. Ubi maturuerint, ferro punctim aperiuntur : ex quibus exit lactis liquor lentus, quem in utrem lapsum condunt. Etiam num *Alfarbiim* vocant. » Hæc ille, quæ dudum antea occuparat Joh. Leo Africanus, Descr. Africæ, lib. IX, pag. 300 : « Euphorbium est cujusdam herbæ liquor, quæ in modum capituli silvestris cardui nascitur, inter cujus ramos fructus quidam prodeunt, crassitudine viridis cucumeris, ad cujus etiam similitudinem grana quædam perparva emittunt; longitudine quidem alii ulnam excedunt, alii paulo etiam amplius. Atque hi quidem fructus non oriuntur ex plantæ ramis, sed velut stipites ex humo procedunt, et uno cespite sæpe viginti, nonnumquam etiam triginta nascuntur. Agrestes ejus regionis homines, ubi maturuerint fructus, cultello pungunt, unde exit liquor lacti persimilis, qui sensim crassescit, et viscosus efficitur. Hinc cultello ita crassum liquorem tollunt, et in utres mittunt, atque sic exsiccatur. Planta est undique spinosa. » HARD.

10. *Foliis*. Acantho similibus, de quo dictum est lib. XXIV, cap. 34. Quam immerito Plinium carpat hoc loco Salmasius in Præfatione, pag. 29, tu, lector ipse, si otium est, excute. HARD.

11. *Incisæ*. Inciditur planta conto hastilive : subditur utriculus, qui succum manantem excipiat, ex hœdi ventriculo. Ita Dioscor. pariter lib. III, cap. 96. Excipulum pro utriculo qui excipit, dictum. De ea

lis ventriculo hœdino, humor lactis videtur effluere : siccatus quum coiit, thuris[12] effigiem habet. Qui[13] colligunt, clarius vident. Contra serpentes medetur[14], quacumque parte percussa : vertice inciso, et medicamento addito. Ibi Gætuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant : sed discernitur igni[15]. Id enim, quod sincerum non est, fastidiendum odorem[16] habet. Multum infra hunc succum est, qui[17] in Gallia fit ex herba chamelæa[18], granum cocci

voce jam diximus lib. IX, cap. 38. Hard. — *Subditis excipulis.* Sic ex MSS. post Pintian. Hard. *subditur excipulus* Gron. et Al. Ed.

12. *Thuris.* Coire vitri effigie dixit Diosc. loc. cit. Τὸ δέ τι ἐν ταῖς κοιλίαις ὑελῶδες καὶ συνεστώς. H.

13. *Qui colligunt*, etc. Dioscor. loc. citat. hanc ejus herbæ dotem esse solus admonuit, ut ejus succus oculorum suffusiones discuteret, et collyriis misceretur. Hard.

14. *Contra serpentes medetur.* Dioscorid. loc. citat. Ἱστοροῦσι δέ τινες μηδὲν παρακολουθεῖν δυσχερὲς τοῖς ἑρπετοδήκτοις, ἐάν τις ἐκκόψας ἄχρις ὀστέου τὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς, ἐγχέῃ τὸν ὀπὸν λεῖον, καὶ ῥάψῃ τὸ τραῦμα. « Tradunt nonnulli nihil incommodi sensuros, qui a serpentibus demorsi fuerint, siquidem, incisa osse tenus capitis cute, intritus liquor infundatur, vulnusque consuatur. » Plin. Val. lib. III, cap. 57 : « Ejus qui percussus est, vertex inciditur, eoque additur euphorbium et medetur quacumque corporis parte periculum est. » Hard.

15. *Discernitur igni.* Πυρώσει Dioscorid. ignea et urente acrimonia, diuque durante, adeo ut quidquid in os sumitur, euphorbium resipiat. Eum locum ineptissime, ut patet, vertit Plinius. Dal.

16. *Odorem.* Vel nidorem potius, dum igni aduritur. Sic galbanum odore vel nidore probant, ut dictum est lib. XII, cap. 56 : « Nam sincerum si uratur, fugat nidore serpentes. » Hœdinum lac, quo dicitur euphorbium adulterari, olet pessime. Hard.

17. *Qui in Gallia.* Nempe Circumpadana. « In partibus Italiæ, quæ Galliæ adjacent, » inquit auctor libri de Simpl. med. ad Pat. Opp. Gal. tom. XIII, p. 987. H.

18. *Ex herba chamelæa.* Ex chamelææ foliis recentibus tusis succus exprimi potest, quemadmodum et ex aliis permultis, sicut Dioscorid. monstrat cap. de Centaurio parvo : aut ex iisdem maceratis in aqua et decoctis : verum, quod legerim, præter Plinium alius nullus auctor id prodidit. Eum existimo voluisse id vertere, quod Dioscorides scribit, Thymelææ farinam uvæ acerbæ succo excipi, et in pastillos digeri. Dalec. — *Herba.* Thymelæam intelligit, quam et chamelæam vocant : de qua nos egimus lib. XIII, cap. 35. Significat porro Plinius caute admodum et erudite chamelææ succum ab euphorbio longe discrepare : neque adeo se favere hac in parte Sextio Nigro, qui teste Dioscorid. in præf. lib. I, pag. 2,

ferente. Fractus[19] hammoniaco similis est, etiam levi gustu os accensum diu detinens, et magis ex intervallo, donec fauces quoque siccet.

1 XXXIX. (VIII.) Celebravit et Themison medicus[1] vulgarem herbam plantaginem, tamquam inventor, volumine de ea edito. Duo ejus genera[2]: minor angustioribus foliis et nigrioribus, linguæ pecorum simillimis[3], caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens; altera major, foliis laterum modo inclusa: quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron[4] vocavere. Hujus et caulis cubi-

euphorbium esse chamelææ in Italia nascentis succum prodidit. H. — Chamelæa nobis est *Daphne Gnidium*, de qua alias dictum. Ed.

19. *Fractus*. Jam redit ad verum euphorbii succum, de quo hæc accipienda sunt, quæ totidem verbis recitat pariter Dioscorid. cap. 96, et Galen. κατὰ γένη, lib. III, cap. 4, pag. 725. Hic sunt in Plinium, ut fere esse solent, iniquiore animo, Dalec. in Nott. et Salmas. in Solin. pag. 301 et 303, nullo scriptoris, ut apparet, accurati crimine. H.

XXXIX. 1. *Celebravit et Themison medicus*. In eodem *Themiso*, non *Themison*; recte, ut *Plato*, *Cicero*; terminatione latina. Pint. — *Plantaginem*. Græcis est ἀρνόγλωσσον: Gallis *plantain*. Hard.

2. *Duo ejus genera*. Utrumque a Dodonæo pingitur, pag. 107. H. — Ἀρνόγλωσσον habet Theophr. Hist. lib. VII, cap. 9 et 10, quod nobis *Plantago major* (*Tetrand. monogyn.* gen. 286 Pers. *Plantag.* Juss.); ad vias non infrequens. Duplex plantaginis genus memorat, quem Noster sequitur, Dioscorides, lib. II, cap. 153: τὸ μικρὸν, quod idem nobis cum *Plantagine media*: habitat in pascuis sterilibus, apricis, argillosis: τὸ δὲ μεῖζον, quod ad *Plantaginem altissimam* Sprengel. retulit; crescit in Italia; folia illi sesquipedalia. Cf. Hist. Rei herbar. tom. I, pagg. 82, 160. Ed.

3. *Linguæ pecorum simillimis*. Unde nomen ἀρνογλώσσου, agnina lingua, προβατείου et ἀρνείου. Hard.

4. *Heptapleuron vocavere*. Quasi serpentis costis instructum. Diosc. in Noth. p. 445: Ἀρνόγλωσσον, οἱ δὲ ἄρνειον, οἱ δὲ προβάτειον, οἱ δὲ κυνόγλωσσον, οἱ δὲ ἑπτάπλευρον, οἱ δὲ πολύνευρον, Ῥωμαῖοι πλαντάγω μίνωρ. Hard. — *Quidam eam heptapleuron vocavere*. Plerisque plantaginis speciebus quo latiora sunt folia, eo pluribus nervis, sive costis (*côtes*, *nervures*), distincta; unde Recentioribus trinervia, quinquenervia, etc. cognominantur. Sic *Plantagini altissimæ* folia lanceolata, glabra, dentata, quinquenervia, etc. Cespitavit ad hunc locum, ut sæpius solet, Poinsinet de Sivry, qui *septena* numero folia herbæ esse credidit, non septenos folio nervos. Pro *inclusa*, ex Dioscoride *inclusis* repositum vellet Cl. Gerard. Nott. in Plin. inedit. Ed.

talis est, et napi similis[5]. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando[6] densandoque corpore, cauterii vicem obtinens. Nulla res æque[7] sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant.

XL. Jungitur huic buglossos[1], boum linguæ similis, 1
cui præcipuum[2], quod in vinum dejecta, animi voluptates auget : et vocatur euphrosynum.

5. *Et napi similis*. Apud Diosc. est, καυλὸς δ' ἐπὶ τούτου γωνιώδης, etc. Suspicor auctoris scribas, quorum in his colligendis opera utebatur, legisse καυλὸς δὲ νάπυος τούτῳ γωνιώδης. Fortassis et apud herbarium græcum, ex quo hæc sumpta sunt, legebatur καυλὸς δ' αἰπὺς τούτου, « caulis hujus procerus. » DALEC. — *Napi similis*. Brot. *et angulosus :* et ita vetus exemplar a Cornario laudatum. Certe *Plantagini mediæ* scapus est teres : *altissimæ* vero angulosus. ED.

6. *Vis mira in siccando*. In exsiccando adstringendoque : Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα ξηραντικὴν, συπτικήν. Dioscorid. loc. citat. Densare, pro *adstringere*, Plinio familiare est. H. — Plantagini vim adstringentem et vulnerariam Linnæus agnoscit, eamque ad hulcera diarrhœamque commendat. Mat. med. p. 55, ed. Schreber. qui *Plantagin. majorem*, *mediam* et *lanceolatam* sibi invicem absque discrimine substitui posse monet, ex Ph. Paris. 94. ED.

7. *Nulla res æque sistit*, etc. Dioscor. loc. cit. HARD.

XL. 1. *Jungitur huic buglossos*. Quoniam affinis utriusque est appellationis causa : a lingua nempe animalium, ἀρνόγλωσσος et βούγλωσσος. De ea Diosc. lib. IV, cap. 128 : Βούγλωσσον... φύλλον ἔχει ὅμοιον βοὸς γλώσσῃ· ὅπερ καθιέμενον εἰς τὸν οἶνον, εὐφρόσυνον δοκεῖ εἶναι. Borraginem nunc vulgus vocat *bourrache*. Pingitur a Dodonæo, pag. 616. HARD. — Nobis item *Borrago*, seu *Borago officinalis* (*Pentand. monogyn.* gen. 360 Pers. *Borragin.* Juss.); in Syria sponte habitat, et Normannia? Vulgo in hortis colitur. ED.

2. *Cui præcipuum*. Dioscorid. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. lib. VI, pag. 164. Apul. cap. XLI : « Buglosson Græci... Romani linguam bubulam dicunt... Hæc in vino mixta hilaritatem convivis facit. » Et Schola Salernitana : « Vinum potatum, quo sit macerata buglossos, Mœrorem cerebri dicunt auferre periti; Fertur convivas decoctio reddere lætos. » Buglosson esse nepenthes Homericum diximus lib. XXI, cap. 91. Est autem vis eadem et buglosso nostræ vulgari, quam eadem schola borraginem nuncupat, eodem versiculo : « Dicit borrago, Gaudia semper ago : Cardiacos aufert, borrago gaudia confert. » H. — De Nepenthe Homerico jam dictum satis abunde fuit Excurs. ad calc. lib. XXI hujusce edit. Φάρμακον tantopere ab Antiquis celebratum nostrates peritissimi auctores nihil aliud pronuntiavere, quam *opium*, sive *Papaveris somniferi* succum; et quidem

1 XLI. Jungitur et cynoglossos[1], caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima: aiuntque[2] quæ tres thyrsos seminis emittit, ejus radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis[3] ei, quæ ferat lappas minutas: ejus radix pota ex aqua, ranis et serpentibus adversatur.

1 XLII. Est et buphthalmos[1], similis boum oculis, folio

recte. Borraginem tamen non negamus cardiacis medicamentis adscribi: vim corroborandi, lætitiam afferendi, lipothymiam amovendi, vulgo illi tribui nemo non novit. Sed refragantur Medicæ rei scriptores gravissimi, quibus aut effœtarum, aut nullarum omnino virium iste *euphrosyni* succus habetur. Ed.

XLI. 1. *Jungitur et cynoglossos.* De qua Diosc. lib. IV, cap. 129, κυνόγλωσσον, etc. Celso, lib. V, cap. 27, sub finem, *Lingua canina*. Plantagini similem Dioscor. ait esse. Sed nondum satis nobis explorata, nec Anguillaræ, ut ipse fatetur, Part. XIV, p. 287. Hard. — *Cynoglossos.* Nobis eodem nomine est *Cynoglossum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 354 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in Europæ ruderatis. Vim illi adstringentem, narcoticam, anodinamque tribuunt recentiores Pharmacop. auctores. Commendatur ad tusses, fluxiones, phthiriases, etc. Conf. Linn. Mat. med. p. 61, ed. Schreb. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 395 sq. Ed.

2. *Aiuntque, quæ tres thyrsos*, etc. Quæ tergeminum caulem, seu ramulum, semine instructum habeat. Hæc Dioscorides incaute ad ἀρνόγλωσσον, hoc est, ad plantaginem transtulit, lib. II, cap. 153, quoniam et κυνογλώσσου nomine aliquando ea designata est, ut diximus. Quin et Dioscoridis interpolator in Noth. pag. 471, buglossi hanc propriam dotem esse credidit, ipseque Apuleius, cap. XLI, tit. 1, qui tamen et ipse, cap. XCVI, tit. 2, cynoglosso adjudicat: « Ad quartanas, inquit, herbaque cynoglossa, quæ folia habet, pisata, et ex aqua potui data, prodest. » Hard. — *Tres thyrsos.* Hæc omnia quæ Dioscorides scripsit περὶ ἀρνογλώσσου, id est, de plantagine, Plinius transtulit ad cynoglossum. Dalec.

3. *Est alia similis*, etc. Hæc Dodonæi cynoglossos est, pag. 53, a Lobelio quoque delineata, in Obss. pag. 313; visa a nobis in Horto regio. Fert semina fere quaterna, simul cohærentia, aspera, et lapparum modo vestitui inhærentia. A Dioscoridis cynoglosso diversa. Hard. — *Est alia.* Est Buglossum angustifolium, semine echinato, C. Bauh. Brot. — *Quæ ferat.* Vet. et Ch. *quæ fert.* Nobis *Myosotis Lappula* (*Pentand. monogyn.* gen. 349 Pers. *Borragin.* Juss.), seminibus, seu fructibus echinatis. Habitat in argillosis, ruderatis, muris. Conf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 201. Ed.

XLII. 1. *Est et buphthalmos.* Habet et Dioscor. lib. III, cap. 156: Βούφθαλμον... φύλλα δὲ μαραθροειδῆ, ἄνθη μήλινα... ὀφθαλμοειδῆ, ὅθεν καὶ

feniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui et manduntur decocti: quidam cachlam vocant[2]. Hæc cum cera[3] scirrhomata discutit.

XLIII. Invenere herbas et universæ gentes. Scythia 1
primum eam[1], quæ scythice vocatur, circa Bœotiam na-

ὠνόμασται. « Folia feniculi, flores oculorum similitudine gerit: unde nomen. » Pingitur a Clusio, Hist. Rar. pl. lib. III, p. 332. Vidimus in Horto regio. Gallis, *œil de bœuf*. Hard. — *Buphthalmos*. Broter. ex MSS. Reg. et edit. princ. *buphthalmus*. Nobis est *Anthemis valentina* Linn. (*Syngenes. superfl.* gen. 1885 Pers. sub *Anacyclo*. *Corymb*. Juss.). Habitat in Europa australiore. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 188. Ed.

2. *Quidam cachlam vocant*. Diosc. l. c. Βούφθαλμον· οἱ δὲ κάχλαν καλοῦσι. H. — Hinc in Indice *Buphth.* sive *cachlam*, sed solœce, quum *cachlas* manifesto legendus sit. Ed.

3. *Hæc cum cera*, etc. Dioscorid. loc. citat. Ταύτης τὰ ἄνθη λεῖα σὺν κηρωτῇ οἰδήματα καὶ σκληρίας διαφορεῖ. « Hujus flores triti cum cerato œdemata, duritiasque discutiunt. » Dioscoridem Galenus sequitur, de Fac. simpl. med. lib. VI, pag. 165. Est autem σκίῤῥος, sive σκίῤῥωμα, *scirrhus*, durities, tumor præter naturam durus et doloris expers. Vide Gorræum in Def. med. Hard.

XLIII. 1. *Scythia, primum eam, quæ scythice vocatur circa Bœotiam nascens*. Scribo, *circa Mæotin*, non *circa Bœotiam*, ex Theophrast. IX, 13: « Dulcis, inquit, et Scythica. Et quidem nonnulli dulcem eam appellant. Nascitur apud Mæotin. » Dioscorid. quoque in Cappadocia et ponto propinquioribus locis Mæotidi plurimam nasci tradit lib. III, cap. de glycyrrhiza. Pint. — *Circa Bœotiam*, etc. Ita libri omnes, tum editi typis, tum exarati manu. Placet tamen emendatio Pintiani, *circa Mæotim* legentis, tum quia hæc ipsa Theophrasti Scythice est, de qua ille Hist. lib. IX, cap. 13: Γλυκεῖα δὲ καὶ ἡ Σκυθική· καὶ ἔνιοί γε καλοῦσιν αὐτὴν εὐθυγλυκεῖαν αὐτήν. (leg. καλοῦσι γλυκύῤῥιζαν αὐτήν). Γίνεται δὲ περὶ τὴν Μαιῶτιν· tum quia de hac ipsa Plinius sermonem iterum instituens, lib. XXXVII, cap. 1: « Scythicam herbam, inquit, a Mæotidis paludibus. » Sequitur in eo Plinii loco, quem nunc versamus: « prædulcem alias, utilissimamque ad ea quæ spasmata vocant. » Sic enim ex MSS. Reg. Colbertinisque rescripsimus. Perperam in editis prius, « perdulcis. Aliam utilissimam ad ea, etc. » extrita videlicet vocula *que*, cæterisque, quas restituimus, immutatis. Eamdem esse sane, quæ scythice vocatur, et circa Mæotim nascitur, cum ea quæ est ad spasmata utilis, docet aperte Theophrast. his verbis, quæ superioribus statim adnectit: Χρησίμη δὲ πρός τε τὰ ἄσθματα, καὶ πρὸς βῆχα ξηρὸν, etc. « Utilis ad anhelitus, et ad tussim siccam, etc. » Unde et *asthmata* forte satius legi, quam *spasmata* cuipiam (cum Salmasio) videatur, quod jampridem visum est Pintiano. Sed in MSS. *sparmata* legimus, cui voci affinior est ea, *spasmata*. Hard.

scens, prædulcem [2] alias, utilissimamque ad ea quæ spasmata vocant. Magna [3] et ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem sitimque non sentiunt.

1 XLIV. Idem præstat apud eosdem [1] hippace dicta, quod

2. *Prædulcem.* Hoc est, præter cæteras dotes, prædulcem. H. — Γλυκύῤῥιζα Diosc. lib. III, cap. 7; nobis *Glycyrrhiza glabra* Linn. (*Diadelph. decand.* gen. 1727 Pers. sub *Liquiritia. Legumin.* Juss.). Habitat in Europa australiore. Male Schreberus addit, Mat. med. pag. 205, Antiquos *Glycyrrhiza echinata* usos fuisse, quæ nostris temporibus in Rossico imperio ad liquiritiæ succum præparandum adhibetur. Dioscorides enim quem adducit testem, folia non echino, ἐχίνῳ, sed σχίνῳ, lentisco similia dicit. Cf. XXII, 14. Sprengel. ad Theophr. *Glycyrrhizam asperrimam* habet, ex Pallasio, *Reise*, I app. n. 121, qui hanc speciem frequentissimam in deserto ad *Jaikum* invenit, a *Calmuccis* devoratam avide, et *theæ* loco infusam. Ed.

3. *Magna et ea commendatio*, etc. Theophr. Hist. lib. IX, cap. 13: Δύναται δὲ καὶ τὴν δίψαν παύειν, ἐάν τις ἐν στόματι ἔχῃ· διὸ ταύτῃ τε καὶ τῇ ἱππάκῃ διάγειν φασὶ τοὺς Σκύθας ἡμέρας καὶ ἕνδεκα, καὶ δώδεκα. « Sitim exstinguit, si teneatur in ore: quapropter Scythas contentos ea et hippace, undenos aut duodenos dies vitam tolerare aiunt. » Hard.

XLIV. 1. *Idem præstat apud eosdem hippice.* Scribo *hippace*, non *hippice*, ex Theophr. (vid. not. super.) « Est porro hippace, auctore Dioscoride, lib. II, cap. de caseo, equinus caseus, viroso odore, egregie tamen nutriens, bubulo proportione respondens. Sunt qui equinum coagulum hippacen hanc esse dixerint. » Hæc Theophrasti et Dioscoridis verba impellunt me ut suspecta habeam illa quæ sequuntur: « Dicta quod in equis quoque eumdem effectum habeant. » Pint. — *Idem.* Hippacen (sic enim libri omnes habent, tum hoc loco, tum in Indice, non *hippicen*) herbæ genus esse Plinius credidit. Pintianus aliique post eum, caseum equinum interpretantur. Hippocrates de Morb. lib. IV, n. 25: Ὥσπερ οἱ Σκύθαι, inquit, ποιέουσιν ἐκ τοῦ ἱππείου γάλακτος. Ἐγχέοντες γὰρ τὸ γάλα... Ἐπὴν δὲ παγῇ καὶ ξηρανθῇ, ἱππάκην μιν καλέουσιν. « Quod e lacte concretum et siccatum fuerit, hippacen vocant. » Dioscor. lib. II, cap. 80: Ἡ δὲ καλουμένη ἱππάκη, τυρός ἐστιν ἵππειος... καὶ πολύτροφος, etc. « Quod hippacen vocant, caseus est equinus... qui magnopere alit. » Hesychius denique: Ἱππάκη, Σκυθικὸν βρῶμα ἐξ ἵππου γάλακτος, etc. Verum singulare quiddam narrare velle de Scythis Plinius ac Theophrastus videntur: nullam vero admirationem habet dies duodecim aut paulo plures, ea radice, quæ glycyrrhiza dicitur, et equino caseo, qui plurimum alat, aliquando transigi, quum Zoroastrem prodat ipse Plinius annos viginti totos caseo vixisse, XI, 97. Neque hippaces appellationem casei aut coaguli equini propriam esse idem nescivit, qui id diserte prodit lib. XXVIII, cap. 34 et 58; sed et cum herba aliqua singulari,

in equis quoque eumdem effectum habeat : traduntque his duabus herbis[2] Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique.

XLV. Ischæmonem Thracia invenit[1], qua ferunt san- 1
guinem sisti, non aperta modo vena, sed etiam præcisa. Serpit e terra milio similis, foliis asperis et lanuginosis, farcitur in nares. Quæ in Italia nascitur, et sanguinem eadem adalligata sistit.

XLVI. Vettones[1] in Hispania eam, quæ vettonica di- 1
citur in Gallia, in Italia autem serratula, a Græcis cestros[2], aut psychotrophon[3], ante cunctas laudatissima. Exit an-

quæ sit incomperta nobis, communem esse eam, græco scriptori alicui credidit. Hard. — *Hippace.* A Scythis sciri adhuc potest quæ sit illa herba. Forte est Canadensis magna longa radix, de qua jam dixi. Broter. — Græca sua exemplaria adeo negligenter legit Plinius, et interpretatus est, ut Scytharum hippacen, quæ ex Hippocratis, Dioscoridis aliorumque testimoniis, caseus equinus fuit, plantam crederet, etc. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 199. Ed.

2. *Traduntque his duabus herbis.* Verba quæ paulo supra ex Theophrasto et Dioscoride attuli, indicant dictionem illam *herbis* falso insertam esse. Neque enim hippace herba est, sed equinus caseus, aut coagulum equinum. Pint.

XLV. 1. *Ischæmonem Thracia invenit.* Hæc Theophr. l. IX, c. 15: Περὶ δὲ τὴν Θρᾴκην... τὴν ἴσχαιμον, ἣν δὴ λέγουσιν, εἰ μὲν κεντηθείσης τῆς φλεβὸς, εἰ δὲ καὶ σφοδροτέρως διατμηθείσης ἴσχειν καὶ κωλύειν τὴν χύσιν. « Thracia... fert ischæmum, quam alii puncta vena, alii etiam altius secta, sistere ac prohibere omnino sanguinis profluvium aiunt. » Est Matthioli panicum silvestre in Dioscorid. lib. II, pag. 407. A sistendo sanguine ei nomen, παρὰ τὸ ἴσχειν τὸ αἷμα. Hard. — Nobis *Andropogon Ischæmum* (*Triand. digyn.* gen. 186 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in aridis australioris Europæ arvis et collibus. Ed.

XLVI. 1. *Vettones... eam, quæ Vettonica dicitur.* Nomen betonicæ in officinis retinet : Gallis *bétoine.* Pingitur a Dodonæo, p. 40. De hac singulare volumen edidit Antonius Musa, quod inscripsit, de herba Vettonica. Hard.

2. *Cestros.* Gronov. et Al. ante Hard. *cestron.* Ed.

3. *Psychotrophon.* Quoniam frigidis reperitur in locis, ut ait Musa loc. cit. pag. 1; Dioscorid. quoque lib. IV, cap. 1 : Κέστρον τὸ καλούμενον ψυχοτρόφον (vel ψυχροτρόφον), ἐπειδὴ ἐν τοῖς ψυχροτάτοις εὑρίσκεται τόποις· ὃ Ῥωμαῖοι οὐεττονίκην καλοῦσιν. Hard. — Est *Betonica officinalis* (*Didyn. Gymnosp.* gen. 1391 Pers. *Labiat.* Juss.) : habitat in silvis. Vim

guloso caule[4], cubitorum duum, a radice spargens folia[5] fere lapathi, serrata, semine purpureo[6]. Folia siccantur[7] in farinam plurimos ad usus. Fit vinum[8] ex ea et acetum, stomacho et claritati oculorum : tantumque gloriæ[9] habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur a piaculis[10] omnibus.

1 XLVII. In eadem Hispania inventa sic[1] Cantabrica[2], per divi Augusti tempora a Cantabris reperta. Nascitur ubique caule junceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, veluti calathi : in his semen perquam minutum. Nec alias defuere Hispaniæ herbis exquirendis : ut in quibus etiamnum hodie in numeroso et lætiore convictu, potionem e centum herbis mulso additis, credidere saluberrimam suavissimamque : nec quisquam genera earum jam novit, aut multitudinem : numerus tamen constat[3] in nomine.

illi nervinam, tonicam, errhinam Recentiores tribuunt. Ed.

4. *Exit anguloso caule.* Hoc est, quadrangulo. Dioscorid. loc. citat. Πόα ἐστὶ καυλὸν ἔχουσα πήχεως τὸ ὕψος, ἢ καὶ μείζονα, τετράγωνον. H.

5. *Folia.* Rectius ita multo Plinius quam Dioscorides, qui similia quernis foliis prodidit. Hard.

6. *Semine purpureo.* Semine in summis caulibus thymbræ modo spicatis, flore purpureo. Apud Dioscoridem ἐσταχυωμένων καυλῶν, non ἐσταχυωμένων σπέρμα. Dalec.

7. *Folia siccantur,* etc. Plinius in farinam siccari folia dixit, quum farina sit leguminum et cerealium tantum. Dioscorides simpliciter ait ξηραίνεσθαι. Dal. — *Folia.* Et mox teruntur in farinam Dioscorid. loc. cit. τὰ φύλλα ξηρὰ λεῖα, breviter et concise dixit. Hard.

8. *Fit vinum.* Dioscorid. lib. V, cap. 54 : Περὶ κεστρίτου οἴνου. Γίνεται καὶ ἐκ τοῦ κέστρου τοῦ ψυχοτρόφου οἶνος. Hard. — *Ex aqua et aceto.* Sic Hard. 2 et Franzius : sed Gronov. et Al. ante Hard. *ex ea et acetum;* et sic Broterius habet. Ed.

9. *Tantumque gloriæ habet.* Ant. Musa, loc. cit. « Animas hominum et corpora custodit, et nocturnas ambulationes a maleficiis et periculis, et loca sancta ac busta etiam a visibus metuendis tuetur et defendit, etc. » Hard.

10. *Tuta existimetur a piaculis omnibus. Pura,* non *tuta*, in vetusto exemplari : rectius. Pint.

XLVII. 1. *Sic.* Gr. et Al. *est.* Ed.

2. *Cantabrica.* Vulgo Cantabrorum, seu Navarorum, hodie *escorzonera.* Dal. —*Cantabrica.* Pingitur a Clusio Hist. Rarior. plant. lib. IV, pag. 49. Videre nondum licuit. H. — Nobis etiamnum dicitur *Convolvulus Cantabrica* (*Pentand. monogyn.* gen. 416 Pers. *Convolvulac.* Juss.). Crescit in Europa meridionali, Africa, Tauria, etc. Ed.

3. *Constat.* Genera herbarum, quibus ea potio constaret, nemo

XLVIII. Nostra ætas meminit[1] herbam in Marsis re- 1
pertam. Nascitur et in Æquicolis circa vicum[2] Nervesiæ: vocatur consiligo[3]. Prodest, ut demonstrabimus suo[4] loco, deploratis in phthisi.

XLIX. Invenit nuper et Servilius Democrates e pri- 1
mis medentium, quam appellavit iberida[1], quanquam ficto nomine, inventioni ejus assignato carmine[2]. Nascitur

scit: numerus constat ex potionis nomine: appellatur enim ea *potio centum herbarum*. Hard.

XLVIII. 1. *Nostra ætas meminit*, etc. Consiliginem mulomedicis nunc pulmonariam dici testatur Vegetius. Vulgus gallicum Pomelæam vocat, *pommelée*, quasi pulmoneam: herbarii quidam *Leonis patum*, pastoribus bubulcis, equisonibus, totique ruri præclare cognitam, qui ad eosdem, quos Veteres consiliginem, usurpant effectus. Hæc uberius multa tractat Ruellius, lib. II, pag. 448. Cœpit pulmonaria dici, quod pulmonum vitiis præsens habeatur auxilium: invenitque in posteris nomen a viscere, cui præsertim nuncupatur. Consiliginem rustici veteres olim vocarunt, quod in campis inter siliginem triticumque sæpius emicet. Pingitur a Lobelio in Obss. pag. 317. Vide quæ dicturi sumus ex Columella, lib. XXVI, cap. 21. Hard.

2. *Circa vicum Nervesiæ*. Situs hodie incogniti. Hard.

3. *Vocatur consiligo*. Videtur esse Elleborus albus, flore subviridi, C. Bauh. *l'ellébore blanc*. Certe veterinarii μᾶλιν, quod est pulmonum vitium, in veterinis sanant elleboro albo, quod Vegetius consiligine fieri scribit. Observandum autem non in Europa tantum, sed et in Asia ad pecudum morbos promiscuum usum esse ellebori nigri et albi. Aliis consiligo est elleborus niger, tenuifolius, buphthalmi flore, C. Bauh. Brot. — Consiliginis meminit Plinius veluti herbæ nuper in Italia repertæ; quum autem genus ellebori duplex jamdudum alii descripsissent, non vero simile est novam hanc herbam ab elleboro vel nigro, vel albo, Nostrum non distinxisse, de quibus ipse supra fusius egit. Sprengelio judice, nihil aliud est consiligo quam *Pulmonaria* nostras *officinalis* (*Pentand. monogyn.* gen. 355 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in nemoribus, ad radices montium. Ed.

4. *Suo loco*. Lib. nempe XXVI, cap. 21. Hard.

XLIX. 1. *Quam appellavit iberida*. Græcis ἰβηρὶς et καρδαμαντική. Galen. κατὰ τόπ. lib. X, cap. 2, p. 635, aliisque apud ipsum p. 636, etiam λεπίδιον. Vidimus in Horto regio De ejus inventore Servilio Democrate, sive Damocrate, diximus in Auctorum Indice. Hard.—*Iberida* Gronov. et Al. ante Hard. *hiberida* Ἴβηρις Dioscorid. lib. I, cap. 188, nobis est *Lepidium Iberis* (*Tetradyn Silicul.* gen. 1553 Pers. *Crucifer* Juss.). Conf. Dodon. 714; Anguill 120. Ed.

2. *Assignato carmine*. Quod apud

maxime circa vetera monumenta parietinasque, et inculta itinerum. Floret semper folio nasturtii[3], caule cubitali, semine tam parvo, ut vix aspici possit. Radici[4] odor nasturtii. Usus æstate efficacior[5], et recenti tantum. Tun-
2 ditur difficulter. Coxendicibus[6] et articulis omnibus cum axungia modica utilissima, viris plurimum quaternis horis, feminis minus dimidio adalligata[7], ut deinde in balineis descendatur in calidam, et postea oleo ac vino corpus perungatur; diebusque vicenis interpositis idem fiat, si qua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta.

1 L. Animalia quoque invenere herbas, in primisque chelidoniam[1]. Hac enim hirundines[2] oculis pullorum in nido restituunt visum, ut quidam volunt[3], etiam erutis

Galen. exstat loc. citat. pag. 636, expressumque est a Plinio totidem fere verbis hoc reliquo capite. H.

3. *Floret semper folio nasturtii.* Democrates, loc. cit. Ἀεὶ δὲ θάλλει, φύλλ' ἔχουσα καρδάμου, Ἔαρος μὲν εὐθαλῆ τε καὶ μείζω, etc. Florere hoc loco virere est, non florem mittere: quem colore lacteo ferre æstate mox idem subdit: Φέρει δ' ὁ καυλὸς ἐνθέρει λεπτὸν πάνυ Πολύχροον ἄνθος, τῇ χρόᾳ γαλακτινόν. Hard.

4. *Radici.* Servilius, loc. citat. Ἡ ῥίζα δὲ καὶ ὀσμὴν δριμυτάτην ἔχει Μάλιστα πάντων καρδάμῳ προσεμφερῆ. Hard.

5. *Usus æstate felicior.* Servilius, loc. citat. Ταύτης ὀρύξας καὶ λαβὼν πλῆθος πολὺ, Θέρους μάλιστα δ' ἐστι πρακτικωτάτη, Καὶ πρόσφατος· ξηρὰ γὰρ ἀδρανὴς τυγχάνει. Quæ idcirco referuntur a me, ut intelligant ii, qui Plinium ex Dioscoridis verbis sensuque metiuntur, quam inique agant, quum Plinium de iberide scribentem, haud semel errasse autument, qui ab illo discedat scriptore, quem a Democrate ipso, longe probatioris fidei, deficere intelligimus. Hard.

6. *Coxendicibus.* Hæc totidem verbis Democrates l. c. Hard.

7. *Adalligata.* De ejuscemodi ligaturis, sive amuletis, multa pererudite vir Cl. Du-Cangius in Gloss. verbo *ligaturæ.* Hard.

L. 1. *In primisque chelidoniam.* Pingitur a Dodonæo chelidonium majus appellatum, pag. 48. Gallis *éclaire.* In Horto regio visum a nobis. Hard.

2. *Hac enim hirundines*, etc. Aristoteles, de Ortu animal. lib. IV, cap. 6, causam reddit: nempe eos renasci si pungantur ac evellantur, quum adhuc fiunt, non autem ubi perfecti fuerint. Dal.

3. *Ut quidam volunt, etiam erutis*

oculis. Genera ejus duo[4]: major fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum. Colos albicans[5], flos luteus. Minori[6] folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax[7], semen papaveris. Florent adventu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, et in æreo vase cum melle Attico leniter cinere ferventi decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum[8]. Utuntur et per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea.

oculis. Id vulgo credi refert etiam Dioscorides, lib. II, cap. 211. Fabulosum Celsus existimat, lib. VI, cap. 6, sub finem: « Harum avium, inquit, acies extrinsecus læsa interposito tempore in antiquum statum redit, celerrimeque hirundinis. Unde etiam locus fabulæ factus est, aut per parentes, aut id herba chelidonia restitui, quod per se sanescit. » Vide in eam rem quæ afferant auctores Miscellaneorum medico-physicorum, seu Ephemeridum Germanicarum, an. 8, obs. 18, p. 32. Hard.

4. *Genera ejus duo.* Quæ de gemina chelidoniæ specie hoc capite deinceps continentur, ea totidem fere verbis habet Dioscor. loc. cit. Minor delineatur a Dodonæo p. 49, et a Dalecampio, pag. 1048. Gallis est *petite chélidoine.* Italis, disce ab Anguillara, P. XI, p. 181. Hard. — *Genera ejus duo.* Χελιδόνιον μέγα Dioscorid. lib. II, cap. 211, nobis eodem nomine est *Chelidonium Glaucium* Linn. (*Glaucium luteum, Polyand. monogyn.* gen. 1254 Pers. *Papaverac.* Juss.). Habitat in arenosis. Tum ex eo, tum e *Chelidonio corniculato* Linn. sive *Glaucio phœniceo*, succus *glaucium* dictus parabatur, de quo Anazarbæus, lib. III, cap. 100. Chelidonium majus Officinarum est Chelidonium vulgare majus, C. Bauh. Pin. 144; item *Chelidon. majus* Linn. Χελιδόνιον μικρὸν cujus meminit auctor græcus, lib. II, cap. 212, idem Sprengelio videtur esse cum *Ranunculo Ficaria* Linn. (*Polyand. polygyn.* gen. 1362 Pers. sub *Ficaria. Ranuncul.* Juss.). Crescit in umbrosis, humidis, ad rivos et fossas. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 178 sq. Ed.

5. *Albicans.* Cæsius, ὑπόγλαυκος. Diosc. Hard.

6. *Minori.* Hæc est Chelidonia rotundifolia minor, C. Bauh. Pin. 309; Chelidonium minus etiamnunc Officin. nobis *Ficaria ranunculoides*, seu *F. verna.* Conf. supra not. 4. Ed.

7. *Succus croci mordax.* Hoc est, croceus, sive crocei coloris: non, *croci instar mordax*, ut quidam male interpretati sunt; nam succus croci minime acris. Croceum vero *Chelidonii majoris*, vel *Glaucii lutei* succum nemo non novit. Ed.

8. *Contra caligines oculorum.* In oculorum affectionibus Chelidonium (*Ch. majus* Linn.) plurimum celebratur: succus ejus oculis in-

1 LI. Invenerunt et canes canariam[1], qua fastidium deducunt[2], eamque in nostro conspectu mandunt[3], sed ita ut numquam intelligatur quæ sit : etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis hujus malignitas in alia herba major. Percussus enim a serpente mederi quadam sibi dicitur : sed illam homine inspectante non decerpit.

1 LII. Simplicius cervæ monstravere elaphoboscon[1], de qua diximus. Item seseli[2], enixæ a partu[3].

stillatur ad hulcera detergenda, removendasque nubeculas. Sed quia est admodum acris, vel diluitur aliquo liquore idoneo, vel aqua ejus distillata usurpatur, quæ longe mitior est. Conf. Geoff. Mat. medic. tom. III, p. 313 sq. Ed.

LI. 1. *Invenerunt et canes canariam. Gramen* esse *legitimum* Clusii videtur, Hist. Rar. plant. lib. VI, pag. 217. In insula Chio dici nunc quoque ἀκύνωψ, simillimamque gramini esse ait Anguillar. part. XII, pag. 190. Hard. — Nobis *Panicum Dactylon* Linn. (*Triand. digyn.* gen. 159 Pers. sub *Cynodo. Gramin.* Juss.). Habitat in arenosis et maritimis. De eo jam Noster egit *Dactyli* nomine, lib. XXIV, cap. 119. Ed.

2. *Qua fastidium deducunt.* Cient et vulgari gramine vomitum, ut deducant pituitam canes: gramine eo, inquam, quod Græci ἄγρωστιν vocant, de quo anteriore libro diximus, cap. 118. Hard.

3. *Eamque in nostro conspectu mandunt.* Fabulosum id nimis credulus Plinius refert. Licet enim quotidie videre gramen a canibus rosum, et vomitu cum pituita rejectum. Dal.

LII. 1. *Monstravere elaphoboscon.* Nobis *Sium Sisarum* (*Pentand. digyn.* gen. 699 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Conf. lib. XXII, cap. 37. Ed.

2. *Seseli.* Plures enumerat seseleos species Anazarbæus : μασσαλεωτικὸν, lib. III, cap. 60, seu massiliense, quod capris cæterisque pecudibus, πρὸς εὐτοκίαν, ad partum adjuvandum potui datur : nobis *Seseli elatum* (*Pentand. digyn.* gen. 716 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Cf. Gerard. Flor. Gallo-provinc. 253. Habitat in Austria, Gallia, etc. Huc alii *Seseli tortuosum* trahunt; alii *Daucum Visnagam.* Αἰθιοπικὸν Dioscor. lib. III, cap. 61, est *Buplevrum fruticosum* (gen. 678 Pers.). Habitat in Galliæ australis et Orientis saxosis maritimis. Bene describit, ut prope Massiliam invenerit, Anguillara, p. 212. Πελοποννησιακὸν, lib. III, cap. 62, quod *Ligusticum peloponense* (gen. 697 Pers.); in Græciæ, Rhætiæ montibus nemorosis. Τορδύλιον, lib. III, cap. 63, quod nonnulli seseli Creticum vocant, servat nomen *Tordylium officinale;* de eo jam egimus. Seseli Romani veteres *sili* nuncupabant. Cf. lib. XX, cap. 18, ubi plures silis species et varios usus Noster enumerat. Ed.

3. *Item seseli enixæ a partu.* Hæc battologia est, *enixæ a partu*, leg. *helxinen a partu.* Falsum est seseli cervas ostendisse a partu aut enixas. Etenim ante partum, ut facilius eo defungerentur, id expetebant. Salm.

LIII. Dictamnum[1] ostendere, ut indicavimus, vulneratæ, pastu[2] statim decidentibus telis. Non est alibi, quam in Creta[3], ramis prætenue, pulegio simile, fervens et acre gustu : foliis tantum utuntur. Flos[4] nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac supervacua[5]. Et in Creta autem non spatiose nascitur[6] : mireque capris ex- 1

LIII. 1. *Dictamnum*. Δικτὸν etiam vocat Nicander, ut interpretatur Zenodotus Mallotes. Partum mire adjuvat, εὐτοκίαν ποιεῖ. Quamobrem Eileithyæ corona ex eo texebatur. Euphorion, στρεψαμένη θαλερεῖσι συνήντετο δικταμνεῖσι. Rhodigin. l. XXVIII, c. 24. Orph. ψαφαρὸν vocat, id est, cano velut situ obductum. Dal. — *Dictamnum*. Conf. lib. VIII, c. 41. Dictamnum hoc Francum seu Gallicum Angli vocant. A Lobelio pingitur in Obss. pag. 267. H. — Est *Origanum Dictamnus*, de quo jam alias dictum. Alibi etiam quam in Creta provenit, sed apud Antiquos Creticum vel Idæum, nempe ex Ida monte, laudatissimum habebatur. Ed.

2. *Pastu*. Gronov. et Al. ante Hard. *pastæ*. Ed.

3. *Non est alibi, quam in Creta*. Hæc habet pariter Theophr. Hist. IX, 16. Hard.

4. *Flos nullus ei*, etc. Apud Dioscoridem legendum, οὔτε ἄνθος, οὔτε καρπὸς συμφέρει. « Nullis morbis flos prodest, nullis semen. » Dal. — *Flos nullus*. Nullius in medicina usus : nam prius dixit : « Foliis tantum utuntur. » Sed florem habere, caulemque, vel ipse Maro cecinit Æneid. XII, 412 : « Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida, Puberibus caulem foliis et flore comantem Purpureo : non illa feris incognita capris Gramina, quum tergo volucres hæsere sagittæ. » Democrates quoque apud Galenum κατὰ γένη, V, 10, pag. 789, dictamni meminit ; quæ florem habet, ἄνθος ἐχούσης. Confirmant interpretationem nostram Theophrasti verba, Hist. IX, 16 : Χρῶνται δὲ τοῖς φύλλοις, οὐ τοῖς κλωσὶν, οὐδὲ τῷ καρπῷ. « Foliis utuntur, non ramulis, neque fructu. » Quare apud Dioscor. ubi legitur III, 37, οὔτε ἄνθος, οὔτε καρπὸς φέρει, aut errasse illum, quod verius puto, existimandum est : aut legi oportere, quod Matthiolus censuit, οὔτε καρπὸς συμφέρει..... Verum haud ita scripsisse Dioscoridem, sed ut in editis habetur, et Oribasii interpres admonet, et Apuleius, qui ita reddidit, cap. LXII : « Et neque florem generat, neque fructum. » H. — *Flos nullus ei*. Postremam vocem Brot. delet ex Reg. cod. 2 ; tueturque Harduini interpretationem, quæ sola certe admittenda est, si quis Nostrum, dum prava sequeretur Dioscoridis exemplaria, a vero longe aberrasse nolit. Ed.

5. *Radix tenuis ac supervacua*. Partus accelerat Diosc. loc. cit. Dal.

6. *Non spatiose nascitur*. Theophrast. loc. cit. Σπάνιον δέ ἐστι· καὶ γὰρ ὀλίγος ὁ τόπος ὁ φέρων· καὶ τοῦτον αἱ αἶγες ἐκτέμονται διὰ τὸ φιλῆδειν. « Et rara, inquit, hæc herba est : locus enim qui fert, exiguus est admodum : eamque capræ de-

petitur. Pro eo est et pseudodictamnum[7], multis in terris nascens, folio simile[8], ramulis minoribus, a quibusdam
2 chondris vocatum. Minoris effectus[9] statim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legere eam, in ferula vel arundine condunt, præligantque, ne potentia evanescat[10]. Sunt[11] qui dicant, utramque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus : veram quidem dictamnum non nisi in asperis. Est et tertium[12] genus dictamnum vocatum, sed neque facie, neque effectu simile, folio sisymbrii, ramis majoribus, præcedente[13] persuasione illa, quidquid in Creta nascitur[14], infinito præstare cæteris ejusdem generis alibi genitis : proxime quod in Par-
3 nasso. Alioqui herbiferum esse et Pelium montem in Thessalia, et Telethrium in Eubœa, et totam Arcadiam ac Laco-

pascunt, quod sit eis pergrata. » H.

7. *Pro eo est et pseudodictamnum.* Hæc totidem verbis Theophrast. Histor. IX, 16. Pingitur a Lobelio, in Obss. pag. 267, pseudodictamnum. In paucorum hortis repertum ait Dodonæus, pag. 281. Vidimus in horto Regio. Chondris iterum appellatur, XXVI, 31, et in Indice ejus loci. Hard. — Ψευδοδίκταμνος Dioscor. III, 38; nobis *Marrubium Pseudodictamnus* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1394 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Creta. Totum hoc capitulum in auctore græco supposititium temere dicit Anguill. p. 201. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. I, 180. Ed.

8. *Simile.* Sic et Chifflet. *simili* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

9. *Minoris effectus.* Theophrast. loc. citat. Ἐστι δὲ εὐθὺς ἐν τῷ στόματι φανερὰ ἡ τοῦ δικτάμνου δύναμις, θερμαίνει γὰρ ἀπὸ μικροῦ σφόδρα. H.

10. *Ne potentia evanescat.* Ne vis omnis exspiret. Theophr. loc. cit. Τιθέασι δὲ καὶ τὰς δεσμίδας ἐν νάρθηκι καὶ καλάμῳ, πρὸς τὸ μὴ ἀποπνεῖν· ἀσθενέστερον γὰρ ἀποπνεῦσαν. « Manipulos ferula aut canna intercludunt, ne exspiret : imbecillius enim, quum exspiraverit. » H.

11. *Sunt.* Totidem verbis Theophrast. l. c. Hard.

12. *Est et tertium genus.* Hæc pariter Theophr. l. c. ad verbum : Ἐστι δὲ καὶ ἕτερον δίκταμνον, ὥσπερ ὁμώνυμον, οὔτε τὴν ὄψιν ἔχον, οὔτε τὴν δύναμιν αὐτήν, etc. Est hoc Dioscor. dictamnum alterum. H. — Nobis *Origanum Tournefortii.* Habitat in insula Amorgo, etc. Cf. Tournefort, *Voyag.* I, p. 240, ic. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 91; qui Dioscorideam speciem, ibidem pag. 180, ad *Origanum creticum* refert. Crescit in Europa australi, Creta, Palæstina, etc. Ed.

13. *Præcedente.* Theophrast. l. c. Hard. — Gronov. et Al. ante Hard. *procedente.* Ed.

14. *Quidquid in Creta nascitur*,

nicam tradunt[15]. Arcades[16] quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeant, medicenturque[17] ubera pascuis. Bibunt autem vaccinum[18], quoniam boves omnivoræ fere sunt in herbis. Potentia[19] earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, et limitem, qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie : circa Potnias vero et asini.

LIV. Inter nobilissimas[1] aristolochiæ nomen dedisse 1
gravidæ videntur[2], quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. Nostri

infinito præstare. Posteriori sæculo magis ac magis invaluit illa persuasio. Galenus, Antid. I, 424, ipsius temporibus nos docet ab imperatoribus romanis in Creta, plantarum utilium feracissima, botanicos ali, qui herbas radicesque sedulo collectas Romam inde transmitterent. Ipse tamen, ibid. 431, medicos taxat, qui omnia medicamina simplicia ex ea insula petant, ac respuant quæ a cretensibus botanicis lecta non fuerint. Crescere enim per Italiam aliasque regiones, plurimas plantas, et iisdem virtutibus pollentes, quibus in Creta natæ : quod μάρου, ἀμαράκου, etc. exemplis probare conatur. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 207. Ed.

15. *Alioqui herbiferum esse et Polium... tradunt*. Theophr. Hist. IX, 15: Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπων, φαρμακωδέστατον τό τε Πήλιον τὸ ἐν Θετταλίᾳ, καὶ τὸ Τελέθριον τὸ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ, καὶ ὁ Παρνασός· ἔτι δὲ ἡ Ἀρκαδία, καὶ ἡ Λακωνική· καὶ γὰρ αὗται φαρμακώδεις ἀμφότεραι. Montes herbiferos Plinius appellat, qui herbis scatent, quarum usus in medicina frequens et probatus. H.

16. *Arcades*. Pro medicamine, inquit, quod alvum purget, lac sorbent vere, etc. Theophr. loc. cit. Ἀρκάδες εἰώθασιν ἀντὶ τοῦ φαρμακοποτεῖν, γαλακτοποτεῖν περὶ τὸ ἔαρ, etc. Hard.

17. *Medicenturque*. Vim medicatam accipiant. Hard.

18. *Bibunt autem vaccinum*. Theophrast. Πίνουσι δὲ τὸ βόειον· δοκεῖ γὰρ πολυνομώτατον καὶ παμφαγώτατον πάντων ἡ βοῦς. Hard.

19. *Potentia*. Herbarum scilicet, non dictamni. Hard.

LIV. 1. *Inter nobilissimas*. Lege : « Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse gravidæ videntur, quoniam est ἀρίστη λοχείαις, vel ἀρίστη λοχοῖς. » Salmas.

2. *Nomen dedisse gravidæ videntur*. Victorius lib. VI, cap. 3, quærit, nec abs re, quid sibi velit Cicero lib. I de Divinat. quum ait, aristolochiam ad morsus serpentium posse, quæ ex inventore nomen suum reperit, inventor rem ipsam ex somnio. Canterus lib. I, cap. 14, tradit ex scholiaste Nicandri, Aristotelem scripsisse, herbam illam a muliere inventam. Idem et Brod. cap. et lib. II. Dal.

malum terræ[3] vocant, et quatuor genera ejus servant. Unum tuberibus radicis[4] rotundis[5], foliis inter malvam et ederam, nigrioribus mollioribusque. Alterum[6] masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium[7] longissimæ tenuitatis, radicum

— Ἀρίστη. Diosc. III, 4 : Ἀριστολοχία ὠνόμασται μὲν ἀπὸ τοῦ δοκεῖν ἄριστα βοηθεῖν ταῖς λοχοῖς. «Ex eo nomen accepit, quod optime puerperis opitulari credatur.» Auctor est Tullius, de Div. I, a muliere inventrice nomen habere. Favet et Nicandri Schol. in Ther. Ταύτην δέ φησιν Ἀριστοτέλης γυναῖκα εὑρηκέναι. Hard. — Præcipua utriusque (aristoloch. rotundæ et longæ) vis est et eximia in ciendis mensibus, et expurgando post partum utero, quam ob rem ab Hippocrate, de Morb. mul. peculiariter commendantur. Cavendum tamen ne intempestive gravidis intus exhibeantur: abortum enim provocant. Cf. Geoffr. Mat. t. II, p. 16. Ed.

3. *Nostri malum terræ*. Apuleius, cap. xix : « A Græcis dicitur aristolochia... Itali terræ malum, Daci absinthium rusticum. » Dioscor. in Noth. p. 451 : Σικελοὶ δὲ χαμαίμηλον, Ἰταλοὶ τέῤῥα μάλα. Nunc retinet in officinis nomen, et in vulgo, *aristolochiæ*, *aristoloche*. Hard.

4. *Tuberibus radicis rotundis*. Radice in orbem tuberis aut napi modo conglobata. Hæc aristolochia prima, rotunda, eademque femina appellata, στρογγύλη, θήλεια καλουμένη, φύλλα ἔχει κισσοειδῆ, inquit Dioscor. III, 4. Foliis inter ederam et periclymenum, inquit Nicand. in Ther. p. 36. A Clusio delineatur, Histor. Rar. plant. IV, p. 70. Hard. — Nobis item *Aristolochia rotunda* (*Gynand. hexand.* gen. 2011 Pers. *Aristoloch.* Juss.). Habitat in Gallia Narbonensi et Europa australiore. Ed.

5. *Radicis*. Gron. *radicum*. Ed.

6. *Alterum*. Quo de genere Dioscor. III, 5 : Ἡ δὲ μακρὰ ἀριστολοχία, ἄῤῥην καλεῖται, καὶ δακτυλῖτις, etc. Cæl. Aurel. Chron. III, 5. Clusio item dicitur aristolochia longa prima, pingitur l. c. Italam a græca discrepare scribit Anguillara, Part. XII, p. 191. Verum in Græcia, Apulia, Syriaque nasci. Hard. — *Aristolochia longa*. Habitat in Gallia, Lusitania, Hispania, Italia, etc. Hujus et prioris in medicinis non infrequens hodieque usus; cæterarum rarior. Ed.

7. *Tertium*. Diosc. III, 6 : Ἔστι δέ τις καὶ τρίτη μακρὰ, ἥτις καὶ κληματῖτις καλεῖται, κλωνία ἔχουσα λεπτὰ, etc. « Est etiamnum tertia longa, quæ et clematitis, quasi sarmentosa, sive sarmentitia vocatur, ramulos tenues habet, etc. » Galeno pariter de Fac. simpl. med. VI, p. 158 : Κληματῖτις εὐωδεστέρα. Et hæc a Clusio delineatur l. c. p. 71. Hard. — *Tertium*, etc. Nobis iisdem nominibus *Aristolochia Clematitis*. Habitat in cultis, vineis, collibus, circa Parisios, Monspelii. *Aristolochia bætica* Clus. Histor. II, 74, esse non potest, quippe quæ purpureos flores, nostra flavicundos habeat, ἐοικότα πηγάνῳ. Loco ἀειζώου μικροῦ, sempervivi

vitis[8], cujus sit præcipua vis, quæ clematitis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo[9], caulibus parvis, flore purpureo: ferunt bacculas parvas, ut capparis: valent radice
tantum. Est et quæ plistolochia[10] vocatur, quarti generis, 2
tenuior, quam proxime dicta, densis radicis capillamentis, junci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant[11]. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis[12] quoque nardinis conveniens. Nascuntur pinguibus locis et campestribus. Effodere eas messibus tempestivum : ita desquamato terreno[13] servantur. Maxime tamen 3
laudatur Pontica : et in quocumque genere ponderosissima

minoris, cujus foliis similia hæc sint, Anguillara bene ἀσάρου, post Valer. Cordum reposuit p. 193. Conf. Sarac. nott. in Diosc. p. 54. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 190; cui ἀριστολοχία Hippocr. passim; Theophrast. IX, 13, 22; Nicand. Ther. 510, eadem est atque *Aristolochia cretica*; quam speciem fortasse Noster a clematitide non satis bene distinxit. Ed.

8. *Radicum vitis*. Gronov. et Al. *vitis novellæ*; statim mox *cui*, et paulo post *clematis*. Brot. quoque, *vitis novellæ*. Ed.

9. *Omnes colore buxeo*. Dioscor. III, 4, 5, duo priora genera ait esse colore buxeo : flore purpureo : fructu piro simili. Pirastro Nicander assimilat, in Ther. p. 36. Hard. — *Aristoloch. rotundæ* flos ex purpureo nigricans; *longæ*, candicans ex viridi, sed extima parte coloris herbacei: *Clematitidi* flores pallidi. Folia omnibus obscure virentia, aut ex viridi pallescentia. Fructus capsularis, in sex loculos divisus, mali vel piri exigui forma et magnitudine. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. II, p. 12 sqq. Ed.

10. *Est et quæ plistolochia*. Sic MSS. tum hoc loco, tum in Indice : quasi maximæ puerperis opis. Sic Λοχεία Diana cognominatur, *parturientium opitulatrix*. Potest et πιστολοχία dici, *fidelis puerperis*. Et hujus iconem Clusius exhibet l. c. pag. 72. Et istud et tria superiora genera vidimus in horto Regio. H. — *Plistolochia*. Gron. et Al. ante Hard. *pistoloch.* Dioscoridi et veteribus Græcis hæc species ignota videtur fuisse. Nobis *Aristolochia Pistolochia*. Habitat in Hispania, Gallia, Helvetia, etc. Ed.

11. *Polyrrhizon cognominant*. A densis radicibus. In Indice, *Lochia polyrrhizos*. Hard.

12. *Unguentis*. Aristolochiæ tertiæ, seu clematiti radices esse crasso cortice vestitas, quæ aroma redoleant, privatimque unguentariis utiles ad unguenta spissanda, auctor est Diosc. III, 6. Hard.

13. *Desquamato terreno*. Derasa,

quæque, medicinis aptior. Rotunda contra[14] serpentes. Oblonga[15] tamen in summa gloria est, si modo a conceptu admota vulvis in carne bubula, mares[16] figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, coramque nobis contusam immixta calce, in mare sparsere : advolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, convulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur : semine[17] pleuriticis et nervis[18] : confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse[19].

excussave terra, qua obvolutæ ac sordidæ extrahuntur. Hard.

14. *Rotunda contra serpentes.* Hic Brot. monet in insula *Cayenne* dicta, alia quoque aristolochia contra serpentes Africanos uti : nempe Arist. folio ederaceo trifido, maximo flore, radice repente, Plum. Vulgo, *liane aux serpens.* Nobis *Aristolochia trilobata*, quæ et in Jamaica crescit. Vim alexiteriam, sudoriferam Linn. agnoscit, et contra serpentium morsus commendat: easdem virtutes tribuit et eumdem usum *A. Serpentariæ*, quæ habitat in America septemtrionali. Ed.

15. *Oblonga.* In eam sententiam Albertus Mag. de Anim. X, tr. 2, cap. 3, pag. 328 : « Dixerunt quidam de valde expertis, quod si sumatur aristolochiæ aureus unus, et teratur, et conficiatur cum melle, et supponatur in vulvam cum lana viridi a mane usque ad meridiem jejunanti mulieri : tunc si dulcescit saliva ejus, concepit masculum : si amaricatur, concepit feminam : sed ego miror, si hoc est verum. » H. — Eadem fere de Arsenogono tradit Noster lib. XXVI, c. 91. Ed.

16. *Mares figurat.* Mirum et præstigiosum. Dalec.

17. *Semine pleuriticos et nervos confirmare* (sic olim). Quinque nostri : « pleuriticis nervis. » Distingue : « Quæ polyrrhizos cognominatur, convulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur; semine pleuriticis et nervis; confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse. » Sic enim et Vossian. ut intelligas, *traditur.* Gron.

18. *Et nervis.* Theod. Prisc. I, 19 : « Si telo, aut morsu canum, seu ex quolibet casu nervo vulnerato, quos νευροτρώτους appellamus... hoc adhibendum erit quod glutinare et curare valeat membra vulnerata... aristolochiæ pulvis cum aqua mixtus, hoc idem facit. » H.

19. *Eadem satyrion esse.* Subintellige, traditur. Et satyrii vim, inquit, inesse ei creditur, hoc est vim Veneris concitatricem. Prius legebatur : « Semine pleuriticos et nervos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. » At MSS. « pleuriticis et nervis, et satyrion esse. » Hard.

LV. Verum et effectus earum ususque dicendi sunt : 1
ordiendumque a malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba : panacisque generum omnium radix[1] e vino, Chironii flos et semen[2] potum, illitumve ex vino et oleo : privatimque, quæ cunila bubula[3] appellatur : Polemonia[4] vel Philetæria radicis drachmis quatuor ex mero : Teucria[5], sideritis[6], scordotis ex vino, privatim ad angues, potæ et illitæ, sive succo, sive folio, sive decocto : centaurii[7] majoris radix drachma in vini albi cyathis tribus : gentiana[8] præcipue adversus angues, duabus drachmis cum pipere et ruta, vini cyathis sex, sive viridis, sive sicca. Et[9] lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Mor- 2
sibus imponitur[10] Vettonica præcipue : cui vis[11] tanta

LV. 1. *Panacisque generum omnium radix.* Sic quoque Dioscorid. III, 55 sqq. Hard.

2. *Chironii flos et semen.* Panacis chironii. Diosc. III, 57. Hard. — *Chironii flos.* Nempe *Laserpitii latifolii.* Conf. sup. cap. 30. Ed.

3. *Privatimque, quæ cunila bubula.* Nobis *Satureia græca*, de qua jam diximus; ἀγριορίγανος Diosc. III, 34, qui eam ab aliis panaces heraclion, ab aliis cunilam vocari ait. Cf. lib. XX, 61; XXV, 12. Ed.

4. *Polemonia.* Dioscor. IV, 8, et Eὐπ. II, 114. Hard. — *Polemonium cæruleum.* Cf. sup. c. 28. Ed.

5. *Teucria.* Sive Teucrion. Tradit hoc Diosc. de altera Teucria, quæ et chamædrys dicta est, III, 111, et a Plinio, XXIV, 80. H.— *Teucria.* Nobis est *Teucrium lucidum.* Conf. supra c. 20. Ed.

6. *Sideritis.* Sideritis Heraclea. Hard. — *Stachys heraclea*, de qua c. 15 : *Nepeta Scordotis*, c. 27. Ed.

7. *Centaurii majoris.* Et minoris quoque, teste Apuleio, cap. xxxv, t. 1 : « Ad viperæ morsum : Herbæ centauriæ minoris pulver in vino exhibitus, aut ipsa pisata in vino veteri, et potui data, validissime proficit. » Plin. Val. III, 57 : « Centauriæ radix pondere denarii in tribus cyathis vini bibitur, » adversus serpentium morsus scilicet. H.—De *Centaurea Centaurio*, et *Chironia Centaurio*, pluries dictum. Ed.

8. *Gentiana.* De gentianæ temperamento ad venenatarum bestiarum morsus, hæc totidem verbis Diosc. III, 3. Hard.—Item nobis *Gentiana lutea.* Ed.

9. *Et lysimachiæ.* Dioscorid. IV, 3. H. — Nempe *Lythri Salicariæ.* Cf. sup. cap. 35. Ed.

10. *Morsibus imponitur.* Dioscor. IV, 1 ; Plin. Val. l. c. Hard.

11. *Cui vis tanta perhibetur.* Scribo ex Vet. codice : « cujus tanta perhibetur vis. » Pint.

perhibetur, ut inclusæ circulo[12] ejus serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur[13] ad ictus semen ejus denarii pondere cum tribus cyathis vini : vel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamnum, aristolochia[14] : radicis drachma in vini hemina sæpius bibenda. Prodest et illita ex aceto : similiter plistolochia. Quin et omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentes.

1 LVI. (IX.) Argemonia[1] quoque, radice ejus denarii pondere in vini cyathis tribus pota. Plura de ea convenit dici, cæterisque quæ primum nominabuntur : in eo autem genere medendi primum nominari quamque, in quo maxime valebit. Folia habet, qualia anemone[2], divisa apii modo, caput in cauliculo papaveris silvestris, item radicem. Succum croci colore acrem et acutum. Nascitur et in arvis apud nos. Nostri tria genera ejus faciunt[3], et id demum probant, cujus radix thus redoleat.

12. *Ut inclusæ circulo*, etc. Nihil Dioscor. Mirum tamen id et adnotandum. Dalec. — *Ut*. Simile est quod de fraxino Noster retulit, lib. XVI, cap. 24. Hard.

13. *Datur*. Diosc. IV, 1. H.

14. *Aristolochia*. Plin. Val. III, 57 : « Aristolochiæ radix pondere denarii in vini hemina sæpius bibitur : et ipsa ex aceto contrita imponitur plagæ. » Sic etiam Apuleius cap. IX de Aristolochia, t. 5, et Theophr. Hist. IX, 13. Hard.

LVI. 1. *Argemonia*. Apul. c. XXXI, tit. 5 : « Ad morsum serpentis, et scorpionis percussum : Herba argemonia drachmis duabus in vini cyathis duobus potui data, mire discutit venenum. » H. — *Argemonia*. Nobis item *Papaver Argemone* (*Polyand. monogyn.* gen. 1255 Pers. *Papaverac.* Juss.). Habitat in campis arenosis. Conf. de anemone, « quam multi argemonem putant, » lib. XXI, cap. 94. Ed.

2. *Folia habet, qualia anemone*. Hæc totidem verbis Dioscorid. II, 208, et Oribas. XI, 190 : Ἀργεμώνη, ὅλον μὲν ἔστιν ὅμοιον ἀγρίᾳ μήκωνι, τὸ δὲ φύλλον ἀνεμώνῃ, etc. H.

3. *Tria genera ejus faciunt*. Dioscorides unicum tantum facit. Plinius supra anemonem dixit et argemonem vocari, quamvis falso, lib. XXI, cap. 23. Secundum genus hoc est. Idem lib. XXIV, cap. 19, lappam canariam, cujus radix jucundum odorem thuri similem spirat, argemonem quoque nuncupari tradit. Hoc est tertium genus. Idem lib. XXVI, cap. 9, inguinariam etiam argemonem appellari testatur. Quartum id genus statui potest. Dal.

LVII. Agaricon ut fungus[1] nascitur in arboribus circa 1
Bosphorum, colore candido. Datur[2] obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur[3], infirmius habetur. Præterea mas spissior, amariorque[4]. Hic et capitis dolores facit. Femina solutior, initio gustu dulcis[5], mox in amaritudinem transit.

LVIII. Echios[1] utriusque generis : pulegio similis foliis 1

LVII. 1. *Agaricon ut fungus.* Dioscor. ab Agaria Sarmatiæ regione deduci id nomen putat. H. — Ἀγαρικὸν Dioscor. III, 1 : Agaricum etiamnunc Officin. Agaricus sive Fungus Laricis, C. Bauh. Pin. 375 : Boletus laricinus. Gerard. Fl. Galloprov. 12; *Crypt.* Linn. *Fung.* Juss. Trunco laricum (*mélèzes*) adnascitur in Alpibus Galliæ, Helvetiæ, etc. Dioscoridi et Plinio duplex agarici genus, mas et femina; hæc præfertur, ille reprobatur, etc. Hanc distinctionem Officinæ hodie non observant. Candidius et levius eligunt, et feminam quidem dicunt; mas vero vulgo appellatur aliud agarici genus ponderosum ac nigricans; minime in usu medico receptum, sed arti infectoriæ inserviens, vel ad vicem igniarii præbendam ; Nostris, *amadou.* Annosis juglandium, quercuum aliarumve arborum truncis adnascitur, a genuino Officin. agarico prorsus diversum. Vim subadstringentem, eccoproticam, anthelminticam neoterici agarico tribuunt, et potissimum ad pituitam evacuandam commendant, in morbis catharralibus, coryza, distillationibus, asthmate, tussi, etc. Externe raro usurpatur, licet contra morsus et ictus venenatorum animalium a Veteribus adhibitum fuerit. Conf. Linn. Mater. med. p. 278, ed. Schreber. Geoffr. Mater. medic. tom. II, pag. 771 sqq. Ed.

2. *Datur.* Plin. Val. cap. 57, ad serpentium morsus : « Agarici oboli quatuor in duobus cyathis aceti mulsi propinantur. » Hard.

3. *Id quod in Gallia nascitur.* Plinius, XVI, 13 : « Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricum ferunt : » maxime vero larices, ut ibi diximus. Hard.

4. *Amariorque.* Ita Reg. 2. In Reg. 1, *majorque*, minus recte. H.

5. *Initio gustu dulcis.* Hæc de utroque, mare et femina, Dioscor. loc. cit. Galen. item de Fac. simpl. med. VI, p. 150. Hard.

LVIII. 1. *Echios.* Lib. XXIV, cap. 15, clematis echites dicitur, quod utilis sit viperarum et serpentium morsibus. At quum ea duplex sit, altera daphnoides, et ea rursum duplex ; hæc floris purpurei, illa candidi, vel punicei ; utraque folio coronis expetita ; altera acerrimi gustus, per sepes et arbores repens : de duplici daphnoide intelligenda sunt hæc Plinii verba, non de altera, quam flammulam officinæ vocant. Potest et non absurde intelligi echios utriusque generis, clematis daphnoides sativa, et silvestris. Utraque enim passim reperitur. Dal. — *Echios.* Serpen-

coronata : drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera[2], quæ lanugine distinguitur spinosa, cui et capitula[3] viperæ similia sunt, hæc ex vino et aceto. Quidam echion personatam[4] vocant, cujus folio nullum est

tium morsibus, inquit, opitulatur echios utriusque generis : hoc est, ea quæ pulegio similis... Item altera, etc. Priorem hanc ocimum illud esse silvestre censent herbarii eruditi, de quo egimus XX, 48. Plinius ibidem : « Silvestri ocimo vis efficacior... contraque bestiarum morsus e vino radice efficacissima. » H.—Ὠκιμοειδὴς Diosc: IV, 28, sive ἕτερον ἔχιον, ut inscriptio hujus est capitis in vet. cod. et in Noth. οἱ δὲ καὶ ταύτην ἔχιον καλοῦσι. Conf. Saracen. ed. p. 255 et 464. Folia fert ocimi, etc. (*pulegii* Plinius ait, sed parum interest). Vim hanc habet semen in vino potum, ut viperarum cæterarumque serpentium morsibus medeatur. Radix Plinio, loc. sup. laud. efficacissima habetur, quæ auctori græco ἄχρηστος, inutilis, supervacua. Nobis *Saponaria Ocimoides* (*Decand. digyn.* gen. 116 Pers. *Caryophyll.* Juss.). Habitat in Europæ petrosis, umbrosis, et in Atlante. Ed.

2. *Item altera*, etc. Echium vulgare Clusii, Histor. Rar. plant. V, p. 143. Buglossum nostri vocant, *buglose.* Borraginem, schola Salernitana, ut diximus, cap. 40. H.— *Altera quæ lanugine*, etc. Nobis est *Echium rubrum* (*Pentand. monogyn.* gen. 363 Pers. *Borragin.* Juss.), a borragine, seu buglosso, de qua sup. prorsus diversum. Cf. Clus. Histor. Rar. II, 144 sq. Quibusdam *Echium vulgare*, minus bene. Vid. etiam lib. XXII, c. 24 et 25. Ed.

3. *Cui et capitula.* Semina, Nicand. in Ther. p. 44, cum Schol. p. 4. Dioscor. IV, 27 : Ἔχιον... τὰ μὲν φύλλα ἔχει προμήκη... πρὸς τὰ τῆς ἀγχούσης... τὰ δὲ ἄνθη παρὰ τὰ φύλλα πορφυροειδῆ, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ὁ καρπὸς κεφαλῇ ἔχιος ὅμοιος. « Echion ... folia habet oblonga... anchusæ proxima... flores secundum folia purpureos, in quibus semen est viperæ capitulo simile. » Addit demorsis a serpente opitulari e vino, et minime a serpentibus feriri eos, qui radicem præbiberint. Hard.

4. *Quidam echion personatam vocant.* Alia non est hæc personata, quam lappa major, de qua egimus XXI, 64. Ita restituimus, tum auctoritate codicum MSS. Regg. Colbert. Chiffl. tum Parmensis etiam editionis : quibus et Index suffragatur, in quo ea ex ordine describenda promittit, quæ nunc persequitur : « LVI Argemonia, IV. LVII Agarico, XXXIII. LVIII Echio, genera, II. LIX Hierabotane, etc. » Ipsa etiam argumenti ratio, in quo nunc Plinius habitat, apertissime ita legi postulat. Quum enim de echio proxime ante egerit, ex occasione ad personatam transit, quod echii nomine olim eo quoque venerit. Prius in editis legebatur, *quidam arcion :* transducta huc scilicet e cap. 66 ea voce, quæ persolutæ propria est, non personatæ. H. — *Personatam.* Ἀρκεῖον Dioscorid. IV, 107; nobis *Arctium Lappa* (*Syngenes. æqual.* gen. 1798 Pers. *Cynaro-*

latius, grandes lappas ferentem. Hujus radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas.

LIX. Nulla tamen romanæ nobilitatis plus habet, 1
quam hierabotáne. Aliqui peristereona[1], nostri verbenacam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus[2]. Hac[3] Jovis mensa verritur, domus purgantur

cephal. Juss.), de qua jam Noster alias. Nostris vulgo, *bardane.* Ed.

LIX. 1. *Aliqui peristereona.* Dioscorid. IV, 61 : ἱερὰ βοτάνη, οἱ δὲ περιστερεῶνα ἐκάλεσαν, etc. Gallis, *verveine.* A Clusio pingitur IV, p. 45. Apuleius, cap. III : « Peristereona, hoc est, columbinam. » Est enim Græcis columba, περιστερά. Vide quæ dicturi sumus XXVII, 6. Hard. — *Peristereona.* Duplex περιστερεῶνος Dioscoridi genus : unum, IV, 60, περιστερεὼν simpliciter dictum, quod nobis *Verbena* est *officinalis* (*Diand. monog.* Linn. *Didynam. angiosperm.* gen. 1424 Pers. *Vitic.* Juss.). Habitat in ruderatis. Alterum genus, IV, 61, ἱερὰ βοτάνη, quæ *Verbena supina.* Crescit in Hispania, etc. *Salviam* autem *Verbenacam* (*Diand. monogyn.* gen. 64 Pers. *Labiat.* Juss.) una cum *Verbena supina* tractare Plinium Sprengelius animadvertit. Hæc autem salviæ species per totius Europæ australis et Orientis pascua nascitur, adeo frequens, ut esset mirum, si Noster ejus non meminisset. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 200. Ed.

2. *Indicavimus.* Lib. XXII, cap. 3. Hard. — Dioscorides ad amuleta et purificationes, sive expiationes, adhiberi verbenacam solemne fuisse tradit : διὰ τὸ εὔχρηστον ἐν τοῖς καθαρμοῖς εἶναι, etc. Dalec.

3. *Hac Jovis mensa verritur.* Jovis Dapalis, τοῦ εἰλαπινάστου, cui cubanti in lectulo, cum Junone et Minerva sedentibus in sellis, septemviri epulones sacram mensam exstruebant in Capitolio, et apparatum convivii splendidum ac magnificum apponebant. Arnob. lib. II. Jovis Dapalis meminit etiam Cato lib. de Re rust. Dal. — *Hac Jovis.* Magnus in templis sacrisque gentilium, usus mensarum fuit. Festus : « Mensæ in ædibus sacris ararum vicem obtinebant. » Hinc Tullius or. de Arusp. resp. aras, mensas, focosque conjungit. In mensis sacris sacra fiebant, ac res divinæ. Aureas argenteasque fuisse discimus ex Valer. Maxim. I, 12, Tullioque de Nat. Deor. III. Marmoreas, ex eodem, in Verrem. Proprio autem vocabulo, teste Festo, « Anclabris mensa ministeriis divinis apta » nominatur. Quibus verrendi eas munus obtigit, *everriatores* crediderim appellatos : qua voce a Festo signari alios intelligo, qui domum purgarent, ex qua mortuus ad sepulturam efferendus esset, certo scoparum genere adhibito, ab *extra verrendo.* Ut porro Jovis, sic et aliorum deorum peculiares mensæ fuere : in primis Junonis : quæ Curiales nominatæ

lustranturque[4]. Genera ejus duo sunt : foliosa, quam fe-

sunt, auctore Festo, « quod Juno Curis est appellata. » Hard.

4. *Domus purgantur lustranturque.* Lustrationes, cærimoniæ fuere, quibus se a noxis purgare, mala avertere, numen placare nitebantur. Domus, si funus in illis fuisset : urbes, si prodigia nuntiata, si triste aliquod averruncandum omen : homines ipsi, tum aliis causis, tum vero in primis si cæde se polluissent, purgabantur, lustrabanturque. De domibus testis Plinius Festusque, verbo *everriator.* De urbibus quoque ipsis Plinius X, 17. Lucanus Phars. lib. I, apud quem Aruns vates : « Mox jubet et totam pavidis a civibus urbem Lustrari, et festo purgantes mœnia lustro, Longa per extremos pomœria cingere fines, etc. » Homines a cæde præsertim, Plin. XV, 40, ubi laurum docet esse suffimentum cædis et purgationem : similiterque Festus, verbo *Laureati :* « Laureati milites sequebantur currum triumphantis, ut quasi purgati a cæde humana intrarent urbem. Itaque eamdem laurum omnibus suffitionibus adhiberi solitum erat, vel quod medicamento siccissima sit ; vel quod omni tempore viret, ut similiter respublica vireat. » Quin et exercitus lustrari mos fuit, quem Livius lib. XL fuse describit. Dii porro varii in lustrationibus culti : Jupiter τροπαῖος, Apollo ἀποτροπαῖος, hoc est, depulsor malorum : Hercules ἀλεξίκακος, Juno Sispita, Venus Cluacina, hoc est, purgatrix, ut dictum est XV, 36. A sacerdotibus lustratio sæpe peracta : etiam et a mulierculis. Ovidius : « Et veniat quæ lustret anus lectumque, locumque, etc. » Etiam se ipsi quandoque lustrabant. Sic Æneas : « Donec me flumine vivo Abluero. » Lustrationum denique multiplices ritus. 1° Circumactio, sive circumlatio. Quod enim rei lustrandæ admovebant, id in orbem ducebant. Hinc illud Maronis, Æn. VI : « socios pura circumtulit unda. » Hoc est, *purgavit*, ut ait Servius : « Nam lustratio dicta est a circumlatione vel tedæ, vel sulphuris. » Hanc religionem et villaribus inesse gallinis, ut se circumactæ purificent, credidit Plinius X, 57 ; et Aristoteles, ut ibi monuimus, Histor. Animal. VI, 3, p. 650, ubi de περικαρφισμῷ gallinarum. 2° Aspersio, quæ in lustrationibus præcipuas partes obtinuit. E lauro fiebant aspergilla. Testis Theophrast. in Char. tit. de superstitione : Ovid. Fast. V, 677 : « Uda fit hinc laurus : lauro sparguntur ab uda Omnia quæ dominos sunt habitura novos, etc. » Idcirco adhiberi solita in purificationibus a Plinio dicitur, lib. XV, cap. 40. 3° Fumus et suffitus, sive sulphure, tedisque accensis, sive herbis. De sulphure dicemus suo loco, XXXV, 50. Inter herbas principem tenuit locum verbena ; de qua Virg. in Ecl. VIII, v. 65 : « Verbenasque adole pingues. » Myrtus denique, quæ et verbena idcirco myrtea appellata est, XV, 37 ; nam quævis virgulta religioni, suffituique apta, verbenæ dicebantur. Tum laurus, ut ex allatis Plinii, Festique testimoniis, atque adeo aliis, palam est. De sabina pa-

minam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quam quercus, angustioraque, divisuris majoribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt[5], sed unum omnino genus faciunt, quoniam eosdem effectus habeat. Utraque sortiuntur 2
Galli[6], et præcinunt responsa. Sed magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita ut ne luna aut sol conspiciat, favis ante et melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu, et in sublime tolli. Siccari in umbra separatim folia, caulem, radicem: aiuntque[7], si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores convictus fieri[8]. Adversus serpentes[9] conteritur ex vino.

LX. Est similis verbasco herba[1], quæ sæpe fallit pro 1
ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore

riter herba, de rore marino, ac cæteris, quæ in hos adhibentur usus, diximus suis locis. Hard.

5. *Quidam non distinguunt.* Ut Dioscorides. Hard. — Vide not. huj. cap. primam fin. Ed.

6. *Utraque sortiuntur Galli.* Vel sortes et oracula reddunt, vel judicia instituunt. Virgilius: « Nec vero hæc sine sorte datæ, sine judice sedes. » Dalec. — *Utraque.* Utramque adhibent in sortibus, ut futura prænuntient. Hard.

7. *Aiuntque.* Diosc. loc. cit. H.

8. *Lætiores convictus fieri.* Id est, quod Plutarchus scribit initio Συμποσιακῶν: Οἱ μὲν οὖν τὰ βούγλωσσα καταμιγνῦντες εἰς τὸν οἶνον, καὶ τοῖς ἀποβρέγμασι περιστερεώνων καὶ ἀδιάντων ῥαίνοντες, etc. Dal.

9. *Adversus serpentes conteritur.* Diosc. iterum l. c. Hard.

LX. 1. *Est similis verb. herba.* Sane verbasculum herbarii quidam etiamnum vocant. Blattaria est flore albo, quam Lobelius delineat in Obss. pag. 304. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Verbasco similis herba.* Dioscor. IV, 104: Γίνεται καὶ φλόμος ἡ λεγομένη ἀγρία, ῥάβδους ὑψηλὰς φέρουσα καὶ δενδρώδεις· ἔχει δὲ ἄνθος μήλινον, χρυσοειδές. « Est et verbascum silvestre dictum, virgas gerens altas et arboris specie lignosas (vel surculosas): habet autem florem luteum, auro similem. » Nobis est *Phlomis Lychnitis* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1397 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Europa meridionali. Ed.

luteo. Hæc abjecta blattas in se contrahit, ideoque Romæ blattaria vocatur[2].

1 LXI. Lemonium succum[1] lacteum mittit[2], concrescentem gummi modo, humidis locis. Datur denarii pondus in vino.

1 LXII. Quinquefolium[1] nulli ignotum est, quum etiam

2. *Blattaria vocatur.* Gronov. et Al. ante Hard. *blattariam vocant.* Ed.

LXI. 1. *Lemonium.* Vide supra l. XXII, c. 2, Plinius scolymum leimoniam vocari putavit, ac ideo de leimonio id scripsit. Vide quæ notata sunt cap. 7 sequentis libri de silybo. Scolymum cujus radix lacteo succo manat, et in cibos cruda coctaque recipitur, describit Anguillara lib. VIII. Dal. — *Lemonium.* Λειμώνιον, quoniam in pratis provenit, ἐν λειμῶσι, humidisque locis. Dioscor. IV, 16. In quibusdam MSS. *molemonium* inepte legitur. Est beta silvestris, de qua XX, 28. Hard.

2. *Lemonium succum lacteum mittit.* Plin. lib. XX, cap. 28: « Est et beta silvestris, quam limonium vocant, alii neuroides, etc. » Item Dioscor. IV, 16: Λειμώνιον, οἱ δὲ νευροειδὲς, etc. Hoc limonii genus plerique referunt ad Limonium maritimum majus, C. Bauh. Pin. 192, seu Behen rubrum Officin. quod nobis *Statice Limonium* (*Pentand. pentag.* gen. 748 Pers. *Plumbagin.* Juss.), a beta silvestri legitima omnino genere diversa. Hanc autem staticen designare hoc loco Plinius sane non voluit, quæ succum nullum fundit; neque etiam ad silybum Diosc. IV, 159 videtur respexisse (nobis est *Carduus marianus*, de quo conf. lib. XXII, 42), quanquam τῆς ῥίζης ὀπὸς, succus e radice stillans denarii pondere potui datur (conf. lib. XXVI, c. 25). Scolymon potius Noster intellexit, de quo fusius ipse l. XXII, cap. 43: « Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, et alio nomine *limoniam* appellat, etc. » Est σκόλυμος, ἡ δὲ λειμωνία Theophr. Hist. lib. VI, c. 3: ῥίζαν ἐδώδιμον ἔχων, ἣ σκληρυνομένη ἀφίησιν ὀπόν, « radicem edulem habens, quæ durescens succum emittit. » Lib. VI, cap. 4. Nobis *Scolymus maculatus* (*Syngen. æqual.* gen. 1789 Pers. *Cichorac.* Juss.). Habitat in Gallia Narbonensi, Lusitania, Italia, Barbaria, etc. Cf. lib. XXI, cap. 56. Ed.

LXII. 1. *Quinquefolium.* Marc. Emp. cap. XII, p. 93: « Quinquefolium in quo fraga nascuntur, etc. » Et quinquefolium quidem fragiferum a Clusio pingitur Hist. Rar. plant. V, pag. 107, visum a nobis in horto Regio. Quare hic temere Plinium Dalecampius inconsiderantiæ arguit. Hard. — *Quinquefolium.* Πεντάφυλλον μέλαν Hippocr. πεντάφυλλον Theophrast. Hist. IX, 14; Dioscorid. IV, 42; nobis *Tormentilla erecta* (*Icosand. polyg.* gen. 1242 Pers. *Rosac.* Juss.). Habitat in pascuis siccis, et silvis; et ipsa quidem medicaminibus simplicibus etiamnunc adscribitur. Cf. Linn. Mat. Med. p. 157, cur. Schreber.

fraga gignendo commendetur[2] : Græci vocant pentapetes[3], sive pentaphyllon. Quum effoditur[4], rubram habet radicem. Hæc inarescens, nigrescit, et angulosa fit. Nomen a numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit[5] et desinit cum vite. Adhibetur et purgandis domibus[6].

LXIII. Adversus serpentes bibitur et ejus radix[1], quæ 1
sparganion vocatur, ex vino albo.

Pentaphyllum vero Officinar. est *Potentilla reptans* (gen. 1241 Pers.). In Europæ ruderatis, apricis, argillosis non infrequens. Quinquefolium autem fragiferum, C. Bauh. Pin. 326 et Al. nobis est *Potentilla rupestris;* nascitur in rupibus umbrosis alpinis, a *Fragaria vesca* et fructu, et genere omnino diversa. Vid. not. seq. Ed.

2. *Fraga gignendo commendetur.* Incogitanter foliorum similitudine deceptus Plinius, cum pentaphyllo, quod edulem fructum nullum gignit, miscet herbam fraga ferentem, folio sane diversam a pentaphyllo, quum huic triplex tantum sit, pentaphyllo vero quintuplex. Dalec. — Erravit Plinius quum pentaphyllon atque herbam fraga ferentem pro eadem accepit, ac pentaphylli notas simul ac vires eidem herbæ præter πενταφύλλου nomen censuit adscribendas. Existimarem tamen in re tam nota esse codicis potius quam Plinii errorem, ac pro *pentaphyllo*, *trifolium* legi oportere, quoniam ea herba quæ fraga gignendo commendatur, et quæ nulli ignotum est, non quinis, sed trinis foliis constat : nisi postea Plinius cætera nomina græca subjungeret, atque alia afferret indicia, quæ non sunt alterius herbæ quam pentaphylli propria. Cf. Leonic. Vincentin. de Plinii Errorib. Ed.

3. *Pentapetes.* Πενταπετὲς Diosc. in Noth. pag. 465, et Nicandro in Ther. p. 60, πενταπέτηλον, utrumque a foliorum numero, in quæ se pandit et extendit : ἀπὸ τοῦ πετάζειν, quod est extendere. Sic et πεντάφυλλον. Χαμαίζηλον humi depressum ac repens sonat. Hard. —*Pentapetes, sive pentaph.* Gron. et Al. « pentapet. sive chamæzelon, sive pentaph. » Ed.

4. *Quum effoditur.* Sic Theophr. Histor. IX, 14 : Ἡ δὲ τοῦ πενταφύλλου, ἢ πενταπέτου... ὀρυττομένη ἐρυθρά· ξηραινομένη δὲ μέλαινα γίνεται, καὶ τετράγωνος. Hard.

5. *Et ipsa herba incipit.* Theophrast. l. c. Hard.

6. *Adhibetur et purgandis domibus.* Diosc. IV, 42 : Τέμνεται δὲ καὶ πρὸς καθαρμούς. « Inciditur ad expiationes, lustrationesque. » Hard.

LXIII. 1. *Et ejus radix.* Et ejus herbæ radix. Cave enim cum Indicis Pliniani concinnatoribus, qui hactenus fuere, ad quinquefolium ista spectare existimes, ut ejus radix sparganion vocitetur. De sparganio, ceu peculiari herba, tum index operi huic præfixus, tum Dioscorides, IV, 21 : Σπαργάνιον... δίδοται ἡ ῥίζα καὶ ὁ καρπὸς σὺν οἴνῳ θηριοδήκτοις. Butomos hæc Theophrasti est, cujus ille meminit Hist.

1 LXIV. Dauci genera quatuor[1] fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, quum sint differentiæ duæ: probatissimi in Creta[2], mox in Achaia, et in siccis ubicumque nati, feniculi similitudine, candidioribus foliis et minoribus hirsutisque: caule pedali recto, radice suavissimi gustus et odoris. Hoc in saxosis[3] meridianis. Reliqua genera ubique[4] nascuntur terrenis collibus limitibusque, nec

l. IV, c. 11. Pingitur a Lobelio, in Obss. p. 41. Platanaria a Dodonæo appellatur, pag. 591. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Sparganion.* Servat nomen *Sparganium ramosum* (*Monœc. triand.* gen. 2027 Pers. *Typhac.* Juss.). Habitat in aquosis. Βούτομος Theophrast. IV, 11, alius est generis, et nobis eodem nomine dicitur *Butomus umbellatus* (*Enneand. Hexagyn.* gen. 1002 Pers. *Junc.* Juss.). Habitat cum priori. Conf. Spreng. Histor. Rei herb. tom. I, p. 90. Ed.

LXIV. 1. *Genera quatuor.* Tria Dioscorid. Diocles vero libro de Salubribus quartum addidit, nempe staphylinum. Dalec. — *Quatuor.* Scholiast. Nicandri in Ther. pag. 10: Δαῦκόν ἐςι ῥίζιον, παρόμοιον ςαφυλίνῳ... εἰσὶ δὲ δύο γένη τῆς δαύκου· ἡ μὲν Κρητικὴ, ἡ δὲ Ἀσιατική. Ὁ δὲ Πλούταρχος πλείονα μέν φησιν αὐτῶν γένη εἶναι. « Daucus est radicula similis pastinacæ... Sunt autem genera duo: Creticum et Asiaticum. Plutarchus etiam plura agnoscit. » Hard.

2. *Probatissimæ in Creta* (sic olim). Scribo *probatissimi* ex vet. cod. et sequitur confestim, « et in siccis ubicumque nati. » Pint. — *Probatissimi.* Hæc primi Dauci differentia, qui Creticus, Achaicusque cognominatur. Dioscorid. III, 83, Creticus: Theophr. Hist. IX, 22, Patrensis ex Achaia: Δαῦκον τὴν Πατρικὴν τῆς Ἀχαΐας. Describitur iisdem notis a Dioscorid. loc. cit. Pingitur a Matthiolo in Diosc. I, p. 779. Vidimus in horto Regio. Hard. — Δαῦκος Κρητικὸς Dioscor. loc. laud. nobis est *Athamanta cretensis* (*Pentand. digyn.* gen. 688 Pers. *Umbell.* Juss.), sive Daucus creticus Offic. Habitat in Helvetia, Austria, Carniolia, et Creta, unde semen advehitur quod in usum medicum venit. Ed.

3. *In saxosis.* Gronov. et Al. « in saxosis nascitur mer. » et sic quoque Brot. ex MSS. Regg. et edit. princ. Ed.

4. *Reliqua genera ubique.* Quæ coriandri, apiive folio constant. Ex hoc est numero daucus selinoides secundus Lobelii in Obss. p. 414; Matthioli in lib. III, pag. 780. H. — *Reliqua genera.* Quamvis *reliqua* dicat, Noster ipse unum hic subesse genus significat, dum paulo post *tertium*, non *quartum* subjungit. Broterius item unum, ut videtur, credit, quod refert ad Daucum vulgarem Clus. seu Pastinacam tenuifoliam, silvestrem Dioscoridis, vel Daucum Officin. C. Bauh. Pin. 151; qui nobis est *Daucus carota* (*Pentand. digyn.* gen. 681 Pers. *Umbellif.* Juss.), var. 6, silvestris,

nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quam ternis, radice lignosa; et quum inaruit supervacua. Semen hujus cumino simile: 2
prioris[5], milio: album, acre, odoratum omnibus, et fervens. Secundum[6] priore vehementius est, ideoque parce sumi debet. Si jam maxime tertium[7] genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc hieme et æstate[8] sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus[9]. Ex aliis usus seminis: ex Cretico, radicis est[10]: magis ad serpentes bibitur e vino drachma una. Datur et quadrupedibus percussis.

LXV. Therionarca[1] alia quam Magica, et in nostro 1

Dioscorides tamen, quem Plinius hoc loco non satis exacte transtulit, post creticum, duplex etiam describit distinguitque dauci genus: ὁ δέ τις αὐτῶν σελίνῳ ἀγρίῳ παραπλήσιος, unum apio silvestri simile, quod Sprengelio idem cum *Laserpitio silaifolio* (*Pentand. digyn.* gen. 693 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in saxosis asperis Austriæ, Carnioliæ, etc. Alterum, ὃ κορίῳ φύλλα ἔοικε, foliis coriandro simile, quod nobis est *Pimpinella peregrina* (*Pentand. digyn.* gen. 722 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Italiæ pascuis sterilibus. Conf. Columm. Ecphras. I, p. 108, t. 109; Sprengel. Hist. Rei herb. I, 165 et 167 sq. Ed.

5. *Prioris.* Cretici. Hard.

6. *Secundum.* Quod selinoides appellavimus: quod apii, et quod coriandri folio est. Hard. — Conf. sup. not. 4 fin. Ed.

7. *Tertium.* Immo quartum. Vid. lib. XIX, cap. 5. Dal. — *Tertium genus.* A duobus proxime appellatis diversum; carotæ nomine vulgo notum, de quo egimus XIX, 27. Hard. — *Tertium genus.* Item Broterio est Pastinaca tenuifolia, radice lutea, C. Bauh. quæ nobis *Daucus Carota*, var. α, sativa: nostris vulgo, *carotte*. Σταφυλῖνος ἄγριος Dioscor. III, 59, Sprengelio idem est cum *Dauco mauritanico*. Habitat in Hispania, Italia, Mauritania. In medio umbellæ πορφυροειδές τι, purpureo colore quiddam esse ait græcus auctor, quo significantur flosculi centrales abortivi, dilute purpurei, vel carnosi. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 164. Ed.

8. *Æstate sunt intacta.* Quum cæli fervor ad pabula viridia quadrupeda incitat. Dal.

9. *Post abortus.* Ad partus mortuos expellendos, vel secundas ejiciendas. Diosc. III, 83. Hard.

10. *Ex Cretico, radicis est*, etc. Sic ex MSS. Hard. post Pintianum et Gronovium. Prius legebatur: « ex Creta radicis dulcis, et magis ad serpentes est. Bibitur, etc. » Ed.

LXV. 1. *Therionarca.* Herbarius

orbe nascitur fruticosa, foliis subviridibus, flore roseo: serpentes necat: cuicumque[2] admota feræ, et hæc torporem affert.

1 LXVI. Persolata[1], quam nemo ignorat[2], Græci vero

incognita. H. — *Therionarca*. Hæc videtur esse Chamænerion angustifolium, alpinum, flore purpureo. Tournef. De magica dictum supra lib. XXIV, cap. 102. Brot.

2. *Cuicumque admota feræ et hæc*, etc. Sensus est, eam vim huic quoque therionarcæ inesse, quam magicæ illi supra memoratæ, unde et nomen utrique commune, θηριονάρκη, ac si dicas, feræ torpor. Gelen.

LXVI. 1. *Persolata*. Officinarum Petasites Matthiolo: tamen hæc descriptio prorsus eadem est cum historia personatæ apud Dioscoridem. Hoc ipso capite de hac jam Plinius tractaverat. Vid. lib. XXI, cap. 33. Dal. — *Persolata*. Dioscor. lib. IV, cap. 107, de ἀρκείῳ, arcio, sive personata: Φύλλα ἔχει ὅμοια τοῖς τῆς κολοκύνθης, μείζονα μέν τοι, καὶ σκληρότερα, καὶ μελάντερα, καὶ δασέα· ῥίζα μεγάλη καὶ λευκὴ ἔνδοθεν, etc. « Folia habet cucurbitæ, majora tamen, duriora nigrioraque et hirsuta; radix grandis est, et intus alba, etc. » Quæ totidem verbis fere hoc ipso loco Noster repetit: sed quoad medicinas pertinet, ab auctore græco discedit; nec tamen quæ nunc commendat, ad tussilaginem cujus infra meminit Dioscorid. lib. IV, cap. 108, commode referri possunt. An pro *persolata*, una mutata litterula, legere satius sit *personata*? Hoc libentius crediderim; sed scrupulum injicit, quod ἀρκεῖον Diosc. loc. cit. (nobis est *Arctium Lappa* Linn. nostris vulgo *bardane*) peculiariter Plinius paulo supra tractaverit, cap. 58. Ed.

2. *Persolata, quam nemo ignorat.* In magno hæc est ambitu nominum. Apuleius enim c. xxxvi: « Græce, inquit, prosopites aut prosopes vocata est... Itali personaciam. » Diosc. lib. IV, cap. 187: Ἄρκειον, οἱ δὲ προσωπίδα, οἱ δὲ προσώπιον καλοῦσι. Et in Nothis: Ῥωμαῖοι περσονάκιαν, οἱ δὲ λάππαμ. Sed hæc postrema verba merito inter notha seu spuria censentur, quum ad personatam illa spectent, de qua cap. 58, non ad persolatam: hæc enim lappas nullas habet, personata plurimas: caulem hæc habet, persolata non habet. Eodem in errore versatus Apuleius videtur loc. cit. Petasites hæc officinarum est: pediculus scilicet cubito major, crassitudine pollicis, a quo prægrande folium galeri modo amplum, ut fungus, dependet. Petasites a petaso pileum significante, nomen traxit apud Græcos, apud quos petasati Castor et Pollux dicuntur: nec aliud in Mercurio petasus est, quam galerus. Tantæ amplitudinis folium est, ut et caput ab insolatu et pluviis vindicare possit: inde persolatæ nomen. Pingitur a Dodonæo p. 487. Vidimus in Horto regio. Hard. — Πετασίτης nobis eodem nomine est *Tussilago Petasites* (*Syngenes. superfl.* gen. 1863 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat ad margines fossarum, rivorum, in Anglia, Gallia, Germania, etc. Ed.

arcion vocant[3], folia[4] habet majora etiam cucurbitis et hirsutiora, nigrioraque et crassiora, radicem albam et grandem. Hæc ex vino bibitur[5] denariorum duum pondere.

LXVII. Item cyclamini radix[1] contra serpentes omnes. 1
Folia habet minora, quam edera[2], nigrioraque et tenuiora sine angulis : in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis : a nostris tuber terræ vocatur : in omnibus serenda domibus, si verum est, ubi sata sit, nihil nocere mala medicamenta : amuletum vocant[3]. Narrant et ebrietatem[4] repræsentari 2
addita in vinum. Radix[5] siccata, scillæ modo concisa, re-

3. *Græci vero arcion vocant.* Etiam et ἄρκτιον apud Galen. de Fac. simp. med. lib. VI, p. 159. Hard.

4. *Folia.* Totidem verbis Diosc. lib. IV, cap. 107; Galenus, loco citato. Hard.

5. *Hæc ex vino bibitur.* Apuleius, c. xxxvi, tit. 1, quanquam is ibi, ut diximus, personatam cum persolata miscet. Dioscorid. loc. citat. drachmæ unius tantum pondere adhibetur. Hard.

LXVII. 1. *Item cyclamini radix.* Est Cyclamen orbiculato folio, inferne purpurascente, C. Bauh. Pin. 308. Brot. — *Cyclamini.* Dioscor. lib. II, cap. 194 : Κυκλάμινος φύλλα ἔχει κισσῷ ὅμοια, etc. Nobis est *Cyclamen ederæfolium* (*Pentand. monog.* gen. 384 Pers. *Lysimach.* Juss.). Habitat in Italia, etc. Ed.

2. *Folia habet minora, quam edera.* Dioscorid. loc. cit. etsi minus accurate quam Plinius. Nunc mutata, interpolatione ineruditorum, voce, partim *cyclamen*, partim *panem porcinum* nostra ætas appellat: sunt et qui S. Claudii nomine indigitent. Vidimus folio maculato cyclaminum in Horto regio, qualis a Clusio describitur, lib. II, pag. 264, tit. *Cyclamini odorati varietas.* H.

3. *Amuletum vocant.* Græcis περίαπτον, sive φυλακτήριον et ἀμυντήριον. Amuleta Varroni, de Lingua Latina, lib. VI, et Festo, *præbia*, vel ut Scaliger acute correxit, *præbra* dicuntur, quemadmodum inebras aves nominarunt, quod prohibeant ne quid noceat. Amuletum fascinus pueris fuit : turpicula res, ut ait Varro, nempe imago pudendi virilis appensa collo : unde Plauto *præfiscine*, bono omine, ἀβασκάντως. Græci, amuleta etiam βασκάνια nominarunt, et ἀλεξίφθονα. Pro amuleto Satyrica signa in hortis ponuntur supra lib. XIX, cap. 4. Dal.

4. *Ebrietatem.* Statim induci. Μεθύσκει δὲ οἴνῳ μιχθεῖσα. Dioscor. loc. citat. cum Theophr. Hist. lib. IX, cap. 10. Hard.

5. *Radix.* Diosc. loc. citat. H.— *Radix siccata.* Radix *Cyclaminis* Officinarum (*Cyclaminis* Europæi Linn. Spec. pl. 207; Hort. Upsal. 47)

ponitur : decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum ei est ; traduntque, si prægnans[6] radicem transgrediatur, abortum fieri.

1 LXVIII. Est et altera cyclaminos[1] cognomine cissanthemos[2], geniculatis caulibus, supervacuis, a priore distans, circa arbores[3] se volvens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice supervacua[4]. Acini tantum in usu, gustu acri, sed lenti[5]. Siccantur in umbra, tusique dividuntur in pastillos.

1 LXIX. Mihi et tertia cyclaminos[1] demonstrata est,

recens valde acris est : ubi vero exsiccata est, nulla acredo percipitur (assata, fit esculenta Linn.). Inter purgantia vehementiora refertur : bilem et serum educit, sed parum tutus videtur internus usus : nam fauces urit, ventriculum, etc. Conf. Geoff. Mat. med. III, p. 392. Ed.

6. *Traduntque, si prægnans*, etc. Dioscorid. loc. cit. totidem verbis. Simile est quod Theophr. habet, Histor. lib. IX, cap. 10, ad accelerandum partum utile esse cyclamini radicem adalligari, εἰς ὠκυτόκιον. H. — Succus radicis abdomini illitus ventrem subducit, aquas hydropicorum per alvum, menses suppressos movet, fœtum nonnumquam expellit. Geoff. loc. cit. Vim drasticam, emmenagogam cyclaminis radici Linnæus item agnoscit, Mat. med. pag. 63, ed. Schreber. Ed.

LXVIII. 1. *Est et altera cyclaminos.* Totidem verbis Dioscorides, lib. II, cap. 195 : Κυκλάμινος ἑτέρα, ἣν ἔνιοι κισσάνθεμον, ἢ κισσόφυλλον καλοῦσι. Φύλλα ἔχει κισσῷ ἐοικότα, etc. Hanc Ruellius lib. II, p. 413, male confundit cum uva taminia, de qua nos egimus lib. XXI, cap. 50, et lib. XXIII, cap. 14. Est Dodonæi Dulcamara, p. 398. A similitudine cum folio et flore ederæ græca nomina ea accepit. Hard. — *Altera.* Cf. not. sequent. Ed.

2. *Altera cyclaminos cognomine cissanthemos.* Brot. est Bryonia lævis, sive nigra, racemosa, C. Bauh. nobis *Bryonia alba* (*Monœc. monad.* gen. 2162 Pers. *Cucurbitac.* Juss.), de qua jam Noster egit ; habitat in sepibus. Sprengelio autem κισσάνθεμον ἢ κισσόφυλλον Diosc. loc. laud. idem esse videtur atque *Lonicera Caprifolium* (*Pentand. monogyn.* gen. 485 Pers. *Caprifoliac.* Juss.) : crescit in nemorosis et dumetis Europæ, præsertim australis. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 161. Ed.

3. *Circa arbores.* Viticularum et capreolorum more : ἑλικοειδῶς. Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Radice supervacua.* Ῥίζα ἄχρηστος, *nullius usus.* Hard.

5. *Sed lenti.* Dum manduntur viscosi ac lubrici. Καρπὸς δὲ γλισχρός. Diosc. loc. cit. Hard.

LXIX. 1. *Tertia cyclaminos.* Broterio est Parnassia palustris, vulgaris Tournef. Gramen Parnassi albo simplici flore, C. Bauh. Pin. 309, quod nobis *Parnassia palustris*, de

cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa,
qua pisces necantur.
LXX. Sed inter primas celebratur peucedanum[1], lau- 1
datissimum in Arcadia[2], mox Samothrace. Caulis ei
tenuis[3], longus, feniculo similis, juxta terram foliosus,
radice nigra, crassa, gravi odore, succosa : gignitur in
montibus opacis : foditur exitu autumni. Placent tenerri-
mæ[4] et altissimæ radices : hæ conciduntur[5] in quaternos
digitos osseis cultellis, funduntque succum in umbra,
capite prius et naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sen-
tiatur[6]. Et alius succus[7] invenitur caulibus adhærens, in- 2
cisisque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo,
odore suaviter gravi[8], fervens gustu. Et hic in usu, et
radix, et decoctum ejus, plurimis[9] medicamentis. Succo

qua jam egimus XXIV, 118. Illa vero cyclaminos, cognomine chamæcissos, Sprengelio judice, nihil aliud est quam *Convallaria bifolia* (*Hexand. monogyn.* gen. 817 Pers. *Asparagin.* Juss.). Habitat in Europæ et borealis Americæ silvis. Eamdem ceratiæ nomine Noster iterum, ut sæpius accidit, tractat l. XXVI, cap. 34. Conf. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 202 sq. Ed.

LXX. 1. *Sed inter primas celebratur peucedanum.* Officinæ pleræque feniculum porcinum appellant. Græcis πευχέδανος, quasi pinastellum, a πεύκη. Iconem vide apud Lobelium, in Obss. pag. 453, et apud Dodonæum, pag. 314. Ipsum in Horto regio vidimus. Hard. — Πευχέδανος Dioscoridis, lib. III, cap. 92, nobis eodem nomine est *Peucedanum officinale* (*Pentand. digyn.* gen. 689 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Europæ australioris pratis pinguibus. Ed.

2. *In Arcadia.* Diosc. loc. supra laud. quem Serapion, Oribasius et Apuleius c. xciv, sequuti sunt : ἐν Σαρδονίᾳ dixit, καὶ Σαμοθράκῃ. H.

3. *Caulis est ei tenuis.* (Sic olim.) Voss. *Caulis et tenuis.* Alii omnes : *Caulis est tenuis.* Fuit ab auctore : *Caulis ei tenuis.* Gronov. — *Caulis ei tenuis*, etc. Totidem verbis Dioscorides, loc. cit. Hard.

4. *Placent tenerrimæ et altissimæ.* Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Hæ conciduntur in*, etc. Diosc. totidem verbis loc. cit. Hard.

6. *Ne vertigo sentiatur.* Inter colligendum capitis dolorem vertiginemque inducit, nisi quis prius nares rosaceo perunxerit, eodemque caput irrigaverit. Dioscorides, loc. cit. Hard.

7. *Et alius succus.* Dioscor. loc. cit. iisdem verbis. Hard.

8. *Odore suaviter gravi.* Hanc esse optimi indicaturam succi, etiam Diosc. approbat loc. cit. Hard.

9. *Plurimis.* Gronov. et Al. ante Hard. *pluribus.* Ed.

tamen efficacissimo, qui resolvitur[10] amaris amygdalis aut ruta, bibiturque contra serpentes, et ex oleo[11] perunctos tuetur.

1 LXXI. (x.) Ebuli[1] quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes.

1 LXXII. Privatim adversatur scorpionibus[1] polemoniæ radix, vel adalligata tantum : item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus[2] aristolochia : agaricum obolis quatuor[3] in vini mixti cyathis totidem. Verbenaca[4] et phalangio cum vino aut posca : item quinquefolium, daucum[5].

1 LXXIII. Verbascum[1] Græci phlomon vocant. Genera

10. *Qui resolvitur.* Diluitur, commiscetur, ad potiones. Dioscorid. Λύεται δὲ ὁ ὀπὸς εἰς τὰ ποτήματα ἀμυγδάλοις πικροῖς, ἢ πηγάνῳ, etc. item pane calido, et anetho. Hard.

11. *Et ex oleo perunctos.* Nicand. in Theriac. pag. 7. Vel solo suffitu fugari serpentes auctor est Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXI. 1. *Ebuli.* Nobis *Sambucus Ebulus* (*Pentand. trigyn.* gen. 729 Pers. *Caprifoliac.* Juss.), nostris vulgo *hièble;* de quo jam Noster egit lib. XXIV, cap. 35. Ed.

LXXII. 1. *Adv. scorpionibus.* Totidem verbis Dioscorides, lib. IV, cap. 35. Hard.

2. *Scorpionibus.* Dioscor. lib. IV, cap. 6, de aristolochia clematiti. H.

3. *Agaricum obolis quatuor.* Dioscorid. lib. III, cap. 1, drachmæ unius pondus propinat. Hard.

4. *Verbenaca.* Apuleius, cap. III, tit. 8 : « Ad morsum araneorum : Græci phalangia vocant : Herbæ verbenacæ ramulos ex vino decoquito, et conterito : deinde quod acetaverit, plagæ imponito, et adaperiet : postea crudam contritam cum melle in hulcus audacter insertam mature ad sanitatem perducere, certus auctor affirmat. » Hard.

5. *Daucum.* Dioscorides, lib. III, cap. 83. Hard.

LXXIII. 1. *Verbascum.* Dioscor. lib. IV, cap. 104 : Φλόμος τὴν μὲν ἀνωτάτω διαφορὰν ἔχει διττήν· ἡ μὲν γάρ ἐστιν αὐτῆς λευκὴ, ἡ δὲ μέλαινα· καὶ τῆς λευκῆς ἡ μὲν θήλεια, ἡ δὲ ἄῤῥην. « Verbascum genera habet summa duo : siquidem hoc album est, illud nigrum ; rursumque in albi genere alterum mas est, alterum femina. » Dioscoridem non satis exacte Noster transcripsit, qui tria tantum genera fecit, dum quatuor græcus auctor describeret. In albi genere femina, θήλεια, nobis est *Verbascum Thapsus* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in Europæ glareosis sterilibus. Ἄῤῥην, mas, idem ac *Verbascum sinuatum.* Habitat in Gallia meridionali et Europa australi. Nigrum autem, μέλαινα, item nobis est *Verbascum nigrum;* in silvaticis non in-

habet prima duo[1] : album, in quo mas intelligitur : alterum nigrum, in quo femina. Tertium genus[3] non nisi in silvis invenitur. Sunt folia[4] brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum[5] inutile. Radix[6] una, crassitudine digiti. Nascuntur et in campestribus. Silvestri folia elelisphaci[7], alta, ramis lignosis.

LXXIV. Sunt et phlomides[1] duæ hirsutæ, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis[2] vocatur, ab aliis thryallis,

frequens. Tertium autem genus « qui non nisi in silvis invenitur » jam Noster indicavit sup. cap. 60, dum « similem verbasco herbam » describeret, quæ « abjecta blattas in se contrahit ; ideoque Romæ blattaria vocatur. » Est *Phlomis Lychnitis*, de qua loc. cit. egimus. Ed.

2. *Genera habet prima duo.* Hæc totidem verbis Apuleius, cap. 71. Paulo aliter Dioscorides, IV, 104, qui genera primum duo summa statuit, nigrum et candidum : posterioris deinde generis marem ac feminam. Dioscoridem, ut solet, sequitur Galenus, de Fac. simpl. med. lib. VIII, p. 239. A cæteris dissidet in forma verbasci gemina delineanda Cratevas apud Schol. Nicandri in Theriac. p. 39. Nos etiam genera plura in Horto regio vidimus. Marem et feminam pingit Lobelius in Obss. p. 303. Hard.

3. *Tertium genus.* Nempe silvestre, de quo mox. Hard.

4. *Sunt folia.* Verbasco nempe sativo, mari ac feminæ, Diosc. et Apul. ll. cc. Hard.

5. *Semen nigrum inutile.* Dioscor. loc. cit. Hard.

6. *Radix.* Diosc. loc. cit. H.

7. *Silvestri folia elelisphaci.* Sive, quod idem est, salviæ. Dioscor. et Apul. ll. cc. Effigiem vide apud Dodon. pag. 146, ubi silvestre alterum vocat. H.—Vid. not. 1 sup. Ed.

LXXIV. 1. *Sunt et phlomides duæ.* Diosc. totidem verbis, loc. cit. Εἰσὶ δὲ καὶ φλομίδες διπλαῖ, δασεῖαι, etc. Est autem φλομὶς verbasculum Latinis veteribus : recentioribus herbariis, primula veris, cujus varias species delineat Clusius, Hist. Rar. plant. lib. III, pag. 301 sq. nos in Horto regio vidimus. *Primevère.* His vero ne plane assentiamur, prohibet lævitas foliorum, quæ in primula veris deprehenditur : quum hirsuta esse verbasculi, Dioscorid. Pliniusque testentur. H. — *Phlomides.* Sunt phlomis fruticosa, salviæ folio longiore et angustiore ; et phlomis fruticosa, flore purpureo, foliis rotundioribus. Tournef. Brot. — *Phlomides duæ.* Nobis eodem nomine *Phlomis fruticosa* et *Phlomis italica* (*Didyn. gymnosp.* gen. 1397 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitant in Lusitania, Hispania, Italia, Sicilia. Cf. Dodon. 146. Ed.

2. *Tertia lychnitis.* Pingitur a Lobelio in Obss. p. 301. Etiam Græcis dicta φλῶμος, et θρυαλλὶς, et λυχνῖτις. Suidas : Φλῶμος, βοτάνη, ᾗ καὶ ἀντὶ ἐλλυχνίου χρῶνται. Hesyc. θρυαλλίς... τῶν φυομένων, ἐξ οὗ ἐλλύχνια

foliis ternis, aut quum plurimum quaternis, crassis, pinguibusque, ad lucernarum lumina[3] aptis. Aiunt[4] in foliis ejus, quam feminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc pæne supervacuum est, quum sint omnia ejusdem effectus. Contra[5] scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari.

1 LXXV. Thelyphonon[1] herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem[2] radicis, cujus tactu[3] moriuntur

γίνεται. Diosc. loc. citat. Καὶ τρίτη φλογὶς ἡ χαλκοειδὴς λυχνῖτις, ὑπὸ δέ τινων θρυαλλίς, etc. totidem verbis, quot Plinius. Cave porro hanc cum thryallide spicata confundas, de qua nos egimus lib. XXI, cap. 61. Hard. — *Tertia Lychnitis*. Nobis eadem, nomine *Verbascum Lychnitis* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in pascuis et ad vias, solo calcareo. Ed.

3. *Ad lucernarum lumina*. Vicem ellychnii præbent arida folia. H.

4. *Aiunt*. Diosc. loc. citat. Τὰ δὲ τῆς θηλείας φύλλα φασὶ μετὰ σύκων ξηρῶν συντιθέμενα, ἄσηπτα αὐτὰ διαφυλάττειν. « Feminæ folia ferunt cariçis interposita eas incorruptas et a putredine immunes tueri. » H.

5. *Contra scorpiones*. Dioscorid. loc. cit. ex aceto folia a scorpione ictis opitulari ait. Hard.

LXXV. 1. *Thelyphonon*. Eadem hæc est cum aconito pardalianche, de quo lib. XXVII, cap. 2. Diosc. lib. IV, cap. 77: Ἀκόνιτον, οἱ δὲ παρδαλιαγχὲς, οἱ δὲ κάμμορον, οἱ δὲ θηλυφόνον, οἱ δὲ μυοκτόνον, οἱ δὲ θηρίοφόνον. Eam vero θηλυφόνου nomenclationem accepit, quod tactis genitalibus feminei sexus animalium eodem die inferat mortem, inquit Nicandri scholiastes. Hard. — *Thelyphonon*. Est Ranunculus cyclaminis folio, asphodeli radice, major. Tournef. Aconitum Pardalianches primum, seu Thora major. C. Bauh. Brotier. — *Thelyphonon*. Nobis est *Doronicum scorpioides* Willd. (*Syngenes. superfl.* gen. 1862 Pers. *Corymbif.* Juss.), affine *Doron. Pardalianchi*, sive Offic. Habitat in montosis silvaticis. Conf. Theophrast. Histor. lib. IX, cap. 19; Columm. Ecphr. lib. II, cap. 18, pag. 36; Sprengel. Hist. Rei herbar. lib. I, cap. 102. Ed.

2. *Propter similitudinem radicis*. Plinius, lib. XXVII, cap. 2: « Radix incurvatur paulum, scorpionis modo; quare et scorpion aliqui appellavere. » Dioscor. loc. cit. Ῥίζα ὁμοία σκορπίου οὐρᾷ, etc. Sic et Theophrast. lib. IX, cap. 14. Hard.

3. *Cujus tactu moriuntur*. Non eo tactu mori, sed resolutas torpescere ait serpentes, Dioscorid. loc. citat. elleborì contra tactu excitari: Τούτου τὴν ῥίζαν φασὶ προσαχθεῖσαν σκορπίῳ, παραλύειν αὐτόν. Διεγείρεσθαι δὲ πάλιν, ἐλλεβόρου προστεθέντος. H. — *Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat*, etc. Theophrast. loc. cit. Hard.

scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reviviscere aiunt. Thelyphonon[4] omnem quadrupedem necat[5], imposita verendis radice : folio quidem intra eumdem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus adversatur et vettonicæ succus[6], ac plantaginis.

LXXVI. Sunt et ranis venena, rubetis maxime; vidimusque Psyllos in certamine patinis candefactas admittentes[1], ocyore etiam quam aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion[2] in vino pota. Aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus parvis, radicibus multis, nervosis, bene olentibus[3].

LXXVII. Item alisma, quam alii damasonion[1], alii

4. *Thelyphonon.* Dioscorid. rursus loc. cit. Hard.

5. *Omnem quadrupedem necat.* Feminam, atque adeo mulieres. Idem de Aride, lib. XXIV, cap. 16. Dalec. — De Doronici radice gravis exstitit inter botanicos quæstio, utrum sit venenum, an alexipharmacum; dum alii huic sententiæ assentirentur, illi alii. Rationum momenta ad hanc rejiciendam radicem plerique petunt ab experimentis, tum in canibus, tum in homine tentatis. Cortusus enim Matthiolum monuit, facto a se pluries periculo, exstingui facile canes, qui hasce radices devorarant, adeo nocivum ac præsens inest venenum : quod Matth. ipse deinde, et Gesn. experimentum in se ipso facere ausus, verum esse comprobaverunt. Conf. Geoff. Mat. medic. tom. II, p. 54, 55. Ed.

6. *Et vettonicæ succus.* Dioscorid. lib. IV, cap. 1. Hard.

LXXVI. 1. *Admittentes*, etc. Objicientes se earum morsibus. Hard.

2. *Auxiliatur eis phrynion.* Φρύνιον a rubetis nomen habet, quas φρύνους vocant, quod adversus eas auxilio sit. Herbariis incognita : neque existimatur a nobis eadem esse cum ea quæ iisdem quidem nominibus, sed facie longe dispari describitur a Plinio, XXVII, 97. H. — Ποτήριον, ἴωνες δὲ νευράδα, Dioscorid. lib. III, cap. 17, nobis est *Astragalus Poterium* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Lusitaniæ, Bæticæ, et Orientis siccis locis. Conf. Lobel. Hist. 492; Clus. Hist. lib. I, cap. 108. Plantam eamdem tractare Noster videtur, lib. XXVII, c. 97: « Poterion, aut phrynion, vel neurada, etc. » sed luculentiori descriptione, tota fere ex Dioscoride desumpta loc. cit. Ed.

3. *Bene olentibus.* Fructus quidem bene olet, non radix. Dal.

LXXVII. 1. *Alisma, quam alii damasonion*, etc. Diosc. III, 169 :

lyron appellant. Folia erant plantaginis[2], nisi angustiora essent, et magis laciniosa, convexaque in terram, alias etiam venosa similiter, caule simplici et tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus ejusdem in silvis, nigrius, majoribus foliis. Usus in radice[3] utriusque adversus ranas et lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu. Lepori[4] marino adversatur et cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus[5]. Plantago ad omnes bestiarum morsus[6] pota atque illita prodest. Vettonica[7] ex mero vetere[8].

1 LXXVIII. Peristereos[1] vocatur, caule alto, foliato,

ἄλισμα, οἱ δὲ ἀλκέαν, οἱ δὲ δαμασώνιον, οἱ δὲ ἄκυρον, οἱ δὲ λύρον καλοῦσι. Plantago est aquatica humilis, angustifolia dicta a Lobelio, et ab eodem delineata in Obss. p. 160; visa a nobis in horto Regio. HARD. — *Alisma, quam alii damasonium.* Est plantago aquatica stellata, C. Bauh. BROT. — *Alisma*. Nobis eodem nomine *Alisma parnassifolia* (*Hexand. polygyn.* gen. 899 Pers. *Junc.* Juss.). Nascitur in paludibus. Ob folia angustiora et flores albos, Dioscorideam speciem huc potius quam ad *Alism. Plantaginem* aut aliam pertinere credit Sprengel. Nec aliud est δαμασώνιον Galen. Antid. I, 433, quanquam semipedem altum illud tantummodo prædicat. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 171. ED.

2. *Folia erant plantaginis.* Totidem verbis Dioscorid. l. c. et post Dioscor. Oribas. XI, p. 188. H.

3. *Usus in radice.* Et hæc totidem verbis Diosc. l. c. HARD.

4. *Lepori.* Dioscor. II, 194. H.

5. *Cynorrhodum, de quo diximus.* Nempe cap. 6. HARD.

6. *Ad omnes bestiarum morsus.* Hæc Plin. Val. ad verbum, III, 50. Vide et Apul. cap. 1, de plantagine, tit. 7: « Ad morsum serpentis: » Titul. 8: « Ad scorpionis ictum. » Et tit. 23: « Ad morsum rabidi canis. » HARD.

7. *Vettonica.* Ant. Musa lib. de Vettonica, tit. 42: « Ad serpentium morsus: Vettonicæ drachmas tres in vini heminis tribus diluito, et potui dato... Item illinito super vulnus... » Et tit. 43: « Ad rabidi canis morsum: Vettonica contusa morsui imponatur. » HARD.

8. *Vetere.* Sic et Chiffl. Gronov. et Al. *veteri*. ED.

LXXVIII. 1. *Peristereos vocatur, caule alto*, etc. Latino ore ac sono dixit, quam Græci περιστερεῶνα, a recto περιστερεών, vocant. A Diosc. totidem fere verbis describitur IV, 60: Περιστερεὼν φύεται ἐν ἐνύδροις τόποις. Δοκεῖ δὲ ὠνομάσθαι ἐκ τοῦ τὰς περιστερὰς ἡδέως διατρίβειν ἐν αὐτῇ.

cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde et nomen. Hanc habentes negant latrari a canibus.

LXXIX. Proxima ab his[1] malis venena sunt, quæ sibi- 1
metipsi homines excogitant. Contra hæc omnia magicasque artes erit primum illud Homericum moly[2], dein Mithridation[3], et scordotis, et centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per alvum Vettonicæ semen in mulso aut passo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis IV. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui[4] quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto[5] veneno aristolochia subvenit eadem mensura, qua contra serpentes[6] : quinquefolii[7] succus : Agaricum[8], postquam vomuerint, denarii pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus.

LXXX. Antirrhinon[1] vocatur, sive anarrhinon, sive 1

Verbenacæ genus istud est quod supinum dicitur : quum alterum, quod Græcis ἱερὰ βοτάνη, rectum Aetius vocet, I, p. 41. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. IV, p. 46. Visa a nobis in horto Regio. H.— Περιστερεὼν Diosc. loc. laud. nobis est *Verbena officinalis*, de qua jam supra egimus. Sic dicta quibusdam, quod circa eam herbam columbæ libenter versari soleant, ut certe Dioscoridi et Galeno placuit; aliis, quod iisdem jucunda esca sit, ut Apuleio; vel quod iisdem familiaris, ut Nostro; Rondeletio autem, quod circa columbaria frequentissime reperiatur, etc. Ed.

LXXIX. 1. *Proxima ab his.* Brot. ex Reg. cod. 2 et edit. princ. *proxima his.* Ed.

2. *Moly.* Nobis *Allium nigrum*, de qua vid. supra cap. 8. Ed.

3. *Mithridation.* Cf. cap. 26. Ed.

4. *Iis qui.* Diosc. IV, 1. Hard.

5. *Poto.* Diosc. III, 6. Hard.

6. *Qua contra serpentes.* Hoc est, radicis drachma in vini hemina sæpius bibita, ut dictum cap. 55. H.

7. *Quinquefolii.* Teneræ radicis succus : ὁ χυλὸς τῆς ῥίζης ἁπαλῆς, Diosc. IV, 42. Hard.

8. *Agaricum.* Id esse venenis pro antidoto, denarii seu drachmæ unius pondere cum diluta vini potione sumptum, scribit Dioscorid. III, 1. Hard.

LXXX. 1. *Antirrhinon.* Dioscor. IV, 133 : Ἀντίῤῥινον, οἱ δὲ ἀνάῤῥινον, ἔνιοι δὲ καὶ ταύτην λυχνίδα ἀγρίαν. Apul. cap. LXXXVI : « Græci cynocephalion dicunt, alii antirrhinon, alii anarrhinon, prophetæ (hoc est, magi), osireostaphen, Itali canis cerebrum, etc. » Pingitur a Lobelio in Obss. pag. 221. Vix assentior Anguillaræ, antirrhinon Dioscori-

lychnis agria, similis lino[2], radice[3] nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium[4]. Et hoc perunctos[5] venustiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur magi.

1 LXXXI. Similiter ea[1], quam eupleam vocant, tradunt-

dis a Theophrasteo sive Pliniano distinguenti, Part. XIV, pag. 288. Hard. — Ἀντίῤῥινον Dioscorid. loc. laud. nobis eodem nomine est *Antirrhinum purpureum* (*Didynam. angiosp.* gen. 1463 Pers. *Scrophular.* Juss.). Habitat in Italia. Theophrastea autem species, Histor. Plant. IX, 21, Sprengelio judice, est *Antirrhinum majus* ; nostris vulgo, *mufle de veau*. Sed corruptus græco auctori locus dum ἀπαρίνῃ simile dicitur; bene tamen, fructus μόσχου ῥίνας habere. Conf. Histor. Rei herb. tom. I, p. 96. Ed.

2. *Similis lino.* Vel ut Theophr. ἀπαρίνῃ, cujus folia quoque lini similia. Hard.

3. *Radice nulla.* Apud Theophr. Histor. lib. IX, cap. 21, legitur, ῥίζα δ' οὐχ ὕπεστιν. Alii ῥίζα δὲ μικρὰ ὕπεστιν. Gaza, « Radix nulla vel minima subest, » quasi legendum putasset, ῥίζα δ' ἠκίστη, quod probo. Dal.

4. *Semine vituli narium.* Theophrast. loc. cit. Ὁ δὲ καρπὸς ὥσπερ μόσχου ῥίνας ἔχει. Sic etiam Diosc. et Galen. de Fac. simpl. med. VI. H.

5. *Et hoc perunctos*, etc. Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit. post Theophr. Hist. IX, 21. Hard.

LXXXI. 1. *Similiter ea*, etc. Εὔπλοιαν Plinius si corruptus locus non est, pro εὐκλείαν legit. Est autem εὔπλοια felix et prospera navigatio. Homerus Iliad. IX: Εἰ δέ κεν εὐπλοίην δώῃ κλυτὸς Ἐννοσίγαιος, Ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην, de quibus Homeri verbis Victorius, VI, cap. 9, et Muret. Var. cap. LXIX. Dal. — *Similiter ea, quam eupleam.* In herbarum hæc magicarum censu habenda est. Sic libri omnes, etiam manu exarati, Reg. 1, Colb. Chiffl. etc. tum hoc loco, tum vero in Indice. Reg. 2, *eupiliam.* In libris quibusdam *eucleiam* legi monet Dalecampius. Arripuit hoc avide Salmasius in præf. in Plinium, ne calumniandi Plinio locum ullum prætermitteret. Is igitur *eucliam* scripsisse hunc asseveranter affirmat : adeoque stipitem ac fungum fuisse, ut ex his Theophrasti verbis eucliam herbam commentus sit, quæ nihil aliud significant, quam opinione magorum, prodesse ad εὔκλειαν, hoc est, ad commendationem famæ sibi conciliandam. Καὶ τὰ περὶ τῆς εὐκλείας, inquit, Hist. IX, 21, καὶ εὐδοξίας ὁμοίως καὶ μᾶλλον, εὔκλειαν γὰρ φασὶν ἀεὶ ποιεῖν τὸ ἀντίῤῥινον καλούμενον. Tantam vero supinitatem, quantam affingit Plinio, ne Salmasio quidem inesse, vel ipse putarem. Et benignioris animi, et ingenii cautioris esse videtur, de magica incognitaque nobis herba sermonem hoc loco institutum suspicari, quam redarguendi studio vetustum scriptorem alias, ut vidimus, perdiligentem, temere lacessere. H. — *Similiter ea, quam eupliam* (sic Brot.) *vocant.* Hæc sunt omittenda.

que ea perunctos commendatioris esse famæ. Artemisiam quoque secum habentibus[2] negant nocere mala medicamenta, bestiamve ullam, ne solem quidem. Bibitur et hæc ex vino adversus opium. Alligata privatim potens traditur, potave, adversus ranas.

LXXXII. Pericarpum[1] bulbi genus est. Duæ ejus spe- 1
cies : eortice rubro alterum[2], alterum nigro papaveri simile[3]. Sed vis major quam priori : utrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur; contra quam et thus, et panaces, Chironium præcipue. Hoc et contra fungos[4].

LXXXIII. (XI.) Verum et generatim membratimque sin- 1
gulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi a capite.

Aliter Plinius gravissimum in errorem incidit. Quum enim Theophrastus, Hist. Plant. XI, 21, dixerit antirrhinon conferre ad famæ commendationem, περὶ τῆς εὐκλείας καὶ εὐδοξίας : *eupliam*, vel potius *euclian*, pro planta accepit Plinius. Forte tamen scripserat : « et hoc perunctos venustiores fieri, nec ullo malo medicamento... arbitrantur magi : tradunt quoque eo perunctos commendatioris, etc. Brot.

2. *Artemisiam quoque secum habentibus*. Apul. c. x, tit. 1 : « Ad iter faciendum : Herbam artemisiam monoclonon si quis iter faciens secum in manu portaverit, non sentiet itineris laborem. Fugat et dæmonia in domo posita, et prohibet mala medicamenta, et avertit oculos malorum hominum, » hoc est, visus effascinationem. Hard.

LXXXII. 1. *Pericarpum*. Pericarpum id dicitur, quod fructus undique caulem cingat et ambiat. Dal. — *Pericarpum*. Brot. est Hyacinthus comosus, major, purpureus, C. Bauh. *Hyacinthum comosum* Linn. (*Hexand. monogyn.* gen. 828 Pers. *Asphodel.* Juss.) quibusdam eumdem videri cum τῷ βολβῷ ἐδωδίμῳ, bulbo esculento Dioscor. II, 200, testatur Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 169. Ed.

2. *Cortice rubro alterum*. Pancratium officinarum. Dal. — *Cortice rubro*. Est Hyacinthus ramosus, cæruleus, major, C. Bauh. Brot.

3. *Nigro papaveri simile*. Meo judicio, vomitorium, radicis nigro cortice. Diosc. Dalec. — Bulbus vomitorius Diosc. II, 201, nobis, Sprengelio auctore, est *Pancratium illyricum* (*Hexand. monog.* gen. 781 Pers. *Narciss.* Juss.), de quo jam alias dictum. Habitat in maritimis Galliæ, etc. Posset etiam ad *Narcissum orientalem* (gen. 780 Pers.) commode referri. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 168. Ed.

4. *Hoc et contra fungos*. Valet et panaces chironium contra venenatos fungos. Hard.

Alopecias[1] emendat nymphææ et cicutæ radix, si una tritæ illinantur. Polythrix distat a callitriche[2], quod juncos albos habet[3], et folia plura, majoraque. Frutice quoque major est : defluentem[4] capillum confirmat et densat.

LXXXIV. Item lingulaca[1] circa fontes nascens, cujus radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, ut ejus sit suis quæ numquam peperit. Sol deinde plurimum[2] confert illitæ. Similis usus est cyclamini[3] radicis. Porriginem veratri radix[4] tollit in oleo de-

LXXXIII. 1. *Alopecias.* Ἀλωπεκίαι, vel ἀλωπέκειαι, defluvia capillorum. In MSS. Regg. et Chifflet. « nymphææ lacitæ radix. » Dioscor. III, 148, nymphæam cum pica impositam alopeciis mederi scribit : hoc tantum : Ἀλωπεκίας τε σὺν πίσσῃ ἐπιθεῖσα ἰᾶται. Hic aliis lampadem trado. HARD. — *Nymphææ et cicutæ.* Brot. *Nymphææ et heracliæ.* In edit. princ. *nymphææ lacitæ.* In Indice est *Nymphæa heraclia*, de qua conf. lib. XXVI, cap. 28. ED.

2. *Polytricha distat a callitricha* (sic libb. ante Hard. editt.) Lege : « Polythrix distat a callitriche quod juncos albos habet, etc. » Sic adiantum proprie πολύτριχον. Trichomanes autem καλλίτριχον. SALM. — *Polythrix.* Plinius ipse, XXII, 30 : « Id quod majus est, polytrichon... vocant. » HARD. — *Polythrix... callitriche.* Nobis *Adiantum Capillus* et *Asplenium Trichomanes* : utrumque ex *Cryptog.* Linn. et *Filicum* ordine Juss. De his vid. quæ diximus sup. lib. XXII, c. 30. ED.

3. *Quod juncos albos habet.* Recte id quidem. Sed et alibi haud minus commode ramulos vocat : Diosc. IV, 136, καυλία appellantur, et ῥαβδία. HARD.

4. *Defluentem capillum confirmat.* Diosc. Εὐπορ. I, 96 : Τὰς δὲ ῥεούσας τρίχας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἵστησιν... πολύτριχον ἑψήσας ἐν οἴνῳ μέλανι, etc. Theod. Pr. I, 3 : « de crementis capillorum... Polytrichi herbæ radicis pondo duo, florum ejus pondo duo, etc. » HARD.

LXXXIV. 1. *Item lingulaca.* De hac antea Plinius lib. XXIV, c. 14 : « Lingua herba nascitur circa fontes, etc. » Pingitur a Dalecampio Hist. Plant. IX, p. 1037. HARD.

2. *Sol..... plurimum confert.* Si herbæ illitæ sol superveniat. HARD.

3. *Similis usus est cyclamini.* Dioscor. II, 194. At Marcell. Emp. cap. IV, pro suillo adipe, fel scrophæ, paululumque sulphuris adsciscit. HARD.

4. *Veratri radix.* Verare, vera dicere. Ennius, « ... satin' vates verant ætate in agunda. » Inde verator et veratrix. Apud Sueton. in Vitellio, *veraculus*, pro quo legitur perperam vernaculus : « Nullis tamen infestior, quam veraculis, inquit, et mathematicis. » Alii legunt, *vericolis*, qua forma Juvenal. *cælicolas* Judæos appellat, quia « Nil præter nubes et cæli lumen adorant. » Et quoniam veratores

cocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur[5] panacis omnium generum radix in oleo contrita : aristolochia, et iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei usu[6]. Medetur et daucum. Purgat autem cyclaminos[7] cum melle in nares addita : et hulcera capitis sanat illita. Medetur et peristereos[8].

LXXXV. Cacalia sive leontice[1] vocatur, semen margaritis minutis simile[2], dependens inter folia grandia, in montibus fere. Hujus grana quindecim[3] in oleo macerantur, atque ita adverso capillo caput ungitur. 1

LXXXVI. Fit et ex callitriche[1] sternutamentum. Folia 1

pro insanis habuerunt, veratrum inde dictum quod insaniam et amentiam curet. Scal.

5. *Capitis dolori medetur*. Plin. Val. I, 1. Hard.

6. *Comitante balinei usu*. Sic etiam ad ischiadicorum sanationem cum iberide balinei usum adsciscit Dioscor. I, 188, et Galenus ex Democrate κατὰ τόπ. X, 2, p. 636. H.

7. *Purgat autem cyclaminos*. Marc. Emp. cap. v, p. 44. Hard.

8. *Medetur et peristereos*. Nempe dolori capitis, ut panacis radix daucumque. Theodor. Prisc. II, p. 2, cap. 1 : « De querelis capitis, si caulis veluti incertis caput doluerit... Peristereon herba oleo infusa medetur. » Hard.

LXXXV. 1. *Cacalia sive leontice*. Dioscor. IV, 123 : Κακαλία, οἱ δὲ λεοντικὴν, φύλλα φέρει λευκὰ, εὐμεγέθη... ἐν ὄρεσι δὲ φύεται. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. V, p. 115, qualem in horto Regio vidimus, gemina facie. In Illyrico et Græcia nasci tradit Anguillara, Part. XIV, p. 286. H. — *Cacalia*, etc. Diosc. loc. laud. φύλλα φέρει λευκὰ, εὐμεγέθη· καυλὸς δὲ ἐξ αὐτῶν μέσος ὀρθὸς, etc. « Folia profert candida, prægrandia : e quorum medio caulis emicat rectus, etc. » Nobis *Buplevrum longifolium* (*Pentand. digyn.* gen. 678 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Germania, in monte Jura Helvetiæ, Thuringia, etc. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 164. Ed.

2. *Margaritis minutis simile*. Aliter hæc Plinius recitat quam Dioscor. loc. laud. Dalec.

3. *Hujus grana quindecim*. Ad extendendam cutem in facie, et a rugis vindicandam, hæc grana Dioscorides adhibet loc. cit. Hard.

LXXXVI. 1. *Fit et ex callitriche*, etc. Hæc omnia de trichomane Dioscorides, præsertim saporis fervorem. Fortassis Plinius ut aliquando δριμὺ vertit acerbum, sic στρυφνὸν acre et fervens reddidit inconsiderate. Genus tenuissimum nasturtii aquatici esse volunt, nascentis in humidis et umbrosis sepibus. Dalec. — *Callitriche*. Callithrix idem quod trichomanes, de quo XXVII, 111. H. — *Callitriche*. Nobis *Adiantum Trichomanes*. Conf. sup. cap. 83, et lib. XXII, cap. 30. Ed.

sunt lenticulæ[2] : caules junci tenuis similes : radice minima. Nascitur in opacis et humidis, gustatu fervens.

1 LXXXVII. Hyssopum[1] in oleo contritum phthiriasi resistit, et prurigini in capite. Est autem optimum[2] Cilicium e Tauro monte, dein Pamphylium, ac Smyrnæum : stomacho contrarium. Purgat[3] cum fico sumptum per inferna : cum melle, vomitionibus. Putant et[4] serpentium ictibus adversari, tritum cum melle et sale, et cumino.

1 LXXXVIII. Lonchitis[1] non, ut plerique existimaverunt, eadem est quæ xiphion, aut phasganion, quanquam

2. *Folia sunt lenticulæ : caules junci tenuis similes*. Sic ex MSS. post Pintianum Hard. « lenticulæ similia; caules juncis tenuissimis. » Gron. et Al. Ed.

LXXXVII. 1. *Hyssopum*. Plin. Valer. I, 4, ad verbum. Hodiernis herbariis incognitum. Nam quæ hyssopi nomine in officinis venit, appellationem tantum cum hyssopo Veterum communem habet, formam non habet. Vide Dodonæum, p. 286. Certe Dioscor. IV, 55, in chrysocome describenda, comam gerere hanc ait, specie corymborum, hyssopo simili, ἔχει κόμην κορυμβοειδῆ, ὁμοίαν ὑσσώπῳ. Quæ nota abest ab hyssopo nostro vulgari. Plin. XXVI, 70, 76, baccas hyssopo tribuit : nullæ sunt nostro. H. — *Hyssopum*. Hyssopum, quod hic memorat Plinius et infra lib. XXVI, cap. 70 et 76, non est nostra hyssopus, *l'hyssope;* sed videtur esse Hyssopus Græcorum, Prosp. Alpin. seu Clinopodium Creticum, fruticosum, foliis lanceolatis, Tournefort. Brot. — *Hyssopum*. Ὕσσωπος Hippocrat. de Morb. III, 490; ὕσσωπος ὀρεινή, montanum genus, Diosc. III, 30, Sprengelio idem est ac *Teucrium Pseudo-Hyssopus* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in montibus aridis, apricis Italiæ, Cretæ, etc. Conf. Column. Ecphr. I, 14, p. 67. Hyssopum vero hortense, κηπευτὴ Dioscor. ibid. nobis est *Hyssopus officinalis* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1376 Pers. *Labiat.* Juss.); in ruderatis nascitur et montosis; colitur in hortis. Conf. Hist. Rei herb. t. I, p. 179. Ed.

2. *Est autem optimum Cilicium*. Diosc. item loc. cit. ἀρίστη δέ ἐστιν ἡ ἐν Κιλικίᾳ γεννωμένη. Hard.

3. *Purgat*. Diosc. l. c. Hard.

4. *Putant et serpentium*, etc. Nicand. in Ther. p. 63. Plin. Valer. III, 57 : « Serpentium morsibus... hyssopi semen bibitur. » Hard.

LXXXVIII. 1. *Lonchitis*. Videtur esse iris tuberosa Dodon. p. 249. Louchites Dioscoridis prior, Lobelio in Obss. p. 51. H. — *Lonchitis*. Quum Plinius lonchitin a xiphio et phasganio distinguat, lonchitis multis videtur esse Iris tuberosa, folioso anguloso, C. Bauh. Radices tamen hæc iris prælongas non habet. Brot. — Λογχῖτις Diosc. III, 161, ubi iisdem fere verbis, sed

cuspidi similis semine[2]. Habet enim folia porri[3], rubentia ad radicem, et plura, quam in caule, capitula, personis comicis similia, parvam exserentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur[4] in sitientibus.

LXXXIX. E diverso[1] xiphion, et phasganion in humidis : quum primum exit, gladii præbet speciem, caule duum cubitorum, radicis ad nucis avellanæ figuram fimbriatæ[2], quam effodi ante messes oportet, siccari in um- 1

fusius describitur; nobis est *Serapias Lingua* (*Gynand. diand.* gen. 1990 Pers. *Orchid.* Juss.). Habitat in montium nemorosis. Hanc plantam omnes rei botanicæ scriptores ignorant, præter Cæsalpinium, qui in montibus Etruriæ eam invenit, et ad Dioscoridis lonchitida sagacissime retulit, X, 21. Conf. Columm. Ecphras. I, 148, t. 322, ubi tamen folia nimis angusta pinguntur. Bauh. Hist. II, 766; Morison. III, XII, t. 14, f. 21. Irin tuberosam huc ipse trahit Sibthorpius, sed non respexit γλωσσάριον λευκὸν ἀπὸ τοῦ χάσματος, nempe ad parvam veluti linguam, ex hiatu corollæ exsertam. Neque semina in hac iride sunt ὅμοια λόγχῃ, lanceæ cuspidi similia; immo nec in nostra serapiade. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 189. Ed.

2. *Quanquam cuspidi similis semine.* Semen triangulare et lanceæ cuspidi simile, τὸ σπέρμα δὲ ὅμοιον λόγχῃ, τρίγωνον ἐν προκαρπίοις. Dioscor. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 204. Hard.

3. *Habet enim folia porri.* Apud Dioscoridem legendum : Λογχῖτις φύλλα ἔχει πράσῳ κάρτα ὅμοια, πλατύτερα δὲ καὶ ὑπέρυθρα, πλεκτά, non πλεῖϛα. Sunt enim, ut in arundine, polygonato, et porro, circa caulem in orbem advoluta, sed numero pauca : quod etiam monstrant hæc quæ sequuntur verba, ἔχει δὲ καὶ περὶ τὸν καυλὸν ὀλίγα. Dal. — *Habet.* Totidem verbis Dioscor. III, 161 : Λογχῖτις φύλλα ἔχει πράσῳ κάρτα ὅμοια, πλατύτερα δὲ καὶ ὑπέρυθρα πλεῖϛα, πρὸς τὴν ῥίζαν περικλώμενα ὡς ἐπὶ τὴν γῆν. Ἔχει δὲ καὶ περὶ τὸν καυλὸν ὀλίγα· ἐφ' οὗ ἄνθη ὅμοια πιλίσκοις, τῷ τύπῳ δὲ κωμικοῖς προσωπείοις κεχηνόσι, etc. Ex quo interpres Oribasii, XI, f. 204 : « Lonchitis folia habet porri, sed latiora, subrubra, plurima, ad radicem circumfracta, ut ad terram procumbentia : pauca etiam habet in caule, in quo flores sunt pileolis similes, more comicarum personarum hiantes, etc. » Brevius Apuleius c. LVI, quem consule. Hard.

4. *Nascitur in sitientibus.* Diosc. loc. cit. Φύεται ἐν τραχέσι καὶ ἀνίκμοις τόποις. Hard.

LXXXIX. 1. *E diverso xiphion.* Diosc. IV, 20 : Ξίφιον, οἱ δὲ φάσγανον, οἱ δὲ μαχαιρώνιον καλοῦσι, διὰ τὸ τοῦ φύλλου σχῆμα... φύεται δὲ μάλιϛα ἐν ἀρούραις. Hard. — *Xiphion*, etc. Nobis *Gladiolus communis*, de quo jam sæpius actum. Conf. lib. XXI, cap. 67; Theophr. Hist. Plant. VI, 7, et VII, 11. Hard.

2. *Fimbriatæ.* Plures fibras, seu

bra. Superior pars ejus cum thure trita, æquo pondere admixto vino, ossa fracta e capite[3] extrahit; aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt ossa serpentis[4]:
2 eadem contra venena efficax. Caput in dolore[5] veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritoque ungi convenit: peucedano[6] ex oleo, vel rosaceo, et aceto. Tepidum hoc prodest[7] et doloribus, qui plerumque ex dimidia parte capitis sentiuntur, et vertigini. Perungunt et radice ejus sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est.

1 XC. Psyllion[1], alii cynoides, alii crystallion, alii sicelicon[2], alii cynomyiam appellant, radice tenui, supervacua, sarmentosum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti[3] non dissimilibus, semine autem pulici, unde et no-

radiculas, seu capillamenta habentis, quæ e radice orbiculata, ut in cæpis, aliisque pendent. Theophr. VII, 11. HARD.

3. *Ossa fracta e capite extrahit.* Sic etiam spicula et aculeos e corpore extrahit, teste Diosc. loc. cit. Δύναται δὲ ἡ ἄνωθεν ῥίζα καταπλασσομένη μετ' οἴνου καὶ λιβανωτοῦ, ἀκίδας καὶ σκόλοπας ἐπισπᾶσθαι. « Superior radix cum vino et thure spicula et aculeos e corpore extrahit. » Diximus de hac radice lib. XXVI, 28. HARD.

4. *Serpentis.* Legend. *carpentis*, « si agitati currus pondere obtrita sint ossa. » DAL.

5. *Caput in dolore.* Plin. Valer. lib. I, cap. 1. HARD.

6. *Peucedano.* Plin. Val. loc. cit. Marc. Emp. cap. 11, pag. 39, et Diosc. III, 92. HARD.

7. *Tepidum hoc prodest et*, etc. Marc. Emp. loc. cit. HARD.

XC. 1. *Psyllion.* Diosc. in Noth. p. 467: Ψύλλιον... οἱ δὲ κυνοκεφάλιον, οἱ δὲ κρυστάλλιον, οἱ δὲ κυνόμυια, οἱ δὲ Σικελιωτικὸν... Ῥωμαῖοι δὲ..... ἕρβα πουλικαρία. Plinius Σικελικὸν, quod idem est ac Siculum, ex alio scriptore repræsentat. Non videtur illud esse quod a Lobelio pingitur in Obss. p. 239, vulgoque dicitur, *l'herbe aux puces*. Nam neque sarmenta huic ulla, nec fabæ grana, nec folia canino capiti similia adsunt. Anguillara, Part. XIV, p. 269, existimat nihil psyllion discrepare a tithymalo πιτυούσῃ. HARD. — *Psyllion.* Πιτυοῦσα nobis *Euphorbia Pityusa*, de qua alias. Psyllion Plinianum Broterio est Psyllium majus, supinum, C. Bauhin. Nobis vero Psyllium majus, erectum, C. Bauh. Pin. 191, sive Psyllium Officinarum: quod nunc dicitur *Plantago Psyllium* (*Tetrand. monog.* gen. 286 Pers. *Plantagin.* Juss.). Habitat in australi Europa, inter segetes. ED.

2. *Sicelicon.* Gron. et Al. ante Hard. *sicelion.* ED.

3. *Canino capiti.* Coronopo. Dioscor. Plinius fortassis legit, κύνωπι.

men[4]: hoc in baccis, ipsa herba in vineis[5] invenitur. Vis ei ad refrigerandum[6] et discutiendum ingens. Semen in usu. Fronti imponitur[7] in dolore et temporibus, ex aceto et rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur[8] acetabuli men- 2
sura sextario aquæ; densat se ac contrahit : tunc terere, et crassitudinem[9] illinire oportet cuicumque dolori, et collectioni, inflammationique. Et vulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa[10], et in alia quidem parte corporis, sed maxime capite : similiter plistolochia. Thysselium est[11] non dissimile apio. Hujus radix commanducata purgat capitis pituitas.

XCI. (xii.) Oculorum aciem centaurio majore putant 1
adjuvari, si addita aqua foveantur[1]. Succo vero minoris

Orpheus in Argonauticis ψύλλιον ἀειδὲς vocat, tanquam herbam turpem et deformem aspectu. Dal.

4. *Unde et nomen.* Nam ψύλλα pulicem apud Græcos sonat. H.

5. *Ipsa herba in vineis.* Dioscor. ἐν ἀρούραις, in arvis, IV, 70. Hard.

6. *Vis ei ad refrigerandum.* Diosc. loc. cit. Hard.

7. *Fronti imponitur*, etc. Diosc. loc. cit. et Εὐπ. I, 1. Hard.

8. *Ad cætera illinitur*, etc. Diosc. l. c. Δεῖ δὲ ὀξυβάφου πλῆθος λειαίνοντας βρέχειν ἐν δυσὶν ὕδατος κοτύλαις· καὶ ὅταν παγῇ τὸ ὕδωρ, ἐπιπλάττειν. « Acetabuli mensuram tritam in duabus aquæ heminis macerari oportet : ac ubi sese aqua densaverit, lentoremque contraxerit, illini. » Hard. — *Densat se ac contrahit.* Gron. et Al. ante Hard. « densat ac contrahit. » Ed.

9. *Crassitudinem.* Aquam quæ concrevit. Dioscorid. vulgo mucilaginem. Dalec. — *Crassitudinem.* Id quod in fundo subsedit. Hard.

10. *Fracta extrahens ossa.* Et ossium squamas, et aculeos, ac spicula extrahere dicitur a Diosc. III, 6. Vide et Theophr. Histor. IX, 13. Theod. Prisc. I, 23 : « Aristolochiæ pulvis patefacto vulneri imponendus est, et velocius exsiliet telum, aut aliud quod diu latuerit. »

11. *Thysselium est*, etc. Eam describit Dodonæus lib. VI, c. 46, nomine hydroselini. Dalec. — *Thysselium.* In MSS. *Thrysellium.* Forte, *Thryselinum*, quasi a θρύον, quod herbam palustrem, et σέλινον, quod apium sonat. Est enim apium silvestre, in uliginosis humidisque locis nascens, delineatum a Dodonæo, p. 687. Hard. — *Thysselium.* Est Apium silvestre, lacteo succo turgens, C. Bauh. Broterio, qui ex MS. Reg. et edit. princ. *Rhyssellium* reposuit. Ed.

XCI. 1. *Si addita aqua foveantur.* Alium modum adhibendæ centaureæ majoris contra caliginem oculorum, vide apud Marcell. Emp. cap. viii, pag. 61, et Plin. Valer. lib. I, cap. 18. Hard.

cum melle[2], culices, nubeculas[3], obscuritatem discuti, cicatrices extenuari : albugines quidem etiam jumentorum sideriti. Jam chelidonia[4] supra dictis omnibus mire medetur. Panacis radicem cum polenta[5] epiphoris imponunt. Hyoscyami semen bibunt obolo[6] tantumdem meconii ad-
2 jicientes, vinumque, ad epiphoras inhibendas. Adjungunt et gentianæ succum[7], quem collyriis quoque acrioribus pro

2. *Succo vero minoris cum melle.* Diosc. III, 9 : Ὁ δὲ χυλὸς πρός τε τὰ ὀφθαλμικὰ εὔχρηστος. Sic Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 188 ; Apul. cap. XXXV, t. 2. HARD.

3. *Culices*, *nubeculas*, etc. Ita libri sane omnes : sed culex in oculo quid porro sit, alibi me legere non memini. *Caligines* scribi haud dubie sincerius fuerit, aut certe intelligi ; nam et Dioscor. III, 9, de centaurio minore : Ὁ δὲ χυλὸς, inquit, πρός τε τὰ ὀφθαλμικὰ εὔχρηστος, ἀποκαθαίρων τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις σὺν μέλιτι. « Succus oculorum medicamentis perquam utilis : quippe qui, quæ pupillis caliginem offunduut, una cum melle discutiat. » Et Apul. cap. XXXV, t. 2 : « Ad oculorum vitia : Herbæ centaureæ minoris succo oculos inunges : aciem oculorum extenuatam sanat : adjecto etiam melle mirifice proficit : caligantibus quoque oculis et claritas restituitur. » Et Marc. Emp. cap. VIII, p. 61 : « Centaureæ minoris succo oculi ex melle inuncti, caligine cito deposita, tenuissimam aciem resumunt. » H. — *Culices.* Visa suffusionis incipientis, quum ægri putant oculis muscas et culices obvolitare. DAL. — Brot. item *culices* videntur esse signa quædam apparentia, quæ ut muscæ, araneæ, aliave id genus oculis obversantur, et prævia fere sunt indicia mali nascentis, cui guttæ serenæ nomen Recentiores fecerunt, *goutte sereine*. ED.

4. *Chelidonia.* Apul. c. LXXIII, tit. 1 : « Ad caliginem oculorum, et scabredinem, et qui vulnera habet in oculis, et albuginem oculorum. » Marcell. Emp. cap. VIII, pag. 57 : « Chelidonia herba, inquit, in hirundinum stercore nascitur, quæ oculis plurimum suffragatur : maxime autem caliginem deterget, etc. » HARD.

5. *Panacis radicem cum polenta.* Succo, seu opopanace oculorum aciem excitari, si iuungantur, scribit Diosc. III, 55. HARD. — *Radicem... imponunt.* Sic et Chifflet. « radix... imponitur » Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. ED.

6. *Hyoscyami semen bibunt obolo.* Diosc. IV, 69 : Τὸ δὲ σπέρμα. . . πρὸς ῥεῦμα ὀφθαλμῶν καὶ περιωδυνίας... ὅσον ὀβολὸν σὺν μήκωνος σπέρματι καὶ μελικράτῳ ποθέν. Meconium Plinio succus est papaveris, ut diximus XX, 76. Semen ipsum papaveris Dioscorides adhibet. H.

7. *Adjungunt et gentianæ succum.* Dioscor. III, 3, succum gentianæ laudat, ad oculorum inflammationes : misceri quoque collyriis acrioribus pro meconio jubet : Τὸ χύλισμα ὀφθαλμῶν ἐπίχρισμα φλεγμαινόν-

meconio miscent[8]. Facit claritatem[9] et euphorbium inunctis. Instillatur[10] plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, et si qua in oculis vitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur[11]. Peristereos[12] ex rosaceo, vel aceto. Ad hypochysin[13] et caliginem, cyclaminon in pastillos[14] diluunt. Peucedani succum, ut diximus[15], ad claritatem et caligines, cum meconio et rosaceo. Psyllion illitum fronti[16] epiphoras suspendit.

XCII. (XIII.) Anagallida aliqui[1] corchoron vocant. Duo genera ejus[2] : mas flore phœniceo, femina cæruleo, non

τῶν. Μίγνυται δὲ καὶ εἰς τὰ δριμέα τῶν κολλυρίων τὸ χύλισμα ἀντὶ μηκωνίου. Hard.

8. *Pro meconio miscent.* Lege, « cum meconio. » Apud Dioscoridem quoque legendum, μετὰ μηκωνίου, non ἀντὶ μηκωνίου. Dal.

9. *Facit claritatem.* Plin. Val. I, 18, et Diosc. III, 96. Hard.

10. *Instillatur.* Marcell. Empir. cap. VIII, et Diosc. II, 153. Hard.

11. *Verbascum epiphoris imponitur.* Diosc. IV, 104. Hard.

12. *Peristereos.* Simili temperamento ad erysipelata Diosc. adhibet IV, 60. Hard.

13. *Ad hypochysin.* Dioscor. II, 194 : Καὶ πρὸς τοὺς ὑποκεχυμένους καὶ ἀμβλυωποῦντας ὀφθαλμοὺς ἐγχριόμενος ὁ χυλὸς σὺν μέλιτι ἁρμόζει. « Suffusis hebetioribusque oculis, oblitus cum melle succus prodest. » Ὑπόχυσις, sive ὑπόχυμα, suffusio oculorum est : hoc est, crassi humoris in cornea membrana juxta pupillam concretio. H. — *Hypochysin.* Hypochysis, suffusio, cataractave, est pupillæ obstructio, ab opaco aliquo interposito inducta, quæ visum semper minuit, nonnunquam exstinguit. Brot.

14. *In pastillos.* Subintellige, digestum in pastillos. Hard.

15. *Ut diximus.* Cap. 70, ubi dilui resolvique peucedani succum admonuit amaris amygdalis, aut ruta. Hard.

16. *Psyllion illitum fronti.* Et vim inesse ei contra erysipelata efficacem scribit Dioscor. IV, 70. Hard. — *Illitum fronti.* Gronov. et Al. ante Hard. *illinitum fronti;* et sic etiam Broterius habet. Ed.

XCII. 1. *Anagallida aliqui*, etc. Diosc. in Noth. p. 449 : Ἀναγαλλὶς ἡ κοινὴ, οἱ δὲ κόρχορον. Hard. — *Corchoron vocant.* Aliud est corchorus, Alexandrinum olus, descriptum lib. XXI, cap. 32. Dal.

2. *Duo genera ejus.* Hæc totidem verbis Diosc. II, 209, et Orib. XI, pag. 189, 6; et lib. II de Virtut. simpl. pag. 53; ex MS. nostro : Ἀναγαλλὶς ἑκατέρα ἥ τε τὸ κυανοῦν ἄνθος ἔχουσα, καὶ τὸ φοινικοῦν. Gallis, *mouron.* Genus utrumque pingitur a Dodonæo, p. 32. Genera undecim in horto Regio vidimus. Hard. —

altiores palmo : frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra jacentibus : nascuntur in hortis et aquosis. Prior floret cærulea. Utriusque succus[3] oculorum caliginem discutit cum melle, et ex ictu cruorem, et argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat; et ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis[4] fit. Jumento-
2 rum quoque oculis medentur. Succus caput purgat[5] per nares infusus, ita ut deinde vino colluatur. Bibitur et contra angues[6] succi drachma in vino. Mirum, quod pecora feminam vitant. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustavere, statim eam, quæ asyla[7] appellatur, in remedio quærunt : ea a nostris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effossuris, ante solis ortum,

Duo genera. Anagallis est, altera mas, phœniceo flore, C. Bauh. Pin. 252; altera femina, cæruleo vel albo flore, C. Bauh. ibid. Brot. — Nobis *Anagallis arvensis* Linn. (*Pentand. monogyn.* gen. 391 Pers. *Lysimach.* Juss.), quæ habitat in Europæ arvis : et *Anagallis cærulea* Schreber. Cum priore crescit, sed minus frequens. Utraque plantas inter cephalicas recensetur; sudorifera habetur et vulneraria : sed anagallis, flore phœniceo, seu mas Officin. potissimum in usu est ad hypocondriacos affectus, et infantium tormina. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 90 sq. Ed.

3. *Utriusque succus.* Totidem fere verbis Diosc. loc. cit. De mare, qui flore purpureo est, eadem Marc. Emp. prodidit cap. VIII, pag. 61. Hard.

4. *Paracentesis.* Ita vocatur a medicis curationis genus, quod punctione fit acu trajecto, ut in suffusione oculorum: fit autem ad latus pupillæ : ideo non κέντησις simpliciter, sed παρακέντησις vocatur. Adpunctio esset ad verbum, si quis præivisset. Hard. — Paracentesis fit, quum cataracta acu curatur; *opération de la cataracte.* Brot.

5. *Succus caput purgat*, etc. Dioscor. loc. cit. et Galen. de Facult. simpl. med. VI, 39, p. 156. H.

6. *Bibitur et contra angues.* Diosc. loco citato. Hard. — *Bibitur et contra angues.* Anagallidis succus, aut decoctum ex aqua, vel vino, hulcera mundificat et sanat; mederturque serpentium et viperarum ictibus et canis rabidi morsui, si bibatur, aut si ex eodem vulnera colluantur et herba contusa imponatur, etc. Cf. Geoffr. loc. sup. laud. Item Linnæus, contra hydrophobiam commendat, Mater. medic. p. 64, ed. Schreber. sed anagallidi, ut tot aliis, et vehementioris quidem effectus, plantis, vim tanto malo imparem credibile est. Ed.

7. *Quæ asyla.* Quæ sit ea, nondum herbarii norunt. H. — Nec nosse possunt descriptionis defectu. Ed.

priusquam quidquam aliud loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere : ita præcipuas esse vires. De euphorbii[8] succo satis dictum est[9]. Lippitudini, si tumor erit, absinthium[10], cum melle tritum, itemque vettonicæ farina conveniet.

XCIII. Ægilopas[1] sanat herba eodem nomine[2] quæ in 1
hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permixta impositaque, vel succo. Exprimitur hic e caule foliisque prægnantibus, dempta spica, et in trimestri[3] farina digeritur in pastillos.

XCIV. Aliqui et mandragora utebantur : postea abdi- 1
catus in hac curatione est. Epiphoris[1] (quod certum est) medetur, et oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo et

8. *De euphorbio satis dictum est. Cujus succus*, etc. (sic prius). Aliter ex vet. cod. legend. « De euphorbii succo satis dictum est. Lippitudini si tumor erit absinthium cum melle tritum. Item cum vettonicæ farina conveniet. » PINT.

9. *Satis dictum est.* Cap. 38 : « Qui colligunt, clarius vident. » HARD. — *De euphorbii succo satis*, etc. Sic Vet. apud Dalec. Chiffl. et totidem fere apicibus Pintian. apograph. Omnia hæc aliter Gron. et libb. ante Harduin. editt. « De euphorbio satis dictum est, cujus succus lippitudini, si tumor erit, item absinthium, etc. » ED.

10. *Absinthium.* Πρὸς ἀμβλυωπίας, ad hebetiorem oculorum aciem ex melle jubet illini Dioscor. lib. III, cap. 26. HARD.

XCIII. 1. *Ægilopas.* Dioscorid. IV, 139 : Θεραπεύει δὲ ἡ πόα μετὰ ἀλεύρου καταπλασθεῖσα αἰγιλώπια... ἀποτίθεται δὲ ὁ χυλὸς πρὸς τὰ αὐτὰ μιγεὶς ἀλεύρῳ, καὶ ξηρανθείς. « Herba cum farina imposita sanat ægilopas ... ad eadem succus cum farina permixtus siccatusque reconditur. » Galen. idem de Facult. simpl. VI, post Diosc. IV, 139. De vitio oculorum, quod ægilopa et ægilopia vocitant, diximus XX, 56. De herba ægilope, XVIII, 44. HARD. — *Ægilops.* Est tumor, seu parvum hulcus, carunculæ majoris ad internum oculi canthum. BROT.

2. *Herba eodem nomine.* Αἰγίλωψ Dioscorid. loc. sup. laudat. nobis *Avena sterilis* (*Triand. digyn.* gen. 179 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in agris, inter segetes. Usus apud nos hujus speciei in medicina fere exolevit. ED.

3. *In trimestri.* In farina e trimestri semine, de quo XVIII, 12. HARD. — *In trimestri.* Nempe farina tritici trimestris, quod nobis *Tritici sativi* varietas. ED.

XCIV. 1. *Epiphoris.* Plin. Valer. I, 14 : « Mandragoræ radices tusæ cum rosaceo, et ex vino tritæ, epiphoras sanant : ac circumligatæ dolorem illico sedant. » HARD.

vino. Nam succus multis oculorum[2] medicamentis miscetur. Mandragoram[3], alii Circæum[4] vocant. Duo ejus genera[5]: candidus, qui et mas : niger, qui[6] femina existimatur, angustioribus foliis, quam lactucæ, hirsutis et caulibus[7], radicibus binis ternisve rufulis, intus albis, carnosis

2. *Nam succus multis oculorum*, etc. Ita Diosc. IV, 76. HARD.

3. *Mandragoram*. Diosc. loc. cit. Μανδραγόρας, οἱ δὲ ἀντίμηλον, οἱ δὲ Διρκαίαν, οἱ δὲ Κιρκαίαν καλοῦσι, etc. In Nothis, οἱ δὲ Κίρκαιον. Addit Circæam vocari, quod radix credatur in amatoriis efficax esse. Nota satis sunt Circes pocula. Pingitur a Dodonæo p. 454. Vidimus in horto Regio. HARD.

4. *Circæum*. Gronov. et Al. ante Hard. *Circeium*. ED.

5. *Duo ejus genera*. Nobis quidem est Mandragora mas et femina, *la mandragore mâle et femelle ;* neutra tamen est Plinii ac Theophrasti mandragora, quum nostra sit sine caule. Mandragoram Veterum fuisse *le ginseng* opinatur P. LAFITAU, *Mémoire sur le ginseng*, pag. 75. BROT. — *Ginseng*, vel potius *jinchen*, ut nostras D. REMUSAT docuit, radix est *Panacis quinquefoliæ* (*Pentand. digyn.* gen. 666 Pers. *Polygam. diœc.* Linn. *Araliac.* Juss.). Habitat in silvis umbrosis Tatariæ, Chinæ, item Americæ septemtrionalis. Immensi apud Orientales populos pretii, qui radicem hanc summæ panaceæ loco habent, et ad eam in omnibus morbis quasi ad sacram anchoram confugiunt. Cf. Geoffr. Mat. med. tom. II, p. 117, et Dr. VAIDY, Dict. Scient. medic. tom. XVIII, p. 389 sqq. Minime autem vero simile est *Panacem quinquefoliam* veteribus Græcis cognitam fuisse, quum apud Arabas rei herbar. scriptores, et serioris quidem ævi, nulla hujus plantæ mentio occurrat. Μανδραγόρας Theophrast. Hist. Plant. VI, 2 ; Diosc. IV, 76, idem Sprengelio videtur esse cum *Atropa* nostrate *Mandragora* (*Pentand. monogyn.* gen. 502 Pers. *Solanac.* Juss.), quæ Mandragora mas Officin. florem albidum habet ; variat foliis minoribus, angustioribus, flore subcæruleo, purpurascente : hæc est Mand. femina. Utraque in calidioribus regionibus, Hispania, Italia, Creta, in apricis aut umbrosis, in silvis aut ad fluviorum ripas habitat. ED.

6. *Qui*. Gron. et Al. *quæ*. ED.

7. *Hirsutis et caulibus*. Dioscoridis mandragoras expers caulis est : καυλὸν δὲ οὐ φέρει. At Theophrast. habet Hist. VI, 2, et quidem ferulaceum : Τὰ μὲν ὁμοιότερον νάρθηκι τὸν καυλὸν ἔχει, καθάπερ ὁ μανδραγόρας. Itaque sunt diversi : nec Theophrasteus alius est a lethali solano, quod *bella donna* Paduæ, alibi apud Italos *Solatro maggiore* nominatur, ut recte vidit Anguillara, Part. V, pag. 90, et post illum Dodonæus, a quo mandragoræ genus id delineatur, p. 453, ut et a Clusio, Hist. Rar. plant. V, p. 86. Vidimus in horto Regio. H. — *Hirsutis et caulibus*. Neuter mandragoras a Dioscoride delineatus caulem habet : Theophrasti ferulaceum habet : ferulæ autem caulis

tenerisque, pæne cubitalibus. Ferunt mala[8] avellanarum 2
nucum magnitudine, et in iis semen ceu pirorum. Album[9] hoc alii arsena, alii morion, alii hippophlomon vocant. Hujus folia alba, quam alterius latiora, ut lapathi[10] sativæ. Cavent effossuri[11] contrarium ventum, et tribus circulis ante gladio circumscribunt : postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus[12] fit et e malis, et caule, deciso cacumine, et radice punctis aperta, aut decocta[13] : utilis hæc vel surculo[14]. Concisa quoque in orbiculos[15] servatur in 3

non est hirsutus, sed glaber. Nihil de hirsutis Theophrastus, nihil Dioscorides. Quod de caule scribit Noster, id ex Theophrasto transcripsit; quod de hirsutis, ex Dioscoridis verbis male intellectis. Libertus legit βρωμώδη καὶ βαρέα κατὰ τὴν ὀσμὴν, Plinius pro βαρέα, intellexit δασέα, et ad caulem, quem non habet, incogitans retulit. Cf. Bod. a Stapel. nott. in Theophrast. pag. 584. Et ille Theophrasteam speciem, probabili satis argumento, ad *belladonnam* refert, quæ nobis eodem nomine est *Atropa Belladonna*, caule herbaceo, brachiato, etc. bacca nigra, venenata. Habitat in Angliæ, Germaniæ, Austriæ, Italiæ montibus silvosis. Cf. de Mandragora Excurs. II ad calc. hujus libri. Ed.

8. *Ferunt mala avellanarum*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.— Diosc. aliter, μῆλα οὔοις ἐμφερῆ, « mala fert sorbis similia; » nisi hoc Noster scripserit, quod avellanæ et sorba non multum sibi invicem magnitudine cedant. Ed.

9. *Album.* Diosc. l. c. Τοῦ δὲ ἄρρενος καὶ λευκοῦ, ὃν ἔνιοι μώριον ἐκάλεσαν, etc. Ἄρσην, sive ἄῤῥην, quia mas; μώριος, quia fatuitatem inducit et somnum, nominatur. Unde mandragoram bibisse dicuntur ii qui sunt nimium desides, ac veluti sensu destituti. Julianus Cæsar, in Epist. ad Callixenum : Οὐ φαίνεται πολὺν πάνυ μανδραγόραν ἐκπεπωκώς. Denique ἱππόφλομος, quasi majus verbascum ob foliorum similitudinem appellatur. In Indice neutro genere *morion et hippophlomon* MSS. omnes præ se ferunt. Hard.

10. *Ut lapathi sativæ.* Cum foliis betæ confert Diosc. l. c. Hard.

11. *Cav. effossuri contrarium ventum.* Theophr. Hist. IX, 9, totidem verbis. Hard.

12. *Succus.* Diosc. loc. cit. H.

13. *Aut decocta.* Sunt enim qui radices in vino ad tertias decoquant, excolatumque jus asservent in usus varios. Diosc. l. c. Hard.

14. *Utilis hæc vel surculo.* Vel per se solus radicis surculus arefactus prodest. Diosc. l. cit. Καὶ ὁ φλοιὸς δὲ τῆς ῥίζης περιαιρεθεὶς καὶ διαδιληθεὶς λίνῳ, κρεμᾶται εἰς ἀπόθεσιν. « Quin et detractus radici cortex, filoque trajectus, ad usum suspenditur. »

15. *Concisa quoque in orbiculos*, etc. Plinius apud Dioscoridem, sive Cratevam, legit, καὶ δεθεὶς λίνῳ, non, ut in exemplaribus Dio-

vino. Succus non ubique invenitur, sed ubi potest, circa vindemias quæritur. Odor gravis ei[16]: sed radicis, et mali gravior[17]. Ex albo mala matura in umbra siccantur: succus[18] ex iis sole densatur; item radicis tusæ[19], vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia[20] servantur in muria efficacius, alias recentium succus pestis est: sic quoque
4 noxiæ vires[21]. Gravedinem[22] etiam afferunt olfactu: quanquam mala in aliquibus terris manduntur[23], nimio tamen odore obmutescunt ignari[24]. Potu quidem largiore etiam

scor. διαβληθεὶς λίνῳ. Dal. — *Concisa.* Theophr. IX, 10: Τέμνουσι δὲ τροχίσκους· ἐνειλήσαντες δὲ ἐν γλεύκει ἐκρέμασαν ὑπὲρ καπνοῦ. « Concidunt orbiculos, et involutos musto in fumo suspendunt. » Hard.

16. *Ei.* Gron. et Al. *ejus.* Ed.

17. *Radicis et mali gravior.* De radicis odore nihil Dioscorid. At utriusque mala εὐώδη esse is scribit, odoratu suavia cum quadam gravitate. Dal. — *Gravior.* Et gravis idem, et suavis: τὰ δὲ μῆλα εὐώδη μετὰ βάρους τινός. Dioscorid. loc. cit. Hard.

18. *Succus ex iis sole densatur.* Dioscorid. loc. cit. Hard.

19. *Item radicis tusæ,* etc. Diosc. loc. cit. Hard.

20. *Folia servantur in muria.* Dioscorid. loc. citat. Hard.

21. *Sic quoque noxiæ vires.* Etiam conditæ muria. Hard.

22. *Gravedinem.* Caput olfactu gravant. Vide quæ de hac voce diximus XXI, 76. Diosc. loc. citat. folia ait esse βρωμώδη καὶ βαρέα μετὰ τὴν ὀσμὴν, virosa et graveolentia. » Hard.

23. *Manduntur.* Gronov. et Al. ante Hard. *mandantur.* Casp. Hoffmannus, lib. de Medic. Offic. an quisquam pomum ipsum mandragoræ cum cortice vel sine cortice impune possit esitare, se valde ignorare scribit. At fructus, certe immerito, suspectus est. Pulpam enim cum semine innoxie mandi posse docuit J. Faber Lynceus, Romæ Simplicium professor. Is, teste J. Terrentio, Not. in Hernand. de plant. Mexic. lib. VIII, cap. 28, coram suis auditoribus magnum mandragoræ pomum una cum seminibus absumpsit jejunus, sine ullo vel somni, vel mali cujusquam signo, et ut experimentum esset certius, jejunus usque ad prandium permansit, et a vino, ne vis pharmaci debilitaretur, abstinuit. Idem experimentum sæpius se fecisse testatur J. Terrentius. Conf. Geoffr. loc. sup. laud. Experimenta faciant alii in *Atropa Mandragora*, cujus impune fructus esitari posse non negamus; sed congeneri plantæ, *A. Belladonnæ*, vim lethalem inesse, miserrima, puerorum præsertim, specie fructus deceptorum, exempla demonstrant. Ed.

24. *Nimio tamen odore obmutescunt ignari.* Postrema dictio otiosa est, nullumque usum præstat. Pint. — *Nimio.* Diosc. l. c. Τὰ δὲ μῆλα

moriuntur[25]. Vis somnifica[26] pro viribus bibentium. Media potio[27] cyathi unius. Bibitur et contra serpentes, et ante sectiones punctionesque, ne sentiantur[28]. Ob hæc satis est aliquibus somnum odore quæsisse[29]. Bibitur et pro elleboro[30] duobus obolis in mulso. Efficacius[31] elleborum ad vomitiones, et ad bilem nigram extrahendam.

ὀσφραινόμενα καὶ ἐσθιόμενα, καρωτικά. « Mala seu nimio odore, seu etiam largiore cibo, vocem adimunt, soporem afferunt. » Hard. — *Ignari.* Incauti, qui quæ vis sit ejus pomi, nesciunt. Hard.

25. *Potu quidem largiore moriuntur.* Diosc. loc. cit. Πλείων δὲ ποθεὶς ἐξάγει τοῦ ζῆν. Hard.

26. *Vis somnifica.* Inde proverbium Luciano ὑπὸ μανδραγόρᾳ καθεύδειν. Demosthenes Philippica quarta, ἀλλ' αὐτὸ ἀνεγερθῆναι δυνάμεθα, ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσι, ἤτοι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Rhodig. lib. VIII, cap. 24. Dal. — *Vis.* Huc pertinet, quod narrat Frontinus, Strateg. II : Hannibalem scilicet missum a Carthaginiensibus adversus rebellantes Afros, quum sciret gentem esse avidam vini, magnum ejus modum mandragora miscuisse, cujus inter venenum et soporem media vis est. Tunc prælio levi commisso, ex industria cessisse : nocte deinde intempesta, relictis intra castra quibusdam sarcinis et omni vino infecto, fugam simulasse. Quumque barbari occupatis castris in gaudium effusi medicatum merum avide hausissent, atque in defunctorum modum strati jacerent, reversum cepisse eos ac trucidasse. Hard. — *Vis somnifica pro viribus bibentium.* Mandragora inter narcotica et soporifera medicamenta recenseri solet, quod colligitur ex odore viroso, ingrato, et caput feriente. Quod an de radice verum sit, J. Raius tamen dubitat. Schroderus, P. Hermannus vim illi narcoticam, stupefacientem, opii non dissimilem tribuunt. Item Linn. Mater. med. pag. 73, ed. Schreber. Geoffr. Mater. medic. tom. III, p. 812. Ed.

27. *Media potio.* Moderata ac justa. Sic Dioscor. l. c. apud quem et sequentes medicinæ exstant. H.

28. *Bibitur et contra serpentes et ante sectiones punctionesque, ne sentiantur.* Scribendum puto *ustiones*, non *punctiones*, ex Dioscoride l. c. « Dantur, inquit, ex eo terni cyathi his qui secari, aut uri debent. » Astruit idem Serapio. Pint.

29. *Odore somnum quæsisse.* Etiam pulvino subjecta mandragoræ mala somnum moliri, nonnulli censent, teste Celso, III, 18. Hard.

30. *Bibitur et pro elleboro.* Succus duobus obolis ex mulso potus, ut veratrum, vomitione atram bilem pituitamque educit : largiore potu interficit. Diosc. Vide Theophrast. Hist. lib. IX, cap. 10.

31. *Efficacius elleborum ad vomitiones, et ad,* etc. Diosc. IV, 150 : Καθαίρει δὲ δι' ἐμέτων, ἄγων ποικίλα. Elleborum porro candidum intellige. Hard.

1 XCV. Cicuta[1] quoque venenum est, publica Atheniensium pœna invisa[2], ad multa tamen usus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem et viridis estur a plerisque[3] et in patinis. Lævis hic et geniculatus, ut calami,

XCV. 1. *Cicuta*. Publica dicitur, quod cicuta publice Athenis custodiretur ad sontium pœnas : teste Joh. Tzetze Histor. Chil. VIII, Hist. 181, v. 238, ubi κώνειον δημόσιον appellat. Seneca epist. 13, p. 186 : « Cicuta magnum Socratem fecit, » quem, hausto cicutæ veneno, obiisse Laertius refert, II. Nec Atheniensium modo, sed et Massiliensium publica pœna hæc fuit, teste Val. Max. II, 6. Gallis, *ciguë*, Græcis, κώνειον. Genera in horto Regio octo vidimus. Hard. — Κώνειον Dioscor. IV, 79; nobis eodem nomine *Conium maculatum* (*Pentand. digyn.* gen. 685 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in agris ruderatis. Ed.

2. *Pœna invisa*. Apud Massilienses et Ceos, venenum cicuta temperatum publice custoditur, idque datur iis qui justas causas exhibent, propter quas mors sit expetenda. Sunt autem fere nimis adversæ fortunæ ærumnæ, vel prosperæ blanditiæ : idque ne vel illa perseveret, vel hæc destituat. Valer. sup. loc. citat. Menander apud Strabonem lib. IX : Καλὸν Κίων τὸ νόμιμόν ἐστι, Φανία· ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Brod. lib. II, cap. 27. Dal.

3. *Estur a plerisque et in patinis*. Esu cicutæ, quæ apii hortensis specie incautum fefellerat, ego quemdam novi ad extremum usque vitæ dementem factum. Dal. — *Caulis autem et viridis estur*, etc. Gravia ac miranda sane symptomata legere est apud Kircherum, Tract. de Peste, in duobus religiosis viris, qui, foliorum simimilitudine decepti, *Conii maculati* radices, pro *Apii petroselini* (*persil*) radicibus esitaverant. Vix enim in ventriculo descenderat cibus, statim virulentam ac mortiferam suam virtutem explicat : caput utriusque tam horrendis fuliginum exhalationibus opplevit, ut, uterque protinus mente captus, alter in vicinum lacum se præcipitaverit, in anatem se transmutatum existimans; alter, omnibus spoliatis disruptisque vestibus, in publicum prorumpens, nihil nisi flumen ad intestini incendii violentiam exstinguendam appetens, sine aquis vivere non posse clamaret. Paulo post totum corpus livore perfusum apparuit : tandem, diversis admotis remediis, mortem quidem effugerunt; sed paralytico membrorum tremore afflicti, non nisi languidam et miseram vitam per triennium adhuc protraxerunt : denique ambo summis doloribus cruciati, exstincti sunt. Unde conjicere licet Cicutam Offic. seu *Conium maculatum*, non naturæ esse adeo frigidæ, sicut nonnulli putaverunt. Conf. Geoffr. Mat. med. t. III, p. 325. Non autem confundendum *Conium maculatum*, seu Cicuta major Officinarum, cum *Cicuta virosa*, quæ et Officin. Cicuta minor, sed viribus priori longe debilior est, quan-

nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus : folia coriandri teneriora, gravi odoratu : semen aneso crassius : radix concava, nullius usus. Semini et foliis refrigeratoria vis[4] : quos enecat[5], incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio[6] est, priusquam perveniat[7] 2
ad vitalia, vini natura excalfactoria: sed in vino pota, irremediabilis existimatur. Succus exprimitur foliis[8] floribusque, tunc enim maxime tempestivus[9] est. Semine trito expressus, et sole densatus in pastillos, necat sanguine[10] spissando. Hæc altera vis[11] : et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent. Ad resolvenda[12] medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Præcipuus tamen ad cohibendas epiphoras æstivas[13], oculorumque dolores sedandos circumlitus. Miscetur collyriis[14], et alios omnes rheumatismos cohibet.

quam *Con. maculato* s. Cicutæ majori sæpe substituitur. Ed.

4. *Refrigeratoria vis.* Dioscorid. lib. IV, cap. 79. Hard.

5. *Quæ si enecat* (sic prius). In veteri codice « sic et necat. » Quid si legas, *quos enecat*. Pint. — *Quos enecat, incipiunt algere ab extrem.* Dioscor. in Alex. cap. 11. Scrib. Larg. Comp. clxxix : « Cicutam ergo potam caligo, mentisque alienatio, et artuum gelatio insequitur: ultimoque præfocantur, qui eam sumpserunt, nihilque sentiunt. » H.

6. *Remedio.* Diosc. IV, 79, et in Alex. cap. 11. Vide quæ diximus XXIII, 23. Hard.

7. *Perveniat.* Gron. et Al. ante Hard. *perveniatur*. Ed.

8. *Succus exprimitur foliis.* Diosc. IV, 79. Hard.

9. *Tunc enim maxime tempest. est.* Priusquam semina siccescant, inquit Diosc. l. c. πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι τὸ σπέρμα. H. — Ch. *melior est*. Ed.

10. *Sanguine.* Vel *sanguinem*. Plinium magis forma loquendi prior sapit. Rem quoque tradit Ælianus Hist. Anim. IV, 23. Hard.

11. *Hæc altera vis.* Eadem prorsus vis est, quam supra dixit, refrigeratoriam. Dal.

12. *Ad resolvenda medicamenta.* Id est, ad exsolvendam medicamentorum acrium vim, usus est illius aqua dissoluti, ut opii. Dal. — *Ad resolvenda.* Ad diluenda. Sic ipse de peucedani succo, cap. 70 : « Resolvitur, inquit, amygdalis aut ruta. » *Dilui* dixit, cap. 91. H.

13. *Ad cohib. epiphoras æstivas.* Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. XIV, extrita modo voce *æstivas*. Hard.

14. *Miscetur collyriis.* Dioscorid. IV, 79, τοῖς ἀνωδύνοις κολλυρίοις, « collyriis quæ dolorem minuunt, admiscetur. » Hard.

3 Folia quoque tumorem omnem, doloremque, et epiphoras sedant. Anaxilaus auctor est, mammas[15] a virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita exstinguit, Veneremque[16] testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem præceperimus. Maxima vis[17] natæ Susis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ[18], Asiaticæ. In Græcia vero[19] Megaricæ, deinde Atticæ.

15. *Mammas.* Diosc. l. c. Καὶ γάλα σβέννυσι, μαστούς τε ἐν παρθενίᾳ κωλύει αὔξεσθαι, καὶ διδύμους ἀτρόφους ποιεῖ ἐπὶ παιδίων. « Lac exstinguit, et mammas virginum crescere non patitur : ac puerorum testes nutrimento defectos ita reddit, ut intabescant. » Hard. — *Semper staturas.* Cicutæ succus, vel herba ipsa trita, aut cum decocto imposita, mammarum incrementum coercet, duras et parvas reddit, auctore Ettmullero : verum hanc applicationem temerariam et periculo plenam plures, nec immerito, ut opinamur, existimant. Sunt tamen qui non inepte ad nimium lactis proventum, aut lactis coagulationem, puerperarum mammis plantam variis modis temperatam applicent. Sed caute semper tali remedio utendum censemus. Cf. Geoff. loc. cit. Ed.

16. *Veneremque.* Diosc. IV, 79: Παρίησι δὲ καὶ αἰδοῖα καταπλασθέντα. « Genitalia illitu effeta, languidioraque reddit. » Atheniensium ἱεροφάντας sacerdotes cicutæ sorbitione solitos castrari, ac viros esse desinere, usque ad sua tempora scribit Hieronymus contra Jovin. I. Marc. Emp. cap. XXXIII, p. 231: « Ut eunuchum sine ferro facias, radices cicutæ ex aceto teres, et inde testiculos spississime illines... hoc quantum tenerioribus infantibus feceris, eventu effaciore proveniet. » Hard.

17. *Maxima vis natæ*, etc. Cornarius legendum putat, « Maxima vis natæ finibus Parthorum : » quoniam Susa fuerit urbs non Parthiæ, sed media inter Persiam et Babyloniam. Dal. — *Maxima.* Ad venenum accommodatissimam censet esse cicutam e Susis, Thrasias Mantinensis, apud Theophr. Hist. 17, ἐκ Σουσῶν, quæ urbs fuit imperii Parthici. Hard.

18. *Mox Laconicæ, Creticæ.* Dioscor. loc. cit. Hard.

19. *In Græcia vero*, etc. In Peloponneso Laconicus ager censetur, non in Græcia proprie dicta : nam, ut Plinius ait, IV, 11 : « Ab isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica. . . Attingit isthmum parte sui, quæ Megaris appellatur, etc. » Non vidit hoc vir alioqui eruditus, qui trajectione verborum locum hunc laborare censuit, quem contra omnium exemplarium fidem, atque adeo contra Plinii sententiam sic immutat : « Maxima vis natæ Susis Parthorum, mox Asiaticæ. In Græcia vero Laconicæ, Creticæ, Megaricæ, deinde Atticæ. »

XCVI. Crethmos agrios[1] gramias[2] tollit oculorum 1
impositus, tumorem quoque polenta addita.

XCVII. Nascitur vulgo molybdæna[1], id est, plumbago, 1
etiam in arvo, folia lapathi[2], crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plumbum[3] (quod est genus vitii) ex oculo tollitur.

XCVIII. Capnos prima[1], quam pedes gallinaceos[2] vo- 1

XCVI. 1. *Crethmos agrios.* Galeno de Fac. simpl. med. VII, p. 196, Κρῆθμον vocatur. Κρίθμον Dioscoridi, II, 157, foliis portulacæ, in petrosis maritimisque nascens. Non est igitur feniculum marinum, quod vulgus in Gallia vocat, *crête marine*, vel *fenouil marin*, quod herbariis fere hactenus placuisse video : sed portulaca marina potius, halimi vulgaris nomine picta a Matthiolo in Dioscor. I, p. 160; a Lobelio in Obss. pag. 213. Hard. — Κρίθμον Dioscor. l. c. nobis est eodem nomine *Crithmum maritimum* (*Pentand. digyn.* gen. 690 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat ad maris littora. Ed.

2. *Gramias.* Hoc est oculorum pituitas, quæ palpebras veluti conglutinant. Festus : « Gramiæ oculorum sunt vitia, quas alii glamas vocant. » Nonius : « Gramia, pituitæ oculorum. » Cæcilius : « Gramiosis oculis ipsa, atratis dentibus. » Græcis est λήμη seu γλήμη. Nostris, *chassie.* Hard.

XCVII. 1. *Nascitur vulgo mol.* Μολύβδαινα, quæ vox plumbaginem sonat. Hæc lepidium quoque, cum dentelariæ cognomine, seu dentariæ, appellatur. Pingitur a Clusio Hist. Rar. pl. V, 124; a Lobelio in Advv. p. 136. Crescit in Romano et Monspeliensi agro juxta sepes et sata. Vidimus in horto Regio. Romæ, *erba di S. Antonio*, appellatur : in Marsis, *coligillo*, in Illyrico, *cucurida*, ut testatur Anguillara, Part. XII, p. 211. Hard. — *Molybdæna, id est, plumbago.* Eodem nomine nobis dicitur *Plumbago europæa* (*Pentand. monogyn.* gen. 406 Pers. *Plumbagin.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Italia, Illyria, Sicilia, Peruvia : planta tinctoria videtur. Eamdem *Tripolii* nomine tractabit Noster lib. seq. c. 22. Ed.

2. *Folia lapathi.* Brot. ex codd. Regg. et ed. pr. *folio lapathi.* Ed.

3. *Plumbum.* Quod Plinio *plumbum*, hoc Festo *ampullas esse plumbeas* arbitror, quas et calces vocat : hoc est, lividas in palpebris maculas. Hard.

XCVIII. 1. *Capnos prima.* Aristolochia rotunda Fuchsii. Dal. — *Capnos.* Delineatur hæc a Dodonæo, pag. 60, ubi fumariam alteram vocat. Hard.

2. *Prima, quam pedes gallinaceos.* Nobis est *Corydalis bulbosa* (*Fumaria* Linn. *Diadelph. hexand.* gen. 1658 Pers. *Papaverac.* Juss.). Aristolochia fabacea Officin. Linn. Mat. med. pag. 199, ed. Schreber. nisi hæc sit potius *Corydalis fabacea* Willd. Bulbosa in nemoribus umbrosis Galliæ et Europæ meridionalis. Ed.

cant, nascens in parietinis et sepibus, ramis tenuissimis sparsisque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit : itaque in medicamenta oculorum additur.

1 XCIX. Similis et nomine, et effectu[1], sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis et segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationemque, ceu fumus : unde nomen[2]. Eadem evulsas palpebras renasci prohibet[3].

1 C. Acoron iridis folia habet[1], angustiora tantum, et longiore pediculo, radices nigras, minusque venosas : cætero et has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles[2]. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Colchide[3] juxta Phasin amnem, et

XCIX. 1. *Similis et nomine, et effectu.* Diosc. IV, 110, hæc fere totidem verbis. Καπνὸς ; βοτάνιόν ἐςι θαμνοειδὲς, etc. Galen. quoque de Fac. simpl. med. VII, pag. 184 : Κάπνιος, οἱ δὲ καπνόν. Hanc officinæ fumariam vocant: vulgus *fumeterre.* Pingitur a Dodonæo, p. 59. Vidimus in horto Regio. H. — *Capnos fruticosa*, etc. Nobis item *Fumaria officinalis* (*Diadelph. Hexand.* gen. 1659 Pers. *Papaver.* Juss.). Habitat in Europæ agris, cultis. Externe fumariæ succus, oculis inditus, caliginem discutere vulgo creditur. Idem succus, in quo gummi solutum fuit, oculis illitus, præcavet duplicaturam ciliorum. Geoffræus Mat. med. tom. III, p. 502. Ed.

2. *Unde nomen.* Καπνὸς enim fumum græce sonat. Hard.

3. *Palpebras renasci prohibet.* Dioscor. l. c. et Marc. Emp. cap. VIII, p. 70. Hard.

C. 1. *Acoron iridis folia habet.* Sic MSS. omnes, non *acoros* (ut Gron. et Al.) Tamen auctori libri de Simpl. med. ad Patern. t. XIII Opp. Galeni, p. 986, *acorus* nuncupatur. At Diosc. I, 2 : Ἄκορον τὰ μὲν φύλλα ἔχει ἐμφερῆ ἴριδι, ςενώτερα δὲ, καὶ τὰς ῥίζας οὐκ ἀνομοίους, etc. Quum iridem audis, herbam intellige, de qua diximus XXI, 19. Acorum legitimum in Syria Aleppi nasci, quale a Plinio describitur, ait Anguillara, Part. I, p. 19. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. II, pag. 231. Vidimus in horto Regio. Calamus est aromaticus officinarum. H. — Nobis eodem nomine *Acorus calamus* (*Hexand. monogyn.* gen. 839 Pers. *Aroid.* Juss.), variet. 6. Habitat in India orientali, Brasilia. Conf. lib. XII, c. 48. Ed.

2. *Ructu faciles.* Ructum facilem cient. Hard.

3. *Sed primæ in Colchide.* Prima his palma, præcipuaque commendatio. Hard.

ubicumque in aquosis. Recentibus virus majus[4], quam vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis[5]. Necnon inveniuntur[6], qui oxymyrsinæ radicem acoron[7] vocant, ideoque quidam hanc acoron agrium vocare malunt. Vis ei ad[8] calfaciendum, extenuandumque efficax : contra suffusiones et caligines oculorum succo ejusdem poto, contraque serpentes.

CI. Cotyledon[1] parvula herba, cauliculo tenero pusillo, 1
pingui folio et concavo, ut coxendices[2] : nascitur in maritimis petrosisque, viridis, radice olivæ modo rotunda:

4. *Recentibus virus majus.* Odor multo gravior. Ita MSS. Regg. etc. editique libri. Hard.

5. *Digitalibus frustis.* Concisa radice in orbiculos digiti crassitudine. Hard.

6. *Necnon inveniuntur*, etc. Vide quæ diximus XV, 7. Causa cur hæc appellatio oxymyrsinæ quoque tribuatur, hæc est, quod radices acori modo geniculatas habet. H. — Oxymyrsine nobis est *Ruscus aculeatus*, de quo alias diximus. Ed.

7. *Acaron* (sic prius). Legendum videtur *acoron*, non *acaron*. Eadem menda post paulo corrigenda. Scriptus tamen codex non *acaron agrion* aut *acaron* habet, sed *acarion*, ut sit sensus : quosdam ad differentiam inter herbam et radicem, malle radicem *acorion* appellare forma diminutiva. Pint.

8. *Vis ei ad calfaciendum.* Hæc totidem verbis Diosc. I, 2. Hard.

CI. 1. *Cotyledon.* Diosc. totidem verbis, IV, 92 : Κοτυληδὼν, etc. Umbilicum Veneris nunc herbarii appellitant. Pingitur a Dodonæo p. 131. Vidimus in horto Regio. H. — *Cotyledon.* Nobis eodem nomine est *Cotyledon Umbilicus* (*Decand. pentagyn.* gen. 1138 Pers. *Crassulac.* Juss.). Habitat in Gallia, Hispania. Cf. Bellon. Obss. I, 53. Κοτυληδὼν Hippocr. eadem Sprengelio videtur cum *Saxifraga Cotyledone* (*Saxifr. pyramidali ? Decand. digyn.* gen. 1111 Pers. *Saxifrag.* Juss.). Habitat in Alpibus, etc. Conf. Hist. Rei herb. I, 42. Ed.

2. *Ut coxendices.* Diosc. loc. cit. Φύλλον ἔχει ὥσπερ ὀξύβαφον, *instar acetabuli.* Acetabulum, ut diximus IX, 46, vasculum est forma rotunda, nulla marginis latitudine, paulatim se undique contrahens, et sic descendens ad imum. Eadem forma cotyla quoque fuisse deprehenditur : unde κοτυληδόνας Græci ea denominarunt, quæ cavam illam decrescentis subinde rotunditatis speciem æmulabantur. Quin et in coxendice, qua inferius cruris os superiori inseritur, ob eamdem cavi orbis figuram, cotyledonis vox auditur : rursusque in herba ista, cujus circumducta in orbem folia, sensim calycis effigie quadam descendentia in cavum desinunt. Ex qua similitudine Romani eam umbilicum Veneris appellarunt. Hard.

oculis medetur succo[3]. Est aliud genus[4] ejusdem, sordidis foliis[5], latioribus densioribusque circa radicem velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Usus ejus ad eadem[6], quæ iris.

1 CII. Aizoi[1] duo genera. Majus[2] in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui[3] buphthalmum vocant, alii zoophthalmon, alii stergethron, quod amatoriis[4] conveniat : alii

3. *Oculis medetur succo.* Φίμοις, non ὀφθαλμοῖς. Diosc. Dal.

4. *Est aliud genus.* Describitur illud totidem fere verbis a Diosc. IV, 93. H. — *Aliud.* Brot. est Sedum majus, montanum, dentatis foliis, C. Bauh. Nobis vero *Cotyledon serrata.* Habitat in Creta, Sibiria, etc. Cotyledonis utriusque apud neotericos usus in medicina exolevit. Ed.

5. *Sordidis foliis.* Ob pinguitudinem : quare alii, ut Dioscorides, λιπαρὰ φύλλα; alii, quos Plinius sequitur, ῥυπαρὰ dixere. Hard.

6. *Usus ejus ad eadem*, etc. Ita libri vulgati. At MS. Reg. 1, « ad eademque inrivi. Aizio, etc.» Reg. 2, « ad eadem quæ iridi. » Vetus cod. Dal. *iridis.* In Colb. 3, « quæ lyridi. » Malim, si faveant aliqui alii codices, « quæ prioris. » Vel certe, trajectis voculis, « Usus ejus ad eadem quæ aizoi. Hujus duo genera. » Diosc. enim IV, 92, ubi de cotyledone disserit : Ποιεῖ δὲ, inquit, πρὸς ἃ καὶ τὸ ἀείζωον. «Usus ejus ad eadem, quæ sempervivi. » Nam quod Salmasius in Solin. p. 705, legit, « ad eadem quæ majoris aizoi. Duo genera : » et longius id recedit a vestigiis antiquorum exemplarium, et abruptam facit orationem, quæ quo ista pertineant verba, *Duo genera : majus in*, etc. pònit in ambiguo. Hard.

CII. 1. *Aizoi.* Vox ea ἀείζωον sempervivum sonat. H. — *Aizoi.* Gron. *aeizoi*, et sic ubique. Ed.

2. *Majus.* Orib. XI, p. 187. H. — *Majus.* Nobis est *Sempervivum tectorum* (*Dodecand. dodecag.* gen. 1197 Pers. *Crassulac.* Juss.); nostris, *joubarbe.* Habitat in tectis, et collibus ad rupes. *Semp. arboreum*, quod in Cephalonia insula *anastasiæ* nomine veniat, intelligit Anguillar. 277. Vim refrigerantem, adstringentem, sempervivo nostrates etiam tribuunt. Ed.

3. *Quod aliqui*, etc. Dioscor. in Noth. p. 468 : Ἀείζωον τὸ μέγα, οἱ δὲ ἀειθαλὲς, οἱ δὲ ἀμβρόσιον, οἱ δὲ χρυσόσπερμον, οἱ δὲ ζωόφθαλμον, οἱ δὲ βούφθαλμον, οἱ δὲ στέργηθρον, οἱ δὲ αἰώνιον... Ῥωμαῖοι, Ἴσβις κάουλις. Sedum majus vulgare est, pictum a Clusio Hist. Rar. plant. IV, p. 63. Vidimus in horto Regio. Βούφθαλμον, oculum bovis sonat : ζωόφθαλμον, oculum vivum : στέργηθρον, philtrum amatorium, a στέργω, *amo* : ὑπόγειον, in subgrundiis nascens : sunt enim γεῖσα subgrundia, hoc est, partes tecti prominentes, quibus stillicidia a parietibus arcentur. Vide Apul. cap. cxxiii. Hard.

4. *Amatoriis.* Amatoria pocula, veneficiaque, quibus ad amorem induci homines arbitrantur, Græci

hypogeson, quoniam in subgrundiis fere nascitur. Sunt qui ambrosiam potius vocant[5], et qui amerimnon : Itali sedum magnum[6], aut oculum, aut digitellum. Alterum[7] minusculum, quod erithales[8] vocant, alii trithales, quia ter floreat: alii chrysothales, aliqui isoetes : sed aizoum utrumque, quoniam viret semper, aliqui sempervivum.
Majus cubiti altitudinem[9] excedit, crassitudine plusquam 2
pollicari. Folia[10] cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, larga succo, latitudine pollicari, alia in terram convexa[11], alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris[12] parietinisque nascitur, et tegulis : fruticosum a radice, et foliosum usque[13] ad cacumén : foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule : radix inutilis.

fere φίλτρα, et φιλτρόποτα nuncupant, teste Cæl. Aur. I, 5. Horatius *desiderii pocula* vocat. HARD.

5. *Sunt qui ambrosiam potius vocant*, etc. Ἀμβροσίαν quasi divinam et immortalem : unde et Θεοβρότιον minus sedum appellatur in Noth. Diosc. pag. 486. Ἀμέριμνον quasi curas sedantem. HARD.

6. *Sedum magnum*. Sedum, inquit Festus, alii sadum appellant, herbam, quam Opilius Aurelius sesuvium vocari ait, eamque in tegulis seri, nec quamobrem id fiat, indicat. DAL.

7. *Alterum*. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 202. Vidimus in horto Regio. H. — *Alterum minusculum*. Nobis, auctore Sprengelio, est *Sedum altissimum* (*Decand. pentagyn.* gen. 1139 Pers. *Crassulac.* Juss.); seu *Sempervivum sediforme* Jacquin. Hort. Vindobon. I, tit. 81. Habitat in Europa meridionali. Nonnulli *Sedum acre* habent, ut Guettard. Brot. etc. minus bene. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. tom. I, p. 176. ED.

8. *Quod erithales*. Ἐριθαλὲς, vere florens. Χρυσοθαλὲς, aureo flore comans: ἰσοετὲς, per totum annum sui simile, hoc est, semper virens. H.

9. *Majus cubiti altitud.* Dioscor. totidem verbis, IV, 89. HARD.

10. *Folia*. Diosc. plane ad verbum loc. cit. Φύλλα λιπαρὰ, μέγεθος δακτύλου μεγάλου, γλωσσοειδῆ κατὰ τὸ ἄκρον, « extremo cacumine linguæ similia, etc. » HARD.

11. *Alia in terram convexa*. Nempe infima : quæ vero sunt in capite, ita sunt conferta, adductaque invicem, ut orbiculato ambitu effigiem oculi repræsentent : Καὶ τὰ μὲν κατωτέρω τῶν φύλλων ὑπτιούμενα, τὰ δὲ κατὰ τὴν κεφαλὴν προσεσταλμένα ἐπ' ἄλληλα, κύκλον ὀφθαλμοειδῆ περιγράφοντα. Diosc. loc. cit. H.

12. *Quod minus est, in muris*, etc. Diosc. IV, 90. HARD.

13. *Foliosum usque*. Sic Diosc. et Chiffl. *sursum usque* Gronov. et Al. ante Hard. ED.

1 CIII. Huic similis est[1], quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis latioribus foliis, breviori cacumine. Nascitur in petris, et colligitur cibi causa. Omnium harum vis eadem[2], refrigerare[3] et adstringere. Medentur epiphoris[4] folia imposita, vel succus inunctis. Purgat[5] enim hulcera oculorum, expletque, et ad cicatricem perducit : palpebras deglutinat. Eædem capitis doloribus[6] medentur, succo vel folio temporibus illitis. Adversantur[7] phalangiorum ictibus : aconito vero[8] majus aizoum præcipue. A scorpionibus[9] quoque habentem id
2 feriri negant. Medentur et aurium dolori. Item succus

CIII. 1. *Huic similis est*, etc. Hæc crassula minor officinarum, eademque vermicularis, a similitudine foliorum cum vermiculis, et illecebra major appellata a Lobelio, a quo delineatur accurate in Obss. p. 205, et Advv. pag. 162. Dioscor. IV, 91 : Δοκεῖ δὲ εἶναι καὶ τρίτον εἶδος ἀειζώου, ὃ ἔνιοι ἀνδράχνην ἀγρίαν ἢ τηλέφιον ἐκάλεσαν, Ῥωμαῖοι δὲ ἰλλέκεβραν. Ἔχει δὲ αὕτη παχύτερα τὰ φυλλάρια πρὸς τὰ τῆς ἀνδράχνης καὶ δασέα. Φύεται ἐν πέτραις. « Pusillis foliis, crassiusculis, ad portulacæ similitudinem, ac densis. » Ἀνδράχνη ἀγρία portulacam agrestem sonat : alii ἀνδράχλην scribunt, ut in Indice, *andrachle agria*. H. — Broterio est Sedum minus, teretifolium, album, C. Bauh. nobis vero *Sedum stellatum*. Habitat in Gallia, Helvetia, Italia, etc. Quod Noster adjicit, « colligitur cibi causa, » non ad hanc speciem certe pertinet, cui vis caustica inest et subcorrosiva. Ed.

2. *Omnium harum vis eadem*. Priorum quidem duarum, sed non tertiæ, quæ calfacit, acris est, exhulcerat. Dal. — *Omnium*. De aizoo majore ac minore scribit Dioscor. IV, 89 seq. De illecebra abit in partes contrarias. Verum Apuleius a Plinio facit, cap. 103 : « A Græcis, inquit, dicitur andrachne... Latine portulacam... alii illecebram... Frigidæ virtutis, atque redarguentis, » hoc est, adstringentis. » Hard.

3. *Refrigerare*. Gron. et Al. ante Hard. *perfrigerare*. Ed.

4. *Medentur epiphoris*. Diosc. IV, 89, etiam et lippitudinibus a sanguine obortis utiliter inungi scribit. Hard.

5. *Purgat*, etc. Gron. et Al. ante Hard. *purgant*, *explent*, etc. multitudinis numero. Ed.

6. *Eædem capitis doloribus*. Diosc. loc. cit. Hard.

7. *Adversantur*. Dioscor. l. c. H.

8. *Aconito vero majus*. Dioscor. Εὐπ. II, 127 : Ἰδίως δὲ πρὸς ἀκόνιτον ἁρμόζει, ἀειζώου τοῦ μείζονος ἄνθεα μετ' οἴνου. « Privatim vero adversus haustum aconitum conferunt, sedi majoris flores cum vino. »

9. *A scorpionibus*. Demorsis a scorpione opitulari sempervivum scribit Diosc. Εὐπ. II, 121. H.

inunctus hyoscyami[10] modice : item achilleæ, et minoris centaurii[11], et plantaginis : peucedani cum rosaceo et meconio : acori succus cum rosa. Omnis[12] autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, et cum medulla cervina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteo[13] colatus, mox in sole densatus, et quum opus sit, rosaceo dilutus et calefactus, parotidas sanat. Verbenaca[14] quoque: item plantago[15] : item sideritis, cum axungia vetere.

CIV. Narium ozænas[1] emendat aristolochia cum cypero. 1

CV. Dentibus remedio sunt panacis radix[1] comman- 1
ducata, præcipue chironiæ, item succus collutis : radix hyoscyami ex aceto manducata, item polemoniæ[2]. Com-

10. *Succus inunctus hyoscyami.* Et hunc et commendat Dioscor. IV, 70, πρὸς ὠταλγίαν. Hard.

11. *Et minoris centaurii.* Centaurii decoctum ex aceto, peucedanique succum, instillatum auri, illapsa educere animalcula scribit Dioscor. Εὐπ. I, 67. Fractis auribus opitulari plantaginis succum, idem monet, 58. Hard.

12. *Omnis.* Omnis succus prius calefactus strigili infunditur. Strigilis proprie instrumentum ferreum fuit, ad corporis sordes, sudoremque detergendum : fiebat autem ex argento, auro, ferro. De eo plura dicemus XXIX, 19. H. — *Strigili.* Τῷ ὠτεγχύτῃ. Dal.

13. *Linteo.* Gronov. *linteolo*, et mox *opus est*, non *opus sit*. Ed.

14. *Verbenaca.* Marcell. Emp. cap. xv, p. 107 : « Herba verbena cum plantagine in ore contrita, adjecto modico salis, pro emplastro apposita, parotidas mire discutit. » Sic et Apul. cap. III, tit. 2 : « Ad hulcera et parotidas. » Hard.

15. *Item plantago.* Diosc. Εὐπ. I, 31, pag. 148. Plin. Valer. I, 13, de parotidum curatione : « Plantago cum vetere axungia persanat. » Apul. similiter, cap. 1, t. 20 : « Ad parotidas : Plantago cum axungia vetere pisata et imposita sanat. » H.

CIV. 1. *Narium ozænas emendat.* Marc. Emp. cap. x, p. 86 : « Succum ederæ, inquit, et aristolochiam, et cyperum, et draconteæ semen, et melilotum, æquis mensuris contere, ac naribus infunde : quo facto non solum fœtorem, sed etiam carcinoma narium curabis. »

CV. 1. *Panacis rad. commanducata.* Marc. Emp. cap. XII, p. 91, radicem, semen, succum, ad dentium dolores sedandos commendat. De radice privatim Apul. cap. IV, de symphoniaca, t. 3. Hard. — *Hyoscyami.* Non radicem comedi, sed nidorem e semine excipi ore nonnulli ex recentioribus præceperunt contra dentium dolorem. Confer Geoffr. Mat. med. t. III, p. 604. Ed.

2. *Item polemoniæ.* Dioscor. IV,

manducantur[3] et plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia[4], vel si sanguine gingivæ putrescant[5]. Semen ejusdem apostemata, et collectiones gingivarum sanat. Et aristolochia[6] gingivas dentesque confirmat. Verbenaca cum radice commanducata, et decocta
2 ex vino aut aceto succus collutus. Item quinquefolii[7] radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Prius vero quam decoquantur, aqua marina aut salsa lavantur: decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolii fricare malunt. Et verbasci radix[8] decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo[9] colluuntur, et peucedani[10] succo, cum meconio: vel radicum anagallidis[11] magis feminæ succo, ab altera nare, quam doleat, infuso.

8 : Παύει δὲ καὶ ὀδονταλγίας διαμασσωμένη. « Dentium quoque dolores commanducata mitigat. » Ed.

3. *Commanducantur.* Plin. Valer. I, 36; Marc. Emp. cap. XII, p. 95, et Diosc. II, 153. Hard.

4. *Et folia sunt utilia.* Diosc. II, 143 : Καὶ πρὸς οὖλα αἱμασσόμενα, καὶ πρὸς αἷμα ἀνάγοντας πινόμενος. « Prodest foliorum succus et sanguinantibus gingivis, et sanguinem superne rejicientibus. » Hard.

5. *Putrescant.* Addunt Gron. et Al. ante Harduin. « vel sanguinis sit rejectio. » Ed.

6. *Et aristolochia.* Diosc. III, 6 : Σμήχει δὲ καὶ οὖλα καὶ ὀδόντας. « Gingivas et dentes extergit. » Plin. Valer. I, 37 : « Aristolochiam tusam in pulverem dentibus laxatis injicies, confirmat. » Hard.

7. *Item quinquefolii.* Ejus nempe in quo fraga nascuntur, de quo cap. 62. Marcell. Emp. cap. XII, pag. 93 : « Quinquefolium in quo fraga nascuntur, colluetur ex aqua marina, deinde ad tertias decoquitur, ex vino aut aceto, idque in ore diutius continetur : etiam exustæ ejus herbæ cinis prodest, si eo dentes infricentur. » Habet hoc quoque Plin. Val. I, 36. E Græcis Diosc. IV, 42. Cum his Cels. VI, 9 : « De dentium dolore ; Hujus rei causa quinquefolii radix in vino mixto recte coquitur, etc. H. — *Quinquefolii.* Immo ejus quod *Tormentillam erectam* vocari sup. diximus, cap. 62 : nam ad Quinquefolium fragiferum, seu *Potentillam rupestrem*, nequaquam respicere opus est. Ed.

8. *Et verbasci radix.* Diosc. IV, 104. Hard.

9. *Hyssopo.* Plin. Val. I, 36, et Diosc. III, 30. Hard.

10. *Et peucedani.* Peucedani succus ad dentium dolorem mitigandum, dentium cavis utiliter inditur, inquit Diosc. III, 92. Vide et Scrib. Larg. Comp. LVI. Hard.

11. *Vel radicum anagallidis.* Naribus infusus is succus dolorem dentium lenit, si in narem dolenti

CVI. Erigeron a nostris vocatur senecio[1]. Hanc si ferro circumscriptam effodiat aliquis, tangatque ea dentem, et alternis ter despuat, ac reponat in eumdem locum, ita ut vivat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba[2] est trixaginis specie et mollitia, cauliculis subrubicundis[3]. Nascitur et in tegulis, et in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia vere canescit[4]. Caput ejus numerosa[5] dividitur lanugine, qualis est spinæ[6], inter divisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alii pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alii erucæ foliis esse[7] dixerunt, alii roboris[8], sed minoribus multo. Radice alii supervacua[9], alii nervis utili, alii potu[10] stran- 1

denti oppositam immissus fuerit, Diosc. II, 209. Hard.

CVI. 1. *Erigeron a nostris vocatur senecio.* Ἠριγέρων Diosc. lib. IV, cap. 97. Nostris, *seneçon*. Genera quatuor pingit Dodonæus, p. 630, quorum priora tria in Horto regio vidimus. Hard. — Ἠριγέρων Diosc. loc. laud. Nobis est *Senecio Jacobæa* (*Syngenes. superfl.* gen. 1853 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in pascuis humentibus; etiamnunc in usum medicum nonnumquam venit. Cf. Geoff. Mat. med. lib. III, cap. 617. Ἠριγέρων Theophrast. Hist. lib. VII, cap. 8, nihil aliud quam *Senecio vulgaris*, in cultis non infrequens. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 102, 188. Ed.

2. *Herba.* Ita fere senecionem describit Dioscorid. loc. cit. H.

3. *Cauliculis subrubicundis.* Gron. et Al. una voce addita, *caul. subrubic. nascitur.* Ed.

4. *Quia vere canescit.* Quasi ἦρι, vel ἔαρι γέρων, vere senex aut senescens. Vide Apul. c. LXXV. Hard.

5. *Caput ejus numerosa.* Flos luteus celeriter divisus in pappos abit, Dioscorid. Locum eum Plinius infeliciter expressit. Dal. — *Caput.* Id quod extuberat, in quo semen est et lanugo, ut in carduis fere, aliisque cernimus. Hard.

6. *Qualis est spinæ.* Acanthi vocabulo polysemo deceptus est Plinius. Dalec. — *Qualis.* Spina præsertim solstitialis, quæ a Dodonæo pingitur, p. 722, vel carduus, aut aliquid simile. Hard.

7. *Alii erucæ foliis esse dixerunt.* Ex horum numero est Diosc. lib. IV, cap. 97. Hard.

8. *Alii roboris.* Ex illorum judicio supra cum trixagine sive chamædry comparavit. Dal. — *Alii.* Qui nempe herbam esse voluerunt trixaginis similem, sive chamædryos, quæ cum quercu habet similitudinem aliquam. Hard.

9. *Radice alii supervacua.* Diosc. loc. cit. Ῥίζα ἄχρηστος. Hard.

10. *Alii potu strangulante.* Diosc. loc. cit. non radicem, sed pappos, lanuginemve erigerontis potu strangulare ait. Hard.

2 gulante. E diverso quidam regio morbo cum vino dederunt, et contra omnia vesicæ vitia : item cordis et jocineris. Renibus extrahere arenam dixere. Ischiadicis[11] drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinavere : torminibus quoque in passo utilissimam : præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentesque in hortis. Nec defuere qui et alterum genus facerent[12], nec quale esset, demonstrarent[13], contra serpentes in aqua bibendam edendamque comitialibus dantes. Nos eam romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo ejus cum croco et exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris : tosta cum mica salis, strumis.

1 CVII. Ephemeron folia habet lilii[1], sed minora, caulem parem[2], florem cæruleum, semen supervacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus præcipuam[3], concisam

11. *Ischiadicis.* Apul. cap. LXXV, tit. 5 : « Ad lumborum et coxarum dolores : Herba senecio per se trita, et jejuno in potu data, validissime prodesse fertur. » HARD.

12. *Alterum genus facerent.* Majus id est toto habitu, latioribus foliis, nigrioribus, contactu pinguibus, perinde ac si melle oblita forent : frequens nascitur in Allobrogum planitie subjecta castro dominorum DE BRIXIEU. DAL.

13. *Demonstrarent.* Sic et Chiffl. Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. *demonstrarunt.* ED.

CVII. 1. *Ephemeron folia habet lilii*, etc. Ita fere Dioscor. lib. IV, cap. 85 : Ἐφήμερον, φύλλα καὶ καυλὸν ὅμοια ἔχει κρίνῳ, λεπτότερα δὲ, ἄνθη λευκά... ῥίζα δὲ ὕπεστι δακτύλου πάχος μία, etc. Pingitur a Matthiolo in Dioscorid. lib. IV, p. 1111. Vidimus in Horto regio. HARD. — *Ephemeron.* Broterio est Ephemerum, quod aliqui silvestrem irin appellant, Casp. Bauhin. vel Polygonatum angustifolium, non ramosum, Ejusd. C. Bauhino ipsi Lysimachiæ species, Matthiolo *Lilium Martagon*, Fuchsio *Convallaria maialis*, Columnæ *Digitalis*, Cæsalpino *Convallaria verticillata*, etc. Ἐφήμερον Dioscorid. loc. laud. Sprengelio auctore, nobis est *Ornithogalum stachyoides* Rudbek. Camp. Elys. II, pag. 134, f. 3. Habitat in Europa australi, præsertim in Galliæ Narbonensis nemoribus. Ἐφήμερον Theophrast. lib. IX, cap. 16; Nicand. Theriac. 849, diversi generis est; idem nempe ac *Colchicum autumnale* (*Hexand. trigyn.* gen. 886 Pers. *Colchicac.* Juss.). Habitat in pratis humidioribus. ED.

2. *Caulem parem.* Liliaco cauli altitudine pari. HARD.

3. *Dent. præcipuam, concisam*, etc. Dioscorid. loc. cit. et Gal. de Fac.

in aceto, decoctamque, ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit : cavis[4] et exesis imprimitur. Chelidoniæ radix[5] ex aceto trita continetur ore. Erosis[6] veratrum nigrum imponitur : mobiles[7] utralibet decocta in aceto firmantur.

CVIII. Labrum Venereum[1] vocant in flumine nascen- 1
tem[2]. Est ei vermiculus[3], qui circa dentes necatur, aut cavis dentium cera includitur. Cavendum, ne avulsa herba terram tangat.

CIX. Ranunculum[1] vocamus, quem Græci batrachion. 1
Genera ejus quatuor : unum pinguioribus[2], quam corian-

simpl. med. lib. VI, pag. 175. H.

4. *Cavis.* Brot. ex MSS. Reg. et ed. princ. *in cavis.* Ed.

5. *Chelidoniæ radix ex aceto.* Dioscorid. lib. II, cap. 211. Hard.

6. *Erosis.* Dentium dolorem coctum cum aceto veratrum nigrum collutione mitigare scribit Dioscor. lib. IV, cap. 151. Hard.

7. *Mobiles.* Herba utralibet : chelidonia, veratrove. Hard.

CVIII. 1. *Labrum Venereum.* Δίψακος est Diosc. lib. III, cap. 13, cujus genera tria pingit Dodonæus, pag. 723, quæ nos in Horto regio vidimus. Gallis, *chardon à carder, ou de foulon.* Græcis perinde ac Latinis, Ἀφροδίτης λουτρόν. Hard. — Δίψακος Dioscorid. loc. citat. eodem nomine nobis est *Dipsacus fullonum* (*Tetrand. monogyn.* gen. 225 Pers. *Dipsac.* Juss.). Habitat in Europa meridionali, et apud nos in agris seritur; capitula nempe echinata ad pannos rudes depectendos utilia. Radicem et folia in usum medicum venire testatur Geoff. Mater. med. tom. III, pag. 406. Ed.

2. *In flumine nascentem.* Falsum hoc et a nemine proditum. Herba quidem alarum cavo sinu aquam pluviam continet, sed in fluviis minime gignitur. Dal. — *In flumine.* Juxta fluenta, in aquosis et humidis. Hard.

3. *Est ei vermiculus.* Hoc iterum repetit lib. XXVII, cap. 62, et lib. XXX, cap. 8. Hard.

CIX. 1. *Ranunculum.* Dioscorid. lib. II, cap. 206, βατράχιον. H. —

2. *Unum pinguioribus*, etc. Iisdem verbis Dioscorid. loc. citat. Florem luteum idem addit esse purpureum. Ranunculus est primus silvestris Dodonæi, pag. 433. — *Caule albo. Alto* scribi haud dubie multo est satius. Nam MSS. Reg. Colb. aliique, *alio*, non *albo*, præ se ferunt, et quod validius arbitror, Dioscorides, qui videtur ex Pliniano fonte hausisse, lib. II, cap. 206 : Καυλὸν δὲ οὐ παχὺν, scripsit, ὕψος δὲ ὅσον πήχεως. Et alias sane de caulis colore dicere nihil attinet. H. — Dioscor. loc. citat. ἔχει δὲ τὸ μὲν αὐτῶν φύλλα ὅμοια κορίῳ, πλατύτερα δὲ, etc. Hoc primum genus Sprengelio idem esse videtur ac *Ranunculus Seguieri* (*Po-*

dri, foliis, et ad latitudinem malvæ accedentibus, colore livido, caule albo, gracili, et radice alba: nascitur in limitibus humidis et opacis. Alterum foliosius[3], pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum[4] est, gravi odore, flore aureo. Quartum simile huic[5], flore luteo[6]. Omnibus vis caustica[7], si cruda folia imponantur:

lyand. polygyn. gen. 1363 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Conf. Histor. Rei herb. lib. I, cap. 178. Ed.

3. *Alterum foliosius*, etc. Ranunculus silvestris secundus Dodonæi, loc. cit. Hoc apiastrum illud, sive ut Dioscorides ait, loc. cit. agreste apium, σέλινον ἄγριον, quod antea indicavimus, lib. XX, cap. 45. Eademque herba Sardonia appellata, et Scelerata. Hard.—*Foliosius*, etc. Dioscor. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος... ἐντομὰς ἔχον πλείους τῶν φύλλων, etc. Nobis *Ranunculus hirsutus*, seu *Ran. Philonotis*, Ehrh. Habitat in humidis, et ad margines agrorum. Ed.

4. *Tertium minimum est*, etc. Dioscor. loc. cit. καὶ τρίτον σφόδρα μικρὸν, καὶ δύσοσμον (Dodonæus restituit εὔοσμον), τὸ ἄνθος χρυσῷ ὅμοιον. Est *Ranunculus repens*. Habitat in cultis, pratis, et pascuis humidis. Hæc species, aut *Ranunc. sceleratus*, certe est βατράχιον ἢ χρυσάνθεμον, Pseudo-Democrit. in Geopon. XII, 6. Conf. Sprengel. loc. supra laudat. Ed.

5. *Quartum simile huic*, etc. Ita sane libri omnes, tum impressi typis, tum etiam manu exarati: a quibus proinde desciscere, in tanta consensione, religio fuit. Haud dubio tamen in mendo locus hic cubat. Nam si Dioscoridem audimus, qui eadem ad verbum de quadrigemino batrachii genere recitat, l. II, c. 206, *flore lacteo*, legi præstabilius est: Καὶ τρίτον, inquit, σφόδρα μικρὸν καὶ δύσοσμον, τὸ ἄνθος χρυσῷ ὅμοιον. Καὶ τέταρτον ἐοικὸς τούτῳ, ἄνθος γαλακτίζον. Neque vero quid flos luteus ab aureo discrepet, satis oculi nostri dijudicant. Adde Apuleium, qui Plinii verba transcripsisse omnino videtur, cap. VIII de Scelerata: « Sunt ejus species quatuor: quarum altera cum foliis pinguibus, atque crassis et latis... Nascitur autem in stagnosis et umbrosis locis. Secunda est longioris thyrsi, et foliis hirtis cum incisuris, gustu acerrimis. Nascitur sæpe in Sardinia. Tertia et brevissima, tetri odoris, cum floribus aurosis. Quarta est cum floribus lacteis. » Et Oribasii interpres, lib. XI, f. 192, b, *flore lacteo* scripsit. Hard. — *Quartum.* Nobis *Ranunculus aconitifolius*; habitat in montibus ad rivos. Nostris vulgo, *bouton d'argent*. Referri item commode possit ad *R. platanifolium*; et hic in subalpinis crescit, minus frequens. Ed.

6. *Flore luteo*. Brot. ex Dioscor. loc. cit. *flore lacteo*. Ed.

7. *Omnibus vis caustica*. Dioscor. loc. cit. Galen. de Fac. simpl. med. lib. VI, pag. 163. Apul. cap. VIII, tit. 1: « Herbam sceleratam tusam cum axungia sine sale impones vulneri: excomedet putredinem, et si

pusulasque[8], ut ignis, faciunt. Ideo ad lepras[9] et psoras
cis utuntur, et ad tollenda stigmata; causticisque omnibus
miscent[10]. Alopeciis imponunt[11], celeriter removentes. Ra- 2
dix[12] in dolore commanducata diutius, rumpit dentes.
Eadem sicca[13] concisa, sternumentum est. Nostri herbarii
strumeam[14] vocant, quoniam medetur strumis[15], et panis,
parte in fumo suspensa: creduntque ea rursus[16] sata, re-
bellare quæ curaverint vitia : quo scelere et plantagine
utuntur[17]. Oris hulcera intus[18] succus plantaginis emendat,
et folia radicesque commanducata, vel si rheumatismo[19] la-

qua fuerit sordes, expurgat : sed non diutius patiaris, quam necesse est, ne et corpus sanum exedat. Si argumentum rei experiri volueris, tunde eam, et super manum sanam impone, et alligato : statim rodit corpus. » Hard.

8. *Pusulasque*. Gronov. et Al. ut semper alias, *pustulasque*. Ed.

9. *Ad lepras*, etc. Ὄνυχας λεπροὺς, Dioscorid. scabros ungues. Dal.— *Lepras*. Galen. loc. citat. Ταῦτ' ἄρα συμμέτρως χρωμένῳ, καὶ ψώρας, καὶ λέπρας ἀποδέρει, καὶ ὄνυχας ἀφίστησι τοὺς λεπροὺς, καὶ στίγματα διαφορεῖ, καὶ ἀκροχορδόνας, καὶ μυρμηκίας ἀφαιρεῖ. Dalecampius, idcirco quia λέπρας Dioscorides prætermisit, hallucinatum hic Plinium putat, quasi ὄνυχας λεπροὺς quod unum ille memorat, de lepris præpostere iste intellexerit. Hard.

10. *Omnibus miscent*. Hoc falsum; nihil Diosc. Quidam legunt, *medicaminibus*. Dal.

11. *Alopeciis imponunt*, etc. Dioscorid. et Galen. ll. cc. Hard.

12. *Radix*. Dioscorid. et Galen. ll. cc. H. — *Commanducata diutius*. Apud Dioscoridem προσαπτομένη, appensa. Ex hoc loco restituenda litera Dioscoridis, et legendum προσμασσωμένη, quod est longe aptius. Dalec.

13. *Eadem sicca concisa*. Auctores mox laudati. Sternumentum autem esse ea dicitur, hoc est, sternutamentum concitare, trita videlicet, et admota naribus. Hard. — Gr. Brot. et Al. *sternutamentum*. Ed.

14. *Nostri herbarii strumeam*. In Reg. 2, et Chiffl. *strumum eam*. Et in Indice, *strumos*. Hard.

15. *Quoniam medetur strumis*, etc. Apuleius, cap. viii, de herba Scelerata, tit. 2 : « Ad strumas et furunculos : Herba scelerata tusa et subacta cum fimo porcino, imposita strumis vel furunculis, intra paucas horas discutit, et pus ejiciet. »

16. *Creduntque ea rursus*, etc. Idem proditur de siderite et artemisia, lib. XXVI, cap. 5. Dalec. — *Creduntque*. Vide quæ diximus lib. XXI, cap. 83. Hard.

17. *Et plantagine utuntur*. Hoc est, et in plantagine serenda iterum, ut iterum morbi recrudescant. H.

18. *Oris hulcera intus*. Plin. Val. lib. I, cap. 30. Hard.

19. *Vel si rheumatismo*. Fluxione noxii humoris. Hard.

boret os. Hulcera fœtoremque[20], quinquefolium : hulcera psyllium.

CX. Composita quoque ad fœtorem, vel maxime pu-
1 dendum vitium, trademus. Ergo folia myrti[1] et lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere, et vino vetusto sparsa mandere matutino, ex usu est[2]. Vel ederæ baccas[3] cum casia et myrrha, pari pondere ex vino. Naribus utilissimum est[4] dracontii semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata[5] hyssopo emendantur. Stigmata in facie mandragoras[6] illitus delet.

20. *Hulcera fœtoremque.* Plin. Val. lib. I, cap. 33 : « Ad fœtorem oris : Radices quinquefolii ex aqua decoques, et subinde os collues, ita ut in ore aqua diu teneatur. » H.

CX. 1. *Ergo folia myrti et lentisci*, etc. Ad verbum Marcell. Empiric. cap. XI, p. 88, et Plin. Val. lib. I, cap. 30. HARD.

2. *Ex usu est.* Sic et Chiffl. *optimum est* Gron. et Al. ED.

3. *Vel ederæ baccas.* Plin. Valer. lib. I, cap. 30 : « Ederæ item baccæ, cum casia et myrrha pari pondere, ex vino commanducatæ, hulcera oris commendant. » Quod remedium Plinius noster ad fœtorem oris commendat, hoc Plinius alter ad oris hulcera perperam detorsit. Rectius Theod. Priscian. I, 11, ad narium fœtorem : « Fœtori vero narium, inquit, succum ederæ frequenter infundas, et draconteæ succum cum melle similiter. » HARD.

4. *Naribus utilissimum est*, etc. Polypo, vel ozæna vexatis, et obsessis. DAL.—*Naribus.* Marc. Emp. totidem verbis cap. X, pag. 86, et Theod. Prisc. loc. cit. HARD.

5. *Suggillata hyssopo emendantur.* Diosc. III, 30. HARD.

6. *Stigmata in facie mandragora illita delet.* (Sic prius.) *Mandragoras illitus* genere masculino, in scripto codice. Sic supra hoc ipso capite : « Aliqui et mandragora utebantur. Postea abdicatus in hac curatione est ; » et paulo post : « Mandragoram alii Circæum vocant. Duo ejus genera, candidus qui et mas : niger qui femina existimatur. » PINT. — *Stigmata.* Dioscor. loc. cit. de mandragoræ foliis : Διατριβόμενα δὲ ἡσυχῇ ἐπὶ ἡμέρας ε' ἢ ϛ' στίγματα ἄνευ τοῦ ἕλκους ἀφανίζει. « Si quinis, senisve diebus leniter affricentur, stigmata citra exhulcerationem delent. » HARD.

EXCURSUS I.

DE ELLEBORO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXV, cap. 21, pag. 553:

Prima duo (genera) sunt, candidum et nigrum, etc.

Ἑλλέβορος, vel ἐλλέβορον, vel ἐλλέβορας, Græcorum; elleborus, aut helleborus, et veratrum, Latinorum, radices fuere apud Græcos Latinosque usitatissimæ; quarum duo genera distinguebantur, album scilicet, et nigrum. Verum licet vulgatissima fuerint hæc remedia, ob insignem purgandi virtutem, eorum tamen mentio adeo manca est et obscura apud Antiquos, ut quænam sint plantæ ex quibus illa medicamenta extraherentur, vix dijudicari possit.

Ellebori apud Theophrastum historia manca est et truncata, ac proinde ex ea perparum lucis ad hasce plantas detegendas exspectandum est. Apud Dioscoridem ellebori albi descriptio veratro albo nostro satis apte convenit: sed ejus de nigro narratio, nigro Recentiorum elleboro minus congruens videtur. Nigri enim ellebori folia, inquit Dioscorides, viridia sunt, platani similia, sed minora, foliis sphondylii proxima, pluribus divisuris scissa, nigriora et subaspera: caulis asper, flores candidi, aut purpurascentes, racematim cohærentes, semen intus cnici quod et Anticyræi sesamoides vocant, et in purgationes adhibent. Radices subsunt tenues, nigræ, velut e capitulo quodam cepæ simili dependentes, quarum etiam usus est.

Ex hac descriptione, nostræ ellebori nigri species minime dignosci possunt. Folia enim non sunt platani minora, nec sphondylio similia, nec florem ferunt racemosum, nec caulem asperum. Unde concludendum est, nos nigro Dioscoridis elleboro carere, aut fortasse corruptum esse et depravatum hujus auctoris textum.

In officinis vero duo ellebori genera hodie reperiuntur, quæ colore, ut olim, distinguuntur, album et nigrum.

Elleborum album, seu veratrum album, Off. radix est oblonga, tuberosa, aliquando pollice crassior, foris fusca, intus alba, numerosis albicantibus fibris stipata, sapore acri, paululum amaricante, subadstringente, ingrato et nauseoso.

Planta, quæ veratrum flore subviridi, Inst. R. H. Elleborus albus

flore subviridi, C. B. P. ex radicibus fibrosis, albis, numerosis, e capite veluti bulboso et subluteo pendentibus, caulem profert cubitum superantem, teretem, rectum, firmum, ex quo alternatim nascuntur folia, plantaginis aut gentianæ forma, spithamas duas longa, haud multo angustiora, liris densissimis striata, ac veluti plicata, subhirsuta, dilute virentia, rigidiuscula, basi fistulosa, caulem ambientia. A medio ferme caule ad cacumen flores ex eorum alis racematim prodeunt rosacei, ex petalis senis in orbem positis conflati, herbaceo colore albicantibus: horum medium tenent stamina sex pistillum cingentia, quod deinde mutatur in fructum, in quo velut in capitulum colliguntur tres vaginæ compressæ, membranaceæ, semiunciam longæ, semina continentes oblonga, candicantia, granis tritici similia, marginata, et quasi ala foliacea cincta.

Alia est veratri albi species, quæ veratrum, flore atrorubente, Instit. R. H. Elleborus albus, flore atrorubente, C. B. P. Elleborum album, flore nigro, J. B. Elleborum album, floribus atrorubentibus, præcox, Lobel. Icon. nuncupatur. Foliis longioribus, tenuioribus, magisque caducis; caule proceriore, paucioribus foliis cincto, floribus atrorubentibus, a priore differt. Luxuriat in omnibus Galliæ montibus, Alpibus præsertim, et Pyrenæis.

Elleborum nigrum, et veratrum nigrum, Officin. quod et melampodion Græcis dicitur a Melampo quodam (sive medicus, sive pastor fuerit), qui primus purgationem instituit: unde καθάρτης, id est, purgator nominatus fuit, et hocce medicamento Prœti filias in furorem actas persanavit. Radix est tuberosa, nodosa, ex qua velut ex capite numerosæ pendent fibræ, densæ, foris nigræ, intus albæ, sapore acri cum amarore conjuncto, et nauseam quasi provocante, odore vero, dum recens est, vehementi.

Planta dicitur Elleborus niger, angustioribus foliis, Inst. R. H. Elleborus niger, flore roseo, C. B. P. Ex radice nascuntur folia pediculo spithameo, crasso, succulento, tereti, punctis purpureis ut dracunculi majoris notato, appensa, ad pediculum usque in novem, ut plurimum, partes digitatim divisa, quasi totidem foliola, rigida, lævia, obscure virentia, et serrata, præsertim a media parte ad apicem usque. Singulæ autem partes foliorum ellebori non male foliis laurini comparari possunt, si seorsim spectentur. Caule prorsus caret: sed flores singulares, vel bini, pediculo 4, 5 vel 6 uncias longo innituntur, rosacei, ex 5 petalis, ut plurimum, conflati, subrotundis, primum albidis, deinde purpurascentibus, postremo virescentibus, nullo calyce suffulti. Horum medium occupat numerosa staminum congeries, inter quam et petala adest corona quædam duodecim corniculorum subluteorum, quæ sesquilineam

longa sunt, cum ore oblique inciso. In centro vero staminum adest pistillum quinque vel sex conflatum siliculis, quæ deinde abeunt in siliquas membranaceas, corniculatas, in capitulum congestas, tumidas, rufescentes, dorso elato et quasi foliaceo, in hamum veluti tenuato: fibris autem semicircularibus et transversis muniuntur, quarum contractione in duas valvas introspectantes aperiuntur. Quælibet enim siliqua revera musculus est biventer et concavus, tendine fixo extrorsum seu in dorso posito, mobili vero introrsum. Semina gemina serie disponuntur in cavitate siliquæ, ovata, duas lineas longa, splendentia et nigricantia. Nascitur in Alpibus et Pyrenæis, et frequenter colitur in hortis, non tantum ob florum venustatem, sed etiam ad usum.

Alia est ellebori nigri species, quam C. Tournefort legitimum elleborum nigrum Hippocratis et Antiquorum esse arbitratur; quum frequenter occurrat non solum in Anticyris insulis, quæ sunt e regione montis OEtæ, in sinu Maleaco qui nunc vocatur, *le golfe de Zeitoun*, non longe ab insula Eubœa, *Négrepont;* sed etiam frequentius nascatur in oris Ponti Euxini, et vulgatissimus sit ad radices montis Olympi in Asia, circa celeberrimam civitatem quæ Prusa vocatur. Ab eo vocatur Elleborus niger orientalis, amplissimo folio, caule præalto, flore purpurascente, Cor. Inst. R. H. elleborus niger orientalis, Bellonii. Hujus radices similes sunt radicibus ellebori nigri supra recensiti, sed crassiores, longiores, acredinis et odoris plane expertes, ac insigni amarore donatæ: folia ejusdem formæ, sed longe ampliora, pedalia ferme. Caulis pedem superat ramosus; flores prorsus similes profert, quibus semina et capsulæ pares succedunt.

Pro radicibus ellebori nigri legitimi nonnunquam utuntur(1) radicibus ellebori nigri tenuifolii, buphthalmi flore, C. B. P. sed perperam. Nam radices hujus plantæ, quæ ad ranunculi genus a C. Tournefortio reducitur sub nomine ranunculi fœniculaceis foliis, ellebori nigri radice, H. R. Monspel. Inst. R. H. nequaquam purgant, ut a Dodonæo et ab ipso C. Tournefortio observatum fuit. Unde elleboro nigro legitimo potius substitui debent radices ellebori nigri hortensis, flore viridi, C. B. P. et ellebori nigri fœtidi, C. B. P. quales Parisios ex Arverniæ montibus asportari solent.

Hæc planta, quæ elleborus niger hortensis, flore subviridi, C. B. P. elleborus niger vulgaris, flore viridi vel herbaceo, radice diuturna, J.

(1) Elleboro nigro sæpe substituuntur *Elleborus viridis*, cujus radix amarior, acrior, magisque nauseosa; *Adonis vernalis* (Elleborus Hippocratis falso dicta), *Actæa spicata*, *Trollius Europæus*, *Astrantia major; Aconitum Napellus*, quæ planta est venenatissima. Conf. nov. Act. Academ. nat. Curios. tom. VI, pag. 144 sq. Schreber. ad Mat. med. Linn. Ed.

B. veratrum nigrum, secundum Dodon. cujus folia foliis ellebori nigri angustioribus foliis, Inst. æmula sunt, sed angustiora, nigriora, ambituque toto serrata : caulem habet pedem plus minus altum, in ramulos cacumine diviso; a quibus flosculi deorsum nutantes dependent, minores, coloris e pallido herbacei : radices fibrosæ aliquanto tenuiores, minus nigricant.

Hactenus noster Geoffræus, Mater. medic. tom. II, pag. 158; et sane, pro tempore quo scribebat, docte et luculenter; in describendis enim certiusque definiendis ellebori, tum albi, tum nigri speciebus, quibus Veteres utebantur, parum aut nihil fere adjumenti apud Recentiores occurrit. Operæ tamen pretium credidimus ex medic. Scientiar. Diction. excerpere, quæ de planta, apud Antiquos celebratissima, Dr. Pelletan, acri certe judicio scripsit.

Ellébore, nom d'une plante dont la racine employée de temps immémorial en médecine, a été préconisée par les Anciens comme un remède puissant dans un grand nombre de maladies, et particulièrement pour le traitement de la folie, d'où vient, suivant Joubert, le nom de *veratrum* (*quod mentem vertat*).

Accontumés à environner de fictions les découvertes importantes, les Grecs ont dit que les filles de Prœtus devenues folles par la colère de Bacchus, avaient été guéries par le berger Mélampe, en leur faisant boire du lait de ses chèvres qui avaient mangé de l'ellébore : Leclerc (*Hist. de la Méd.*) trouve dans cette fable le premier exemple d'une purgation, et pense expliquer par là le surnom de καθάρτης, quelquefois appliqué à Mélampe, comme on a donné celui de *Melampodium* à l'ellébore.

Les Anciens connaissaient deux espèces d'ellébores, le blanc et le noir, distinction tirée de la couleur de la racine : le blanc ne se trouvait, suivant Théophraste, que dans une partie du mont OEta, qu'il nomme Pyra : nous manquons absolument de renseignements sur l'espèce et les caractères de cette plante, les descriptions que nous en ont laissées les Anciens sont trop vagues pour nous instruire. Les Latins donnaient aux deux espèces le nom de *veratrum*, ou d'*elleborus* indifféremment; de nos jours on connaît le *Veratrum album* L. et le *Veratrum nigrum* L.; mais aucun des deux ne présente les caractères des ellébores.

Il reste à savoir si les Anciens confondaient notre ellébore et notre *veratrum* sous le nom commun d'ellébore, question parfaitement indécise, puisque les botanistes disent qu'ils ne connaissent pas l'ellébore blanc des Anciens (Desfontaines, *Choix de plantes*, etc.) tandis que le professeur Pinel ne fait pas de difficulté de regarder le *Veratrum album* (1)

(1) *Veratrum album* (*Hexand. trigyn.* gen. 882 Pers. *Colchicac.* Juss.). Habitat

L. comme l'ellébore blanc des Anciens (*Encycl. Méth.*). Quant à notre *Veratrum nigrum* (1), il n'a jamais été confondu avec aucune espèce d'ellébore.

Quoi qu'il en soit, l'ellébore blanc était fort employé par les médecins grecs comme vomitif, purgatif, et propre à guérir les maladies longues, et surtout les affections mentales. Celse recommande de ne pas le donner en été ni en hiver, ni surtout dans les maladies accompagnées de fièvres; mais il est bon de remarquer que ces précautions s'appliquent à tous les purgatifs énergiques, et ne sont pas particulières à l'ellébore, comme on pourrait le conclure de la manière dont on a cité cet auteur: il établit en effet, liv. XI, chap. 12, que dans les maladies où il y a fièvre, on doit préférer, aux purgatifs proprement dits, les moyens qui nourrissent et qui lâchent le ventre.

Il faut remarquer que l'ellébore blanc était plus particulièrement employé comme émétique; au reste, il règne dans les relations de l'antiquité une grande incertitude à cet égard, puisque d'une part, Mésué dit que les hommes ne peuvent pas supporter l'ellébore blanc, tandis que Pline le trouve moins violent (2).

Quant au *Veratrum album* L. qu'il soit ou non l'ellébore blanc des Anciens, on en fait peu d'usage en médecine, on ne l'emploie guère que dans l'art vétérinaire, et on le regarde comme analogue dans ses effets à l'ellébore noir.

La racine du *Veratrum album* est blanche, fusiforme, et garnie de rameaux nombreux; elle est grise en dedans; sa saveur est âcre et nauséabonde; elle excite de l'ardeur dans la gorge; elle est en général indiquée comme vénéneuse, émétique, drastique et sternutatoire.

L'infusion de cette racine est rouge et amère; elle produit, quand on l'administre sans précaution, la cardialgie, les tranchées, etc. comme l'ont éprouvé Bergius et Conrad Gesner: ce dernier a pourtant vanté à l'égard des Anciens les vertus de ce médicament; il dit en avoir obtenu constamment les plus heureux effets, comme alexitère, désobstruant,

in Austria, Helvetia, Italia, Græcia, etc. Russia quoque, Sibiria, et America boreali; in montosis ad rivulos. Planta Linnæo acris, nauseosa; cui vis drastica, emetica, sternutatoria; sed cavendus usus. Conf. Mat. med. pag. 263, edit. Schreber. Ed.

(1) *Veratrum nigrum*. Habitat in Sibiriæ, Hungariæ, etc. apricis siccis. Ed.

(2) Immo vero Plinius, lib. XXV, cap. 23: « Album optimum, inquit, quod celerrime movet sternumenta: sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatum poturorum apud Antiquos legat; contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores; exiguos aut nimios, etc. » Ed.

etc. Il l'administrait, ou le prenait fréquemment lui-même, en infusion dans du vin de Candie, ou dans l'oximel. L'illustre médecin de Zurich, aussi laborieux qu'érudit, n'avait pas craint d'imiter les Anciens dans l'usage des moyens les plus énergiques : aussi eut-il de grands succès dans le traitement des maladies qui échappent à une médecine plus facile et plus timide.

L'ellébore blanc était employé avec les mêmes préparations et aux mêmes doses que l'ellébore noir dont nous allons parler. Malgré l'exemple de Gesner, l'usage du *Veratrum album*, qui remplace l'ellébore blanc parmi nous, est entièrement tombé en désuétude, sans motifs bien raisonnables ; il est encore de quelque usage contre la gale des chevaux et des bœufs.

L'ellébore noir, particulièrement employé par les Arabes, quoique mal décrit par Dioscoride, se reconnait mieux que le blanc. Pline s'accorde avec cet auteur pour comparer ses feuilles à celles du platane, en ajoutant qu'elles sont plus petites, plus foncées, et plus divisées. Théophraste dit qu'on le trouvait partout. Tout confirme qu'il était commun aux îles d'Anticyre, sur le mont Olympe, sur les rives de la Mer Noire, dans l'Eubée, dans la Béotie, etc. Celui d'Anticyre était préféré, et l'on se rendait dans une ville de ce nom, pour se faire traiter de la folie, tellement qu'elle était devenue en quelque sorte les Petites-Maisons de la Grèce.

La racine de cet ellébore était noire en dehors et blanche en dedans; les branches ou chevelus qui en partaient, suivant Dioscoride, comme d'une petite tête, étaient préférés au tronc lui-même; on le choisissait sans tache et bien sain, on évitait de l'employer trop récent ou trop ancien ; dans le premier cas il produisait la strangulation, dans le second il avait perdu une partie de ses vertus.

On l'administrait en substance, après l'avoir fait macérer dans l'eau et sécher à l'ombre ; la dose était de huit oboles (quatre-vingt-seize grammes), à deux ou trois drachmes; on pensait qu'en moindre quantité il causait plus d'accidents, sans doute parce qu'il ne faisait pas vomir, ce qui est d'accord avec la méthode de donner la décoction à ceux chez lesquels cette évacuation n'arrivait pas assez vite. On le faisait prendre dans de l'oximel, dans des gâteaux, dans des aliments. On y ajoutait des substances propres à diminuer son action irritante, ou à augmenter son action purgative ; on y joignait aussi des aromates pour en déguiser la saveur.

L'ellébore en substance était particulièrement appliqué au traitement des névroses des fonctions cérébrales ; on le donnait encore en extrait préparé avec le miel, en infusion dans le vin, dans le moût, etc. mais dans ce cas on en augmentait la dose proportionnelle.

Nous connaissons maintenant six espèces d'ellébore, qui forment un genre dans la famille des renoncules, J. Ces plantes croissent naturellement dans les pays arides et montagneux, on les cultive dans les jardins pour la beauté de leur port et de leurs fleurs. Ces six espèces (1) sont :

L'ellébore d'hiver, qui n'est point employé en médecine.

L'ellébore noir, qu'on a pris pour celui des Anciens, et qu'on emploie dans les préparations modernes.

L'ellébore vert, dont les caractères se rapprochent assez de celui des Anciens, mais qui en diffère par ses feuilles radicales moins dures, moins grandes et moins épaisses, et surtout par ses fleurs beaucoup plus petites, et qui ne sont pas nuancées de rose.

L'ellébore fétide, ou pied de griffon, qu'il importe de ne pas confondre avec les autres : le docteur Bisset qui l'a recommandé comme un excellent vermifuge, en donnait les feuilles desséchées en nature à la dose de quinze grains, ou l'infusion des mêmes feuilles à celle d'un gros.

L'ellébore livide, sans usage; et, enfin, l'ellébore oriental, qui paraît être le véritable ellébore noir des Anciens. Les botanistes ne purent réussir à faire cadrer, avec les descriptions des Anciens, aucune des espèces connues, jusqu'à l'époque où le célèbre Tournefort, pendant son voyage du Levant, crut avoir reconnu l'ellébore des Grecs; il se fonde : 1° sur ses caractères; 2° sur ce qu'il l'a rencontré seul et très-abondant dans tous les lieux d'où on le tirait autrefois; 3° sur l'analogie de ses effets, qu'il a essayés, en le donnant à plusieurs Arméniens. Voici la description qu'il fait de sa racine :

« La racine de cette espèce d'ellébore, que les Turcs appellent *zoptéme*, est un tronçon gros comme le pouce, couché en travers, long de trois ou quatre pouces, dur, ligneux, divisé en quelques racines plus menues et tortues. Toutes ces parties poussent des jets de deux ou trois pouces de long, terminés par des œilletons ou bourgeons rougeâtres; mais le tronçon et ses subdivisions sont noirâtres en dehors, et blanchâtres en dedans; les fibres qui les accompagnent sont touffues, longues de huit ou dix pouces, grosses depuis une ligne jusqu'à deux, peu ou point du tout chevelues.

« Les plus vieilles sont noirâtres en dedans, d'autres sont brunes, les

(1) *Helleborus*, seu *Elleborus hiemalis*, flore flavo. Habitat in Helvetia, Italia, Austria. *Helleborus niger*, flore albido. Habitat in Galliæ, Austriæ, Etruriæ, Apennini asperis. *Helleborus viridis*, flore nutante viridi. Habitat in montibus Vignensibus, Euganeis. *Helleborus fœtidus*. Habitat in silvis. *Helleborus lividus*. Habitat in Corsica. *Helleborus Orientalis*, flore purpurascente. Habitat in Oriente. Omnes ex *Polyand. polygyn.* gen. 1366 Pers. *Ranunculear.* ordine Juss. Sunt et *Helleb. ranunculinus*, *purpurascens*, etc. de quibus hic nihil, præter nomen, dicendum. Ed.

nouvelles sont blanches, les unes et les autres ont la chair cassante, sans âcreté ni odeur. »

Tournefort ne s'est pas contenté d'examiner cette plante en botaniste, il dit que son extrait est brun, résineux et très-amer; et il conclut, de quelques effets nuisibles qu'il a produits, que l'on doit rabattre de la haute opinion que les Anciens nous ont donnée de ce remède.

On fait usage de nos jours des racines de l'ellébore noir et du *Veratrum album* L. et de quelques autres espèces, qui sont confondues dans le commerce; on les tire plus particulièrement de la Suisse; on ne les administre jamais en nature, mais leur extrait entre dans la composition de quelques remèdes, dont les auteurs ont eu pour but de préparer et d'associer l'ellébore, de manière à corriger ses propriétés délétères; la petite dose de ce médicament qui entre dans ces préparations, l'incertitude de sa qualité, et les opérations préliminaires qu'on lui fait subir, ont presque réduit à la nullité un moyen héroïque chez les Anciens.

L'ellébore noir, tel que nous l'avons, entre dans la composition des pilules balsamiques de Stahl, du sirop de pomme elléborisé, de l'extrait panchimagogue de Crollius, des pilules de Starkey, des pilules tartarisées de Wedelius, toutes préparations reléguées dans les anciens formulaires, et dont on ne fait plus aucun usage.

Il n'en est pas de même des pilules toniques de Bacher: elles sont composées d'extraits d'ellébore préparé suivant une méthode particulière, et incorporé avec la myrrhe et le chardon béni. Leur efficacité a été bien reconnue dans certaines hydropisies.

Les propriétés chimiques de notre ellébore noir ont été examinées par Neumann, par Cartheuser et par Boulduc.

La décoction de cette racine est très-rouge et fort amère, le sulfate de fer en fonce la couleur.

Son eau distillée a une odeur âcre et piquante, elle est fortement irritante. Son extrait brun et amer est fort abondant, et toute la partie extractive peut être obtenue indifféremment par l'eau ou par l'alcool: Boulduc a observé qu'après l'action de l'alcool, l'eau n'enlève plus rien, il remarque que l'extrait résineux purge peu, mais avec beaucoup d'irritation, tandis que l'extrait préparé à l'eau purge bien et utilement.

Ces recherches sont très-imparfaites, d'abord parce qu'on a examiné un ellébore qui n'est pas celui des Anciens; ensuite, parce que les essais de Boulduc, qui datent de 1701, ont été faits dans l'enfance de la chimie; on peut cependant en tirer ces conclusions importantes:

1° Que l'ellébore contient un principe volatil, abondant lorsque les racines sont fraîches, et qui diminue par la dessiccation; que ce principe passe avec l'eau distillée; que par conséquent on en diminue la proportion par des ébullitions répétées;

2° Que c'est ce principe qui agit sur le système nerveux, puisque l'eau distillée contracte cette propriété;

3° Que ces vertus gissent particulièrement dans la portion résineuse, puisque l'extrait alcoolique purge peu et avec irritation;

4° Que l'ellébore contient un autre principe qu'on obtient par l'eau, que l'on sépare du premier par de longues ébullitions, et qui est simplement purgatif.

Ces considérations expliquent les différentes méthodes de préparer l'ellébore et de l'administrer; elles montrent comment les Anciens pouvaient l'appliquer avec succès au traitement de maladies qui semblent absolument différentes, comme la manie et l'hydropisie, et elles ne nous permettent pas de le confondre dans la classe nombreuse des drastiques.

On entend par *elléborisme* l'ensemble des procédés mis en usage par les Anciens pour l'administration de l'ellébore. L'action énergique de ce végétal paraissait d'une telle importance, que l'elléborisme forme une des parties les plus essentielles de la thérapeutique des Anciens; il nous offre un modèle de leurs principes dans l'art d'appliquer les médicaments, d'autant plus intéressant à étudier, que la médecine actuelle, malgré sa tendance au retour vers la méthode hippocratique, s'éloigne davantage, en ce point, de la médecine grecque.

Les Anciens ne regardaient pas seulement l'ellébore comme un émétique ou un purgatif; ils lui attribuaient des vertus particulières qui s'exerçaient par son mélange avec le sang, comme on le voit dans Actuarius, qui dit que sa principale action est d'enlever au sang, lorsqu'il lui est mêlé, tout ce qu'il peut contenir de vicié, et qui ajoute même, en indiquant la méthode de l'administrer, que si l'on veut obtenir une bonne purgation, il faut y joindre la scammonée.

C'était donc à une action générale sur l'ensemble de l'organisme que les Anciens attribuaient les effets de l'ellébore : les secousses violentes et les effets variés qui accompagnaient ou suivaient cette action, autorisaient cette idée; son influence particulière sur le cerveau et les nerfs produisait les vertiges, la strangulation, l'évanouissement; sa présence dans l'estomac donnait lieu à une énorme sécrétion de pituite, et les évacuations subséquentes n'étaient qu'une circonstance accessoire de son action, circonstance qui souvent n'était déterminée que par des moyens étrangers.

La série des procédés mis en usage dans l'elléborisme nous prouvera que les Anciens étaient dirigés par ces principes, dans l'administration d'un remède dont on aurait une idée très-fausse en le considérant seulement comme émétique ou purgatif.

Les Anciens employaient particulièrement l'ellébore au traitement des

maladies qui sont maintenant connues sous le nom de névroses des fonctions cérébrales, comme la manie, l'épilepsie, l'hypocondrie, l'apoplexie, l'hydrophobie, etc. Ils l'employaient aussi dans quelques affections chroniques, comme la sciatique, la goutte, les douleurs de tête; dans quelques maladies de la peau, comme la lèpre, etc. et même au traitement de quelques affections cancéreuses, puisque Oribase, qui met en doute son utilité pour les ulcères, convient qu'il a vu une femme guérie d'un cancer par la bonne administration de l'ellébore.

Hippocrate conseille l'ellébore dans les premiers jours d'une grande fracture ou luxation; et si, dans ce cas, on le considère seulement comme purgatif, on trouve le père de la médecine d'accord avec les chirurgiens de nos jours, qui conseillent une évacuation dans les grandes blessures, pour éviter l'embarras gastrique qui en est si souvent la suite.

L'époque de la maladie où les Anciens plaçaient l'usage de l'ellébore, dépendait de la marche et de la nature de l'affection. Ils s'empressaient de l'administrer dans l'épilepsie, parce que le retour des attaques pouvait produire la manie, l'idiotisme, ou l'incurabilité; ils en retardaient l'usage dans les affections irrégulières et mal déterminées, enfin, dans les maladies régulières et périodiques; on choisissait le temps où un accès venait de finir; dans tous les cas on avait égard à l'état actuel de force ou de débilité du malade, aux saisons et aux heures de la journée; on se laissait même influencer par des idées superstitieuses sur le cours des astres. C'est ainsi qu'on préférait, pour administrer un purgatif, le temps du décroissement de la lune.

Les Anciens proscrivaient l'usage de l'ellébore dans certaines circonstances qui se rapportent toutes à un état d'excitation violente ou de faiblesse du malade; c'est ainsi qu'Hippocrate nous a laissé, dans ses préceptes, dont la sagesse porte particulièrement sur les choses dont il faut s'abstenir, d'utiles avertissements de ne point administrer l'ellébore à ceux qui sont débiles et lymphatiques, à ceux qui ont la vue faible, à ceux dont les oreilles tintent, etc. affections qui, le plus souvent, viennent de la faiblesse ou la produisent; tandis que d'autre part il dit : « Ne donnez pas l'ellébore à ceux qui ont une forte santé; car il leur donne des convulsions. »

On peut en conclure que l'ellébore, substance très-active, exigeait, dans l'individu soumis à son usage, une réaction proportionnée à l'énergie du médicament, et qu'une pareille lutte pourrait devenir dangereuse chez un individu fortement constitué.

L'usage de l'ellébore, dans le traitement de la folie, a donné lieu au proverbe : *Navigare Anticyras*, parce qu'on tirait le meilleur ellébore des îles d'Anticyre; et notre poète fabuliste, nourri de la lecture des An-

ciens, auxquels il emprunte sans cesse des tournures ou des images, a fait dire par le lièvre, à la tortue, qui veut lutter avec lui de vitesse :

> Ma commère, il vous faut purger
> Avec quatre grains d'ellébore.

Hérophile disait, au rapport de Galien, que les médicaments n'étaient rien quand ils étaient mal administrés, mais qu'ils étaient les *mains des dieux*, quand leur application était sagement dirigée.

Sur ce principe, les Anciens apportaient la plus scrupuleuse attention et les soins les plus détaillés à préparer le malade à l'administration de l'ellébore; ils disaient que, pour en éprouver les bons effets, l'homme devait être fort et courageux, que ses humeurs devaient être fluides et son estomac disposé à vomir facilement.

Sans rien décider sur l'importance et la sagesse des préparations qui précédaient l'administration de ce remède, je vais exposer la méthode des Anciens; ils étaient trop bons observateurs, et nos théories sont trop incertaines, pour qu'il soit permis de condamner sans examen, dans leur conduite, les choses même qui nous semblent inutiles ou ridicules.

Lorsqu'un malade devait prendre l'ellébore, on commençait par l'évacuer doucement; on le nourrissait bien pendant quelques jours, puis on le faisait vomir, en choisissant le temps du déclin de la lune; on réitérait le vomitif cinq jours après, puis on rétablissait les forces par une bonne nourriture pendant un mois; on recommençait alors la même série d'évacuations de trois en trois jours; après le dernier vomissement, on donnait un jour de repos, pendant lequel on faisait prendre au malade un lavement, un bain, et quelque nourriture; le lendemain on administrait l'ellébore après une friction huileuse sur tout le corps.

Les vomissements dont nous venons de parler avaient toujours lieu après le repas du soir; car les Anciens pensaient que la condition la plus favorable à cette évacuation était la plénitude de l'estomac; on les déterminait par un moyen mécanique, ou par l'action d'un vomitif; dans le premier cas on nourrissait le malade d'aliments doux et miellés, accompagnés de boissons de même nature, en évitant avec soin tout ce qui pouvait être astringent; on faisait suivre le souper d'une promenade, et au retour on déterminait le vomissement par l'introduction des doigts ou d'une plume dans l'arrière-bouche; l'évacuation était en général facile et abondante.

D'autres fois, après une nourriture et des boissons du même genre, on faisait manger au malade une livre et plus de raiforts; on faisait succéder la promenade, un peu de repos, et des mouvements circulaires qui provoquaient des nausées : alors une plume ou les doigts complé-

taient l'effet, et des mucosités abondantes étaient rejetées avec le raifort; on éloignait la saveur désagréable de ces substances par un gargarisme, et on sollicitait un sommeil réparateur, par le repos et par des attouchements sur les jambes et sur les pieds.

Si nous comparons cette manière de faire vomir avec celle qui est mise en usage de nos jours, nous les trouvons très-différentes. Les médecins modernes attendent le moment de la vacuité de l'estomac, et donnent le vomitif le matin à jeun, au lieu de l'administrer après un repas : l'état du ventricule, dans ces deux cas, diffère sous deux rapports.

1° Le développement de sa cavité, dans le cas de plénitude, facilite les effets de sa contraction et de celle des parois abdominales; mais cette différence est devenue moins essentielle depuis que nous savons que, pendant les nausées, l'estomac se gonfle d'air. La seconde différence, plus importante, consiste dans le degré de sensibilité et de vie de l'organe vide ou plein; l'estomac, rempli d'aliments, est excité par leur présence; il s'anime de forces propres à réagir sur ces substances; ses sécrétions augmentent à proportion, la peau se refroidit; en un mot, une grande partie de la vie générale semble se concentrer sur l'organe qui va exécuter l'œuvre importante de la digestion. Je laisse aux médecins habiles à décider s'il est indifférent d'agir par un vomitif sur un organe déja stimulé à ce point, ou d'appliquer le même agent à l'estomac vide et en repos.

Le choix et le mode de préparation de l'ellébore n'exigeaient pas de la part du médecin moins d'attention que le traitement préliminaire dont nous venons de parler.

On distinguait les ellébores par le lieu d'où on les tirait; celui d'Anticyre et du mont OEta était préféré; venait ensuite celui de Sicile. Quant à la véritable indication de l'espèce, les descriptions des Anciens sont trop confuses pour nous éclairer; Dioscoride confond probablement l'ellébore noir avec le blanc. Quoi qu'il en soit, il paraît que les médecins grecs employaient le blanc, et que les Arabes préféraient le noir; en sorte que, suivant l'observation du savant professeur Pinel, on doit, lorsque les Arabes l'indiquent sans épithète, entendre le noir, tandis que c'est le blanc dont veulent parler les médecins grecs dans le même cas; pour Hippocrate, qui se fait toujours distinguer par son exactitude et sa précision, il a fait usage de l'un et de l'autre, mais il a eu presque toujours le soin de les spécifier par une épithète.

Quelle que fût l'espèce d'ellébore dont on faisait usage, on le choisissait bien sain, sans aucune tache, et cueilli depuis quelque temps; car on pensait qu'il suffoquait lorsqu'il était frais. On préférait au tronc lui-même les petits rameaux qui partent de la racine, et on les divisait

d'abord suivant leur longueur, ensuite en fragments plus ou moins gros.

Les Anciens nous ont transmis plusieurs méthodes de préparer l'ellébore, qui toutes avaient pour but de lui enlever une partie de ses principes irritants, et de l'associer à d'autres substances pour modérer ses effets et couvrir sa saveur. En voici quelques-unes.

Actuarius dit qu'il faut faire macérer l'ellébore dans un peu d'eau, le faire sécher à l'ombre, après avoir séparé l'écorce de la petite moelle, et l'administrer ensuite à la dose de deux ou trois gros, *plus ou moins*, avec de l'oxymel et quelques graines aromatiques; mais que si l'on veut obtenir une bonne purgation, il faut y joindre la scammonée.

Hérodote rapporte la formule suivante : on fait bouillir une livre d'ellébore dans neuf livres d'eau ; on réduit au tiers, on ajoute trois livres de miel, on réduit encore, et on donne six drachmes de cet extrait, qui purge sans danger.

Autillus conseille son infusion faite à froid pendant trois jours, comme tonique.

On le donnait aussi en décoction dans le vin ou dans le moût.

On en faisait des suppositoires, des pessaires, qui provoquaient le vomissement, des emplâtres qui agissaient par absorption, comme les lotions sur les membres goutteux.

Lorsqu'on le donnait en substance, on avait égard au volume des fragments; ils étaient gros pour agir avec douceur, menus quand on voulait purger vivement.

On doit admirer le zèle et la patience des Anciens dans le concours des moyens accessoires qu'ils mettaient en usage pour modifier et diriger l'action de l'ellébore pendant son effet ; pour en avoir une idée claire, il faut se représenter que son action curative devait s'exercer pendant son séjour dans l'estomac, que le vomissement était le dernier effet de cette action, et que par conséquent il importait de le retarder assez pour donner au médicament tout le temps d'agir sur le système en général; et que d'une autre part cette vive influence de l'ellébore sur l'économie animale, se prononçant par des symptômes dont quelques-uns pouvaient devenir dangereux, il était essentiel de se procurer tous les moyens possibles d'arrêter à temps des effets trop violents.

Ainsi, les ressources accessoires au médicament lui-même consistaient dans une réunion de moyens qui pussent au besoin ralentir ou accélérer le vomissement; un lit horizontal, un incliné, un autre suspendu, des plumes d'oie, des huiles de cyprès, de roses, d'iris, des ventouses, des éponges imprégnées de mélicrat, des sternutatoires, des suppositoires, des clystères purgatifs et anodins, des emplâtres, de l'eau chaude, une infusion d'ellébore, du vin d'absinthe, et des gantelets de

cuir dont les doigts alongés pouvaient s'introduire dans l'arrière-gorge, étaient préparés à l'avance, et servaient, suivant le besoin, à produire un de ces deux effets; on y joignait les frictions manuelles, la traction des membres et les coups sur l'estomac; enfin des moyens moraux, capables de calmer ou d'exciter, tels que des contes agréables, ou des injures et des provocations.

On appliquera facilement ces divers moyens en suivant la marche ordinaire des symptômes pendant l'action du médicament. D'abord, chaleur à l'estomac et à la gorge, salivation abondante, prolongée pendant une heure, vomissement de matières pituiteuses, éjection des aliments et de l'ellébore, vomissement renouvelé de pituite et de bile, puis de bile pure.

Pendant ce temps, face rouge, veines gonflées, pouls lent et déprimé, hoquets plus ou moins violents; après ces effets, le pouls se relevait, la face revenait à son état naturel, et souvent il survenait encore des vomissements moins pénibles que les premiers.

Telle était la marche convenable et désirée de la médication; mais, si le malade paraissait disposé à vomir trop promptement, on le tenait en repos; on lui faisait des frictions sur les jambes; on lui faisait boire, de temps en temps, un peu d'eau et d'absinthe, on lui appliquait même des ventouses le long de l'épine et sur l'estomac; on calmait l'esprit par des contes flatteurs.

Dans le cas contraire, le vomissement n'arrivant pas au bout d'un assez long séjour du médicament dans l'estomac, son action, trop prolongée, pouvait produire un sentiment de strangulation, un resserrement de la gorge, la perte absolue de connaissance; pour prévenir ces inconvénients ou en diminuer les effets, on introduisait dans la gorge de longues plumes d'oie, ou les gantelets trempés dans l'huile de cyprès, on alongeait les membres, on frappait l'estomac, on faisait boire le mélicrat en abondance avec la rue, on frottait les doigts avec l'huile de cyprès ou la scammonée, on plaçait le malade sur le lit suspendu, et on l'agitait transversalement, en imitant le roulis d'un vaisseau.

On faisait boire la décoction d'ellébore, on appliquait des suppositoires irritants, et l'on donnait des clystères purgatifs.

Si le malade perdait le sentiment, on ouvrait les dents avec de petits coins de bois pour introduire la plume; ou l'on déterminait de violents éternuements avec la poudre d'ellébore ou de l'euphorbe; ces moyens étaient ordinairement suivis d'une abondante éjection qui calmait tous les symptômes; mais, dans le cas contraire, on avait recours à la dernière ressource, qui consistait à faire sauter le malade dans une couverture tendue par des hommes vigoureux, et à le faire ainsi rouler sur lui-

même, moyen qui manquait rarement son effet, mais après lequel on regardait comme sans ressource ceux qu'il n'avait pas rappelés à la vie.

Ce terrible appareil d'accidents et de remèdes, vivement tracé par les Anciens, semble fait pour effrayer le médecin et l'éloigner de l'emploi d'un pareil moyen; mais nous devons penser que les symptômes graves étaient très-rares, ou que les Anciens attachaient une grande importance aux propriétés curatives de l'ellébore, puisqu'ils ne laissaient pas d'en faire un fréquent usage.

Un médicament qui agissait avec tant de force sur le système nerveux, pouvait laisser des traces fâcheuses, aussi survenait-il quelquefois un hoquet persistant et accompagné d'un spasme général; on administrait alors la rue avec le mélicrat, on faisait des frictions sur les membres, et on y appliquait des ligatures, on posait des ventouses le long de l'épine, on cherchait à changer la disposition nerveuse par des sternutatoires, des frayeurs subites, des injures violentes, etc.

Une autre suite de l'elléborisme était le spasme des muscles, il avait ordinairement son siége dans ceux des membres et de la mâchoire; alors on faisait usage des bains, des applications émollientes, des frictions et applications de la main avec une compression graduée, et même des antispasmodiques, comme le castoréum, qu'on employait à l'intérieur et à l'extérieur.

L'elléborisme des Anciens dont je viens de tracer une légère esquisse, conduit à des réflexions sur la thérapeutique en général et sur l'usage de l'ellébore en particulier.

J'ai déja fait remarquer combien la méthode des Anciens différait de la nôtre dans l'emploi des vomitifs; et cette partie de la thérapeutique est si importante, il arrive un si grand nombre de cas où l'action d'un émétique est du plus haut intérêt, qu'il serait bien à désirer que l'on examinât cette question avec tout le soin qu'elle mérite; mais indépendamment de la vacuité ou de la plénitude de l'estomac, quelle négligence et quelle inertie dans notre manière d'administrer ces remèdes, comparée à ces soins multipliés et éclairés qui, chez les Anciens, précédaient et accompagnaient la médication! nature des aliments et des boissons pour disposer l'estomac au vomissement, promenade en tel ou tel lieu, situation pendant l'effet du remède, moyens accessoires soigneusement préparés et sagement appliqués, pour retarder, hâter, ou compléter les effets dont on attendait un résultat utile, tout est parfaitement disposé, rien n'est oublié pour accomplir ce beau précepte d'Hippocrate: *Oportet autem non modo seipsum exhibere quæ oportet facientem, sed etiam ægrum, et præsentes, et externa.*

Si de pareils soins accompagnaient l'administration d'un simple vomitif, quelles précautions ne devaient pas prendre les Anciens lorsqu'ils employaient l'ellébore. On les a toutes mises sur le compte des dangers de ce médicament; on n'a pas assez remarqué qu'un grand nombre de ces moyens étaient préparatoires, d'autres destinés à compléter l'effet du remède, et que ceux qui avaient pour but de parer aux accidents graves étaient dictés par une sage prévoyance. En effet, l'usage de l'ellébore était général, on ne mettait point en doute son efficacité, les maîtres de l'art devaient donc s'attacher particulièrement à signaler les dangers; de nos jours tout médecin instruit administre sans aucun inconvénient les préparations mercurielles les plus dangereuses, et nos livres sont pleins de sages conseils sur les dangers qui peuvent en résulter.

Nos plus célèbres médecins ont rejeté l'usage de l'ellébore, ils en ont donné pour raison que nous possédons beaucoup d'émétiques plus doux et moins dangereux : est-ce donc seulement comme émétique que nous devons le considérer?

Il suffit d'examiner un moment les symptômes produits par l'ellébore pour se convaincre que le vomissement n'était que la moindre partie de ses effets ; les fonctions cérébrales et tout le système nerveux en ressentaient la plus grande influence; on pouvait le réduire au simple rôle de purgatif par des préparations qui sans doute lui font perdre la partie la plus précieuse de ses propriétés, puisque dans tous les cas importants les Anciens le donnaient en substance.

L'action de l'ellébore peut causer des accidents très-graves ; mais où chercherons-nous des remèdes contre les névroses des fonctions cérébrales qui résistent si souvent à nos moyens, si nous répudions les substances qui agissent puissamment sur le système nerveux, et sur les fonctions cérébrales en particulier.

Il est certain que les Anciens, à l'aide d'un petit nombre de ressources, étaient parvenus à prévenir les inconvénients de l'ellébore; son emploi était devenu tellement habituel qu'il avait donné naissance à des proverbes, et qu'au rapport d'Aulugelle et de Valère Maxime, les orateurs, jaloux de véritable gloire, prenaient, à l'exemple de Carnéade, une dose d'ellébore avant la dispute, pour se fortifier le cerveau. Enfin, si nous voulions révoquer ses succès en doute, il faudrait ôter toute créance aux hommes les plus illustres de la médecine grecque, et aux observateurs les plus parfaits que nous puissions choisir pour modèles.

Si tel était le succès des Anciens dans l'administration de l'ellébore, que ne pourrions-nous pas en attendre, aidés des moyens multipliés et de puissants antispasmodiques inconnus dans les temps reculés!

On a tenté de nos jours l'emploi de substances éminemment vénéneuses, et qui n'avaient en leur faveur que quelques assertions de succès douteux : pourquoi n'essayerait-on pas l'usage de l'ellébore dans les maladies affligeantes qui attaquent dans l'homme sa plus belle prérogative? Serait-il plus dangereux que les douches d'eau fraîche sur la tête, les douches ascendantes par l'anus, une chute inopinée dans la mer, etc. moyens qu'on a souvent employés, quelquefois avec des succès qui sans doute n'ont été dus qu'à la secousse violente qu'en ont éprouvée les appareils nerveux et surtout le cerveau ?

En résumant les relations partielles des Anciens, et suivant jusqu'à nos jours l'emploi de l'ellébore, on s'aperçoit aisément qu'il est susceptible de produire deux genres d'actions bien distincts : en substance et à une dose convenable, il agit avec force sur le système nerveux, et c'est de cette manière qu'il devient un moyen curatif pour quelques maladies qui dépendent de ce système; ces propriétés paraissent tenir à des principes volatils qu'on peut en séparer, ou dont on peut diminuer la proportion.

Réduit en extrait convenablement préparé et donné à plus petites doses, il paraît devenir excitant, tonique et propre à guérir ces maladies qui semblent dépendre d'un défaut de vie dans quelque système ; il devient un fondant pour les engorgements, et les Anciens en obtenaient la guérison des maladies de la peau les plus difficiles à traiter.

Les pilules de Bacher où l'ellébore se trouve dans ce dernier état, ont eu, au rapport de Richard et de plusieurs autres médecins, des succès prononcés dans l'hydropisie; elles sont conservées parmi les moyens dont nous faisons usage. Or, si nous avons acquis par notre expérience la certitude que la plus obscure des deux actions de l'ellébore est telle que le pensaient les Anciens, n'avons-nous pas un motif de plus de croire qu'ils ne se trompaient pas en lui attribuant d'autres vertus plus saillantes, plus remarquables, et par conséquent bien plus faciles à constater?

La dernière objection contre l'usage de l'ellébore en médecine, peut se tirer des expériences tentées dans les temps modernes: on a fait prendre à quelques chiens de l'eau distillée d'ellébore, et ils ont été violemment purgés; un coq est mort par la présence d'un fil trempé dans le suc d'ellébore et laissé dans sa crête. On ne peut rien conclure de ces faits :

1° Parce que telle substance est un violent poison pour quelques animaux, tandis que l'homme en supporte l'usage, et réciproquement;

2° Parce que les substances vénéneuses agissent en raison inverse de la masse de l'individu;

3° Surtout, parce que nous savons que l'administration de l'ellébore exige des préparations et des soins.

Mais Tournefort, pendant son voyage du Levant, ayant retrouvé le véritable ellébore des Anciens, en a administré l'extrait à des Arméniens qui en ont éprouvé de mauvais effets. Il dit qu'il fut obligé d'y renoncer et qu'il revint alors de la haute opinion qu'il avait de ce remède, et il ajoute qu'un médecin lui a dit qu'il avait été obligé d'abandonner ce moyen, à cause de ses inconvénients; il dit pourtant aussi que les Turcs lui attribuent de grandes vertus.

Que peut-on conclure de pareilles expériences, sinon que l'ellébore oriental, ayant produit de nos jours, quand on l'a mal administré, les mêmes accidents si bien retracés par les Anciens, aurait sans doute produit tous les bons effets qu'ils ont préconisés, s'il eût été donné dans les circonstances convenables, si on l'eût accompagné de cet ensemble de moyens accessoires auxquels ces maîtres de l'art attachaient le succès, qu'ils nous ont transmis avec tant de soins, et que nous pouvons encore perfectionner par cette foule de ressources précieuses, dont les découvertes postérieures ont enrichi la thérapeutique moderne.

EXCURSUS II.

DE MANDRAGORA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXV, cap. 94, pag. 624:

Mandragoram, alii Circæum vocant. Duo ejus genera: candidus, qui et mas; niger, qui femina existimatur, etc.

Mandragoræ duæ traduntur differentiæ (1) : una dicitur mas seu candida, altera vero femina seu nigra.

Mandragora mas seu candida, Officin. mandragora fructu rotundo, C. B. P. 169. Vulgo, *Mandragore mâle.*

Radicem profert crassam, longam, interdum simplicem et indivisam, sæpe bifidam, incoxantem hominem, ut sibi persuadet vulgus, referentem, interdum etiam trifidam aut quadrifidam, externe candicantem, aut ex cinereo ferrugineam, interne pallidam. Ex ejus capite absque caule folia exeunt circiter cubitalia, sesquipalmum fere lata, utrinque acuminata, atro-virentia, fœtida. Inter hæc a radice quoque pediculi assurgunt crebri, sesquiunciales aut palmares etiam, florem singuli sustinentes monopetalum, campaniformem, quinquepartitum, modice hirsutum, sordide candicantem ac nonnihil purpurascentem, fœtentem, cum calyce villoso viridi in quinque lacinias diviso; ex quo surgit pistillum quod infimam floris partem perfodit et abit deinde in fructum parvi pomi effigie et magnitudine, primum viridem, deinde subluteum, carnosum, mollem, odoris gravis virosi, et in cujus pulpa semina continentur alba, subrotunda, compressa et quasi reniformia.

Mandragora femina seu nigra, Officin. mandragora flore subcæruleo purpurascente, C. B. P. 169. Vulgo, *mandragore femelle.*

Ejus folia mari similia sunt, sed angustiora, minora, nigrioraque. Flores coloris ex cæruleo purpurascentis; fructus pallidiores minores, turbinati; sorbi aut piri effigie, sed non minus odorati. Semina minora et nigriora. Radix quoque prolixa, foris amplius nigricans, interius albida.

(1) *Atropa Mandragora* (*Pentand. monogyn.* gen. 502 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in Hispaniæ, Helvetiæ, Italiæ, Cretæ, Cycladum, etc. apricis. Variat foliis minoribus, angustioribus et magis undulatis. Conf. Lamarck. Encycloped. tom. I, pag. 391. Ed.

Utraque in calidioribus regionibus, Italia, Hispania, sponte crescit, in silvis et umbrosis, necnon prope ripas fluviorum. Hic nonnisi in hortis sata oritur. Utriusque folia et radices vel potius radicum cortex usitata sunt.

Luculentam officinalis mandragoræ descriptionem a Cl. nostrate Geoffræo mutuati sumus, Mat. med. tom. III, pag. 808 sq. Quod ad vires et usus pertinet, partim transcribenda censuimus, quæ digna scitu, lectuque jucunda visa sunt, ex medic. Scient. Diction. tom. XXX, p. 424 sqq. Sic inter optimos botanicæ rei auctores DD. Loiseleur et Marquis :

La mandragore est une de ces plantes dont l'odeur et la saveur désagréables semblent annoncer les funestes effets. C'est une de celles sur lesquelles ont s'est plu à débiter le plus de choses merveilleuses et bizarres, et dont le charlatanisme a tiré le plus de parti pour duper l'ignorance, qui ne croit rien avec tant de facilité que ce qui est le moins croyable.

La grosse racine napiforme et comme velue de cette plante, souvent divisée jusqu'à la moitié en deux parties, a paru offrir quelque ressemblance avec le tronc et les extrémités inférieures d'une figure humaine. C'est dans cette grossière apparence, et dans les propriétés vénéneuses et démentantes très-anciennement connues de la mandragore, qu'il faut chercher l'origine de toutes les fables dont elle a été l'objet.

C'est cette forme de ses racines qui lui fit donner par Pythagore, sur la sagesse duquel trop d'amour pour le merveilleux jette quelque nuage, le nom d'ἀνθρωπόμορφον, et par Columelle, celui de *semihomo* :

> Quamvis semihominis vesano gramine fœta,
> Mandragoras pariat flores mœstamque cicutam.

Le mot *vesano*, dans le premier de ces vers, désigne évidemment la propriété qu'a la mandragore de causer le délire.

Quiconque connait un peu l'histoire de l'esprit humain, ne sera point surpris qu'une plante qui offre dans sa racine l'image plus ou moins exacte d'un homme, ait été bientôt regardée comme devant influer sur la génération, et soit devenue célèbre dans les philtres. L'emploi qu'en faisait, dit-on, dans ses préparations la magicienne Circé, lui fit aussi donner quelquefois le nom de *circæa*.

Les Modernes ont encore renchéri sur les contes des Anciens relatifs à la mandragore. On était si persuadé de la parfaite ressemblance de ces racines avec la forme humaine, que de vieux herboristes pour figurer cette plante, distinguée, par les Anciens même, en mâle et femelle, n'ont rien imaginé de plus simple que de dessiner, sans en oublier au-

cun attribut, une figure d'homme et une figure de femme, de la tête desquelles ils font naître les feuilles et les fleurs. C'est ainsi qu'on voit les mandragores représentées dans l'ouvrage imprimé en caractères gothiques, intitulé, *le grand Herbier*, en français.

Pour les botanistes, ces noms de mâle et de femelle ne désignent relativement à la mandragore que deux variétés, dont la première a des fruits arrondis, et la seconde, des fruits piriformes.

Les charlatans ne manquaient pas, comme on peut le croire, d'ajouter, en retaillant adroitement cette racine, à la ressemblance qui en faisait le prix. Ils savaient non seulement cacher habilement cet artifice, mais même faire avec quelques autres racines, telles que celle de bryone, de fausses mandragores qu'ils vendaient fort cher à cette classe d'hommes qui semblent avoir besoin d'être trompés. Elles étaient bien plus précieuses, bien plus puissantes encore, quand elles avaient été recueillies sous des gibets. On était persuadé que, conservées dans un morceau de linceul, ces mandragores portaient bonheur.

Les cérémonies superstitieuses avec lesquelles la mandragore devait être arrachée ajoutaient à la haute opinion qu'on avait de sa puissance. Un cercle magique devait trois fois être tracé autour d'elle avec la pointe d'une épée; un des assistants devait danser en prononçant des paroles obscènes. Théophraste et Pline n'ont pas craint de décrire sérieusement ces pratiques ridicules, sans lesquelles celui qui entreprenait de déraciner la mandragore courait les plus grands dangers. D'autres pour éviter ce péril, ont prescrit de la faire tirer de terre par un chien, qu'on y attachait; ce qui est évidemment emprunté de ce que l'historien Josephe (*De Bello Jud.* l. VII, cap. 25) raconte de la plante *baaras*, qui avait la vertu de chasser les esprits malfaisants, et dont il débite une foule de choses incroyables.

La forme humaine qu'on voulait absolument trouver dans la racine de mandragore, ne pouvait sûrement conduire à rien de plus extraordinaire qu'à lui supposer de la sensibilité; mais l'esprit humain ne s'arrête guère en fait d'extravagances. On en vint jusqu'à prétendre que la mandragore faisait entendre des cris plaintifs quand on l'arrachait, et on recommanda à ceux qui tentaient cette périlleuse opération de se boucher exactement les oreilles pour n'être pas attendris.

Avec ces racines, les anciens Germains faisaient des idoles, des espèces de dieux lares, appelés *alrunes*, auxquels ils rendaient un culte journalier, qu'ils consultaient, et dont ils croyaient recevoir des réponses.

Les Anciens ont débité que la racine de la mandragore, bouillie avec de l'ivoire, le ramollissait assez pour qu'on pût, comme à la cire, lui faire prendre telle forme qu'on voulait.

La comédie de Machiavel, intitulée *la Mandragora*, l'une des plus anciennes et des meilleures qui aient été faites depuis les Anciens, est la preuve de la réputation dont jouissait la mandragore en Italie, au quinzième siècle, pour assurer la fécondité des femmes.

Une des propriétés les plus singulières attribuées par les charlatans aux racines figurées qu'ils vendaient sous le nom de mandragore et quelquefois de main de gloire, était celle de doubler chaque jour l'argent avec lequel on les enfermait après quelques cérémonies mystérieuses. Cette vertu n'était sans doute pas la moins propre à décider les amateurs à payer au poids de l'or une racine qui pouvait aussi facilement et si amplement les dédommager de leurs avances. D'autres rapportent ceci à certains esprits familiers, désignés aussi sous le nom de mandragores, qui faisaient découvrir des trésors et rendaient heureux au jeu.

Nous n'avons qu'à peine ébauché l'histoire superstitieuse de la mandragore, et nous craignons pourtant déja d'en avoir trop dit sur ce sujet. Ceux qui pourraient désirer plus de détails les trouveront dans un Mémoire de Gleditch, inséré parmi les nouveaux Mémoires de l'Académie des sciences de Berlin, p. 36 et suiv. 1778.

La mandragore n'a pas été, chez les Arabes, en Perse, et dans les autres contrées orientales, l'objet de moins de fables que dans notre Occident. (*Voyez* d'Herbelot, *Bibl. orient.* pag. 17, et Bongars, *Gesta dei per Francos*, l. 1099.)

Ces mandragores (dudaïm), si chères à Rachel (Voyez *Genèse*, cap. XXX, v. 14), qu'elle achète de sa sœur Lia au prix des caresses de son époux, ne peuvent être ni les fruits, ni les racines de la plante dont nous parlons, quoique la plupart des interprètes les lui rapportent. Il est question dans l'Ecriture d'un aliment agréable; la mandragore est, au contraire, un végétal éminemment vénéneux.

D'autres ont cru voir le dudaïm dans la banane, dans la truffe, dans le citron, dans la figue, dans le fruit du *Ziziphus lotus*. Linné pensa que c'était une espèce de concombre commun dans l'Orient, qu'il appela en conséquence *Cucumis dudaim*. Ses fruits exhalent une odeur agréable, et, en effet, dans un autre passage de l'Écriture (*Cantic. cantic.* c. VII, v. 13), le dudaïm est cité pour son parfum.

Suivant M. Virey (*Des Médic. aphrod.* Bull. Pharm. mai 1813), c'est dans les tubercules de quelques espèces d'orchis, probablement de celle dont on retire aujourd'hui le salep, en Orient, qu'on doit reconnaître les mandragores de Rachel. Il se fonde surtout sur l'étymologie du mot hébreu dudaïm, qui semble indiquer la forme des tubercules des orchis, et sur la propriété aphrodisiaque qu'on leur attribue, et qui motive l'opinion de ceux qui pensent que ce fut aux mandragores qu'elle avait

mangées, que Rachel dut la conception de Joseph, après une longue stérilité. Rien cependant, dans le passage de la Genèse, ne lie la naissance de ce patriarche à l'avidité de sa mère pour les dudaïm : elle en paraît même tout-à-fait indépendante. Il importe peu, au reste, d'adopter sur ces mandragores de l'Écriture l'opinion de Linné ou celle de M. Virey, qui n'est pas moins probable. Ce qu'il y a de certain, c'est que ces plantes ne sont point l'*Atropa Mandragora* Linn.

Par ses propriétés réelles, vénéneuses et médicales, la mandragore paraît fort analogue à la belladone, qui appartient au même genre; mais les qualités de cette dernière sont plus positivement connues. Nous croyons seulement devoir ajouter ici le résultat des expériences de M. Orfila pour constater l'action de cette plante sur l'économie animale, postérieures à la publication du volume où se trouve l'article que nous venons de citer. M. Orfila ne s'est point occupé spécialement de la mandragore; mais la grande analogie qui existe entre cette plante et la belladone permet de lui appliquer les conclusions que l'auteur de la Toxicologie générale tire de ses essais sur celle-ci. Ces conclusions sont :

1° Que la belladone et son extrait jouissent de propriétés vénéneuses très-énergiques;

2° Qu'ils exercent une action locale peu intense; mais qu'ils sont absorbés, portés dans le torrent de la circulation, et qu'ils agissent sur le système nerveux, et particulièrement sur le cerveau;

3° Qu'ils déterminent des symptômes communs à quelques autres poisons, qui sont insuffisants pour caractériser cet empoisonnement, malgré ce qui a été avancé par plusieurs auteurs;

4° Que les extraits du commerce varient singulièrement par rapport à leur énergie, suivant la manière dont ils ont été préparés, et que les plus actifs sont ceux qui ont été obtenus en faisant évaporer, à une très-douce chaleur, le suc de la plante fraiche;

5° Que leur action est beaucoup plus intense lorsqu'ils ont été injectés dans les veines, que lorsqu'ils ont été appliqués sur le tissu cellulaire, et, à plus forte raison, que dans les cas où ils ont été introduits dans l'estomac;

6° Que ces préparations paraissent agir sur l'homme comme sur les chiens (*Toxicol. gén.* vol. II, part. 1, p. 239).

Annibal, au rapport de Frontin, dans ses Stratagèmes militaires, envoyé par les Carthaginois contre les Africains révoltés, se servit adroitement de la mandragore pour les vaincre. Feignant de se retirer après un léger combat, il laissa derrière lui quelques tonneaux de vin où il avait fait infuser des racines de mandragore. Les barbares, qui le burent avec avidité, ne tardèrent pas à en éprouver les funestes effets, et Annibal,

revenu sur ses pas, tailla facilement en pièces des ennemis plongés dans une profonde stupeur. Nous doutons qu'un général français regardât une pareille ruse comme de bonne guerre. Quoi qu'il en soit, Buchanan, dans son Histoire d'Écosse, raconte un trait tout semblable. Swénon, roi de Danemarck, ayant fait une invasion en Écosse, les habitants de ce pays, pendant une trève, fournirent à ses soldats une boisson empoisonnée, qui les jeta dans une ivresse qui ne leur permit pas de se défendre. A peine Swénon lui-même put-il échapper au carnage horrible que les Écossais firent de ses sujets. C'est à la belladone et non à la mandragore, qui ne croît pas dans ces contrées, qu'on rapporte cette défaite. Ces deux stratagèmes sont, au reste, si semblables, qu'il nous paraît peu douteux que c'est le premier qui aura suggéré l'idée du second au chef écossais, si le fait est vrai; à l'historien, s'il est supposé.

Les propriétés narcotique, anodine, hypnotique de la mandragore étaient célèbres dès le temps d'Hippocrate. On savait également dès-lors qu'à forte dose elle excite le délire et la fureur. Les Anciens l'employaient souvent et particulièrement pour remédier à l'insomnie, et pour apaiser les douleurs violentes: l'odeur seule des fruits passait pour provoquer le sommeil. On avait soin de faire prendre la mandragore aux malades qui devaient subir quelque opération chirurgicale douloureuse, telle que les amputations, ou l'application du feu, pour diminuer en eux la sensibilité. L'action stupéfiante de cette plante était si connue du vulgaire même, qu'on disait proverbialement d'un homme apathique et insouciant pour ses propres affaires, qu'il avait pris de la mandragore.

On l'employait aussi dans les affections mélancoliques et contre les convulsions, la goutte; on l'appliquait extérieurement comme résolutif sur les engorgements, les tumeurs scrofuleuses, les squirres. Le suc de la racine, et surtout de la partie corticale, passait pour un éméto-cathartique puissant, mais qui, employé sans prudence, pouvait causer de graves accidents et même la mort. On regardait la mandragore comme propre à rappeler le flux menstruel et à faciliter l'accouchement. Elle n'avait pas moins de réputation contre les morsures venimeuses.

La mandragore joue, dans la médecine moderne, un rôle bien moins important que dans la médecine antique. C'est dans l'Allemagne et dans les pays du Nord qu'elle a été le plus employée. Elle l'est fort peu en général, et, chez nous, elle est tout-à-fait inusitée. Boerhaave et Hoffberg ont confirmé ce qu'avaient dit les Anciens de son utilité pour résoudre les engorgements glanduleux. Swédiaur recommande, contre les bubons siphilitiques et le squirre du testicule, des cataplasmes faits avec la racine de mandragore. Donnée en poudre, quelques praticiens l'ont vue calmer les douleurs et éloigner les accès de goutte; elle a paru, dans ces

cas, augmenter la transpiration. On l'a quelquefois employée avec succès pour calmer diverses affections spasmodiques.

La mandragore doit être comptée au nombre des plantes douées d'une action puissante sur notre économie ; mais son usage médical est trop peu déterminé, pour que le sage médecin puisse y avoir recours avec confiance.

C'est surtout en poudre, et depuis un demi-grain jusqu'à quatre grains, qu'on peut prescrire la racine de mandragore à l'intérieur ; mais le mieux est sans doute de s'abstenir de l'employer de cette manière. Les feuilles, ainsi que les racines, cuites dans le lait ou dans l'eau, servent quelquefois en cataplasmes. On peut également en faire usage sous forme de vapeurs, de bains, de fomentations.

L'huile de mandragore, qu'on préparait autrefois dans les pharmacies, est tombée aujourd'hui en désuétude. Le Codex de l'ancienne Faculté place ses feuilles au nombre des substances qui doivent entrer dans la composition de l'onguent *populeum* et du baume tranquille.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXVI.

I. (I.) Sensit et facies hominum novos, omnique ævo priore 1
incognitos, non Italiæ modo, verum etiam universæ prope Europæ, morbos : tunc quoque non tota Italia[1], nec per Illyricum, Galliasve, aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi, quam Romæ, circaque : sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ : sed tanta fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset.

II. Gravissimum ex his lichenas[1] appellavere græco 1
nomine : latine, quoniam a mento fere oriebatur, joculari primum lascivia (ut est procax natura multorum in alienis miseriis), mox et usurpato vocabulo, mentagram[2] : occupantem in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus, descendentem vero et in colla pectusque ac manus, fœdo cutis furfure.

III. Non fuerat hæc lues apud majores patresque no- 1
stros. Et primum Tiberii Claudii Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite romano Quæstorio scriba, quum in Asia apparuisset, inde conta-

I. 1. *Non tota Italia.* Sic ex Chiffl. Hard. *nec* Gron. Ed.

II. 1. *Gravissimum ex his lichenas.* Plin. Val. hæc totidem verbis, II, 56. Quod genus hoc morbi sit diximus lib. XX, cap. 2. Tib. Claudii Cæsaris nomine, sub quo hoc malum in Italiam irrepsisse mox Plinius dicit, ipsum (ut alibi) Tiberium Augusti successorem intelligit. Vide cap. 6. Hard.

2. *Mentagram.* Ad lichenas rodentesque herpetas, *dartres vives*, referenda est hæc mentagræ lues. Br.

gionem ejus importante. Nec sensere id malum feminæ, aut servitia, plebesque humilis, aut media : sed proceres veloci transitu osculi maxime : fœdiore multorum qui perpeti medicinam toleraverant, cicatrice, quam morbo. Causticis namque curabatur; ni usque in ossa corpus
2 exustum esset, rebellante tædio[1] : adveneruntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium[2] Cornutum e prætoriis[3] legatum Aquitanieæ provinciæ, H-S $\overline{\text{CC}}$[4] elocasse in eo morbo curandum sese : acciditque sæpius, ut nova contra genera morborum gregatim[5] sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa, membrisque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tamquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis : hæc proceres sentire, illa pauperes.

1 IV. L. Paullo[1], Q. Marcio censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, Annalibus conscriptum[2] est, peculiare Narbonensis provinciæ malum[3] : quo duo consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Julius

III. 1. *Rebellante tædio.* Recrudescente morbo. Hard.

2. *Siquidem certum est, Manilium*, etc. Hæc totidem verbis Plin. Val. loc. cit. Manlium Cornutum idem pro Manilio perperam vocat. H.

3. *E prætoriis.* Ex eorum numero qui præturam gesserant. H.

4. *H-S $\overline{\text{CC}}$.* Hoc est, sestertium ducenties centena millia. Monetæ nostræ libræ sunt 2,000,000, sive, ut aiunt, milliones librarum duo. Quod si cui hoc valetudinis pretium incredibile videatur, haud gravate assentiar, ut extrita lineola legat, H-S cc, hoc est, ducenta sestertia : siquidem prius antiquum scribendi morem id ita ferre docuerit : eritque ea summa tantum librarum 20,000. H. — Brot. extrita ex codd. lineola, *H-S CC.* Ed.

5. *Gregatim.* A grege tantum et humili plebe sentirentur. Hard.

IV. 1. *L. Paullo.* L. Æmil. Paullus, Q. Marcius Philippus censuram gessere, ac lustrum fecere LIII, an. Urbis 590. Hard.

2. *Conscriptum est.* In R. cod. 1, *constitutum.* In Reg. 2, et Chiffl. *notatum.* Hard.

3. *Narbonensis provinciæ malum.* Atque id morbi genus hodieque ibi sentitur, nomenque habet, *le charbon provençal*, ab ea regione. Vide Honor. Bouche, Hist. Prov. lib. I, cap. 8, pag. 47. Hard.

Rufus[4], et Q. Lecanius Bassus[5], ille medicorum inscientia[6] sectus[7]: hic vero pollice lævæ manus evulso acu ab semetipso, tam parvo vulnere, ut vix cerni posset[8]. Nascitur in occultissimis[9] corporum partibus, et plerumque sub lingua, duritia rubens vari modo[10], sed nigricans capite: alias livida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore[11], sine pruritu, sine alio quam somni indicio, quo gravatos in triduo aufert: aliquando et horrorem[12] afferens,

4. *Jul. Rufus.* Consul hic fuit Neronis principatu, cum C. Fonteio Capitone, anno Urbis 819. Caius ei prænomen fuit. Hard.

5. *Q. Lecanius Bassus.* Hujus mentionem facit Dioscor. in Præfatione: Ἡ τοῦ κρατίστου Λεκανίου Βάσσου πρὸς σὲ διάθεσις, ἣν ἔγνωμεν συνδιάγοντες ὑμῖν, δεῖγμα οὐ σμικρὸν τῆς ἐν σοὶ καλοκἀγαθίας. Hinc colligunt quidam non potuisse Plinium e Dioscoride suas de plantis historias describere, quum eodem sæculo uterque floruerit, et ingenii sui monumenta reliquerit. Hæc Johannes Baptista Persii interpres. Dalec. — *Q. Lecanius.* Gesserat consulatum C. Lecanius Bassus cum M. Licinio Crasso Frugi, triennio ante Rufum, de quo dictum est proxime, anno Urbis 816, ut auctor est Tacitus, Annal. lib. XV, p. 250. Sibi fuisse perfamiliarem Dioscorides in præfatione testatur. Hard.

6. *Inscientia.* Gronov. et Al. ante Hard. *inscitia.* Ed.

7. *Sectus.* Vel exsecta parte corporis aliqua, cui malum successit; meo judicio, gangræna: vel malo jam orto, ab ignaro medico discissa parte ægra, cum tanta profusione sanguinis, vel ob dolorem cum humoris affluxu tanto, ut pars emortua sit. Dal.

8. *Tam parvo vulnere, ut vix cerni posset.* Verior lectio nostri exemplaris: « Hic vero pollice lævæ manus evulso acu a semetipso, tam parvo ut vix cerni posset. » Nam verbum illud *vulnere* redundat ex eodem. Pint. — *Pollice.* Brot. ex codd. Regg. et ed. pr. *pollici.* Ed.

9. *Nascitur in occultissimis*, etc. Cancrum hæc potius ostendunt, quam carbunculum. Dal.

10. *Varicis modo.* (Sic prius.) Scribo *vari modo*, et statim *tendens* ex vet. cod. non *intendens.* Pint.

11. *Sine dolore.* Hoc parum credibile, nisi venenata materia exstincto statim nativo calore, sensum quoque ejus exstingueret, et gangrænam afferret: gangrænam enim σφακελώδη hæc signa declarant, non ἄνθρακα. Dal.

12. *Aliquando et horrorem afferens, circaque pustulas parvas, rarius febrem.* Verba illa, *circaque pustulas parvas*, et depravata et falso hic inserta videntur: pertinent enim, ut sentio, ad ea quæ paulo ante præcedunt. Ut legendum putem hoc modo: « Duritia rubens vari modo, sed nigricans capite, alias livida, circaque pustulis parvis corpus tendens neque intumescens. Sine dolore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio: quo gravatos in tri-

circaque pusulas parvas, rarius febrem: stomachum faucesque quum invasit, ocyssime exanimans.

1 V. Diximus[1] elephantiasin ante Pompeii Magni ætatem non accidisse in Italia, et ipsam a facie sæpius incipientem[2], in nare primum veluti lenticula: mox[3] inarescente per totum corpus, maculosa, variis coloribus, et inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura alibi, ceu scabie[4] aspera: ad postremum vero nigrescente[5], et ad ossa carnes appri-

duo aufert. Aliquando et horrorem afferens, rarius febrem. » PINT.— *Circaque pustulas parvas.* Hoc unum de carbunculo potest intelligi, repugnantibus aliis omnibus commemoratis signis, excepto horrore, qui nonnumquam sentitur in carbunculo. DALEC. — *Circaque.* Circa carbunculum. HARD.

V. 1. *Diximus elephantiasin*, etc. Lib. XX, cap. 52. Plutarch. hoc ipsum ex Athenodoro philosopho refert, Symp. Quæstion. VIII, 9, p. 731. HARD.

2. *Et ipsam a facie sæpius incipientem.* Totidem fere verbis hæc morbi facies a Marc. Emp. describitur, cap. XIX, p. 130. Genus est lepræ, qua cutis aspera, et elephanti corio similis efficitur. Celsus, III, 25: « Ignotus pæne in Italia, frequentissimus in quibusdam regionibus is morbus est, quem ἐλεφαντίαν Græci vocant: isque longis adnumeratur. Totum corpus afficitur, ita ut ossa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur. Summa cutis, etc. » Hunc morbum σατυριάσεως nomine Philosophus intellexit de Gen. Anim. lib. IV, cap. 3. In Germaniæ quibusdam oris non infrequens morbus: in Hispania Africaque, quam in reliquo orbe frequentior: in Gallia Narbonensi Aquitaniaque, quam in reliqua Gallia. Elephantia hæc Græcorum, sive lepra dicitur: a qua differt elephantia Arabum, quæ insignis est unius vel alterius pedis tumor. HARD.

3. *Mox invalescente* (sic prius leg.) Vossiani ambo: « Mox inarescente per totum corpus. » Et, ni fallor, probe: pertinet enim ad τὸ *cute*. Lib. III, c. 5: « Horum extremitates tantum inarescunt. » Sic quoque Pintianus. GRON.—*Inarescente.* Cute videlicet, quæ vox post paulo sequitur. Ita porro MSS. non *invalescente*, ut prius. HARD.

4. *Alibi tenui, dura seu sc. aspera* (sic libri omnes ante Hard. editi). Scribe, « alibi tenui, dura alibi, ceu scabie aspera, » ex Vet. PINT. — *Dura.* Celsus, lib. III, cap. 25: « Summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur. »

5. *Nigrescente.* Marcellus Medicus, cap. XIX, legisse videtur *increscente*: at Celsus, lib. III, cap. 25, *nigrescere* scribit, ut et Plinius. DALEC. — *Nigrescente.* Sunt qui *increscente* malint, quoniam ita Marcell.

mente, intumescentibus digitis in pedibus manibusque. Ægypti peculiare hoc malum[6] : et quum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia[7] temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est : sicut et ille, quem gemursam appellavere prisci[8], inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato.

VI. Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios 1
durare, sicuti colum[1]. Tiberii Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam id prior imperatore ipso sensit, magna civitatis ambage, quum edicto ejus excusantis valetudinem, legeretur nomen incognitum[2]. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, quum supra CCC essent, nisi etiam nova timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important. Hæc apud priscos 2
erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, et diu fuere (II.) Hippocratis[3] certe, qui primus medendi præcepta clarissime

Empir. scripsit, p. 130. Sed error is librariorum est, tum ex Plinii nostri optimis codicibus, tum vero ex Cornelio Celso, ita morbum eum describente, III, 25 : « Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet : Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur, etc. » HARD.

6. *Ægypti peculiare hoc malum*. Marc. Emp. loc. cit. HARD.

7. *Solia*. Solium vas erat, in quo sedentes lavabantur. HARD.—*Solia*. Gron. operarum errore, *folia*. ED.

8. *Gemursam appellavere prisci*. Ea phlegmone fuit carbunculosa. Malum id inter manus digitos nascens, vocant Lugdunenses, *fourchon*. DAL. — *Gemursam*. Festus : « Gemursa sub minimo digito pedis tuberculum, quod gemere faciat eum, qui gerat. » HARD.

VI. 1. *Sicuti colum*. Κολικὸν πάθος, morbus majoris intestini. Sunt qui κωλικὸν scribi malint. Vide Voss. in Etym. verbo : *colicus dolor*. HARD.

2. *Legeret nomen incognitum* (sic prius). Lege : « Quum edicto ejus excusantis valetudinem, legeretur nomen incognitum. » Edicta enim non viva voce publicabantur, sed suspensa plerumque tabula legebantur. *Nomen* autem *incognitum* dicit, quod esset *mentagra*. DORLÉANS in Tac. p. 589. — Immo vero non *mentagra*, sed *colum* ; ut res ipsa indicat, et patet ex superioribus. ED.

3. *Hippocratis*, etc. Tradit hæc

condidit, referta herbarum mentione invenimus volumina: nec minus Dioclis Carystii[4], qui secundus ætate famaque exstitit: item Praxagoræ, et Chrysippi, ac deinde Erasistrati[5]: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam[6], paulatim

ipsa Corn. Celsus in præf. operis: « Democriti autem, ut quidam crediderunt, discipulus Hippocrates Cous, primus quidem ex omnibus memoria dignus... Post quem Diocles Carystius, deinde Praxagoras et Chrysippus: tum Herophilus, et Erasistratus, sic artem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas curandi vias processerint... Donec Asclepiades medendi rationem ex magna parte mutavit. Ex ejus successoribus Themison nuper ipse quoque quædam in senectute deflexit. » De Herophilo et Erasistrato rursum lib. XXIX, 3, 5. De Praxagora, Crinagoræ exstat epigramma, in Anthologia, IV, tit. 13: Κριναγόρου εἰς εἰκόνα Πραξαγόρου ἰατροῦ... Αὐτός σοι Φοῖβοιο πάϊς λαθικηδέα τέχνης Ἰδμοσύνην, πανάκη χεῖρα λιπηνάμενος, Πρηξαγόρη, στέρνοις ἐνεμάξατο· τοὶ γὰρ ἀνῖαι Ὄρνυνται δολιχῶν ὁππόσαι ἐκ πυρετῶν, Καὶ ὁπόσα τμηθέντος ἐπὶ χροὸς ἄρκια θεῖναι Φάρμακα, πρηεῖης οἶσθα παρ' Ἠπιόνης. Θνητοῖσιν δ' εἰ τοῖοι ἐπήρκεον ἰητῆρες, Οὐκ ἂν ἐπορθμεύθη νεκροβαρὴς ἄκατος. « Ipse manus panaces succo tibi maximus unxit Phœbigena, atque artes tradidit ipse suas, Praxagora, fixitque animo: quos namque dolores Corporibus febris gignere longa solet, Et bene quæ sectis ponantur in artubus herbæ, Quis liquor, a miti doctus es Epione. Si medici tales multi mortalibus essent: Non, ut nunc, umbris iret onusta ratis. » Æsculapii conjux, Epione, vel filia, fertur. Meminit et Tzetzes Praxagoræ: Υἱοὶ τοῦ Ἱπποκράτους δὲ ὁ Θεσσαλὸς καὶ ὁ Δράκων. Οὓς καὶ τὸν Πραξαγόραν δὲ τὸν Κῷον καὶ ἑτέρους ἰατρικὴν ἐδίδαξεν. Hard.

4. *Dioclis Carystii*. Vossiani tres et Gud. *Diocli*. Nimirum, ut « Pericli, Candauli, Achilli, Ulyssi, Oronti, Aristoteli, Socrati, » et similia patrio casu. Gron.

5. *Ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem*, etc. Vetus exemplar, « ac deinde Erasistratico, Herophili quidem, etc. » Scribendum reor, « ac deinde Erasistrati Ceii Herophilique quanquam subtilioris sectæ conditoris. » Nam Erasistratus ex Iuliade fuit oppido in insula Ceo, auctore Suida, etiamsi Galeno in Isagoge *Chius* sit, non *Ceius*. Sed depravatum esse Galeni codicem, ac pro *Ceius*, *Chius* falso scriptum, patet ex Strabone, l. X, et Stephano Byzantio in dictione *Iulis*: et ex aliis auctoribus (ne citando nominatim tundam) qui Erasistratum medicum Ceium faciunt, non Chium. Pint.

6. *Ante omnes celebratam rationem eam*. Legendum arbitror, « ante omnes celebrata rationali ei. » Nam quum tres sint medicinæ artis sectæ, rationalis, empirica, methodica: rationalis inventor secundum

usu efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinæ, ad verba garrulitatemque defendente[7]. Sedere namque his in scholis auditioni operatos[8] gratius erat, quam ire per solitudines, et quærere herbas alias aliis diebus anni.

VII. (III.) Durabat tamen antiquitas firma, magnasque 1
confessæ rei vindicabat reliquias[1], donec Asclepiades ætate Magni Pompeii orandi magister[2], nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia quam forum, sagacis ingenii huc se repente convertit[3]: atque, ut necesse erat, homini, qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuque percipienda; torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicavit: totamque medicinam ad causam[4] revocando, conjecturæ[5] fecit: quinque res maxime communium auxiliorum[6] professus: abstinentiam cibi, alias

Plinium Herophilus fuit, etsi Galenus Hippocrati et aliis eam inventionem assignent. Pint.

7. *Defendente*. Ita restituimus ope codicis Reg. 1, quum prius implicata admodum sententia, spretisque artis ipsius præceptis, non sine insigni orationis vitio, *descendente* legeretur (quam lectionem præferunt Gron. et Al.). Hard.

8. *Auditioni operatos*. Id est, operam dantes. Sic apud Nasonem: « Studiis operata Minervæ. » Gel. — *Operatos*. Hoc est, operam dantes. Sic « operari liberalibus studiis, » Tacitus: Virgilius, « novis arvis operata juventus, » latine dixere. Hard.

VII. 1. *Vindicabat reliquias*. Diu servata ea est ratio, quæ remedia petebat ex herbis, quum essent confessæ omnibus et exploratæ ejus utilitates. Hard.

2. *Orandi magister*. Hoc est, artis oratoriæ, ex qua instituebat ille sibi quæstum, nec tamen maximum in ea fecit. De Asclepiade egimus in Auctorum Indice. H. — *Ut ad alia quam forum*. Posteriora duo verba ignorant Gron. et Al. ante Hard. Ed.

3. *Repente convertit*. Ad medicinæ tractationem. Hard.

4. *Ad causam*. Ita Reg. 1; in Reg. 2, *causas*. Ad suas, inquit, singula quæque causas revocando, morbos scilicet, ac remedia, novam medicinam ex conjectura instituit. H.

5. *Conjecturæ*. Gron. et Al. ante Hard. *conjecturam*. Ed.

6. *Communium auxiliorum*. Hunc libro suo titulum Asclepiades præfixerat. Celsus, II, 14, de frictione: « De frictione vero, inquit, et gestatione, adeo multa Asclepiades, tanquam inventor ejus posuit, quod in eo volumine, quod Communium Auxiliorum scripsit, quum trium

vini[7], fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ quum unusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, faventibus cunctis, ut essent vera quæ facillima erant, universum prope humanum genus circumegit in se, non alio modo, quam si cælo emissus advenisset.

1 VIII. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandoque tempestive, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustraverat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari[1] se frigida danda præferens, ut auctor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, jam suspendendo lectulos, quorum jactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret: jam balineas avidissima hominum cupidine instituendo, et alia multa dictu grata atque jucunda: magna auctoritate; nec minore fama, quum occurrisset ignoto funeri relato[2] homine ab rogo, atque servato: ne quis levibus momentis tantam conversionem[3] factam existimet. Id solum possumus indignari, unum hominem e levissima gente[4], sine opibus

tantum faceret mentionem, vini scilicet, aquæ et gestationis, tamen maximam partem in hoc consumpserit, etc. » HARD.

7. *Alias vini.* Ita MSS. omnes; hoc est, aliquando etiam vini. H.

VIII. 1. *Cognominari se frigida danda præferens*, etc. Forte Δοσίψυχρον. De eo egimus in Auctorum Indice. HARD.

2. *Quum occurrisset ignoto funeri relato.* Id jam delibatum ante VII, 37. Fabulam speciose narrat Apul. Florid. IV, pag. 30: « Asclepiades ille, inquit, inter præcipuos medicorum, si unum Hippocratem excipias, cæteris princeps, primus etiam vino reperit ægris opitulari: sed dandi scilicet in tempore: cujus rei observationem probe callebat, ut qui diligentissime animadverteret venarum pulsus inconditos, vel præclaros. Is igitur quum forte in civitatem sese reciperet... aspexit in pomœriis civitatis funus ingens locatum... Jam miseri illius membra omnia aromatis perspersa ... Etiam atque etiam pertractavit corpus hominis, et invenit in illo vitam latentem. Confestim exclamavit, vivere hominem, etc. » H.

3. *Ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existimet.* Conversionem videlicet animorum a vetere instituto ad novam medicinam. HARD.

4. *E levissima gente.* Asiatica scilicet. Nam Prusiensis fuit. HARD.

ullis orsum, vectigalis sui causa[5], repente leges salutis
humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere
multi. Asclepiadem adjuvere multa, in antiquorum cura 2
nimis anxia et rudia[6], ut obruendi ægros[7] veste, sudo-
resque omni modo ciendi : nunc corpora ad ignes tor-
rendi[8], solesve assiduo quærendi, in urbe nimbosa[9], immo
vero tota Italia imperatrice : tum primum pensili bali-
nearum[10] usu ad infinitum blandientem. Præterea in qui-
busdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis,
quas curabant in fauces organo demisso[11]. Damnavit me-
rito et vomitiones[12], tunc supra modum frequentes. Arguit

5. *Vectigalis sui causa*. Quæstus sui causa. Hard.

6. *Multa quorum cura nimis anxia et rudis* (sic prius). Vossianus : « Asclepiadem adjuvere multa in antiquorum cura nimis anxia et rudia. » Confirmat Pintiani codex : sed ille præterea, *Asclepiades invenit*, exemplo tamen, ut opinor, non bono. Gron.

7. *Ut obruendi ægros*, etc. De hac curandi ratione Cels. III, 9 : « Apud antiquos quoque, ait, ante Herophilum et Erasistratum, maximeque post Hippocratem, fuit Petro quidam, qui febricitantem hominem ubi acceperat, multis vestimentis operiebat, ut simul calorem ingentem sitimque excitaret : deinde ubi paulatim remitti cœperat febris, aquam frigidam potui dabat, etc. » Hard.

8. *Ad ignes torrendi*, etc. ὀπτῆσιν Veteres, ut et solis apricatum ἡλιασμὸν vocaverunt. Dal.

9. *In urbe umbrosa*. In veteri codice, « In urbe nimbosa, immo vero tanta Italia imperatrice, » ut forte commodius legi possit, « immo vero tanta, et alias imperatrice. » Pint. — Prius « in urbe umbrosa » legebatur, perperam, refragantibus codicibus vetustis Regg. 1, 2, Colb. etc. quos sequuti sumus. Neque vero umbrosa esse tota Italia potest : nimbis obnoxia esse tota potest. Plinius ipse, II, 51, æstatem nimbosam esse in Italia prodidit : idcirco ibi semper quodammodo aerem vernare, vel autumnare. H.

10. *Pensili balinearum*, etc. Pensiles balneas vocat, exstructas ac ædificatas aquis corrivatis ac deductis, in quibus arte parabatur caldarium, tepidarium, frigidarium, laconicum. Harum assiduus usus corpus effeminat, ut naturalium corroborat, in quibus sponte aquæ medicatæ scaturiunt. Dal. — *Pensili*. Pensiles balneas invenisse primum Sergium Oratam vidimus, IX, 79. Hard.

11. *Quas curabant in fauces organo demisso*. Medici priores specillo in fauces demisso, aliove simili instrumento, anginas curabant non sine cruciatu. Hard.

12. *Damnavit merito et vomitio-*

et medicamentorum potus[13] stomacho inimicos, quod est magna ex parte[14] vetitum. Itaque nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

1 IX. (IV.) Super omnia adjuvere eum magicæ vanitates, in tantum evectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis possent. Æthiopide herba[1] amnes ac stagna siccari conjectu, tactu clausa omnia aperiri. Achæmenide conjecta in aciem hostium trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari solitam a Persarum rege legatis, ut quocumque venissent, omnium rerum copia abundarent : ac multa similia. Ubinam istæ fuere, quum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut quum Lucullus tot reges Magorum[2] paucis
2 legionibus sterneret? Curve romani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam[3]? Cur hercule Cæsaris miles[4] ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba

nes. Plutarch. lib. de Sanitate tuenda. Sueton. Vitell. cap. 13, et ibi Casaubon. Dal. — *Damnavit*. Cels. I, 3 : « Rejectum esse ab Asclepiade vomitum in eo volumine, quod de tuenda Sanitate composuit, video : neque reprehendo, si offensus est eorum consuetudine, qui quotidie ejiciendo vorandi facultatem moliuntur, etc. » Hard.

13. *Arguit et medicamentorum potus*, etc. Cels. in præf. lib. V : « Medicamentorum usum ex magna parte Asclepiades non sine causa sustulit; et quum omnia fere medicamenta stomachum lædant, malique succi sint, ad ipsius victus rationem potius omnem curam suam transtulit. » Hard.

14. *Magna ex parte*. Quod et magna pars medicorum vetat. H.

IX. 1. *Æthiopide herba amnes ac stagna siccari*, etc. De Æthiopide et Achæmenide inter herbas magicas dictum est superius, XXIV, 102. Hard. — *Salvia argentea*, de qua egimus loc. sup. laud. Ed.

2. *Tot reges Magorum*. Multos in Parthia regulos magorum hoc nomine Plinius designat : non Mithridatem unum, vel Tigranem. Vid. lib. XXX, cap. 1. Hard.

3. *Commerciorum habuere curam*. Ne militi commeatus deesset, frustra laborabant : quin enim latacen sibi coemebant a Persis? Hard.

4. *Cur hercule Cæsaris miles*, etc. Frumenti penuria laborasse Cæsaris exercitum, scribit etiam Dio, lib. XLI, p. 198. Vide et Tranquillum, in Julio, c. LXVIII. H. — *Hercule*. Vocem hanc Brot. ignorat, quæ commode abesse possit; sed eam Gr. et Al. ante Hard. exhibent. Ed.

patefacere, quam machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie Meroide[5] Pontinæ paludes[6], tantumque agri suburbanæ reddatur Italiæ[7]. Nam quæ 3 apud eumdem Democritum invenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique et fortunati gignantur liberi, cui umquam Persarum regi tales dedit[8]? Mirum esset profecto, hucusque provectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis; si in ulla re modum humana ingenia novissent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco probaturi essemus[9] evectam ultra magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, ut a necessariis orsa primo, cuncta pervenerint

5. *Siccentur hodie Æthiopide* (sic prius). Omnes quinque, *Meroide;* ut opinor etiam in Chifflet. esse, etsi exhibuerint, *merodie*. Gron.— *Meroide.* Hoc est, herba Æthiopide, quam et meroidem appellari admonuimus, XXIV, 102. Hard.

6. *Pontinæ paludes.* Circeis vicinæ in agro Latino, quas viginti trium urbium fuisse Mutianus prodidit supra lib. III, cap. 5. A Cornelio Cethego illæ antea siccatæ fuerant agerque factus. Theodoricus postea rex fossas, per incuriam et neglectum obstructas, et terra limoque adobrutas, rursum purgavit. Dalec. — *Pontinæ.* Sive Pomptinæ: qua de palude diximus III, 9. Destinabat hanc siccare Julius Cæsar, sub tempus cædis, ut auctor est Suet. in ejus vita, XLIV. Siccata quondam a Cornel. Cethego consule, anno Urbis 594, ut auctor est Livius in Epit. XLVI. Hodie *Paludi Pontine.* Siccari nec dum penitus potuere, tum propter amplitudinem, tum propter interfluentes amnes. Hard.

7. *Suburbanæ reddatur Italiæ.* Ei parti Italiæ, quæ Urbi est proxima. Latium novum ac vetus intelligit. Eodem sensu Florus, III, 19, Siciliam appellat « provinciam quodammodo suburbanam, » quod erat ea Urbi vicina. Hard.

8. *Cur numquam Persarum regi tales dedit?* (sic prius). Pintiano verior scripta lectio : « cui umquam Persarum regi talis dedita. » Neque aliter fere Chiffl. et Voss. sed scribendum detracta littera : « cui umquam Persarum regi tales dedit? » nam *talis* antiqua scriptura pro *tales*, id est, pulchros bonosque ac fortunatos liberos. Si quis ea compositione frui et gaudere debuit, is erat rex Persarum, tum ob immensas opes, tum ob curam gentis in forma regum, tum ob copiam magorum. At nemo eorum fuit, qui non liberorum alios deformes, alios sceleratos, alios infelices habuerit. Nulla igitur tam efficacem iis compositionem dare potuit magia. Gron.

9. *Suo loco probaturi essemus*, etc. Lib. nempe XXIX, c. 5, ubi de auctoritate ac potentia medicorum,

ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus : adjiciemus, ut quasque ratio dictaverit.

1 X. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura undique acervabimus, quanquam non paucis jam demonstratis. Medetur ergo plantago[1] trita, quinquefolium, radix albuci[2] ex aceto, ficulni caules[3] aceto decocti, hibisci radix cum glutino[4] et aceto acri decocta ad quartas[5]. Defricantur etiam pumice[6], ut rumicis radix trita ex aceto illinatur,

qua magos etiam superarunt. Hard.

X. 1. *Medetur ergo plant.* Et hoc remedium ad ipsam quoque elephantiasin pertraxit Celsus, l. III, cap. 35 : « Corpus, inquit, contrita plantago et illita tueri optime videtur. » Hard.

2. *Radix albuci.* Sive asphodeli. H. — Scilicet *Asphodeli ramosi*, de quo conf. quæ dicta sunt lib. XXI, cap. 68. Ed.

3. *Ficulni caules.* Marc. Empir. cap. xix, p. 129 : « Ficulni caules teneri in aceto excocti, triti et illiti, mentagræ (hoc est, licheni), medentur. Idem præstat hibisci radix cum lupino et aceto, ad tertias cocta et apposita. Hard. — *Ficulni.* Gronov. et Al. ante Hard. *ficulnei.* Ed.

4. *Hibisci radix cum glutino*, etc. Ita libri omnes, etiam MSS. Sed scrupulum movet Marc. Empiricus, qui quum operi suo Plinii sententias plurimis in locis adsperserit, pro glutino lupinum adsciscit cap. 19, p. 129 : « Mentagræ medetur, inquit, hibisci radix cum lupino et aceto, ad tertias cocta et apposita. » Plin. Val. adhuc importunior, II, 56 : « Licheni arcendo : Ficulnei caules, inquit, in aceto cocti et triti illinuntur : hibisci radix cum glutino lupino in aceto decocta ad quartas similiter adhibetur. » An glutinum is lupinum intelligit, quod ex lupi genitalibus fiat, ut ex vitulorum genitalibus Noster vitulinum commendat, et ad lichenas quidem XXVIII, 50. An potius glutinum e lupini farina, quæ lepras emendare, aliaque cutis vitia dicitur, XXII, 74. H. — *Hibisci radix.* Ἀλθαῖα Diosc. III, 163, ἔνιοι δὲ ἰβίσκον καλοῦσι, eadem videtur esse ac *Lavatera olbia*, vel *Malope malacoides*, de quibus alias egimus. Neutra tamen bene cum Dioscoridea specie congruit. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 182. Ed.

5. *Decocta ad quartas.* Marcell. Emp. loc. cit. *ad tertias.* Plin. Val. II, 56, *ad quartas.* Hard.

6. *Defricantur etiam pumice.* Marcell. Emp. cap. xix, p. 130 : « Lapathi agrestis radices sarculo erue, easque sine ferro contunde : adjectoque acri aceto, subige, et parum salis misce : atque ex eo omnem corporis asperitatem in balneo cum sudore confrica, cito sanat. » Est autem lapathum silvestre, rumex Latinis. Hard.

et flos visci cum calce[7] subactus. Laudatur[8] et tithymali
cum resina decoctum. Lichen vero herba[9] omnibus his
præfertur, inde nomine invento. Nascitur in saxosis, folio 2
uno ad radicem lato[10], caule uno parvo[11], longis foliis dependentibus. Hæc delet et stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis[12], petris totum inhærens, ut muscus, qui et ipse illinitur[13]. Hic et sanguinem sistit[14] vulneribus instillatus, et collectiones illitus. Morbum quoque[15] regium cum melle sanat ore illito, et lingua. Qui ita curantur,

7. *Et flos visci cum calce.* Pars ea visci levior, quæ inter coquendum supernatat. Marcell. Empir. cap. XIX, p. 129, et Plin. Val. II, 56, totidem hoc apicibus transcripsere. Hard.

8. *Laudatur et tithymali.* Plin. Val. loc. cit. tithymali succo hanc vim lichenas sanandi Dioscor. adjudicat, IV, 165. Hard.

9. *Lichen vero herba.* Lichen petræus, cauliculo pileolum sustinente, visus a nobis in horto Regio : delineatum a nemine herbariorum adhuc vidi, quos quidem legerim. Pictum tamen a nescio quo audio. Hard.

10. *Folio uno ad radicem lato.* Pugnant hæc unum folium latum esse, et longa dependere. Lego, « foliis imis ad radicem latis, caule uno, etc. » Quænam hæc sit, nondum compertum. Britannicum tamen de herbis volumen, cotyledona minorem montanam vocat, et depingit. Dal.

11. *Caule uno parvo, longis foliis dependentibus.* Immo e contrario in nostro exemplari : « Caule uno longo, parvis foliis dependentibus. » Pint.

12. *Est aliud genus lichenis.* Dioscor. IV, 53 : Λειχὴν ὁ ἐπὶ τῶν πετρῶν, οἱ δὲ βρύον καλοῦσι, βρύον ἐστὶ προσεχόμενον ταῖς ἐνδρόσοις πέτραις. Ea est quæ omnibus tum officinis, tum herbariis hodie dicitur hepatica, quod jocinerum fibris similis conspicitur. Pingitur a Dodonæo p. 470. Sic etiam Anguillara Part. XIV, 264. H. — *Aliud genus.* Λειχὴν Diosc. loc. laud. forte est *Marchantia conica*, ex *Cryptogam.* Linn. et *Hepaticarum* ordine Juss. Conf. Columm. Ecphras. I, p. 331. Potest tamen et ad *Peltideam caninam* referri, quæ ad *Lichenum* familiam pertinet. Ed.

13. *Qui et ipse illinitur.* Ad sanandos lichenas. Diosc. loc. cit. et Galen. de Facult. simpl. med. VII, p. 201. Hard.

14. *Hic et sanguinem sistit.* Diosc. loc. cit. Τοῦτο καταπλασθὲν αἱμοῤῥαγίας ἵστησι, καὶ φλεγμονὰς παραιτεῖται, καὶ λειχῆνας θεραπεύει. H.

15. *Morbum quoque regium.* Dioscorid. IV, 53, de lichene herba, seu musco : Ὠφελεῖ δὲ καὶ ἰκτερικοὺς μετὰ μέλιτος διαχριόμενον, στόματος δὲ καὶ τῆς γλώσσης ῥευματισμοὺς παραιτεῖται. « Juvat et arquatos cum melle illitus : cæterum defluxionibus oris ac linguæ succurrit. »

salsa lavari jubentur, ungi oleo amygdalino, hortensiis abstinere[16]. Ad lichenas et thapsiæ radice[17] utuntur trita cum melle.

1 XI. Anginæ argemonia[1] medetur sumpta ex vino : hyssopum cum vino[2] decoctum et gargarizatum : peucedanum[3] cum coagulo vituli marini æquis partibus. Proserpinaca cum muria[4] ex mænis et oleo trita vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio[5], potus cyathis tribus. Hic et omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus : verbascum privatim tonsillis in aqua potum.

1 XII. (v.) Strumis plantago[1] : chelidonia cum melle et

Ita etiam, ut ne quid dissimulem, scripsisse mihi græcus auctor videtur, unde Pliniana hæc manarunt. Legisse tamen aliter Plinium haud obscure intelligas : ita nimirnm : μετὰ μέλιτος διαχριομένου ςόματός τε καὶ τῆς γλώττης. Ῥευματισμοὺς παραιτεῖται. Hard.

16. *Hortensiis abstinere*. Hoc est, omni olere. Hard.

17. *Thapsiæ radice*. Plin. Valer. II, 56. Hard. — *Thapsiæ*. Θαψία Theophrast. Hist IX, 10; Diosc. IV, 157; nobis eodem nomine est *Thapsia Asclepium* (*Pentand. digyn.* gen. 717 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Apulia, et Oriente. Cf. Columna. Ecphras. I, pag. 87, tab. 85; Matthiol. 545. Ed.

XI. 1. *Anginæ argemonia*. Faucium vitiis generatim et universe prodesse argemoniam scribit Marcell. Emp. cap. xv, p. 110. Hard.

2. *Hyssopum cum vino*. Emendant ex Chiffl. codice, *cum fico*. Sic etiam Reg. 2. At Reg. 1, Colb. et vulgati omnes, *cum vino*. Favet alter Plin. Valer. I, 52, cui titulum fecit : « Anginæ medendo : Hyssopum quoque, inquit, cum vino decoctum gargarizetur. » Diosc. tamen priorem lectionem adjuvat Chiffl. cod. et Reg. 2. Is enim, III, 30 : Συνάγχαις δὲ ἀναγαργάρισμα μετὰ σύκων ἀφεψήματος ἄριςον. « In anginis cum decocto ficuum efficacissime gargarizatur. » Hard.

3. *Peucedanum*. Plin. Val. I, 52. H. — Nobis *Peucedanum officinale*, de quo lib. sup. egimus. Ed.

4. *Proserpinaca cum muria*. De ea dicemus, XXVII, 104. Marc. Empir. cap. xv, pag. 106 : « Herbæ proserpinalis, quæ dracontion dicitur, contritæ succo, admisceto salsam aquam, et olei parum : atque inde linguam, et quæ sunt circa linguam, et fauces perfricato, donec vomat, cui medebere; cito sanabitur. » Hard.

5. *Item succus de quinquefolio*. Plin. Val. I, 52, cui titulum fecit, « Anginæ medendo, » iisdem verbis : ut et Apul. cap. 11, de quinquefolio, tit. 6. Hard.

XII. 1. *Strumis plantago*. Apul. cap. 1, de plantagine, tit. 11, ad omnem corporis duritiam adhibet. Ad strumas Dioscorid. II, 153, et Marc. Emp. cap. xv, p. 107. H.

axungia : quinquefolium[2] : radix persolatæ, item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia : radix mandragoræ[3] ex aqua. Sideritis lata folia[4], clavo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere, ut in[5] quibusdam, rebellet : quod et in his, quos artemisia sanaverit, prædici reperio : item in his, quos plantago. Damasonion[6], quæ et alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cælesti, folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic et ad omnes cervicis dolores, tumoresque quacumque in parte.

XIII. Bellis[1] in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus 1
rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt.

XIV. Condurdum herba solstitialis[1], flore rubro, sus- 1

2. *Quinquefolium.* Apul. cap. 11, de quinquefolio, tit. 10 : « Ad herpetas, et chœradas, et omnes duritias : Herba quinquefolium aceto decocta, et trita et corpori imposita, herpetas et chœradas, et omnes duritias mirifice sanat. » Χοιράδες, strumæ sunt, quibus quinquefolii radicem tritam prodesse ait Diosc. IV, 42. Hard.

3. *Radix mandragoræ.* Diosc. IV, 76 : Σὺν ὕδατι δὲ (ἡ ῥίζα λεία) χοιράδας καὶ φύματα διαχεῖ. « Ex aqua trita radix, strumas et tubercula dissipat. » Hard.

4. *Sideritis lata folia.* De qua XXV, 19 : « Nostri eam quæ est latissimo folio, scopam regiam vocant. » Hard.—*Lata folia.* Brot. ex Reg. 2 et edit. principe, « sideritis latifolia », et statim mox, *adalligatur,* non *adalligantur.* Ed.

5. *Ut in quibusdam.* In ranunculo et plantagine, ut dictum est anteriore libro, cap. 109. In iride quoque, ut monuit idem, XXI, 83. H.

6. *Damasonion.* Ad tumores commendatur a Dioscor. III, 169. H. — *Damasonion.* Nobis *Alisma parnassifolia*, de qua jam Noster egit sup. lib. cap. 77. Ed.

XIII. 1. *Bellis.* Bellis hæc silvestris est disco luteo, foliolis ex albo rubro mixtis, in Eystettensi horto picta, visa a nobis in Regio. Hard. — *Bellis.* Nobis eodem nomine est *Bellis perennis* (*Syngenes. superfl.* gen. 1878 Pers. *Corymbifer.*); nostris vulgo, *paquerette*, *marguerite.* Habitat in apricis pascuis; colitur in hortis; variat flore pleno rubro, vel albo flosculoso, et calyce prolifero. Etiamnum Bellidis minoris Offic. succus, flores ac folia in usum veniunt. Cf. Geoffr. mat. med. tom. III, p. 169 sqq. Ed.

XIV. 1. *Condurdum herba solsti-*

pensa in collo, comprimere dicitur strumas. Item verbenaca[2] cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus[3], et privatim pterygiis, quinquefolium medetur.

1 XV. In pectoris vitiis vel gravissimum est tussis : huic medetur panacis radix[1] in vino dulci. Succus[2] hyoscyami etiam sanguinem exscreantibus : nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis[3] mixto nasturtio, et resina, cum melle tusa arida. Facit et per se[4] faciles exscreationes. Item centaurium majus[5], vel sanguinem rejicientibus : cui vitio et plantaginis succus[6] medetur. Et vettonica[7] obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas exscreationes. Persolatæ radix[8] drachmæ pondere, cum

tialis. Herbariis ad hunc diem haud liquet quid condurdum sit. Ac nihilo magis compertum, eane sit solstitialis herba, cujus meminit in Pseudolo Plautus, act. I, sc. 1, v. 36 : « Quasi solstitialis herba, paulisper fui : Repente exortus sum, repentino occidi. » H. — *Condurdum.* Nobis est *Saponaria Vaccaria* (*Decand. digyn.* gen. 1116 Pers. *Caryophyll.* Juss.). Habitat inter segetes. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 203. Ed.

2. *Item verbenaca.* Apul. cap. III, de verbenaca, t. 1 : « Ad strumas : Herbæ verbenacæ radix in collo ligata, summe juvat. » De plantagine idem Dioscor. affirmat lib. II, cap. 153. Hard.

3. *Digitorum vitiis omnibus.* Diosc. IV, 42. Hard.

XV. 1. *Panacis radix.* Diosc. III, 55, et Plin. Val. I, 58. Hard.

2. *Succus hyoscyami*, etc. Marc. Emp. c. XVII, p. 125, et Plin. Val. IV, 69. Hard.

3. *Item scordotis.* Totidem verbis Diosc. III, 125. H. — *Scordotis.* Est σκόρδιον Diosc. loc. laud. nobis *Teucrium Scordium* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in paludosis. Non idem est cum scordio, sive scordoti, quam *Nepetam Scordotin* appellari diximus, lib. super. Ed.

4. *Facit et per se.* Hoc est, sola. Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Item centaurium majus.* Marc. Emp. c. XVI, p. 118 : « Herba centauria trita ex vino dulci bibitur, tussi laborantibus mire prodest, etiam his qui sanguinolentum aut purulentum extussiunt, quos phthisicos dicunt. » Galenus quoque de Fac. simpl. med. VII, p. 188. H.

6. *Plantaginis succus*, etc. Dioscor. II, 152. Hard.

7. *Et Vettonica.* Marc. Emp. c. XVI, p. 120, non tamen in aqua, sed in passo præbet. Paulo aliter temperat Ant. Musa, sive quis alius, libello de herba Vett. t. 9 et 30. Diosc. quoque IV, 1, et Galen. ll. cc. p. 189. Hard.

8. *Persolatæ radix.* Sic Diosc. IV, p. 107, de arcio sive persolata :

pineis nucleis undecim. Peucedani succus[9], pectoris do- 2
loribus, et acorum[10] subvenit, et ideo antidotis[11] miscetur. Tussi daucum[12] : item scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis[13], tussi et purulenta exscreantibus, obolis tribus in passo. (VI.) Totidem verbascum[14], cujus flos est aureus. Tanta huic vis est, ut jumentis etiam non tussientibus modo, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu : quod et de gentiana reperio. Radix[15] cacaliæ commanducata, et in vino madefacta, non tussi tantum, sed et faucibus prodest. Hyssopi quinque rami[16] cum duobus rutæ et ficis tribus decocti thoracem purgant.

Ἥτις ποθεῖσα ◁ α′ πλῆθος κατὰ στροβίλων, αἱμοπτοϊκοῖς, ἐμπυϊκοῖς, etc. « Drachmæ unius pondere pota cum pineis nucleis, cruenta exspuentibus, purulentaque exscreantibus auxiliatur. » HARD.

9. *Peucedani succus*, etc. Dioscor. III, 92. HARD.

10. *Et acorum*. Radice videlicet. Diosc. I, 2. HARD.

11. *Antidotis miscetur*. Dioscor. loc. cit. Μίγνυται δὲ καὶ τοῖς ἀντιδότοις ἡ ῥίζα χρησίμως. HARD.

12. *Tussi daucum*. Dioscor. III, 83 : Βηχῶν χρονίων πραϋντικόν. H.

13. *Pectoris vitiis*. Et pectorum quoque vitiis glycyrrhizam commendat Diosc. III, 7. HARD. — *Scythica herba*. Nobis *Glycyrrhiza glabra*. De qua conf. lib. XXII, cap. 11. ED.

14. *Totidem verbascum*. Totidem, inquit, obolis bibitur verbasculum illud, cujus flos aureus est. Blattariam intelligit, similem verbasco, quæ sæpe fallit pro ea capta, flore luteo, de qua XXV, 60. H. — *Flos est aureus*. Sic et Chiffl. τὸ *est* Gron. et Al. omittunt. Verbascum illud nobis est *Phlomis Lychnitis*, de qua cf. loc. proxime cit. ED.

15. *Radix*. Diosc. IV, 123, et Galen. pariter de Fac. simpl. med. VII, p. 183. HARD. — *Caçaliæ*. Nempe *Bupleuri longifolii*, de quo lib. super. egimus, cap. 85. ED.

16. *Hyssopi quoque quinque rami* (sic olim). Dele dictionem *quoque* ex vetusto codice. PINT. — *Hyssopi*. Audiendus interim Augustin. Enarr. in Ps. L. « Aliquid etiam dicam, quod a medicis solemus audire, vel experiri in ægrotis. Hyssopum dicunt purgandis pulmonibus aptum esse, etc. » — *Ficis tribus*. Pintianus ex suo codice legit, *et fici tribus :* ut sententia sit, quemadmodum hyssopi quinque, et rutæ duos, sic et fici ramos ternos requiri, quod falsum est. Ficus ipsas hic opus esse, nec sollicitandum Plinii contextum Marc. Emp. admonet, cap. XVI, pag. 118 : « Ficus siccæ tres, inquit, cum hyssopi modico, et parvo rutæ fasciculo, et quartario feni græci purgati, cum aquæ nitidæ sextario ad medias decoquun-

1 XVI. Tussim sedat bechion[1], quæ et tussilago dicitur. Duo ejus genera. Silvestris[2] ubi nascitur, subesse aquas credunt: et hoc habent signum aquileges[3]. Folia sunt majuscula, quam ederæ, quinque aut septem, subalbida a terra, superne pallida[4], sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidam eamdem esse[5] bechion et alio nomine chamæleucen putant. Hujus aridæ cum radice[6] fumus per arundinem haustus et devoratus, veterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est.

tur, et colantur: inde tres potiones per triduum tussi nimia laborantibus dantur: mirum remedium est.»

XVI. 1. *Tussim sedat bechion.* Sic Diosc. III, 126. A tussi quam Græci βῆχα appellant, in utraque lingua nomen habet. Herbariis et officinis *Ungula Caballina*, vulgo *Pata equina*, inquit Ruell. de Nat. stirp. III, 60, pag. 557. H. — Nobis *Tussilago Farfara*, de qua egimus lib. XXIV, cap. 85. Ed.

2. *Silvestris.* Diosc. loc. cit. nasci ait circa scaturigines. Hard.

3. *Aquileges.* Aquarum indagatores, aquarum libratores: ab aquis legendis, sive colligendis dicti. Usi ea voce Seneca Nat. Quæst. III, 15, et Plinius Jun. X, ep. 38 ad Trajanum. Hard.

4. *Pallida.* Diosc. ita fere loc. cit. Folia χλωρὰ dixit: Plinius *pallida* transtulit: adjecitque sine caule esse ac sine flore, quoniam scilicet fugacissimi, iisque enatis brevi vigor et vita durat, longissimaque mora biduum: post quod illico tempus flaccentes evanescunt, caducique marcent. Quare nonnisi iis qui medio vere sese forte fortuna ferunt obviam, et flos, et caulis cernitur. Ita fere Ruellius, III, p. 557. Hard. — *Subalbida a terra, superne pallida.* Tussilagini nimirum folia superne, sive ex superiori parte, χλωρὰ, ex viridi pallescentia; inferne vero, sive ex inferiori parte, qua terram spectant, pubescentia, et ideo subalbida videntur. Ed.

5. *Quidam eamdem esse*, etc. Et illi quidem recte, ut ante monuimus, XXIV, 85. H. — *Chamæleucen.* Sprengelio est *Caltha palustris* (*Polyand. polygyn.* gen. 1367 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Conf. Hist. Rei herb. I, 204. Ed.

6. *Hujus aridæ cum radice fumus*, etc. Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 164. Marc. Emp. c. xvi, p. 121: «Ad tussim remedium efficax: Herba quæ gallice Calliomarcus, latine equi ungula vocatur, collecta Luna vetere lduna die Jovis, siccata prius in ollam novam mittitur cum prunis ardentibus quæ intra ollam mitti debent: superficies sane ejus argilla diligenter claudi debet, et calamus inseri, per quem humor vel fumus caloris hauriatur intra os, donec arteriam omnem et stomachum penetret.» Unde et illud intelligis, veteribus Gallis *Callio-*

XVII. Altera a quibusdam salvia[1] appellatur, similis verbasco: conteritur ea et colata calefit, atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur: contra scorpiones eadem et dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus[2] cum quadrante mellis decoquitur ad tussim. 1

XVIII. (VII.) Lateris et pectoris[1] doloribus verbascum cum ruta ex aqua: vettonicæ farina bibitur[2] ex aqua calida. Stomachum[3] corroborat scordotis succus: centaurium[4], gentiana[5] ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cum lente, alicæve sorbitione. Vettonica alias gravis[6] stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commanducata. Item aristolochia pota: agaricum manduca- 1

marcum idem valuisse atque equinam ungulam. *March* certe veteribus Gallis, hodieque Britonibus Aremoricis *equum* sonat: quod et Pausanias testatur in Phocicis, seu lib. X, p. 645. *Liduna* porro, quæ vox in eo Marcelli loco, aliisque occurrit, Lunam decrescentem significat, ut abunde declarat Du-Cangius in Glossario, v. *Ledo*. H.

XVII. 1. *Salvia appellatur*. Quidam volunt hic describi sphacleon Theophrasti: quidam nostrum stachym vulgarem: alii orminum vulgare, flore cœruleo: quidam Æthiopida, pectoris morbis utilissimam. Dal. — *Altera a quibusdam salvia*. Silvestre hoc verbasculum esse, simile salviæ, de quo diximus libro anteriore, cap. 73, cum Ruellio, non ignobili sane herbario, suspicamur. Hard. — Verbascum cui flos aureus, et φύλλα ἐλελισφάκῳ ὅμοια, folia salviæ similia, Diosc. IV, 107, est *Phlomis Lychnitis*, cujus etiam paulo supra Noster meminit. Ed.

2. *Hyssopi fasciculus*. Cels. IV, 4, de tussi: « Oportet hyssopum altero quoque die bibere. » Hard.

XVIII. 1. *Lateris et pectoris*. Totidem fere verbis Marc. Emp. c. XXIV, pag. 169. Hard. — *Doloribus*. Gron. et Al. ante Hard. *dolores*. Ed.

2. *Vettonicæ farina bibitur*. Marc. Emp. loc. cit. et cap. XVII, p. 125 sq. Ant. Musa, sive quis alius, lib. de Vettonica, t. 8 et 14.

3. *Stomachum*. Diosc. III, 125, ad stomachi rosiones commendat. Ad stomachi morsus, quod idem est, Marc. Emp. c. XX, p. 139. H.

4. *Centaurium*. Marc. Emp. loc. cit. « Centaureæ tenuis succus, quantum cicer, ex aqua datus, stomachicis prodest. » Hard.

5. *Gentiana*. Diosc. III, 3. H. — Nobis *Gentiana lutea*. Ed.

6. *Vettonica alias gravis*. Ant. Musa tit. 10: « Ad stomachi dolorem. » Et Marc. Emp. c. XVI, p. 117. Item c. XX, p. 142, 145 et 148. Hard.

tum[7] siccum, ut ex intervallo merum sorbeatur: nymphæa heraclia[8] illita: peucedani[9] succus. Psyllion ardoribus imponitur[10], vel cotyledon trita[11] cum polenta, vel aizoum.

1 XIX. Molon[1] scapo est striato[2], foliis mollibus, parvis, radice IV digitorum, in qua extrema allii caput est. Vocatur a quibusdam syron. Ex vino stomacho, et dyspnœæ medetur: centaurium majus ecligmate[3]: plantago succo vel cibo[4]: vettonicæ tusæ pondo libra, mellis Attici semuncia, ex aqua calida quotidie bibentibus. Aristolochia[5], vel agaricon[6], obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos[7] ad orthopnœas bibitur, item hysso-

7. *Agaricum manducatum*, etc. Diosc. III, 1. Hard.

8. *Nymphæa heraclia*. Diosc. III, 148. Hard. — Nobis *Nymphæa alba*, de qua alias egimus. Ed.

9. *Peucedani*. Marc. Emp. c. xx, p. 251: « Peucedani radicem contritam ex vino qui frequenter biberit, nec stomachi dolorem, nec pulmonis inflationes patietur. » Sic etiam Diosc. III, 92. Hard.

10. *Psyllion ardoribus imponitur*. Diosc. IV, 70, vim ei summe refrigerandi tribuit. Hard. — Nobis *Plantago Psyllium*, de qua jam dictum lib. super. cap. 90. Ed.

11. *Vel cotyledon trita*. Diosc. IV, 92, stomacho pariter æstuanti imponit. Hard.

XIX. 1. *Molon*. Moly Dioscoridis folium graminis habet, latius, humi sparsum, caule quatuor cubitorum, sive, ut quidam legunt, *digitorum*, in cujus summo est quidpiam allio simile. Illa suo modo Plinius tribuit, sed vel mutata, vel depravata. Aliud moly sup. lib. describitur, nempe Homericum. Dal. — *Molon*. Μῶλυ videtur esse Dioscoridis, III, 54, ut recte spicatus est Anguillara Part. XII, p. 215; sed accuratius a latino scriptore, quam a græco delineatum. Pingitur a Clusio Hist. Rar. pl. II, p. 192, quale vidimus in horto Regio. Frequens in Dalmatia. Hard. — *Molon*. Nobis *Allium nigrum*. Conf. lib. XXV. cap. 8. Ed.

2. *Scapô est striato*. Lego, *Scapo est stricto*, id est, tenui et exili, quemadmodum Oribasius legit, καυλὸν λεπτὸν ἔχει. Dal.

3. *Centaurium majus ecligmate*. Diosc. III, 8, et Gal. de Fac. simpl. med. VII, p. 188. De minore id quoque prodidit Marc. Emp. c. xvii, p. 123. Hard.

4. *Plantago succo, vel cibo*. Dioscor. II, 153. Hard.

5. *Aristolochia*. Et hanc dyspnœæ sive suspiriosis opitulari scribit Diosc. III, 6. Hard.

6. *Vel agaricon*, etc. Sic Diosc. III, 1. Hard.

7. *Cissanthemos*. Edera terrestris officinarum. Dalec. — *Cissanthemos*. Cyclaminos nempe cissanthemos, de qua superiore lib. c. 68. De ea Diosc. II, 195: Πίνεται δὲ καὶ πρὸς ὀρθόπνοιαν. Hard. — Cis-

pum[8] et asthmaticis. Peucedani succus[9] in jocineris doloribus, et pectoris laterisque, si febres non sint. Sanguinem quoque exspuentibus[10] subvenit agaricum, victoriati pondere tritum, et in mulsi v cyathis datum. Idem et amomon[11] facit. Jocineri privatim Teucria bibitur recens, 2
drachmis IV in poscæ hemina. Vettonicæ[12] drachma una in aqua calida cyathis III : ad cordis vitia[13], in frigidæ[14] cyathis duobus. Quinquefolii succus[15] jocineris, et pulmonis vitiis, sanguinemque rejicientibus, et cuicumque sanguinis vitio intus occurrit. Jocineri anagallides[16] mire prosunt. Capnon[17] herbam qui edere, bilem per urinam reddunt. Acoron[18] jocineri medetur, thoraci quoque, et præcordiis.

XX. Ephedra, ab aliis anabasis[1] vocata, nascitur ven- 1

santhemos nobis *Lonicera Caprifolium*, vulgo *chevrefeuille*. Ed.

8. *Item hyssopum*. Diosc. III, 30, et Marc. Emp. XVII, p. 123. H.

9. *Peucedani succus*, etc. Dioscorid. III, 92. Hard.

10. *Sanguinem quoque exspuentibus*. Diosc. III, 1. Hard.

11. *Amomon*. Ἄμωμον Diosc. I, 14, de quo jam Noster fusius egit lib. XII, nobis est *Cissus vitiginea* (*Tetrand. monogyn.* gen 294 Pers. *Vit.* Juss.). Habitat in India. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 140 et 267. Ed.

12. *Vettonicæ*. At Musa, t. 11 : « Ad joniceris dolorem : Vettonicæ drachmas tres, aquæ calidæ cyathos quatuor bibat. » Diosc. IV, 1, Vettonicam drachmæ unius pondere adhibet in aceto mulso : μετ' ὀξυμέλιτος ὁλκὴ α' ἐμπεθεῖσα. Vide et Marc. Emp. cap. XXII, p. 160. H.

13. *Ad cordis vitia*. Ἐν καρδιαλγίᾳ, in affectu stomachi, seu oris ventriculi dolore. Est enim os stomachi καρδία, ut alibi diximus. H.

14. *In frigidæ*. Gron. et Al. ante Hard. *in frigida*. Ed.

15. *Quinquefolii succus*. Dioscorid. IV, 42 : Αἱμοῤῥαγίας ἵστησι πινόμενον καὶ καταπλασσόμενον. « Erumpentem sanguinem sistit tum potu, tum etiam illitu. » Et paulo antea : Ὁ δὲ χυλὸς τῆς ῥίζης ἁπαλῆς ποιεῖ πρὸς τὰ ἐν ἥπατι καὶ πνεύμονι πάθη. « At teneræ radicis succus contra jocineris pulmonisque vitia prodest. » Hard.

16. *Jocineri anagallides*, etc. Dioscorid. II, 209. Hard.

17. *Capnon*. Diosc. IV, 110, de capno fruticosa, quem alteri effectu similem esse ac nomine Plinius admonuit, libro sup. c. 99 : Βρωθεῖσα δὲ ἡ πόα, inquit, οὖρα ἄγει χολώδη. Sic etiam Gal. de Fac. simpl. med. VII, p. 184. H. — *Capnon*. Nempe *Fumariam* nostram *officinalem*, vulgo *fumeterre*, de qua conf. lib. XXV, cap. 99. Ed.

18. *Acoron*. Totidem verbis Dioscor. I, 3. Hard.

XX. 1. *Ephedra, ab aliis anabasis*.

toso fere tractu, scandens arborem et ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt junci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro[2] austero trita ad tussim, suspiria, tormina; et sorbitione facta, in quam vinum addi convenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarii pondere in vini cyathis tribus.

1 XXI. Geum radiculas tenues habet[1], nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus, aut lateris, sed et cruditates discutit, jucundo sapore. Verbenaca[2] vero omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, jocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, et

Iisdem quoque nominibus appellatur hippuris cap. 13 hujus libri. Dal. — *Ephedra*. Prius legebatur, « Caucon quæ et ephedra, etc. » Sed priores voces nulli codices MSS. exhibent, ne in Indice quidem. Dioscoridis hæc ἵππουρις est, IV, 46; in Noth. οἱ δὲ ἀνάβασις, οἱ δὲ φαίδραν (lege οἱ δὲ ἐφέδραν)... Ῥωμαῖοι ἐκυνάλις, οἱ δὲ σάλιξ ἐκυνάλις, οἱ δὲ ἀναβάσιον, οἱ δὲ ἔφυδρον καλοῦσι. Hoc equisetum majus, pictum a Dodonæo, p. 73, visum a nobis in horto Regio. Officinis, Cauda equina; aliis, salix equinalis; Gallis, *prêle, queue de cheval*. Vide Anguill. Part. XII, p. 205. A sessili foliorum seu juncorum positu, ἐφέδρα, et cap. 77 et 83, ἔφεδρος. A reptili arborum adscensu, ἀνάβασις dicitur. Non quod iis se circumvolvat, innectatve claviculis : juxta tantum ac pone gaudet consistere. H. — Ἵππουρις Diosc. loc. cit. nobis *Equisetum silvaticum?* ex *Cryptogam.* Linn. plant. *Filicibus* affin. Juss. Conf. Pseudo-Democrit. in Geoponic. II, 6. Alteram hippurin Dioscorides habet, IV, 47, quæ videtur eadem cum *Equiseto pratensi*, quanquam de utraque planta dubitat Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 192. Ed.

2. *Datur ex vino nigro*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

XXI. 1. *Geum radiculas tenues habet.* Caryophyllata hæc vulgaris est, picta a Dodonæo, p. 137, visa a nobis in horto Regio : quod nomen obtinuit ab odore caryophyllorum, quem flores præ se ferunt. A nonnullis Sanamunda, et Benedicta dicitur : Gallis, *benoite*. H. — *Geum*. Nobis eodem nomine est *Geum urbanum* (*Icosand. polygyn.* gen. 1243 Pers. *Rosac.* Juss.), seu Caryophyllata Officin. Habitat in Europæ nemoribus. Radix caryophyllum redolet; et apud nos etiamnunc in usu est. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, pag. 264. Ed.

2. *Verbenaca*. Ad vitia sane jocinerum quod attinet, subscribit Apul. cap. III, de verbenaca, t. 4 : « Ad hepatis dolorem : Herba verbenaca solstitio lecta, et in pulverem redacta, et potui sumpta mire proficere creditur, etc. » quæ totidem verbis Marc. Emp. cap. XXII, pag. 160. Hard.

quos ab his phthisis tentat, radix herbæ consiliginis[3], quam nuper inventam diximus : suum quidem et pecoris omnis remedium[4] præsens est pulmonum vitio, vel trajecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore assidue sub lingua. Superficies ejus herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus[5]. Vettonicæ potus[6], agaricum potum, ut in tussi[7].

XXII. Tripolium[1] in maritimis nascitur saxis, ubi al- 1

3. *Radix herbæ consiliginis*, etc. Hoc etiam prodidit Colum. VII, 5, p. 262 : « Ovem pulmonariam, inquit, similiter ut suem curari convenit, inserta per auriculam quam veterinarii consiliginem vocant, etc. » Et VI, 5, pag. 217 : « Præsens etiam remedium cognovimus radiculæ, quam pastores consiliginem vocant : ea in Marsis montibus plurima nascitur, omnique pecori maxime salutaris est. » — *Peculiariter*. Prius vitiosa interpunctione sic legebatur : « Peculiariter autem ... phthisis tentat. » Ut ad verbenacam, de qua proxime ante sermo erat, pertinere ista viderentur. Mox nova instituta periodo, « Radix herbæ ... inventam diximus, suum quidem, etc. » At priora illa de phthisicis, ad consiliginem spectare, Plinius ipse libro superiore admonuit, cap. 48, ubi de consiligine : « Prodest, inquit, ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi : » hunc nimirum, quem nunc versamus, prospiciens locum. Hard. — *Herbæ consiliginis*. Nempe *Pulmonariæ* nostræ *officinalis*, de qua conf. lib. XXV, cap. 48. Ed.

4. *Suum quidem et pecoris omnis remedium*, etc. In boum pestilentia Columella, lib. VI, cap. 5, auriculæ partem latissimam ænea subula circumscribit, ita ut mananti sanguine circulus appareat tanquam ductus litteræ *o* : deinde intrinsecus ex superiore parte medium orbis descripti transsuit, et foramini facto radiculam, læva manu effossam, ante solis ortum inserit, quæ quum a recenti plaga comprehensa est, ita continetur ut elabi non possit; in pertusam auriculam omnem morbi vim et pestilens virus elicit, donec quod subula circumscriptum est, demortuum excidat. Dal.

5. *Plantaginis cibus*. Marc. Emp. c. XXVI, p. 179, imponi ex melle jubet : bibi in passo. Diosc. II, 153. Hard.

6. *Vettonicæ potus*. Diosc. IV, 1 : Καὶ νεφριτικοῖς μεθ' ὕδατος. Ant. Musa, t. 13 : « Ad renum dolorem : Vettonicæ drachmas duas ex mulso cyathis duobus, dum biberit, sanus erit. » Hard.

7. *Agaricum potum, ut in tussi*. Diosc. III, 1. Hard.

XXII. 1. *Tripolium*. Dioscor. IV, 135, totidem verbis : Τριπόλιον φύεται ἐν παραθαλασσίοις τόποις, οὓς ἐπικλύζει ἡ θάλασσα, καὶ ὑποχωρεῖ, etc. Vulgare tripolium a Lobelio pingitur, in Obss. p. 157, atque hoc ipsum esse Dioscorideum tripolium

ludit unda[2], neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore[3], palmo alto, in mucrone diviso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. Hæc herba eadem[4] videtur quibusdam, quæ polium, de qua suo loco diximus.

1 XXIII. Gromphæna[1], alternis viridibus roseisque per caulem foliis, in posca sanguinem rejicientibus medetur.

1 XXIV. Jocineri autem herba malundrum[1], nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Ejus cauliculus conteritur ex vino vetere.

1 XXV. Item herba chalcetum[1] e vineis contrita impo-

arbitratur. Vidimus in horto Regio. Τριπόλιον dicitur, quasi ter canescens : ter in die floris colorem mutat. Hard. — Τριπόλιον Diosc. loc. laud. nobis est *Plumbago europæa* (*Pentand. monogyn.* gen. 406 Pers. *Plumbagin.* Juss.); Matthiol. et alii male ad *Aster Tripolium* retulerunt, quum folia isatidis esse similia græcus auctor perhibeat. Tripolium jam Noster tractavit molybdænæ, seu plumbaginis nomine lib. super. cap. 97. Cf. Anguillar. 211; Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 161 et 202. Ed.

2. *Ubi alludit unda.* In MSS. Regg. et Ch. *abludit.* Hard.

3. *Crassiore, palmo alto.* Dioscorides, crassiore, caule palmum alto (palmum magnum, sive dodrantem intellige, nimirum pollices novem), flore mane albo, meridie purpureo, vesperi puniceo. Duabus drachmis pota aquas per alvum ducit, et urinas movet, miscetur Alexipharmacis. Vide lib. XXI, cap. 7 et 20. Dal.

4. *Hæc herba eadem*, etc. Ignoranter hoc Plinius. Dal. — *Hæc... videtur.* Sed non recte iis videtur. Hard. — Tripolium, *Plumbago europæa;* polium, *Teucrium Polium:* de quo Noster XXI, 21. Ed.

XXIII. 1. *Gromphæna.* Herbariis adhuc ignota Hard. — Gron. et Al. ante Hard. *Symphonia*, vel *gromphena.* Nobis est *Amarantus tricolor* (*Monœc. pentand.* gen. 2071 Pers. *Amarantac.* Juss.). Habitat in Oriente. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 206. Ed.

XXIV. 1. *Jocineri autem herba malundrum.* Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice : non, ut editi, *melandryum :* quod ineptum est, si flore albo odorata ea herbula est. Herbariis et officinis perinde incognita. Hard. — *Malundrum.* C. Bauh. Barba capræ, floribus oblongis, quæ *Spirææ* species est. Idem vero Sprengelio videtur ac *Lychnis silvestris* (*Lychnis? Decand. pentagyn.* gen. 1146 Pers. *Caryophyll.* Juss.). Conf. Clus. Hist. Rar. pl. I, 394, et Histor. Rei herb. tom. I, p. 203. Ed.

XXV. 1. *Item herba chalcetum.* Neque hæc adhuc cognita. H. — Quibusdam Valeriana campestris, inodora, major, C. Bauh. Ed.

nitur. Faciles præstat vomitiones[2] radix vettonicæ, ellebori modo, IV drachmis in passo aut mulso. Hyssopum[3] tritum cum melle utilius, præsumpto nasturtio aut irione.

Molemonium[4] denarii pondere. Est et silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle supra dicto pondere; præcipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum silvestre, vettonicæ farina: sumuntur ex aqua. Abstergunt[5] fastidia, cruditatesque digerunt, daucum, vettonicæ farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat[6]:

2. *Faciles præstat vomitiones.* Dioscor. IV, 1: Ῥίζαι δὲ ... φλεγματώδη, προσκαλοῦσιν ἔμετον μεθ' ὑδρομέλιτος πινόμεναι. HARD.

3. *Hyssopum.* Sic temperatum nasturtio vel iride, ad subducendam alvum Diosc. III, 30, adhibet. HARD.

4. *Molemonium.* Sic libri omnes etiam MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Sed *Lemonium* utrobique legi satius credimus, ut libro superiore, cap. 61. HARD. — *Est et silybo*, etc. De silybo nemo id scripsit. Quum apud Theophrast. Hist. lib. VI, cap. 4, de scolymo id Plinius legisset, quemadmodum et supra lib. XXII, cap. 22, retulit, obliviose ac oscitanter hoc loco de silybo recitavit. Verum id esse monstrant, quod totidem fere verbis de leimonia id refert, lib. XXV, c. 9, quam scolymum esse credidit. DALEC. — *Est.* Dioscor. IV, 159: Τῆς δὲ ῥίζης ὁ ὀπὸς ὅσον ὁλκὴ ποθεὶς σὺν μελικράτῳ ἐμέτους κινεῖ. « Stillans, inquit, e radice liquor drachmæ seu denarii pondere potus ex aqua mulsa vomitiones ciet. » Carduus est lacteus Lobelii, in Obss. p. 479; Carduus Mariæ Tragi; Carduus leucographus Dodonæi, p. 710, visus a nobis in horto Regio. Itali *Cardo Maria*, et a lactis copia *Cardo lattario* vocitant, teste Anguillara, Part. VIII, p. 151. HARD. — Σίλυβον Diosc. IV, 159, nobis est *Carduus marianus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Habitat ad vias, in aggeribus ruderatis. De molemonio, vel potius lemonio, vid. quæ diximus l. XXV, cap. 61. ED.

5. *Abstergunt.* De Vettonica quidem Ant. Musa, tit. 37: « Ægris fastidientibus cibos: Vettonicæ drachmas duas ex aqua mulsa cyathos tres bibat: sanatur. » H.

6. *Singultus hermionium sedat* (sic prius). Sic quidem romana impressio et pleræque aliæ: nostrum exemplar detracta una littera *hermonium*. Neutra lectio vera: sincera et certa lectio est *hemionium*, ut quidam etiam codices præferunt. Dioscorides lib. III, cap. de herba aspleno, quæ hemionium dicitur: « Eædem autem stranguriæ conferunt, singultus et morbum regium sedant, etc. » et infra paulo, *peripleumonicis*, non

item[7] aristolochia. Suspiria[8] clymenos. Pleuriticis[9] et peripneumonicis centaurium majus: item hyssopum[10] bibitur. Pleuriticis peucedani succus.

1 XXVI. Halus[1] autem, quam Galli sic vocant[2], Veneti coteneam[3], medetur lateri: item renibus, convulsisque[4] et ruptis. Similis est cunilæ bubulæ[5], cacuminibus thymo, dulcis, et sitim sedans, radicis alibi albæ[6], alibi nigræ.

1 XXVII. Eosdem effectus in lateris[1] doloribus habet chamærops[2], myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus

peripneumonicis, ut alias ostendimus. Pint. — *Singultus*. Diosc. III, 157, de aspleno, sive hemionio: λυγμῷ βοηθεῖ. Hard. — *Hemionium*. Nobis *Asplenium Hemionitis*, de quo jam alias diximus. Ed.

7. *Item*. Diosc. III, 6. Hard.

8. *Suspiria clymenos*. Diosc. IV, 14, de periclymeno, quam esse Clymenon Plinii diximus. H. — Nobis *Lonicera Periclymenum*. Conf. lib. XXV, cap. 33. Ed.

9. *Pleuriticis*. Diosc. III, 8. H.

10. *Item hyssopum bibitur*. Dioscorid. III, 30. Hard.

XXVI. 1. *Halus*. Ita scribitur adjecto spiritu, tum hoc loco, tum in Indice, etiam in MSS. Eodem sublato, *alus*, XXVII, 24. Consolidam vocat Apul. c. lix. Symphytum illud est, seu consolida major, picta a Matthiolo in Diosc. IV, p. 961. Vidimus in horto Regio. De ea nunc Plinius obiter, quod laterum dolori, ut superiores aliæ, medeatur. Hard. — *Halus*. Nobis dicitur *Symphytum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 356 Pers. *Borragin.* Juss.). Symphytum, Consolida major, C. Bauh. Pin. 259; Consol. maj. Officin. vulgo nostris, *grande consoude*. Habitat in Europæ umbrosis subhumidis. Σύμφυτον Diosc. IV, 10: halus item Marc. Empir. cap. xxxi. De hac herba Noster fusius aget lib. XXVII, cap. 24. Ed.

2. *Quam Galli sic vocant*, etc. Circumpadani. Hard.

3. *Coteneam*. Cydoniæ herbæ meminit Galenus lib. I, κατὰ τόπους, in eorum catalogo quæ pilos attenuant. Cydoniam vocarunt, quod cydonii mali odorem spiret. Dalec.

4. *Item renibus, convulsisque*. Dioscorid. IV, 9, de symphyto petræo, et Apul. loc. cit. Hard. — Σύμφυτον πετραῖον Diosc. loc. laud. idem esse videtur cum *Gypsophila fastigiata* (*Decand. digyn.* gen. 1115 Pers. *Caryophyll.* Juss.); habitat in rupibus Germaniæ, Helvetiæ, etc. Dubius tamen hæret Sprengelius, Hist. Rei herb. tom. I, p. 174. Ed.

5. *Similis est cunilæ bubulæ*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

6. *Raræ radicis alibi albæ*, etc. (sic olim). Prima dictione caret archetypum nostrum. Pint.

XXVII. 1. *In lateris dolor*. Sic et Chiffl. *effect. lateris dol.* Gron. et Al. ante Hard. τῷ *in* omisso. Ed.

2. *Chamærops*. Sive trixago, quam

Græculæ rosæ, ex vino pota. Ischiadicos[3] dolores et spinæ levat agaricum potum, ut in tussi[4].

Item stœchadis[5], aut vettonicæ farina[6] ex aqua mulsa.

XXVIII. (VIII.) Plurimum tamen homini negotii alvus 1
exhibet, cujus causa major pars mortalium vivit. Alias
enim cibos non transmittit, alias non continet, alias non
capit, alias non conficit: eoque mores venere, ut homo
maxime cibo pereat. Pessimum corporum vas instat, ut
creditor, et sæpius die appellat. Hujus gratia præcipue ava-
ritia expetitur : huic luxuria conditur[1] : huic navigatur
ad Phasin : huic profundi vada exquiruntur. Et nemo
vilitatem ejus æstimat[2], consummationis fœditate[3]. Ergo
numerosissima[4] est circa hanc medicinæ opera. Sistit 2
eam scordotis[5] recens[6], drachma cum vino trita, vel de-
cocta potu. Polemonia quoque et dysentericis[7] ex vino

et chamæropem vocari vidimus, XXIV, 80. Hard. — Nobis *Teucrium Chamædrys*. Cf. loc. cit. Ed.

3. *Ischiadicos*. Hoc est, coxendicum dolores. Dioscorid. III, 1 : Ποιεῖ καὶ πρὸς ἰσχίων ἀλγήματα. H.

4. *Ut in tussi*. Hoc est, siccum si commanducetur, ita ut ex intervallo merum sorbeatur, uti dictum est cap. 18. Hard.

5. *Stœchadis*. Στιχὰς Diosc. III, 31, nobis est *Lavandula Stœchas* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1379 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Hispania, Italia, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 179. Ed.

6. *Aut vettonicæ farina*, etc. Ant. Musa, tit. XLV : « Ad lumborum et coxarum dolores. » Dioscorid. IV, 1 : ἰσχιαδικοῖς τε μεθ' ὕδατος. Hard.

XXVIII. 1. *Avaritia expetitur : huic luxuria conditur.* Sic quidem libri. Scripsisse tamen Plinium censeo : « Hujus gratia præcipue avaritia expetit : » semper jejuna et insatiabilis esurit et sitit pecuniam : item, « huic luxuria condit : » mirificis et sumptuosis condimentis cibos apparat. Gron.

2. *Et nemo utilitatem ejus æstimat.* Immo *vilitatem*, ut est in Voss. Eadem vocabula in Quintiliani declamationibus confusa sæpius ostendimus. Gron.

3. *Consummationis fœditate.* Egestionis. Hard.

4. *Numerosissima est*, etc. Plurima, occupatissima. Lib. VIII, 77, de sue : « Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ. » H.

5. *Scordotis.* Nempe *Teucrium Scordium.* Diosc. III, 125. Ed.

6. *Recens.* Sic et Chiffl. *recentis* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

7. *Polemonia quoque et dysentericis.* Diosc. IV, 8. Hard.

datur : verbasci radix pota[8] ex aqua duorum digitorum magnitudine : nymphææ heracliæ semen[9] cum vino potum : radix superior e xiphio[10], drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis[11] in vino tritum, vel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo ejus sumpta. Item cum lenticula[12] cocta, vel aridæ farina inspersa potioni cum papavere tosto et trito, vel succus infusus, aut succus vettonicæ, in vino ferro calefacto. Eadem[13] cœliacis in vino austero datur : his et iberis imponitur, ut dictum[14] est. Tenesmo radix nymphææ[15] heracliæ e vino bibitur : psyllium in aqua : acori radicis decoctum. Aizoi succus alvum sistit[16], et dysenterias, et tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenterias sistit[17] : item dauci[18]. Aizoum foliis contritis[19] ex

8. *Verbasci radix pota.* Dioscorid. IV, 104. Hard.

9. *Nymphææ heracliæ semen*, etc. Diosc. III, 148. Hard.

10. *Radix superior e xiphio.* Constat enim xiphion radice gemina, quarum una alteri insidet, pusillorum bulborum figura, ut tradit Diosc. IV, 20, etsi alios usus medicinæ adhibet, ad quos et a Plinio destinatur, XXV, 89, his verbis, « Superior radix, etc. » Hard. — Xiphion nobis est *Gladiolus communis*, de quo sæpe egimus. Ed.

11. *Semen plantaginis.* Marcel. Emp. cap. XXVII, p. 188 sq. Apul. cap. I, tit. 9 : « Ad ventrem stringendum. » Diosc. II, 153. Hard.

12. *Item cum lenticula*, etc. Sic Diosc. et Marc. Emp. ll. cc. Item Apul. cap. I, de plantagine, tit. 4 et 19. Hard.

13. *Eadem.* Vettonica. Hard.

14. *Dictum.* Lib. videlicet XXV, cap. 40. Hard.

15. *Tenesmo radix nymphææ*, etc. Diosc. III, 148. Hard.

16. *Aizoi succus alvum sistit.* Diosc. IV, 89 : Ὁ δὲ χυλὸς ... ἐν ποτῷ δίδοται διαῤῥοιζομένοις καὶ δυσεντερικοῖς· στρογγύλας τε ἕλμινθας ἐκτινάσσει σὺν οἴνῳ ποθείς. « Succus potui datur profluvio alvi laborantibus, atque dysentericis. Sed et teretes lumbricos pellit ex vino potus. » Hard. — *Aizoi.* Magni videlicet Diosc. loc. laud. quod nobis est *Sempervivum tectorum*, ut alias monuimus. Ed.

17. *Symphyti radix dysenterias sistit.* In archetypo nostro : « Symphyti radix pota in vino, alvum, dysenterias sistit. » Favet huic lectioni Dioscorides. Pint. — *Symphyti.* Diosc. IV, 9. Hard. — De Symphyto petræo, quod ex Recentioribus nonnulli idem esse putant cum *Gypsophila* nostrate *fastigiata*, conf. sup. c. 26, not. 1. Ed.

18. *Item dauci.* Mederi torminibus daucum ait Diosc. III, 83; dysenteriæ, III, 169. Hard.

19. *Aizoum foliis contritis*, etc. Diosc. IV, 89. Hard.

vino torminibus resistit. Alceæ[20] siccæ farina torminibus pota cum vino.

XXIX. Astragalus folia habet longa incisuris[1] multis, 1
obliqua circa radices[2], caules tres aut quatuor foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis[3], et iisdem nivalibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora[4]. Alvum sistit radix[5] in vino pota: quo fit, ut moveat urinam repercusso liquore[6], sicut pleraque quæ alvum sistunt. Sanat et dysentericos in vino rubro tusa. Difficile autem tunditur[7]. Eadem gingivarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni, quum folia amisit: siccatur in umbra.

XXX. Et ladano sistitur[1] alvus utroque: quod in se- 1

20. *Alceæ.* Sive damasonio. Dioscorid. III, 169. HARD. — Alcea illa, nobis *Alisma parnassifolia* est, de qua alias egimus. ED.

XXIX. 1. *Astragalus folia habet longa incisuris multis*, etc. Dissimilis hic parum facie, par effectu, Dioscoridis astragalo. Is est quem Bæticum Clusius appellat delineatque, Hist. Rar. plant. VI, p. 234, qualem in horto Regio vidimus. H. — *Astragalus.* Quibusdam idem videtur atque ἀραχίδνα, vel ἄρακος Theophrast. I, 1, nobis *Lathyrus amphicarpos*, aut *Lathyrus tuberosus*, de quibus alias diximus. Broterio est Astragalus bæticus, lanuginosus, radice amplissima, C. Bauh. Ἀστράγαλος Dioscor. IV, 62, nobis, auctore Sprengelio, est *Orobus vernus* (*Diadelph. decand.* gen. 1713 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in nemoribus. Conf. Columm. Phytobas. p. 48, tit. 14; Hist. Rei herb. tom. I, p. 183. ED.

2. *Radices.* Quæ adnatas appendices seu radiculas habent. HARD.

3. *Nascitur in petrosis, apricis.* Totidem verbis et de suo astragalo Diosc. IV, 62, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, 160. HARD.

4. *Ad spissanda corpora.* Ad adstringenda, στυπτική. Diosc. et Gal. ll. cc. HARD.

5. *Alvum sistit radix.* Dioscor. et Gal. ll. cc. HARD.

6. *Repercusso liquore.* Causam cur urinam moveat, de suo reddit Plinius. DAL. — *Repercusso.* Humore, qui dysenteriam adjuvat, in vesicam rejecto. HARD.

7. *Difficile autem tunditur.* Diosc. Κόπτεται δὲ δυσχερῶς διὰ τὸ στερεὸν αὐτῆς. « Difficile soliditatis suæ ratione tunditur. » HARD.

XXX. 1. *Et ladano sistitur*, etc. Duplex ladani genus: unum terrenum, alterum factitium: terrenum friabile: factitium, lentum; utroque ladano alvum sisti dicit:

getibus nascitur[2], contuso et cribrato : bibitur ex aqua mulsa : item nobili e vino. Ledon[3] appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit jam et in Syria atque Africa, quod toxicon[4] vocant. Nervos enim in arcu[5] circumdatos lanis trahunt, adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus[6] inter unguenta. Hoc gravissimum odore est, durissimumque tactu. Plurimum enim terræ[7] colligit: quum probetur maxime purum[8], odoratum, molle, viride, resinosum. Natura ei molliendi[9], siccandi, concoquendi, somnum alli-

quod in segetibus nascitur, contuso et cribrato, id est, *terreno*, quod friabile esse dixit : nam factitium quod lentum erat καὶ ἐμμάλακτον, nec coutundi, nec cribrari poterat. Salm. — *Et ladano*. Terreno scilicet et factitio : de utroque conf. XII, 37. Diosc. I, 128, de ladano : Κοιλίαν τε ἵστησι σὺν οἴνῳ παλαιῷ ποθέν. Ἔστι δὲ καὶ οὐρητικόν. Hard. — *Ladano*. Conf. de Ladano Excurs. I ad calcem huj. lib. Ed.

2. *Quod in segetibus nascitur*. In arvis. Hard.

3. *Ledon*. Sic Hard. ex MSS. Regg. Colb. Chiffl. etc. non *lada*, ut Gron. et Al. Λῆδον Dioscor. I, 128; Sprengelio est *Cistus ladaniferus*, ex Tournefort. Itin. I, 29 et 30. Linnæo est *Cistus creticus* (*Polyand. monogyn.* gen. 1313 Pers. *Cistin.* Juss.), seu Cistus ladanifera cretica, flore purpureo, Tournefort. Coroll. 19; Itin. t. I, pag. 89. Est et *Cistus laurifolius*, var. β, *cyprius* Lamarck. ex quo ladanum fit in insula Cypro. Cf. lib. XII, cap. 37. Linn. Mat. med. pag. 164, ed. Schreber. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 177. Ed.

4. *Quod toxicon vocant*. Ἀπὸ τοῦ τόξου, quæ vox arcum sonat. Hard.

5. *Nervos enim in arcu*, etc. Legend. « Nervos enim in arca (an arcu) circumdatos lanis trahunt, adhærescente roscido lanugine : » lanæ lanugini adhærescebat pingue *roscidum*, quod absolute *roscidum* hic vocat : non igitur ipsa herba convolvebatur, sed pingue ipsum tractis ad herbam funiculis, unde offæ fiebant, Dioscoridi μαγίδες. Salm. — Nervos enim vel in ipso adhuc arcu adductos, lanisque circumvolutos fruticibus admovent, ac deinde trahunt, adhærescente iisdem interim lanugine foliorum pingui ac rorulenta. Frustra locum hunc sollicitat Salmas. in Solin. pag. 363, libris non secundis, scriptoris ipsius labefactata ejus emendatione sententia. Hard.

6. *Plura de eo diximus*. Lib. XII, cap. 37. Hard.

7. *Plurimum enim terræ*, etc. Ob id *terrenum* supra vocatur. Dal.

8. *Quum probetur maxime purum*, etc. Diosc. I, 128. Hard.

9. *Natura ei molliendi*, etc. Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικήν, θερμαντικήν, μαλακτικήν, ἀναστομωτικήν. Hard.

ciendi. Capillum fluentem cohibet[10], nigritiamque custodit. Auribus cum hydromelite[11] aut rosaceo infunditur. Furfures cutis et manantia hulcera sale addito sanat. Tussim[12] veterem cum styrace sumptum. Efficacissimum ad ructus.

XXXI. Alvum sistit et chondris, sive pseudodicta- 1
mnum[1].

Hypocisthis[2], orobethron[3] quibusdam dicta, malo granato immaturo similis. Nascitur, ut diximus[4], sub cistho, unde nomen. Hæc arefacta in umbra[5] sistit alvum ex vino austero nigroque utraque. Duo enim genera ejus, candida et rufa. Usus in succo : spissat[6], siccat. Et rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota[7], tribus obolis, sanguinis exscreationes, cum amylo[8]. Dysenterias pota, et

10. *Capillum fluentem cohibet.* Diosc. loc. cit. Theod. Prisc. I, 2, « De capillis cadentibus : Ladanum cum vino teri facies, et oleum myrteum admiscebis : et uteris ut pinguissimo linimento. » Hard.

11. *Auribus cum hydromelite*, etc. Totidem verbis Dioscor. loc. cit. H.

12. *Tussim.* Inseri medicamentis ad tussim sedandam utilibus, ait Diosc. loc. cit. Hard.

XXXI. 1. *Pseudodictamnum.* Nobis item *Marrubium Pseudo-Dictamnus*, de quo alias diximus. Ed.

2. *Hypocisthis.* Ὑποκιςὶς, et ὑποκισθίς. Sic Diosc. I, 127: Φύεται δὲ παρὰ τὰς ῥίζας τοῦ κίςου ἡ λεγομένη ὑποκιςίς· ὑπ' ἐνίων δὲ ὀρόβηθρον, ὅμοιόν τι κυτίνῳ ῥοιᾶς. « Cisthi radicibus adnascitur, quæ vocatur Hypocisthis, a nonnullis vero orobethron, cytino mali punicæ similis. » In MSS. Reg. et Colb. *orobothron*. Hujus hypocisthidis iconem Clusius accurate delineat Hist. Rar. plant. I, p. 68. Aliud vero Scrib. Largo, Comp. lxxxv, hypocystis est, ὑπόκυςις, nempe « succus rosæ silvaticæ, quam quidam caninam vocant. » Hard. — Nobis eodem nomine *Cytinus Hypocistis* (*Gynand. octand.* Linn. *Monœc. monadelph.* gen. 2155 Pers. *Aristoloch.* Juss.); planta parasitica, radicibus cistorum adnascens; in Hispania, Lusitania, Mauritania, etc. Conf. Excurs. II de Hypocisthide ad calcem huj. lib. Ed.

3. *Orobethron.* Gronov. et Al. *orobathion.* In quibusdam Dioscor. exemplaribus ὀρόβηθρον; Saracen. p. 64, ῥόβηθρον, robethrum. Ed.

4. *Nascitur, ut diximus.* Lib. nempe XXIV, cap. 48. Hard.

5. *Hæc arefacta in umbra.* Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Spissat.* Adstringit. Δύναμιν δὲ ἔχει... ςυπτικωτέραν τε καὶ ξηραντικωτέραν. Diosc. I, 127. Hard.

7. *Pota.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Sanguinis exscreationes, cum amylo.* Prius legebatur, vitiosa interpunctione, « sang. exscreationes. Cum amylo dysenterias, etc. » At

infusa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo, cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini.

1 XXXII. Laver[1] quoque nascens in rivis condita et cocta torminibus medetur.

1 XXXIII. Potamogeton[1] vero ex vino dysentericis etiam et cœliacis, similis betæ foliis: minoribus tantum hirsutioribusque, paulum supereminens extra aquam[2]. Usus in foliis : refrigerant, spissant : peculiariter cruribus vitiosis utilia, et contra hulcerum nomas[3], cum melle vel aceto.

licet alvum sistat amylum, ut dictum est XXII, 67, tamen ad sanguinis exscreationes sæpius datur. Unde Plin. loc. cit. « Datur cum ovo his qui sanguinem rejecerint. » Et XXIII, 75, de amygdalis : « sanguinem sistunt cum amylo, » ubi simile interpunctionis mendum, Dioscoridis admonitu, aliorumque, sustulimus. Hard.

XXXII. 1. *Laver.* Quod et sion nuncupatum olim indicavimus, XXII, 41. De quo eadem Dioscor. prodidit II, 154. In Indice, « Laver, sive sion. » H. — *Laver.* Quibusdam idem videtur ac Nasturtium, aquaticum, supinum, C. Bauh. quod nobis est *Sisymbrium Nasturtium* (*Tetradyn. siliquos.* gen. 1568 Pers. *Crucifer.* Juss.). Habitat ad ad fontes, rivulos; nostris vulgo, *cresson de fontaine.* Quum vero in indice legatur : « Laver sive sion; » idem hoc habemus atque Σίον Dioscor. loc. sup. laud. sive *Sium angustifolium.* (*S. incisum. Pentand. digyn.* gen. 699 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in aquosis. Ed.

XXXIII. 1. *Potamogeton.* Iisdem verbis describitur a Diosc. IV, 101 : Ποταμογείτων φύλλον ἐστὶν ὅμοιον σεύτλῳ, etc. Pingitur a Matthiolo, qualem in horto Regio vidimus, in Dioscor. IV, p. 1137. Nomen habet a locis aquosis, ἀπὸ τῶν ποταμῶν καὶ ἐνύδρων τόπων, quos prope nascitur. Nam γείτων vicinum sonat. H. — *Potamogeton.* Est Potamogeton rotundifolium, C. Bauh. Brot. — Nobis item *Potamogeton natans* (*Tetrand. tetragyn.* gen. 341 Pers. *Naiad.* Juss.). Habitat in Europæ stagnis et lacubus : hujus apud nos in medicina usus exolevit. Ed.

2. *Extra aquam peculiariter refrigerat* (sic prius legebatur). Verba male transposita. Scribe : « similis betæ foliis, minor tantum hirsutiorque, paulum semper eminens; » hucusque Chifflet. et Voss. consentiunt : quod sequitur, ex Vossian. primi (post Pintianum tamen) prodimus : « extra aquam. Usus in foliis : refrigerant, spissant; peculiariter cruribus vitiosis utilia. » Si tamen *supereminens* malis, non intercedo. Gron. — *Refrigerant.* Hoc est, adstringunt. Diosc. loc. cit. Ψύχει δὲ καὶ στύφει. Hard.

3. *Contra hulcerum nomas.* Diosc. loc. cit. Ἁρμόζον καὶ νεμομέναις καὶ παλαιοῖς ἕλκεσιν. Hard.

Castor hanc aliter noverat[4], tenui folio velut equinis[5] setis, thyrso longo et lævi, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas et duritias. Potamogeton adversatur et crocodilis: itaque secum habent eam, qui venantur[6]. Alvum sistit et achillea[7].

Eosdem effectus præstat et statice[8], septem caulibus, veluti rosæ capita sustinens.

XXXIV. Ceratia uno folio[1], radice nodosa magna, in cibo cœliacis et dysentericis medetur. 1

Leontopodion[2], alii leuceoron, alii doripetron, alii

4. *Castor hanc aliter noverat*. Dodonæi forte myriophyllon aquatile is intellexit. Hard.

5. *Tenui folio velut equinis setis*, etc. Broterio est Potamogeton flosculis ad foliorum nodos, Tournef. nobis item *Potamogeton pusillum*: habitat in aquosis argillaceis. Cf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 201. Ed.

6. *Venantur*. Gron. et Al. ante Hard. *venantur eos*. Ed.

7. *Alvum sistit et achillea*. Diosc. IV, 36. Hard.

8. *Statice*. Officinis herbariisque incognita. H. — *Statice*. Broterio est Caryophyllus montanus, major, flore globoso, C. Bauh. Nobis eodem nomine *Statice Armeria* (*Pentand. pentagyn.* gen. 748 Pers. *Plumbagin.* Juss.). Habitat in montosis; in hortis ad margines arearum ornandos frequenter apud nos colitur; medicinis jam non utilis. Ed.

XXXIV. 1. *Ceratia uno folio*. Dodonæi ophioglosson. Dalec. — *Ceratia*. Videtur esse unifolium officinarum, pictum a Dodonæo, p. 205. Meminit hujus Marc. Emp. cap. xxvii, p. 188: « Ceratidos, inquit, quam herbam violam marinam appellamus, radices trium digitorum magnitudine, incoctæ vino austero, torminosos juvant, si illud vinum admixta leviter aquæ calidæ portione potetur. » H. — *Ceratia uno folio*. Broterio post Fab. Columnam, est Dentaria triphyllos, C. Bauh. Nobis auctore Sprengelio, *Convallaria bifolia* (*Hexand. monogyn.* gen. 817 Pers. *Asparagin.* Juss.). Hab. in Europæ et septemtrionalis Americæ silvis. Hanc herbam jam Noster supra tractavit, lib. XXV, cap. 69: « Mihi et tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, etc. » Conf. Histor. Rei herb. tom. I, p. 202 sq. Ed.

2. *Leontopodion*. Est illud Dioscoridis λεοντοπέταλον, III, 110. In Noth. pag. 457: Λεοντοπέταλον, οἱ δὲ λεοντοπόδιον, οἱ δὲ λευκήορον, οἱ δὲ λεόντιον, οἱ δὲ δωρὶς, οἱ δὲ δωρίκτερὶς, οἱ δὲ λυχνὶς ἀγρία... οἱ δὲ θορύβητρον, etc. Et ab Apuleio, leontopodion nominatur, cap. vii. A Dodonæo pingitur, pag. 69, quale in horto Regio vidimus. Λεοντοπόδιον, pedem leonis: λεοντοπέταλον, leonis folium interpretantur. Hard.

thorybetron vocant, cujus radix alvum sistit[3], purgatque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Nascitur in campestri et gracili solo. Semen ejus potum, lymphatica somnia facere dicitur.

2 Lagopus sistit alvum e vino[4] pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur[5] in tumore. Nascitur in segetibus. Multi[6] super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: et aristolochiam victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex supra dictis calida sumentur, hæc candente ferro
3 temperari[7] aptius erit. E diverso purgat alvum[8] succus centaurii minoris drachma in hemina aquæ cum exiguo salis et aceti, bilemque detrahit. Majore tormina discutiuntur[9]. Vettonica[10] alvum solvit drachmis quatuor, in

— Λεοντοπέταλον Diosc. loc. laud. nobis eodem nomine *Leontice Leontopetalum* (*Hexand. monogyn.* gen. 848 Pers. *Berberid.* Juss.), de qua plura Noster infra lib. XXVII, cap. 72. Habitat in Etruria, Apulia, Creta, etc. Conf. Barrel. ic. 1029. Ed.

3. *Alvum sistit*, etc. Hoc quidem valde alienum, bilem purgare, et alvum sistere. Mirum vero, quod historiam hujus plantæ a Dioscoride prolixe tractatam, ne Plinius quidem attigerit. Vide lib. XXVII, cap. 12. Dal.

4. *Lagopus sistit alvum e vino*, etc. Diosc. IV, 17, totidem verbis: Λαγώπους δύναμιν ἔχει σταλτικὴν κοιλίας, πινόμενος μετ' οἴνου· ἐπὶ δὲ τῶν πυρεσσόντων μεθ' ὕδατος. Pedem leporinum vocant officinæ, alii trifolium humile. Vidimus in horto Regio, quale delineatur a Dodonæo, p. 567, et lagopus major vocatur *pied de lièvre*. Eadem cum Plinio et Dioscoride tradit Apul. cap. LXI. Hard. — *Lagopus*. Nobis est *Trifolium arvense* (*Diadelph. decand.* gen. 1750 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Europa et America septemtrionali. Ed.

5. *Eadem inguini adalligatur*. Diosc. loc. cit. Περιάπτεται δὲ καὶ πρὸς φλεγμονὴν βουβώνων. Φύεται δὲ ἐν πρασιαῖς. Hard.

6. *Multi*. Marc. Emp. c. XXVII, p. 193; Diosc. I, 42. Hard.

7. *Candente ferro temperari*, etc. Nam præter adstringentem vim plantarum supra memoratarum ferrum candens, in eo liquore exstinctum qui bibitur, alvum potentius cohibet. Dal.

8. *E diverso purgat alvum*. Ad verbum ista Marc. exscripsit XXX, p. 212. Diosc. III, 9. Hard.

9. *Majore tormina discutiuntur*. Dioscor. III, 8, πρὸς στρόφους, etc. Hard.

10. *Vettonica*. Marc. Emp. tot-

hydromelitis cyathis novem. Item euphorbium[11], vel agaricum[12], drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Solvit et cyclaminos[13] ex aqua pota, aut balanis subditis[14]: item chamæcissi balanus. Hyssopi[15] manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite et sale; pellitque ventris animalia. Pituitam[16] et bilem detrahit peucedani radix.

XXXV. Alvum purgat anagallis[1] ex aqua mulsa : item 1
epithymon[2], qui est flos e thymo, satureiæ simili. Diffe-

idem verbis, cap. xxx, pag. 217. Ant. Musa, tit. 17 : « Ad alvum concitandam, etc. » et Diosc. IV, 1, plane ad verbum omnes. H.

11. *Item euphorbium.* Casp. Hoffmann. Var. lect. I, 12, hic quædam immutat, libris invitis. H. — *Euphorbium.* Nempe succus *Euphorbiæ officinarum*, de qua Noster egit sup. lib. XXV, cap. 38. Cf. Exc. III ad calcem huj. lib. Ed.

12. *Vel agaricum.* Marc. Empir. xxx, p. 214; Diosc. quoque III, 1, cum mulsa propinat. Hard.

13. *Solvit et cyclaminos.* Diosc. II, 194, ex hydromelite bibi eam ob rem jubet. Marc. Emp. xxx, p. 212 et 217. Hard.

14. *Aut balanis subditis.* Balani glandes sunt, et id quod glandis forma ad subducendam alvum in podicem manu inditur. Vulgus *suppositorium* vocat. Apul. xiv, tit. 2 : « Ad alvum concitandam. Herba orbicularis in collyrium facta et injecta, catharticum est : » hoc est, cyclaminos in balanum subdita, purgativa est. Dioscor. loc. cit. ἐν ἐρίῳ προστίθεται, « in vellere subditur. » Marc. Emp. lib. de Med. xxx : « Orbicularis herbæ, quam Græci cyclaminon vocant, si quis expresso succo anum perunxerit, mira celeritate experietur ani solutionem. » Hard.

15. *Hyssopi.* Marcell. Emp. xxx, p. 214, et Diosc. III, 30, totidem plane verbis. *Ventris animalia*, ἕλμινθας hic vocat, hoc est, teretes lumbricos. Hard.

16. *Pituitam.* Dioscor. III, 92. Pituita ex quatuor humoribus corporis nostri, is est, qui potissimum magis serosus et aqueus est, magisque fluxilis : Græci phlegma appellant. Hard.

XXXV. 1. *Alvum purgat anagallis.* In vetusto codice *anagallides*, numero multorum, recte; nam duplex est anagallis Dioscoridi libro II, cap. 209. Pint.

2. *Item epithymon.* Dioscor. IV, 179 : Ἐπίθυμον θύμου ἐστὶν ἄνθος τοῦ σκληροτέρου καὶ θύμβρᾳ ἐοικότος... Πινόμενον δὲ σὺν μέλιτι, κάτω καθαίρει φλέγμα καὶ χολὴν μέλαιναν. » Epithymum flos est thymi durioris et satureiæ similis... Potum id cum melle, detrahit pituitam bilemque atram per inferna. » H. — *Epithymon, qui est flos e thymo.* Non flos thymi, sed super thymum nascens.

rentia[3], quod hic herbaceus est, alterius thymi albus : quidam hippopheon[4] vocant : stomacho minus utilis[5], vomi-

Epithymon videlicet thymo adnascitur, ut alia cuscutæ species lino, viscum quercui, agaricum larici, plantæ multæ aliis aliæ, quas ob id *parasiticas* vocant. Florem subinde Noster thymo proprium, album esse ait, epithymo herbaceum : nec duo thymi genera, ut quidam volunt; sed duplex floris genus ex una planta, thymo videlicet, intelligit. Et hæc Cl. nostratis Gerardi sententia in nott. ad Plin. inedd. *Helvaceum*, sive ex purpureo albicantem, legi jubet Salmasius, probabili certe emendatione, quum epithymo flores sint albi plerumque, vel subrubentes. Nobis eodem nomine dicitur *Cuscuta Epithymum* (*Pentand. digyn.* gen. 643 Pers. *Convolvulac. Affin.* Juss.) : in plantis humilioribus, præsertim in pratis Europæ australis, parasitica. Officin. Cuscuta minor. Ed.

3. *Differentia*, etc. Lego, « quod hoc herbaceum est, alterum vero thymum album. » Id est quod lib. XXI, cap. 10, tradidit, thymi esse duo genera ; alterum candidum, quod solum nomine thymi Dioscorides describit : alterum nigricans, quod hic vocat herbaceum. Serpyllum zygin vocat Dioscorides; Theophr. ἕρπυλλον θυμώδης. Dalec. — *Differentia*, etc. Lege : « Differentia quod hic helvaceus est, alterius thymi albus. » Nihil certius. Dicit thymum illud cui tribuitur epithymum, florem helvaceum habere, id est, ex purpureo albicantem. Salm. — *Herbaceus*. Hoc est, viridis. Ita libri omnes, etiam conditivi, manuque exarati, Regg. Colb. cæterique. Nec Salmasium moror, qui p. 1288 in Solin. *helvaceus* rescribit, interpretaturque ex purpureo albicantem, nullo codice, nullo scriptore suffragante. Geminum epithymum, viride albumque, agnoscit auctor libri de Simpl. med. ad Patern. tom. XIII. Opp. Galeni, pag. 990 : « Epithymum, inquit, est flos herbæ assimilis setæ (lego *satureiæ*), subviridis... Nam verus epithymi flos exalbidus est, et asper, et plurimum in Pamphylia invenitur. » Hard.

4. *Hippopheon*. Sic libri omnes, sic Index ipse. Rectius tamen videtur *hypopheon*, quod sub stœbe fortassis, quæ φέως quoque appellatur, XXII, 13, innasci solet. Aetius, III, 29, p. 103 : Παραπλησίως δὲ τῷ ἐπιθύμῳ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς στοίβης φυόμενον, etc. « Similis vis ei quoque est, qui in stœbe nascitur: item qui thymbræ, ideo epithymbron dictum, etc. » H. — *Hippopheon*. Cuscuta major (*europæa* Linn.) et minor (*Epithymum* Linn.) variis plantis adnasci solent : rubiæ, lino, thymo, lavandulæ, marrubio, genistæ, humulo, cannabi, urticæ, et *Poterio* ipsi *spinoso*, quod scriptoribus græcis στοίβη, seu φέως, dicitur : unde rectius sane scribatur, *hypopheon*, ut recte animadvertit Harduinus. Cf. Spreng. Histor. Rei herb. tom. I, p. 163. Ed.

5. *Stomacho minus utilis*, *vomitiones minus movet*. Archetypum nostrum : « Stomacho minus utiles vomitiones movet. » Hard.

tiones minus movet : sed tormina et inflationes[6] discutit. Sumitur et ecligmate ad pectoris vitia cum melle, et aliquando iride. Alvum solvit[7], a quatuor drachmis ad sex cum mellis exiguo salisque et aceti. Quidam aliter[8] epithymum tradunt sine radice nasci, tenue, similitudine pallioli[9], rubens : siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemque[10]. Alvum leniter solvit[11] et nymphæa in vino austero.

XXXVI. Solvit et pycnocomon[1], erucæ foliis crassio- 1

6. *Inflationes discutit.* Dioscorid. loc. cit. Ἰδίως ἁρμόζον ἐπὶ μελαγχολικῶν καὶ ἐμπνευματουμένων. Hard.

7. *Alvum solvit.* Marc. Empir. xxx, p. 214. Hard.

8. *Quidam aliter.* Quod genus illud epithymi sit, incompertum. H. — Non aliud hoc loco genus, sed veram aliquantum ac genuinam epithymi naturam Noster indigitat. Quippe nemo non novit cuscutam plantis adhærentem vivere, sine ullo radicum adminiculo, quibus terram contingat. Radicibus tamen nititur suis, quum primum erumpit e semine, ut Fuchsius observavit; illæ vero aridæ fiunt pereuntque, ubi vicinas plantas capillamentis cirrisve suis cuscuta amplexatur. Foliis enim plane destituta, non aliud profert nisi capillamenta, aut cirros subrubentes, citharæ nervis haud absimiles, qui tuberculis quibusdam radicum vicem obtinentibus ita figuntur in corticem cæterarum plantarum, ut vasa (*vaisseaux*) succum nutritium deferentia lacerent : quo plane modo facere solent ederæ vulgaris rami. Cuscuta e semine in terram deciduo sese quotannis propagat : quum tamen adoleverit, radix penitus marcescit. Si semen in fictili seratur, emergit quidem plantula, sed brevi radicitus perit, nisi sint in propinquo stirpes, quibus irrepat, unde alimentum suum exsugit. Ed.

9. *Similitudine pallioli.* Hoc est, pileoli. Ovid. « Palliolum nitidis imposuisse comis. » Hard.

10. *Detrahere pituitam bilemque.* Cuscuta et Epithymum Offic. purgandi vim adeo debilem obtinent, ut eorum usus plane obsoleverit. Nonnulli inter medicamenta quæ vocantur *aperientia*, rectius reponunt, et ad viscerum obstructiones commendant. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 388; Linn. Mat. med. p. 59, ed. Schreber. Ed.

11. *Alvum leniter solvit.* Diosc. III, 148. H. — *Solvit.* Immo potius retinet. Plinius negligenter id prodit. Dal.

XXXVI. 1. *Solvit et pycnocomon.* Dioscor. IV, 176, iisdem fere verbis repræsentat : Πυκνόκομον φύλλα ἔχει ὅμοια εὐζώμῳ, etc. Herbariis adhuc incognita. H. — *Pycnocomon.* Brunsfelsio est Angelica silvestris minor, sive erratica. Cortuso Solanum tuberosum esculentum; quod nec verum, nec vero simile.

ribus, et acrioribus[2], radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Invenitur in saxosis[3] locis. Radix ejus in aqua[4] mulsa denariorum duum pondere, et alvum, et bilem, et pituitam exinanit. Semen[5] somnia tumultuosa facit, una drachma in vino potum. Et panos discutit[6].

1 XXXVII. Detrahit bilem[1] polypodion, quam nostri filiculam[2] vocant : similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cavernosa[3], ceu polyporum cirri, subdulcis, in

F. Columnæ Succisa glabra, sive Morsus diaboli ; quæ nobis est *Scabiosa succisa* (*Tetrand. monogyn.* gen. 226 Pers. *Dipsac.* Juss.); sed minime cum Dioscoridea Plinianave planta convenit. Dalecampius, Matthiolus, Broterius, quid sit πυκνόκομον, non satis compertum esse pronuntiant. Sprengelius et jure quidem, ut nobis videtur, idem habet atque *Leonurum Marrubiastrum* (*Didyn. gymnosperm.* gen. 1396 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Germania, etc. Conf. Anguillar. p. 298 ; Histor. Rei herb. tom. I, p. 180. Ed.

2. *Et acrioribus.* Sic MSS. et Dioscor. καὶ δριμύτερα. In quibusdam editis, *rarioribus*, male. H.

3. *Invenitur in saxosis.* Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Radix ejus in aqua*, etc. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Semen.* Dioscor. loc. cit. H.

6. *Et panos discutit.* In libris editis, « et capnos strumam discutit. » Quasi vero e proposito sit commemorare modo ex iis herbam aliquam, quæ nihil ad alvum medendam juvat, quo nunc in argumento uno habitare se professus est apertissime jam a cap. 28. In MSS. Reg. 1, « et carostrum : » hoc tantum. In Reg. 2, « et capnostruma. » Cur vero « et panos discutit » amplexi sumus, ubi tam obscura sese vestigia offerunt sinceræ lectionis, in causa Dioscorides fuit : cujus hæc plane gemina de pycnocomo sententia IV, 76 : Καὶ τὰ φύλλα δὲ καταπλαττόμενα, φύματα καὶ δοθιῆνας διαφορεῖ. Hard.

XXXVII. 1. *Detrahit bilem.* Marc. Emp. cap. xxx, pag. 211 et 215. Hard.

2. *Filiculam.* Apuleius c. lxxxiii, filicinam et radiolum vocat. Polypodium majus et apud nostros nomen servat, *polypode.* A Dodonæo pingitur p. 461. Vidimus in horto Regio. Hard. — Nobis *Polypodium vulgare*, ex *Cryptogam.* Linn. et *Filicum* ordine Juss. Habitat in Europæ rupibus. Radix etiamnunc apud nos in usu est. Polypodio vim edulcorantem, expectorantem, eccoproticam Linnæus agnoscit, Mat. med. p. 273, ed. Schreber. Ed.

3. *Acetabulis cavernosa.* Habet tubercula quædam acetabulis iis similia, quæ in polyporum ac sepiarum cirris apparent : inde πο-

petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefactæ[4]: ipsa minute concisa inspergitur oleri, vel betæ, vel malvæ, vel salsamento : aut cum pulticula coquitur ad alvum vel in febri leniter solvendam. Detrahit bilem[5] et pituitam, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus[6] polypum consumit[7]. Florem et semen non fert[8].

XXXVIII. Scammonium[1] quoque dissolutionem sto- 1

λυποδίου nomen. Iisdem ferme verbis a Diosc. describitur IV, 188, et a Theophr. Hist. IX, 14. Hard.

4. *Exprimitur succus aqua madefacta, ipsa conc.* (sic prius). Voss. cod. « aqua madefactæ, et ipsa minuta concisa. » Ut et in parte Chifflet. Legendum præterea *minute*, vel *minutim*, vel *minutatim*. Hoc etiam credo voluisse Pintianum, etsi male sit expressum in exemplari, quo utor. Quatuor alii saltem : « aqua madefacta et ipsa. » Gronov. — *Exprimitur*. Diosc. loc. cit. totidem fere verbis : et Marc. Empir. xxx, p. 211; Apul. item 83, tit. 2. H.

5. *Detrahit bilem*. Dioscor. loc. cit. post Theophr. Hard.

6. *Aridæ farina indita naribus*, etc. Apud Theophr. Hist. IX, 14, ubi quis eam contigerit, sunt qui innasci polypum asseverent. Est autem polypus, auctore Celso, VI, 8 : « caruncula modo alba, modo subrubra, quæ narium ossi inhæret, et modo ad labra pendens narem implet, modo retro per id foramen, quo spiritus a naribus ad fauces descendit, adeo increscit, uti post uvam conspici possit, strangulatque hominem, maxime Austro et Euro flante. » Gallis, *polype*. Hard.

7. *Polypum consumit*. Collo suspensa prohibet, ut aiunt, ne polypus in naribus gignatur. Theophr. loc. laud. Dalec.

8. *Floret, et semen non fert*. Nec floret, nec semen fert. Dalec. — *Florem et semen non fert*. Ita recte vetus codex Dalecampii. Prius legebatur, « Floret, et semen non fert, » quod falsum. In Reg. 1, « Florem semen non infert. » Reg. 2, « Floret, semen non fert. » Alii aliter. Theophr. Hist. IX, 22, hoc tantum : Τὸ δὲ πολυπόδιον μετὰ τὰ ὕδατα ἀεὶ βάλλει, σπέρμα δὲ οὐ φύει. « Filicula semper post imbres erumpit : semen autem non fert. » H. — Nunc ejus florem et semen novimus. Broter. — In plerisque *Filicum* generibus, licet a Linnæo *Cryptogamiæ* adscripta fuerint, certum germinationis et fructificationis modum deprehenderunt ex primis Schmidelius et Hedwigius, qui sexus tum masculi, tum feminini *organa*, ut vocant, summo labore inventa descripserunt, vel descripta summa industria pinxerunt; post eos alii multi. Conf. Juss. Gen. Plant. p. 14 sqq. Ed.

XXXVIII. 1. *Scammonium*. Marcell. Emp. xxx, p. 212 : « Scammoniæ succus solam detrahit bilem : datur ex aqua ad denarii semissem... Sed stomacho infirmo

machi facit, bilem detrahit, alvum solvit, præterquam si adjiciantur[2] aloes drachmæ duæ obolis ejus duobus. Est autem succus[3] herbæ ab radice ramosæ pinguibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui et albo solo. Radix circa Canis ortum excavatur, ut in ipsam confluat succus[4] : qui sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur et ipsa, vel cortex. Laudatur[5] natione Colophonium, Mysium, Prienense : specie autem nitidum, et quam simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquescens, virus redolens, cumminosum[6], linguæ tactu lactescens[7], quam levissimum, quum diluitur
2 albescens. Hoc evenit et adulterino[8], quod fit ervi farina,

non convenit. » Hard. — *Scammonium.* Nobis *Convolvulus Scammonea.* Conf. Excurs. IV, de Scammonio ad calcem hujus libri. Ed.

2. *Præterquam si adjiciantur*, etc. Hoc est, dum bilem detrahit, et alvum solvit, stomachi simul dissolutionem facit, nisi adjiciatur aloe, etc. Marc. Emp. xxx, p. 211 : « Purgat bene hæc compositio ventrem : aloes denarii semissis, colophoniæ (quæ scammonia est) denarii semissis : una teruntur hæc : adjicitur mellis quod satis sit ad colliganda ea : datur ex aquæ calidæ vel frigidæ cyathis quatuor : hoc medicamentum stomachum non corrumpit. » Hard.

3. *Est autem succus.* Hæc totidem fere verbis Dioscorid. IV, 171 : Σκαμμωνία, etc. Pingitur a Dodonæo stirps ipsa, p. 387, visa nobis in horto Regio : *la scammonée.* H.

4. *Ut in ipsam confluat succus.* Ut in ipsum cavum cultro factum confluat succus. — Ita emendavimus ex fide codicum Regg. Colb. Chifflet. quum prius *in ipsa* alii minus apposite scribendum censerent. Rem dilucide Diosc. IV, 171, explicat : Συλλέγεται δὲ ὁ ὀπὸς, κεφαλῆς ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀφαιρουμένης, καὶ κωνοειδῶς τεμνομένης εἰς κοιλότητα· συῤῥεῖ γὰρ εἰς αὐτὴν ὁ ὀπὸς, καὶ οὕτως ἀναλαμβάνεται εἰς μύακας. « Succus, inquit, legitur hunc in modum : capite exempto radix ita cultro excavatur, ut excavatio sensim a latiore orbe in acutum desinat : proindeque in id cavum confluit succus, qui conchis demum excipitur. » H. — *In ipsam.* Sic quoque Broterius ex Regg. 1, 2 et edit. pr. Ed.

5. *Laudatur.* Hæc fere totidem verbis Dioscorid. loc. cit. et auctor libri de Simpl. medic. ad Patern. tom. III Opp. Galeni, pag. 1000. Hard.

6. *Cumminosum.* Gronov. et Al. ante Hard. *cummosum.* Brot. vero *gumminosum.* Ed.

7. *Linguæ tactu lactescens.* Hoc signum fallax et incertum esse Dioscorides tradit loc. cit. Dal.

8. *Hoc evenit et adulterino.* Diosc. loc. cit. Hard.

et tithymali marini succo, in Judæa fere : quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu[9] : tithymalus enim linguam excalfacit. Usus bimo : nec ante, nec postea utili[10]. Dedere et per se ex aqua mulsa et sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit et decoctum[11] radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur, et caput ungitur in dolore cum oleo.

XXXIX. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, 1
alii lactucam caprinam[1] : narrantque lacte ejus inscripto corpore, quum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere litteras, et ita quidam adulteras alloqui maluere quam codicillis. Genera ejus multa. Primus cognominatur[2] characias,

9. *Deprehenditur gustu.* Dioscor. loc. cit. « Nam si linguam vehementer excalfacit, exuritve, est id admixti tithymali argumentum. » Καὶ τῷ μὴ λίαν πυρεῦν τὴν γλῶσσαν, ὅπερ γίνεται τιθυμάλου μιγέντος. Sic et auctor libri mox citati apud Galenum. Hard.

10. *Usus bimo; nec ante, nec postea utili.* Biennio recentior, vetustiorve succus inutilis. Prius legebatur, « linguam excalfacit bulbi more, nec ante, nec postea utile. » Dalecampius emendabat, « Nec ante cibos, nec postea utile. » In Reg. 1, « Excalfacit, Vubimoneet cante. nec postea, etc. » Ac in Reg. 2, nitide ac perspicue, « usus bimo, nec ante, nec postea, etc. » quod et Pintianus in suo vidit. Sic ipse Plinius, XXVII, 35 : « Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. » H. — Cum Pintiano præiverat emendationi Gron. in nott. ad hunc loc. Ed.

11. *Fit et decoctum.* Diosc. loc. cit. Ἑψηθεὶς δὲ ἐν ὄξει καὶ καταχρισθεὶς, λέπρας ἐξάγει· κεφαλαλγίας τε χρονίας ἐστὶν ἐπίβρεγμα σὺν ὄξει καὶ ῥοδίνῳ. « Eodem decocto in aceto illitæ lepræ auferuntur; sed et eodem caput contra diuturnum dolorem ex aceto et rosaceo ungitur. » Hard.

XXXIX. 1. *Alii lactucam caprinam.* Quod ea capræ vescuntur. Lactucam marinam Apul. c. CVIII, aliique quos jam retulimus lib. XX, cap. 24. Hard.

2. *Primus cognominatur characias.* Diosc. IV, 165 : Ὁ μὲν ἄῤῥην χαρακίας καλεῖται· ὑπὸ δέ τινων κομήτης, ἢ ἀμυγδαλοειδὴς, ἢ κωβιός. Gallis, *tithymale.* Pingitur a Joh. Bauhino, tom. III, p. 672, qualem vidimus in horto Regio. Χαρακίας, quasi vallaris dicitur. Hoc genus peculiariter nostra rura vocant evigilem matutinum, *réveille-matin.* H. — *Characias.* Broterio est Tithymalus Characias, rubens, peregrinus, C. Bauh. nobis item *Euphorbia Characias* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.).

qui et masculus existimatur, ramis[3] digitali crassitudine, rubris, succosis[4], quinque aut sex, cubitali longitudine; a
2 radice foliis pæne oleæ[5], in cacuminibus coma junci[6]. Nascitur in asperis maritimis[7]. Legitur semen autumno[8], cum coma : siccatum sole tunditur, et reponitur. Succus[9] vero incipiente pomorum lanugine, defractis ramulis, excipitur

Habitat in Gallia, Hispania, Italia. Caulis rubescens, petala atro-purpurea. Conf. Clus. Hist. Rar. plaut. II, 188. A Dioscoridea specie diversus esse Sprengelio videtur τιθύμαλλος ὁ ἄῤῥην Theophrast. Hist. IX, 12, cujus folia oleæ similia; nobis est *Euphorbia orientalis*. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 91. Ed.

3. *Ramis*. Diosc. loc. cit. καυλοὺς, caules dixit : Apul. cap. CVIII, thyrsos, seu scapos. Hard.

4. *Succosis*. E nostra id emendatione, admonitu codicis Reg. 2, in quo diserte sic scribitur : etsi in R. 1, librisque editis, *rugosis* legitur. Adstipulatur emendationi Dioscor. IV, 165 : « Tithymali characiæ caules, inquit, supra cubiti altitudinem attolluntur, rubri, acri lacteoque succo referti. » Τοῦ δὲ χαρακίου καλουμένου, καυλοὶ μὲν ὑπὲρ πῆχυν, ἐνερευθεῖς, ὀποῦ δριμέως καὶ λευκοῦ μεστοί. Et Apul. cap. CVIII : « Characias... thyrsis ultra longitudinem cubitalem rubris, succi acrioris, etc. » H. — *Succosis*. Sic jampridem ex vet. cod. et Diosc. emendandum monuerat Pintianus ad hunc loc. Characiæ caulis est frutescens et tuberculosus. Ed.

5. *A radice foliis pæne oleæ*. Prius legebatur, *foliis pendulis :* quod et ipsa tithymali effigies coarguit. In Reg. 1 cod. *folis pænale*. In Reg. 2, *penelee*. In Parm. cæterisque omnibus usque ad Frobenium, *pendet*. Is *pendulis* maluit. Sed indubitatam esse emendationem nostram non vestigia modo haud obscura veteris scripturæ, sed et Dioscorides ipse admonet in descriptione tithymali characiæ : φύλλα δὲ περὶ τὰς ῥάβδους ὅμοια ἐλαίᾳ, μακρότερα δὲ, καὶ στενότερα. « Folia, inquit, sunt circa ramulos oleaginis similia, sed longiora et angustiora. » Theophrasto etiam consentiente Hist. IX, 12 : Τὸ μὲν φύλλον ἐλαιῶδες ἔχει. Apul. similiter, c. CVIII : « Foliis olivæ similibus, paulo angustioribus et longioribus. » Neque hi scriptores modo, sed et res ipsa, plantæque forma, quam sæpe sumus contemplati, favet. H.

6. *Coma junci*. In summitate caulium, cacuminibusque, coma est similis virgultis junci. Dioscor. et Apul. ll. cc. Hard.

7. *Nascitur in asperis maritimis*. Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Legitur semen autumno*. Diosc. loc. cit. Brot.

9. *Succus vero incipiente pomorum lanugine*. Dioscorid. circa vindemiam, περὶ τὸν τρυγητὸν, ita succum exprimi ait. H. — *Incipiente pomorum lanugine*. Auctor, ex quo Plinius transcripsit, tempus intellexit, quo μῆλα, id est, cydonia, lanuginosa esse incipiunt, nempe augustum mensem. Dal.

farina ervi, aut ficis, ut cum iis arescat. Quinas autem guttas[10] singulis excipi satis est : traduntque etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus[11] quum colligitur, ne attingat oculos cavendum est. Fit et e foliis tusis priore minus efficax. Fit et decoctum e ramis. Est et semen in usu[12] cum melle de- 3
coctum ad catapotia solvendæ alvi gratia. Semen[13] et dentium cavis[14] cera includitur. Colluuntur[15] et radicis decocto e vino aut oleo. Illinunt et lichenas[16] succo : bibuntque eum, ut purgent vomitione et alvo[17] soluta, alias stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adjecto in potu, bilem aphronitro. Si per alvum purgari[18] libeat, in posca : si vomitione, in passo aut aqua mulsa[19]. Media potio tribus obolis datur. Ficos a cibo sumpsisse melius

10. *Quinas autem guttas.* Septem etiam, si pueris detur. Hippocrates lib. IV de rar. Vict. in morb. acut. ad finem. Dalec. — *Quinas.* Nempe singulis ficis. Dioscor. loc. cit. Τινὲς δὲ εἰς τὰ ξηραινόμενα σῦκα ἀποστάζουσι σταλαγμοὺς γ' ἢ δ', καὶ ξηραίνοντες ἀποτίθενται. « Alii in ficos quæ exsiccantur, ternas quaternasve guttas instillant, ut cum iis inarescant, ejusmodique ficos ad usum recondunt. » Hard.

11. *Succus.* Diosc. loc. cit. H.

12. *Est et semen in usu.* Dioscor. loc. cit. totidem verbis. Καταπότιον medicamentum est quod sumitur deglutiendo. Pilulas alibi Plinius, et vulgus, vocat. « Catapotium, id est, medicamentum, quod non diluitur, sed ita, ut est, devoratur. » Scrib. Larg. Comp. lxxxvii. H. — *Est et.* Sic libb. ante Hard. editt. Brot. copulam omittit. Ed.

13. *Semen.* Diosc. loc. cit. succo hanc vim attribuit, ut dentium cavis inditus, dolores levet : Theod. Prisc. I, 14, ut decidere sponte faciat. Hard.

14. *Dentium cavis.* Erosionibus dentium imponitur lac, doloremque mitigat, dentibus aliis cera munitis, ne defluens fauces et linguam offendat. Diosc. Dal.

15. *Colluuntur.* Collui dentes radicis decocto cum aceto jubet Dioscor. loc. cit. Hard.

16. *Illinunt et lichenas.* Dioscor. l. c. et Apul. cap. cviii, tit. 4. H.

17. *Bibuntque eum, ut purgent vomitione et alvo soluta.* Omnia Tithymalorum genera validam per inferiora præcipue purgandi vim obtinent, in primis vero lacteus eorum succus, etiam exigua dosi sumptus ; quare raro citra noxam dari potest, etc. Conf. Geoffr. Mater. med. tom. III, p. 450 sqq. Ed.

18. *Si per alvum purgari.* Apul. cap. cviii. Hard.

19. *Aut aqua mulsa.* Nam dulcia ventriculum evertunt et vomitiones concitant. Dal.

est. Fauces urit leniter [20]: est enim tam ferventis naturæ, ut per se extra corpori impositum, pusulas ignium modo faciat, et pro caustico in usu sit.

1 XL. Alterum genus tithymali myrsiniten vocant [1]; alii caryiten: foliis myrti acutis et pungentibus, sed mollioribus; et ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ ejus hordeo turgescente, siccatæque in umbra diebus novem in sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, et nux vocatur. Inde [2] cognomen Græci dedere. Demetitur [3] cum messium maturitate, lavaturque, dein siccatur, et datur cum papaveris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus [4]: minus hic vomitionibus [5], quam superior: cæteri item. Aliqui sic et folium ejus dedere, nucem vero ipsam in mulso, aut

20. *Fauces urit leniter*. Dioscor. loc. cit. Τραχύνει δὲ καὶ τὴν φάρυγγα· ὅθεν δεῖ καταπότια περιπλάττειν κηρῷ· ἢ μέλιτι ἑφθῷ· καὶ οὕτως διδόναι. « Quoniam fauces exasperat, catapotia quæ ex eo concinnantur, cera aut decocto melle illini, atque ita dari par est. » Hard.

XL. 1. *Alterum genus tith. myrsiniten vocant. Myrtiten*, non *myrsiniten*, in vetusto codice habetur. Sed utraque lectio tolerabilis est. Nam Dioscorides *myrsiniten* appellat, Theophr. *myrtiten*. Pint. — *Alterum*. Dioscor. IV, 165: Ὁ δὲ θῆλυς ὃν ἔνιοι μυρσινίτην, ἢ καρυΐτην ἐκάλεσαν, etc. iisdem enim plane notis describit, ac Plinius. Myrsinites legitimus tithymalus id genus appellatur a Clusio Hist. Rar. pl. VI, p. 189: ab aliis latifolius. Vidimus in horto Regio. In Indice *Myrtites*: Theophr. Hist. IX, 12, μυρτίτης, et Apuleio. Hard. — *Alterum genus*. Tithymalus femina, seu myrsinites Dioscor. loc. laud. nobis eodem nomine est *Euphorbia myrsinites*. Habitat in Gallia meridionali, Italia, etc. Verum τιθύμαλλος λευκὸς ὁ μυρτίτης καλούμενος Theophr. Hist. IX, 12, cujus folia angusta, setacea, et fructus κάρυα appellati, Sprengelio idem videtur atque *Euphorbia Paralias*, quanquam in montosis crescere dicitur. Conf. Histor. Rei herbar. tom. I, pag. 91. Ed.

2. *Inde cognomen*. Caryitæ. A voce græca κάρυον, quæ nucem sonat. Theophr. IX, 12: Ταῦτα δ' οὐχ ἅμα φέρει τὸν καρπὸν, ἀλλὰ παρ' ἔτος... ὁ δὲ καρπὸς αὐτοῦ καλεῖται κάρυον. Hard.

3. *Demetitur*, etc. Quæ deinceps sequuntur, ea sunt totidem verbis apud Theophr. Hist. IX, 12. H.

4. *Acetabuli modus*. Mensura. Theophr. loc. cit. Τὸ δὲ συναμφότερον ὅσον ὀξύβαφον. Hard.

5. *Minus hic vomitionibus*. Subintellige, accommodatus. Sic Diosc. l. c. et Apul. cap. cviii. Hard.

passo, vel cum sesama[6]. Trahit bilem et pituitam[7] per alvum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur.

XLI. Tertium genus[1] tithymali paralium vocatur, sive tithymalis folio rotundo : caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uva[2], et siccatum teritur, sumiturque acetabuli[3] mensura ad purgationes. 1

XLII. Quartum[1] genus helioscopion appellant, foliis porcilacæ[2], ramulis stantibus a radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur[3], semine albo, columbis gratissimo[4]. Nomen accipit[5], quoniam capita cum sole circumagit. Trahit[6] bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo : cæteri usus, qui characiæ. 1

6. *Vel cum sesama.* Et quidem tosta, ἐν σησάμῳ πεφρυγμένῳ Theophrast. loc. cit. Hard.

7. *Trahit bilem et pituitam.* Theophrast. loc. cit. Hard.

XLI. 1. *Tertium genus.* Hæc tota descriptio similiter ad verbum exstat apud Theophr. Hist. IX, 12. De hoc tithymali genere diximus lib. XX, c. 80. Dioscor. IV, 165 : Ὁ δὲ παράλιος λεγόμενος, τιθυμαλίδα ἢ μήκωνα ἐκάλεσαν, etc. Ab Apuleio dicitur cap. CVIII : « Tithymalis, peplis tithymalis, paralion mecon. » Et hoc genus Galli evigilium matutinum vocant. Hard. — Nobis etiamnunc dicitur *Euphorbia Paralias.* Habitat in arenis maritimis. Conf. Dodon. 270. Ed.

2. *Incipiente uva.* Pubescente, maturescente, variante. Theophr. l. c. ὅταν ἄρτι περκάζῃ σταφυλή. Plinius, XX, 80 : « florente uva. » H.

3. *Acetabuli.* Dimidio acetabulo ipse dixit, XX, 80. Hard.

XLII. 1. *Quartum.* De eo genere eadem ad verbum prodidit Apul. cap. CVIII, et Diosc. IV, 165 : Ὁ δὲ ἡλιοσκόπιος λεγόμενος, ἀνδράχνῃ ὅμοια φύλλα ἔχει, etc. Pingitur a Dodonæo, p. 376, quale in horto Regio observatum a nobis. Helioscopos ab Apuleio nuncupatur loc. cit. idemque cicer columbinum, et caprago. H. — Nobis eodem nomine *Euphorbia helioscopia*; in agris et cultis non infrequens. Ed.

2. *Porcilacæ.* Gron. et Al. ante Hard. *portulacæ.* Ed.

3. *Hoc circa oppida nascitur.* Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Gratissimo.* Addunt statim Gron. et Al. « quod colligitur incipiente uva ; » sed hæc supervacua, et ex superioribus repetita. Ed.

5. *Nomen accipit*, etc. Dioscor. l. c. Συμπεριφέρεται δὲ τούτου ἡ κόμη τῇ τοῦ ἡλίου κλίσει· ὅθεν καὶ ὠνόμασται ἡλιοσκόπιος. Hard.

6. *Trahit.* Diosc. loc. cit. H.

1 XLIII. Quintum cyparissian vocant[1], propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: cui eadem vis[2], quæ helioscopio, aut characiæ.

1 XLIV. Sextum platyphyllon vocant[1]: alii corymbiten, alii amygdaliten a similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat[2], alvum solvit, radice, vel foliis, vel succo in mulso, aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit privatim aquas.

1 XLV. Septimum[1] dendroides[2] cognominant, alii cobion, alii leptophyllon[3], in petris nascens, comosissimum ex

XLIII. 1. *Quintum cyparissian vocant.* Κυπαρισσίας, a foliorum similitudine cum cupresso nomen accepit. A Dodonæo pingitur p. 367. Vidimus in horto Regio. Hard. — Recentioribus item *Euphorbia Cyparissias.* Habitat in siccis, arenosis, collibus, ad vias, etc. Ed.

2. *Cui eadem vis, quæ,* etc. Diosc. loc. cit. Hard.

XLIV. 1. *Sextum plat. vocant.* Et paulo post: « Septimum dendroides. » E contrario Dioscorides, sextum facit dendroides, septimum platyphyllon. Quare sic in Plinio scribendum censeo. Pint. — *Sextum.* Dioscorid. Ὁ δὲ πλατύφυλλος φλόμῳ ἔοικε. Nomen habet a latitudine foliorum. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. VI, 190, quale est a nobis observatum in horto Regio. Amygdalitæ cognomen primo generi tribuit Dioscor. minus recte. Hard. — Et hoc genus servat nomen: *Euphorbia platyphyllos.* Habitat in agris, et silvaticis. Planta variabilis, autumno præsertim ramosissima. Ed.

2. *Pisces necat.* Diosc. III, 165: Ἀποκτείνει δὲ καὶ τοὺς ἰχθύας, κοπεὶς καὶ διαθεὶς τῷ ὕδατι. « Pisces vero necat tusus, et aqua dilutus. » H.

XLV. 1. *Septimum.* Diosc. l. c. Ὁ δὲ ἐν ταῖς πέτραις φυόμενος, δενδροειδὴς δὲ καλούμενος, ἀμφιλαφὴς ἄνωθεν καὶ πολύκομος, ὀποῦ μεστὸς, ὑπέρυθρος τοὺς κλάδους, etc. « Qui in petris nascitur, dendroides, quasi arborescens, cognominatus, foliosus est in cacumine, densamque spargit comam, succo lacteo prægnans, subrubentibus ramis, etc. » Pingitur a Lobelio in Advv. p. 150. Tithymalus myrsinites angustifolius appellatur. In horto Regio vidimus. Hard.

2. *Dendroides cognom.* Broter. ex MS. Reg. 2 et edit. principe, *dendroiden;* et hoc genus idem habet cum Tithymalo minimo, angustifolio, annuo, J. Bauh. qui juxta vias autumno frequens, et in incultis locis. Nobis vero est eodem quoque nomine *Euphorbia dendroides.* Habitat in Creta; sed et hanc per Liguriam Etruriamque invenit Anguillar. p. 294. Cf. Lobel. Advers. p. 150; item Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 92. Ed.

3. *Leptophyllon.* A foliorum tenuitate: sunt enim myrti tenuioris similia: Τὰ φύλλα μυρσίνῃ λεπτῇ

omnibus[4] maxime, cauliculis rubentibus, et semine copiosissimum : ejusdem[5] effectus, cujus characias.

XLVI. Apios ischas, sive raphanos agria[1], juncos duos[2], sive tres, spargit in terra rubentes, foliis[3] rutæ : radix cæpæ, sed amplior : quare quidam raphanum[4] silvestrem vocant. Intus habet mammam[5] candidam : extra, cortices nigros. Nascitur in montuosis asperis[6], aliquando et in herbosis[7]. Effoditur vere, tusaque in fictili mergitur, dejectoque quod supernatat, reliquus succus purgat

προσεοικότα, inquit Dioscorid. loc. proxime cit. Hard.

4. *Comosissimum ex omnibus*, etc. Largiore coma. Hard.

5. *Ejusdem effectus*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

XLVI. 1. *Apios ischas, sive raphanos agria.* Diosc. IV, 177 : Ἄπιος· οἱ δὲ χαμαιράφανος ὀρεινὴ ἢ ἀγρία, οἱ δὲ λινόζωστις. Vide Sarac. in Nott. ad Diosc. Ἄπιος dicitur, et ἰσχάς, quod radicem habet accedentem ad piri formam, vel ficus. Nullum nomen invenit gallicum, inquit Ruellius, III, 658. Vidimus tamen per inopiam frugum ruri pauperes hac radice vesci. Hard. — Cave Harduino credas, qui ἄπιον, seu ῥάφανον ἀγρίαν Dioscoridis, cum specie quadam silvestri *Raphani*, aut *Radiculæ* nostratis imprudenter confudit. Raphanus quidem, annona gravi, cibum ingratum et sane parum proficuum præstare potest : apios vero, de qua nunc agitur, ut congeneres cæteræ species, succo lacteo turget, qui bilem vomitu, aquas per inferna vehementer detrahit; ita ut plantæ radix intus sumpta, veneni vim haberet, nedum cibi. Hæc species eodem nomine nobis dicitur *Euphorbia Apios*. Habitat in Creta. Cf. Clus. Hist. II, 190; Bellon. Observatt. I, 42. Ed.

2. *Duos*. Dioscor. loc. cit ramulos junceos, binos, ternosve dixit, κλωνία δύο ἢ τρία ἀπὸ γῆς ἀνίησι, σχοινώδη, λεπτά, etc. Hard.

3. *Foliis rutæ*. Foliis quidem rutæ, sed oblongioribus iisdem, et angustioribus : φύλλα πηγάνῳ ἐοικότα, ἐπιμηκέστερα μέντοι καὶ στενότερα. Theophrast. Histor. IX, 10 : φύλλον μὲν ἔχει πηγανῶδες βραχύ. H.

4. *Quare quidam raphanum*. Ægineta, VII, 10 : Καλοῦσι δέ τινες αὐτὸ χαμαιράφανον. Hard.

5. *Intus habet mammam*, etc. Corpus, carnem, pulpamve candidam Dioscorid. loc. citat. Ῥίζα... φλοιὸν ἔχουσα ἔξωθεν μέλανα, ἔνδοθεν δὲ λευκόν. Quoniam lactei succi plena radix est, mammam idcirco, et quidem sat elegauter, vocat. Hard.

6. *Nascitur in montuosis asperis.* Diosc. l. c. Hard.—Gron. et libb. ante Hard. editi, *montosis*. Ed.

7. *In herbosis.* Καγχλακώδη, Theophrast. Histor. lib. XVI, cap. 9, silice saxosis: Plinius legit χλοώδη. Dal. — *Et in herbosis*. Broter. ex cod. Reg. 2, et edit. principe, τὸ *in* omittit. Ed.

utraque parte[8], sesquiobolo in aqua mulsa. Sic et hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur et aridæ radicis farina potioni : aiuntque[9] superiorem partem ejus vomitione biles extrahere : inferiorem, per alvum, aquas.

1 XLVII. Tormina discutit quodcumque panaces[1], et vettonica[2], præterquam a cruditate : peucedani[3] succus et inflationes, ructus gignens : item acori[4] radix, daucumve[5], si lactucæ modo sumatur[6]. Ladanum[7] Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit : item gentianæ[8] farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago mane[9] sumpta

8. *Purgat utraque parte.* Per superna æque vomitione, atque per inferna. Diosc. loc. cit. Τούτου τρία ἡμιωβόλια ποθέντα, ἄνω καὶ κάτω καθαίρει. Sed differt a Dioscoride Plinius, quod supernatantem liquorem rejicit, reliquum in medicos usus adsciscit : ille contra liquorem qui supernatat penna collectum exsiccatumque adhibet in eosdem usus. Hard.

9. *Aiuntque.* Dioscor. loc. citat. cum Theophr. Histor. IX, 10. Sic etiam Ægineta, VII, 10. Hard.

XLVII. 1. *Tormina discutit quodcumque panaces.* Diosc. III, 55. Etiam ad jumentorum tormina panacis radicem utilem esse scribit Theophr. Hist. IX, 10. Ad quoscumque ventris dolores, c. 12. H.

2. *Et vettonica.* Anton. Musa, tit. 16 : « Ad ventris dolorem : Herbæ vettonicæ drachmam unam in aqua calida cyathis duobus bibendam dato. His autem dumtaxat hæc apta erit compositio, quorum non ex cruditate intestina torquentur. » Sic etiam Marc. Emp. c. xxix, p. 203. Hard.

3. *Peucedani succus.* Torminibus, inflationibusque subvenire pariter auctor est Dioscor. III, 92. Hard.

4. *Acori.* Diosc. I, 2. Hard.

5. *Daucumve.* Dauci semen ad sedanda tormina commendat Dioscor. III, 83. Hard.

6. *Si lactucæ modo sumatur.* Ex aceto et oleo. Dal.

7. *Ladanum.* Alvum sistit, urinam ciet. Diosc. I, 128. Hard.

8. *Item gentianæ farina.* Succum hujus prodesse stomachicis scribit Diosc. III, 3. Hard.

9. *Plantago mane sumpta duabus linguis.* In archetypo vet. nostro, « Plantago mane sumpta a duobus lingulis, » rectius, ut illud : « Dicor ab indoctis lingula grammaticis. » Pint. — *Plantago.* Marc. Emp. cap. xxvii, p. 188 : « Plantaginis aridæ semen tritum, ex partibus duabus, et papaveris capita arida, ex parte tertia, oportet per cribrum tenuiter foratum trajici, ex eoque pulvere dari torminoso ligulæ magnæ mensuram, interdum plus aut minus, cum vini veteris mixti non nimium, id est, cyathis tribus. Hoc medicamentum ante somnum utiliter etiam ad vesperam datur. » Et paulo ante : « Plantago cocta ante alium cibum data

duabus linguis[10], et tertia papaveris in vini cyathis IV non veteris. Datur et in somnum euntibus, addito nitro vel polenta[11], si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi[12], vel in febri.

XLVIII. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris 1
cyatho[1] uno, lieni medetur : et panacis omnium generum radix in mulso. Sed teucria[2] præcipue, pota arida et decocta quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto : aut si tolerari non possit, ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur ex vino[3]. Vettonica[4] drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia[5], ut contra serpentes[6]. Argemonia septem diebus in cibo sumpta lienem consumere dicitur : agaricum[7] in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix[8] e vino 2
pota, et ipsa consumit. Cissanthemos[9], drachma bis die

ex aceto plurimo, et exiguo sale atque oleo, torminosis plurimum prodest. » HARD.

10. *Duabus linguis.* Vel, ut alii MSS. habent, *lingulis*, hoc est, cochlearibus. HARD. — *Linguis.* Brot. ex cod. Reg. 2, et edit. principe, *lingulis.* ED.

11. *Addito nitro vel polenta.* Ut ejus frigiditas temperetur. Additur autem nitrum, si causa est doloris impeditique somni crassus et flatuosus vapor : polenta vero, si acer et biliosus humor. DAL.

12. *Colo infunditur hemina succi.* In coli tormento, hoc est, in tenuioris intestini morbo. Apponi jubet ad colici umbilicum contusam plantaginem Marcell. Empir. cap. XXIX, p. 206. HARD.

XLVIII. 1. *In vini veteris cyatho.* Lienosis in aceto mulso præbet Diosc. III, 1. HARD.

2. *Sed teucria præcipue.* Quæ hemionitis Dioscoridis est, III, 152, ut alibi monuimus : ἢ τις σὺν ὄξει ποθεῖσα, τήκει σπλῆνα. HARD.

3. *Polemonia bibitur ex vino.* Ex aceto drachmæ pondere dare lienosis auctor est Diosc. IV, 8. H. — Nobis *Polemonium cæruleum.* ED.

4. *Vettonica.* Diosc. IV, 1. H.

5. *Aristolochia.* Ex aqua propinat Diosc. III, 6. HARD.

6. *Ut contra serpentes.* Lib. XXV, 55, radicis drachmam in vini hemina sæpius bibendam adversus serpentes prædicit. HARD.

7. *Agaricum in aceto*, etc. Dioscorid. III, 1, et Plin. Val. II, 18 : « Agarici oboli duo in aceto mulso poti per dies XX consumunt lienem. » HARD.

8. *Nymphææ heracliæ radix*, etc. Dioscor. lib. III, cap. 148. H. — *Nymphææ albæ* radix. ED.

9. *Cissanthemos.* Hoc est, cyclaminos ille cissanthemos, de quo

sumpta, in vini albi cyathis II per dies XL lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest et hyssopum[10] cum fico decoctum. Lonchitidis[11] radix decocta, priusquam semen emittat. Peucedani[12] quoque radix decocta, et lieni, et renibus. Lien[13] acori potu consumitur. Præcordiis et ilibus[14] utilissimæ radices. Clymeni semen potum[15] diebus triginta pondere denarii in vino albo. Vettonicæ farina ex melle et aceto scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, et teucrium illinitur. Item scordium cum cera[16], agaricum cum farina feni græci.

1 XLIX. Vesicæ[1] malis, contraque calculos[2], gravissimis cruciatibus, ut diximus[3], auxilio est polemonia ex vino

idem narrat Diosc. III, 195. H. — *Lonicera Caprifolium*. Ed.

10. *Prodest et hyssopum*, etc. Diosc. III, 30, ad verbum. H.

11. *Lonchitidis*. Et hoc de altera lonchitide Diosc. III, 162, quam et asperam vocat : Τήκει δὲ καὶ σπλῆνα μετ' ὄξους πινομένη. H. — Λογχῖτις ἑτέρα, οἱ δὲ λογχῖτιν τραχεῖαν Diosc. loc. laud. nobis est *Aspidium Lonchitis*, ex *Cryptogam*. Linn. *Filicum* ordine Juss. non confundendum cum altera lonchitide, quæ nobis est *Serapias Lingua*, ut jam monuimus. Ed.

12. *Peucedani*. Diosc. III, 92, cum Theoph. Hist. IX, 22. Hard.

13. *Lién acori potu*. Diosc. I, 2, σπλῆνας τήκει. Hard.

14. *Præcordiis et ilibus*. Diosc. loc. cit. lateri, hepati, thoraci, subvenire ait. Hard.

15. *Clymeni semen potum*. Subintellige : lienem absumit. Diosc. IV, 14, de periclymeno, quam esse clymenon Plinianam suo loco docuimus : Τούτου ὁ καρπὸς πέπειρος συλλεγεὶς καὶ ξηρανθεὶς ἐν σκιᾷ, πίνεται μετ' οἴνου ∠ α' ὁλκὴν ἐπὶ ἡμέρας μ', καὶ σπλῆνα τήκει, etc. « Semen postquam ematuruit collectum, et in umbra siccatum, si drachmæ pondere ex vino bibatur quadragenis diebus, lienem absumit, etc. » Hard. — *Clymeni*. Scilicet *Loniceræ Periclymeni*. Jam monuimus Clymenon Dioscorid. IV, 13, nobis esse *Lathyrum Clymenum*. Cf. lib. XXV, cap. 33. Ed.

16. *Item scordium cum cera*. Dioscorid. III, 125 : Καὶ ὑποχόνδριον χρονίως φλεγμαῖνον ἀναληφθεῖσα κηρωτῇ παρηγορεῖ. « Diuturnam hypochondrii inflammationem cerato excepta lenit. » Hard. — *Scordium*. Nobis item *Teucrium Scordium*. Ed.

XLIX. 1. *Vesicæ*. Ab his verbis instituendam periodum novam loci sententia admonuit, quæ conuexa perperam cum anterioribus hactenus fuere. Hard.

2. *Contraque calculos gravissimis*, etc. Utroque eo remedio calculi franguntur, et viæ aperiuntur per quas fracti exeant. Dal.

3. *Ut diximus*. Lib. XXV, c. 7 :

pota[4] : item agaricum[5]. Plantago[6] radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica[7], ut in jocinere diximus[8]. Item ramici, pota atque illita : eadem ad strangurias[9] efficacissima. Ad calculos[10] quidam vettonicam et verbenacam, et millefolium æquis portionibus, ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti et dictamno certum
est. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino : hoc et 2
enterocelicis[11] dari atque illini, utilissimum est. Xiphii[12] quoque radix superior urinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua[13], et illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus infantium ramici : et umbilicis eminentibus[14] psyllion illinitur : urinam cient[15] anagallides, acorique[16] radicis

« Indicavere, inquit, experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum a stillicidio vesicæ. » Hard.

4. *Polemonia ex vino pota.* Dioscorid. IV, 8, ex aqua præbet. H.

5. *Agaricum.* Diosc. III, 1. H.

6. *Plantago.* Totidem verbis Diosc. II, 153, et Apul. cap. 1, tit. 24. Hard.

7. *Et vettonica.* Vettonica pariter calculos rumpi docet Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 189. H. — Brot. ex Reg. 2 et edit. princ. copulam omittit. Ed.

8. *Ut in jocinere diximus.* Cap. 19, his verbis : « Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus. » Ex melle et aceto bibi jubet Ant. Musa, tit. 24. Hard.

9. *Eadem ad strangurias effic.* Diosc. IV, 1. Hard.

10. *Ad calculos.* Verbis plane totidem Marc. Emp. c. xxvi, p. 177. Item suspectæ vetustatis auctor, Æm. Macer, c. de verbena : « Herbam cui nomen foliis de mille dedere; Bettonicamque, pari verbenæ pondere junge : Hæc mixta potantur aqua : nullum medicamen Utilius credunt illis quos calculus angit. » Hard.

11. *Hoc et enterocelicis*, etc. Dioscor. IV, 42. Hard.

12. *Xiphii.* Diosc. IV, 20. H.

13. *Datur ex aqua*, etc. Iisdem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

14. *Et umbilicis eminentibus.* Dioscor. IV, 70 : Ἐντεροκήλας τε τὰς ἐπὶ παίδων καὶ ἐξομφάλους ὑγιάζει καταπλασσόμενον σὺν ὄξει. « Infantium enterocelis, et eminenti umbilico illitum ex aceto medetur. » Unde forsan legi hoc loco oporteat, ut in Chiffl. cod. « Peucedani succus infantibus : ramici et umbilicis eminentibus psyllion illinitur. » H. — *Psyllion.* Nobis item *Plantago psyllium*, de qua suo loco jam dictum. Ed.

15. *Urinam cient.* Certe nephriticis, hydropicisque opitulari ait Diosc. II, 209. Hard. — *Anagallides.* Scilicet *Anagallis arvensis*, et *A. phœnicea*, de quibus jam Noster alias egit. Ed.

16. *Acorique.* Diosc. I, 2. H.

decoctum, vel ipsa trita potaque : et omnia vesicæ vitia sanat. Et calculos herba et radix cotyledonis[17] : itemque[18] genitalium inflammationem omnem[19], pari pondere caulis,
3 et seminis, et myrrhæ. Ebulum[20] teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositum testes[21] sanat. Erigeron[22] quoque cum farina thuris et vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti[23] radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis[24] alba. Artemisia[25] quoque datur contra calculos ex vino dulci, et ad stranguriam. Dolores vesicæ sedat[26] ex vino nymphææ heracliæ radix.

1 L. Eadem vis crethmo[1] ab Hippocrate admodum laudatæ[2]. Est autem inter eas quæ eduntur silvestrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa

17. *Herba et radix cotyledonis.* Diosc. IV, 92. Item Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 195. Dysuriam statim ea sanari in vino pota, auctor est Theod. Prisc. II, p. 2, c. 20. Hard.

18. *Itemque.* Diosc. loc. cit. H.

19. *Genitalium inflammationem omnem* (sic prius, una voce addita). Τοὺς ἐν αἰδοίοις φίμους χαλᾷ. « Pudendorum præclusiones et capistrationes laxat. » Sed myrrhæ nullam mentionem facit Dioscor. loc. laud. Dalec.

20. *Ebulum.* Ebuli radices ad calculos commendat Marc. Emp. cap. XXVI, p. 176. Hard.

21. *Testes sanat.* Duros, herniosos, tumentes. Dalec. — *Testes.* Testium epiphoras seu inflammationes. Hard.

22. *Erigeron.* Iisdem verbis Dioscor. IV, 97. Hard. — *Senecio Jacobæa*, de qua conf. lib. super. cap. 106. Ed.

23. *Symphyti.* Diosc. IV, 9. H.

24. *Hypocisthis.* Cistho ipsi hanc vim assignat Diosc. I, 126. Hard.

25. *Artemisia.* Diosc. III, 127, et Apul. c. LIX, t. 4. Hard.

26. *Dolores vesicæ sedat*, etc. Diosc. III, 147. Hard.

L. 1. *Eadem vis crethmo.* Diximus de eo, anteriore libro, c. 96. Laudatur ab Hippocrate; ad ejiciendos feminarum menses, lib. de Nat. mul. t. 20, p. 372, et Morb. mul. I, t. 10, p. 422; ad uteri morbos inter optima remedia, ἄριστα φάρμακα eodem volumine, t. 56, p. 450. Hard. — *Crethmo.* Crithmum vulgo portulacam marinam, auctor confundit cum empetro, quod Narbonenses vocant *bacillas*, quasi Batidas, et Northmani *percepierre*, ob id puto, quod iisdem locis nascuntur, et pariter eduntur in acetariis. Dal.

2. *Laudatæ.* Gron. et Al. ante Hard. *laudata.* Ed.

Hecale[3] : speciesque est batis[4] hortensiæ[5]. Caulis unus
palmum altus[6], semen ferens[7] odoratum, ceu libanotidis
rotundum, siccatum rumpitur : habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folio pingui, albicante[8] veluti olivæ, crassiore, et salso gustu : radices
digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis
petrosis. Estur[9] crudum coctumve cum olere, odorati
saporis et jucundi. Servatur etiam in muria[10] : præcipui 2
usus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino.
Colorem quoque corporis gratiorem facit : verum æquo
largior inflationes. Alvum solvit decocto, urinamque[11], et
a renibus humorem trahit. Sic et althææ siccæ[12] farina in
vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco.
Lieni quoque utilis. Adversus serpentes bibitur. Ju-

3. *Illa Hecale.* De qua diximus antea, XXII, 44. HARD.

4. *Speciesque est batis*, etc. Nec batis quoque bacillarum nomine, de quibus egimus, lib. XXV, cap. 50, intelligenda est : quando neque ipsa crethmos ea est appellatione censenda, ut diximus. Quin et bacillas herbarii perperam in marinas distinxere ac hortenses, ut acute vidit P. Quiqueranus de Laud. Provinciæ, II, fol. 50, quum nihil discrepent, nisi quia maritimæ littorum prærogativa gustantibus salsiorem morsum infligunt. Conditura bacillarum aceto constat : ei nihil salis adjicitur, quod (ut aiunt) salem sibi secum ferant. Quæ ratio me quoque monet, ut asseverem bacillam eam non esse batin, quod Dalecampius censuit : quando Columella, Plinius ac Dioscorides, suæ bati nunc salem, nunc muriam injiciunt. Batin esse potius censuerim eam, quæ nomine alio hortensis sive sativa portulaca est : crethmon, marinam. HARD.

5. *Hortensiæ.* Gron. et Al. ante Hard. ut semper alias, *hortensis.* ED.

6. *Caulis unus palmum altus.* Iisdem pæne notis a Diosc. II, 157, describitur. HARD. — Nobis *Crithmum maritimum.* Conf. de crethmo et bati lib. XXI, cap. 50. ED.

7. *Semen fervens* (sic olim). In Dioscoride est, « crithmi fructum libanotidi similem, odoratum, » mollem, rotundum, siccum disrumpi, et intus habere ὡς πυῤῥὸν σπέρμα, semen veluti ruffum : auctor legisse videtur ὡς πυρῶδες. DAL.

8. *Folio pingui, albicante*, etc. Sic et Chiffl. *folia pinguia, albicantia*, etc. Gron. et Al. ante Hard. ED.

9. *Estur.* Diosc. loc. cit. HARD.

10. *Servatur etiam in muria*, etc. Diosc. loc. cit. HARD.

11. *Urinamque.* Diosc. l. c. H.

12. *Sic et althææ siccæ.* Dioscorid. III, 163. HARD. — Sine auctoritate in recentioribus editioni-

mentis[13] quoque in pituita, aut stranguria hordeo inspersa succurrit.

1 LI. Anthyllion[1] est lenti simillima, quæ in vino pota vesicas vitiis liberat[2], sanguinem sistit. Altera est anthyllis[4], chamæpityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice intubi.

1 LII. Vel magis cepæa[1], similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in littoribus arenosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicæ plurimum prodest[2].

1 LIII. Eadem præstat hypericon[1], quam alii chamæ-

bus, *althææ :* MSS. Regg. 1 et 2, Broterio teste, *alceæ*, quæ damasonium, aut *Alisma parnassifolia*. Conf. sup. cap. 12 et 28. Ed.

13. *Adv. serp. bibitur. Jumentis.* Diosc. loc. cit. Hard.

LI. 1. *Anthyllion.* Ἀνθυλλὶς hæc prima Dioscoridis, III, 153, picta a Lobelio in Advv. p. 195; visa a nobis in horto Regio. In Dalmatia et Creta frequens, teste Anguillara, Part. XIII, pag. 237. Hard. — *Anthyllion.* Nobis *Cressa cretica* (*Pentand. digyn.* gen. 640 Pers. *Convolvulac.* Juss.). Habitat in Cretæ et Barbariæ maritimis. Ed.

2. *Vesicas vitiis liberat*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Altera est anthyllis*, etc. Et hæc altero similiter loco a Diosc. appellata loc. cit. iisdem signata notis. Iva Moschata Monspeliensium, scite effigiata a Lobelio in Obss. p. 208; visa a nobis in horto Regio. Hard. — *Altera est anthyllis.* Nobis *Ajuga Iva*. Conf. de anthyllio, et anthyllide, lib. XXI, cap. 103. Ed.

LII. 1. *Vel magis cepæa.* Κηπαία Dioscoridi, III, 168, iisdem ferme verbis describitur. Vidimus in horto Regio, qualem Matthiolus delineat, in Diosc. III, p. 933. In Paduano et Bononiensi agro nasci testatur Anguillara, Part. XIII, p. 242. Hard. — *Vel magis cepæa.* Brot. ex cod. Reg. 1, et edit. principe, restituit, *vel magis medetur cepæa*. Nobis eodem nomine est *Sedum Cepæa*, de quo jam alio loco diximus. Ed.

2. *Vesicæ plurimum prodest.* Dioscorid. loc. cit. Hard.

LIII. 1. *Eadem præstat hypericon.* Diosc. III, 171 : Ὑπερικὸν, οἱ δὲ ἀνδρόσαιμον, οἱ δὲ κόριον, οἱ δὲ χαμαιπίτυν, etc. Officinæ Perforatam vocant, quod folia soli objecta innumeris foraminibus scatere, et omni ex parte punctis quibusdam pertundi visuntur. Vulgus item *herbam S. Johannis* sæpe nuncupat. Pingitur a Dodonæo p. 76. Vidimus in horto Regio. H. — *Hypericon, q. alii chamæpityn*, etc. Ὑπερικὸν Hippocr. de Morb. mul. I, 610; Diosc. loc. laud. nobis iisdem nominibus dicitur *Hypericum Coris* (*Polyand. pentagyn.* gen. 1338 Pers. *Hyperic.* Juss.). Habitat in meri-

pityn, alii corion appellant[2], oleraceo frutice[3], tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri[4], semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. Natura semini spissandi[5]: alvum sistit : urinam ciet[6] : vesicæ[7] cum vino bibitur.

LIV. Est aliud hypericon[1], quod alii corin[2] appellant, 1
folio tamaricis, et sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis et minus rubentibus, odoratum, palmo altius, suave, leniter[3] acutum. Vis semini excalfactoria : et ideo inflationem facit[4] : sed stomacho non inutile : præcipuum ad

dionalis Europæ collibus siccis, et in Oriente; diversum a Perforata Officin. sive Hypericum vulgare, C. Bauh. Pin. 279, quod nobis *Hypericum est perforatum;* nostris vulgo *millepertuis.* Hippocrat. species an eadem sit cum Dioscoridea dubitat Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 40. Ed.

2. *Alii corion appellant.* Ita Dioscor. MSS. tamen, tum hoc loco, tum in Indice, pertinaciter *corison* exhibent. Sic rursum inferius habet cap. 60. Hard.

3. *Oleraceo frutice.* Altitudine oleribus pari, sive inter olera frutice adnascente. Hard.

4. *Odore acri.* Resinam pineam obolente, unde et χαμαιπίτυος nomen. Hard.

5. *Natura semini spissandi.* Hoc falsum, et a Diosc. non memoratum. Dal.

6. *Urinam ciet.* Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει διουρητικήν. Hard.

7. *Vesicæ*, etc. Sic et Chiffl. *ad calculos vesicæ* Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. Ed.

LIV. 1. *Est aliud hypericon.* Dioscor. III, 174 : Κόρις, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ὑπερικὸν καλοῦσι, φύλλον ἔχει παραπλήσιον τῷ τῆς ἐρείκης, etc. A Matthiolo pingitur in Diosc. III, p. 939. In horto Regio vidimus. H. — *Aliud hypericon.* Brot. est Hypericum saxatile, tenuissimo et glauco folio, Tournefort. Nobis vero κόρις Diosc. loc. laud. eodem nomine est *Coris monspeliensis* (*Pentand. monogyn.* gen. 387 Pers. *Lysimach.* Juss.). Habitat in Europæ australis maritimis. Ed.

2. *Alii corin appellant.* Ita sane Diosc. Sed Pliniani codices MSS. non hic modo, sed et in Indice, et rursum inferius cap. 73 et 81, constantissime *caron* vocant. H.

3. *Leniter suave, aculeatum* (sic Gron. et Al. ante Hard.). Hermolaus docet codices esse, in quibus legatur, « suave leviter aculeatum : » Dioscoridem *suave* dicere, hoc est, εὔοσμον; *aculeatum* non dicere. In margine ex Diosc. notant *acutum.* Et sic legi suadet Vossianus, in quo « altius, suave leniter acutum, id est, suave, leniter acutum. » Δριμὺ Dioscoridi. Gron.

4. *Et ideo inflationem facit enterocelitis* (sic prius). Ultimum verbum non habetur in vetusto exemplari. Pint.

stranguriam [5], si exhulcerata non sit vesica. Medetur et pleuriticis ex vino potum.

1 LV. Vesicæ [1] autem callithrix trita simul cum cumino, et data ex vino albo. Verbenaca [2] quoque cum [3] foliis decocta ad tertias, vel radix ejus e mulso calido, calculos ejicit.

Item perpressa [4], quæ Aretii et in Illyrico nascitur, in aqua decocta e tribus heminis ad unam, et pota. Trifolium [5] ex vino sumptum.

Et chrysanthemum [6].

Anthemum [7] quoque calculos ejicit, parvis a radice fo-

5. *Præcipuum ad stranguriam*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

LV. 1. *Vesicæ autem callithrix.* Diosc. IV, 136. H. — *Callithrix.* Gron. et Al. ante Hard. *callitrichon.* Nobis est *Adiantum Capillus*, de quo sup. egimus. Ed.

2. *Verbenaca.* Marcell. Empir. cap. xxvi, p. 175, et Apul. c. iii, tit. 5. Hard.

3. *Quoque cum foliis.* Gron. et Al. ante Hard. *quoq. foliis.* Ed.

4. *Item perpressa.* « Repressa Romanis, inquit Anguillara, Part. XII, p. 218, dassi ai cavalli quando sono ripressi, onde . . . tal nome. » Id esse ibi pabulum equorum ait, quum æstuant. Hard.

5. *Trifolium.* Marcell. Empir. cap. xxvi, p. 180, de trifolio minuto : ut et Plin. Val. II, 38. H. — Conf. de trifolio lib. XXI, c. 30 et 83. Ed.

6. *Chrysanthemum.* Gron. et Al. ante Hard. una voce addita, *et chrysanthemum primum.* Dalec. conjiciebat *potum.* Tres anthemidis species memorat Diosc. III, 154, quas florum colore distinguit, prout radius sit albus, flavus, aut purpureus. Omnibus vim tribuit menstrua, partus, urinam, calculos pellendi, vel potu, vel insessu. Quam peculiari χρυσανθέμου nomine appellat, nobis eadem est cum *Anthemide* nostrate *montana.* Conf. lib. XXII, cap. 26. Χρυσάνθεμον item aliud habet, IV, 58, quod nobis eodem nomine est *Chrysanthemum segetum*, aut *coronarium.* Sed quoad medicinas certe pertinet, ad hoc minime Noster hic respicere videtur. Ed.

7. *Anthemum.* Sic Reg. 1. At Reg. 2, et index, *anthemis.* In Illyrico reperiri, dicique *Sassifragia*, quod calculos nempe vesicæ frangit vel ejicit, auctor est Anguillara, Part. XII, p. 218. H. — *Anthemum quoque calculos ejicit, parvis*, etc. Hæc est sine dubio anthemidis species, de qua Dioscor. IV, 154 : « Ex omnibus hisce generibus, ad calculos efficacissima est quæ florem purpureum habet, quæque omni ex parte cæteris major ampliorque est : hanc proprie eranthemon vocant, etc. » Nobis *Chrysanthemum monspeliense.* Conf. lib. XX, cap. 26. Ed.

liis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo : radices tritæ per se, ceu laver crudum[8].

LVI. Silaus[1] nascitur glareosis et perennibus rivis, 1
cubitalis apii similitudine. Coquitur, ut olus[2] acidum, magna utilitate vesicæ : quæ si scabiem sentiat[3], panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum[4], radicis libra in vini congio decocta ad dimidias : inde heminæ sumuntur per triduum : reliquum ex vino cum sio : et urtica marina, et daucum[5], et plantaginis semen ex vino.

LVII. Et herba Fulviana[1] trita ex vino (et hæc nomen 1
inventoris habet, nota tractantibus,) urinas ciet.

LVIII. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum[1] 1

8. *Laver crudum*. Præcipue quod Galli vocant *cresson*. Dal. — *Ceu laver*. Gron. ut sæpius alibi, *seu*. Laver nobis *Sium angustifolium*, de quo supra dictum. Ed.

LVI. 1. *Silaus*. Non est hæc laver, sive sion, de quo diximus, XXII, 41, ut existimavit Ruellius, II, p. 369, quum de lavere proxime antea, ceu stirpe diversa, mentio habeatur. Sed apium potius palustre, ut acute vidit Anguillara, Part. II, p. 219, et cum eo Lobelius in notis MSS. ad eum locum. Hard. — Nobis etiamnunc dicitur *Peucedanum Silaus* (*Pentand. digyn.* gen. 689 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in pratis humidis Angliæ, Germaniæ, Galliæ, Helvetiæ, etc. Ed.

2. *Coquitur, ut olus*. Acidum olus Dalecampio est *Oxylapathum*, quod nobis *Rumex acutus* Linn. Harduino minus probabiliter idem videtur atque Olus atrum, et nobis item dicitur *Smyrnium Olus atrum*, de quo alias egimus. Ed.

3. *Si scabiem sentiat*. Si sit exhulcerata vesica. Hard.

4. *Malum erraticum*. Sic vocari puto aristolochiam, præcipue rotundam, quam *malum terræ*, et *venenum terræ* supra nominavit, lib. XXV, cap. 8. Dal. — *Malum*. Quid hac voce intelligat, haud satis liquet. Dalecampius de aristolochia interpretatur, quæ malum terræ superius appellata est, cap. 54, quod radix in globum mali rapique modo rotundetur. Vix assentior : quum illa ubique nobiliore nomine græco quam latino a Plinio appelletur.

5. *Et daucum*. Daucum urinas pellere auctor est etiam Dioscorid. lib. III, cap. 83. Hard.

LVII. 1. *Et herba Fulviana*, etc. Urticam Græcam esse volunt : alii saxifragiam albam. Dal. — *Fulviana*. Quæ sit ea porro, quum nullis signetur notis, statui auspicato nequit. Hard.

LVIII. 1. *Hyoscyamum*. Testium tumori mederi dixit hyoscyami semen Diosc. IV, 69. Hard.

genitalibus medetur : peucedani succus ex melle[2], et se-
men, stranguriæ : agaricum[3] obolis tribus in vini veteris
cyatho uno : trifolii radix drachmis duabus[4] in vino : dauci[5]
una drachma, vel seminis. Ischiadici[6] et semine, et foliis
erythrodani tritis sanantur : panace[7] poto : et infricata
polemonia[8], aristolochiæ decocto folii. Agarico quidem et
nervus[9], qui platys appellatur, et humerorum dolor sana-
tur, obolis tribus in vini veteris cyatho uno poto. Quin-
quefolium[10] ischiadicis et bibitur, et imponitur. Item scam-
2 monia decocta[11] cum hordei farina. Semen hyperici utri-
usque[12] bibitur ex vino. Sedis vitia et attritus celerrime
sanat plantago : condylomata[13] quinquefolium : sedem[14]

2. *Peucedani succus ex melle.* Dioscor. III, 92. Hard.

3. *Agaricum.* Diosc. III, 1. H.

4. *Trifolii radix drachmis duabus.* Hujus seminis drachmas ternas, foliorum quaternas præbet Dioscor. III, 123. Hard. — *Trifolii.* Nempe *Psoraleæ bituminosæ.* Cf. lib. XXI, cap. 30. Ed.

5. *Dauci.* Subintellige, radicis. Semen certe ad pellendas urinas commendat in primis Diosc. III, 83. Hard.

6. *Ischiadici.* Diosc. III, 160. H.

7. *Panace.* Illini jubet ischiadi Diosc. III, 55. H. — *Poto.* Gron. et Al. ante Hard. *pota.* Ed.

8. *Infricata polemonia.* Et pota quoque ex aqua, si Dioscoridem audimus, IV, 8; et, qui Dioscoridem ubique sequitur, Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 221. H.

9. *Nervus.* Πλατὺς, hoc est, latus, amplus, patens. Nervum intelligit cruris crassissimum, maximumque inter lumbares, qui ad genu usque procedit. Ad coxendicum articulorumque dolores facere agaricum ex aceto mulso potum, ait Dioscor. III, 1. Hard. — *Platys appellatur.* Sic tendinem latum vocari puto, qui in calcem inseritur. Dal.

10. *Quinquefolium.* Diosc. IV, 42. Marc. Emp. c. xxv, p. 174 : « Ad ischiadem, inquit, herba pentaphyllos, foliis fragorum simillima, cum vino trita, in balineo in solio data potui, hac valetudine laborantes, cito remediabit. » Hard.

11. *Item scammonia decocta.* Dioscor. IV, 171 : Συνεψηθεῖσα δὲ ὄξει καὶ λεανθεῖσα μετὰ ἀλεύρου κριθίνου, ἰσχιαδικῶν ἐστι κατάπλασμα. Hard.

12. *Semen hyperici utriusque.* Dioscor. III, 171 et 174. Hard.

13. *Condylomata.* Diosc. IV, 42.

14. *Sedem.* Procidentem. Dioscor. II, 194 : Ἕδραν δὲ προπεσοῦσαν σὺν ὄξει καταχριόμενος ὁ χυλὸς καθίστησι. « Sedem prociduam radicis succus ex aceto illitus restituit. » Hard. — *Eversam.* Sic et Chiffl. *conversam* Gron. et Al. ante Hard. et statim mox *anagallis*, non *anagallidum.* Ed.

eversam cyclamini radix ex aceto. Anagallidum[15] cærulea procidentiam sedis retro agit : e diverso rubens proritat. Cotyledon condylomata et hæmorrhoidas mire curat. Testium tumores acqri radix decocta in vino, tritaque, et illita. Intertrigines[16] negat fieri Cato, absinthium ponticum secum habentibus. (IX.) Alii adjiciunt et pulegium: quod jejunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat cœptos. Inguinalis[17], quam quidam argemonem vocant, passim in vepribus nascens, ut prosit inguinibus, in manu tantum habenda est.

15. *Anagallidum cærulea procidentiam sedis.* Dioscorid. II, 209 : Φασὶ δὲ ἔνιοι τὴν μὲν ἔχουσαν τὸ κυάνεον ἄνθος, προπτώσεις δακτυλίου στέλλειν· τὴν δὲ τὸ φοινικοῦν, ἐρεθίζειν καταπλασθεῖσαν. « Aiunt nonnulli impositam anagallidem eam, quæ cæruleum edit florem, sedis procidentiam retro agere : quæ vero phœniceum, eamdem proritare. » H. — Anagallidum cærulea, nobis est *Anagallis arvensis;* rubens, *phœnicea :* de quibus jam nobis alias actum. Ed.

16. *Intertrigines.* Cato de Re Rust. 159, p. 59 : « Intertrigini remedium : in viam quum ibis, absinthii pontici surculum sub anulo habeto. » Apul. cap. C, t. 4 : « Ad inguinum vel intertriginis molestias : Herbæ absinthii et marrubii surculum sumito, et in semicinctio tecum portato, sanaberis. » Intertrigines attritus sunt femorum. In Notis quæ Tironis falso dicuntur, ap. Grut. p. 180 : « Rhagadium. Intestigo. Intestiginosum. » Lege, « Intertrigo. Intertriginosum. » H. — De absinthio pontico, sive *Artemisia pontica*, conf. lib. XXVII, cap. 28. Ed.

17. *Inguinaria quam quidam argemonen.* « Inguinalis, » non « Inguinaria, » et « Argemonion » non « Argemonen, » in nostro apographo. Dubito autem de integritate fideque hujus loci. Nec mihi, ne dubitem, persuadebit Hermolaus in Corollario. « Inguinalis enim, seu Inguinaria, Aster Atticus, Asterion, Bubonion, » et aliis nominibus ab antiquis et recentioribus medicis appellatur, *Argemone* vero seu *Argemonion*, diversa omnino herba est. Nec in re aperta necessarium est plura dici. Pint. — *Inguinaria*, etc. Alia hæc quam bubonium descriptum, lib. XXVII, cap. 5. Quibusdam cruciata descripta Dodonæo, lib. IV, cap. 78. Dalec. — *Inguinalis.* In Reg. 2, « Inguinalis, quam quidam argemonion. » In Reg. 1, *Argemon.* In Indice, « Inguinalis, sive Argemo. » Argemoniam vocare videtur Marc. Emp. cap. XXXII, pag. 225, et cap. XXXIV, p. 235. Quam porro Plinius inguinalem vocat, si alia est ab argemonia, de qua XXV, 56, aut a lappa canaria, quam pariter argemonem dixere, ut vidimus, XXIV, 116, obscurum est. H.

1 LIX. Panos[1] sanat panaces cum melle : plantago[2] cum sale : quinquefolium[3] : persolatæ[4] radix, ut in strumis : item[5] damasonium : verbascum[6] cum sua radice tusum, vino aspersum, folioque involutum, et ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmavere, plurimum referre si virgo imponat nuda, jejuna jejuno, et manu supina tangens dicat : « negat Apollo pestem posse crescere, cui nuda[7] virgo restinguat » : atque ita retrorsa manu[8] ter dicat, totiesque despuant ambo. Medetur et radix mandragoræ ex aqua : radicis scammoniæ decoctum[9] cum melle : sideritis cum adipe vetere : vel Chrysippea[10] cum ficis pinguibus : et hæc ab inventore habet nomen.

LIX. 1. *Panos sanat panaces*, etc. Diosc. III, 56. Hard.

2. *Plantago*. Sic et Diosc. II, 153.

3. *Quinquefolium*. Diosc. IV, 42. Hard. — *Tormentilla erecta*. Ed.

4. *Persolatæ*. Quod et arcion a Diosc. IV, 107, appellatur. Quo illa modo in strumis imponatur, diximus c. 12. H.—*Arctium Lappa* L. seu *Lappa major* Decand. de qua sæpius jam nobis dictum. Ed.

5. *Item damasonium*. Diosc. quoque III, 169. Hard.

6. *Verbascum*. Ad οἰδήματα, hoc est, ad tumores commendatur a Diosc. IV, 104. Hard.

7. *Cui nuda*. Sic e MSS. Hard. *quam nuda* Gron. et Al. Ed.

8. *Retrorsa manu*. Aversa manu, prona, quum vola terram spectat : ut contra supina, quum vola cælo obvertitur. Hard.

9. *Radicis scammoniæ decoctum*. Diosc. IV, 171. Hard.

10. *Sideritis cum adipe vetere : vel Chrysippea cum ficis pinguibus*. Nonnulla hic verba addenda sunt, ex vetere apographo : « Sideritis cum adipe vetere contusa. Marrubium cum axungia vetere, vel Chrysippea, etc. » Pint.—*Chrysippea*. Quid Chrysippea sit, velle indicare, harioli foret, et conjectoris parum sani. Hard. — *Chrysippea*. Ignota herba. Sic scientiæ nocent data plantis hominum nomina. Brot.—Hominum nomina plantis data quomodo botanicæ rei nocere possint non satis nobis liquet. Annon probe novimus, ex auctoribus tum græcis, tum latinis, Pæoniam, Chironium, Achilleam, Teucrium, Artemisiam, Eupatoriam, Euphorbiam? Nonne vero plures hodieque plantas ignoramus, quibus nomina Plinius adscripsit, seu nihil omnino, seu virtutem aliquam aut similitudinem significantia? ut malundrum, petilium, perpressam, chalceon, nodiam, ferum oculum, therionarcam, etc. ne magicas huc omnes trahamus. Immo hercle triticum aut quercus Veterum quæ qualiaque fuerint, plane foret in dubio, si uno vocabulo, ut Chrysippea illa, fuissent designata. Antiqui herbarii nec satis aptas descriptiones, nec nomina immuta-

LX. (x.) Venerem in totum adimit[1], ut diximus, nymphæa heraclia[2]: eadem[3] semel pota, in XL dies. Insomnia[4] quoque Veneris a jejuno pota, et in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solum Venerem, sed et affluentiam genituræ, ob id corpus alere[5] vocemque dicitur. 1

LXI. Appetentiam Veneris facit radix e xiphio superior[1], data potu in vino. Item quam crethmon agrion appellant: et horminos agrios[2], cum polenta contrita. 1

bilia protulere. Inde mali labes; inde tot plantæ in medico usu receptæ, nullatenus hodie nobis innotescunt. Recentioribus vero botanicis bene noti universim classium, et ordinum, et generum, ut vocant, caracteres: certæ descriptionis et nomenclaturæ leges, a Linnæo traditæ, sacræ omnibus habendæ, nec ulli nisi pari viro infirmandæ. Quum autem nomen genericum simpliciter *nominare* debeat, potius quam *significare* (Juss. Gener. plant. præfat. 23), sæpius cum emolumento, ne sine incommodo tantum dicamus, *arbitrarium* plerumque plantis datur: poeticum videlicet, ut *Circæa*, *Narcissus*: divinum aut regium, ut *Mercurialis*, *Lysimachia*: ex inventoribus, aut primis nuntiis, ut *Cinchona*, *Nicotiana*, *Saracenia*: ex botanices fautoribus, ut *Borboniana*, *Bignonia*, *Josephinia*: ex peregrinatoribus, ut *Banksia*, *Commersonia*, *Humboldtia*: ex botanicis optimis, ut *Tournefortia*, *Jussiæa*, *Adansonia*, *Linnæa*, *Fontanesia*, *Willdenovia*, *Smithia*, etc. quarum appellationum primum a Tournefortio rarissime admissarum, et tunc honorificarum, numerus in infinitum crevit, ipso abutente Linnæo, ita ut eviluerit decus inde consectarium, cuilibet nunc concessum botanophilo. Ed.

LX. 1. *Venerem in totum adimit.* Lib. XXV, cap. 37: « Qui biberint eam duodecim diebus, coitu genituraque privari. » Hard.

2. *Heraclia.* Heracliam vocat, quod radix, ut ait Dioscorides, ῥοπαλοειδὴς sit, id est, clavæ similis, nempe Herculis: aut quod natam fabulentur nympha zelotypia erga Herculem mortua. Vide lib. XXV, cap. 7. Dal.

3. *Eadem.* Hoc est, si per dies duodecim bibatur, ut dictum est XXV, 37, in totum Venerem adimit: si vel semel bibatur, Venerem in XL dies exstinguit. Hard.

4. *Insomnia.* Subintellige, adimit in totum. Diosc. III, 148. Hard.

5. *Corpus alere.* Quoniam habiliores sunt, et voce magis canora, qui Venere non utuntur. Dal. — *Ob id.* Vide quæ de raphano diximus, XX, 13. Hard.

LXI. 1. *Radix e xiphio superior.* Diosc. IV, 20: Φασὶ δὲ καὶ ἀφροδίσια παρορμᾷν τὴν ἀνωτέρω ῥίζαν σὺν οἴνῳ ποθεῖσαν. Hard.

2. *Et horminos agrios*, etc. Dio-

1 LXII. Sed inter pauca mirabilis[1] est orchis herba[2]: sive serapias[3], foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita ut major[4], sive (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor sive mollior, e lacte caprino inhibeat. Quidam[5] folio

scor. III, 145: Ὅρμινον ἄγριον ... δοκεῖ δὲ τοῦτο σὺν οἴνῳ πινόμενον, συνουσίαν παρορμᾷν. Illud est quod XVIII, 22, a Dodonæo delineari diximus, p. 290. H. — Nobis *Salvia Horminum* (*Diand. monogyn.* gen. 64 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Apulia, Græcia, etc. Ed.

LXII. 1. *Sed inter pauca mirabilis.* Diosc. III, 141: Ὄρχις ἕτερος, ὃν σεραπιάδα ἕτεροι καλοῦσιν, ὃς καὶ Ἀνδρέας, διὰ τὸ πολύχρηστον τῆς ῥίζης· φύλλα ἔχει ἐοικότα πράσῳ, etc. Nam totidem verbis et a Dioscoride, et ab Oribasii interprete delineatur, XII, p. 210. Testiculum canis officinæ vocitant. Quin et eadem omnia orchium genera Satyria nominant, Gallique officinas sequuti, *Satyrion*: Apuleium quoque qui c. 5, orchies et satyria nullo discrimine habuit. Nos viginti omnino genera vidimus in horto Regio. Sunt omnium cognatæ vires, et ad Venerem in primis concitandam pares. H. — Ὄρχις Theophrast. Hist. IX, 19; Ὄρχις ἣν σεραπιάδα Diosc. laud. loc. nobis est *Orchis Morio* (*gynand. diand.* gen. 1974 Pers. *Orchid.* Juss.). Habitat in Europæ Orientisque silvis. Omnes fere orchios species lubricandi, inviscandi, nutriendique summam vim obtinent. *Orchies Morio*, *mascula*, *militaris*, aliæque radice bituberosa gaudent, analeptica, ideo et aphrodisiaca, quam nostrates *salep* appellant. Boves etiam, qui *Orchin bifoliam* in Dalecarliæ pascuis ederint, acerrimos in coitum fieri testatur Linnæus. Et alia sunt ex *Orchidearum* ordine genera, quibus eadem, aut multo efficacior virtus ad venerem stimulandam, ut *Epidendro Vanillæ*, etc. Ed.

2. *Est orchis herba.* Hæc reponenda ita sunt: « Est orchis herba, duo ejus genera. Una, etc. ac residente. Nascitur fere circa mare. Altera serapias orchis cognominatur, etc. habet ut satyrion. Hæc et tumores et vitia, etc. frita. » Dal.

3. *Sive serapias.* In indice, more latino, *serapia*. Ut *rhœan* alibi, pro *rhœada* dixit. Hard.

4. *Ita ut major.* Hæc de primo orchi Dioscorides, non de serapiade. Dal. — *Major*, etc. Dioscorid. III, 141, sq. e gemina radice seu bulbo, teneriorem ait a mulieribus Thessalis e lacte caprino propinari ad excitandam libidinem: alteram, quæ aridior, duriorque est, ξηρὸς, ad eamdem inhibendam. Theophr. Hist. IX, 19, utrumque e lacte caprino sumi ait: sic sumpto majore libidinem excitari: inhiberi minore. Vide et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 216. Hard.

5. *Quidam folio scillæ*, etc. Ex Theophrasto legendum: « Quidam folio scillæ esse dicunt læviori ac minori, caule cuivis tritici generi simili, aut acantho: » et hoc recte. Nam caulis lævis, gracilis ut tritici,

scillæ esse dicunt, læviore ac minore[6], caule spinoso. Radices sanant oris hulcera[7]: thoracis pituitas, alvum[8] sistunt e vino potæ. Concitatricem vim habet satyrion[9]. Duo ejus gênera : una longioribus foliis, quam oleæ[10], caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente[11] ea ac residente. Altera[12] satyrios orchis cognominatur, et femina 2
esse creditur. Distinguitur internodiis[13] et ramosiore fru-

enodis ut acanthi, nullis vel paucis foliis vestitus, spicam elegantem, congestis floribus densam profert. Dalec. — *Quidam.* Theophr. loc. cit. Ἔχει δὲ τὸ φύλλον σκιλλῶδες, λειότερον δὲ καὶ ἔλαττον· τὸν δὲ καυλὸν ὁμοιότατον . . . ἢ ἀκάνθῃ. H.

6. *Læviore ac minore.* Gron. et Al. *leviori ac minori.* Ed.

7. *Radices sanant oris hulcera.* Diosc. III, 142. Hard.

8. *Alvum sistunt e vino potæ.* Diosc. loc. cit. Ἵστησι δὲ καὶ κοιλίαν σὺν οἴνῳ ποθεῖσα. Hard.

9. *Concitatricem vim habet satyrion.* Testatus alio loco sum testaborque subinde, imperitia excerpentium, transcribentium, annotantium, exponentium, castigantium, multa eminentissimo huic auctori verba falso accrevisse : cujusmodi puto esse quæ modo posui. Alioqui confunderentur duo genera herbæ quæ dicitur *Orchis*, cum duobus generibus satyrii, de quibus disseret illico, quod contra Dioscoridem, lib. III, et Theophrastum, lib. IX. Quos confer cum Plinio, deinde pronuntia. Hinc fit etiam ut verba illa quæ statim sequuntur : « Altera satyrion orchis cognominatur, » mendosa existimem, legendumque non « satyrion orchis, » sed « cynosorchis, » ex eodem Dioscoride eodem libro. Hæc si considerasset Marcellus Dioscoridis interpres, non tam culpasset Plinium, tanquam in utroque satyrio discrepantem. Pint. — *Concitatricem*, etc. Arbiter in Satyra : « Ita est, inquit Quartilla. Quidquid satyrii fuit, Encolpus ebibit. » Ac rursum : « Illinc puella penicillo, quod et ipsum satyrio tinxerat, Ascylton opprimebat. » Dal. — *Concitatricem.* Ad venereos impetus. Hard.

10. *Una longioribus foliis, quam oleæ.* Hic Dioscoridis orchis est, III, 141; Latinis satyrion nuncupatum : Ὄρχις, οἱ δὲ κυνόσορχιν καλοῦσι, φύλλα ἔχει . . . ἐλαίᾳ μαλακῇ ὅμοια . . . μακρότερα, etc. H. — Dioscoridea species nobis eadem videtur atque *Orchis pyramidalis.* Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 189. Ed.

11. *Alternis annis intumescente* (sic olim). Addit antiquum exemplar verbum *ea* : « Alternis annis intumescente ea ac residente. » Pint.

12. *Altera.* Hoc vero genus a græcis scriptoribus prætermissum. Hard. — Conf. quæ de cratæogono dicenda sunt XXVII, 40. Ed.

13. *Distinguitur internodiis.* Hæc negligenter a liberto Plinii ex historia cratæogoni orcheon ac satyriorum descriptioni inserta sunt.

tice, radice fascinis utili[14]. Nascitur fere juxta mare. Hæc tumores et vitia partium[15] earum cum polenta illita sedat, vel per se. Superioris[16] radix in lacte ovis colonicæ data, nervos intendit : eadem ex aqua remittit.

1 LXIII. Græci satyrion[1], foliis lilii rubri, minoribus[2], et tribus non amplius e terra exeuntibus tradunt, caule lævi, cubitali, nudo, radice gemina : cujus inferior pars et major[3] mares gignat, superior ac minor feminas. Et aliud genus satyrii erythraicon[4] appellant, semine viticis majore[5], lævi : duræ radicis, cortice rubro, intus album

Dal. — Conf. etiam Bod. a Stapel. nott. in Theophr. Hist. IX, 19, pag. 1158. Ed.

14. *Radice fascinis utili.* Radice bulbosa, mali magnitudine, fulva, intus ovi modo candida, sapore dulci et ori jucundo. Diosc. Plinius hæc valde pervertit, miscens orcheon satyriorumque descriptiones, quæ Venerem concitant, tum etiam cratæogoni, quod ad mares gignendos valet, atque phylli thelygoni, et arrhenogoni, quorum historia diversa est Theophrasto et Dioscoridi. Repetitur historia cynosorcheos et cratæogoni infra l. XXVII, cap. 8. Dal.

15. *Partium.* Genitalium. H. — *Partium earum*, etc. Gron. et Al. ante Hard. *part. earum erumpentia cum*, etc. et statim mox, *vel per se trita.* Pint. *illita.* Ed.

16. *Superioris.* Ejus quam orchin esse Dioscoridis diximus. Hard.

LXIII. 1. *Græci satyrion*, etc. Ut Dioscor. III, 143 : Σατύριον, οἱ δὲ τρίφυλλον καλοῦσι... φύλλα τρία φέρει ...κρίνῳ ὅμοια, etc. Hard. — Forte *Orchis bifolia.* Habitat in Europæ pascuis. Quomodo ad *Tulipam suaveolentem* seu *præcocem* (Clus. Hist. I, 150) referri potuerit, nescit Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 189. Ed.

2. *Foliis lilii rubri, minoribus.* Scribo, « foliis lilii, rubris, minoribus. » Dioscorides loc. cit. « Satyrion, inquit, sunt qui a foliorum numero triphyllon, id est, trifolium vocent ; quoniam tribus plerumque foliis fractis viret, rumici liliove similibus tantum et rubentibus. » Pint.

3. *Cujus inferior pars et major*, etc. Hoc de priore orchi pariter Diosc. III, 141, ut sunt nimirum, quod ante monuimus, congeneres omnium horum facultates. Hard.

4. *Aliud genus satyrii erythraicon.* Diosc. III, 144 : Σατύριον τὸ ἐρυθρόνιον, οἱ δὲ σατύριον ἐρυθραϊκὸν, etc. H. — Satyrion erythronion Diosc. loc. laud. Sprengelio eodem nomine est, *Erythronium Dens canis* (*Hexand. monogyn.* gen. 796 Pers. *Liliac.* Juss.). Planta hæc est Mithridati adscripta, de qua Noster egit, XXV, 35 ? Habitat in Europa meridionali, etc. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 125 et 168. Ed.

5. *Viticis majore.* Λίνου, non ἄγνου, lini. Diosc. Dal.

includi, sapore subdulce[6], fere in montuosis inveniri. Venerem, etiamsi[7] omnino manu teneatur radix, stimulari: adeo si[8] bibatur in vino austero. Arietibus quoque et hircis segnioribus in potu dari. Et a Sarmatis, equis ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium prosedamum vocant. Vim ejus restinguit aqua mulsa, aut lactuca sumpta[9]. In totum quidem Græci[10], quum concitationem hanc volunt significare, satyrion appellant: sic et cratægin cognominantes[11], et thelygonon, et arrhenogonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa[12] sunt, quæ circa hoc tradidit Theophrastus[13], auctor alioqui gravis, septuageno coitu durasse

6. *Subdulce.* Gronov. et Al. ante Hard. *sapore subducere.* Ed.

7. *Venerem, etiamsi*, etc. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Adeo si.* Multo magis, si. H.

9. *Aut lactuca sumpta.* Quoniam hæc maxime refragetur Veneri, ut dictum est XIX, 38. Hard.

10. *In totum quidem Græci*, etc. Omnino Græci, inquit, quum herbam aliquam, aliudve, quod hanc vim concitatricem Veneris habeat, significare volunt, satyrion appellant. Sic enim et cratægin, sive cratæogonon nuncupant, aliasque. Arrhenogoni certe semen esse testium simile prodidit Theophrast. Hist. IX, 19. Hard.

11. *Sic et cratægin cognominantes.* Lego: « Sic et cratæogonon cognominantes, quod distinguitur internodiis numerosiore frutice, semine acri, radice inutili, et arrhenogonum, cujus semen, etc. » Sic restituendus hic locus solo transpositu periodorum corruptissimus. Dalec. — *Thelygonon et arrhenogonon.* Multa hic confunduntur a Plinio, ut monuit eruditus Langius. Unum arrhenogonon testibus simile semen habet; non vero thelygonon, et minus etiam cratæogonon. Ed.

12. *Prodigiosa.* Theophr. Hist. IX, 20, et ex eo Athen. I, p. 18. Ab India in Græciam allatum id herbæ genus addit Theophr. In libris Indicarum navigationum aliquot herbarum simili virtute præditarum historiam reperias: cujusmodi sunt *Amfiam*, *Agnacat*, *Tambor* sive *Betel*, et aliæ. Hard.

13. *Theophrastus.* Hist. IX, 20. Johannes Leo in Africa sua radicis *Surnach* meminit, in occidentali parte Atlantis crebræ, quæ in eligmate sumpta penem inflat, et roborat: Venerem auget, vel si quis in eam tantum casu minxerit, credentibus incolis, quum eam virgines perminxissent incautæ, sine virorum concubitu gravidatas fuisse. Satyrii radicem hanc esse puto. Dalec.

libidinem contactu herbæ cujusdam, cujus nomen genusque[14] non posuit.

1 LXIV. Sideritis adalligata varices minuit, et sine dolore persanat[1]. Podagræ morbus rarior solebat esse non modo patrum avorumque memoria, verum etiam nostra, peregrinus et ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, latinum nomen invenisset. Insanabilis non est credendus : quippe quoniam et in multis sponte desiit, et in pluribus cura. Medentur panacis radices[2], cum uva passa : succus hyoscyami[3] cum farina, vel semen: scordion ex aceto[4]: iberis,
2 uti dictum est[5]. Verbenaca[6] cum axungia trita, cyclamini[7] radix, cujus decoctum et pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix e xiphio, semen[8] e psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aizoum[9] in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Utrilibet[10] vero convenit erigeron cum axungia; plantaginis[11] folia trita addito

14. *Genusque.* Gron. et Al. ante Hard. *speciemque.* Ed.

LXIV. 1. *Persanat.* Sic et Chiffl. Gron et Al. ante Hard. *præstat.* Ed.

2. *Medentur panacis radices.* Dioscor. III, 55 : Ἁρμόζει καὶ ποδαγρικοῖς μετὰ σαφίδος ἡμέρου καταπλασσόμενος. Hard.

3. *Succus hyoscyami.* Scribit Dalecampius in ora editionis suæ, ex codicis vetusti nescio cujus auctoritate, « cum farina sesamæ. » Ex interpolatoris id cujuspiam officina est. Vulgatæ lectioni MSS. codd. Plinio ipsi Dioscorides suffragatur, IV, 69, de succo hyoscyami : Σὺν ἀλεύροις δὲ ἢ ἀλφίτοις... πρός τε ὀφθαλμῶν φλεγμονάς, καὶ τὰς ἄλλας· τὸ δὲ σπέρμα τὰ αὐτὰ παρέχει. Hard.

4. *Scordion ex aceto.* Sic et Dioscor. III, 125. Hard.

5. *Iberis, uti dictum est.* Nobis *Lepidium Iberis*, de quo Noster fusius egit lib. XXV, cap. 49. Ed.

6. *Verbenaca cum axungia.* Ad tumores et inflammationes commendatur a Diosc. IV, 61. Hard.

7. *Cyclamini.* Diosc. II, 194 : Εὐθετεῖ δὲ καὶ πρὸς ποδάγραν... καὶ χίμετλα τὸ ἀφέψημα αὐτῆς καταντλούμενον. Hard.

8. *Semen.* Diosc. IV, 70. Hard.

9. *Aizoum.* Aizoi folia vel per se, vel cum polenta imposita, Dioscorid. IV, 89 sq. Hard.

10. *Utrilibet.* Hoc est, sive podagræ frigidæ, sive calidæ et æstuanti. Marc. Emp. cap. XXXVI, p. 243 : « Herba senecio, quæ in tegulis nascitur, cum sale trita, vice malagmatis imposita, podagricis prodest. » Hard.

11. *Plantaginis folia trita*, etc. Marc. Empir. iterum cap. XXXVI, p. 246. Hard.

sale modico, argemonia[12] tusa ex melle. Medetur et verbenaca illita, aut si pedes macerentur in aqua[13], in qua decocta sit.

LXV. Et lappago[1], similis anagallidi, nisi esset ramosior, ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, gravis odoris: quæ talis est, mollugo[2] vocatur[3]. 1

Similis, sed asperioribus foliis, asperugo[4]. Superioris succus expressus pondere XI denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur.

LXVI. Præcipue vero liberat eo malo phycos thalassion[1], id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui con- 1

12. *Argemonia.* Inflationes omnes sedari ea imposita, scribit Dioscor. II, 208. Hard.

13. *In aqua.* Gron. et Al. ante Hard. « in ejus decocto. » Ed.

LXV. 1. *Et lappago.* Sive lappa canaria, de qua diximus, XXIV, cap. 116. Hard.

2. *Mollugo.* Est quibusdam Rubia silvestris, lævis, C. Bauh. melius Brot. dicitur Gallium montanum, latifolium, ramosum, Tournefort. Nobis eodem nomine est *Galium Mollugo* (*Tetrand. monogyn.* gen. 241 Pers. *Rubiac.* Juss.), var. β pubescens. Habitat in pratis, ad sepes, vias: flores citrini, albi. Ed.

3. *Quæ talis est, mollugo vocatur,* etc. Intellige esse duo lappaginis genera; utrumque peculiari qualitate denominatum. Gel. — *Quæ.* Mollugo altera ex iis apud Marcellum Emp. p. 179, cap. XXVI, dicitur, et ad renes commendatur. De asperugine diximus ad l. XXIV, 116. Hard.

4. *Similis, sed asperioribus foliis, asperugo.* Falluntur qui mollugimem et asperuginem duas ejusdem generis species aut varietates esse putant, et posteriorem ad Rubiam silvestrem, asperam, C. Bauh. referunt. Asperugo a mollugine omnino genere diversa est: apud nos servat nomen: *Asperugo procumbens* (*Pentand. monogyn.* gen. 361 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in ruderatis pinguibus. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 201. Ed.

LXVI. 1. *Phycos thalassion.* Diosc. IV, 100: Φῦκος θαλάσσιον... ψυκτικὴν ἔχει δύναμιν, ποιοῦσαν ἐν καταπλάσμασι, ποδαγρικοῖς, καὶ ταῖς φλεγμοναῖς· δεῖ δὲ αὐτῷ χρῆσθαι ἐνίκμῳ πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι. Hard. — *Phycos thalassion, id est, f. marinus.* Tres quoque φύκους θαλασσίου species Diosc. enumerat loc. laud. unum nempe latum, quod nobis *Fucus saccharinus;* alterum oblongum et quadamtenus puniceum, forte *Fucus sanguineus;* tertium in Creta juxta terram nascens, quod nobis *Fucus cartilagineus* (ex *Cryptogam.* Linn. *Algarum* ordine Juss. *Thalassiophytor.* Lamouroux.); et hoc vestes in Creta tingi testatur Theophrast. Hist. Pl. IV, 7. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. t. I, p. 108 et 193. Ed.

chyliis substernitur[2] : non podagræ modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, priusquam exarefiat. Tria autem genera ejus[3] : latum, et alterum longius, quadamtenus rubens : tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tingunt[4] : omnia ejusdem usus. Nicander[5] ea et adversus serpentes in vino dedit. Salutare est et semen ejus herbæ, quam psyllion appellavimus, madefactum aqua, admixtis in heminam seminis resinæ colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur[6] et mandragoræ folia cum
2 polenta tusa. (XI.) Talis vero tumentibus limus[7] aquaticus cum oleo subactus mire prodest. Articulis succus e centaurio minore. Idem nervis utilissimus[8]. Item centauris. Vettonica[9] nervis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis, pota[10], ut in jocinere. Articulis quinque-

2. *Qui conchyliis substernitur*, etc. Significat conchyliatæ vestis tincturam eo colore præparari. Substernuntur colores, quibus primum lana imbuitur, ut alii pretiosiores superinducantur. Hodie varantia et guastum (*garance*, *pastel*) coccineis et purpureis substerni solent, ut colorem alligent, et tenacem faciant. Ab hoc marino fuco tingendis vestibus idoneo Latini tincturam omnem *fucum* appellavere. SALM. p. 1147. — Disputat de eo fuco prolixe Philosophus Histor. Anim. VI, 12, p. 692. HARD.

3. *Tria autem genera ejus*. Totidem verbis hæc Dioscor. IV, 100: Φῦκος θαλάσσιον φύεται, τὸ μέντοι αὐτοῦ πλατύ· τὸ δὲ ὑπόμηκες καὶ φοινίσσον· τὸ δὲ λευκὸν, φυόμενον δὲ ἐν Κρήτῃ πρὸς τῇ γῇ, εὔανθες ἄγαν καὶ ἄσηπτον. « E fuci marini generibus, quoddam latum : alterum oblongum, et quadamtenus puniceum; tertium candidum, quod in Creta nascitur juxta terram, pulchre floridum, neque corruptioni obnoxium. » Plinius et Orib. τὸ δὲ οὖλον, legerunt alibi, non λευκόν. HARD.

4. *Tingunt*. Sic et Chiffl. *tinguntur* Gron. et Al. ante Hard. ED.

5. *Nicander*. Dioscorid. loc. cit. Νίκανδρος δέ φησι καὶ θηριακὸν εἶναι τὸ φοινικοῦν. Nicandri versus est ejuscemodi in Ther. p. 60 : Ἠέ τι, καὶ φοινίσσον δὴ καταβάλλεο φῦκος.

6. *Laudantur*. Diosc. IV, 76. H.

7. *Talis vero tumentibus limus*, etc. Ad verbum hæc Plin. Val. II, 48, et Marc. Emp. XXXIV, p. 233.

8. *Idem nervis utilissimus*, etc. Diosc. III, 9 : Ποθεὶς δὲ ἁρμόζει τοῖς περὶ τὰ νεῦρα πάθεσιν ἰδίως. HARD.

9. *Vettonica*. Etiam præcisos glutinari ea censuit Marcell. Empir. cap. XXXV, p. 240. HARD.

10. *Pota*. Ita libri editi et Reg. 2; recte. In quibusdam aliis, *posita*, perperam. Etsi ex iis Dalecampius fortassis *imposita* scribi satius esse conjiciat. Quum vero eumdem vettonicæ sumendæ mo-

folium[11] impositum. Mandragoræ folia cum polenta[12], vel radix recens tusa cum cucumere silvestri, vel decocta in aqua. Digitorum[13] in pedibus rimis polypodii radix. Articulis succus hyoscyami[14] cum axungia : amomi[15] succus cum decocto : item centunculus[16] decocta, vel muscus recens ex aqua obligatus, donec inarescat.

Item lappæ boariæ[17] radix e vino pota. Cyclaminos[18] 3

dum in hisce morborum generibus præfiniat, quem in jocinere sanando adhibuit cap. 19 ; ibique cyathis tribus bibendum admoneat, quin et *pota* quoque hic legi oporteat, dubium esse nemini potest. Hard.— *Ut in jocinere.* Hoc est, eo temperamento, quo in jocineris remediis usi sumus, nempe c. 19. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus. Hard.

11. *Articulis quinquefolium*, etc. Plin. Val. II, 47. Apul. cap. II, de quinquefolio, tit. 11 : « Ad pedum dolorem. » Jus radicis decoctæ prodesse ἀρθριτικοῖς scribit Dioscor. IV, 42. Hard.

12. *Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens.* Non agnoscit verbum illud *recens* nostrum exemplar, et quidem, ut puto, recte. Dioscorides libro quarto de radice mandragoræ : « Radix trita ex aceto, sacros ignes sanat : strumas panosque ex aqua disjicit, et cum polenta articulorum dolores sanat. » Pint. — *Mandragoræ.* Diosc. IV, 76, cum Theophr. Histor. Plantar. lib. IX, cap. 10. Hard.

13. *Cubitorum* (sic olim). *Digitorum*, non *cubitorum*, in eodem legitur, adstipulante etiam Dioscoride, IV, 188. Præterire tamen nolui in nostro archetypo hunc locum sic legi : « digitorum in depedibus rimis, » quem locum, quum ad præsens non occurrat, quo modo castigem, aliis æstimandum reliquimus. Pint. — *Digitorum.* Libri editi, « cubitorum ac pedum. » Reg. 1, « cubitorum in pedibus. » Reg. 2, « digitorum inde pedibus. » Malui, « digitorum in pedibus. » Diosc. IV, 188, polypodii radicem impositam prodesse ait adversus rimas quæ inter digitos fiunt. Ποιεῖ καὶ... ἡ ῥίζα λεία καταπλασσομένη πρὸς ῥαγάδας τὰς ἐν μεσοδακτύλοις. H. — *Polypodii radix.* Quod nobis item *Polypodium vulgare.* Ed.

14. *Articulis succus hyoscyami.* Dioscor. IV, 69, et Apul. c. IV, de symphoniaca, t. 5. Hard.

15. *Amomi succus*, etc. Dioscor. I, 14 : Ποδαγρικοῖς συμβάλλεται. H. — *Obligatus.* Gron. et Al. ante Hard. *obligatur.* Ed.

16. *Centunculus.* Nobis *Polygonum Convolvulus* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.), de quo conf. lib. XXIV, c. 88. Ed.

17. *Item lappæ boariæ.* A lappagine, de qua sup. cap. si discrepat, ignota herbariis. H. — Lappa boaria quibusdam eadem videtur ac Caucalis monspeliaca, fructu magno, echinato, C. Bauh. Ed.

18. *Cyclaminos.* Diosc. II, 194. H. — Nobis *Cyclamen ederæfolium*, de quo alias actum. Ed.

decocta in aqua perniunculos curat, omniaque alia frigoris vitia. Perniunculos [19] et cotyledon cum axungia: folia [20] ex batrachio: epithymi succus. Clavos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino.

1 LXVII. Nunc peractis malis quæ membratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia invenio. Ante omnes potandam [1] dodecatheum [2], de qua diximus: deinde [3] panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, et semen interaneorum vitiis [4]. Ad omnes vero corporis dolores succum e scordio: item vettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis privatim emendat, gratioremque reducit.

1 LXVIII. Geranion [1] aliqui myrrhin: alii [2] merthryda

19. *Perniunculos.* Diosc. IV, 92, et Schol. Nicandri in Ther. p. 32. H. — *Perniunculos et cotyledon cum axungia.* Gron. et Al. una voce ex superioribus repetita, « pern. curat et cotyl. » Ed.

20. *Folia ex batrachio.* Diosc. II, 206. Hard.

LXVII. 1. *Potandam.* Gr. et Al. ante Hard. *potam.* Dodecatheos autem nobis est *Primula veris*, de qua cf. lib. XXV, cap. 9. Ed.

2. *Dodecatheum.* Dodecatheos vocatur hæc herba a duodecim diis majorum gentium, sive consentibus, primæ auctoritatis et dignitatis inter numina, qui simul in concilium veniunt, præside et principe ex iis Jove. Ennius his duobus versibus complexus est: « Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo. » Dalec.

3. *Deinde panacis.* Sic. Theophr. Hist. IX, 12. Hard.

4. *Vitiis.* Obstructionibus. Dal.

LXVIII. 1. *Geranion.* Dioscor. IV, 116: Μύῤῥις, οἱ δὲ μύῤῥαν καλοῦσιν, τῷ καυλῷ καὶ τοῖς φύλλοις ἔοικε κωνείῳ. Ῥίζαν δὲ ἔχει ἐπιμήκη, ἁπαλὴν, περιφερῆ, εὐώδη, ἡδεῖαν βρωθῆναι. Geranium cicutæ folio, supinum vocat Dodonæus, a quo delineatur, pag. 63, quale vidimus in horto Regio: sed illud inodorum. Alterum moschatum, folio ad myrrhidem accedente, et ibi observatum a nobis, pictum vide apud Joh. Bauhinum, tom. III, p. 479. H. — Posterior hæc species, de qua Hard. Recentioribus dicitur *Erodium moschatum*: sed myrrhin Diosc. loc. laud. neque ad *Erodii*, neque ad *Geranii* genus pertinere credimus, quæ nobis eadem est cum *Scandice odorata*. Cf. l. XXIV, cap. 97. Ed.

2. *Alii merthryda appellant.* Dioscor. in Noth. pag. 459: Οἱ δὲ μερτρὺξ, οἱ δὲ μυῤῥίς. In MSS. *myrtidam*, forte pro *myrtida*. Nam in In-

appellant. Similis est cicutæ, foliis minutioribus[3], et caule
brevior, rotunda[4], saporis et odoris jucundi. Nostri sic
eam tradunt. Græci foliis candidioribus[5] paulo quam mal-
væ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex intervallis[6],
binum palmorum : et in his foliis, inter quæ in cacumi-
nibus capitula sint gruum. Alterum genus foliis anemo-
nes[7], divisuris longioribus, radice mali modo rotunda,
dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima : et fere
talis vera est. Bibitur contra phthisin drachma in vini
cyathis tribus bis die. Item contra inflationes[8] : et cruda 2
idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthoto-
nicis semen drachmis quatuor cum pipere et myrrha
potum. Phthisin sanat[9] et plantaginis succus, si bibatur,
et ipsa decocta. In cibo cum sale et oleo, et a somno ma-
tutino, refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant,

dice, « Geranion sive myrrhis, sive myrtis. » H. — *Merthryda*. Broter. ex Reg. cod. 2, *myrtidan*. Ed.

3. *Foliis minutioribus*. Prima species Dodonæi. Dal.

4. *Caule brevior, rotunda*. Gron. et Al. ante Hard. « caule breviore, rotundo. » Ed.

5. *Græci foliis candidioribus*, etc. Hoc est secundum genus Dioscor. vulgo, pes columbinus. Dalec. — *Græci*. Malvæ folio rotundo geranium, pes columbinus dicitur Dodonæo, p. 61. Gallis, *pied de pigeon*. In horto Regio vidimus. Describitur iisdem pæne verbis a Dioscor. III, 131. H. — Nobis est *Erodium malacoides* (*Monadelph. Pentand.* gen. 1600 Pers. *Geran.* Juss.). Habitat in maritimis Galliæ australis, Hispaniæ, Italiæ, etc. Potest tamen commode ad *Geranium molle* referri. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 182. Ed.

6. *Ramosam ex intervallis*. Ut binum palmorum intervalla inter ramos intelligantur. Gelen.

7. *Alterum genus foliis anemones*. Et istud ab eodem Dioscor. iisdem designatur notis, loc. cit. Γεράνιον, τὸ μὲν φύλλον ἔχει ὅμοιον ἀνεμώνῃ, etc. Vulgo id rostrum gruis, ciconiæque appellatur, *bec de cicogne*. Geranium est Dodonæi tuberosum p. 61; visum a nobis in horto Regio. Hard. — *Radice mali modo rotunda*, etc. Nobis item *Geranium tuberosum* (*Monadelph. decand.* gen. 1604 Pers. *Geran.* Juss.). Habitat in Italia, etc. Ed.

8. *Item contra inflationes*. Contra vulvæ inflationes, inquit Dioscor. III, 131 : Ποθεῖσα ἐν οἴνῳ ἄχρι < πλῆθος, ὑςέρας ἐμπνευματώσεις λύει. Hard.

9. *Phthisin sanat*. Diosc. II, 153 : Πίνεται δὲ καὶ πρὸς φθίσιν. Et Cels. III, 22. Hard.

interpositis diebus. Vettonica vero phthisicis[10], ecligmate cum melle, fabæ magnitudine : agaricum[11] potum duobus obolis in passo, vel daucon cum centaurio majore in vino. Phagedænis[12] (quod nomen[13] sine modo esurientium est, et alias[14] hulcerum) tithymali medentur cum sesamis sumpti.

1 LXIX. Inter mala universi corporis vigiliæ sunt plerisque. Harum[1] remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, et odore, et peruncto capite : aizoum, sive sedum, si involutum panno nigro, ignorantis pulvino subjiciatur : et œnothera[2], sive onuris, hilaritatem afferens

10. *Vettonica vero phthisicis.* Dioscor. IV, 1, ad verbum. Hard.

11. *Agaricum.* Totidem verbis Diosc. III, 1. Hard.

12. *Phagedænis.* Diosc. IV, 165, de tithymalo : Ἁρμόζει καὶ πρὸς πτερύγια, καὶ ἄνθρακας, φαγεδαίνας, γαγγραίνας, σύριγγας. Quid hoc loco phagedæna sit, docuimus XX, 13. Hard.

13. *Quod nomen.* Geminos inesse huic voci significatus innuit : alterum pro hulcere, uti diximus XX, 13; alterum, ut sit inexplebilis voracitas, immanis esuritio, inexsaturabilisque appetitus comedendi, et quasi βούλιμος. Ἀπὸ τοῦ αἰνῶς φαγεῖν, φάγαινα et φαγέδαινα. Vide Cæl. Aurel. de chron. Morb. III, 3 : « Est etiam phagedæna, inquit, ex stomachi passionibus, qua affecto sequetur cibi vehemens appetentia, quam Græci ὄρεξιν appellant. » Hard. — *Esurientium.* Sic e Chiffl. Hard. *exedentium* Gron. et Al. malum hoc nostris, *boulimie*. Ed.

14. *Et alias hulcerum.* Et alioqui « nomen est hulcerum generis cujusdam phagedæna. » Hard.

LXIX. 1. *Harum.* Ad somnum conciliandum valere plurimum aristolochiam in vino austero tritam, potamque, auctor est Theophrast. Hist. IX, 13. Hard.

2. *Et œnothera.* Sic quidem legit Marcellus in Dioscoridis tralatione. Utraque tamen græca editio, et Hermolaus, sine diphtongo, *onothera*. Pint. — *Œnothera.* Subintellige, ex antecedentibus, vigiliarum remedio est. In MSS. tum hoc loco, tum in Indice, sine diphthongo, « Onothera, sive onuris. » Sic etiam Galenus de Fac. simpl. med. VIII, p. 214 : Ὄναγρον, ἢ ὀνοθήρα, ἢ ὀνοθουρίς. Cum Plinio facit Theophr. Hist. IX, 23 : Ἡ δὲ τοῦ οἰνοθήρα ῥίζα δοθεῖσα ἐν οἴνῳ, πραΰτερον ποιεῖ, καὶ ἱλαρώτερον τὸ ἦθος. Ἔχει καὶ ἡ οἰνοθήρα τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον ἀμυγδάλῃ, etc. Sic etiam Dioscor. IV, 118 : Ὀνάγρα, οἱ δὲ ὀνοθήραν, οἱ δὲ ὄνουριν, etc. nobis adhuc ignota. H. — *Œnothera.* Brot. ex Regg. codd. 1, 2, et edit. principe, *onothera ;* quam eamdem habet cum Lysimachia, Chamænerio dicta, latifolia, C. Bauh. minus bene. Cf. J. Bod. nott. in Theophr. IX, 21, p. 1174. Œnothera autem Theo-

in vino, amygdalaceo folio, flore roseo, fruticosa, longa
radice, et quum siccata est, vinum olente. Hæc in potu
data feras quoque mitigat. Cruditates[3], quæ nauseam fa- 2
ciunt, digerit vettonica. Eadem[4] pota a cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere: et crapulam discutit. Item agaricum[5] post cibum in aqua calida potum. Paralysin vettonica sanare dicitur: item iberis, ut dictum est[6]. Eadem et torpentibus[7] membris prodest: item argemonia, omnia quæ periclitentur secari[8], discutiendo.

LXX. Comitiales[1] sanant panacis, quam heraclion 1
diximus[2], radices potæ cum coagulo vituli[3] marini, ita ut sint panacis tres partes: plantago pota[4]: vettonicæ[5] in oxymelite drachma, vel agaricum[6], obolis tribus: folia[7]

phrast. loc. cit. Sprengelio judice, est *Epilobium alpestre* (*Ep. montanum*, v. β? *Octand. monogyn.* gen. 921 Pers. *Onagr.* Juss.). Habitat in montosis, nemoribus, ad muros, etc. Onothera vero, sive onagra Dioscor. loc. cit. est *Epilobium roseum.* Habitat in uliginosis ad rivulorum margines. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 89, 171. Ed.

3. *Cruditates.* Id vero jam superius indicavit, cap. 25. Hard.

4. *Eadem.* Diosc. IV, 1. Hard.

5. *Item agaricum.* Dioscorid. III, 1. Hard. — *Post cibum.* Gronov. et Al. ante Hard. *post cibos.* Ed.

6. *Item iberis, ut dictum est*, etc. Lib. XXV, cap. 49. Hard.

7. *Torpentibus membris.* Ob vim calefaciendi, quæ ipsius propria dos ac peculiaris est: quapropter et ischiadicis illini utiliter monet Diosc. I, 188. Hard.

8. *Quæ periclitentur secari.* Mala tam gravia, ut propter suppurationem ad amputationem membri aut partis alicujus descendere necesse sit. Inflammationes compesci ea scribit Dioscorid. II, 208. Apul. cap. xxxi, t. 9: « Ad ea quæ secanda sunt: Herba argemonia contrita et imposita, aperit et persanat. » Hard.

LXX. 1. *Comitiales sanant panacis*, etc. Sic Theophrast. Hist. Pl. IX, 12. Hard.

2. *Heraclion diximus.* Lib. XXV, 13. Hard. — *Heraclion.* Gron. et Al. *heracliam.* Ed.

3. *Cum coagulo vituli*, etc. Quod et per se potum comitialibus prodest, auctore Diosc. II, 85. H.

4. *Plantago pota.* Dioscorid. II, 153; sic quoque Scribon. Larg. Comp. xii. Hard.

5. *Vettonicæ.* Vel ex aqua potum mederi iis scribit Dioscorid. lib. IV, cap. 1. Hard.

6. *Agaricum.* Ex aceto mulso ternis obolis. Diosc. III, 1. Hard.

7. *Folia.* Diebus tricenis pota. Diosc. IV, 42. Hard.

quinquefolii ex aqua. Sanat et archezostis[8], sed anno pota. Sanat et baccharis radix arida in pulverem contrita, cyathis tribus cum coriandri uno[9] in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota : hyssopi baccæ ternæ[10] contritæ, et in aqua potæ diebus sedecim : peucedanum[11] cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum : quinquefolii contrita folia ex vino pota diebus XXXI[12]: vettonicæ farina pondere[13] X. III cum aceti scillitici cyatho, mellis attici uncia : scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quatuor.

1 LXXI. Febres[1] frigidas leviores facit agaricum potum in calida aqua : tertianas sideritis cum oleo : item ladanum, quod in segetibus nascitur, contusum : plantago[2] ex aqua

8. *Sanat et archezostis.* Seu vitis alba, de qua XXIII, 16. In libris vulgg. « sed cum ammineo pota. » Interpolatoris id manu insertum, non ipsius auctoris. In Reg. 2, *sed anno*. Favet Dioscor. IV, 184, de vite alba : Πίνεται δὲ καὶ πρὸς ἐπιληψίας ὁλκὴ α' καθ' ἡμέραν, πρὸς ἐνιαυτόν. « Bibitur ad morbum comitialem drachmæ pondere quotidie anno toto. » Vidit e suo codice hoc mendum etiam Pintianus. HARD. —*Archezostis*. Nobis *Bryonia dioica*. Cf. lib. XXIII, cap. 16. ED.

9. *Coriandri uno.* Gron. et Al. ante Hard. *cum coriandro*. ED.

10. *Baccæ ternæ contritæ.* Suspectus hic locus : quoniam et baccas hyssopus non habet, et eam facultatem hyssopo Dioscorides non tribuit. Quod si legimus *ederæ*, aut aliquid ejusmodi ? Repetitur tamen hæc vox sequenti capite, « hyssopi baccæ cum aqua potæ, etc. » Quidam legunt *isophyri*, alii *chrysocarpi*, alii *hippoglossi*, quod mihi placet. At supra cap. 6 : « hyssopi quoque quinque rami, cum duobus rutæ, et ficis tribus decocti, thoracem purgant. » Ego prorsus legendum puto, « hyssopi fasces terni contriti et in aqua poti. » DAL. — *Hyssopi.* Vide quæ de hyssopo diximus anteriore libro, c. 87. H.

11. *Peucedanum cum coagulo.* Dioscor. III, 92, ex aceto, rosaceoque illitum. HARD.

12. *Ex vino pota diebus XXXI.* Ita libri omnes. Dioscor. IV, 42, diebus tricenis tantum : Ἀρήγει δὲ καὶ ἐπιληψίας πινόμενα ἐφ' ἡμέρας λ'. HARD.

13. *Farina pondere X. III.* Hoc est, denarium ternum. HARD.

LXXI. 1. *Febres frigidas leviores facit agaricum.* Dioscor. III, 1, de agarico : Λύει δὲ καὶ ῥίγος πρὸ τῆς ἐπισημασίας διδόμενον. « Solvit rigorem horroremve, si detur ante febrilium accessionum initia. » H.

2. *Plantago ex aqua mulsa*, etc. Apul. cap. 1, t. 12 et 14. HARD.

mulsa, duabus horis ante accessionem pota binis drachmis: vel succus radicis madefactæ vel tusæ : vel ipsa radix trita in aqua ferro calfacta. Quidam[3] ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidem in quartanis et quaternas[4] fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam e caule eximat, dicatque ad quem liberandum febre id faciat, et alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt a[5] febre liberari. Item[6] vettonicæ drachmam, in aquæ mulsæ cya- 2
this tribus, vel agaricum, maxime in his febribus[7], quæ cum horrore veniant. Quinquefolii[8] folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris : alii omnibus[9] tres obolos cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca[10] quidem et jumentorum febribus in vino medetur: sed in tertianis a tertio geniculo incisa, quartanis a quarto. Bibitur et semén hyperici[11] utriusque in quartanis, et horroribus. Vettonicæ[12] farina, quæ omnes horrores coercet. Item panaces[13], adeo excalfactoria natura, ut per nivem ituris bibere id perungique eo præcipiant. Et aristolochia[14] perfrictionibus resistit.

3. *Quidam*. Dioscorid. II, 153.

4. *Iidem in quartanis et quaternas*. In MSS. forte rectius : « Eadem in quartanis quaterna fecerunt : » eadem sententia, quod existimarent ii ternas radices cum vini ternis cyathis, et aquæ pari modo tertianis febribus, itemque quaternas quartanis auxiliari. Sic Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Aiunt a febre*. Brot. ex Regg. codd. 1 et 2, *aiunt febri lib.* Ed.

6. *Item*. Plin.Val. III, 4. Hard.

7. *In his febribus, quæ*, etc. Dioscor. III, 1. H. — *Veniant*. Gron. et Al. ante Hard. *veniunt ;* et mox *obolis tribus*, non *tres obolos*. Ed.

8. *Quinquefolii*. Diosc. IV, 42, totidem verbis. Hard.

9. *Alii omnibus*. Hoc est, omni febri, Diosc. l. c. Hard.

10. *Verbenaca*. Totidem verbis Diosc. IV, 61. Hard.

11. *Bibitur et semen hyperici*. Sic Diosc. III, 171 et 174. Hard.

12. *Vettonicæ*. Plin.Val. III, 4. Hard.— *Farina*. Sic Plinius vocat « aridæ herbæ tenuem pulvisculum. » Hard.

13. *Item panaces*. Diosc. III, 55 : Δύναμις δὲ αὐτοῦ ἐςὶ θερμαντική· ὅθεν ἁρμόζει πρὸς περιόδους καὶ ῥίγη, etc. Hard.

14. *Et aristolochia*. Apul. c. xix, de aristolochia, tit. 4 : « Frigore exustis : Herba aristolochia ex oleo cocta, calefactoriam vim habet cum axungia porcina. » Ita ille quidem :

1 LXXII. Phreneticos[1] somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. Ex diverso[2] lethargicos excitare labor est : hoc præstante, ut perhibent, ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias[3] vettonica bibitur. Carbunculos rumpit[4] panaces. Sanat vettonicæ farina ex aqua, aut brassica cum thure[5], frequenti potu calidæ : vel e carbone in conspectu exstincto[6], favilla digito sublata et illita : vel plantago tusa[7].

1 LXXIII. Tithymalus characias[1] hydropicos sanat : plantago in cibo[2], quum prius panem siccum[3] ederint sine potu : vettonica drachmis duabus in duobus

sed Plinii mentem quam sæpe transcribit, præpostere interpretatus videtur : quum is de frigoribus accessionum, horroribusque febrium loquutus sit, quas Græci ῥίγη, ut Dioscorid. III, 6, de aristolochia; Latini perfrictiones vocant. Hard.

LXXII. 1. *Phreneticos somnus sanat, qui contingit*, etc. Plin. Valer. III, 9. Apul. cap. xciv, t. 2 : « Ad phreneticos : Herba peucedanum cum aceto capiti infusa, summe facit. » Sic et Diosc. III, 94, φρενῖτιν. Cels. III, 18, *insaniam* appellat, quæ « et acuta et in febre est. » Ejus plura genera vide ibi luculenter expressa. Hard.

2. *E diverso*, etc. Hæc totidem verbis Plin. Valer. III, 7, et Dioscorid. III, 92. H. — *Excitare*. Gron. et Al. *excitari*. Ed.

3. *Contra insanias*. Diosc. IV, 1 : Θεραπεύει μαινομένους μεθ' ὕδατος πινομένη. « Medetur insanientibus ex aqua pota. » Hard.

4. *Carbunculos rumpit*. Dioscor. pariter, III, 55 : Περιῤῥήττει δὲ καὶ ἄνθρακας. Hard.

5. *Aut brassica cum thure*. Cum sale, inquit Diosc. II, 146 : Μεθ' ἁλῶν δὲ ἄνθρακας περιῤῥήττει. « Folia cum sale carbunculos rumpunt. »

6. *Exstincto*. Brot. ex cod. Regg. 1, 2, et ed. pr. *restincto*. Ed.

7. *Vel plantago tusa*. Plinius Val. III, 30 : « Carbunculo medendo : suppurationes dirumpit plantago sine lanugine, cum sale contusa. » Theod. Prisc. I, 18 : « De carbunculis : Specialiter locis superimponendum est cataplasma de arnoglossa cum pane mundo, et lenticula cocta. » Plantago Græcis, ut diximus, ἀρνόγλωσσον est. H. — De *Plantagine media* et *altissima*, conf. quæ dicta sunt XXV, 39. Ed.

LXXIII. 1. *Tithymalus characites* (sic prius). Scribendum *characias*, non *characites*, ex Dioscoride et ejus interpretibus. Pint. — *Tithymalus*. Drachmæ pondere radice tusa : cum hydromelite. Dioscor. IV, 165. H. — *Characias*. Nobis item *Euphorbia Characias*. Cf. supra cap. 39. Ed.

2. *Plantago in cibo*. Totidem verbis Diosc. II, 153. Hard.

3. *Siccum*. Sic Ch. *succum* Gron. et mox *lingulis*, pro *linguis*. Ed.

cyathis vini[4] aut mulsi : vel agaricum, vel semen lonchitidis[5] duabus linguis ex aqua potum : psyllion ex vino : anagallidum[6] succus : cotyledonis radix[7] e mulso : ebuli[8] recentis radix, excussa tantum, nec colluta[9], quod duo digiti comprehendant, ex vini veteris calidi hemina : trifolii[10] radix drachmis duabus ex vino : tithymalum, platyphyllon[11] cognomine : semen[12] hyperici, quod coris appellatur.

Acte[13], quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. 2

4. *In duobus cyathis vini aut mulsi.* Dioscor. IV, 1, ex aqua mulsa, si quidem febricitent : sin aliter, e mulso. HARD.

5. *Semen lonchitidis*, etc. Certe urinam ea ciere dicitur a Dioscor. III, 161. H. — *Lonchitidis.* Quæ nobis *Serapias Lingua.* Cf. l. XXV, cap. 88. Et hic quoque Brot. *lingulis*, non *linguis*. ED.

6. *Anagallidum.* Dioscorid. II, 208. HARD.

7. *Cotyledonis radix*, etc. Diosc. ad verbum, IV, 29. HARD.

8. *Ebuli.* Dioscorid. IV, 175 : Ἡ ῥίζα δὲ αὐτῆς ἑψηθεῖσα σὺν οἴνῳ καὶ διδομένη παρὰ τὴν δίαιταν, ὑδρωπικοὺς ὠφελεῖ. « Radix in vino decocta, et in cibis data hydropicos adjuvat. » HARD.

9. *Excussa tantum, nec colluta.* Excusso tantum terreo pulvere, qui radici adhærescit : ipsa non colluta aqua. H. — *Quod.* Gronov. et Al. ante Hard. *quantum.* ED.

10. *Trifolii.* Diosc. III, 123. H.

11. *Tithymalum platyphyllon.* Hujus radix, succus, folia, aquas per inferna trahunt : Ἡ ῥίζα, καὶ ὁ ὀπὸς, καὶ τὰ φύλλα, ἄγει ὑδατώδη κατὰ κοιλίαν. Dioscor. IV, 165. H. — Nobis *Euphorbia platyphyllos.* Omnes fere Euphorbiæ species iisdem viribus pollere supra monuimus. ED.

12. *Semen hyperici, quod coris appellatur.* MSS. Regg. et Colb. item Parm. editio, *caros* iterum hoc loco, ut supra cap. 54. Hoc hyperici genus urinas ciere docet Dioscorid. III, 174. H. — *Coris.* Et nostratibus dicitur *Coris Monspeliensis.* Cf. cap. 54 huj. lib. ED.

13. *Acte, quam quidam esse ebul. putant*, etc. Acte silvestris scilicet, ἀκτὴ ἀγρία, quam Ῥωμαῖοι ἔβουλουμ vocant, ut ait Dioscorid. in Noth. p. 474. Chamæactes eadem ebulique nominibus insignior. Apul. cap. XCI : « De chamæacte, quam Itali ebulum vocant; » tit. 3 : « Ad hydropicos : Herbæ ebuli radices conteres, et ejus succum expressum cyathis quatuor ex vini sextario semis potui semel in die dato, hydropicis validissime proderit : per anum enim omnis humor detrahetur. » H. — Ἀκτὴ Diosc. IV,

Præcipue tamen chamæactes succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, cyclamini radix[14] e melle[15] : ebuli folia trita[16], et e vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem[17] succus strychni illitus.

1 LXXIV. Igni sacro medetur aizoum[1] : folia trita cicutæ[2] : mandragoræ[3] radix. Secatur in asses[4] ut cucumis : primoque super mustum suspenditur, mox in fumo : dein tunditur in vino aut aceto. Prodest et vino myrteo fovere : mentæ[5] sextans, vivi sulphuris uncia, ex aceto simul trita : fuligo[6] ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera[7],

174, est *Sambucus nigra, le sureau ;* χαμαιάκτη IV, 175, *Sambucus Ebulus, l'hièble ;* de quibus jam suis locis egimus. Ed.

14. *Cyclamini radix.* Diosc. II, 194 : Ἡ ῥίζα καὶ ἐξανθήματα στέλλει. Theophr. Hist. IX, 10. Hard.

15. *E melle.* Sic et Chifflet. *cum melle*, et mox *contrita.* Ed.

16. *Ebuli folia trita.* Hæc recentia, molliaque, illita ex polenta, inflammationes mitigare, auctor est Diosc. IV, 175. Hard.

17. *Pruriginem.* Ipsum quoque ignem sacrum, de quo statim agitur. Theod. Prisciano, I, 20, « de igne sacro. » Hard.

LXXIV. 1. *Igni sacro medetur aizoum.* Ad erysipelata valere aizoum scribit Diosc. IV, 89. Hard.

2. *Folia trita cicutæ.* Diosc. IV, 79 : Ἐρυσιπέλατα καταπλασθὲν σβέννυται. Est autem ἐρυσίπελας Hippocrati πῦρ ἄγριον, tumor e fervente tenuique sanguine conflatus : sive, ex flava bile et sanguine, calidioribus justa temperatione, mixta fluxio. Latini sacrum ignem appellant, et vulgus ignarum, *lè feu saint Antoine.* Sunt tamen qui ignem sacrum ab erysipelate dirimant. H.

3. *Mandragoræ radix.* Theophr. Hist. IX, 10 : « Τὴν δὲ ῥίζαν πρὸς τὸ ἐρυσίπελας, ξυσθεῖσαν καὶ ὄξει δευθεῖσαν. Diosc. IV, 76. Hard.

4. *Secatur in asses ut cucumis.* Asses vocat partes oblongas, in quas solemus cucumeres dividere, hoc est, pepones, melonesve. Prius legebatur, « Siccatur in aere, ut cucumis. » In Reg. 1, « siccatur in hasres. » Reg. 2, « siccatur in asses. » Ch. *in arses.* Nostram emendationem non ipsa modo loci sententia, resque ipsa constabilit, sed et Theophrast. qui eadem tradit, Hist. IX, 10 : Τέμνουσι δὲ τροχίσκους, inquit, ὥσπερ ῥαφανίδας, ἐνειλήσαντες δὲ ἐν γλύκει ἐκρέμασαν ὑπὲρ καπνοῦ. « Secant mandragoræ orbiculos, sicuti raphani, et involutos musto in fumo suspendunt. » Hard. — *Secatur.* Ed. princeps, *siccatur.* Ed.

5. *Mentæ sextans, vivi*, etc. Scrib. Larg. Comp. ccxlv. Hard.

6. *Fuligo ex aceto.* Hoc est, cum aceto. Hard.

7. *Ignis sacri plura sunt genera.* Hæc totidem verbis Plin. Val. III,

inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur[8], et enecat, si cinxerit. Medetur[9] plantago cum creta Cimolia, et peristereos[10] per se : radix persolatæ. Aliis quæ serpunt, cotyledonis radix[11] cum mulso, aizoum[12], succus linozostis ex aceto.

LXXV. (xii.) Radix polypodii[1] illita luxatis medetur : 1
doloremque et tumores[2] tollunt semen psyllii, folia plantaginis tusa, sale modico addito : verbasci semen ex vino[3] decoctum et contritum : cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus[4] atque tumoribus illinuntur, quæ etiamdum discuti[5] possunt.

LXXVI. Morbum regium in oculis præcipue mirari 1

34. Qui porro zoster Plinio, Largo Scribon. zona appellatur, c. xcviii : « Ad zonam, Comp. ccxlvii : Ad zonam, quam Græci ἕρπητα dicunt, faciunt... præcipue cicuta viridis bene trita et imposita. » Hard.

8. *Zoster appellatur.* Ignis ille sacer qui zoster, vel zona vocatur, non semper lethalis est, nisi phthisis fuerit prænuntius. Brot.

9. *Medetur.* Plin. Val. loc. citat. Scrib. Larg. Comp. ccxlv : « Ad ignem sacrum, » et Diosc. II, 153, totidem verbis. Hard.

10. *Peristereos.* Sive peristereon, de qua Diosc. IV, 60 : Στέλλει δὲ καὶ ἐρυσιπέλατα σὺν ὄξει καταπλασθεῖσα. Hard.

11. *Cotyledonis radix.* Diosc. IV, 92 : Φλεγμονάς τε καὶ ἐρυσίπελατα... καταπλαττομένη ὠφελεῖ. Hard.

12. *Aizoum.* Dioscor. IV, 89 : Δύναμιν δὲ ἔχει ψυκτικὴν, ποιοῦσαν πρὸς ἐρυσιπέλατα, ἕρπητας, etc. H.

LXXV. 1. *Radix polypodii*, etc. Dioscorid. IV, 188, de ea radice : Ποιεῖ δὲ πρὸς ςρέμματα ἡ ῥίζα λεία καταπλασσομένη. Hard.

2. *Doloremque et tumores.* Diosc. IV, 70, luxatis tumoribusque psyllium mederi, impositum ex rosaceo vel aqua, prodit. Hard.

3. *Verbasci semen ex vino.* Folia tumoribus imponit Dioscorid. IV, 104. Hard.

4. *Folia ephemeri tuberibus*, etc. Ita libri omnes vulgati, conditivique, quos quidem vidi. Dalecampius ex nescio quo vetere exemplari legit, *uberum tumoribus.* Frustra, non libris modo refragantibus, sed et ipso Diosc. apud quem hæc verbis totidem omnino exstant, IV, 85 : Τὰ δὲ φύλλα ἐν οἴνῳ ἑψηθέντα καὶ καταπλασθέντα, οἰδήματα καὶ φύματα διαφορεῖ, μήπω ὑγρὸν ἔχοντα. « Folia vero in vino cocta illitaque, œdemata tuberculaque discutiunt, etc. » H. — *Ephemeri.* Cf. de ephemero quæ nobis dicta sunt lib. XXV, c. 107. Ed.

5. *Quæ etiamdum discuti possunt.* Quæ quidem humidi nihil purisve contraxerint, inquit Dioscorid. IV, 85, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 175. Hard.

est, tenuitatem illam densitatemque tunicarum felle subeunte. Hippocrates a septimo die[1] in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit vero et citra febres, impugnaturque centaurio majore, ut diximus, poto[2], vettonica[3], agarici[4] obolis tribus ex vini veteris cyatho : item verbenacæ fo-
2 lio[5], obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis[6] potus

LXXVI. 1. *Hippocrates.* Immo vero ante diem septimum perniciosum : at septimo, nono, undecimo utilem, nisi dextrum hypochondrium durescat. Aphor. lib. IV, 62 et 64. Dalec. — *A septimo die.* Diebus iis qui septimum consequuntur. Sic libri omnes etiam MSS. non, ut quidam reponunt, « ante septimum diem. » Hippocrates, in eo libro, quem inscripsit, de internis Affectionibus, περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν, text. 39, pag. 244, morbi regii genus alterum ait esse lethale, nisi primis diebus diligenter adhibita curatio sit. Si ad octavum nonumve diem protrahatur morbus, subsequi deinde graviorem alterum, ac denique ut plurimum, mortem ipsam : Ἢν δὲ ἡ νοῦσος ἀπομηκύνηται καὶ γένηται ὀγδοος ἢ ἔνατος, ξυμπίπτει ἐς νοῦσον... καὶ οἱ πολλοὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ παραχρῆμα φθείρονται. Tamen idem ipse IV, aph. 62 : Ὁκόσοισιν ἐν τοῖσι πυρετοῖσιν ἐπιγίγνονται ἴκτεροι πρὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, κακόν. « Quibus in febribus morbus regius intervenit ante septimum diem, malum. » Aliter in totum Diocles censuit apud Cels. III, 24. Hard.

2. *Ut diximus, poto.* Hoc est, radice pota duabus drachmis, si febris sit, in aqua trita, alias in vino, ut dictum est, superiore libro, cap. 30. Minori centaureæ hanc vim adscribit Apul. cap. xxxv, tit. 3. Hard.

3. *Vettonica.* Ant. Musa, t. 33 : « Ad ictericos, id est, morbo regio laborantes, qui sunt aeruginosi, vettonicam in vini cyathis tribus frequenter sumptam proficere experti sumus. » Sic Dioscor. IV, 1 : Ἰκτεριῶντάς τε καθίστησι. H.

4. *Agarici.* Diosc. III, 1. H.

5. *Item verbenacæ folio.* Apul. cap. III, de verbenaca, t. 12, alio temperamento. Sed Diosc. IV, 61, totidem verbis ac Plinius. Hard.

6. *Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale et melle.* Quatuor postrema verba in archetypo nostro non leguntur. Recte, opinor, ex Dioscoride, lib. IV, 41. Pint. — *Sed cum sale et melle.* Postrema hæc verba, « cum sale et melle, » negat Pintianus in suo exemplari legi : nec sane leguntur in Reg. 2. At Reg. 1 multo vetustior, ea plane exhibet, ut adeo expungere ea religio fuerit. Diosc. IV, 42, scripsisse scio in hunc modum : Ὑγιάζει δὲ καὶ ἴκτερον ταχέως ὁ χυλὸς τῶν φύλλων ποθεὶς ἐπί τινας ἡμέρας τριῶν κυάθων πλῆθος. Τραύματά τε καὶ σύριγγας μεθ' ἁλῶν καὶ μέλιτος καταπλαττό-

cum sale et melle. Cyclamini radix[7] drachmis tribus bibitur in loco calido, et a perfrictionibus tuto : sudores enim felleos movet[8]. Folia tussilaginis ex aqua : semen linozostis utriusque inspersum potioni, vel cum absinthio aut cicere decoctum : hyssopi baccæ cum aqua potæ[9] : lichen herba, si quum sumitur, cætero olere abstineatur : polythrix in vino data[10], struthion in mulso.

LXXVII. Passim et in quacumque parte maxima incommoda[1] nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus[2]. Remedio sunt 1

μεγα ἰᾶται. « Celeriter quoque regio morbo medetur foliorum succus, tribus cyathis aliquot diebus epotus. Eadem cum sale et melle imposita, tam vulneribus quam fistulis remedio sunt. » An igitur apud scriptorem græcum, ex quo Plinius hausit, quum hasce conjunctas cerneret medicinas, temere is ex subsequente ad superiorem sal melque transvexerit, an ad ipsam reapse pertineant, aliis æstimandum relinquo. Translata temere ab eo esse vix adducor ut credam : quum ea ipsa rursum adhibeat cap. sq. ad sanandas fistulas : rursumque cap. 87, ad hulcera vetera : quos in usus et a Dioscoride hic adsciscuntur. Hard.

7. *Cyclamini radix*, etc. Dioscor. totidem verbis, II, 194. Hard.

8. *Sudores enim felleos movet.* Colore fellis, χολώδεις τῇ χροιᾷ, Diosc. Bilem sudore sic expelli docet Galenus, de Facult. simpl. med. VII, p. 199. Hard.

9. *Hyssopi baccæ cum aqua potæ.* Sic superiori proximo capite loquutus est. Ita vocat fortassis Plinius calices exiguos, qui flori delapso succedunt, et semen continent. Dal. — *Hyssopo officinali*, et *Teucrio Pseudo-Hyssopo* ut cæteris ex *Didynamiæ gymnospermiæ* seu *Labiatarum* ordine plantis, semina sunt quatuor nuda, erecta, basi affixa receptaculo, et in calyce persistente recondita. Calycem seminibus turgidum Noster hic, ut supra, non satis apta appellatione *baccas* nominavit. Ed.

10. *Polythrix in vino data.* Diosc. IV, 136. Hard.

LXXVII. 1. *Passim et in quacumque parte ac maximo incommodo* (sic olim). In codice vetusto, « passim et in quacumque, parte sed maxime incommoda. » Scribendum fortasse non *commoda*, sed *tumida*, hoc est, carnosa. Paulus Ægineta lib. III : « Furunculus, inquit, tumor est abscessum præ se ferens : qui ex crassis humoribus in carnosis plerumque partibus concipitur. » Pint.

2. *Mortiferum aliquando malum conf. corporibus.* Scribendum reor, « mortiferi aliquando male sectis corporibus, » ut paulo infra, « medicorum vitio male sectis corporibus. » Pint. — *Confectis.* Senilibus. Hard.

pycnocomi[3] folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint[4]. Discutiunt et folia ephedri[5] illita.

1 LXXVIII. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio male sectis corporibus. Auxilio est centaurium minus, collyriis cum melle decocto additis : plantaginis succus infusus[1] : quinquefolium[2] cum sale et melle : ladanum cum castoreo : cotyledon cum medulla cervina calefacta et imposita : verbasci radicis medulla collyrii tenuitate in fistulam additur : vel aristolochiæ radix[3], vel succus[4] tithymali.

1 LXXIX. Collectiones[1] inflammationesque sanant argemoniæ folia illita. Duritias et collectiones[2] omnes verbenaca, vel quinquefolium[3] decoctum in aceto : verbasci folia vel radix, hyssopum[4] e vino impositum : acori radix, decocto ejus herbæ foventibus : aizoum. Item quæ contusa sint, duritiasque et sinus corporis[5], illecebra. Omnia

3. *Remedio sunt pycnocomi folia.* Dioscor. IV, 176, de pycnocomo : Καὶ τὰ φύλλα δὲ καταπλαττόμενα, φύματα καὶ δοθιῆνας διαφορεῖ, « tubercula furunculosque discutiunt. » Sic etiam Galen. de Facult. simpl. med. VIII, p. 223. HARD.

4. *Si nondum caput fecerint.* Si nondum in acutum fastigium sublati fuerint, si nondum in acuminatum verticem extuberaverint. DALEC.

5. *Discutiunt et folia ephedri.* Sive ephedræ, de qua dictum est supra cap. 20. HARD.

LXXVIII. 1. *Plantaginis succus infusus.* Dioscor. II, 153 : Σύριγγάς τε ἐγκλυζόμενος ὠφελεῖ. HARD.

2. *Quinquefolium cum sale,* etc. Dioscor. IV, 42. HARD.

3. *Vel aristolochiæ radix.* Apul. cap. XIX, de aristolochia, tit. 3 : « Ad fistulas : Herbæ aristolochiæ radix fistulis inserta, etc. ». HARD.

4. *Vel succus tithymali.* Dioscor. IV, 165. HARD.

LXXIX. 1. *Collectiones.* Diosc. II, 208 : Φλεγμονὰς παρηγορεῖ τὰ φύλλα καταπλασσόμενα. HARD.

2. *Duritias et collectiones.* Tumores certe, inflammationesque mitigare, tonsillas abrumpere verbenacam scribit et Dioscor. lib. IV, cap. 61. HARD.

3. *Quinquefolium.* Διαφορεῖ σκληρίας, οἰδήματα, etc. Diosc. IV, 42, et ex aceto quidem, ut ex superioribus intelligitur. HARD.

4. *Hyssopum.* Sic eo mitigari inflammationes scribit Dioscor. III, 30. HARD.

5. *Sinus corporis.* Lego : « Item quæ contusa sint, duritiasque et sinuosa corporis hulcera. » Infra capite ab hoc tertio mentio fit sinuum in hulceribus. PINT. — *Il-*

infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodii tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur[6] pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen : item orchis. Vitia, quæ sint in ossibus[7], satyrii radice imposita, efficacissime sanari dicuntur. Nomæ et collectiones omnes fuco maris[8], priusquam inarescat. Et alceæ[9] radix collectiones discutit.

LXXX. Ambusta[1] sanantur plantagine, arctio[2], ita 1
ut cicatrix fallat[3]. Folia[4] ejus in aqua decocta et contrita illinuntur : radices cyclamini cum aizoo : herba[5] ipsa hyperici, quod corion appellavimus[6].

lecebra. Omnia, etc. Gronov. et Al. ante Hard. « sinus corporis. Illecebræ omnia, etc.» Ed.

6. *Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta*, etc. Prohibet pycnocomon ne suppurent vulnera ex aculeis spiculisve nata. Spicula et adactos corpori aculeos pycnocomo extrahi docet Diosc. IV, 176. H. — *Pycnocomi.* Quod *Leonurus Marrubiastrum*. Cf. sup. cap. 36 huj. lib. Ed.

7. *Vitia, quæ sint in ossibus.* Caries, teredo, scabrities, ἰξόστωσις. Dal. — *Vitia*, etc. Ut caries, de qua Cels. VIII, 2. Hard.

8. *Fuco maris.* Vid. quæ de fucis diximus cap. 66 huj. lib. Ed.

9. *Et alceæ.* Quæ et alisma, et damasonium vocatur : de qua XXV, 77. Hard.

LXXX. 1. *Ambusta sanantur plantagine.* Dioscor. II, 153. H.

2. *Arctio.* Sic sane restituendus hic locus fuit, ex MSS. Regg. Colb. aliorumque fide, Parmensisque, ac cæterarum editionum, ante Frobenium, quo auctore *arcio* legimus in libris deinceps vulgatis. At aliud arcion, aliud arction est. Neque arcio sive persolatæ hanc vim ambusta sanandi Dioscorides attribuit : arctio plane adjudicat, IV, 106 : Καὶ πυρικαύστων καὶ χιμέτλης ἐστὶ κατάντλημα. « Ambusta pernionesque eo foventur.» Geminat errorem Apul. cap. xxxvi, t. 7, quum ne ad persolatam quidem, sed ad personaciam, quæ alia est, hoc medicamentum refert. H. — Ἄρκτιον, οἱ δὲ ἀρκτοῦρον Dioscorid. loc. laud. nobis est *Verbascum ferrugineum* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.); habitat in Europa australi. Cf. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 162. Ed.

3. *Ut cicatrix fallat.* Ut vix cicatrix ulla reliqua ex ambustione appareat. Hard.

4. *Folia ejus in aqua decocta.* Dioscor. IV, 106. Hard.

5. *Herba ipsa hyper.* Dioscorid. III, 171 : Καὶ τὰ φύλλα σὺν τῷ σπέρματι καταπλαττόμενα, κατακαύματα ἰᾶται. « Foliis cum semine impositis ambusta sanantur. » H.

6. *Quod corion appellavimus.* In MSS. iterum *corison.* H. — *Hypericum Coris*, de quo conf. sup. cap. 53 huj. lib. Ed.

1 LXXXI. Nervis et articulis[1] convenit plantago trita cum sale : argemonia tusa ex melle. Peucedani succo[2] perunguntur spastici, tetanici. Nervorum duritiæ[3] ægilops succo, doloribus erigeron[4] ex aceto illinitur. Epithymo spasticis, et opisthotonicis perungi : semine hyperici[5], quod coris[6] vocatur, idemque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare nervos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis, alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic et rigores excalfacit.

1 LXXXII. Sanguinis profluvium sistit[1] herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem et in radice vis. Clymenos[2] vero,

LXXXI. 1. *Nervis et articulis.* Apul. cap. 1, de plantagine, t. 13 : « Ad podagram et omnem nervorum dolorem et tumorem : Herbæ plantaginis folia contusa, vel pisata cum modico sale et imposita, optime facere certum est. » Hard.

2. *Peucedani s. perunguntur*, etc. Diosc. III, 92. Hard.

3. *Nervorum duritiæ ægilops*, etc. Diosc. IV, 139 : Αἰγίλωψ... σκληρίας διαφορεῖ. Hard.

4. *Doloribus erigeron*. Sive senecio. Ita Diosc. IV, 97. Hard.

5. *Semine hyper*. Dioscorid. III, 174 : Κόρις, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ὑπερικὸν ... ἐπὶ δὲ ὀπισθοτονικῶν καὶ σύγχρισμά ἐστι σὺν ἐλαίῳ ἁρμόδιον. Et supra : Ὁ καρπὸς πινόμενος... βοηθεῖ ὀπισθοτονικοῖς. Hard.

6. *Quod coris*. Rursum hic MSS. omnes, *quod caros*, ut monuimus cap. 54. Hard.

LXXXII. 1. *Sanguinis profluvium sistit*. De fluore muliebri Dioscor. III, 157 : Τοῦ δὲ καρποῦ ι' ἢ ιβ' κόκκοι πυῤῥοὶ ποθέντες ἐν οἴνῳ μέλανι αὐστηρῷ, ῥοῦν ἐρυθρὸν ἱστῶσι. « Seminis granula decem duodecimve rubentia in vino nigro et austero pota, sanguinolentum fluorem muliebrem sistunt. » Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 167. Hard.

2. *Cyclaminos vero*, etc. (sic prius). Scrib. *Clymenos*, non *Cyclaminos*, tum ex nostro apographo, tum ex Diosc. Pint. — *Cyclaminos vero*, etc. Hæc duo verba, *cyclaminos vero*, delenda puto, quoniam falsum docent, et quæ sequuntur referenda ad pæoniæ radicem. Dal. — *Clymenos*. Hanc emendationem (post Pintianum) debemus Reg. 2 cod. in quo diserte *clymenus* legitur : quum in libris hactenus editis legatur *cyclaminos*. In Reg. 1, *cyclemenus*. De cyclamino sane ea quæ hic commemorantur affirmari vere nequeunt : de clymeno Dioscorides affirmavit IV, 13 : Ποιεῖ δὲ ὁ χυλὸς πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν πινόμενος· καὶ κοιλιακοὺς, καὶ ῥοῦν ἐρυθρὸν, etc. « Ad sanguinis rejectionem clymeni succus in potu est efficax, itemque ad cœliacorum profluvia, rubentemque fluorem muliebrem, etc. » H. — *Clymenos*. Nobis *Lathyrus Clymenum*. Cf. XXV, 33. Ed.

si ore sanguis rejiciatur, sive e naribus, sive alvo fluat, sive feminarum utero. Item lysimachia[3] pota vel illita, vel naribus indita : item plantaginis semen[4] : quinquefolium potum[5] et illitum : cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum : aizoum[6], astragali radix[7] : sistit et ischæmon[8], et achillea[9].

LXXXIII. (XIII.) Equisetum[1] hippuris a Græcis dicta, et in pratis vituperata nobis[2] (est autem pilus[3] terræ, equinæ setæ similis), lienes cursorum exstinguit[4] decocta 1

3. *Item lysimachia.* Marc. Emp. totidem fere verbis, cap. x, p. 83. Scrib. Larg. Comp. XLVI. Uberius vero Dioscorid. IV, 3, et post eum Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 204. HARD.

4. *Plantaginis semen.* Apul. c. 1, tit. 5 : « Ad eum qui purulenta exscreat cum sanguine : Herbæ plantaginis succum dabis bibere. » Theod. Prisc. II, part. 2, cap. 9 : « Quum ex meningis partibus sanguis eruperit... fotus ex oleo roseo infrigidato adhibendus est, aut de succis herbarum, et specialiter stypticarum, ut est arnoglossa. » HARD.

5. *Quinquefolium potum*, etc. Sic Dioscor. IV, 42. HARD.

6. *Aizoum.* Ῥοῦν γυναικεῖον ἐν προσθέτῳ ἵστησι, « in pesso fluorem muliebrem sistit. » H.—Hoc de majore aizoo, seu *Sempervivo tectorum*, Diosc. IV, 89 : minore vero, sive *Sempervivo sediformi*, easdem vires inesse monet eodem lib. cap. 90. Cf. lib. XXV, c. 102. ED.

7. *Astragali radix.* Dioscor. IV, 62, Αἷμα ἴσχει. Sic et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 160. HARD.

8. *Ischæmon.* Et inde nomen, ut diximus XXV, 45. HARD.

9. *Et achillea.* Erumpentem e vulnere sanguinem inhibet. H.

LXXXIII. 1. *Equisetum.* Supra lib. XVIII, cap. 28, dicta est *equisetis* et *equiselis*, quoniam littera *t* facile in *l* mutatur, ut Thetis, Thelis : quemadmodum *d* in *l*, ut medica, melica. Varro, III, 9. Sic δάκρυον, lachryma; ἄδακρυς, alacris. Ab hac planta veteres *codeta*, quasi *caudeta* nominarunt trans Tiberim loca obsita caudis equinis apud Festum. DAL. — *Equisetum hippuris*, etc. Apul. cap. XXXIX : « A Græcis dicitur hippuris, Itali equisetam vocant. » Retinet apud nos hodieque nomen. H. — De hippuri vel equiseto conf. quæ dicta sunt sup. cap. 20. ED.

2. *Vituperata nobis.* Quoniam uliginosius pratum est, ubi nascitur. DALEC. — *In pratis.* In tractatione pratorum, XVIII, 67. H. — Gron. et Al. ante Hard. τὸ *in* omittunt. ED.

3. *Est autem pilus terræ.* Pliniana non puto. PINT. — *Est.* Est, inquit, veluti pilus terræ, quum pilos habere pro foliis videatur : ἔχουσα τὰ φύλλα ταῖς θριξὶν ὅμοια, inquit auctor Geop. II, 5, pag. 41.

4. *Lienes cursorum exstinguit*, etc.

fictili novo ad tertias, quantum vas capiat, et per triduum heminis pota : unctis[5] esculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. Alii pinus[6] foliis similem[7], nigricantem, eodem nomine appellant, vim ejus admirabilem tradentes[8], sanguinis profluvia vel tacto tantum ea homine sisti. Alii hippurin, alii ephedron[9], alii anabasin vocant : traduntque[10] juxta arbores nasci, et scandentem eas dependere comis junceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis, folia
2 habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum[11],

Consumit. Lienem impedimento esse cursoribus vidimus XI, 80. Quibus exstingueretur modis a Cælio Aureliano disce Chron. pass. III, 4. Lienosis hippurim succurrere cum vino austero, vel oxymelite, auctor est Marc. Emp. cap. XXIII, p. 166. HARD.

5. *Unctis.* In balneo lotis; vel unctis esculentis, cibis pinguibus. DALEC. — *Unctis.* Adipe vel oleo maceratis « perunctisve cibo interdicitur. » HARD.

6. *Pinus.* Gron. et Al. *pini.* ED.

7. *Alii pinus foliis similem.* Hæc est hippuris minima, a Dioscoride non descripta, semper in aquis nascens, præcipue cœnosis, et in iis sæpius demersa, interdum emergens : gravis odoris, et lutulenti. Lugdunenses *chara* vocant, ut alia duo genera, *prêle : chara* vero quasi χαραδρώδη, id est, λιμναίαν, palustrem. DALEC. — *Alii.* Hæc prior hippuris Dioscoridea est, IV, 46. H. — Forte *Equisetum silvaticum.* Herba autem de qua Dalecampius supra, nobis eodem nomine est *Chara vulgaris* (*Monœc. monand.* gen. 2018 Pers. *Naiad.* Juss.). Habitat in aquis pigris : ut plurimum luto incrustata, odore fastidioso. ED.

8. *Tradentes, quod etiam sanguinis profluvia vel tacto ea tantum homine sistat* (sic prius). Ignorat Voss. *quod etiam*; deinde idem, *sistit.* Scribe igitur : « Vim ejus admirabilem tradentes, sanguinis profluvia vel tacto tantum ea (hoc enim ordine codd.) homine sisti. » GR.

9. *Alii ephedron.* Legendum, *ephydron*, non *ephedron*, hoc est, « aquosum, quod prope aquas nascatur, » ex Diosc. vidit hoc etiam Hermolaus. PINT. — *Alii hippurin, alii ephedron.* Sunt hæ diversæ appellationes hippuridos supradictæ : quas et nos ante retulimus, c. 20, non alterius diversæ : quanquam aliter Dodonæo aliisque visum. H.

10. *Traduntque.* Hæc totidem verbis Dioscorid. l. c. et post eum Oribas. XI, fol. 199, et auctor Geop. l. l. HARD.

11. *Semen rotundum.* Nihil Dioscor. Præterea falsum id est. Nullum enim semen edit. DALEC. — *Semen.* In cauliculorum istud cacumine eminet, asparagis similium. Iconem vide apud Dodonæum, pag. 73. H. — *Semen rotundum, simile coriandro.* De equiseti fructifi-

simile coriandro, radice lignosa : nasci in[12] arbustis maxime. Vis ejus spissare[13] corpora. Succus[14] sanguinem e naribus fluentem inclusus sistit : item alvum. Medetur dysentericis[15] in vino dulci[16], potus cyathis tribus. Urinam ciet : tussim, orthopnœam sanat : item rupta, et quæ serpunt. Intestinis et vesicæ folia bibuntur. Enterocelem cohibet. Faciunt[17] et aliam hippurin, brevioribus et mollioribus comis, candidioribusque, perquam utilem ischiadicis, et vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa[18] trita plagis imponitur. 3
Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per

catione nihildum recentioribus satis constat. Ed.

12. *In arbustis*. Apul. c. xxxix, ex MS. « in silvis et arundinetis. »

13. *Vis ejus spissare*. Adstringere. Στυπτικὴ δὲ ἡ πόα. Dioscorid. loco citato. Hard.

14. *Succus sanguinem*, etc. Diosc. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 179. Hard.

15. *Medetur dysentericis*, etc. Dioscor. l. c. non id modo remedium, sed et cætera quæ subsequuntur totidem verbis refert. An ex vino tamen dulci, an ex austero id sumi sit satius, non dicit. Apul. in libris editis, cap. xxxix, t. 1 : « ex vino dulci. » At in MSS. « ex vino austero. » Hard.

16. *Dulci*. Malim ex cod. vet. *in vino austero*. Dal.

17. *Faciunt et aliam hippur*. Altera hæc Dioscoridis hippuris est, IV, 47, totidem ab illo delineata verbis, iisdemque dotibus. Equisetum id est arvense longioribus setis, quod in horto Regio vidimus, quale pictum a Lobelio est, in Obss. pag. 416, hippuridis fontalis nomine : a Dodonæo l. c. hippuridis minoris. Hard. — *Utilem ischiadicis, et vulneribus ex ac. impositam*, *propter sanguinem sistendum*. Equisetum videlicet magna vi adstrictoria præditum esse Recentioribus quoque videtur ; hinc ad sanguinis rejectionem, et ad profluvium muliebre, mictum cruentum, dysenterias cæterosque ventris fluxus strenuum et generosum habetur remedium. Sistit hæmorrhagias quascumque ; item exhulcerationes et vulnera renum, vesicæ, etc. sanare dicitur. Hæc de Equiseto arvensi, longioribus setis, C. Bauh. Pin. 16, seu Equiseto minori Officin. Geoffræus noster, Mat. med. tom. III, pag. 335. Item ad hæmaturiam, profluvia, etc. commendat hanc herbam Linn. Mater. med. pag. 271, ed. Schreber. Hippuris tamen Diosc. loc. laud. an potius fuerit *Equisetum pratense* dubitat Sprengelius, ut dictum est supra cap. 20. Ed.

18. *Et nymphæa*. Theophrast. Hist. IX, 13 : Εἶναι δέ φασιν ἴσχαιμον, ἐὰν τρίψας τις ἐπὶ τὴν πληγὴν ἐπιθῇ. « Trita et plagæ imposita sanguinem sistere traditur. » H.

os redditus est, fluxitve[19] ab infernis. Sideritis[20] tantam vim habet, ut quamvis recenti gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat : quod facit et ferulæ cinis[21], vel carbo : fungus vero[22] etiam efficacius, qui secundum radicem ejus nascitur.

1 LXXXIV. Per nares autem fluenti, et cicutæ semen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur : item stephanomelis ex aqua[1]. Vettonicæ farina e lacte caprino pota, sistit ex ubere fluentem[2], plantagoque contusa. Ejusdem succus vomentibus sanguinem[3] datur. Ad erraticum[4] autem 2
radix persolatæ cum axungia vetere illita probatur.

1 LXXXV. Ruptis[1], convulsisque, ex alto dejectis, centaurium majus, gentianæ radix[2] trita vel decocta, vel suc-

19. *Fluxitve*. Sic et Chiffl. *fluitque* Gron. et Al. Ed.

20. *Sideritis*. De qua diximus XXV, 15. Hard.

21. *Quod facit et ferulæ cinis*. Hinc est etiam quod sanguinem exscreantibus ferulæ viridis medulla est utilis, ut docet Dioscorid. III, 91. Hard.

22. *Fungus vero*, etc. En vis styptica fungorum. Brot.

LXXXIV. 1. *Stephanomelis ex aqua*. Quibusdam argentina sic dicta, quod melino flore in coronis placeat. Dal.—*Stephanomelis*. Hæc ita nudo indicata nomine, nec effigie ulla expressa, incognita herbariorum toti scholæ est, eritque etiam consequenti ævo. H. — Ex Dalecampio *Potentillæ* speciem habet Broter. in nott. ad hunc locum. Ed.

2. *Ex ubere fluentem*. Nobili cuidam feminæ stato temporis intervallo memini sanguinem e sinistra mamma fluere guttatim solitum, et quum imprudenter medicus adstringentibus remediis inhibuisset ac retinuisset, enatum cancrum quo periit. Dalec. — *Ex ubere*. Forte ex utero, ut supra cap. 82, plantaginis succum succurrere dixit : « si ore sanguis rejiciatur, sive e naribus, sive alvo fluat, sive e feminarum utero. » Hard.

3. *Succus vomentibus sanguinem*. Diosc. II, 53. Hard.

4. *Erraticum*. Sanguinem; nempe erysipelas huc illuc irruens ac decurrens. Dalec. — *Ad*. Sanguinem erraticum Dalecampius interpretatur eum, qui in erysipelatis huc illuc decurrit. Nunc ei idcirco assentimur, quod Plinius cap. 74, « igni sacro mederi radicem persolatæ » dixit. Arcion, hoc est, persolatam, αἱμοπτοϊκοῖς et ἐμπυϊκοῖς prodesse auctor est Dioscor. IV, 107, sed pondere unius drachmæ potam, non illitam. Hard.

LXXXV. 1. *Ruptis*. Diosc. III, 8, de majore centaurio : Ἁρμόζει δὲ ἡ ῥίζα ῥήγμασι, σπάσμασι, etc. H.

2. *Gentianæ radix*. Dioscor. III,

cus vettonicæ[3], et hoc amplius a vocis[4] aut lateris contentionibus : panaces[5], scordion[6], aristolochia[7], pota : agaricum item contusis et eversis[8] potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus : aut si febris sit, in aqua mulsa : verbascum[9], cujus flos similis auro est : acori radix, aizoum omne, sed majoris[10] succus efficacissime : item symphyti radicis decoctum[11] : daucum crudum. Erysithales[12] est flore luteo, foliis acanthi : bibitur[13] e vino : item chamærops[14] : et in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis.

LXXXVI. Item phthiriasi, qua Sylla[1] Dictator con- 1

3, succi e radice extracti drachmam unam ad laterum dolores, ad casus e sublimi, ad rupta et convulsa prodesse scribit : Τοῦ δὲ χυλίσματος ὅσον ∢ α', καὶ πρὸς ὀδύνας πλευρῶν, καὶ πτώματα, ῥήγματα δὲ καὶ σπάσματα. Hard.

3. *Vel succus vettonicæ*. Dioscor. IV, 1, folia drachmæ pondere ruptis convulsisque præbet. Hard.

4. *Hoc amplius a vocis*, etc. Ruptis vasis pulmonis. Dal. — *Amplius*. Et præterea iis morbis qui ex contentione vocis ac laterum oriuntur, ut tussi, pleuritidi, etc. medentur. Hard.

5. *Panaces*. Dioscorid. III, 55 : Ἁρμόζει πρὸς σπάσματα, ῥήγματα, πλευρᾶς ἀλγήματα, βῆχας, etc. H. — *Pastinaca Opopanax*. Ed.

6. *Scordion*. Dioscor. III, 125 : Ποιεῖ καὶ πρὸς παλαιὰν βῆχα, καὶ ῥήγματα, καὶ σπάσματα, etc. H. — *Teucrium Scordium*. Ed.

7. *Aristolochia*. Diosc. III, 3 : Βοηθεῖ ῥήγμασι, σπάσμασιν, ἀλγήμασι πλευρᾶς, ποθεῖσα μεθ' ὕδατος. H.

8. *Eversis*. Hoc est, præcipitatis ex alto. Diosc. III, 1 : πρὸς ῥήγματα καὶ πτώματα. Ὀβολῶν δὲ δυοῖν πλῆθος διδόμενον μετ' οἰνομέλιτος, ἀπυρέτοις· πυρέσσουσι δὲ ἐν μελικράτῳ. Hard.

9. *Verbascum*. Decoctum radicis ruptis, convulsis, contusisque mire auxiliari, prodit etiam Diosc. IV, 104. H. — *Phlomis Lychnitis*. Ed.

10. *Majoris*. Sic et Chiffl. *majori* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

11. *Symphiti rad. decoctum*. Dioscor. III, 9 : Σὺν ὀξυμέλιτι δὲ πρὸς σπάσματα καὶ ῥήγματα. Hard.

12. *Erysithales*. Ignota herbariis et officinis. H. — Broterio est carduus pratensis foliis tenuibus, laciniatis. C. Bauh. Nobis vero eodem nomine *Cnicus Erysithales* Willd. (*Syngenes. æqual*. gen. 1802 Pers. sub *Carduo*. *Cynarocephal*. Juss.). Conf. Dal. Histor. Plant. 1094. Habitat in pratis subalpinis. Ed.

13. *Bibitur*. Contusis videlicet, et eversis. Hard.

14. *Item chamærops*. Sive trixago. Dioscor. III, 112 : Δύναμιν δὲ ἔχει χλωρὰ ἀφεψηθεῖσα σὺν ὕδατι καὶ ποτιζομένη, βοηθεῖν σπάσμασι, βηχὶ, etc. Hard.

LXXXVI. 1. *Phthiriasi*, *qua Sylla*, etc. Vide quæ diximus XI, 39, de Sylla : de phthiriasi, XX, 3. H.

sumptus est, nascunturque[2] in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus, resistitur[3] uvæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

1 LXXXVII. (XIV.) Hulcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis[1] omnium generum radix ex vino calido illinitur manantibus. Siccat privatim, quam Chironiam[2] diximus. Cum melle trita tubera aperit: hulceribusque, quæ serpunt, deploratis auxilio est, cum æris flore vino temperato, omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem[3] cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion[4], Apolli-

2. *Nascunturque.* Pediculi scilicet, ut ex sequentibus liquido perspicuum est: namque hæc animalia et perunctis corporibus abigi, et infestare vestes mox adjicit. De vermibus qui nascantur in venis perperam accepit Schenkius Obss. med. III, p. 457. E sanguine ipso hominis fieri pediculos prodidit etiam Theophr. de Caus. pl. II, 2. Antig. Carystius, cap. XCV, sub pusulis delitescere intra cutem pediculos ait, quæ si perforentur, exituri sint ii, vel sic (et hoc de *Acaro* aut *Sarcopte scabiei* verum esse plurimis experimentis recentiores comprobavere. Ed.) homine persanato: eo morbi genere Pherecydem et alios interiisse. HARD.

3. *Resistitur uvæ tam. succo.* Hoc de staphisagria Galenus, Dioscorides, et alii scribunt, quam Plinius lib. XXIII, cap. 1, falso *uvam taminiam* vocari tradit, ut Plinium accusare merito liceat et oblivionis, et inconstantiæ. DAL. — *Uvæ.* Hanc σταφίδος ἀγρίας dotem esse Archigenes medicus putat, apud Galen. κατὰ τόπ. I, 7, p. 347, ut is forte cum Celso censuerit staphidem agriam ab uva taminia nihil differre: quemadmodum diximus XXIII, 13. Sic igitur ille: Βοηθήματα φθειριάσεως... ἢ ἐλλέβορον λευκὸν, ἢ σταφίδα ἀγρίαν, καὶ νίτρον, ἴσα μετ' ἐλαίου ἐν βαλανείῳ χρῶ. H. — *Resistitur uvæ taminiæ succo*, etc. Staphis, sive astaphis agria, nobis eodem nomine est *Delphinium Staphisagria;* taminia vero uva, *Tamus communis.* Conf. lib. XXIII, cap. 13 et 14. Ed.

LXXXVII. 1. *Panacis.* Dioscor. III, 55. Sunt autem manantia hulcera, Græcis ἀχῶρες, in ipsa capitis cute, tenuissimis foraminibus cutem perforantia, ex quibus glutinosa fluit sanies. Notum id mali genus, et pueris in primis, mendicullisque familiare: *la teigne.* Describitur a Galeno prolixe, κατὰ τόπ. I, 8, p. 347. HARD.

2. *Chironiam diximus.* Lib. XXV, cap. 13. Ita Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 217. HARD.

3. *Eadem cum polenta vetustis*, etc. Galen. ita fere, loc. citat. H.

4. *Heraclion quoque siderion.* No-

naris[5], psyllium[6], tragacantha[7], scordotis[8] cum melle purgat. Farina[9] ejus carnes excrescentes per se insparsa consumit. 2
Polemonia hulcera, quæ cacoethe vocant, sanat : centaureum[10] majus insparsum, vel illitum, item minoris[11] coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat et persanat. Folliculi clymeni[12] recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana[13] hulceribus, quæ serpunt, radice tusa vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo[14] : vulneribus, ex ea factum lycium[15]. Lysimachia 3

bis est *Stachys heraclea*, de qua cf. lib. XXV, cap. 15. Ed.

5. *Apollinaris*. Sive hyoscyamus. Diosc. IV, 69. Hard.

6. *Psyllium*. Dioscorid. IV, 70 : Κοπεῖσα δὲ μετὰ στέατος, τὰ ῥυπαρὰ καὶ κακοήθη τῶν ἑλκῶν ἀνακαθαίρει. « Tusa cum adipe sordida malignaque hulcera repurgat. » H.

7. *Tragacantha*. Nobis dicitur *Astragalus creticus* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Ida monte Cretæ. Ex illo gummi defluit tragacanthæ album, Officin. vulgo, *gomme adragante*. Ed.

8. *Scordotis*. Sic etiam Dioscor. III, 125. Hard.

9. *Farina*. Dioscor. l. c. Ξηρὰ δὲ ὑπερσαρκώματα στέλλει. « Sicca carnis excrescentias cohibet. » H.

10. *Centaureum*. Apul. c. xxxiv, tit. 3 : « Ad hulcera... Herba centauria major, etc. » Hard.

11. *Item minor. coma*. Ad verbum Diosc. III, 9. Hard.

12. *Folliculi clymeni*, etc. Diosc. IV, 13 : Τὰ δὲ φύλλα λεῖα, ἢ τὰ θυλάκια τοῖς νεοτρώτοις ἐπιτιθέμενα, μέχρι τῆς ἀπουλώσεως ἐνεργεῖ. « Folia trita, aut folliculi, si vulneribus recentibus imponantur, ea ita efficaciter sanant, ut etiam ad cicatricem perducant. » Folliculi sunt siliquæ, quibus semina continentur. Hard. — Quod botanici recentiores *legumen*, Noster *folliculum* appellat. *Lathyrus Clymenum* Tournefortio dicitur, Clymenum hispanicum, flore vario, siliqua plana; et hic pro *legumine* ponitur *siliqua*, quæ ad *Cruciferarum* fructum proprie pertinet. Ed.

13. *Illinitur autem gentiana*, etc. Diosc. III, 3. Hard.

14. *Crassitudinem, vel succo*. Crassitiem : at succo vulneribus auxilio est, veluti lycium. Dioscorid. loc. proxime laud. ἔστι καὶ τραυματικὴ ἐπιτιθεμένη ὡς τὸ λύκιον. Dalec.

15. *Ex ea factum lycium*. Hoc est, ex ea factum medicamentum ejusdem virtutis, ac fortassis ejusdem etiam nominis cum lycio, de quo XXIV, 77. Lycium non unius singularis medicamenti nomenclatio fuit : ad varia, quæ e radicibus decoctis fiebant, ea pertinuit. — *Lycium*. Ita libri omnes, constantissime. Nugantur, qui vel *collyrium* hoc loco, ut Casp. Hoffmannus Varr. lectt. IV, 27, vel quod haud paulo insulsius est, *licinium* substituunt, exemplaribus omnibus in-

recentibus plagis[16] medetur. Plantago[17] omnium generum hulceribus, peculiariter feminarum, senum, et infantium. Igni emollita[18] melior, et cum ceroto, crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit. Tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum, chelidonia quoque siccantur: vulnera adeo, ut etiam pro spodio utantur. Eadem jam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnum[19] pota sagittas pellit, et alia tela extra-
4 hit[20] illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. Proxime pseudodictamnum[21]. Utraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia[22] quoque putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, vermesque extrahit: item clavos[23] in hulcere natos, et infixa corpori omnia[24], præcipue sagittas, et ossa

vitis, ipsoque adeo scriptore Plinio: cujus sententia verbis græci auctoris egregie constabilitur. Dioscoridem dico, III, 3, de gentiana: Ἔστι δὲ τραυματικὴ, ἐπιτιθεμένη ὡς τὸ λύκιον, ὑπονόμων τε ἑλκῶν ἴαμα, etc. « Imposita, ut lycium, vulneraria est, et cuniculatim depascentibus hulceribus medetur. » H.

16. *Lysimachia recent. plagis.* Dioscor. IV, 3. Hard.

17. *Plantago.* Plin. Val. III, 22, et fuse Galenus de Fac. med. VI, p. 159. Hard.

18. *Igni emollita.* Sic et Chifflet. *igne mollita* Gronov. et Al. et mox Brot. *cum cerato.* Ed.

19. *Dictamnum.* A cervis caprisque depastam ad ejicienda spicula certo remedio esse, dictum est superius, XXV, 53. H. — *Origanum Dictamnus.* Ed.

20. *Et alia tela extrahit.* Diosc. III, 37: Καταπλασσομένη δὲ ἡ βοτάνη τοὺς ὑποκάτω τῶν ποδῶν, ἢ τοῦ λοιποῦ σώματος θεραπεύει σκόλοπας. « Imposita vero herba plantæ pedum reliquove corpori infixos et impactos aculeos extrahit. » Theod. Prisc. I, 23, de latentibus spiculis: « Sic etiam de dictamni foliis, vel radicibus contusis, velocius fieri consuevit, secundum Veterum testimonia. » Hard.

21. *Proxime pseudodictamnum.* Dioscor. III, 38. H. — *Marrubium Pseudo-dictamnus.* Ed.

22. *Aristolochia.* Dioscor. III, 6, et Apul. xix. Tela quoque aristolochiæ pulvere vulneri apposito statim extrahi prodidit Theodor. Prisc. I, 23. Hard.

23. *Clavos.* Callosam duritiem, longam et teretem, instar clavi. Dalec. — *Clavos* ex hulcere quæ possint evellere, multa congerit Theodor. Prisc. I, 18. H. — *In hulcere.* Gronov. et Al. ante Hard. *in hulceribus.* Ed.

24. *Et infixa corpori omnia.* Marcell. Empir. xxxiv, pag. 233, pro resina mel adsciscit. Dioscor. l. c. aristolochiam id per se præstare innuit: Ἀνάγει δὲ καὶ σκόλοπας, ἀκί-

fracta cum resina. Cava vero hulcera explet[25] per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera[26] hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale[27] et melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur : folia[28] veteribus. Cum axungia utrumque : et suo folio operitur. Damasonium, ut in struma[29] : folia verbasci ex aceto[30] aut vino. Peristereos[31] ad omnia genera, vel callosorum putrescentiumque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix[32] vel per se, vel ex aceto, vel cum melle. Eadem et contra steatomata[33] efficax, sicut ad hulcera manantia hyssopum : item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, ut squamam ossibus extrahat[34]. Præstant hoc et anagallides[35], cohibentque[36] quas vocant nomas, et rheumati-

δας, λεπίδας ὀςῶν καταπλασσομένη ἀφίςησι. « Extrahit et imposita aculeos, ac spicula, ossiumque squamas removet. » Plinius quum *vermes extrahi* dixit, an non σκώληκας legisse is videtur, pro σκόλοπας ? H.

25. *Cava vero hulcera explet.* Καὶ τὰ κοῖλα πληροῖ σὺν ἴριδι καὶ μέλιτι. Diosc. l. c. Hard.

26. *Vetera.* Dioscorid. IV, 61 : Καὶ ῥυπαρὰ ἕλκη καθαίρει. « Et sordida purgat hulcera. » Hard.

27. *Quinquefolium cum sale.* Dioscor. IV, 42. Hard.

28. *Folia.* Diosc. IV, 107. H.

29. *Damasonium, ut in struma.* Ut in strumæ remediis dictum est, cap. 12. Hard.

30. *Folia verbasci ex aceto.* Dioscor. IV, 104. Hard.

31. *Peristereos ad omnia.* Sic et Diosc. IV, 60. Hard.

32. *Item cyclamini radix.* Diosc. II, 194. Hard.

33. *Contra steatomata.* Στεάτωμα adipis effusio sub cute : adipis contra naturam collectum aliquo loco incrementum. Pollux, Στεάτωμα, πιμελῆς παραῤῥοὴ ὑπὸ τῷ δέρματι. H.

34. *Ut squamam ossibus extrahat.* Squamæ hæc detractio, a recentioribus chirurgis *exfoliatio* dicitur. Prius *saniem* legebatur. *Squamam* restituimus ex codd. Regg. Colb. Chiffl. atque adeo ex ipso Dioscor. III, 92, de peucedani radice : Καθαίρει δὲ λεία ξηρὰ τὰ ῥυπαρὰ ἕλκη, καὶ λεπίδας ἀπὸ ὀςέων ἀφίςησι, καὶ ἐπουλοῖ τὰ παλαιά. « Arida trita sordida purgat hulcera, ossium squamas extrahit, veteraque hulcera cicatrice obducit. » Vidit hoc et in veteri suo codice ante nos Pintianus. Hard.

35. *Præstant hoc et anagallides.* Similis est ea dos illarum, qua adactos corpori aculeos extrahunt, teste Dioscor. II, 209, et Gal. de Fac. simpl. med. VI, p. 156. H.

36. *Cohibentque quas vocant no-*

smos. Utiles et recentibus plagis, sed præcipue senum
6 corpori. Cum ceroto[37] apostemata et hulcera tetra, folia mandragoræ recentia : radix[38] vulnera cum melle aut oleo: cicuta[39] cum siligine mixta mero : aizoum[40] herpetas quoque et nomas, ac putrescentia, sicut erigeron verminosa : recentia[41] autem vulnera astragali radix : et vetera quoque hulcera purgat hypocisthis utraque. Leontopodii[42] semen tritum in aqua, et cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen[43]. Tithymalus[44] characias succo gangrænas, phagedænas, putria, vel decocto ramorum cum polenta et oleo : orchis radices[45] hoc amplius[46], et cacoethe[47] ex aceto cum melle, siccæ et recentes : per se œnothera efferantia sese hulcera[48] sanat.

mas. Diosc. quoque lib. II, c. 209 : νομῶν ἐφεκτικαί. HARD.

37. *Cum ceroto*. Diosc. IV, 76; cum polenta. H. — Brot. ut alias sæpe, *cum cerato*. ED.

38. *Radix*. Ictus serpentium, πρὸς ἑρπετῶν πληγάς, σὺν μέλιτι ἢ ἐλαίῳ. Diosc. l. c. HARD.

39. *Cicuta cum sil*. Herpetas illitu restinguit, ἕρπητας καταπλασθὲν σβέννυσιν, inquit Dioscor. IV, 79. HARD.

40. *Aizoum*. Diosc. IV, 89. H.

41. *Recentia autem vulnera*. Et vetera quoque, Dioscor. auctore, IV, 62. HARD.

42. *Leontopodii*. Quod Dioscor. ut diximus, λεοντοπέταλον appellatur, III, 110. Indicatum id jam antea cap. 79. H. — Nobis *Leontice Leontopetalon*. Conf. loc. cit. Aliud est leontopodium Diosc. IV, 131, quod ad amatoria prodesse tradit; Recentiores eodem nomine *Gnaphalium Leontopodium* vocant. ED.

43. *Item pycnocomi semen*. Diosc. IV, 176 : Καὶ ἀκίδας καὶ σκόλοπας ἐξάγει. « Spicula et adactos corpori aculeos extrahit. » HARD.

44. *Tithymalus*. Dioscorid. IV, 165. HARD.

45. *Orchis radices*. Totidem fere verbis Diosc. III, 142. HARD.

46. *Hoc amplius*. Hoc amplius, inquit, præstant orchis radices, quod siccæ æque atque recentes hulcera κακοήθη sanant. HARD.

47. *Cacoethe*. Nesciit Plinius phagedænas, gangrænas, putria cacoethe hulcera esse. DAL.

48. *Œnothera efferentia sese hulcera sanat* (sic olim). Scribo potius, *efferantia*, quam *efferentia*. Sed locus est exactiore cura examinandus. Nam, teste Theophrasto, hæc herba in vino data, mitiores efficit et alacriores mores. Dioscorides item, vim hanc dilutum radicis ejus habere tradit, ut sævitia ferocientium omnium animalium potu ejus mitigetur, et dolosa ac malefica hulcera sanet : videnturque præterita esse hic aliquot verba ab incurioso librario, quæ ego

Scythæ vulnera scythice curant[49]. Ad carcinomata, argemonia ex melle, efficacissima est. Vulneribus[50] præsanatis asphodeli radix decocta, ut diximus[51], trita cum polenta et illita; quibuscumque vero Apollinaris. Astragali[52] radix in pulverem trita humidis hulceribus prodest: item callithrix[53] decocta in aqua. Privatim vero iis quæ calceamento facta sint, verbenaca : nec non et lysimachia contrita, ac nymphæa arida infriata. Polythrix inveteratis iisdem utilior. 7

LXXXVIII. Polycnemon[1] cunilæ bubulæ similis est, 1

in medium relinquo, ut diligens lector ea pro captu ingenii expleat. Pint. — *Efferentia sese.* Τὰ θηριώδη ἕλκη, Dioscor. id est, κακοήθη, ἀγριούμενα. Itaque legendum, *efferantia ;* nempe, quæ fera et maligna exacerbantur. Dalec. — *Efferantia.* Acerbiora hulcera, ob inflammationem. Hactenus *efferentia* libri omnes exhibent. Sed *efferantia* satius visum est : tum quod hac voce et alibi Plinius usus, l. VIII, 77, de suibus : « Verum efferantur : » Græci dicerent, θηριοῦνται· est enim θηρίωσις *efferatio :* tum quod exprimi ea felicius arbitrati sumus id quod Græci θηριῶδες ἕλκος appellant. Diosc. IV, 118, de hac ipsa œnothera agens, in hunc modum : Καταπλασθεῖσα δὲ, πραΰνει τὰ θηριώδη ἕλκη. H. — *Œnothera.* Nobis *Epilobium alpestre*, vel *roseum*. Conf. sup. cap. 69 hujus libri. Ed.

49. *Scythæ vulnera scyth. curant.* Theophrast. Histor. IX, 13. H. — Sic post Gronov. ex MSS. emend. Hard. quum prius legeretur, « Scythica vulnera curant. » Scythica illa nobis dicitur *Glycyrrhiza asperrima*, præcipui etiamnunc apud *Calmucos* usus. Habitat in arenosis inter Volgam et Jaicum. Cf. Pallas Itin. app. n. 121. Ed.

50. *Vulneribus præsanatis*, etc. Ne cicatrix extuberet, et immodice assurgat. Dal. — *Vulneribus.* Celerius quam par est, sanatis, clausisque : quibus metuenda intus nova suppuratio est. Hard.

51. *Decocta, ut diximus.* Nempe lib. XXII, c. 32. Hard.

52. *Astragali.* Diosc. IV, 62, et Galen. de Facult. simpl. med. VI, p. 160. Hard.

53. *Item callithrix.* Dioscor. IV, 137. H.—Callithrix, *Asplenium Trichomanes;* et paulo post polythrix, *Adiantum Capillus.* Cf. lib. XXII, cap. 30. Ed.

LXXXVIII. 1. *Polycnemon.* De cunicula bubula obliviose Plinius id scribit cap. 8 hujus libri. Dal. — *Polycnemon.* Sic Dioscorid. III, 108 : Πολύκνημον... ἔχων φύλλα ὀριγάνῳ ἐμφερῆ· τὸν δὲ καυλὸν πολυγόνατον ὥσπερ γλήχωνος· οὐκ ἔχει μέντοι τὸ σκιάδιον, μικρὰ δ' ἐπ' ἄκρῳ κορύμβια, μετ' εὐωδίας τινὸς δριμείας. « Foliis origani, caule geniculis multis intercepto, uti pulegii. Neque vero umbellam habet, sed

semine pulegii, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri et dulci odore : ferro factis vulneribus[2] commanducata imponitur, quinto die solvitur. Symphyton[3] ad cicatricem celerrime perducit : item sideritis[4]. Hæc imponitur ex melle. Verbasci[5] semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur : item mandragoræ foliis cum polenta : cyclamini radicibus cum melle. Trixaginis folia in oleo[6] contrita iis maxime adhibentur hulceribus, quæ serpunt : et alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata[7], et melanias[8] veteres, addito sale.

1 LXXXIX. Verrucas tollit argemonia ex aceto, vel batrachii radix[1], quæ et ungues scabros aufert. Linozostidis utriusque folia, vel succus illitus. Tithymali[2] omnes genera

parvos in cacuminé corymbos cum acri quadam odoris jucunditate. » Nomen habet a crebris geniculis : quasi multitibiam, multicruriamque dixeris. Belgæ pharmacopœi calaminthan aquaticam vocant, teste Lobelio in Advv. p. 217. H. — *Polycnemon*, etc. Brot. est Mentha arvensis, verticillata, hirsuta, J. Bauh. Nobis vero *Mentha cervina* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1382 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali. Conf. Cæsalp. XI, 37; Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 179. Ed.

2. *Quæ ferro factis vulner.* (sic prius). Nostri codd. τὰ *quæ* et *vulneribus* esse Plinii negant. Scribe : « acri et dulci odore : ferro factis commanducata imponitur. » Nam postquam semel dixit, *vulnera* vel *hulceribus*, eam vocem postea voluit intelligi ad « iis quæ calceamento facta sint, » ad *inveteratis*, ad *ferro factis*. Gronov. — *Ferro factis vulneribus.* Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit. Hard.

3. *Symphyton.* Ad verbum Plin. Valer. III, 22. Hard.

4. *Item sideritis.* Dioscorid. IV, 33 sq. Hard.

5. *Verbasci.* Hanc ursæ vulneri recenti herbam applicant et indunt : eaque vulnus obturant, teste Basilio in Hexaem. hom. 9. H.

6. *Trixaginis fol. in oleo.* Diosc. III, 112. H. — Gron. ut semper alias, *trissaginis.* Trixago, *Teucrium Chamædrys.* Ed.

7. *Vettonica ad carcinomata.* Marcell. Emp. IV, p. 43. Hard.

8. *Melanias.* Μελανώματα, nigras maculas. Dal. — *Melanias.* Μελανία græce nigritudinem corporis sonat, nigrasque maculas. H. — In MSS. Regg. et edit. principe, « malandrias veteres. » Brot.

LXXXIX. 1. *Vel batr. radix.* Diosc. II, 206 : Ὄνυχας λεπροὺς καὶ ψώρας ἀφίστησι... καὶ μυρμηκίας, καὶ ἀκροχορδόνας, etc. Hard. — De batrachio aut ranunculo cf. l. XXV, cap. 109. Ed.

2. *Tithymali.* Hæc totidem ver-

verrucarum omnia : item omnia pterygia, varosque tollunt. Cicatricês cum elegantia[3] ad colorem reducit ladanum. (XV.) Artemisiam[4] et elelisphacum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire.

XC. Muliebribus morbis[1] medetur maxime in universum 1
pæoniæ herbæ semen[2] nigrum ex aqua mulsa. Eadem[3] et in radice vis menses ciet : panacis[4] semen cum absinthio menses et sudores : scordotis[5] potu et illitu. Vettonica[6] drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vulvàrum vitia, aut quæ a partu fiunt[7]. Menses[8] nimios sistit achillea imposita, et decoctum ejus insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen[9] ex vino : locis[10] radix e ca-

bis Dioscor. IV, 165, et Galen. de Facult. simpl. med. VIII, p. 236. Apul. item cap. CVIII, t. 2. HARD. — *Genera verrucarum omnia*. Gron. et Al. ante Harduin. « verrucarum omnium; » et sic Broter. ex Reg. cod. 2 et edit. pr. ED.

3. *Cicatrices cum elegantia*, etc. Diosc. I, 128. HARD.

4. *Artemisiam*. Vide quæ diximus ex Apuleio, XXV, 81. Dioscor. in Noth. p. 476 : Ἀρτεμισίαν τὴν βοτάνην εἴ τις ἔχει ἐν ὁδῷ, λύει τὸν κάματον. HARD.

XC. 1. *Morbis*. Uteri suffocationibus. DAL. — *Muliebribus*. Diosc. III, 157. HARD.

2. *Pæoniæ herbæ semen*. Voss. nescit τὸ *herbæ*. Et quid eo opus? Lib. XXV, 4 : « Vetustissima inventu pæonia est, nomenque auctoris retinet. » GRON.

3. *Eadem*. Diosc. loc. cit. Κινεῖ δὲ τὰ καταμήνια, ἀμυγδάλου μέγεθος πινομένη. « Ciet menses amygdalæ magnitudine pota. » HARD.

4. *Panacis*. Dioscor. III, 55. H.

5. *Scordotis*. Hæc subdita menses movet, inquit Diosc. III, 125 : Προστιθεῖσα δὲ ἔμμηνα κινεῖ. HARD.

6. *Vettonica*. Totidem verbis Dioscor. IV, 1. HARD.

7. *Quæ a partu fiunt*. Purgationes a partu suppressas, aut secundas morantes. DAL. — *A partu*. Ant. Musa, t. 26 : « Ad mulieres, quæ a partu laborant et febricitant : vettonicæ drachmas duas, aquæ calidæ cyathos quatuor, si cum febre fuerit : sin vero sine febre, mulsi cyathos duos, et aquæ calidæ duos da bibere. HARD.

8. *Menses*. Totidem verbis id Dioscor. pariter IV, 36. HARD.

9. *Imponitur hyoscyami semen*. Diosc. IV, 69 : Ἁρμόζει καὶ πρὸς μαστοὺς ἐν τοκετῷ ἐπαιρομένους, λεῖον μετ' οἴνου καταπλασσόμενον. « Subvenit et mammis a partu tumentibus, si tritum ex vino imponatur. » HARD.

10. *Locis*. Locis muliebribus apposita. Cataplasmatis omnibus quæ doloris levamentum præstant, utiliter admisceri docet Diosc. loc. cit. Ant. Musa, tit. 29, vettonicam

2 taplasmate : et mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus[11] emortuos, radices panacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces in vino potum vulvas[12] purgat, appositumque cum melle. Polemonia pota ex vino, secundas pellit : nidore corrigit vulvas[13]. Centaurei[14] minoris succus potu, fotuque menses ciet. Item majoris radix[15], in vulvæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa[16] vero et apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in
3 lana[17] in dolore vulvæ : in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est. Menses[18] ciet, partus emortuos vel transversos ejicit : bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec potu tantum, sed et[19] illitu, et suffitu valet. Proxime[20] pseudodictamnum. Sed menses

commendat, « Ad mulieres, quibus loci præ frigore moriuntur. » H.

11. *Secundas morantes, vel partus.* Dioscor. IV, 55. Hard.

12. *Vulvas purgat.* Succo diluto vulvæ inflationes duritiasque discuti, ait Diosc. loc. cit. Hard.

13. *Nidore purgat vulvas* (sic prius). « Nidore corrigit vulvas, » in archetypo nostro; recte puto, ut non longe post : « Ladanum suffitu corrigit vulvas. » Pint. — *Nidore purgat.* Voss. hic, *corrigit :* non superiore versu, ad quem annotant ex Chifflet. Sic lib. XX, 5 : « Suffocationes mulierum doloresque lenit in tantum, ut vulvas corrigat. » Lib. XXIV, 5 : « Bibitur et in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho, vulvasque conversas corrigit. » Lib. XXXI, 6 : « Mammas sororiantes, præcordia maciemque corporis piscinæ maris corrigunt. » Suetonius in Augusto : « Capillum sibi comi ac malas labentes corrigi. » Sic et codex Pintiani. Gron. — *Corrigit.* Conversas restituit, et a strangulatione seu suffocatione eximit. H.

14. *Centaurei.* Diosc. III, 9. H.

15. *Item majoris radix*, etc. Dioscorid. III, 8. Hard.

16. *Derasa.* Diosc. III, 8. H.

17. *Plantago apponitur in luna*, etc. Diosc. II, 153 : Πίνεται δὲ καὶ πρὸς φθίσιν, καὶ πρὸς ὑστερικὰς πνίγας· προστίθεται ἐν ἐρίῳ καὶ ὑστέρᾳ ῥευματιζομένῃ, hoc est, si vulva fluxione laboret, plantago subditur in vellere. Locum ita interpunctione distinctum legisse Plinius videtur : non ut libri editi præ se ferunt. H.

18. *Menses ciet, partus*, etc. Hæc pariter Dioscorid. III, 37, Apul. cap. LXII, tit. 1 : « Ad mulierem, si in utero mortuum fœtum habuerit : Herbæ dictamni, etc. » H.

19. *Nec potu tantum, sed et*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

20. *Proxime.* Et imbecillius. Dioscorid. III, 38, οὐχ ὁμοίως ἐνεργοῦν, minus efficax est. Hard.

ciet cum mero decoctum pondere denarii. Pluribus tamen
modis aristolochia prodest : nam et menses[21], et secundas
ciet, et emortuos partus extrahit, myrrha et pipere ad-
ditis, pota, vel subdita. Vulvas quoque procidentes inhibet
fotu, vel suffitu, vel subjectu, maxime tenuis[22]. Strangu-
latum ab his[23], mensiumque difficultatem, agaricum tribus
obolis in vini veteris cyatho potum, emendat : peristereos
apposita in adipe[24] suillo recenti : antirrhinon cum rosaceo
et melle. Item apposita nymphææ Thessalæ radix[25], dolori 4
medetur. In vino nigro pota[26], profluvia inhibet. E diverso
ciet[27] cyclamini radix pota et apposita : et vesicæ[28] insi-
dentium decocto medetur. Secundas[29] pota cissanthemos
pellit, vulvam sanat. E xiphio[30] radix superior menses
ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum[31] strangulatus
vulvæ nidore ustum recreat : menses albos præcipue psyl-
lium[32] drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet : semen

21. *Nam et menses*, etc. Hæc totidem verbis Diosc. III, 6. H.

22. *Maxime tenuis.* Tertium aristolochiæ genus, longissimæ tenuitatis, de quo sup. libro, cap. 54. Hard. — *Aristolochia Clematitis.* Cf. loc. laud. Ed.

23. *Strangulatum ab his.* A vulvis. Diosc. III, 1 : Ὀβολῶν δὲ δυοῖν πλῆθος διδόμενον μετ' οἰνομέλιτος ... ὑστερικαῖς πνιξί, etc. Hard.

24. *Peristereos apposita in adipe.* Diosc. IV, 60. H. — Nobis *Verbena officinalis.* Ed.

25. *Nymphææ Thessalæ radix.* Ejus videlicet, quæ in Thessalia oritur, de qua XXV, 37. Hard. — *Thessalæ.* Ejus quæ florem luteum gignit, et in Thessaliæ Peneo fluvio plurima nascitur. Dal. — Nobis *Nymphæa lutea.* Ed.

26. *In vino nigro pota*, etc. Ad verbum Diosc. III, 149. Hard.

27. *E diverso ciet.* Dioscorid. II, 194, ad verbum. Hard.

28. *Et vesicæ.* Et decocta radice medetur vesicæ mulierum in eo decocto insidentium. Hard.

29. *Secundas.* Hoc est, cyclaminos cissanthemos appellata : de qua pariter Dioscorid. II, 195 : Καὶ τὰς ἐκ τοκετῶν καθαίρει ποθεῖσα. « Pota quoque reliquias a partu purgat. » Hard.

30. *E xiphio.* Diosc. IV, 20, subdi ob eam rem in pesso jubet. Hard. — *E xiphio.* Gron. et Al. ante Hard. *et xiphii.* Ed.

31. *Peucedanum strangulatus.* Dioscor. ad verbum, III, 92. Hard.

32. *Menses albos præcipue psyllium.* Ῥοῦν λευκὸν Græci vocant. Feminarum enim fluxiones addita coloris diversitate medici discriminant : sunt enim nigræ, rubentes, albæ, pallentes, et aquosæ. Ita

mandragoræ[33] potum vulvam purgat. Menses ciet[34] succus appositus, et emortuos partus. Nimia rursus profluvia sistit semen cum vivo sulphure[35] : contra facit[36] batrachion potu vel cibo, ardens alias, ut diximus[37], cruda. Sed cocta commendatur sale, et oleo, et cumino. Daucum[38] et menses, et secundas potu facillime pellit. Ladanum suffitu corrigit vulvas[39] : dolori earum exhulceratisque imponitur. Emortua scammonium pellit[40], potum vel appositum. Menses ciet hypericum[41] utrumque, appositum. Ante alia vero, ut Hippocrati videtur[42], crethmos e vino, semine[43], vel

(post Pintianum) rescripsimus admonitu codicis Reg. 2, maxime vero ex re ipsa. In Reg. 1, *menses alvos*. In editis hactenus libris insulse, *menses alvosque*. Hard.

33. *Semen mandragoræ*, etc. Ad verbum Diosc. IV, 76. Hard.

34. *Menses ciet*. Diosc. l. c. H.

35. *Sistit semen cum vivo sulphure*. Vivum sulphur quid sit, dicemus lib. XXXV, 50. Ita plane Reg. 2 et Colb. Interpolatorum manu id confictum, quod libri vulgati præ se ferunt, « cum vino et sulphure. » Vinum abdicat Dioscor. IV, 76, de mandragora ; vivum sulphur adsciscit : Τὸ δὲ σπέρμα τῶν μήλων . . . προστεθὲν μετ' ἀπύρου θείου, ῥοῦν ἵστησιν ἐρυθρόν. Occupavit et hoc Pintianus e suo codice. Hard.

36. *Contra facit batrachion*. Ciet menses. Prius legebatur, « Alvi profluvia sistit et contrahit batrachion. » Emendationem debemus Reg. 2 codici, et Pintiani pariter exemplari. Et sane ita loci sententia postulat. Mirum enim id esse Plinius innuit, tam diversas tamque dissimiles in herba una eademque dotes reperiri, ut cruda quidem causticam vim, atque adeo spissantem, seu adstringentem obtineat : cocta contra, vel in cibo ac potu præbita, contrariam, hoc est, mollientem, μαλακτικήν. Hard.

37. *Ut diximus*. Lib. XXV, c. 109 : « Omnibus batrachii seu ranunculi generibus vis caustica, si cruda folia imponantur : pusulasque, ut ignis, faciunt. » Hard.

38. *Daucum et menses, et secundas*, etc. Diosc. III, 83, de dauci semine : Πινόμενον, ἐμμήνων, ἐμβρύων, καὶ οὔρων ἀγωγόν. Hard.

39. *Suffitu corrigit vulvas*. Conversas, vel ascendentes. H. — *Vulvas*. Distortas, et in alterutrum latus inclinatas. Dalec.

40. *Emortua scammonium pellit*. Mortuos partus. Dioscor. IV, 171 : Ὁ δὲ ὀπὸς προστιθέμενος ἐν ἐρίῳ ἔμβρυα φθείρει. « Succus autem vulvæ appositus in lana, partus enecat. »

41. *Menses ciet hypericum*. Dioscor. III, 171 et 174. H. — *Utrumque*. Nempe *Hypericum Coris*, et *Coris monspeliensis*. Conf. sup. cap. 53 et 54. Ed.

42. *Ut Hippocrati videtur*. Lib. de Morb. mulier. I, n. x, p. 422.

43. *Semine*. Diosc. II, 157. H.

radice : cortice trahit et secundas : succurrit et strangulationibus ex aqua pota. Item radix e geranio peculiariter secundis, inflationibusque[44] vulvarum conveniens : purgat hippuris pota et apposita vulvas. Polygonus pota menses ciet[45], et althææ radix. Folia plantaginis pellunt, item 6
agaricum[46] ex aqua mulsa. Artemisia vulvæ[47] medetur trita, ex oleo irino, aut fico, aut cum myrrha apposita. Ejusdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menses et secundas[48] ciet ramorum decoctum insidentibus : item folia pota drachma. Ad eadem[49] omnia prosunt vel imposita ventri, immo cum farina hordeacea. Acoron[50] quoque utile est interioribus feminarum morbis, et conyza[51] utraque, et crethmos. Et anthyllides duæ vul-

44. *Inflationibusque.* Non codicum modo primitivorum fidem, Regg. Colb. Chiffl. sed et Dioscoridis auctoritatem amplexi, *inflationibus* scripsimus, pro *inflammationibus*. Sic enim ille, III, 131, de geranio : Ποθεῖσα ἐν οἴνῳ ἄχρι ▷ πλῆθος ὑστέρας ἐμπνευματώσεις λύει. « Drachmæ pondere in vino pota vulvæ inflationes discutit. » H.

45. *Polygonus pota menses ciet.* Ita profecto libri omnes, tum vulgati, tum conditivi. Et de althæa quidem, cieri ea menstrua, tum usus edocet quotidianus, tum etiam Diosc. III, 163. At vero polygonon adstringentis esse facultatis, mensesque ea sisti clamant omnes, post Diosc. IV, 4 sq. Quamobrem considerandum amplius num ita legi hic oporteat : « Polygonus pota menses sistit : ciet althææ radix : » quod incuria amanuensium excidisse vox ea *sistit* videtur. H. — Πολύγονον ἄῤῥεν Diosc. IV, 4, nobis eodem nomine est *Polygonum maritimum* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat ad maris littora. Πολύγονον θῆλυ, IV, 5, est *Polygonum incanum*. Habitat in agris. Conf. lib. XXVII, c. 91. Ed.

46. *Item agaricum.* Dioscor. III, 1, Ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα. Hard.

47. *Artemisia vulvæ medetur*, etc. Diosc. III, 127, totidem verbis, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, 160. Hard.

48. *Menses et secundas*, etc. Dioscor. loc. cit. ad verbum. Hard.

49. *Ad eadem omnia prosunt.* Diosc. loc. cit. Hard.

50. *Acoron quoque utile.* Insessu præsertim Dioscorid. I, 2. H.

51. *Et conyza.* Et hæc insidentibus quoque in ejus decocto prodest : Diosc. III, 136 : Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν ἐν καθίσματι τὰ ἐν μήτρᾳ θεραπεύει, καὶ ἔμμηνα ἀποκαθαίρει. H. — *Utraque.* Nempe major, quæ nobis eadem est ac *Baccharis* Dioscoridis (*Syngenes. superfl.* gen. 1846 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat in Syria, Ægypto, etc. Conyza autem minor, est *Inula Pu-*

vis utilissimæ[52], torminibusque, secundarum moræ, in vino potæ. Callithrix fotu locis medetur[53], albugines in capite tollit[54], capillos inficit oleo trita. Geranion in vino[55] potum, hypocisthis[56] in rubro, profluvium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat.
7 Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllii defervefactum in aqua, quum intepuit, epiphoras omnes uteri[57] lenit. Symphyton tritum in vino nigro evocat menses[58]. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor: dictamni folia præclare dantur ex aqua. Constat unius oboli pondere, vel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperæ. Similiter prodest pseudodictamnum[59], sed tardius: cyclaminos adalligata[60]: cissanthemos[61] pota: item vettonicæ farina ex aqua mulsa.

licaria (*Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in uliginosis. Cf. lib. XXI, c. 29. Ed.

52. *Anthyllides... util.* Diosc. III, 153, ambas cum rosaceo et lacte subditas uteri inflammationes emollire tradit. H. — *Duæ.* Nobis *Ajuga Iva*, et *Cressa cretica*, de quibus jam non semel egimus. Ed.

53. *Callithrix fotu locis medetur.* Menses eo cieri, et quæ a puerperio purgata relinquuntur, scribit Diosc. IV, 134, de trichomane. H.

54. *Albugines in capite tollit.* Τοὺς ἀλφοὺς, cutis et pilorum vitiosam albedinem. Alii furfures et porriginem exponunt. Dal. — *Albugines.* Furfures, credo, intelligit, porriginemque. Nam Diosc. loc. cit. Ἀποσμᾷ πίτυρα, « furfures deterget. » Hard.

55. *In vino.* Gron. et Al. ante Hard. *in vino albo.* Geranium est *Erodium malacoides*, aut *Geranium tuberosum*. Conf. sup. cap. 68. Hypocisthis eodem nomine dicitur *Cytinus Hypocistis*, de quo plura vid. Exc. II ad calc. huj. lib. Ed.

56. *Hypocisthis.* Diosc. I, 127. H.

57. *Epiphoras omnes uteri.* Vulvæ inflammationes. Vis est ei sane summe refrigerans, ψύχει γὰρ ἱκανῶς, inquit Dioscorid. IV, 70. H.

58. *Symphyton evocat menses.* Hoc est, revocat, retinet, sistit. Dioscor. IV, 9, de symphyto: Σὺν οἴνῳ δὲ ἑψηθὲν πίνεται πρὸς δυσεντερίαν, καὶ ῥοῦν γυναικεῖον ἐρυθρόν. H.

59. *Prodest pseudodictamnum.* Dioscor. III, 38. Hard.

60. *Cyclaminos adalligata.* Dioscor. II, 194: Ἔστι δὲ καὶ ὠκυτόκιον περιαπτόμενον. Hard.

61. *Cissanthemos.* Cyclaminos cissanthemos, qua pota Diosc. II, 194, reliquias a partu purgari docet. H.

XCI. Arsenogonon et thelygonon[1] herbæ[2] sunt habentes uvas floribus oleæ similes, pallidiores tamen, semen album papaveris modo. Thelygoni potu[3] feminam concipi narrant. Arsenogonon[4] ab ea semine oleæ, nec alio distat. Hujus potu mares[5] generari perhibentur, si credimus. Alii utramque ocimo similem[6] tradunt. Arsenogoni autem semen geminum[7] esse testibus simile. 1

XCII. Mammarum vitiis aizoum, quod digitellum appellavimus[1], unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit : sonchum in farre coctum. Quæ[2] vero 1

XCI. 1. *Arsenogonon et thelygonon.* Hæc sunt totidem verbis apud Theophr. Hist. IX, 19 : Ἀῤῥενόγονον καὶ θηλύγονον. Nec multum abludit Diosc. III, 140. Utrumque pingitur a Lobelio in Advv. p. 261. Arrhenogonon phyllum marificum Theophrasti, Dioscoridis feminificum Clusius recte nuncupat, Hist. Rar. pl. IV, p. 48. Thelygonon contra mas est Dioscoridi, Theophrasto feminificum. Utrumque in horto Regio vidimus. H. — *Arsenogonon*, etc. Nobis est *Thelygonum Cynocrambe* (*Monœc. polyand.* gen. 2094 Pers. *Urtic.* Juss.). Habitat in India orientali, et Europa australi. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, pag. 103. Ed.

2. *Herbæ.* Herbæ sunt musci modo nascentes (ὥσπερ βρύον). Thelygonon oleæ folio, pallidiore tamen, flore albo, semine papaveris modo. Diosc. Dalec. — *Habentes.* Semen racemosum, ei quodammodo simile, quod, postquam defloruit olea, primulum emergit, atque conspicitur. Diosc. loc. cit. H.

3. *Thelygoni potu.* Alia est thelygonos, nempe melampyron Dioscoridis, infra lib. XXVII, cap. 8. Dalec. — *Feminam concipi.* Narrat id quidem Cratevas apud Dioscorid. III, 140. Fabulæ affine existimat Theophr. loc. cit. Fecere interim a maribus feminisve gignendis utrique herbæ nomen. Hard.

4. *Arsenogonon.* Arsenogono ait esse semen quale oleæ, feminæ nullum esse. Sic Theophr. Contra Dioscorides feminæ seu thelygono semen adjudicat : adimit mari. H.

5. *Hujus potu mares*, etc. Et hoc a Crateva confictum. Hard.

6. *Utramque ocymo similem*, etc. Hoc Theophrastus loc. laud. Alia phylli historia Dioscoridis est. Mirum, Plinium, quæ a Theophrasto de thelygono scripta sunt, hic tacuisse. Vide supra c. 10. Dalec.

7. *Arsenogoni autem semen geminum*, etc. Quamobrem phyllon testiculatum recentiores herbarii nominant. Hard.

XCII. 1. *Digitellum appellavimus.* Lib. XXV, cap. 102. Est id aizoum majus. H. — Nempe *Sempervivum tectorum*, *joubarbe*. Ed.

2. *Quæ vero mastos.* Nomen a mamma factum, quæ Græcis μαςὸς et μασθὸς scribitur : facies incognita. Hard.

mastos vocatur, illita[3], pilos[4] mammarum e partu nascentium aufert, et testas[5] in facie; aliaque cutis vitia emendat. Gentiana[6], nymphæa heraclia[7] illita, cyclamini[8] radix, maculas omnes. Cacaliæ grana mixta[9] ceræ liquidæ extendunt cutem in facie, erugantque: vitia omnia acori radix emendat.

1 XCIII. Capillum lysimachia flavum facit: denigrat hypericon, quod et corion[1] vocatur.

Item ophrys herba[2] denticulato oleri similis[3]: foliis

3. *Indita*, *pilos mammarum*, etc. (sic olim). Pilorum in mammis fit mentio et cap. 10, lib. XXXII, nempe illos tolli apposito cancro fluviatili, vel carne muricis. Morbus is ab Arist. Histor. lib. VII, cap. 11, τριχεία dicitur. Fit pilo casu hausto in poculo. Dolor gravis cum febre, et mammas, et caput vexat; nec desinit, priusquam pilus manu et digitis pressus exeat, vel cum lacte exsugatur. Meminit et hujus morbi Alpharabius medicus Arabs in ægritudinum censu, quæ mammis infestæ sunt. Rondeletius, lib. XVIII, cap. 25, tom. I, vermiculum capillarem esse putat ex pituitoso et putrido lacte in mamma genitum: talemque se aliquando vidisse ait in ubere nobilis feminæ natum. Vide locum. Dal. — *Illita*. Sic Reg. cod. 2; recte, non *indita*. Quis enim approbet mammis herbam indi? Hard.

4. *Pilos*. Casu nimirum aliquo nascentium in extima mammarum cute. Hos enim, ut in palpebris, sic in mammis pariter, psilothri vice, herba hæc, dum illinitur, exterit. Cave enim aut de pilo intelligas, qui forte sit potu haustus, exitumque per mammas quærat, quod fieri non posse puto, etsi ita Philosophus tradit, Hist. An. IV, aut de vermiculo, qui sit capilli specie, quem Rondeletius confinxit, XVIII, 25. Nam de vitiis summæ cutis agi, et de psilothris, Plinius ipse monet, quum subjicit, « aliaque cutis vitia emendat. » Et mox': « Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus. » Vide Schenk. Obss. med. II, tit. de morbo pilari, p. 332. Hard.

5. *Et testas*. Maculas quæ testam colore referant: ita MSS. omnes Regg. Colb. Ch. non *tineas*. H. — Brot. ex MSS. Regg. et ed. pr. *aufert; testas*, etc. copula omissa. Ed.

6. *Gentiana*. Diosc. III, 3. H.

7. *Nymphæa heraclia*. Ἀλφοὺς σμήχει σὺν ὕδατι, « vitiligines ex aqua tollit. » Diosc. III, 148. Hard.

8. *Cyclamini radix*. Diosc. III, 194: Ῥύπτει δὲ καὶ χρῶτα ἡ ῥίζα. H.

9. *Cacaliæ grana mixta*. Dioscorid. totidem verbis, IV, 123. H.

XCIII. 1. *Quod et corion*. MSS. *corison* et *coristum*. Hard.

2. *Item ophrys herba*. In Reg. 1, *hophros*. Reg. 2, *ophros*. Index et libri editi, *ophrys*. Quidam tamen in Indice MSS. *orbris*. Hard.

3. *Denticulato oleri similis*. Alii

duobus. Nigritiam dat et polemonia, in oleo decocta. Psilothrum[4] nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus : verum jam et viris est in usu[5]. Efficacissimum autem habetur archezostis : item tithymali[6] succo, vel in sole, cum oleo illito crebro, vel evulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum[7] ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum et reliqua genera herbarum reddamus.

multo probabilius et commodius legunt, *Siculo oleri*, nempe betæ nascenti. Dal. — *Denticulato*. Brassicæ similis, cujus folia sunt incisuris distincta. H. — *Foliis duobus*. Brot. est Ophrys bifolia, C. Bauh. *la double-feuille*. Ed.

4. *Psilothrum*. Ψίλωθρον, medicamentum depilatorium, a ψιλόω, depilo. Hard.

5. *Verum jam et viris est in usu*. Quum dicit *jam*, significat novum ejus usum apud viros esse, postquam mores degenerare cœperunt. Gelen.

6. *Tithymali succo*. Totidem verbis Diosc. IV, 165. Hard.

7. *Hyssopum*. Importune nobis nescio qui œsypum hic obtrudunt, pro hyssopo : quod et semel superius factitarunt : quum medicinæ omnes hoc libro comprehensæ, non ex animalibus, sed ex herbis omnino petantur. Hard.

EXCURSUS I.

DE LADANO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 30, pag. 700:

Et ladano sistitur alvus utroque : quod in segetibus nascitur, etc.

Ladanum vel labdanum, Off. λάδανον, Græcorum. Est substantia resinosa, cujus duæ species in officinis occurrunt : una in massas compacta grandiores, molles, ad emplastri vel extracti consistentiam accedentes, intra digitos lentescentes, crassiores, odore grato, colore ex rufonigrescente, vesicis seu pelliculis involutas, vulgo *labdanum en masses ou en pains :* altera vero in panes contortos et circumvolutos, siccos, duros, fragiles, qui tamen calefacti paululum mollescuut, arenula tenui nigra permixtos, colore nigro, odore debiliori, vulgo in officinis *labdanum in tortis*. Hæc frequentius reperitur.

Ladanum eligatur odoratum, odore valido, sed suavi, inflammabile, accensumque gratum odorem exhalans, calore facile mollescens, purum : improbatur arena aliisque sordibus inquinatum. Ex insula Creta aliisque maris Ægæi insulis affertur. Veteribus Græcis innotuit.

Hæc resina tempore æstivo exsudat ex foliis plautæ, quæ dicitur cistus ladanifera cretica, flore purpureo, Coroll. Inst. R. H. 19 : ladanum creticum, P. Alpin. Exot. 88. Frutex est ramosus, patulus, supinus, humi sparsus, qui ad pedalem bipedalemve altitudinem attollitur. Ex radice dura, lignosa, iutus candicante, foris rufescente, pedem longa, fibrata, et capillata assurgunt rami plurimi, duri, pollicem sæpe crassi, fusci, nonnunquam cineracei, cortice hiulco, in alios obscure rubentes divisi ramusculos, quorum juniores surculi hirsuti sunt, et ex viridi candicantes; foliis iustructi binis ex adverso nascentibus, obscure virentibus, oblongis, ad oram sinuatis, cum nervis et venulis plurimis, pollicem longis, octo vel novem lineas latis, obtuse acuminatis, asperis, pediculo tres quatuorve lineas longo, unam lato innixis, saporis herbacei, leviter styptici. Summi ramuli rosaceis ornantur floribus, qui constant ex quinque petalis uncialibus, varie et inæqualiter complicatis, subrotundis, purpurascentibus, circa pediculum angustioribus, et ad unguem flava macula insignitis, cum staminibus numerosis luteis, fu-

scisque apicibus. Eorum calyx ex quinque petalis componitur septem octove lineas longis, ovatis, venosis et externe villosis, in longum et recurvum acumen desinentibus. Ex hoc calyce surgit pistillum viride, quod deinde abit in fructum multicapsularem, quem Cl. Tournefortius non descripsit. In montibus circa Cydonem, vulgo *la Canée*, Cretæ insulæ metropolim hæc planta luxuriat.

Alia ejus cisti species vel potius varietas a peritissimo illo botanico observata fuit, huic prorsus similis, sed flore longe majore; quæ in Ponto nascitur, et dicitur cistus ladanifera, orientalis, flore purpureo majore, Coroll. Inst. R. H. 19.

Ladanum duobus modis Dioscoridis tempore super hanc plantam colligebatur. Quum cisti frondes, inquit, pascuntur capræ hircique, pinguedinem barba carpunt, et suo lentore villosis cruribus adhærescentem reportant : quam depectentes incolæ colantesque cogunt in offas, et ita recondunt. Alii vero attractis funiculis insidentem fruticibus lentorem abstergunt conglomerantque in ladanum. Hinc quidam seplasiarii ladanum ex caprarum barba exemptum, et ladanum funibus collectum distinguere voluerunt. Verum et Bellonii tempore, et hodie, referente Cl. Tournefortio, unus tantum erat colligendi modus. Græci colligendo ladano peculiare instrumentum parant, rastro dentium experti simile, ἐργαστῆρι illis dictum. Huic affixæ sunt multæ ligulæ sive zonæ e corio rudi nec præparato confectæ : eas per summos ardores solis super ladaniferos frutices volvunt et revolvunt, ut inhæreat resinosus ille humor circa folia concretus, qui deinde cultris a ligulis abradendus est. Itaque ladanum colligendi summus, immo intolerabilis est labor, a rusticis tantummodo susceptus; quum totos dies ardentissimo Caniculæ æstu in montibus hærere necesse sit. Si quis tamen huic labori assidue operam navet, uno die plusquam tres ladani libras seu 48 scrup. colligere posse asserunt. Tempus huic operi suscipiendo magis idoneum est, sæviente Canicula, aere solis ardore æstuante, nec ventis agitato : tunc enim humor ille abunde exsudat, et purus obtinetur; alioquin ventis agitato aere, multo pulvere et sordibus conspurcatur. Verum nec facile est purum ab incolis obtinere ladanum; quandoquidem sordido amore lucri promoti arenulam quamdam nigram minutissimam et ferrugineam quæ ibi reperitur, huic admiscere solent, quo ladani pondus multum augetur.

Mulieres græcæ globos ex ladano solo, vel cum ambra permixto confectos, manibus, oblectamenti gratia, sæpe gestant et odorant.

Ladanum externe admotum emollit, concoquit, attenuat et resolvit; interne vero adstringit, roborat et dolores sedat. Minus frequens tamen est illius usus internus. Ad ventriculum roborandum, et concoctionem juvandam, adversus serosam colluviem et catarrhos, et in dysentericis

3 scrup. pondere præscribitur. Laudatur in frigida cerebri intemperie, capiti applicatum; in ventriculi imbecillitate, ejus regioni impositum; in odontalgia, temporibus admotum. Ad hulcera antiqua et sinuosa cum tumore et duritie et ad uteri vitia sananda commendatur. In odoratis suffimentis admiscetur, et ex eo parantur globi seu poma odorata adversus pestilentem auram.

Hactenus Geoffræus Mater. med. tom. II, pag. 539 sqq. nunc ex Scient. med. Diction. de ladano, tom. XXVII, pag. 61 sqq. doct. nost. Nachet disserentem audias.

Labdanum, en latin et en grec *ladanum*, *leden* ou *laden* des Arabes, *laudano* ou *ladano* des Italiens, le *zara* des Espagnols, est un suc épaissi, gommo-résineux, qui découle naturellement de toutes les parties, et principalement des feuilles d'une espèce de ciste, que les Anciens ont nommé *cistus ledon*; Tournefort, *cistus ladanifera*, et Linné, *cistus creticus*.

Cet arbrisseau, toujours vert et d'orangerie dans notre climat, croît naturellement en Chypre, en Candie, en Grèce, en Italie et en Espagne. Sa racine est ligneuse, blanchâtre en dedans, noirâtre en dehors, longue d'un pied, fibreuse et chevelue; incliné vers la terre, il ne s'élève que d'un ou deux pieds; ses feuilles, d'un vert obscur, longues, étroites, rudes au toucher, gluantes, sont opposées et munies de stipules ou petites folioles; la fleur, située à l'extrémité des rameaux, est formée d'un calice pentaphylle, d'une corolle à cinq pétales de couleur rose ou purpurine, d'étamines en nombre indéfini, d'un seul pistil ayant un style ou stigmate; l'ovaire devient une capsule polysperme à plusieurs loges, renfermant de petites graines arrondies.

La récolte du labdanum se faisait autrefois par les paysans de l'Archipel de la Grèce, en enlevant, avec des peignes de bois, cette matière adhérente, à cause de sa viscosité, à la barbe et aux poils des jambes des boucs et des chèvres qui avaient brouté les feuilles du ciste; ils en formaient des pains de grosseur différente, mélangés d'impuretés et de beaucoup de poils; ce qui a fait donner par les marchands à cette première sorte, la plus anciennement connue, le nom de labdanum naturel ou en barbe.

Tournefort, dans son *Voyage du Levant*, et dans les *Mémoires de l'Académie* de l'année 1702, nous a appris la manière dont on fait présentement cette récolte. Les caloyers, autrefois calogers, moines chrétiens de l'église grecque, institués par saint Basile, répandus dans les îles de l'Archipel et dans la Morée, où ils ont plusieurs couvents, et particulièrement à Misitra, autrefois Lacédémone, se transportent pendant les ardeurs de la canicule, sur les montagnes où croissent les cistes; ils

passent et repassent sur toutes les parties de la plante des fouets formés d'un grand nombre de lanières de cuir frangées à leurs extrémités, et attachées au bout d'une perche, qu'ils gratteut ensuite pour en séparer la matière résineuse qui s'y est attachée, et en former des masses.

Cette seconde sorte, la plus estimée, la plus rare, décrite et préconisée par Pline, Dioscoride, Théophraste, a une consistance molle, une couleur noire, une odeur agéable et pénétrante, approchante de celle de l'ambre gris, une saveur âcre et balsamique; on l'envoyait autrefois enfermée dans des peaux ou dans des vessies.

La troisième sorte, la seule que nous trouvions dans le commerce, est bien inférieure à la précédente pour les qualités, formée en pains secs, fragiles et durs, tortillés et roulés sur eux-mêmes, ce qui l'a fait nommer *labdanum in tortis;* elle a une couleur noire, une saveur âcre, une odeur faiblement aromatique. Ce labdanum brûle difficilement, en répandant une odeur plus agréable, et se ramollit par la chaleur.

Il est le résultat du mélange d'une petite quantité de vrai labdanum, de résines et de gommes résines odorantes, de peu de valeur, et d'une grande quantité de sable ferrugineux, unis et fondus ensemble.

Autrefois les Espagnols retiraient, par ébullition des diverses parties du ciste à feuilles de saule et à fleurs blanches, qui croît chez eux, une espèce de labdanum peu estimé, et connu sous le nom de *baume noir*.

Il est très-probable que les chimistes n'ont jamais analysé d'autre labdanum que la troisième sorte; les différents résultats qu'ils ont obtenus semblent confirmer cette assertion. En effet, selon Neumann, la partie pure du labdanum contient plus de résine que de gomme, et, suivant Cartheuser, il est composé d'une plus grande quantité de gomme que de résine. L'analyse la plus récente et la plus exacte est celle de M. Pelletier, professeur à l'École de pharmacie de Paris. *Voyez* sa Thèse sur la nature des gommes-résines, soutenue devant la Faculté des Sciences de Paris, août 1812.

Selon ce chimiste, cent parties de labdanum sont composées:

De gomme retenant du malate de chaux.	3,60
Résine..............................	0,20
Cire..............................	1,90
Acide malique........................	0,60
Sable ferrugineux.................. ..	72,00
Huile volatile et perte..................	21,70
	100

Le labdanum a été employé plus souvent en parfum que comme mé-

dicament. Les Grecs et les Turcs, en l'associant à l'ambre gris et au mastic, en forment des boules qu'ils estiment très-efficaces contre l'air pestilentiel. Les parfumeurs composaient autrefois une huile aromatique dont il était la base; il est toujours un ingrédient de nos pastilles et cloux fumants. Le médecins les prescrivent en topique, comme un excellent résolutif et fortifiant. Administré intérieurement, il agit à la manière des astringents. Le Codex de Paris prescrit d'en extraire une résine par l'alcool, pour la composition de la thériaque céleste. Il entre aussi dans le baume hystérique, les emplâtres stomacals et contre la rupture.

EXCURSUS II.

DE HYPOCISTHIDE.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 31, pag. 701 :

Hypocisthis, orobethron quibusdam dicta, malo granato immaturo similis.

Hypocistis, Officin. Ὑποκιστὶς, Dioscor. *tarasith*, Arabum. Succus est exsiccatus, niger, nitens, saporis austeri. Ex Gallo-Provincia, Gallia Narbonensi, et orientalibus plagis nobis affertur. Eligatur purus, nitidus, niger, non adustus.

Planta ex qua extrahitur, dicitur hypocistis officin. C. B. P. 465. E variorum cisti generum radicibus veluti surculus erumpit, orobanches forma : caule infima parte quatuor vel quinque lineas, suprema pollicem vel duos pollices crasso, tres quatuorve alto, carnoso, succoso, disruptu facili, candicante, purpurascente aut sublutei coloris, saporis amari et summe adstringentis, foliolis seu squamis crassis, semipollicem longis, duas tresve lineas latis, obtuse acuminatis, diversi coloris in diversis speciebus, undique obsito. Multos gerit in summitate flores congestós cum foliolis aut squamis plurimis similibus crassis intermixtos et circumseptos. Flos mali punicæ cytino similis monopetalus est, campanulatus, septem vel octo lineas longus, cujus pars infima pro calyce est, suprema in quinque dividitur segmenta duas lineas longa, subrotunda; quorum medium pistillum occupat duas lineas longum, in globulum desinens striatum, cujus striæ stato corpore dehiscentes tenuissimum pollinem emittunt : sicque hæc pars pistilli staminum et apicum vices gerit. Infima floris pars paulatim intumescit ad semiunciæ crassitiem, et fructum constituit subrotundum, ejusdem cum flore coloris, mollem, intus veluti radiatim in sex vel octo partes divisum, succo turgidum lento, glutinoso, limpido, saporis fatui, et seminibus fœtum pulveris adinstar tenuissimis. Sphæriceo huic fructui striatus pistilli globulus supereminens semper adhæret. Caulis a cisti radicibus quibus innascitur, facile avellitur; et scrobiculum relinquit in radice lævem absque ullo fibrarum vestigio. Cl. Tournefortius in Creta insula observavit hypocistidis species colore diversas, ut videre est in Corollar. Inst. R. H. Sola

hypocistis flore luteo odorata erat, et odorem lilii convallium referebat; cæteræ species erant inodoræ.

Ad succum præparandum, cytinos seu fructus recentes contundunt, et succum eliciunt, qui subinde insolatur et densatur ad extracti solidi consistentiam. Præter hanc hypocistidis præparationem nonnulli, tempore Dioscoridis, plantæ surculos exsiccabant, fractos macerabant, incoquebant, percolabant, et ad extracti consistentiam indurabant.

Hypocistis ex iisdem fere constat principiis ex quibus acacia, et iisdem virtutibus donatur. Potenter adstringit, et ad omnes fluxionum affectus, puta sanguinis rejectiones, profluvia muliebria, cœliacos dysentericosque affectus commendatur. Quin si quam partem roborare consilium sit, inquit Galenus lib. VII Simpl. Medic. quæ videlicet plusculo humore exoleta fuerit, robur et firmitatem illi non imbecilliter addit. Sic sane stomachicis epithematis, hepaticisque commiscetur, et ex viperis confecto antidoto inditur, nimirum quo corpora confirmet ac roboret.

Conf. Geoffræus, Mater. med. tom. II, pag. 720 seq.

EXCURSUS III.

DE EUPHORBIO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 34, pag. 705 :

Item euphorbium, vel agaricum, drachmis duabus cum sale modico potum, etc.

Euphorbium, Offic. εὐφόρβιον, Dioscoridis. Est gummi-resina concreta in guttas, vel lacrymas ex pallido flavescentes aut coloris aurei, splendidas, modo rotundas, modo oblongas, ramosas et cavernosas, saporis acerrimi, exurentis, nauseosi; odoris expers. Affertur ex Africæ regionibus a mari remotissimis per Selam urbem, vulgo *Salé*, in Barbariam; unde in Europam transvehitur.

Eligitur purum, siccum, pallidum vel flavescens, et acre, quod levi linguæ contactu totum os accendit.

Dioscorides refert Euphorbium tempore Jubæ Libyæ regis detectum fuisse. Plinius vero dicit ab ipso rege Juba compertum, et nomen sui medici Euphorbi, fratris celeberrimi Antonii Musæ, Cæsaris Augusti medici, impositum fuisse. Observat tamen Salmasius Tractatu de Homonymis, εὐφόρβης ἀκάνθης mentionem esse apud auctorem longe quam Juba est antiquiorem, Meleagrum scilicet poetam æqualem Menippi Cynici, in quodam poemate græco inscripto στέφανος.

Planta dicitur euphorbium Antiquorum (1) verum, Commel. H. med. Amstel. Frutex est altitudine duorum hominum et amplius, nascens in arenosis; radice crassa, recta in terram descendente, fibras hinc inde emittente, intus lignosa, cortice exterius fusco, intus candido et lacteo circum vestita. Stipes qui e radice simplex oritur, trigonus vel tetragonus, quasi articulatus seu diversis nodis distinctus, marginibus inter nodos sinuosis, angulosis, et in angulis spinis rigidis, acutis, rectis, fuscis et nitentibus, binis munitus, cortice crasso, viridi, fusco constat et pulpa humida, albicante lacte turgida absque ullo ligno. In plures ramos expanditur sine frondibus; nisi particulas quasdam seu appendices, quæ in oris solitariæ et spinis adsitæ prodeunt parvæ, rotundæ, crassæ, la-

(1) *Euphorbia officinarum*, vel *antiquorum* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.), de qua jam sæpius nobis dictum est. Ed.

cteæ, et parvis, crassis, planis, viridibus ac lacteis pediculis innixæ, foliorum nomine insignire quis vellet. Flores in oris nascuntur maxime ex sinibus cavis per angulos extuberantes seu spinarum ordines intermediis ex parte eorum profundiore terni, ut plurimum simul in uno pediculo parvo, ferme semiunciali, rotundo, viridi, lacteo, crasso, recta exsurgente. Medius flos et major primo sese expandit, cæteris consequentibus priori adnatis, et ex adverso positis, pedicellisque minimis aut nullis fultis. Constant autem calyce monophyllo, ventricoso, rugoso, colorato, ore quinquedentato et persistenti; petalis vero quinque, turbinatis, gibbis, crassis, cum dentibus calycis alternis, unguibus margini calycis impositis. Ex eorum medio stamina plura, quinque vel sex bifurcata, superne rubra, inordinate assurgunt : pistillum simplex breve germen gerit subrotundum, triquetrum, cum stigmatis tribus : floribus prodeuntibus, appendices foliaceæ seu folia decidunt. Floribus succedunt fructus seu vascula seminalia, tricocca, plana, lactea, primum virentia, dein ex parte parum rubentia, saporis adstringentis; in quibus tria semina rotunda, extus cinerea, intus albicantia continentur. Sæpe in saccis coriaceis cum euphorbio hujus plantæ fragmenta, capsulæ seminales et flores exsiccata reperiuntur. Tota planta succo acri, lacteo turget, qui, quacumque parte læsa, copiose ex ea profluit. In Africa, Malabaria et India orientali crescit. Videtur autem illud gummi colligendi modus Malabaribus incognitus.

De medicis plantæ euphorbii viribus Veteres nihil referunt. Malabares, narrantibus Horti Malabarici scriptoribus, ex ejus radice addito pauxillo Assæ fœtidæ emplastrum præparant, quod ventri puerorum pro lumbricis enecandis commode superimponitur. Cortex radicis contritus et sumptus cum aqua alvum solvit. Stipes et rami contriti, et aqua decocti juvant in doloribus podagræ, si pars affecta ejus fumo vel vapori exponatur.

Nulla apud Hippocratem de euphorbii succo mentio est. Galenus et Dioscorides de ejus purgandi facultate nihil memoriæ prodiderunt. Græci recentiores et Arabes insignem serum ex toto corpore trahendi virtutem ipsi tribuunt. Est autem acerrimum omnium ardentissimumque hydragogum; adeo ut non sine labore, animi defectu, ac sudore frigido alvum dejiciat, et sæpe intestina exhulceret. Hinc monet C. Hoffmannus non tutum esse euphorbii usum interiorem, nequidem in visceribus refrigeratis. Mesues quoque illud tamquam noxium medicamentum intus exhiberi vetat, nisi prius iis commisceatur medicamentis quæ acerrimam ejus vim retundere valeant.

Sic Geoffræus noster, Mater. med. tom. II, pag. 626 sqq. Nunc de Euphorbio Dr. Barbier disserit, med. Scient. Diction. t. XIII, p. 466 sqq.

L'euphorbe est une substauce extracto-résineuse, qui est apportée de l'Égypte en larmes irrégulières, roussâtres en dehors et blanches en dedans. Il y a une autre sorte d'euphorbe en grosses masses; ce dernier est moins pur, il est souvent mélangé avec une matière terreuse.

L'euphorbe se retire de l'*Euphorbia officinarum* et de l'*Euphorbia Antiquorum;* on sait que ces plantes, qui appartiennent à la famille des euphorbiacées ou tithymales, sont remplies d'un suc blanc, qui en découle avec abondance aussitôt que l'on fait la plus petite blessure à l'écorce de ces plantes : or c'est ce suc épaissi à l'air, ou rapproché à l'aide de la chaleur, qui devient *euphorbe*. Cette substance donne, à l'analyse chimique, de la résine, de l'extractif et de l'albumine.

L'euphorbe a des qualités sensibles fortement prononcées : si on le mâche, il enflamme la langue et le palais; il cause une impression brûlante qui dure assez long-temps : il irrite aussi vivement la membrane pituitaire, et détermine l'éternuement avec une grande promptitude. Ce sternutatoire est si violent, qu'il deviendrait dangereux pour les personnes pléthoriques, sujettes aux hémorrhagies, pour celles qui sont menacées de l'apoplexie, qui ont des hernies, etc. Si l'euphorbe est en poudre fine, et que celle-ci se trouve disséminée dans l'air, il peut se propager à de grandes distances, et produire l'effet ptarmique, avec beaucoup d'intensité, sur tous ceux qui se trouveront dans cette atmosphère.

En contact immédiat avec la peau, l'euphorbe agit à la manière des caustiques; il détermine une vive irritation; il attire le sang vers le lieu de son application, y produit de la rougeur, du gonflement, de la douleur, même des petites vésicules; il fait, en un mot, un effet vésicant : on sait que l'on ajoute la poudre d'euphorbe dans l'emplâtre vésicatoire. On tire avantage de l'action irritante de cette substance dans le traitement des affections cutanées des chevaux et des chiens.

Cette excessive activité de l'euphorbe rend très-dangereux son usage intérieur. Cette matière est, à proprement parler, un poison irritant, et son action médicinale n'est qu'un diminutif de son action vénéneuse : elle tend à corroder la surface de l'estomac et des intestins, à causer des lésions profondes et durables dans leurs tissus. On a cependant quelquefois administré l'euphorbe à la dose de deux à quatre grains : on doit toujours alors le mélanger avec des poudres peu actives et insolubles dans les humeurs gastriques et intestinales, afin que tenant écartées l'une de l'autre les molécules de l'euphorbe, elles préviennent une impression fâcheuse.

Quelques précautions que l'on prenne, l'euphorbe, même à petites doses, détermine encore une irritation violente sur la surface intestinale : il rend très-abondantes l'exhalation et la sécrétion muqueuse qui sont

naturelles à cette partie, et donne lieu à des évacuations alvines copieuses et répétées; souvent son impression sur la surface intérieure des intestins est telle qu'elle fait rendre du sang; pendant ce temps, des coliques violentes se succèdent; en un mot, on voit naître tous les symptômes d'une superpurgation dangereuse. Des flux de sang, des inflammations de bas-ventre, des convulsions, etc. ont suivi quelquefois l'emploi de cette substance.

Nous pensons que l'usage de l'euphorbe à l'intérieur doit être proscrit: il présente trop de dangers et des dangers trop graves pour que l'on se permette de se servir de cet agent à titre de purgatif. Nous avons des substances plus douces pour le remplacer, et nous devons faire entrer l'euphorbe seulement dans les moyens épispastiques.

On assure cependant que l'on a donné l'euphorbe avec succès dans quelques hydropisies, comme un purgatif hydragogue: remarquons que dans ces maladies, la sensibilité est souvent affaiblie, et que l'usage des irritants devient alors moins dangereux: on s'en est aussi servi dans la paralysie pour exciter dans tout le système nerveux un ébranlement salutaire. On y a eu recours dans l'amaurose, quand on voulait attirer les humeurs vers le bas et dégager la tête: dans ce cas, comme dans la léthargie, quelques personnes conseillent l'euphorbe en lavements à la dose de six à huit grains, délayés dans un jaune d'œuf, et mis ensuite dans de l'huile douce.

Ceux qui pulvérisent l'euphorbe éprouvent souvent des coliques violentes, des saignements de nez, crachent même le sang, etc. Il est essentiel de leur faire prendre des précautions pour qu'ils soient à l'abr de l'influence de cette substance.

EXCURSUS IV.

DE SCAMMONIO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 38, pag. 709:

Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, etc.

Scammonium, scammonia et scammonea, Off. σκαμμωνία, Dioscoridis. Succus est concretus, resinosus et gummosus, purgans, apud Veteres et Neotericos maxime usitatus; cujus duo genera in officinis reperiuntur, unum Alepense, alterum Smyrnæum.

Scammonium Alepense est succus concretus, levis, rarus, fungosus, friabilis, e cinereo nigricans, et splendens, dum frangitur; in pulverem albidum aut cinereum abiens, quum digitis tractatur; saporis amaricantis cum quadam acrimonia, et odoris virulenti. Ex Alepo affertur, ubi colligitur.

Scammonium Smyrnæum nigrum est, magis densum ac ponderosum. Smyrna asportatur: illuc vero affertur ex urbe Gallo-Græciæ sive Galatiæ Conteio nunc *Cuté* dicta, et ex Iconio nunc *Cogni* dicto Lycaoniæ seu Cappadociæ Provinciæ, non procul a flexu Tauri montis, ubi ampla hujus mercis seges est, ut vir clarissimus et rei botanicæ peritissimus D. Sherard. Anglus, qui Smyrnæ per 13 annos nationis anglicæ consulatum gessit, mihi narravit. Alepense Smyrnæo anteponitur.

Scammonium eligatur tenerum fractu, et pulveratu facillimum, nitens, linguam parum vehementer urens, quod fractum linguæ salivosæ tactu vel humoris alicujus albescit et lactescit. Rejicitur adustum, nigrum, ponderosum, arenulis, lapillis aut aliis heterogeneis refertum.

Planta quæ hunc succum profert, dicitur convolvulus syriacus et scammonia syriaca, Morison. Histor. Oxon. part. II, 12. Ex radice crassa, bryoniæ forma, carnosa, intus albida, foris pulla, fibris quibusdam donata, et lacteo succo turgente, viticulas emittit tricubitales, seu caules tenues, scandentes, et circa vicinas plantas se convolventes. Folia in his alterno ordine disponuntur, convolvuli minoris arvensis foliis similia, triangula, glabra, cum basi sagittata. Ex eorum alis flores nascuntur campaniformes, ex candido purpurascentes, aut flavescentes. Horum pistillum abit in capitulum seu capsulam acuminatam, seminibus fœtam

nigricantibus et angulosis. Nascitur in Syria, et solo pingui delectatur circa Alepum.

Doctissimus Tournefortius observat Dioscoridem aliter scammoniam plantam describere. « Scammonia, inquit, ab una radice ramos emittit trium cubitorum, multos, pingues, et qui nonnihil crassitudinis præ se ferunt; foliis helxinæ aut hederaceis, mollioribus tamen, hirsutis et triangulis; flore candido, rotundo, in calathi modum cavo, graveolente; radice prælonga, crassitudine cubitali, candida, gravi odore, succo gravida. » Laudat idem Dioscorides scammoniam ex Mysia Asiæ regione delatam: improbat vero Syriacam et Judaicam, quæ suo tempore gravis erat, densa, levi farina et tithymalo adulterata. Hanc convolvuli hirsuti speciem Cl. Tournefortius observavit in Mysiæ campis inter montem Olympum et Sipylum, sed etiam circa Smyrnam et in insulis Lesbo et Samo, ubi hodierna die succus concretus etiam colligitur scammonio Syriaco longe inferior. Itaque Cl. Tournefort. nos inducere videtur, ut credamus scammonium Off. ex plantis, si non diversi generis, diversæ saltem speciei oriundum esse, Syriacum nempe seu Alepense, ex scammonia folio glabro; Smyrnæum et Dioscorideum, ex scammonia folio hirsuto: quod tamen non affirmat. Quum tamen hac de re clarissimum D. Sherard. percontarer, retulit se ipsum quoque circa Smyrnam eumdem convolvulum hirsutum observavisse, sed nullum ex illo succum extrahi; tanta copia scammoniam Syriacam vel convolvulum glabrum ibi ubique nasci, ut solus sufficiat ad scammonium, quo utuntur, præparandum; nec ad hunc succum extrahendum scammoniam quocumque in loco natam seligi, sed eam præcipue quæ in declivi montis sub Smyrnæ castello crescit, expeti, ubi aliquantisper remota terra radicem detectam incidunt, et vulneri mytilorum conchas apponunt, quibus succus lacteus excipitur, et exsiccatus asservatur. Hoc scammonium in conchis ad incolarum usum reservatur, rarissime ad exteros mittitur. Omne scammonium quod per Smyrnam ad nos venit, ex Conteio et Iconio, ut jam dixi, affertur; atque mercatores his in locis ex eodem convolvulo glabro colligi asserunt.

Diversæ sunt illius succi legendi rationes a Græcis et ab Arabibus recensitæ. Duas Dioscorides proponit. 1° Capite exempto, radix in testudinis inversæ speciem cultro excavatur, quo fit ut in cavum confluat succus, qui conchis demum excipitur. 2° Alii scrobes in terra concamerato sinu fodiunt, in quas subjectis juglandium foliis profundunt succum, siccatumque extrahunt. Quatuor autem a Mesue recensentur, quæ quidem diversum quoque succum exhibent. Primo, quum primum radix super terram exstiterit, pars ejus quæ terræ supereminet incisa succum gummeum quotidie remittit, qui siccatus servatur. Deinde radix omnino

evulsa inciditur, lacque inde profluens siccatur, vel igne lento, vel sole; et in offas quasdam formatur et obsignatur : colore autem est subalbo vel vario. Postea taleolæ radicum tritæ exprimuntur, et succus siccatur, sigilloque notatur : est autem hic crassus, niger, gravis. Sunt etiam qui ex foliis et caulibus tritis succum extrahunt, siccant, coguntque : sed hic ex nigro virescit, estque odoris tetri. Hodie scammonii massæ sigillo notatæ non amplius afferuntur.

Scammonii lacryma quæ ex radice incisa sponte fluit, qualis circa Smyrnam in conchis colligitur, licet præstantior sit, rarissime vel numquam ad nos venit. Colore est pellucido, albicante vel flavescente, resinæ vel glutinis taurini instar. De tali scammonio pellucido Lobelius et Pena in Adversariis mentionem faciunt. Scammonium autem quod nobis hodie asportatur, est in glebas compactum, opacum, et cinereum. Quisnam autem sit illius succi colligendi modus plane ignoramus. Sed verisimile est illas glebas esse ex succis, tum incisione, tum expressione extractis coagmentatas; unde tanta in eadem gleba varietas deprehenditur.

Scammonium, tum Græcis, tum Arabibus cognitum fuit et usitatum. A Mesue habetur tanquam medicamentorum purgantium maximum, adeo ut purgatorii nomine simpliciter pronuntiato per ἀντονομασίαν scammonium intelligatur, et ab Oribasio omnium purgantium violentissimum. De illo tamen Galenus libro de Simpl. Medicamentor. Facultatibus non meminit, licet alibi hujus medicamenti sæpe mentionem faciat.

Nec de scammonii viribus Neoterici a Veteribus dissentiunt. Nec etiam minus frequentis est usus apud eos, ad humores biliosos et pituitosos seu serosos e partibus remotis educendos. Vires ejus laudantur in corporibus frigidis et serosis, in febribus intermittentibus, cruditatibus : magis autem in robustis et ætate consistente; minus in infantibus, imbecillioribus, puerperis, gravidis, febribus ardentibus, calidis morbis aut constitutionibus.

Duplici autem ratione catharsim moliri mihi videtur, tum fixis suis partibus acrioribus ventriculi et intestinorum membranas irritando et ad contractionem sollicitando, tum etiam volatilibus, oleosis particulis acribus nervos convellendo, sicque omnes viscerum abdominis glandulas paululum exprimendo. Cæterum massam sanguineam et lympham viscidam non æque solvit sicuti manna, jalapium et cætera hydragoga; unde tanta seri tenuis et fluidioris copia ab illo non educitur. Hæc vero scammonii operatio a Fernelio accurate et eleganter depingitur in Meth. medendi, lib. V, cap. 9, his verbis : « Bilem tenuem atque citrinam ex universo corpore, simulque aquam citrinam ac serosos humores trahit. Quumque vis ejus quasi furens et effrenata sit, prompte quidem ac cito et e distantioribus vacuat, neque tamen crassiusculos ullos humores, seu

pituitosos, seu biliosos, qui circum præcordia ac viscera concreverunt et obhærent, evellit; sed effectum quasi præcipitans et accelerans, eos dumtaxat qui tenues sunt et fluxioni apti, humores secum rapit: idque tum ex abdomine ut hydropicis, tum e venis et summo corpore, ac inde pauca succedit emictio.»

Verum enimvero quum omnia purgantia medicamenta corpori sint infensa, scammonium ut inter valentiora est valentissimum, sic inter infensa est infestissimum. Reipsa medici de eo multa et gravia proferunt incommoda: ex quibus quinque vel sex potissimum vitia illi exprobrantur, 1° Quod sit medicamentum maxime infidum, et cujus operatio admodum incerta est; quandoquidem ab exigua dosi hypercatharsis nonnumquam excitatur, et dosis debita ac requisita sæpe irrita est ac inanis. 2° Quod flatus quosdam mordaces gignat usque adeo stomachum lacessentes, ut sumentibus nauseam commoveat. 3° Quod vehementi acredine partes inflammet; quo fit ut sitim inexplebilem accendat, et febres excitet, iis præcipue qui viscerum obstructionibus et humoribus putrescentibus obnoxii sunt. 4° Quod eadem acredine sua recludat ora venarum, adeo ut sequantur evacuationes nimiæ, hypercatharses dictæ. 5° Quod acrimonia abradat intestina, reliqua viscera exhulceret, et dysenteriam aut tenesmum excitet. 6° Quod malignitate quadam speciali principibus partibus bellum inferat, et cor, ventriculum, hepar, etc. graviter lædat.

Hæc autem scammonii vitia quibusdam cautionibus emendari possunt: 1° Si tempore opportuno exhibeatur, id est, vel ineunte morbo, si materia turgeat et quidem statim ab initio, vel secus quum humores concocti fuerint et fluidi facti. 2° Si dosi congrua sumatur. 3° Si rite fuerit præparatum.

Prius scammonii corrigendi modus a Galeno, lib. I, de Alimentor. Facultatibus sic refertur. Mali cydonii meditullium et semina exscalpebant: deinde cavitatem scammonio implentes, farina ex aqua subacta circumlinebant, assabant, atque ita malum mandendum exhibebant. Nunc vulgo pulpa removetur, et scammonium coctum retinetur. Alii pulpam retinent, scammonium removentes. Alii cum Galeno utrumque retinent.

Tandem æquissimum quod de hoc medicamento judicium vir doctissimus, D. Hecquet, Tractatu de Purgantibus tulit, hic addam; scilicet nullum esse medicamenti genus, quod in medente plus consilii, in ægro plus opportunitatis, et in utroque plus requirat ordinationis et apparatus.

Apud Veteres usurpabatur exterius in linimentis et unguentis ad scabiem, ad affectus capitis frigidos, ad tumores duros et scirrhosos revolvendos, ad ischiadicos dolores, etc. et lana subditum, ad menses movendos. Hodie vix alio usu est quam ad purgationes.

Hæc Geoffræus, Mat. med. tom. II, pag. 665 sqq. Quoad botanicam, et medicam Rem pertinuit, quæ de scammonio scripsit nostras Dr. Merat, hoc in loco operæ visum fuit excerpere, ex Scient. med. Diction. tom. L, pag. 50 sqq.

La scammonée, *scamonia*, *scammonia*, *scammonium*, Pharm. est un suc concrété gommo-résineux purgatif, provenant du *Convolvulus Scammonea* Linn. qui croît dans le Levant. Ces noms dérivent évidemment du mot arabe *sachmuia*, dont les anciens Grecs ont fait σκαμμωνία : scammonée n'en est que la traduction.

Lorsque nous disons que le liseron scammonée fournit cette substance, nous ne prétendons pas affirmer que lui seul procure celle du commerce. Il paraît seulement que c'est cette plante qui en donne en plus grande quantité, et celle de la qualité généralement préférée; mais il est également avéré que plusieurs autres végétaux du même genre *Convolvulus*, qui, comme on sait, renferme d'autres espèces purgatives, comme le jalap, *Convolvulus Jalapa* Linn. le turbith, *Convolvulus Turpethum* Linn. la soldanelle, *Convolvulus Soldanella* Linn. etc. ou de familles voisines, donnent un suc purgatif qu'on a décoré du nom de scammonée. Ainsi Sibthorp, qui a voyagé dans les pays où se récolte cette gomme-résine, affirme positivement qu'on en retire de plusieurs végétaux différents. La scammonée de Smyrne paraît provenir du *Periploca Secamone* de Linn. qui croît en Égypte, et dont M. R. Brown a fait son genre *Secamone;* le *Cynanchum monspeliacum* Linn. donne un suc purgatif qu'on désigne par le nom de *scammonée de Montpellier*. Tout suc concret purgatif est devenu pour les marchands et les habitants de l'Orient une espèce de scammonée, comme en Amérique toutes les écorces amères sont des quinquina, toutes les racines vomitives des ipécacuanha, toutes celles sudorifiques des salsepareilles, etc. La plupart des noms de médicaments ne sont guère que des épithètes collectives employées pour désigner des substances plus ou moins analogues, et que la cupidité commerciale veut faire croire identiques.

Le *Convolvulus Scammonea* Linn. a la racine vivace, fort grosse, et longue parfois de plusieurs pieds, fusiforme, blanche en dedans, pourvue d'une écorce ligneuse, et dont l'intérieur contient un suc propre lactescent, qui, desséché à l'air, fournit la scammonée; les tiges sont grêles, cylindriques, un peu velues, grimpantes, à peu près semblables à celles de notre petit liseron d'Europe, *Convolvulus arvensis* Linn. longues de deux à trois pieds; les feuilles sont alternes, glabres, pétiolées, triangulaires, aiguës, et ont leurs angles postérieurs divergents munis à leur côté intérieur d'une petite dent; les fleurs sont pourvues d'un petit calice à cinq divisions, et d'une corolle campaniforme, à limbe entier, circulaire,

plissé; elle est blanche, avec des bandes roses qui se voient à l'extérieur et à l'intérieur; ces fleurs sont au nombre de deux ou trois sur chaque pédoncule, et chaque pédicelle particulier est accompagné de deux petites bractées courtes. Le fruit est une capsule à deux loges, et deux semences dans chaque. Cette plante, de la famille des liserons et de la pentandrie monogynie, est figurée dans Gaspard Bauhin (*Hist. plant.* t. II, p. 163); dans Regnault (*Botanique*); dans Russel (*Med. obs. and inquir.* t. I, p. 12).

Pour obtenir le suc de ce végétal, on fait des incisions à la partie supérieure de la racine, à environ deux pouces de terre, ou même on en fait la section, vers le commencement du mois de juin; on place au-dessous, soit des coquilles, soit des feuilles ou tout autre objet susceptible de le recevoir; au bout de douze heures, on les retire et on réunit les produits qui ne se montent qu'à quelques dragmes pour chaque racine, dans un vase commun, pour les faire dessécher au soleil. Cette scammonée est la plus pure; au rapport de Mesué, on en retire aussi par expression, en arrachant les racines et les soumettant à la presse pour en extraire le suc, qu'on évapore en extrait solide; il paraît même qu'on tire le suc des feuilles et des tiges pour le réduire de même en extrait, ce qui ne peut fournir qu'un médicament bien inférieur; car le suc propre est ici mélangé avec tous les autres sucs de la plante, et la scammonée n'y est plus que dans des proportions peu considérables. C'est surtout la scammonée par extraction que nous avons dans le commerce; celle qui résulte de l'incision des racines, et qui forme des espèces de larmes par sa dessiccation, vient rarement en Europe, parce qu'étant estimée plus pure et de meilleure qualité, on la conserve presque totalement dans le pays. D'après le rapport des voyageurs, à Alep, à Smyrne, on recueille une certaine quantité de cette scammonée en larmes; mais celle en masse vient de l'intérieur des terres, et même des provinces éloignées.

On voit dans le commerce deux espèces de scammonée : l'une, reconnue pour supérieure en qualité, est désignée sous le nom de *scammonée d'Alep;* elle est en morceaux gris plus ou moins volumineux, faciles à rompre, assez semblables à l'extérieur à l'ambre gris; sa cassure est matte, d'une teinte un peu plus foncée, parsemée de petits points blancs, et un peu poreuse; elle est sans odeur, et présente une saveur un peu nauséabonde, sans amertume décidée; sa surface s'effrite un peu à l'air, et se couvre d'une espèce de cendre légère. L'autre est en morceaux noirâtres, plus lourds, plus compactes, et mélangés de beaucoup de corps étrangers; on la connait sous le nom de *Scammonée de Smyrne*, parce qu'on la recueille aux environs de cette ville, quoique la plus grande quantité

provienne du commerce qu'elle fait avec la Galatie, la Lycaonie, la Cappadoce, etc.

On falsifie ces gommes-résines dans le commerce avec plusieurs autres substances; sans parler des sucs d'autres liserons qu'on y mêle, on y ajoute, comme nous l'avons dit, le suc du *Cynanchum monspeliacum* Linn. qui a une odeur plus forte, et qui est plus noir, mais qui purge moins; on y mêle encore d'autres sucs lactescents, même ceux de quelques euphorbes, d'apocins, la farine d'orobe; j'ai observé dans celle d'Alep des poils d'animaux, etc. Dans tous les cas, on doit rejeter celle qui est brûlée, pesante, remplie de grains de sable, de petites pierres, etc.

MM. Bouillon-Lagrange et Vogel ont examiné et comparé ensemble ces deux espèces de scammonée, et donné leur analyse chimique. Nous ne pouvons mieux faire que de transcrire ici le résultat de leur travail sur ces deux substances.

La scammonée d'Alep, suivant ces chimistes, est légère, de couleur grise, cendrée, brillante, et transparente dans la cassure.

Celle de Smyrne, inférieure en qualité, est compacte, pesante, plus foncée en couleur, plus difficile à pulvériser.

La scammonée d'Alep se fond facilement sur une plaque de fer échauffée : si on augmente la chaleur, elle exhale des vapeurs nauséabondes; elle est peu soluble dans l'eau, et se dissout facilement dans l'alcool, en lui communiquant une couleur jaune brunâtre; elle est soluble, même à froid, dans l'eau chargée de potasse pure; la liqueur prend alors une couleur jaune; à chaud, cette même liqueur devient brune.

La scammonée de Smyrne se fond moins complètement que la précédente : au lieu de se prendre en masse dans l'eau bouillante, comme le fait celle-ci, elle devient grumeleuse; l'eau se colore en jaune, et n'est ni acide, ni alcaline; quoiqu'elle contienne moins de résine, elle fournit par l'alcool une teinture plus colorée.

MM. Bouillon-Lagrange et Vogel concluent des expériences qui ont donné lieu à leur travail, que cent parties de scammonée d'Alep sont composées de :

Résine	60
Gomme.	3
Extrait.	2
Débris de végétaux, matière terreuse. . .	36
	100

Que celle de Smyrne contient : résine 29, gomme 8, extrait 5, débris de végétaux, matière terreuse, 58.

Cependant ces chimistes remarquent avec raison que, dans l'usage medical, les essais n'ont pas fait remarquer de différences aussi notables que le supposeraient ces résultats de l'analyse.

MM. Bouillon-Lagrange et Vogel considèrent la scammonée comme une gomme-résine mêlée d'un peu d'extractif, qui contient beaucoup plus de résine et moins de gomme que les autres gommes-résines connues; mais elle en contient assez, disent-ils, pour former avec l'eau un liquide laiteux. Cette substance rougit la teinture de tournesol : propriété qui n'indique point nécessairement la présence d'un acide d'après ces auteurs, mais qu'ils croient plutôt être un caractère des résines, puisqu'ils l'ont observée sur plusieurs autres, comme sur la sandaraque, le mastic, l'oliban, etc. (*Bull. de pharm.* tom. I, pag. 421.)

Il entre en France cinq à six cents livres de scammonée par an; c'est par le port de Marseille, comme tout ce qui vient du Levant, que nous arrive cette substance.

Les médecins de la plus haute antiquité ont connu la scammonée; on en trouve l'indication dans les écrits d'Hippocrate et de Galien, dans les auteurs arabes, et dans tous ceux de ces deux écoles. Cela n'a rien qui doive étonner, puisque cette substance était pour eux un produit indigène. Ils paraissent l'avoir employée contre les maladies avec douleur, appliquée en topique; mais c'est surtout comme d'un purgatif intense, qu'ils en ont fait usage. Parmi nous, elle n'a plus que cet emploi, et ne figure plus dans notre thérapeutique que parmi les drastiques les plus énergiques.

Mesué, dit Geoffroy, la regardait comme le plus fort des purgatifs, de sorte qu'en désignant simplement le *purgatif*, on entendait la scammonée. Oribase en avait une opinion semblable. Dans un temps où l'humorisme régnait souverainement, on ne se contentait pas de la regarder seulement comme purgative, on lui attribuait la propriété d'évacuer la bile ténue et citrine (Fernel, *De method. curandi*), les liquides pituiteux, séreux, etc. répandus dans les diverses parties du corps; la raison et les progrès de la physiologie pathologique ont fait justice de ces opinions surannées. Pour les modernes, la scammonée n'est plus qu'un purgatif doué d'une grande énergie, et dont l'action doit être dirigée avec prudence et discernement. Aucun médicament n'exige davantage d'être employé sagement, d'après Hecquet (*De purgantibus*).

L'activité de la scammonée, et en général celle des résines presque pures, comme est cette substance, nécessite effectivement qu'on ne l'emploie qu'à des doses modérées, et dans des cas où il y a absence de toute irritation des voies digestives, et, à plus forte raison, de l'inflammation de ces mêmes parties, ou même de toute autre région du corps. On doit même s'en servir de préférence dans les cas où la sensibilité est en partie émoussée, obtuse, et où l'économie a besoin d'être fortement excitée, d'être vivement remuée, etc. Il ne faut jamais prescrire la scammonée dans les affections fébriles, dans les phlegmasies, les maladies

éruptives, etc. On peut la conseiller, au contraire, aux sujets robustes, aux tempéraments mous, lymphatiques, dans la paralysie, les maladies nerveuses, dans les manies, les hydropisies, les maladies chroniques de la peau. Hoffmann l'appelle le *poison des coliques*, pour montrer combien on doit s'abstenir d'en donner dans ces affections.

La qualité hydragogue de la scammonée est surtout une des plus marquées. Dans les maladies de ce genre, comme dans la leucophlegmasie, elle évacue les eaux, parfois, avec une facilité miraculeuse; mais on sait que, le plus ordinairement, le dégonflement qui en est le résultat n'est pas de longue durée, et que la sérosité reparaît bientôt, par suite du trouble circulatoire causé par la lésion organique, dont l'épanchement n'est que le résultat.

Lorsque la scammonée est administrée à trop grande dose, elle produit cette irritation violente, mais passagère, des voies digestives, connue sous le nom de *superpurgation*, et dont les symptômes sont, de la douleur, de la soif, de la fièvre, des selles abondantes, etc. Ces accidents, qui durent vingt-quatre ou quarante-huit heures, et plus parfois, ne cessent que par l'emploi des calmants et des adoucissants les plus marqués. On a même vu la scammonée produire une inflammation plus manifeste encore des voies digestives, et même les ulcérer, s'il faut en croire quelques auteurs; ce qui ne pourrait avoir lieu, suivant nous, que par un usage excessif et réitéré. On a même prétendu que la scammonée avait une vertu délétère particulière. M. Orfila, pour s'assurer des qualités nuisibles de cette substance, en a fait avaler jusqu'à quatre gros à des chiens, et il n'en est résulté que des déjections abondantes (*Traité des poisons*, t. I, première partie, p. 96). Cette expérience doit, jusqu'à un certain point, rassurer les médecins sur les dangers qui résulteraient de l'usage de cette gomme-résine.

Un autre inconvénient reproché à la scammonée, c'est d'être un purgatif infidèle, qui, à la même dose, produit tantôt des purgations nombreuses, tantôt n'en cause pas une seule. Cette inégalité dans les effets de ce purgatif est réelle et conforme à l'expérience; mais elle peut tenir à ce qu'on aura employé parfois de la scammonée d'Alep, et, d'autres fois, celle de Smyrne, qui, comme nous le voyons d'après son analyse, est moitié moins résineuse, et par conséquent moitié moins purgative; elle peut tenir aussi à la différence de l'état des voies gastriques; si l'estomac ou les intestins, dit Geoffroy (*Mat. med.* t. IV, p. 385), sont enduits de mucosités, la scammonée ne produit aucun effet; au contraire, lorsque la membrane des intestins est libre de tout enduit, elle irrite ces organes, purge, et peut causer des superpurgations, etc. Bien d'autres

circonstances encore peuvent contribuer à ce défaut de qualité dans l'action de cette substance.

Les qualités actives de la scammonée, exagérées par les Anciens, leur ont fait chercher des procédés propres à adoucir ce médicament, au moyen de différentes préparations ou de mélanges connus sous le nom de *diagrède*, διαχρύδιον, qui était le nom donné à la scammonée par Alexandre de Tralles; Galien prescrivait, dans cette intention, la coction de cette substance dans un coing dont on ôtait la pulpe, et qu'on entourait extérieurement d'une pâte avant de le mettre au four. On donnait à manger le coing au malade; mais les Modernes faisaient prendre la scammonée retirée du coing et cuite de cette manière; c'est là le *diagrède de coing* ou cydonisé; ils ont encore prétendu corriger les qualités *malignes* de la scammonée, en en mêlant avec de l'extrait de réglisse, et les desséchant ensemble; ce qui forme le *diagrède de réglisse*, ou glycyrrhisé, ou bien en exposant de la scammonée en poudre à la vapeur du soufre en combustion, jusqu'à ce qu'elle paraisse se fondre, ce qui fournit le *diagrède soufré*. Quand on prescrit le diagrède dans une formule, sans spécifier quelle espèce, c'est toujours la première de ces préparations qu'on donne. On substitue quelquefois ce nom à celui de scammonée pour dérouter les malades : on ne fait plus guère, d'ailleurs, aucune de ces préparations dans les officines.

La dose de cette substance, sur laquelle les Anciens n'étaient pas d'accord, est assez fixe pour nous. On la donne généralement depuis six jusqu'à douze grains, pour les enfants et les personnes délicates; on en donne le double aux adultes. On voit, par l'expérience rapportée de M. Orfila, qu'on pourrait aller plus loin sans inconvénient. Jamais on ne donne la scammonée en nature; toujours on l'étend avec de la gomme, de la poudre de réglisse ou du sucre, moins pour l'adoucir que pour lui faire présenter plus de volume, et pour qu'elle puisse agir sur une surface plus étendue de l'estomac; c'est en pilules qu'on la donne souvent, bien que cette préparation ne soit pas la plus convenable, puisqu'elle a le même inconvénient de n'agir que sur une surface bornée; c'est en émulsion dans trois ou quatre onces de looch ou d'une potion édulcorée, et où elle est suspendue par du mucilage dans le liquide, qu'on la conseille le plus fréquemment. Donnée ainsi, elle a l'avantage d'offrir un purgatif agréable, facile à prendre, et qui plait infiniment plus que les infusions amères et nauséabondes de séné, les solutions salines, etc. etc. C'est là le motif le plus fréquent qui fait user de la scammonée chez les hommes délicats, les femmes et les enfants. Lorsqu'on s'en sert comme drastique, on prend moins de précaution pour envelopper cette gomme-résine, et on est loin de chercher à l'adoucir. On doit aussi en augmenter la dose,

et on peut la porter à trente et quarante grains, sans aucun inconvénient, suspendue dans un liquide quelconque ou en pilules.

On a préparé une teinture de scammonée connue sous le nom de *magistère de scammonée*. Ce médicament, qui offre la résine à l'état de pureté, et dont l'action devrait être toujours égale et plus intense, est cependant moins purgatif, d'après la remarque de Geoffroy; ce qui prouve qu'il faut toujours consulter l'expérience avant de prononcer sur les vertus des médicaments.

La scammonée entre dans la fameuse *poudre de tribus*, nommée aussi de *Warwic* et *Cornachine ;* ce dernier nom vient de Marc Cornachini, professeur de médecine dans le collége de Pise (elle est composée de diagrède soufré, d'antimoine diaphorétique et de crême de tartre, de chaque partie égale), que l'on prescrit contre les convulsions des enfants, depuis six grains jusqu'à neuf ou dix pour ceux à la mamelle, et depuis un scrupule jusqu'à un demi-gros pour les adultes, dans différentes maladies nerveuses. Son usage est à peu près nul aujourd'hui. La scammonée entre dans la *poudre purgative d'Helvétius*, dans les *pilules cochées*, *sine quibus*, *mercurielles*, *hydragogues de Bontius*, dans les électuaires *diaphénix*, *Hamech*, *caryocostin*, *mésentérique*, *diacarthame*, dans l'*extrait panchymagogue de Crollius*, etc.

Nos liserons indigènes présentent une succédanée facile à se procurer, mais d'une vertu plus faible, à la scammonée, d'après les expériences de plusieurs médecins; Haller prétend même que l'extrait du grand liseron, *Convolvulus sepium* Linn. égale en propriété pareille dose de scammonée; MM. Coste et Willemet (*Matière médicale indigène*, p. 49) affirment que vingt à trente grains de ce même extrait peuvent remplacer la dose ordinaire de scammonée, comme ils s'en sont assurés sur quatre individus hydropiques. M. Bodard (*Matière médicale comparée*) dit que ce purgatif a l'avantage de ne pas produire sur les intestins une irritation aussi forte que la scammonée, quoique son effet ne soit pas moins certain. Le liseron à feuille de guimauve, *Convolvulus altheoides* Cav. espèce indigène de nos provinces du Midi, remplace très-bien le jalap, et sans doute la scammonée, d'après M. Loiseleur-Deslongchamps (*Manuel des plantes usuelles*), qui l'a donné en teinture alcoolique, chez des enfants, depuis quatre jusqu'à dix gros. Boerrhave assure que le suc laiteux du persil des marais, *Selinum palustre* Linn. a la vertu purgative de la scammonée, et peut lui être substitué.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXVII.

I. (1.) Crescit profecto apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis; quantoque major copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inveniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inventio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe divinum, etiam quum homo inveniret; eamdemque omnium parentem et genuisse hæc, et ostendisse, nullo vitæ miraculo majore, 1
si verum fateri volumus. Scythicam herbam a[1] Mæotis 2
paludibus, et euphorbiam e monte Atlante ultraque Herculis columnas: et ipso rerum naturæ defectu[2], parte alia britannicam ex Oceani insulis extra terras positis, itemque æthiopidem ab exusto sideribus axe: alias præterea aliunde ultro citroque humanæ saluti in toto orbe portari, immensa romanæ pacis majestate, non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes et excedentia in nubes juga, partusque eorum et herbas quoque invicem ostentante. Æternum, quæso, deorum sit munus istud. Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

I. 1. *Scythicam herbam a Mæotis*, etc. Scythica herba nobis est *Glycyrrhiza glabra*, vel *Gl. asperrima*: euphorbia, eodem nomine *E. officinarum*: britannica, *Rumex aquaticus*: æthiopis, *Salvia argentea*; de quibus locis suis diximus. Gronov. et Al. ante Hard. *Mæotidis*; et paulo supra *divinam*, ut et ipse Brot. non, *divinum*. Ed.

2. *Naturæ defectu*. Et ubi ipsa rerum natura deficit. Hard.

1 II. (II.) Sed antiquorum curam diligentiamque quis possit satis venerari, quum constet omnium venenorum ocyssimum esse aconitum[1] : et tactis[2] quoque genitalibus feminini sexus[3] animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas dormientes[4] a Calpurnio Bestia[5] uxores M. Cæcilius[6] accusator objecit. Hinc illa atrox peroratio[7] ejus in digitum[8]. Ortum[9] fabulæ nar-

II. 1. *Aconitum*. In insula Ceo Menander scribit lege sancitum fuisse, ne turpiter viverent, qui bene vivere non possent : nempe, ut effœti capularesque senes aconito vitam finirent, ne reliquis alimentum deesset. Rhod. lib. XVIII, cap. 26. Dalec.

2. *Et tactis*. Hoc ante jam attigit XXV, 75. Appellationis θηλυφόνου causa hæc est, ut mox dicetur. Tradit hoc idem Theophrast. Hist. IX, 19. Hard. — Θηλύφονον, vel σκόρπιος Theophr. loc. cit. habet folia cyclamini similia ; cauda scorpionem refert. Nobis *Doronicum scorpioides* (*Syngenes. superfl.* gen. 1862 Pers. *Corymbif.* Juss.), affine *D. Pardalianchi*, de quo jam diximus. Cf. Columu. Ecphras. II, 18, pag. 36. Ed.

3. *Genitalibus feminini sexus.* Vel aliis corporis partibus accipiendo veneno opportunis. Cic. pro Scaur. « Libertus patronum non occidit, sed duobus digitulis gulam oblevit. » Rhod. XXIII, cap. 13. Præsertim autem mulierum genitalibus eo tactis quum menses fluunt, infert mortem. Nam gladio ejus succo tincto, e corpore si sanguis elicitur, lethale vulnus est. Dal.

4. *Dormientes*. Habent hanc vocem codd. Regg. 1, 2. A cæteris plerisque abest. Hard.

5. *Calpurnio Bestia*. Socius hic fuit conjurationis Catilinanæ. Meminit ejus Sallustius. Hard.

6. *M. Cæcilius* M. Cæcilius Rufus orator, a Plinio jam memoratus VII, 50. Hard.

7. *Hinc illa atrox peror. ejus in digito eas mortuas* (sic prius). Cogitabam : « Hinc illa atrox peroratio ejus in digitum maritum. Fabulæ narravere e spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule ; ideoque apud Heracleam ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus, gigni. » *Digitum maritum* dixere Plinius et Cæcilius, maritalis officii jocique specie parricidam. De hac voce lectissima congessit Heinsius ad Claudianum et Ovidium. Nam illud *ortum* (quamvis id quoque desiderarint, qui *natum tradidere* aut *narravere natum* subjecerunt) plane supervacuum est, quum τὸ *gigni*, et τοῖς « e spumis » Cerberi et τοῖς « apud Heracleam ponticam » respondeat : quæ non est auferenda Plinio suavitas. Quod si cui primo aspectu videatur prius illud poscere *genitum esse*, meminerit Livii lib. I : « Silvius deinde regnat, casu quodam in silvis natus; is Æneam Silvium creat. » Juvat præpositio *e*, quam sanciunt Chifflet. Vossianusque et primæ editiones, amatam illi verbo. Gr.

ravere, e spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracleam ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus [10], gigni. Hoc quoque tamen 2
in usus humanæ salutis [11] vertere : scorpionum ictibus adversari, experiendo datum in vino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi invenerit quod in homine perimat [12]. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus invento. Sola hæc pugna est, quum venenum in visceribus reperit; mirumque, exitialia per se ambo quum sint, duo venena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Immo vero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones [13] aconiti tactu, stupentque pallentes, et vinci

8. *In digitum.* In eum Calpurnii digitum, quo uxorum suarum τὰ αἰδοῖα tetigerat, et sic interemerat. Hæc sincerissima est, quam repræsentamus, scriptura Reg. cod. 2, et Chiffl. et ejus quem Pintianus vidit, totidem plane verbis apicibusque. In libris vulgatis, « peroratio ejus in digito mortuas. Fabulæ, etc. » Reg. 1, « in digito mortuum fabulæ. » Salmas. in Solin. pag. 886 et 188, sic excogitabat : « peroratio ejus. En digitum! » Utrum igitur ab oratore demonstrari tum volebat digitum, quum hæc diceret, suumne, an rei? Quo vero gestu motuque dexteræ rei digitum potius quam integram manum signaret? Gronovius subtilius aliquanto quam verius, « peroratio ejus in digitum maritum. Fabulæ, etc. » ut digitus maritus a Plinio appelletur, maritalis officii jocique specie parricida. Pudet his spurcitiis chartam inquinare. E digitis interim eum, qui medius est, *impudicum* alii, cum Martiale : cum Persio alii *infamem* vocant : ut eum qui ei proximus est a pollice, *salutarem*. Pollux lib. II, καταπύγωνα, *cinædum*. HARD.

9. *Ortum*, etc. Nempe venenum. Hanc fabulam et Dion. Perieg. refert in Descr. orb. vs. 788, et Nicander. in Alexiph. statim initio. HARD. — *E spumis*. Sic Chifflet. *a spumis* Gron. et Al. ante Hard. ED.

10. *Ad inferos aditus*. Plin. VI, 1 : « Portus Acone, veneno aconito dirus : specus Acherusia : » Fodinæ metallicæ os, opinor : quum Cerberus non alius fuisse videatur, quam subterraneus locus, ubi triplex metallum, ex quo pecunia conficitur : uti ex Homeri Odyssea conjicimus. HARD.

11. *In usus humanæ salutis vertere*. Lycoctoni duo genera, non pardalianchis. DAL.

12. *Nisi invenerit quod in homine perimat*. Mallem legeres ordine permutato : « Nisi invenerit in homine quod perimat. » PINT.

13. *Torpescunt scorpiones*, etc.

3 se confitentur. Auxiliatur his elleborum album[14], tactu resolvente; ceditque aconitum duobus[15] malis, suo et omnium. Quæ si quis ullo[16] forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito[17], necantque gustatu earum pantheras: nisi hoc fieret, repleturas illos situs[18]. Ob id quidam pardalianches[19] appellavere. At illas statim liberari morte[20], excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? et quoties fiat etiam nunc ut novum nasci? quoniam feris ratio et usus
4 inter se tradi non possit[21]. (III.) Hic ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita invenit deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem et parens rerum omnium, et magistra natura, utraque conjectura pari, sive ista quotidie feras invenire, sive semper scire judicemus: pudendum-

Et hoc superius indicatum l. XXV, cap. 75. Adnotavit etiam Dioscor. IV, 77. Hard.

14. *Auxiliatur his elleborum album.* De *Veratro albo* conf. quæ supra diximus lib. XXV, cap. 21, 23 et 75. Ed.

15. *Duobus.* Elleboro et scorpioni: est enim elleborum aconiti peculiare malum: scorpio, commune omnium. Hard.

16. *Quod si quis illa* (sic prius). Ex codd. legend. « Quæ si quis ullo forte ab homine excogitari, etc. » Gron.

17. *Carnes aconito.* Immo vero tritum aconitum cum carne tusa miscent, inde globulos formantes, quos devorandos feris objiciant; ἐντίθενται κρεαδίοις, inquit Dioscorides. Dal. — *Tangunt.* Transcripsit hæc Solinus a Plinio, cap. XVII, pag. 37 sq. Refert quoque Diosc. IV, 77. Hard.

18. *Repleturas illos situs.* Illas regiones. Hard.

19. *Pardalianches.* Solin. loc. cit. Nicand. in Alexiph. pag. 131, iisdem fere verbis. Παρδαλιαγχὲς igitur ἀπὸ τοῦ παρδάλεις ἄγχειν, quod pantheras enecet, aconitum appellavere. Hard.

20. *Statim liberari morte.* Solin. loc. cit. Vide quæ in eam rem diximus lib. VIII, 41. Hard.

21. *Quoniam feris ratio et usus inter se tradi non possit.* Quoniam feræ rationem et usum earum rerum, quas agunt, tradere invicem aliæ aliis non possunt. Hic homini illi vehementer succenseo, qui capiti tertio quod sequitur, hunc titulum velut argumentum præfixerat: « Quod omnium rerum conditor sit deus: » quum Plinius hoc loco, ut passim, ἀθεΐζων, non alium agnoscat deum, præter naturam rerum. Hard.

que rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominem. Sed majores oculorum quoque medicamentis[22] aconitum misceri saluberrime promulgavere: aperta professione, malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia[23] habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta[24]. Radicem modicam cammaro similem[25] marino. Quare quidam cammaron[26] appellavere,

22. *Oculorum quoque medicamentis misceri.* Dioscorid. IV, 77, de aconito: Μίγνυται δὲ καὶ ὀφθαλμικαῖς ἀνωδύνοις δυνάμεσι. « Miscetur et oculorum medicamentis doloris levandi vi præditis. » HARD.

23. *Folia.* Totidem notis ac verbis delineatur a Dioscorid. loc. cit. et auctore libri de Simpl. med. ad Patern. Opp. Galeni tom. XIII, pag. 985. Pingitur a Dodonæo, pag. 434. Gallis, *aconit.* Genera amplius sedecim ab eodem picta vidimus in horto Regio. HARD. — *Folia habet cyclamini*, etc. *Doronicum scorpioides*, aut *Pardalianches*, describitur Theophr. Hist. IX, 19. Conf. cap. 1, not. 2. *Aconitum Napellus* (*Polyand. trigyn.* gen. 1328 Pers. *Ranunculac.* Juss.) Dioscoridi IV, 77; Nicand. Alexipharm. 131; Virgilio quoque, Georg. II, 152; *Aconitum Lycoctonum* Diosc. ibid. cap. 78; *Aconitum Cammarum* Hippocr. de Morb. 146. Omnes eas species Noster miscet, et uno aconiti generico nomine confundit. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 43, 102, 130, 177. ED.

24. *Leniter hirsuta.* Subaspera, ὑποτραχέα. Plinius legisse videtur, ὑποδασέα. DAL. — *Leniter.* Tenui lanugine pubescentia: quod et nos tractando novimus. HARD.

25. *Cammaro similem.* Idem censet et Galenus in linguis. Verum si ita esset, κάμμαρον legendum fuerit et non κάμμορον. Ego potius κάμμορον dictum puto, quasi κακόμορον, ut et apud Homerum, perniciosum. DAL. — *Radicem cammaro similem.* Scorpioni caudæ, ῥίζα ὁμοία σκορπίου οὐρᾷ, dixit Dioscor. loc. cit. Plinius magis caute, a re potius nota, cammaro scilicet, sive cancro, potius quam a scorpione ignota, similitudinem traxit. H.

26. *Quare cammaron appellavere.* Galenus unus occurrit, et Erotianus qui κάμμαρον vocitarint: cæteri κάμμορον dicunt. Diosc. IV, 77: Ἀκόνιτον, οἱ δὲ παρδαλιαγχὲς, οἱ δὲ κάμμορον, οἱ δὲ θηλυφόνον, οἱ δὲ μυοκτόνον, οἱ δὲ θηριοφόνον. Nicand. in Alexiph. p. 131: Πολλάκι θηλυφόνον καὶ κάμμορον. Κάμμορον quasi κατάμορον, *mortiferum*: vel ut ait Schol. Nicand. pag. 53, κακῷ μόρῳ ἀναιροῦν. At Galen. in Expl. voc. Hipp. pag. 92, tom. II: Κάμμαρον, τό τε τῇ σμικρᾷ καρίδι ἐοικὸς ζῶον, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τοῦτο τῶν ῥιζῶν ὁμοιότητος τὸ ἀκόνιτον. Erotianus in Onom. voc. Hipp. tom. II Opp. Galeni,

alii thelyphonon, ex qua diximus causa[27]. Radix incurvatur[28] paulum scorpionum modo, quare et scorpion aliqui appellavere. Nec defuere[29], qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul et e longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus[30], quas aconas nominant; et ideo aconitum aliqui dixere, nullo juxta, ne pulvere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alii quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statimque admota velocitas sentiretur.

1 III. (IV.) Æthiopis folia habet phlomo similia[1], magna et multa, et hirsuta ab radice. Caulem quadrangulum, scabrum[2], similem arctio, multis concavum alis : semen

pag. 122 : Διοσκορίδης... φησί τι ἀκόνιτον εἰρῆσθαι ὑπό τινων κάμμαρον, ὡς θηλυφόνον. Hard.

27. *Ex qua diximus causa*. Paulo ante, « quod tactis genitalibus feminini sexus animalium, eodem die inferat mortem. » Hard.

28. *Radix incurvatur*. Diosc. et Galen. proxime citati. Hard.

29. *Nec defuere, qui myoctonon*, etc. Diosc. et Nicand. ll. cc. H.

30. *In nudis cautibus*, etc. Theophrastus Hist. lib. IX, cap. 16, ab Aconis vico Peryandinorum, ubi plurimum nascitur, nomen id impositum putat, κόνις, pulvis; ἀκόναι, saxa ne pulvere quidem tecta, ἀκόναι, cautes. Dal.—*Quas aconas nominant*. Nicand. in Alexiph. p. 131: Ἐν δ' ἀκοναίοις Θηλείην ἀκόνιτον ἀνεβλάστησεν ὀρόγκοις. Hoc est, Gorræo interprete, « duris in cautibus, altos Per montes nascuntur, et hinc aconita vocamus. » Nicandrum sequitur Ovid. Metam. VII, v. 419. Aconitum illi dici voluere, quod in locis nasceretur, quæ ne pulverem quidem nutriendæ plantæ suppeditarent. Ἀκόνιτον Græci dicunt, quod sine pulvere est. Hesychius : Ἀκονιτὶ... χωρὶς κόνεως. Alii ἀπὸ τῶν ἀκονῶν deducunt, quæ vox cautes sonat. Alii, ut Theopompus Chius, lib. XXXVIII Historiæ suæ apud Athen. III, pag. 85, ab Aconis, qui locus est Heracleæ ponticæ proximus, ἐν τόπῳ Ἀκόναις καλουμένῳ, ὄντι περὶ τὴν Ἡράκλειαν. Diximus de eo in Geographicis. Hard.

III. 1. *Æthiopis folia habet phlomo similia*, etc. Totidem verbis ea a Dioscorid. IV, 150, describitur : Αἰθιοπὶς καὶ αὐτὴ παραπλήσια φλόμῳ ἔχει τὰ φύλλα, δασέα δὲ λίαν, καὶ πυκνὰ, κύκλῳ περὶ τὸν πυθμένα τῆς ῥίζης, etc. « Æthiopis etiam folia habet verbasco similia, perquam hirsuta, densaque, circa imam radicem orbem efficientia, etc. » Vidimus in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, p. 148. Hard.—*Salvia argentea*, de qua jam alias diximus. Ed.

2. *Caulem quadrangulum, scabrum*,

ervo simile[3], candidum, geminum : radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, duranturque, ut cornua videri possint. Præter Æthiopiam nascuntur[4], et in Ida monte Troadis, et in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vulvis potæ in vino[5] albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Æthiopia venit, eximia est, atque illico prodest.

IV. Ageraton ferulacea est[1], duorum palmorum alti- 1
tudine[2], origano similis, flore bullis aureis[3]. Hujus ustæ nidor[4] urinam ciet, vulvasque purgat, tanto magis in-

similem arctio. In libris omnibus hactenus editis, *similem arcio*, hoc est, persolatæ, quod est longe falsissimum. MSS. Regg. Colb. Chiffl. *arctio*, quos sequuti sumus : in primis Dioscoride ita suadente, ac totidem verbis Æthiopidem describente, IV, 150 : Καυλὸν τετράγωνον, καὶ τραχὺν, ἐοικότα μελιτταίνῃ ἢ ἀρκτίῳ, μασχάλας ἀνιέντα πολλὰς, etc. Hard.

3. *Semen ervo simile.* In singulis conceptaculis sunt bina semina, inquit Dioscor. loc. cit. Καρπὸν δὲ περὶ μέγεθος ὀρόβου σὺν δύο ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ. Hard.

4. *Præter Æthiopiam nascuntur*, etc. Ex etymo dictionis Plinius id putavit cap. 1 hujus libri. Nemo tamen Veterum ab eo tractu sic dictam fuisse prodidit. Dalec. — *Præter.* In Æthiopia nasci æthiopidem ex Democrito superius indicavit, lib. XXIV, cap. 102 ; sed dotis illam singularis, et faciei forte diversæ : ejusdemque solum nominis. Hard.

5. *Medentur vulvis potæ in vino*, etc. Diosc. loc. cit. Ταύτης ἡ ῥίζα ἑψομένη καὶ πινομένη βοηθεῖ ἰσχιάδι, πλευρίτιδι, αἵματος πτύσει, καὶ ἀρτηρίας τραχύτητι, etc. Hard.

IV. 1. *Ageraton ferulacea est.* Diosc. IV, 59 : Ἀγήρατον, etc. iisdem enim designatur notis, ut et ab Oribasio, lib. XI, f. 186. Nunc in officinis eupatorium Mesues, et herba Julia appellatur. Pingitur a Joh. Bauhino, t. III, lib. XXVI, p. 146, et a Matthiolo, p. 1050, qualem vidimus in horto Regio. Hard. — *Ageraton.* Nobis eodem nomine est *Achillea Ageratum* (*Syngenes. superfl.* gen. 1887 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in Europa australiore. Ed.

2. *Duorum palmorum altitudine.* Sic Oribasius, ex quo Dioscoridem corrigas, qui σπιθαμῶδη tantum dicit. Hard.

3. *Flore bullis aureis.* Dioscorid. Σκιάδιον ἔχων, ἐφ' οὗ ἄνθος πομφολυγῶδες, χρυσοειδές. « Umbellam gerit, in qua flos quasi aureis bullis emicat. » Hard.

4. *Hujus ustæ nidor urinam ciet.*

sidentibus[5]. Causa nominis[6], quoniam diutissime non marcescit.

1 V. Aloe scillæ similitudinem habet[1], major, et pinguioribus foliis, ex obliquo striata[2]. Caulis[3] ejus tener est, rubens medius, non dissimilis antherico : radice una, ceu palo, in terram demissa : gravi odore, gustu amara. Laudatissima[4] ex India affertur, sed nascitur et in Asia : non tamen ea utuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis : mirifice enim conglutinat, vel succo[5]. Ob id in turbinibus cadorum[6] eam serunt, ut aizoum majus. Quidam et

Quidam sic legunt : « Hujus ustæ nidor urinam ciet, vulvamque purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis hæc quoniam diutissime. » Dal. — *Hujus*. Dioscor. loc. cit. Hard.

5. *Tanto magis insidentibus*. Multo magis, si feminæ in ejus decocto insideant. Hard.

6. *Causa nominis non hæc, sed* (sic prius). Legendum videtur : « Causa nominis, quoniam diutissime non marcescit. » Cætera superfluere reor. Pint. — *Causa*. Ἀγήρατον, quasi non senescens. Dioscor. Ὠνόμασται δὲ ἀγήρατον, διὰ τὸ ἐπιπολὺ τὸ ἄνθος ὁμοιοειδὲς φυλάττεσθαι, « quoniam flos diutissime in sua coloris specie conservatur. » Hard.

V. 1. *Aloe scillæ similitudinem habet*. Aloe folium habet scillæ simile, crassum, pingue, nonnihil latum, nec prorsus teres, retrorsum pandum : folia ex obliquo utrinque spinas gignunt, raras, eminentes, retusas. Dioscorid. Dal. — *Aloe*. Dioscor. III, 25 : Ἀλόη φύλλον ἔχει σκίλλῃ παραπλήσιον, etc. Sunt enim reliqua similia. Officinis, aloe vulgaris : aloe in Socotora insula, P. II Ind. Orient. c. 6. Gallis *aloes*, quod folia habet psittaci pennis similia. Floruit in horto Regio ann. 1663 sq. Pingitur a J. Bauhino, tom. III, p. 696, qualem vidimus. Item a Lobelio in Obss. pag. 202. In Stœchadibus insulis luxuriose provenire, et a vulgo sempervivam marinam vocari, tritamque imponi omnigenis hulceribus, vulneribusque prodidit P. Quiqueranus de Laud. Prov. II, f. 59. H. — Nobis *Aloe umbellata* (*Hexand. monogyn.* gen. 835 Pers. *Asphodel.* Juss.), cujus multæ varietates recensentur. Ed.

2. *Ex obliquo striata*. Foliorum lateribus ex obliquo lancinatis, ac veluti striatis. Hard.

3. *Caulis ejus tener*, etc. Ad verbum Dioscorid. loc. cit. et Oribas. IX, f. 188. Hard.

4. *Laudatissima*. Totidem verbis Diosc. et Oribas. ll. cc. Hard.

5. *Vel succo*. Si trita illinatur, non autem eliciendo succo utilis. Dal. — *Vel*. Si vel expresso e foliis tritis succo illinatur, λεία καταπλασσομένη, inquit Dioscorid. loc. cit. Hard.

6. *In turbinibus cadorum*. In cadis

caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui et folia. Invenitur et per se lacryma adhærens. 2
Ergo pavimentandum, ubi sata sit, censent, ut lacryma non absorbeatur. Fuere, qui traderent[7] in Judæa super Hierosolyma metallicam ejus naturam : sed nulla magis improba est[8], neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis[9] ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac jocineris modo coacta, facile liquescens. Improbanda nigra et dura, arenosa quoque, quæ et gustu intelligitur. Gummi adulteratur, et acacia. Natura ejus[10] spissare, 3
densare, et leniter calfacere : usus in multis, sed principalis[11] alvum solvere, quum pæne sola medicamentorum, quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo non

seu vasculis in turbinem ima parte desinentibus. Hard.

7. *Fuere, qui traderent*, etc. Niger herbarius satis celebris id scriptis suis prodiderat, vel potius nugatus erat. Dal. — *Fuere.* Fossilem in Judæa aloen reperiri a Sextio Nigro proditum auctor est Diosc. in præf. pag. 2. Auctor libri Simpl. med. tom. XIII Opp. Galeni, pag. 984 : « Aliqui dicunt, inquit, de petris eam collectam in Judæa et Asia, atque in India. » H. — *Hierosolyma.* Gronov. et Al. *Hierosolymam.* Ed.

8. *Sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est.* Hæc verba non sapiunt Plinium; ob id, etsi sola conjectura ductus, non verebor aperire quod sentio, certiorem lectionem esse : « Sed nota magis in herba est : nam metallica nigrior est. » Pint.

9. *Erit ergo optima pinguis*, etc. Quæ reliquo deinceps capite de aloe memorantur, ea totidem fere verbis habet Dioscor. loc. cit. H.

10. *Natura ejus spissare.* Hoc est, adstringere. Dioscor. Δύναμιν δὲ ἔχει συπτικὴν, ξηραντικὴν, πυκνωτικὴν τῶν σωμάτων, κοιλίας τε λυτικὴν, καὶ στομάχου ἀποκαθαρτικὴν, etc. Hard. — *Leniter.* Gronov. et Al. ante Hard. *leviter.* Ed.

11. *Sed principalis.* Vetus codex non *principalis* habet, sed *principis*: videtur legendum, *princeps*, seu *præcipuus.* Pint. — *Alvum solvere.* Cels. II, 48 : « Dejectionem antiqui variis medicamentis, crebraque alvi ductione in omnibus fere morbis moliebantur. Sed medicamenta stomachum fere lædunt : ideoque omnibus catharticis aloe miscenda est. » Scrib. Larg. Comp. cxxxvii : « Bene purgat et hæc compositio aloes, victoriati pondus : colophoniæ (hoc est, scammoniæ) victoriati pondus : una teruntur : adjicitur mellis quod satis est ad colligenda ea. Datur ex aquæ calidæ vel frigidæ cyathis quatuor. Hoc medicamentum stomachum non corrumpit. » Hard.

infestet ulla vi contraria. Bibitur drachma : ad stomachi vero dissolutionem[12], in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, cochlearis mensura[13], bis terve in die ex intervallis, ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet[14] cum vino austero, capite in
4 sole contra capillum perunecto. Dolorem capitis[15] sedat temporibus et fronti imposita ex aceto et rosaceo, dilutiorque infusa[16]. Oculorum vitia omnia sanari[17] ea convenit : privatim prurigines et scabiem genarum : item insignita ac livida[18], illita cum melle, maxime pontico. Tonsillas[19], gingivas, et omnia oris hulcera. Sanguinis exscreationes, si modicæ sint[20], drachma ex aqua : si minus, ex acèto pota. Vulnerum[21] quoque sanguinem, et undecumque fluentem sistit per se, vel ex aceto. Alias etiam est vulneribus utilissima[22], ad cicatricem perducens.

12. *Ad stomachi vero dissolutionem.* Hoc est, ad submersionem stomachi, quam Diosc. ἀνατροπὴν στομάχου vocat, quum scilicet in vomitiones effunditur. Sic intellexit scilicet Marcell. Emp. lib. de Med. c. XVII, p. 125 : «His, inquit, qui cibum non continent, aloes minimum, cum frigida aqua potui datum, plurimum prodest.» Cels. IV, 5 : «Vulgatissimum vero, pessimumque stomachi vitium est resolutio : id est, quum cibi non tenax est : soletque desinere ali corpus, ac sic tabe consumi, etc.»

13. *Cochlearis mensura.* Binorum cochlearium. Dioscorid. loc. sup. laud. DAL.

14. *Capillum fluentem continet.* Diosc. loc. cit. HARD.

15. *Dolorem capitis sedat.* Diosc. loc. cit. HARD.

16. *Dilutiorque infusa.* Liquidior, ex alto instillata, κατὰ τὴν ἐμβροχήν. DAL.

17. *Oculorum vitia omnia sanari.* Dioscor. loc. cit. ψωροφθαλμίας τε καὶ κανθῶν κνησμοὺς παρηγορεῖ. «Scabras lippitudines, seu scabritiem palpebrarum, angulorumque in oculis pruriginem mitigat.» H.

18. *Item insignita ac livida.* Hoc est, suggillata, partes percussionibus contusas insigniter, lividasque. Dioscor. Τὰ πελιώματα καὶ ὑπώπια σὺν μέλιτι. Eodem sensu, «insignitas injurias Gellius vocat, X, 3, plagas, verbera, vibices, aliasque carnificinas.» HARD.

19. *Tonsillas.* Dioscorid. loco citato. HARD.

20. *Sanguinis exscreationes si modicæ sint.* Diosc. loc. cit. HARD.

21. *Vulnerum.* Dioscorid. loco citato. HARD.

22. *Est vulneribus utilissima.* Dio-

Eadem inspergitur exhulceratis[23] genitalibus virorum, condylomatis, rimisque sedis alias ex vino, alias ex passo, alias sicca per se, ut exigit mitiganda curatio, aut coercenda. Hæmorrhoidum[24] quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficilius concoquantur cibi, bibitur a cœna modico intervallo: et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Devorantur[25] et pilulæ cum melle decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lavatur, ut quod sit arenosissimum subsidat. Aut torretur in testa, pennaque subinde versatur, ut possit æqualiter torreri.

scor. loc. cit. et Galen. de Facult. simpl. med. VI, p. 153. Hard.

23. *Eadem inspergitur exhulceratis.* Dioscor. loc. cit. Marc. Empir. cap. xxxiii, p. 230. Hard.

24. *Hæmorrhoidum.* Dioscor. loc. cit. non istud modo, sed et cætera medicamenta totidem verbis definit. Hard.

25. *Devorantur pilulæ cum mellis decocto* (sic prius). Quid sit « mellis decoctum, » non percipio : quare libentius legerim, « melle decocto » quam « mellis decocto, » auctoribus Dioscoride, libro tertio, et Serapione. Favent et exemplaria Toletanum et Cæsaraugustanum. Proximas xxv annotationes in medica Plinii nostri materia acceptas refer, humane lector, Christophoro Oroscio præclaro philosopho ac medico : qui ut in omni genere disciplinarum summus, præterque græce etiam eruditissimus, adjuvare non minus studia nostra voluit, quam de suis aliquot ante annos quam optime mereri, compositis in Paulum et Aetium eximios medicos doctissimis annotationibus, ut inhumane faciat Janus Cornarius, illustris alioqui in litteris vir et magni nominis, qui eas suggillat tamquam parum necessarias et levissima quæque consectantes. Nam sintne quales Cornarius prædicat, an longe secus atque ab eo dicitur, necessariæ et rerum magni momenti, nemo potest magis idoneus testis esse quam fuit ipse Cornarius. Qui quum sit tantus vir ac plane omni laude major, cuncta fere quæ in priore ejus Montanique editione Oroscius annotaverat, in posteriore ad illarum præscriptum formulamve resarcivit atque emendavit. Quod tamen nemini mirum videri debet : nec enim omnia, ut summus Poeta ait, possunt omnes, et quædam aleæ sunt non minus quam doctrinæ, ut necesse sit, qui felici aliqua sorte antiquiora et emendatiora nactus sit exemplaria, plura præstet et certiora, quam qui in corrosa, hiantia, ac mutilata incidit, cujusmodi fere esse solent quæ tot sæculorum edacitati erepta ad tempora usque nostra descenderunt. Pint. — *Cum*

1 VI. Alcea[1] folia habet similia verbenacæ, quæ aristereon cognominatur[2], caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosæ, radices albas, quum plurimum sex, cubitales, obliquas[3]. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Usus radicis[4] ex vino vel ex aqua dysentericis, alvo citæ: et ruptis convulsis.

1 VII. Alypon cauliculus[1] est molli capite, non dissimilis betæ, acre gustatu ac lentum, mordensque vehementer et accendens. Alvum solvit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media qua-

melle decocto. Ita MSS. Regg. et Colb. non « cum mellis decocto. » Diosc. loc. cit. μετὰ μέλιτος ἑφθοῦ, « cum melle decocto. » Hard.

VI. 1. *Alcea folia habet similia verbenacæ.* Dioscor. III, 164, totidem plane verbis: Ἀλκέα καὶ αὕτη εἶδός ἐστιν ἀγρίας μαλάχης, ἔχουσα φύλλα ἐπεσχισμένα πρὸς τὰ τῆς ἱερᾶς βοτάνης, etc. Vulgaris alcea pingitur a Lobelio in Obss. p. 374. Vidimus in horto Regio. In Italia Dalmatiaque passim reperiri ait Anguillar. Part. XII, pag. 223, carere autem vulgari nomine. H. — *Alcea.* Nobis eodem nomine est *Malva Alcea* (*Monadelph. decand.* gen. 1633 Pers. *Malv.* Juss.). Habitat in Anglia, Gallia, Germania, etc. Ed.

2. *Quæ aristereon cognominatur.* Sic MSS. omnes, Regg. Colb. Chifflet. Etsi in editis, *peristereon.* Nam et ἀριστερεῶνα dictam esse verbenacam, ex Pausania monet Eustath. in Obss. X sub fin. p. 1935, v. 5; neque modo hoc loco Plinii codices, sed et lib. XXV, 59, *aristereon* præ se ferunt. Quod et Apul. secutus cap. III: « Græci, inquit, hieran botanen... alii aristereon. » H. — Peristereon nobis est *Verbena supina*, de qua jam sup. dictum. Ed.

3. *Obliquas.* Sic recte Plinius πλαγίας ex scriptore aliquo transtulit: etsi πλατείας scripsit Dioscorides. Verius multo Plinius, uti vel ipsa plantæ effigies comprobat. H.

4. *Usus radicis.* Sic Diosc. loc. cit. et eum secutus Ægineta. H.

VII. 1. *Alypon cauliculus*, etc. Alypon surculosa herba est, subrubra, gracilibus ramulis, folio tenui, flore molli et levi plena: radice betæ, tenui, acri succo referta: semine epithymi. Diosc. Dal. — *Alypon.* Non ita adumbratur a Dioscor. IV, 180, Ἄλυπον, etc. nec quidquam fere præter cognationem nominis, vimque alvum solvendi, commune inter se habent. Nullam vero plantam nostra novit ætas, quæ cum alterutro, sive Plinii, sive Dioscoridis alypo congruat. H. — Ἄλυπον Dioscor. loc. laud. teste Sprengelio, est *Globularia Alypum* (*Tetrand. monogyn.* gen. 223 Pers. *Lysimachiis* affin. Juss.). Habitat in meridionalis Europæ silvis ad rupes. Conf. Actuar. Met. med. V, 8, ubi eamdem plantam describit; item Hist. Rei herb. t. I, p. 159. Ed.

tuor, maxima sex : ea purgatione quibus datur e gallinaceo jure[2].

VIII. Alsine[1], quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde[2] et alsine dicta est. Incipit a media hieme, arescit æstate media : quum prorepit, musculorum aures imitatur foliis. Sed aliam[3] docebimus esse, quæ justius myosotis vocetur. Hæc eadem erat quæ helxine[4], nisi minor[5] minusque hirsuta esset. Nascitur in hortis, et maxime in parietibus. Quum teritur[6], odorem cucumeris reddit. Usus ejus ad collectiones[7] inflammationesque : et in eadem omnia quæ helxine[8], sed infirmius. Epiphoris[9] peculiariter imponitur : item verendis, hulceribusque cum farina hordeacea. Succus[10] ejus auribus infunditur.

2. *Ea purgatione quibus datur e gallinaceo jure.* Commodius ita legi Pintianus censebat : « Ea purgatio est quibusdam e gallinaceo jure : » eadem sententia. Hard.

VIII. 1. *Alsine.* Diosc. IV, 87 : Ἀλσίνη, οἱ δὲ μυὸς ὦτα, ἀπὸ τοῦ ἔχειν φύλλα ὅμοια μυὸς ὠτίοις· ἀλσίνη δὲ διὰ τὸ σκιεροὺς καὶ ἀλσώδεις φιλεῖν τόπους. Est alsine minima Dodonæi, pag. 30; plebi dicta morsus gallinæ, quod ea sit gallinis et aviculis pabulo grata, Gallis, *du mouron.* In horto Regio. Italis, *centocchi, pavarino, galinella*, ap. Anguill. Part. XIV, p. 275. H. — Alsine Diosc. loc. laud. Sprengelio eadem videtur cum *Cerastio aquatico* (*Decand. pentagyn.* gen. 1147 Pers. *Caryophyll.* Juss.); et æque tamen potest referri ad *Stellariam nemorum* (*Decand. trigyn.* gen. 1119 Pers.). Conf. Histor. Rei herbar. tom. I, p. 188. Ed.

2. *Unde.* Ἄλσος Græcis nemus, lucus, saltus, hortus. Hard.

3. *Sed aliam.* Quæ nobis *Myosotis scorpioides.* Cf. inf. cap. 80. Ed.

4. *Hæc eadem erat quæ helxine.* In archetypo nostro, « Hæc eadem erat quæ alsine : » et paulo post eadem menda. Pint.—*Hæc.* Diosc. loc. cit. Πόα ἐστὶν ὁμοία ἑλξίνῃ, ταπεινοτέρα δὲ καὶ οὐ δασεῖα. Sic et Oribas. XI, p. 188, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 154. H.

5. *Minor.* Hic locus ostendit, Plinium apud Dioscoridem, sive Andream, sive Cratevam, pro μακροφυλλότερα, legisse μικροφυλλότερα.

6. *Quum teritur odorem*, etc. Dioscor. et Orib. ll. cc. Hard.

7. *Ad collectiones*, etc. Totidem hæc verbis Diosc loc. cit. Hard.

8. *Helxine.* Nihil Dioscorides. Hæc pæne omnia sumpta sunt e cap. de helxine. Dalec. — Diosc. tantum *alsinen* monet ad eadem omnia, quæ *helxine*, valere. Ed.

9. *Epiphoris.* Hoc est, oculorum inflammationibus. Dioscorid. Ἁρμόζει πρὸς φλεγμονὰς ὀφθαλμῶν, κατὰ ἀλφίτων καταπλασσομένη. H.

10. *Succus.* Diosc. loc. cit. H.

1 IX. Androsaces[1] herba est alba[2], amara, sine foliis, folliculos in cirris habens[3], et in his semen : nascitur in maritimis Syriæ maxime. Datur hydropicis[4] drachmis dua-

IX. 1. *Androsaces.* Totidem verbis Dioscor. III, 150 : Ἀνδρόσακες γίνεται μὲν ἐν Συρίᾳ ἐν παραθαλασσίοις τόποις, etc. Sunt enim reliqua similia. « Androsaces cotyledon marinum herba foliosum » a Lobélio appellatur in Advv. p. 165, a quo delineatur, quale in horto Regio vidimus. Hard. — *Androsaces herba.* Est Androsace vulgaris, latifolia, annua. Tournefort. Nascitur frequens in Dalmatia, in valle *Slosella*, teste Clar. Fortis. Brot. —*Androsaces.* Commentatores Dioscoridis in varias de hoc vegetabili sententias abierunt; in plures nemo præter Anguillaram. Is enim modo cuscutam (p. 237), modo junci speciem, nunc *Coluteam arborescentem* intelligit. Matthiolus (pag. 645), plantam depingit maritimam, orbiculis pedicellatis præditam, qualem in Etruria invenerit Lucas Ghinius. Mox et Lobelius loc. sup. laud. eamdem in Chamis conchis maris monspeliensia littora alluentis inventam delineavit, *Umbilici marini* nomine. Citavit eamdem *Androsacis Cotyledonis* foliosi, marini nomine Magnolius, Botan. monspel. 19; tandem Ant. Gouanus, Flor. Monspel. append. p. 479, docuit ad regnum animale pertinere et *Madreporam Acetabulum* Linn. System. natur. esse. Eidem opinioni, quam Matthiolus fovet, adstipulatur etiam Cæsalpinus, XVI, 48 : sed Euric. Cordus, Botanol. p. 99, et Tragus, pag. 810, cuscutam esse perhibent : cui plura argumenta, præsertim maritimam originem opponit Ant. Musa Brassavolus, qui ad littora maris Adriatici frequens ἀνδρόσακες semet invenisse testatur (Exam. simpl. pag. 63, 64). Ipsi adsentitur Amatus Lusitanus (Comment. in Dioscorid. 376, 482) : quorum virorum argumentis victi, *Madreporam Acetabulum* Linn. esse, fateamur necesse est. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 193 sq. Ergo, ut Cl. nostras Gerardus adnotat ad hunc locum, nec vidit Harduinus, nec videre potuit Græcorum ἀνδρόσακες in horto Regio, quod vegetabilibus nequaquam adscribi potest, immo ad genus eorum refertur animalium, quæ *Polypiers* Recentiores vocant. Sed Androsacen Tournefortii cæterorumque botanicorum forte vidit, quæ, ut ex vegetabilium numero, seri colique potest. Madrepora vero polyporum unice opus : atque in mari illius sedes. Ed.

2. *Alba, amara, sine foliis.* Plinius fortassis pro λεπτόκαρφος, tenuibus juncis, legit λευκόκαρφος. Dalec.

3. *Folliculos in cirris habens.* In cacumine ac summitate tenuium cirrorum, sive cauliculorum, folliculum gerit, quo semen continetur. Diosc. loc. cit. Λεπτόκαρφος, ἄφυλλος, θυλάκιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχουσα περιεκτικὸν σπέρματος. H.

4. *Datur hydropicis*, etc. Diosc. loc. cit. hæc omnia pariter medicamenta refert. Hard.

bus tusa, aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim urinas ciet. Datur et podagricis illiniturque. Idem effectus et seminis.

X. Androsæmon[1] sive (ut alii appellavere) ascyron[2], 1
non absimile est hyperico, de qua diximus[3], cauliculis
majoribus, densioribusque, et magis rubentibus. Folia alba
rutæ figura[4] : semen papaveris nigri. Comæ[5] tritæ sanguineo
succo manant. Odor eis resinosus[6]. Gignitur in vineis.
Fere medio autumno effoditur, suspenditurque. Usus ad
purgandam alvum tusæ cum semine, potæque matutino,
vel a cœna, duabus drachmis in aqua mulsa, vel vino,
vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit[7] bilem : 2
prodest[8] ischiadi maxime. Sed postera die capparis radicem resinæ permixtam devorare oportet drachmæ pondere, iterumque quatridui intervallo eadem facere : a purgatione[9] autem ipsa robustiores vinum bibere, infir-

X. 1. *Androsæmon.* Diosc. III, 173 : Ἀνδρόσαιμον, οἱ δὲ Διονυσιάδα, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἄσκυρον καλοῦσι, etc. Addit esse diversum ab altero ascyro, de quo dicemus et nos cap. 20, et ab hyperico, quod nec Plinius ipse diffitetur, quum haud penitus esse ei absimile pronuntiat. Vidimus in horto Regio, quale a Dodonæo adumbratur, pag. 79. H. — *Androsæmon.* Est Androsæmum maximum frutescens, C. Bauhin. Gallis, *toute-saine.* Androsæmum, ut et hypericum, et ascyrum, folia habet multis quasi punctis perforata. Autumno quoque pulchre rubent androsæmi folia. Broter. — *Androsæmon.* Nobis, auctore Sprengelio, *Hypericum montanum* (*Polyand. pentagyn.* gen. 1338 Pers. *Hypericin.* Juss.). Conf. Columm. Ecphras. I, 16; Histor. Rei herbar. t. I, p. 185. De ascyro, seu *Hyperico Androsæmo*, mox dicemus. Ed.

2. *Ascyron.* Hoc ab androsæmo distinguit Diosc. Dal.

3. *Diximus.* Lib. sup. cap. 53, *Hypericum Corin*, et c. 54, *Corin monspeliensem* Noster descripsit. Ed.

4. *Folia alba rutæ figura.* Eadem habet Diosc. l. c. Hard.

5. *Comæ.* Coma in herbis dicitur, quidquid hilari venustate crinium modo summa ramorum vel cauliculorum exornat, ut frondes, quum foliatum est cacumen; sæpe et corymbi, et flores sua venere comant. Hard.

6. *Odor eis resinosus.* Dioscorid. loc. cit. Ἀνατριφθεῖσα δὲ ἡ κόμη ῥητινώδη ὀσμὴν ἀποδίδωσι. Hard.

7. *Trahit.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Prodest.* Diosc. loc. cit. Hard. — *Ischiadi.* Gron. *ischiadicis.* Ed.

9. *A purgatione.* Aquæ tantum Diosc. meminit, loc. cit. Hard.

miores aquam. Imponitur et podagris, et ambustis[10], et vulneribus, cohibens sanguinem[11].

1 XI. Ambrosia vagi nominis est[1], et circa alias herbas fluctuati : unam habet certam, densam, ramosam[2], tenuem, trium fere palmorum, tertia parte[3] radice breviore, foliis rutæ circa imum caulem. In ramulis semen est uvis dependentibus, odore vinoso : qua de causa botrys[4] a quibusdam

10. *Et ambustis*. Dioscorid. loc. cit. Καὶ πυρίκαυστα δὲ ἡ πόα καταπλασθεῖσα ἰᾶται· καὶ αἷμα ἐπέχει. Sic etiam Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 156. HARD.

11. *Cohibens sanguinem*. In Dioscor. cod. vet. νομὰς ἐπέχει. DAL.

XI. 1. *Ambrosia vagi nominis est*. Per multa herbarum genera vagari id nomen ait, neque esse unius singularis proprium ac peculiare. Sane et botrys, de qua dicetur cap. 31, ambrosia appellatur, et lilium ipsum a Corinthiis, teste Nicandro in glossis, apud Athen. XV, p. 681. Hæc quam modo Plinius tractandam suscepit, κατ' ἐξοχὴν ambrosia nuncupatur. H. — *Ambrosia*. Broterio eadem videtur cum Abrotono campestri, C. B. Nobis vero eodem nomine est *Ambrosia maritima* (*Monœc. pentand.* gen. 2066 Pers. *Corymbif. anomal.* Juss.). Habitat in maritimis Etruriæ, Cappadociæ, etc. ED.

2. *Fruticem unum habet, densum, ramosum* (sic libb. ante Harduin. editi). Quomodo habet *fruticem*, etc. si nondum constat, quæ sit ambrosia? Ex Voss. cod. legend. « Ambrosia vagi nominis est et circa varias herbas fluctuati : unam habet (nempe herbam hoc vocabulum) certam, densam, ramosam. » GRONOV. — *Unam*. Hæc Diosc. ambrosia est, III, 129 : Ἀμβροσία, οἱ δὲ βότρυς, οἱ δὲ βότρυς ἀρτεμισία, etc. Sunt enim reliqua paria. Ambrosia altera Matthioli, pag. 852. Ambrosia tenuifolia Lobelii in Obss. p. 452, abrotonum campestre dictum. Vidimus in horto Regio. Interpolatorum audacia, an inscientia, sic ad hunc diem in libris vulgatis legitur : « circa alias herbas fluctuati : fruticem unum habet densum, ramosum. . . foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis, etc. » Voce una scilicet extrita, adjecta altera, interpunctione vitiata. Nos verba scriptoris integra, certamque sententiam, nec impeditam, ex codd. Regg. et Colbert. fide repræsentamus. Accedit et Dioscor. cujus hæc sunt Plinianis omnino paria : III, 129 : φύλλα ἔχει περὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ καυλοῦ μικρὰ ὡς πηγάνου. Τὰ δὲ καυλία περίπλεα σπερματίων, ἐοικότων βοτρυδίοις, etc. HARD.

3. *Tertia parte*. Radix igitur duum palmorum est, nam caulis ternum. Et vero Dioscorid. ἡ δὲ ῥίζα, δισπίθαμος, qui prius caulem τρισπίθαμον dixit. HARD.

4. *Qua de causa botrys*, etc. Βότρυς uvam apud Græcos sonat. Et in ambrosia sunt racemosi fructus qui cohærent, convolvunturque in uvarum modum. HARD.

vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur[5] illa Cappadoces. Usus ejus ad ea quæ discuti opus sit[6].

XII. Anonin quidam ononida[1] malunt vocare, ramosam, similem feno græco, nisi fruticosior hirsutiorque esset, odore jucunda[2], post ver spinosa[3]. Estur etiam muria condita[4]. Recens[5] vero margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. 1

XIII. Anagyros, quam aliqui acopon[1] vocant, fruticosa 1

5. *Coronantur.* Dioscor. loc. cit. Καταπλέκεται δὲ ἐν Καππαδοκίᾳ τοῖς στεφάνοις, « nectitur in coronas apud Cappadoces. » Hard.

6. *Usus ejus ad ea quæ discuti opus sit.* Vis ejus reprimere, repellere, illitque adstringere humores, qui in aliquam partem incumbunt. Δύναμιν δὲ ἔχει σαλτικὴν τῶν ἐπιφερομένων, καὶ ἀποκρουστικὴν, καταπλασσομένη στύφουσα. Hard.

XII. 1. *Anonin quidam ononida.* Diosc. III, 21 : Ἀνωνὶς, οἱ δὲ ὀνωνίδα καλοῦσιν, etc. Egimus de ea XXI, 58. Hard. — *Ononis antiquorum* Linn. (*Onon. spinosa* var. β Pers. *Diadelph. decand.* gen. 1694. *Leguminos.* Juss.); habitat in collibus et arvis Europæ meridionalis. Ed.

2. *Jucunda.* Sic et Chiffl. Gron. et Al. *jucundo.* Ed.

3. *Post ver spinosa.* Theophrasto, Histor. lib. VI, cap. 5 : Ἀνωνὶς ἄρχεται τῆς βλαστήσεως θέρους, τελειοῦται δὲ μετοπώρου. Lego, « jucundo, spinosam. Estur etiam muria post ver condita, etc. » nempe quo tempore adhuc tenella est aptaque conditura. Quidam sic distinguere malunt, « hirsutiorque esset ac spinosa, odore jucundo. Estur etiam, etc. » Matthiolus Plinium reprehendit, quod hæc scripserit contra Theophrasti sententiam et auctoritatem. Dal. — *Post ver.* Igitur æstate : id quod experientia docet. Spinas æstate, autumno semen perfectum gerit. Est et alia non spinosa, pariter fruticosa, in Delphinatu ac superiore Provincia frequens. Describitur a Dodonæo, p. 57. Hard.

4. *Estur etiam muria cond.* Condiri muria, dum adhuc tenella est, antequam spinas proferat, atque ita esse in cibis jucundam, auctor est Dioscor. l. c. Ἀλμεύεται δὲ πρὸ τοῦ ἀκανθοφυῆσαι, καὶ ἐστιν ἡδίστη. Sic et Oribasius. Hard.

5. *Recens.* Dioscorid. loc. cit. et istud, et reliqua quæ subsequuntur medicamenta totidem ferme verbis tradit. H. — Ononidis vim diureticam potissimum commendavere recentiores quidam medici. Cf. Linn. Mat. med. p. 202, ed. Schr. Ed.

XIII. 1. *Anagyros, quam al. acopon vocant.* Dioscor. III, 167 : Ἀνάγυριν, οἱ δὲ ἄκοπον καλοῦσι. Iisdem deinde notis, quibus a Plinio, describitur. Pingitur a Lobelio in Obss. pag. 505, qualem in horto Regio

est, gravis odore, flore oleris[2]; semen in corniculis[3] non brevibus gignit, simile renibus, quod durescit per[4] messes. Folia collectionibus[5] imponuntur, difficulterque parientibus[6] adalligantur, ita ut a partu statim auferantur. Quod si emortuus hæreat[7], et secundæ mensesque morentur, drachma[8] bibuntur in passo folia. Sic et suspiriosis[9] dantur: et in vino vetere ad phalangiorum morsus[10]. Radix

vidimus. Gallis, *bois puant*, Italis, *fava lupina*, teste Anguill. Part. IV, pag. 81. Ex ea odoris gravitate petita parœmia, Ἀνάγυρον κινεῖν, apud Zenobium Cent. 2, n. 55, cui ista affinis, « Camarinam movere. » Ab vico Atticæ Anagyro, ubi planta ea plurimum nascebatur, nomen accepisse, idem auctor affirmat. H. — *Anagyris fœtida* (*Decand. monogyn.* gen. 1008 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Europæ meridionalis montibus. Anagyridis fœtidæ folia et fructus, seu legumina, in usum et apud Recentiores venisse, sed pæne jam exolevisse testatur Linn. Mat. med. p. 128, ed. Schreb. Ed.

2. *Flore oleris.* Hoc est, flore simili brassicæ. Sic enim κατ' ἐξοχὴν brassica olus vocatur. Sic Varro de Re rust. I, 18: « Quod usque eo contrarium est naturæ, ut arbores non solum minus ferant, sed etiam fugiant, ut introrsum in fundum se reclinent, ut vitis adsita ad olus facere solet, etc. » De vitis inimicitia cum brassica alibi diximus. Dioscor. loc. cit de anagyri: ἄνθος κράμβῃ ἐοικός. Et Oribasii interpres, « flores brassicæ similes. » Plinius ipse, XXIX, 25, « cum olere marino » dixit pro marina brassica. Hard.

3. *Semen in corniculis.* Ἐν κερατίοις μακροῖς. Diosc. Hard.

4. *Per messes.* Diosc. Περὶ τὸν τῆς σταφυλῆς πεπασμὸν, « maturescente uva, » parvo discrimine. Parum enim interest, utrum per messes, an maturescente uva id contingere quis asseveret. Hard.

5. *Folia collectionibus*, etc. Tumores, οἰδήματα, his impositis reprimi scribit Diosc. l. c. Hard.

6. *Difficulterque parientibus.* Hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

7. *Quod si emortuus hæreat.* Subintellige *partus*, hoc est, fœtus, ex antecedentibus. Hæc rursum ad verbum quoque Dioscorid. loco citato. Hard.

8. *Drachma.* Sic MSS. omnes. Familiaris Plinio, scriptoribusque vetustis locutio, pro *drachmæ pondere.* Hard.

9. *Sic et suspiriosis dantur.* Diosc. loc. cit. suspiriosis drachmæ pondere in passo præbet. Hard.

10. *Ad phalangiorum morsus.* Πρὸς κεφαλαλγίαν, Dioscor. Plinius legit, πρὸς φαλάγγια. Dalec. — *Ad phal.* Apud Dioscorid. in libris vulgatis ita hodie legitur, III, 167, de anagyri: Πρὸς δὲ κεφαλαλγίαν σὺν οἴνῳ. « Prodest ad dolorem capitis cum vino. » Cave porro credas cum Dalecampio, cæterisque, festinatione legentis nimia hallucinatum Plinium, πρὸς τὰ φαλάγγια temere scripsisse, quum πρὸς κεφαλαλγίαν

discutiendis[11] concoquendisque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit.

XIV. Anonymos[1] non inveniendo nomen invenit. Affertur e Scythia, celebrata Hicesio, non parvæ auctoritatis medico : item Aristogitoni : in vulneribus præclara, ex aqua tusa et imposita : pota vero, mammis præcordiisque percussis : item sanguinem exscreantibus. Putavere et bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adjiciuntur : recente ea, si uratur, ferrum aut æs ferruminari[2]. 1

XV. (v.) Aparinen[1] aliqui omphacocarpon, alii philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senisve in orbem circa ramos foliis per intervalla. Semen rotundum, durum[2], concavum, subdulce. Nacitur in frumentario agro, aut hortis pratisve, asperitate[3] etiam vestium te- 1

scribere debuisset : nam ex Plinio potius Dioscoridem emendandum Dioscorides ipse admonet, qui medicamenta priorum librorum alio ordine in libris Εὐπορίςων retexens, ubi de morbis capitis agit, anagyris mentionem nullam facit : ubi, de phalangiis, principatum eidem adscribit II, 121 : Ἰδίως δὲ πρὸς φαλάγγια, ὀνογύρου < δ'. Est autem ὀνόγυρος eadem quæ ἀνάγυρος apud Nicandrum in Theriacis; ut observat Constantinus in Lexico. H.

11. *Radix discutiendis*, etc. Ad verbum Diosc. l. c. Hard.

XIV. 1. *Anonymos*. Quæ eo nomine censenda herba sit, adhuc inter herbarios lis est. Nos inter peregrinas ducimus. H.—*Anonymus non inven.* Quidam esse volunt bugulam officinarum, alii consolidam mediam. Utraque sane planta vulneribus sanandis efficacissima est. Hujus mentio fit supra lib. XXV, cap. 8. Dal. — Consolida media et Bugula Offic. nobis sunt *Ajuga pyramidalis*, et *Ajuga Iva*, de quibus jam alias dictum. Ed.

2. *Ferruminari*. Inde conjectura sumitur, symphyti sive consolidæ genus esse, *consoude*. Dal.

XV. 1. *Aparinen*. Eadem asperugo dicitur et φιλάνθρωπος, de qua egimus XXIV, 116. Diosc. III, 104 : Ἀπαρίνη, οἱ δὲ ἀμπελόκαρπον, οἱ δὲ φιλάνθρωπον καλοῦσιν, etc. Galen. quoque de Fac. simpl. med. VI, pag. 153 : Ἀπαρίνη... οἱ δὲ ὀμφακόκαρπον. Sic etiam Ægineta, VI, 3. Hard. — *Galium aparine* (*Tetrand. monogyn.* gen. 241 Pers. *Rubiac.* Juss.). In Europæ cultis et ruderatis, ad sæpes non infrequens; nostris vulgo, *gratteron*. Ed.

2. *Semen rotundum, durum*, etc. Diosc. l. c. Hard.

3. *Asperitate*. Folia asperiora vestibus adhærescunt : Προσέχεται δὲ καὶ ἱματίοις ἡ πόα, inquit Diosc. loc. cit. Inde nomen, *asperugo*. H.

naci. Efficax[4] contra serpentes, semine poto ex vino drachma : et contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita : succus[5] auribus infunditur.

1 XVI. Arction[1] aliqui arcturum vocant : similis est verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sunt : caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcique. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada et stranguriam : e vino ambustis imponitur[2], et pernionibus. Foventur eadem cum radice semine trito in vino.

1 XVII. Asplenum[1] sunt qui hemionion vocant, foliis

4. *Efficax contra serpentes.* Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Succus auribus infunditur.* Dioscor. loc. cit. Hard.

XVI. 1. *Arction aliqui arcturum vocant.* Quæ de arctii facie ac dotibus, toto hoc capite narrantur, ea totidem verbis habet Dioscor. IV, 106 : Ἄρκτιον, οἱ δὲ ἀρκτοῦρον, etc. Galen. item de Fac. simpl. med. VI, p. 159. Pingitur a Dodonæo, p. 149, ex codice Cæsareo : sed plantam ipsam usurpare oculis, quæ hanc referret effigiem, adhuc non licuit : sibi perinde ignotam fatetur Anguillara, Part. XIV, p. 281. Hard.— Ἄρκτιον, ἀρκτοῦρος Dioscor. loc. laud. idem Sprengelio est ac *Verbascum ferrugineum* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.); habitat in Europa australiore. Alii ad *Celsiam Arcturum* referunt, non ita bene, quum folia verbascis largiora ἄρκτιον habere debeat, angustiora vero Celsia habeat. *Arctium Lappam* Broter. huc trahit, male. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 162. Ed.

2. *Imponitur, et pernionibus.* Foventur perniones ejusdem radice cum semine decocta in vino. Dioscorid. quanquam is et perniones et ambusta foveri præcipiat. Dal.

XVII. 1. *Asplenum.* Diosc. III, 151 : Ἄσπληνον, οἱ δὲ σπλήνιον, οἱ δὲ ἡμιόνιον, etc. Sunt enim reliqua quæ de illius facie ac viribus a Plinio referuntur, paria ferme cum iis, quæ Dioscor. habet loc. cit. In officinis *ceterach* nominatur, et *citrach*, teste Anguillara, Part. XIII, pag. 237. Pingitur a Dodonæo, pag. 465, quale in horto Regio vidimus. Hemionion dici, quod mulæ ἡμιόνοι ea maxime delectentur, ait Theophrast. Hist. IX, 19. *Calcifragam*, quod calculosis prosit, Scrib. Larg. Comp. 150. Hard — *Asplenum.* Brot. ex MSS. Regg. et edit. principe, *asplenon.* Nobis est *Asplenium Ceterach* (ex *Cryptogam.* Linn. *Filicum* ordine Juss.); habitat in Anglia, Gallia, Germania, Italia, etc. Apud Recentiores etiamnunc in usum venit. Conf. Geoffr. Mat. med. t. III, p. 152. Ed.

trientalibus multis[2], radice limosa[3], cavernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec[4] semen habet. Nascitur in petris[5], parietibusque opacis, humidis: laudatissima in Creta. Hujus foliorum[6] in aceto decocto per dies XL[7] poto lienem absumi aiunt; et illinuntur[8] autem: eadem sedante singultus. Non danda feminis[9], quoniam sterilitatem facit.

XVIII. Asclepias folia ederæ habet[1], ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus grave, semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices tormi-

2. *Foliis trientalibus multis.* Quæ videlicet tertiam pedis partem, seu pollices quatuor, longitudine adæquent. HARD.

3. *Radice limosa.* Folia polypodii seu filiculæ modo dividuntur, subter flava, hirsutaque, superne viridia. Dioscor. Hunc locum Plinius omnino corrupit. DAL.

4. *Nec caulem, nec florem, nec semen.* Diosc. l. c. HARD.

5. *Nascitur in petris.* Dioscor. et Theophr. ll. cc. HARD.

6. *Hujus foliorum jure in aceto decocto per dies XL poto* (sic olim). Scribendum videtur, « Hujus foliorum in aceto decoctæ per dies XXX potu lienem absumi aiunt. » Sed *quadraginta* ex Diosc. Hermolaus. GRON. — *Hujus.* Totidem verbis Dioscor. loc. cit. Et idcirco ἀσπλήνιον nuncupatur. HARD.

7. *Per dies XL.* Sic libri editi omnes. At MSS. *per dies XXX poto*, etc. Dioscorides libris vulgatis favet. HARD.

8. *Et illinuntur.* Sic libri omnes editi et MSS. Interpolat autem hanc scripturam in Elzeviriana editione Latius, in hunc modum: « Lienem absumi aiunt: et illinuntur autem eadem, sedantque singultus: » ut ad singultus illini tantum credas. Quod scriptoris quidem sententiæ plenissime adversatur, ac Dioscoridis, qui plane similia tradit, III, 151: Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα σὺν ὄξει καὶ πινόμενα ἐπὶ ἡμέρας μ′, σπλῆνα τήκειν. Δεῖ δὲ καταπλάσσειν καὶ τὸν σπλῆνα τοῖς φύλλοις λείοις σὺν οἴνῳ. Βοηθεῖ καὶ στραγγουρίᾳ καὶ λυγμῷ, etc. HARD.

9. *Non danda feminis, quoniam sterilitatem facit.* Dioscorid. loc. cit. et Theophr. IX, 19. HARD.

XVIII. 1. *Asclepias folia ederæ habet*, etc. De hujus forma ac viribus totidem verba ac placita leges apud Diosc. III, 106: Ἀσκληπιάς, etc. Ab ederæ folio nomen habet κισσίον et κισσόφυλλον in Noth. Dioscor. p. 456. Vincetoxicum a Matthiolo appellatur, a quo et scite effigiatur, pag. 809, qualem in horto Regio vidimus: item a Dodonæo, pag. 402. HARD. — *Asclepias folia* etc. Nobis eodem nomine est *Asclepias Vincetoxicum* (*Pentand. monogyn.* gen 624 Pers. sub *Cynancho. Apocyn.* Juss.). Habitat in montosis calcareis et in silvaticis. ED.

nibus medentur, et contra serpentium ictus, non solum potu, sed etiam illitu.

1 XIX. Aster[1] ab aliquibus bubonion appellatur[2], quoniam inguinum præsentaneum remedium est[3]. Cauliculus foliis oblongis[4] duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur[5] et adversus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi[6] jubent, et juxta cinctus alligari. Prodest et coxendicis dolori adalligata.

1 XX. Ascyron et ascyroides[1], similia sunt inter se, et hyperico: sed majores habet ramos, quod ascyroides vo-

XIX. 1. *Aster.* Apul. c. LX: « Græcorum aliqui asterion, alii asteriscon, alii astera atticon, quidam bubonion, alii hyophthalmum vocarunt, Latini inguinalem. » Nempe βουβὼν inguinem et tumorem inguinis sonat. Dioscor. IV, 120: Ἀστὴρ Ἀττικός. In Noth. p. 470: οἱ δὲ ἀστερίσκος, οἱ δὲ ἀστέριον, οἱ δὲ βουβώνιον, οἱ δὲ ὑόφθαλμον, Ῥωμαῖοι ἐγγίναλις. Genera amplius vicena vidimus in horto Regio: præcipua delineantur a Clusio Histor. Rar. plant. IV, pag. 13 sqq. HARD. — *Aster ab aliq. bubonion.* Βουβώνιον Galenus appellat, de Fac. simpl. med. VI, 79. Forte *Inula Bubonium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat in Austria, Tauria, etc. Conf. Scop. Carniol. tit. 58; Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 205. ED.

2. *Bubonion appellatur.* Alia hæc quam inguinaria descripta, l. XXVI, cap. 9. Plinius multa et insignia tacet, quæ a Dioscoride de hac planta traduntur. DAL.

3. *Quoniam inguinum præsentaneum remedium.* Florem recentem, atque adeo humidum inguinum inflammationi utiliter adhiberi docet Diosc. l. c. HARD.

4. *Cauliculus foliis oblongis.* Sic fere Diosc. l. c. HARD.

5. *Bibitur.* Suffiri ad fugandos serpentes Cratevas ait in Dioscor. Noth. p. 470. HARD.

6. *Sinistra manu decerpi jubent.* Diosc. l. c. HARD.

XX. 1. *Ascyron et ascyroides.* Ascyron, inquit, de quo cap. 10 dictum, et ascyroides, de quo nunc instituitur oratio, similia sunt inter se, et hyperici, de quo XXVI, 35. Ascyroides a Diosc. III, 172, iisdem adumbratur notis, quibus nunc a Plinio: Ἄσκυρον, οἱ δὲ ἀσκυροειδὲς, οἱ δὲ ἀνδρόσαιμον, καὶ τοῦτο εἶδός ἐστιν ὑπερικοῦ, μεγέθει διαφέρον, κλωσὶ μείζον, etc. A Matthiolo pingitur in Diosc. III, 637. In horto Regio vidimus. Vide Anguill. etiam, Part. XIII, pag. 243. HARD. — *Ascyron.* Nobis est *Hypericum Androsæmum* (*Polyand. pentagyn.* gen. 1338 Pers. *Hypericin.* Juss.). Habitat in Anglia, Gallia Narbonensi, Italia, etc. in humentibus. Conf. Columm. Ecphras. I, 16; Spreng. Hist. Rei herb. tom. I, p. 185. ED.

catur, ferulaceos, omnino rubentes[2]: capitulis parvis, luteis. Semen in calyculis pusillum[3], nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant[4]. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocavere. Usus seminis ad[5] ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Alvum solvit[6], bilem detrahit. Illinitur[7] et ambustis.

XXI. Aphaca[1] tenuia admodum folia habet : pusillo 1
altior lenticula est. Siliquas majores fert[2], in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, madidiora et minora lenticula. Nascitur in arvis. Natura ei ad spissandum[3] efficacior, quam lenti : reliquo usu eosdem effectus habet. Stomachi alvique[4] fluxiones sistit semen decoctum.

XXII. Alcibion[1] qualis esset herba, apud auctores non 1

2. *Ferulaceos, omnino rubentes.* Voss. cod. « omnia rubentes, » ut lib. XXIV, 8, « alia similis. » Tertullianus « cultum omnia candidatum. » Gron.

3. *Semen in calyculis pusillum.* Diosc. loc. cit. et Oribas. lib. XI, f. 191. Hard.

4. *Comæ tritæ velut cruentant.* Veluti cruorem reddunt. Fructus attritu, inquit Dioscorid. l. c. digiti cruentantur : Καρπὸν δὲ... καὶ ἐν τῷ παρατριβῆναι οἱονεὶ αἱμάσσοντα τοὺς δακτύλους, ὡς διὰ τοῦτο ἀνδρόσαιμον καλεῖσθαι. Hard.

5. *Usus seminis ad*, etc. Dioscoridi καρποῦ. Hard.

6. *Alvum solvit*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

7. *Illinitur.* Diosc. l. c. Hard.

XXI. 1. *Aphaca.* Sic MSS. omnes hoc loco, etsi in indice varient, ut monuimus. Alia hæc Theophrastea aphace, de qua XXI, 52. Describitur totidem fere verbis a Diosc. II, 178. Pingitur a Dodonæo, pag. 635. Nondum occurrit nobis. H. — Ἀφάκη Theophrast. Histor. VIII, 5-8; Diosc. loc. laud. nobis eodem nomine est *Lathyrus Aphaca* (*Diadelph. decand.* gen. 1714 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat inter segetes, in silvaticis. Ed.

2. *Siliquas majores fert.* Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Natura ei ad spissandum.* Ad adstringendum. Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ σπερμάτια συπτικὴν, etc. Hard.

4. *Stomachi alvique*, etc. Diosc. l. c. totidem verbis. Hard.

XXII. 1. *Alcibion*, etc. Supra lib. XXII, cap. 21, onocheiles secundum anchusæ genus alcibiadion vocatur, ut et Diosc. echion. Dioscoridi vocatur et doris, et alcibiadion. Nicandro vero alcibium, in Theriacis : Ἐσθλὴν δ' ἀλκιβίου ἐχίου περιφράζεο ῥίζαν. At mirum est, quod jam ait Plinius, apud auctores non reperiri qualis sit herba, quum eadem de foliis et radice tradat, quæ Dioscorides de altera anchusa et echio. Dal. —

reperi. Sed radicem ejus et folia trita, ad serpentis morsum imponi et bibi : folia[2], quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura.

1 XXIII. Alectorolophos[1], quæ apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Utilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito : et caligini oculorum. Solidum semen conjicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit et intumescit, ac per se exit.

1 XXIV. (VI.) Alum[1] nos vocamus, Græci symphyton

Alcibion. Aliud esse hoc alcibiōn ab eo de quo egimus XXII, 24, et ab echio, de quo XXV, 58, Nicander admonet, qui quum in Theriac. pag. 39, de utroque isto posteriore egisset, idem mox p. 47, Plinianum illud, nomine tantum appellato, facie non declarata, diversum esse pronuntiat : Ἄλλην δ' ἀλκιβίειο φερώνυμον αἴρεο ποίην. Ubi Schol. pag. 31 : Ἄλλην δ' ἀλκιβίειο, τουτέστιν ἄλλην βοτάνην, ἄλλο εἶδος, ἄλλο ἀλκίβιον. Hard. — Ἄγχουσα ἑτέρα, ἣν ἔνιοι ἀλκιβιάδιον, Dioscor. IV, 24; item cap. 27 : ἔχιον, οἱ δὲ δόριδα, οἱ δὲ ἀλκιβιάδιον, etc. Prior species, cujus etiam Galenus meminit de Facult. simpl. med. V, 71, nobis est *Anchusa tinctoria* (*Pentand. monogyn.* gen. 353 Pers. *Borragin.* Juss.); posterior, *Echium rubrum* (gen. 363 Pers.) : de his jam alias actum. An ex his duabus speciebus unam Noster hic indigitaverit, in ambiguo est; sed utriusque vires consentiunt. Ed.

2. *Imponi et bibi jubent folia.* Tò *jubent* nostri quinque omnes ignorant; jure : intelligitur enim « apud auctores reperi. » Gron.

XXIII. 1. *Alectorolophos, quæ apud nos crista dicitur.* Quorumdam opinione alliaria : aliorum vero cauda lupi : aliorum gallithricum, cujus semen eodem effectu, et eadem causa vulgus etiam oculis injicit, præsertim quum culex illapsus est. Dal. — *Alectorolophos.* Ἀλεκτορόλοφος, hoc est, crista galli. Pingitur a Dodonæo, pag. 546. Ubique notissima : *cresta di gallo* Italis quoque, teste Anguillara, Part. XII, p. 219. Hard. — *Alectorolophos, quæ apud nos crista.* Et hanc apud nos appellationem servat : *Rhinanthus Crista galli* (*Didynam. angiosperm.* gen. 1457 Pers. *Pedicular.* Juss.). In pratis frequens. Confer. Hist. Rei herb. tom. I, p. 204. Ed.

XXIV. 1. *Alum.* Nos, inquit, Romani; Græci aliter. Nos autem id nomen a Gallis accepimus. Diximus de herba ea XXVI, 26 : « Halus, inquit ipse, quam Galli sic vocant... similis est cunilæ bubulæ, etc. » Iisdem plane verbis a Diosc.

petræum, simile cunilæ bubulæ, foliis parvis, ramis tribus aut quatuor a radice, cacuminibus thymi, surculosum[2], odoratum, gustu dulce, salivam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris[3], ideo petræum cognominatum : utilissimum lateribus, renibus[4], torminibus, pectori, pulmonibus[5], sanguinem rejicientibus, faucibus[6] asperis. Bibitur 2
radix trita, et in vino decocta, et aliquando superlinitur. Quin[7] et commanducata sitim sedat, præcipueque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur, et contusis : lenit interanea[8]. Alvum sistit cocta[9] in cinere, detractisque folliculis trita cum piperis novem granis, et ex aqua pota. Vulneribus[10] sanandis tanta præstantia est, ut carnes quoque dum coquuntur, conglutinet addita : unde et Græci nomen imposuere[11]. Ossibus quoque fractis medetur.

describitur IV, 9. Hard. — Nobis *Symphytum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 355 Pers. *Borragin.* Juss.), de quo jam egimus. Ed.

2. *Surculosum.* Hoc est, lignosum : ξυλῶδες; Dioscor. l. c. Hard.

3. *Nascitur in petris.* Totidem verbis Diosc. l. c. H. — Symphytum petræum Dioscor. Sprengelio idem esse videtur ac *Gypsophila fastigiata*, de qua sup. lib. egimus. Ed.

4. *Renibus.* Dioscor. l. c. Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 233, et Marc. Emp. c. XXVI, p. 176. H.

5. *Pulmonibus.* Scribon. Larg. Comp. LXXXIII : « Ad sanguinis eruptionem, sive ex arteriis, sive a pulmone, vel pectore ea fuerit; bene facit symphyti radix, quam quidam inulam rusticam vocant, quidam autem alum gallicum dicunt, etc. » Sic et Marcell. Empir. cap. XVII, pag. 124. Dioscor. IV, 9, decoctum ait in aqua mulsa, et potum, quæ pulmoni hæreant, excrementa repurgare. Hard.

6. *Faucibus.* Galen. l. c. Hard.

7. *Quin.* Diosc. l. c. Hard.

8. *Convulsis, lieni, interaneis,* (sic prius). Quomodo imponitur *interaneis?* Lege cum Vossiano : « Luxatis quoque imponitur et contusis : lenit interanea : alvum sistit cocta, etc. » *Contusis* et Chiffl. Pintiani quoque codex *lenit*, unde ille facit *leviter*. Gron. — *Interaneis.* In scrotum delabentibus : enterocelis. Dioscor. Dal.

9. *Alvum sistit cocta in*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

10. *Vulneribus.* Plin. Valer. III, 22; Apul. cap. LIX, tit. 4. Diosc. Κολλᾷ καὶ νεότρωτα... καὶ τὰ κρέα δὲ συμπήττει ἑψόμενον σὺν αὐτοῖς. Galenus denique loc. cit. Hard.

11. *Unde et Græci nomen imposuere.* Σύμφυτον quia consolidat : unde et consolida appellata. Eadem conferva, a conferruminando, hoc est, conglutinando. Ferruminare enim est metalla conjungere et conglutinare. Hard.

1 XXV. (VII.) Alga rufa[1], et scorpionum ictibus.

1 XXVI. Actæa[1] gravi foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro, ut ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis et asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno interioribus[2] feminarum morbis.

1 XXVII. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in satis diximus[1], viticulis[2] longis, callosis, rubentibus, qualiter flos[3], quem Jovis flammam appellavimus in violis[4]: fert semen simile punici mali acinis. Radix[5] ejus decocta in aquæ cyathis ternis, additis

XXV. 1. *Alga rufa.* Cretica tinctoria, quæ purpuræ colore inficit. Dal. — *Alga.* Φῦκος φοινίσσον, de quo XXVI, 66. Hard. — *Rufa.* Gron. et Al. ante Hard. *rubra.* An *Fucus sanguineus?* ex *Cryptogam.* Linn. *Algarum* ordine Juss. *Thalassiophyt.* Lamouroux. Ed.

XXVI. 1. *Actæa*, etc. Videtur esse ea, quam christophorianam appellat Lobelius, a quo scite delineatur in Obss. pag. 389. Alii aconitum racemosum vocant. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Actæa.* Servat nomen : *Actæa spicata* (*Polyand. monogyn.* gen. 1250 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in nemorosis montosis. Confer Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, pag. 204. Ed.

2. *Interioribus feminarum morbis.* Uteri doloribus et suffocationi : mensibus provocandis. Dal.

XXVII. 1. *Qualem in satis diximus.* In volumine de medicinis, e rebus iis quæ seruntur : nempe lib. XXIII, 14. Hard. — Ampelos agria Dioscor. IV, 183, nobis est *Tamus communis* (*Diœc. hexand.* gen. 2234 Pers. *Asparag.* Juss.), de quo jam sæpe alias. Ed.

2. *Viticulis longis.* Sarmentis longis, duris, rimoso cortice vestitis, flore capillaceo ; fructu exiguis uvis simili, post maturitatem rubente : granis figura rotundis. Dioscor. κόκκους. Plinius ad punici semina retulit oscitanter, et alias totam historiam corrupit. Dal.

3. *Qualiter flos.* Ex omnibus plantis, quæ ad vicina scandunt, tres novimus, quarum cæruleus, sive purpureus, Jovis flori, nempe aquilegiæ, colore similis sit : primam quidem, quam granum Nili vocant : alteram, quam dulcamaram : tertiam, quam pro clematide secunda pinxit Dodonæus, et quam pothon cæruleum esse quidam putant. Quæ de vite silvestri tradit hic Plinius, magis convenire videntur dulcamaræ, quam salicastrum supra vocavit XXIII, c. 1, et viti silvestri similem esse dixit : eosdemque effectus habere. Dal.

4. *Appellavimus in violis*, etc. Lib. XXI, cap. 38. Hard.

5. *Radix.* Hæc ipse totidem verbis XXIII, 14, cæteraque fere medicamenta, quæ nunc iterum haud valde magno operæ pretio revocat. Hard.

vini Coi cyathis duobus, alvum solvit leniter, ideoque hydropicis datur. Vulvæ vitia et cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque uti hac herba prodest, tusa cum foliis, et illita cum succo suo.

XXVIII. Absinthii genera sunt plura[1] : santonicum[2] 1
appellatur a Galliæ civitate : ponticum a Ponto[3], ubi pecora pinguescunt illo, et ob id sine felle[4] reperiuntur : neque aliud præstantius[5] : multoque italicum amarius, sed medulla pontici dulcis. De usu ejus convenit dicere, herbæ facillimæ[6], atque inter paucas utilissimæ, præterea sacris

XXVIII. 1. *Absinthii genera sunt plura.* Vulgo cognitum ἀψίνθιον, *de l'absinthe.* Absinthium ponticum, seu romanum officinarum, Dodonæo latifolium dicitur, p. 23. Vulgare Lobelio in Obss. p. 443. H.

2. *Santonicum.* Diosc. III, 28 : Ἔστι δὲ καὶ τρίτον εἶδος ἀψινθίου, γεννώμενον ἐν τῇ κατὰ τὰς Ἄλπεις Γαλατίᾳ πλεῖστον· ὃ ἐπιχωρίως Σαντόνιον καλοῦσιν, ἐπωνύμως τῇ γεννώσῃ αὐτὸ Σαντονίδι χώρᾳ. Galen. de Simpl. med. Fac. VI, 1, p. 147 : Τὸ μὲν Σαντονικὸν, ἀπὸ Σαντονείας χώρας ἐν ᾗ φύεται. Marc. Emp. cap. XXVIII, pag. 198 : « Santonica herba, quæ absinthium dicitur. » Santonica herba, Scribonio Comp. 141. Santonica virga Martiali lib. IX, epist. 95 : « Santonica medicata dedit mihi pocula virga, etc. » Describitur a Lobelio in Obss. p. 436, quale vidimus in horto Regio. H. — Ἀψινθίου τρίτον εἶδος, ὃ ἐπιχωρίως σαντόνιον καλοῦσι, Dioscor. III, 28; nobis item est *Artemisia santonica* (*Syngenes. superfl.* gen. 1237 Pers. *Corymbif.* Juss.) : σαρδώνιον legit Anguillar. pag. 166; sed refragatur Galenus, de Fac. simpl. med. V, 69, qui non semel σαντονικὸν appellat. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 187. Ed.

3. *Ponticum a Ponto.* Apud Plaut. in Trin. IV, 2, 88 : « SYC. Omnium primum per Pontum advecti ad Arabiam terram sumus. CH. Eho, an Arabia etiam est in Ponto? SYC. Est : non illæc ubi thus gignitur : sed ubi absinthium fit, atque cunila gallinacea. » Dalec. — *Ponticum.* De eo multa Diosc. III, 26. Hard. — Nobis *Artemisia pontica.* Habitat in apricis, siccis, montosis Galliæ, Germaniæ, Italiæ, Thraciæ, etc. Per absinthium italicum, vulgarem videtur speciem Noster intelligere, quæ Recentioribus dicitur eodem nomine *Artemisia Absinthium.* Habitat in Europæ ruderatis, aridis. Ed.

4. *Et ob id sine felle.* Vide quæ diximus XI, 75. Hard.

5. *Neque aliud præstantius.* Dioscor. loc. cit. Gratum esse stomacho ait Galenus, loc. cit. Santonicum, ob amarorem, eidem infensum. Hard.

6. *De usu ejus convenit dicere, herbæ facillimæ.* Vossianus jubet deleri τὸ *dicere.* Neque est, cur ei adversemur. Gron.

populi romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis[7] quadrigæ certant in Capitolio, victorque absinthium bibit[8]: credo, sanitatem præmio dari[9] honorifice arbitratis majoribus. Stomachum corroborat, et ob hoc sapor[10] ejus in vina transfertur[11], ut diximus. Bibitur et decoctum aqua, ac postea nocte et die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet et salem addi. Vetustissime in usu est. Bibitur et madefacti dilutum[12]: ita enim appelletur hoc genus. Diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut et succus expressi. Exprimitur autem, quum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo vase ad tertias, x heminis in aquæ sextariis XLV, iterumque percolatum lente[13] coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus. Sed hic absinthii inutilis[14] stomacho ca-

7. *Latinarum feriis*. Quibus in Albano monte Romanis simul et Latinis visceratio dabatur. Vide Alex. ab Alex. lib. V, cap. 7. Dal. — *Latinarum*. Subintellige, supplicationum, aut religionum. Livius, V, 93: « Jam ludi Latinæque instaurata erant. » Lib. XXII, p. 208: « Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis. » Peragi consuevere eæ aprili mense. Aliquando et juniis kalendis, teste Livio, XLII, pag. 540. Et a. d. tertium nonas maii, eodem auctore, XLI, p. 526. Vide XXXIV, 18. Hard.

8. *Absinthium bibit*. Potionis τῆς ἐξ ἀψινθίου meminit Varro in Quinquatribus: « Absinthium uti bibam grave et castoreum, levemque robur (minuam vires corporis), » apud Nonium. Dal.

9. *Credo, sanitatem præmio dari*. Corporis bonam valetudinem præstare vinum absinthites, Veteres crediderunt, inquit Dioscor. III, 26: Προπίνουσιν ἐξ αὐτοῦ... ὑγιείας ποιητικὸν εἶναι νομίζοντες. Hard.

10. *Sapor*. Facto ex eo vino, quod absinthites vocatur, ut diximus, XIV, 19. Hard.

11. *In vina transfertur*. Vino ex eo facto, quod absinthites vocant. Dalec.

12. *Bibitur et madefacti dilutum*. Τὸ ἀπόβρεγμα ἀψινθίου, Diosc. III, 26. Dilutum in quo absinthium maduit. Hard. — *Appelletur*. Gr. et Al. *appellatur*. Ed.

13. *Percol. lente*. Gron. et Al. « percol. herba lente. » Ed.

14. *Sed hic absinthii inutilis*, etc. Sed hic absinthii expressi succus, inutilis stomacho capitique est:

pitique est, quum sit ille decocti saluberrimus. Namque 3
adstringit[15] stomachum bilemque detrahit[16], urinam ciet, alvum[17] emollit, et in dolore sanat: ventris[18] animalia pellit, malaciam stomachi et inflationes[19] discutit cum sili et nardo gallico, aceto exiguo addito. Fastidia[20] absterget: concoctiones adjuvat. Cruditates detrahit cum ruta, et pipere, et sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ veteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, et mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem.
Quidam et in polenta dedere supra dictum pondus, addito 4
pulegio: alii pueris folia in fico sicca, ut amaritudinem fallerent[21]. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio

quum sit ille antea explicatus decocti absinthii usus saluberrimus. Vocem hanc absinthii, quam libri omnes editi et manu exarati agnoscunt, supervacuam esse Dalecampius pronuntiat. Joh. Latius in editione Elzevir. permutat vocis illius sedem, ac post *decocti* reponit: alias perverti loci sententiam clamat. Ambo haud sane satis feliciter. Geminum absinthii succum Plinius secernit: alterum decocti aqua his verbis: « Bibitur et decoctum aqua, ac postea die ac nocte refrigeratum, etc. » Alterum expressi, quod in usu rarius: « Exprimitur autem, quum primum semen turgescit, etc. » Illum decocti succum saluberrimum esse in præsenti monet: istum expressi, inutilem. Sic ubi dilutum decoctumque absinthii Dioscorides approbavit, expressi succum idem improbat, III, 26: Ἔοικε δὲ, inquit, καὶ τὰ τοῦ χυλίσματος ἔργα ποιεῖν τὰ αὐτά. Πλὴν εἰς τὰς πόσεις οὐ δοκιμάζομεν αὐτὸ, κακοστόμαχον καὶ κεφαλαλγὲς ὄν. « Existimatur expressi succus eosdem præstare effectus. Attamen potionibus improbatur, quod stomacho est inimicus, doloremque capitis ciet. » Hard.

15. *Namque adstringit.* Dioscor. III, 26; Galen. de Facult. simpl. med. VI, p. 161; Marcell. Emp. cap. xxx, p. 214. Hard.

16. *Stomachum bilemque detrahit.* Stomachique bilem detrahit. Dioscorid. bilem purgat, quæ stomacho et ventri inhæsit. Dal.

17. *Urinam ciet, alvum,* etc. Diosc. l. c. Hard.

18. *Ventris animalia,* etc. Marc. Emp. cap. xxviii, p. 198. Hard.

19. *Et inflationes.* Dioscorid. l. c. καὶ πρὸς ἐμπνευματώσεις δὲ ἁρμόζει, καὶ κοιλίας, καὶ στομάχου ἀλγήματα, πινόμενον μετὰ σεσέλεως ἢ νάρδου Κελτικῆς. Hard.

20. *Fastidia absterget,* etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

21. *Alii contra paralysin, alii pueris folia in fico, sic ut amaritudinem fallerent* (sic prius legebatur).

morbo[22] crudum bibitur cum apio, aut adianto. Adversus inflationes, calidum paulatim sorbetur ex aqua : jocineris[23] causa cum gallico nardo : lienis[24], cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Adversatur fungis ex aceto[25] : item visco[26] : cicutæ[27] ex vino : et muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris[28] cum passo imponitur, suggillatis[29] cum

Dele tria prima verba, ex antiquo codice, nec refragante Dioscoride; et *sicca* non *sic*, ibidem. PINT. — *Alii pueris folia in fico sic ut amaritudinem.* Nonnulli, *ut sic*, faciunt. Quatuor membranæ, « fico siccat amaritudinem. » Præcipuus vero : « Alii pueris in fico sicca, ut amaritudinem fallerent. » Notum illud Lucretii : « Sed veluti pueris absinthia tetra medentes Quum dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci flavoque liquore. » Eam vicem hic præstant caricæ. Lib. XV, 18 : « siccandi hæc in sole aptissima. » Lib. eodem, cap. 29 : « Detrahitur hæc (cutis) virentibus, ut putamen; eadem in siccis maxime placet. » Lib. XX, 15 : « Decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca. » Lib. XXIII, 7 : « Siccæ fici stomachum lædunt, gutturi et faucibus magnifice utiles. » GRON.

22. *In regio morbo.* Sic Reg. 2, et Chiffl. cum Colb. 1. In Reg. 1, *cum adipe.* In editis, *cum opio.* Utrumque perperam. Arquatis simpliciter prodesse scribit Diosc. loc. cit. HARD.

23. *Jocineris.* Celsus, IV, 8, de jocineris morbo : « Neque alienum est, absinthium contritum ex melle et pipere, ejusque catapotium quotidie devorare. » HARD.

24. *Lienis.* Diosc. loc. cit. H.

25. *Adversatur fungis ex aceto.* Apul. cap. C, t. 1 : « Ad periculum fungorum : Herbæ absinthii succum ex aceto bibat. Hoc Serotinus vir centenarius evasit, quum esset a fungis tentatus. » Sic et Diosc. loc. cit. HARD.

26. *Visco.* Τῇ ἰξίᾳ, venenato chamæleontis succo. DAL. — *Item.* Dioscor. Πρὸς ἰξίαν. Hoc est adversus chamæleonis succum, quem ixiam appellarunt, tracto nomine a visco, quoniam ad ejus radices viscum alicubi reperitur. Scribon. Larg. Comp. CXCI : « Ixia, quam quidam chamæleonta vocant... Pota mentem abalienat... Adjuvantur autem læsi ab ea absinthio poto cum vino. » HARD. — *Visco.* Quod succum esse chamæleonis diximus, sive *Carlinæ acaulis*, de qua supra egimus lib. XXIV. ED.

27. *Cicutæ.* Diosc. l. c. HARD.

28. *Epiphoris.* Decoctum una cum passo dolentibus oculis adhiberi ait Diosc. l. c. HARD.

29. *Suggillatis.* « Ad livores tollendos, inquit Apul. cap. C, t. 2, herbam absinthium in aqua et aceto decoctam, et inductam panno, impone : si corpus tenerum fuerit, ex melle imponito. » Diosc. item loc. laud. Πρὸς δὲ ὑπώπια σὺν μέλιτι. HARD.

melle. Aures[30] decoctum ejus vaporis suffitu sanat : aut si manent sanie, cum melle tritum. Urinam ac menses cient tres quatuorve ramuli, cum gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses privatim cum melle sumptum, et in vellere appositum. Anginis subvenit cum melle[31] et nitro. Epinyctidas ex aqua sanat[32] : vulnera recentia, priusquam aqua tangantur, impositum : præterea capitis hulcera. Peculiariter[33] ilibus imponitur, cum cypria[34] cera, aut cum fico. Sanat et pruritus. Non est dandum in febri. Nauseam maris arcet[35] in navigationibus potum : inguinum tumorem in ventrali habitum[36]. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum[37] tineas arcet. Culices[38] ex oleo perunctis abigit : et fumo, si uratur. Atramentum[39] librarium ex diluto ejus temperatum,

30. *Aures*. Dioscorid. l. c. Καὶ ὁ ὑπατμισμὸς δι' αὐτοῦ τοῦ ἀφεψήματος, πρὸς ὠταλγίαν. « Quin et aurium dolores decoctum vaporis suffitu compescit. » Fumus e decocto ejus exceptus. in Chiffl. codice « decoctæ ejus vapor. » HARD. — *Aut si manent sanie*. Gronov. et Al. ante Harduin. « aut si manat sanies. » ED.

31. *Anginis subvenit cum melle*, etc. Diosc. l. c. HARD.

32. *Epinyctidas ex aqua sanat*. Diosc. l. c. HARD.

33. *Peculiariter*. Dioscorid. l. c. Καταπλάσσεται δὲ καὶ πρὸς ὑποχόνδρια, καὶ ἧπαρ, καὶ στόμαχον ἐπαλγῆ καὶ χρονίως πάσχοντα, συνεκλεαινόμενον κηρωτῇ Κυπρίνῃ. HARD.

34. *Cypria cera*. Hoc est, cerato cyprio : nam ceram pro cerato omnes medici antiqui dicunt. H.

35. *Nauseam maris arcet*, etc. Schola Salernitana, de absinthio : « Nausea non poterit quemquam vexare marina, Antea commixtam vino qui sumpserit istam. » HARD. — *Nauseam*. Gronov. et Al. *nauseas*. ED.

36. *In ventrali habitum*. *Ventralia*, non *ventrali*, in apographo nostro : ut fortasse scribi potius sit, « in ventralia abditum. » PINT. — *Inguinum*. Vide quæ diximus, XXVI, 59. Quid ventrale sit, diximus VIII, 73. HARD.

37. *Vestibus insertum*. Sic Diosc. loc. cit. cujus sententiam quum non satis perceperint Saracenus et Dalecampius, *inspersum* hoc loco emendant; ad absinthites vinum, non ad ipsum absinthium rati id pertinere. HARD.

38. *Culices*. Dioscor. l. c. Schola Salern. « serpentes nidore fugat. » Serpentes de insectis dici, de culicibus, de pediculis, similibusque, monuimus VII, 52. H.

39. *Atramentum*. Dioscorid. l. c. Τὸ δὲ μέλαν ᾧ γράφομεν, τῷ ἀποβρέγματι αὐτοῦ βραχὲν, ἄβρωτα μυσὶ τηρεῖ τὰ γράμματα. HARD.

litteras a musculis tuetur. Capillum denigrat absinthii cinis, unguento rosaceoque permixtus.

1 XXIX. Est et absinthium marinum[1], quod quidam Seriphium vocant probatissimum in Taposiri[2] Ægypti. Hujus ramum Isiaci præferre[3] solemne habent. Angustius[4]

XXIX. 1. *Est et absinthium marinum.* Hæc totidem fere verbis Diosc. V, 27 : Ἀψίνθιον θαλάσσιον, τινὲς δὲ καὶ Σερίφιον καλοῦσι, etc. Adde his quæ dicenda sunt de eo, XXXII, 31. H. — *Absinth. mar. quod quidam Seriphium.* Absinthium marinum, sive seriphium Diosc. loc. laud. nobis est *Artemisia fragrans;* habitat in Armenia, etc. An et ad *Artemisiam maritimam*, aut ad *tauricam* Willd. referri æque possit, dubitat Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 187; Artemisiam certe maritimam habet Anguillara, pag. 165. Ed.

2. *Taposiri.* « Thaphosiri » Stephanus. Sic ea dicta quod Osiridis sepulchrum ibi esset, quasi Osiridos τάφος. Dal. — *In.* Diosc. loc. cit. Ἐν Ταφουσίρει τῆς Αἰγύπτου. Alia tamen est Stephano. Ταπόσειρις, πόλις Αἰγύπτου, πλησίον Ἀλεξανδρείας. Al. Ταφόσιρις, πόλις Αἰγύπτου, ἐν ᾗ λέγεται Ὄσιρις τεθάφθαι. Utraque Straboni Ταπόσειρις scribitur; cf. lib. XVII. Hard.

3. *Hujus ramum Isiaci præferre*, etc. Pro olivæ ramo Diosc. quæ in Ægypto vivere non potest : quamvis Theophrastus libris de causis olearum quoddam genus Ægyptium vocet. Cæterum in agro Cyrenensi Ægypto contermino id provenit. Pint. — *Hujus ramum Isiaci præf. solemne habent.* Ἰσιακοὶ, Isidis sacris initiati. Id pro ramo oleæ præferre solemne habent, inquit Dioscor. loc. cit. Est ex ære minimo nummus perrarus, olim apud D. Foucault, nunc in Cimelio Seren. Ducis Parmensis, cum hac superscriptione : D. N. IVLIANVS NOB. CAES. *Dominus Noster Julianus Nobilissimus Cæsar :* capite nudo ')(' ISIS FARIA. Cave hic Isin cogites, nulla hic est : sed Solis caput juvenile. Neque Pharus hic Alexandrina est : nam cur ab ea, quæ tenuis fuit colonia Cæsaris Dictatoris, nomen haberet numen Ægyptium, potius quam ab aliquo nobili oppido ? Legendum omnino est : « Invicte Sol, Julianum Sospitem Fac, Avitæ Religionis Invictum Assertorem. » Precatio hæc Ethnicorum fuit, pro salute Juliani Cæsaris. Confer nummum Aureliani Augusti, cujus est epigraphe, SOL DOMINVS IMPERI ROMANI : aliosque complures inscriptos, SOLI INVICTO. ISIS FARIA alibi nusquam in nummis antiquis occurrit, nisi sub Juliano. Sed in his quos exhibet V. Cl. Du Cangius, in familiis Byzantinis, pro Juliani vultu, varia effigies religionis , vanæ scilicet superstitionis est : cum ea superscriptione, ISIS FARIA. In parte aversa , VOTA PUBLICA. Hinc falsi arguas inscriptionem quæ apud Gruterum est, EICIΔI ΦΑΡΙΑ fictam utique ex nummis istis prave intellectis. Hard.

4. *Angustius priore , min. amarum*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

priore, minusque amarum, stomacho inimicum, alvum mollit, pellitque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo et sale, aut in farinæ trimestris sorbitione[5] dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

XXX. (VIII.) Balloten[1] alio nomine porrum nigrum Græci vocant, herbam fruticosam, angulosis[2] caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, majoribus quam[3] porri,

5. *In farinæ trimestris sorbitione*, etc. Σὺν ἑψήματι, ἢ φακῇ. Diosc. cum sapa, aut lenticula Plinius, quia ἕψημα etiam pultem aqua decoctam significat, « sorbitionem farinæ trimestris » vertit. Ego magis sapam intelligo, quæ sua dulcedine amarorem absinthii, et ingratum saporem obscurat et temperat. Dal. — *In farinæ*. In oryza, sive ptisana, alicave ex farina seminis trimestris. Quid his nominibus intelligendum sit, suis locis docuimus. Hard.

XXX. 1. *Balloten alio nomine porrum n. Græci*, etc. Hoc illud marrubium nigrum est, de quo diximus XX, 89. Sic MSS. omnes, Regg. Colb. Ch. aliique, tum hoc loco, tum in Indice, in quo diserte scribitur, « Ballotes, sive porrum nigrum. » Libri hactenus editi, « Balloten alio nomine melamprasion Græci vocant, » ex interpolatorum scilicet officina : et quod intelligerent balloten esse reapse marrubium nigrum, et quod scriptum scirent a Dioscorid. III, 117: Βαλλώτη, ἢ μέλαν πράσιον, etc. Perinde ac si quum Græcos appellat, Dioscoridem Plinius designaret. Quum sciamus et apud Diosc. ipsum in Noth. p. 457, et apud Apulei. cap. IV, marrubium istud Νεόπρασον, etsi mendose, pro κυνόπρασον, quod porrum caninum sonat, appellari. Nec tamen inficias ierim, id quod vidit jamdudum Ruellius de Nat. Stirp. III, 58, p. 552, deceptum Plinium esse affinitate nominum, quum foliis quam porri majoribus balloten dixit, πράσον videlicet, pro πράσιον legentem : quando folia ei porracea non sunt, sed marrubii, aut apiastri. Quæ Salmasius hoc loco adversus Plinium conjicit, in præf. accepit ea a Nic. Leoniceno, cui facere satis conatus est olim Pandulphus Collinutius in defensione Plinii, p. 206. H. — Βαλλώτη Diosc. loc. laud. Brot. est Marrubium nigrum, fœtidum, C. Bauh. Pin. 230; nobis item *Ballota nigra* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1395 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in ruderatis, ad sepes. Ed.

2. *Angulosis caulibus nigris*, etc. Hoc est, quadrangulis. Καυλοὺς ἀνίησι τετραγώνους, Dioscorid. loc. cit. Hard.

3. *Foliis vestientibus*, *majoribus quam porri*, etc. Rectius diceret, quam marrubii, uti demonstrat ipsa herbæ facies. Diosc. certe loc. cit. Φύλλα δὲ πρασίῳ ὅμοια, μείζονα δὲ, etc. Sic etiam Oribas. lib. XI, p. 192. Hard.

et nigrioribus, graveolentibus. Vis[4] ejus efficax adversus canis morsus, ex sale foliis tritis impositæ : item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat et sordida hulcera cum melle.

1 XXXI. Botrys[1] fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totos nascitur[2] : folia cichorio similia. Invenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocant[3], alii artemisiam.

1 XXXII. Brabyla[1] spissandi vim habet, cotonei mali modo : nec amplius de ea tradunt auctores.

4. *Vis.* Usus omnino illius eosdem refert Diosc. loc. cit. H. — *Impositæ.* Gron. et Al. ante Hard. *imposita.* Ed.

XXXI. 1. *Botrys.* Totidem verbis Diosc. III, 130 : Βότρυς πόα ἐςὶν ὅλη μηλίνη. « Tota lutea, etc. » Pingitur a Lobelio in Obss. 113, et a Dodonæo, p. 34. Vidimus in horto Regio. Totidem, ut dixi, verbis a Diosc. tum ejus facies, tum vires describuntur. H. — Βότρυς Diosc. loc. laud. quibusdam *Chenopodium ambrosioides*. Nobis eodem nomine est *Chenopodium Botrys* (*Pentand. digyn.* gen. 657 Pers. *Chenopod.* Juss.). Habitat in arenosis Galliæ meridionalis, Italiæ, etc. Ed.

2. *Semen circa totam nascitur* (sic prius). Verior nostri apographi lectio, « Semen circa totos nascitur. » Dioscorides, « Semen totis ramulis adnascitur. » Pint. — *Semen.* Dioscorid. Τὸ δὲ σπέρμα ὅλοις τοῖς κλωνίοις περιπέφυκε. Hard.

3. *Cappadoces ambrosiam vocant.* Diosc. loc. cit. Καὶ ταύτην ἀμβροσίαν Καππαδόκαι καλοῦσι, τινὲς δὲ ἀρτεμισίαν. Hard.

XXXII. 1. *Brabyla.* Brabyla memorata Galeno, lib. II, cap. 38, de alimentis, et lib. VI, κατὰ τόπους, in medicamentis stomaticis, fructus pruni silvestris, spinosæ, sive spodiadis, vulgo *prunelles*, ἀγριοκοκκύμηλον vero fructus pruni silvestris non spinosæ, maturescens sero admodum, nempe augusto et septembri. Interpres Theocriti communia pruna sive Damascena interpretatur, Idyll. VII, hoc versu : ..... τοὶ δ' ἐκέχυντο ὄρπακες βραβύλοισι καταβρίθοντες ἔραζε. Et Idyllio XI : Ὅσσον ἔαρ χειμῶνος, ὅσον μᾶλον βραβύλοιο ἅδιον. Seleucus apud Athenæum ἦλα βράβυλα, μάδρυα κοκκύμηλα eadem esse tradit, dicique ἦλα, quasi μῆλα : μάδρυα quasi μαλόδρυα, βράβυλα, quasi τὴν βορὰν ἐκβάλλοντα, nempe εὐκοίλια. Barbylos Constantino, lib. X, γεωπονίας, arbos ex osse persici nata : res a brabylo diversa. Dalec. — *Brabyla.* Hoc est, adstringendi. Sed βράβυλα apud Græcos veteres aliud nihil esse invenio, quam κοκκύμηλα et Δαμασκηνά, pruna videlicet, et ut quidam volunt, silvestria. Vidit hoc Rob. Constantinus in Lexico : videre et alii, quorum e fontibus areolas suas irrigat Salmas. in præf. ad Plinium. Tamen Hesych. Βρά-

XXXIII. Bryon[1] marinum, herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, ab ima radice[2] exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maxime, testisque terra comprehensis. Præcipua[3] siccandi ei spissandique vis, et collectiones omnes inflammationesque cohibendi, præcipue podagræ, et quidquid refrigerare opus sit[4]. 1

XXXIV. Bupleuri[1] semen ad ictus serpentium dari reperio, foverique plagas decocta ea herba, adjectis foliis mori, aut origani. 1

βυλον est κακοῦ φυτοῦ εἶδος. Sed quale illud sit, non indicat. H. — Brabyla Græcis dicuntur damascena. Videtur esse Prunus silvestris, C. Bauh. nec inter herbas fuit adnumeranda. Illi pruno vis est spissandi, hoc est, adstringendi. Brot. — Brabyla nihil aliud videtur esse quam fructus *Pruni insititiæ* (*Icosand. monogyn.* gen. 1221 Pers. *Rosac.* Juss.); σποδιάδα Theophr. appellat Hist. III, 7 : conf. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 92. Ed.

XXXIII. 1. *Bryon.* Bryon Theophrasto nulla herba marina privatim traditur, sed inter genera τοῦ βρύου θαλαττίου, τοῦ φύκους, lactucaceum hoc is describit. Dalec. — *Bryon.* Hæc descriptio ad verbum a Theophrasto traditur, Hist. IV, 7, nec multum abludit Dioscoridea delineatio, IV, 99 : Βρύον θαλάσσιον, φύεται ἐπὶ λίθων καὶ ὀστράκων, etc. « Muscus marinus in saxis testisque nascitur, etc. » De eo rursum inferius, XXXII, 36. H. — *Bryon.* Gron. et Al. ante Hard. *Bryon, marina herba*, etc. Theophrasteam speciem jure, ut videtur, ad *Ulvam Lactucam* Spreng. retulit; Dioscorideam vero ad *Fucum aculeatum* Turner. Utraque planta ex *Cryptogam.* Linn. *Algar.* ordine Juss. *Thalassiophyt.* Lamouroux. Ed.

2. *Ab ima radice exeuntibus foliis.* Ab una radice, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς. Theophrast. lib. IV, cap. 7. Dal. — *Ab ima.* Hoc est, ab uno initio, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, inquit Theophr. magis accurate : neque enim proprie radix ei musco inest. Hard.

3. *Præcipua siccandi ei spissandique vis.* Adstringendi. Στυπτικόν. Diosc. l. c. qui easdem ei deinde vires ac facultates, quas Plinius, adjudicat, totidem verbis. Galenus de Fac. simpl. med. VII, p. 166, vim quoque refrigerandi ei adjicit, ἐμψύχει. Hard.

4. *Refrigerare opus sit.* Στύψεως δεόμενα. Plinius legit ψύξεως. Hæc ex cap. Dioscor. de musco marino, quo tantum agitur de alga feniculacea, vulgo corallina, non autem de hac lactucacea. Dalec.

XXXIV. 1. *Bupleuri.* Diximus de eo, XXII, 35. Vide Nicandr. in Ther. p. 43. H. — Ex Anguillaræ sententia, pag. 169, est *Buplevrum baldense* (*Pentand. digyn.* gen. 678 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in montanis subalpinis Croa-

1 XXXV. Catanancen[1] Thessalam herbam, qualis sit, a nobis describi supervacuum est, quum sit usus ejus ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad tegendas magicas vanitates, electam ad hunc usum conjectura, quoniam[2] arescens contraheret se ad speciem unguium milvi exanimati. Eadem ex causa[3] et cemos[4] silebitur a nobis.

tiæ, Carnioliæ, in monte Baldo, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei Herb. tom. I, pag. 202. Ed.

XXXV. 1. *Catanancen.* Κατανάγκη; duo genera describit Dioscorides, IV, 134 : unum foliis coronopi, radice junci, etc. quod arescens se contrahit ad speciem unguium milvi exanimati. Nobis, auctore Sprengelio, est *Ornithopus compressus* (*Diadelph. decand.* gen. 1730 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Italia, Sicilia, Barbaria, etc. Brot. ad Chondryllam cæruleam, cyani capitulo, C. Bauh. Alii ad Plantaginem Lagopoda referre maluerunt; minus bene. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 183 sq. Alterum catanances genus folia habet oleæ foliis similia, mollia, divisa, per terram strata; mali parvæ magnitudinem explet, etc. Nobis est *Astragalus pugniformis* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Oriente, etc. Utrumque tradit græcus auctor in amatoria a Thessalis mulieribus expeti. Ed.

2. *Quoniam arescens.* Quod qui ea utuntur, amatas mulieres rapiant, etiam invitas, et veluti contractis unguibus retineant. Dal. — *Quoniam.* Diosc. totidem verbis : Κάμπτεται δὲ ξηραινόμενος ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἰκτίνου ὄνυξιν ὁμοιοῦται νεκροῦ. Sunt qui ob hanc causam coronopum seu pedem milvinum hanc esse existiment, de qua nos egimus XXI, 59. Ignotam sibi esse Anguillara confitetur, Part. XIV, p. 289.

3. *Eadem ex causa*, etc. Quoniam ad amatoria tantum utilis existimatur : quod et Dioscor. prodidit. Cemos enim Pliniana videtur esse Diosc. Leontopodion : quum in Nothis occurrat id nomen inter cæteras ejus herbæ appellationes, p. 471 : Λεοντοπόδιον, οἱ δὲ ζωόνυχον, οἱ δὲ ἀετώνυχον, οἱ δὲ κῆμος, etc. Nempe Pilosella minor, *Piloselle*, a Dodonæo delineata, p. 68. H. — *Cemos.* Ex Dioscoride in Nothis, cemos est Leontopodium. Hoc autem nobis est Gnaphalium alpinum, magno flore et folio, C. Bauh. Brot. — Λεοντοπόδιον Diosc. IV, 131, duorum digitorum herbula est, foliola habens arcta, hirsuta, etc. Hanc tradunt amuleti vice alligatam ad amatoria prodesse, tuberculaque discutere. Nobis eodem dicitur nomine *Gnaphalium Leontopodium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1840 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat in Pyrenæis, Alpibus, etc. *Plantaginem creticam* habet Alpinus, Exotic. cap. 51; male : nam cum hac planta minime Dioscoridei leontopodii notæ congruunt. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 187 sq. Ed.

4. *Cemos.* Κημός, capistrum ,

XXXVI. Calsa[1] duorum generum est. Una similis aro[2]. Nascitur in arationibus. Colligitur antequam[3] inarescat, ususque eosdem habet, quos arum[4]. Bibitur quoque radix hujus ad exinaniendas alvos, mensesque mulierum : item caulis cum foliis in leguminibus decoctus, sanat tenesmon. 1

XXXVII. Alterum genus[1] ejus quidam anchusam vocant, alii rhinochisiam[2]. Folia lactucæ[3] longiora, plumosa[4], radice rubra, quæ ignes sacros[5] cum flore[6] polentæ 1

frænum, lupatum. Quidam cassutham nostram esse putant : alii leontopodion ad amatoria utile. Marcellus apud Dioscoridem scribit in optimis græcis codicibus, quos in potestate habuit, et in Lat. scripto litteris Longobardis, capiti de Leontopodio præfixum titulum fuisse de *Cemo :* ut inde constet cemon Plinii esse Dioscoridis leontopodion ; *leontopodium* vero Plinii multum discrepare a leontopodio Diosc. quod ostendunt utriusque vires collatæ. Dalec.

XXXVI. 1. *Calsa duorum*, etc. Lego, « Calix duorum generum est, etc. » Calica Plinius alicubi legerat arin, sive arisaron vocari : et quoniam anchusa quoque calix dicitur, calicis duo genera Plinius statuit. Calicem arisaron vocatum fuisse arbitror, quod ejus fructus calice convolvatur membranoso. Dal. — *Calsa.* Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice : non *Calla*, ut vulgo editi. Hard.

2. *Una similis aro.* Nec similem modo, sed et geminam prorsus et eamdem puto. H. — Nobis item videtur eadem esse cum *Aro italico*, vel *Aro Arisaro* (*Monæc. polyand.* gen. 2114 Pers. *Aroid.* Juss.), de quibus jam diximus lib. XXIV, cap. 92 et 94 ; consentiunt certe virtutes, quas Noster calsæ tribuit. Ed.

3. *Antequam inarescat.* In aro, ut tempestive colligatur, signum maturitatis est ab imo folium inarescens, lib. XIX, cap. 5 ultim. Dalec.

4. *Quos arum.* MSS. omnes, « quos arsa. » Forte, « quos aris, » vel, « quos arisarum, » de quo, XXIV, 94. Hard.

XXXVII. 1. *Alterum genus.* Anchusa hæc prior Dioscor. IV, cap. 23. H. — Nobis *Anchusa italica* (*Pentand. monogyn.* gen. 353 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in campis meridion. Europæ. Conf. lib. XXII, cap. 23. Ed.

2. *Alii rhinochisiam.* Sic index. At Reg. 1, hoc loco, *rhinoclinosiam.* Reg. 2, *rinodiam.* Forte *onocleam* rectius legas ex Dioscoride loc. cit. Ἄγχουσα, ἣν ἔνιοι κάλυκα, οἱ δὲ ὀνόκλειαν καλοῦσι, etc. Hard.

3. *Folia lactucæ.* Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Plumosa.* Hirsuta, δασέα. Dioscor. Hard.

5. *Quæ ignes sacros.* Diosc. loc. cit. Ἐρυσιπέλατα δὲ σὺν ἀλφίτῳ καταπλασθεῖσα θεραπεύει. Hard.

6. *Flore polentæ*, etc. Constan-

sanat imposita : jocineris autem vitia, in vino albo pota.

1 XXXVIII. Circæa[1] strychno sativo similis est, flore nigro, pusillo, parvo semine, ut milii, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis[2] saxis. Diluitur[3] in vino, bibiturque ad dolorem vulvæ et vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, noctem et diem. Trahit eadem potio et secundas : semine lac minuitur[4], in vino aut mulsa aqua poto.

1 XXXIX. Cirsion[1] cauliculus est tener duum cubitorum,

tinus legendum putat apud Dioscoridem, unde hæc sumpta sunt, ἄνθη μέλανα, id est, flores, ut interpretatur, ex viridi cereos. Oribasii tamen descriptio cum littera Dioscoridis consentit, nec apud herbariorum veterum quempiam exstat in ejus historia, quam integram proponit Dioscorides, mutandum quidquam esse. Dal.

XXXVIII. 1. *Circæa.* Diosc. III, 134 : Κιρκαία, οἱ δὲ διρκαίαν καλοῦσι· τὰ μὲν φύλλα ἔχει στρύχνῳ ὅμοια κηπαίῳ, etc. Sunt enim reliqua pæne paria : quæ transcripsit et Oribas. XI, p. 201. Circæam Lutetianam appellat Lobelius in Obss. p. 137, ab eoque ibi delineatur, qualem Lutetiæ in horto Regio vidimus. Hard. — Κιρκαία Diosc. loc. sup. laud. Broterio item est *Circæa Lutetiana* (*Diand. monogyn.* gen. 45 Pers. *Onagr.* Juss.). Habitat in Europæ et borealis Americæ nemoribus. Refragatur autem Sprengelius, cui eadem videtur cum *Asclepiade nigra* (*Pentand. monog.* gen. 624 Pers. sub *Cynancho. Apocyn.* Juss.), quæ habitat in Galliæ meridionalis collibus, Italiæ, etc. Plantam huic similem, in Apulia inventam describit Anguillar. pag. 229. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 163. Ed.

2. *Nascitur in apricis saxis.* Dioscorid. l. c. Hard.

3. *Diluitur.* Dioscor. l. c. H.

4. *Semine lac minuitur.* Dioscor. γάλα ἀποσπᾷ, confert ad lactis generationem, lacte mammas implet. Dal. — *Semine.* Verba græci scriptoris repræsentasse nobis Diosc. videtur l. c. in hunc modum : Ὁ δὲ καρπὸς γάλα κατασπᾷ ἐν ῥοφήμασι λαμβανόμενος. Gal. de Fac. simpl. med. VII, p. 190, hanc vocem κατασπᾷ sic interpretatur, ut lac attrahere, seu lactis ubertatem præstare id semen dicat. Plinius contra, quod verius puto, attrahi, vorari, absumi, minui, intellexit. Hard.

XXXIX. 1. *Cirsion.* Diosc. IV, 119, totidem verbis : Κίρσιον καυλός ἐστιν ἁπαλὸς, etc. Est Cirsium Anglicum Lobelii in Obss. p. 314. Vidimus in horto Regio. H. — *Cirsion.* Brot. est Cirsium majus, singulari capitulo magno, vel incanum varie dissectum, C. Bauh.

triangulo similis, foliis spinosis circumdatus. Spinæ molles sunt. Folia[2] bovis linguæ similia, minora, subcandida, et in cacumine capitula purpurea, quæ solvuntur in lanugines. Hanc herbam radicemve[3] ejus adalligatam, dolores varicum sanare tradunt[4].

XL. Cratæogonon[1] spicæ tritici simile est, multis cala- 1
mis ex una radice emicantibus, multorumque geniculorum. Nascitur[2] in opacis, semine milii, vehementer aspero gustu : quod[3] si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus XL virilis sexus partum futurum aiunt. Est et alia cratæogonos[4], quæ thelygonos vocatur. Differentia intelli-

Nobis vero *Carduus parviflorus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. *Cynarocephal.* Juss.). Habitat in subalpinis australibus. Ed.

2. *Folia*. Diosc. Τὰ δὲ φύλλα βουγλώσσῳ ἐμφερῆ, « buglosso similia, » quæ herba nomen habet a similitudine foliorum cum bovis lingua. Hard.

3. *Hanc herbam radicemve*. Hoc Andreas medicus prodidit apud Apuleium, c. 68, et apud Diosc. loc. cit. Ταύτης τὴν ῥίζαν Ἀνδρέας ἀναγράφει ὑπὲρ τὸν ἀλγοῦντα τόπον ἀναδουμένην, παύειν κιρσῶν πόνους. Græcis κιρσοὶ varices sunt : inde herbæ nomen. Hard.

4. *Dolores varicum san. tradunt*. Andreas tradit. Dal.

XL. 1. *Cratæogonon*. Diosc. III, 139 : Κραταιόγονον, etc. in MSS. *cratægonon* : et Hesychius : Κραταίγονον βοτάνη. Ita creditur appellari quod genitalem vim moveat, ἀπὸ τοῦ κρατεῖν ἐν τῇ γονῇ. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 22. Alii Melampyrum luteum latifolium vocant. Vidimus in horto Regio. H. — *Cratæogonon*. Ex Pliniana descriptione cratæogonon idem Broterio videtur ac Persicaria urens, sive Hydropiper, C. Bauh. quibusdam item Melampyrum, purpurascente coma, ejusdem. Nobis vero est *Polygonum Persicaria* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat ad vias, in humidis. Hoc et Hippocr. habet πολυκάρπου nomine, de Morb. mulier. I, 615 : Galenus cratæogonon appellat, de Facult. simplic. med. VII, 94. Ed.

2. *Nascitur in opacis*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Quod si bibant*, etc. Totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

4. *Cratæogonos*. Vulgo Persicaria. Melampyros Diosc. cap. de cratæogono. Alia est thelygonos supra lib. XXVI, cap. 15 ult. Dalec. — *Est*. Θηλυγόνος dicta, quod θηλυτοκεῖν faciat, hoc est, feminei sexus partum facere existimetur. H. — Conf. quæ de *Thelygono Cynocrambe* dicta sunt l. XXVI, cap. 91. Ed.

gitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes
2 mulieres intra XL diem concipere tradant. Eadem[5] sanant hulcera vetera nigra cum melle: explent sinus hulcerum, et atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiunt: podagras collectionesque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus[6] intelligi voluit cratægon, sive cratægona, quam Itali[7] aquifoliam vocant.

1 XLI. Crocodilion[1] chamæleonis herbæ nigræ figuram

5. *Eadem sanant hulcera.* Hæc omnia quæ apud Dioscoridem legi et exstare notavimus cap. 2 de orchi, reperiuntur scripta l. XXVI, cap. 10. DAL.

6. *Arboris genus intelligi.* Fallitur Plinius. Aquifolia Latinorum, Græcorum agria est; cratægus vero Theophrasti, quem inepte *cratæogonon* sive *cratægona* vocat, herbariorum nostri sæculi torminalis sorbus. Vide supra lib. XV, cap. 20. DAL. — *Theophrastus.* Prius legebatur, « cratæogonon sive cratæogona. » Ex Theophrasto Hesychioque locum sanavimus: aliud enim, utroque illo auctore, cratæogonon est, aliud cratægus. Ille Hist. III, 15: Κράταιγος δ' ἐςὶν, inquit, ἣ δὲ κραταιγόνα καλοῦσιν· ἔχει δὲ τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον μεσπίλῃ πεταλὸν, etc. Iste, Κραταίγονον, βοτάνη, μεθ' ἧς πλέκουσι. Κραταιγὸς, δένδρον. H. — Κράταιγος Theophr. loc. laud. nobis eodem nomine est *Cratægus Azarolus* (*Icosand. digyn.* gen. 1226 Pers. *Rosac.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Carniolia, Italia, etc. Ab aquifolia Latinorum omnino diversus, quæ Recentioribus dicitur *Ilex Aquifolium*. Conf. lib. XXIV, cap. 72. ED.

7. *Itali.* Sic ii aquifoliam appellarunt (si tamen appellarunt) ut cum aquifolia altera, de qua diximus lib. XVI, cui armata aculeis folia tribuuntur, nihil commune haberet, præter nomen. Est enim hæc sorbus torminalis Plinii, de qua, XV, 23. In Theophrasti codice sic hodie legitur loc. cit. Διόπερ οἷον ἀγρία δόξειεν ἂν εἶναι. « Quare aquifolia videri possit. » Est enim ἀγρία *aquifolia*, ut diximus, XVI, 12. Verum ἀγρία ibi pro silvestri mespilo accipiendam esse, vel ipsam vocem μεσπίλη substituendam esse monet Athen. II, 50. Διόπερ, inquit ex Theophr. ἀγρία μεσπίλη δόξειε μᾶλλον εἶναι. Quod de cratægo sive torminali sorbo est sane verissimum. At ea cum ἀγρίᾳ, seu aquifolia, affinitatem habet omnino nullam. HARD.

XLI. 1. *Crocodilion.* Totidem de ea verba facit Diosc. III, 12: Κροκοδείλιον, etc. Pingitur a Lobelio, in Obss. p. 481. Ruellius, p. 482, Carlinam esse putat, quam nos Leucacantham esse diximus suo loco. H. — *Crocodilion.* Κροκοδείλιον Diosc. III, 12. Brot. est Carlina caulescens, magno flore albicante, C. Bauh. nobis vero eodem

habet, radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassumque, atque ita lienem consumere dicitur.

XLII. Cynosorchin[1] aliqui orchin vocant, foliis oleæ, 1
mollibus, ternis per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine: superiore, quæ durior est, et inferiore, quæ mollior[2]. Eduntur ut bulbi cocti, in vineis[3] fere inventæ. Ex his radicibus si[4] majorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem feminæ, alterum sexum. In Thessalia[5] molliorem in lacte caprino viri bibunt[6] ad stimulandos coitus, duriorem vero ad inhibendos. Adversantur[7] alter alteri.

XLIII. Chrysolachanum[1] in pineto, lactucæ simile 1

nomine *Centaurea Crocodilium* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Cynarocephal.* Juss.). Habitat in Oriente. Conf. Anguillar. pag. 141, qui Dioscoridis locum e Crateva desumptum testatur; Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 189. Ed.

XLII. 1. *Cynosorchin.* Dioscoridi, III, 141, ὄρχις, idem et κυνόσορχις. Latinis satyrion. Totidem plane verbis a Dioscoride describitur. H. — *Orchis pyramidalis*, de quo jam nobis dictum lib. XXVI, cap. 62. Ed.

2. *Duplici ordine: superiore, quæ durior est, et inferiore, quæ mollior.* Brevius et correctius in apographo nostro, « superioreque molliore. » Pint. — *Duplici.* Supra, XXVI, 62: « Radice gemina ad formam hominis testium. » Dioscorides totidem verbis ac Plinius: Ῥίζαν βολβοειδῆ, ἐπιμήκη, διπλῆν, στενὴν ὡς ἐλαίας· τὴν μὲν ἄνω, τὴν δὲ κατωτέρω· καὶ τὴν μὲν σκληράν, τὴν δὲ μαλακήν, etc. Hard.

3. *In vineis.* Nascitur in petrosis et sabulosis. Diosc. Dal. — *Inventæ.* Gron. et Al. ante Hard. *inventi.* Ed.

4. *Ex his radicibus si*, etc. Diosc. loc. cit. et Theophr. Hist. IX, 19. Hard.

5. *In Thessalia*, etc. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Viri bibunt.* Mulieres bibendum dant. Diosc. Dal.

7. *Adversantur alter alteri.* Unius potu alterius vires franguntur, ἀναλύεσθαί τε τὸν ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου πινόμενον. Diosc. loc. cit. H. — *Adversantur.* Gron. et Al. ante Hard. *adversatur.* Ed.

XLIII. 1. *Chrysolachanum.* Χρυσολάχανον, quasi aureum olus. Nusquam non in cultis et hortis sponte naturæ olus id adolescit, inquit Ruellius, II, p. 446, quod frequentissime pauperum mensas implet, eorumque juribus innatat, non fastidiendam habens gratiam. Nostrum vulgus partim *Chrysolanum*, perinde quasi extrita syllaba chrysolachanum dicas; partim inversis

nascitur[2]. Sanat nervos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus[3] chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris[4]. Coctum[5] estur, ut olus molle. Herba[6] hac adalligata morbum regium habentibus, ita ut spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Namque et hoc vitio laboravere proximi utique herbarii nostri, quod ipsi notas velut vulgares, strictim, et nominibus tantum indicavere: tanquam coagulo terræ[7] alvum sisti, stranguriam dissolvi, si bibatur ex vino aut aqua.

XLIV. Cuculi[1] folia trita cum aceto, serpentium icti-

litteris *chrysalinam* appellant : officinæ « Crassulam minorem. » Lactucam tota facie æmulatur. H.— *Chrysolachanum*. Broter. post Ruellium, est soncho affinis Lampsana domestica, C. Bauh. Nobis vero *Atriplex hortensis* (*Pentand. digyn.* gen. 656 Pers. *Atriplic.* Juss.). Habitat sponte in Tataria; colitur in hortis. Ed.

2. *Pineto... nasc.* Pinetum, locus est pinis consitus. Ovid. Met. XV: « succincta pineta. » Sic *arboretum* Seneca, Varro *ficetum*, *cupressetum* Tullius, Celsus *myrtetum*, aliique alia similiter dixere. H.

3. *Et aliud genus.* Atriplex illud est, de quo diximus, XX, 83. Vide Lobelium in Advv. p. 96. Hard.

4. *Foliis oleris.* Brassicæ. H.

5. *Coctum.* Diosc. II, p. 145, de atriplice, λαχανεύεται δὲ ἑφθόν. H.

6. *Herba hac adalligata*, etc. Semen ex aqua mulsa potum arquatis mederi Plin. et Diosc. ll. cc. aiunt. Hard.

7. *Coagulo terræ.* Quid illud sit, obscurum est : quum strictim ac solo nomine designetur, facie non indicata. Ariolantur, qui Lobelii abortivam orchin esse statuunt. H.

XLIV. 1. *Cuculi.* Genus illud alsines est, bacciferum solani instar. Major alsine repens a Clusio appellata, Hist. Rar. pl. VI, p. 183, visa a nobis in horto Regio. Sic et Lobelius in Advv. pag. 104. Ita rescripsimus admonitu Reg. cod. 1; et Marc. Emp. c. ult. p. 250 : « Herba cuculus, inquit, trita in reliquam partem noctis imposita, mire dolores podagræ sanat. » Index tamen, « Culicus, sive strumus, sive strychnos. » Quin et Reg. 2 et Chiffl. hoc loco, « Culiculi folia » præ se ferunt. Libri vulgati, « Cucubali folia. » Forte pro *Cacubali*, quasi malefici, ἀπὸ τοῦ κακὸν βάλλειν. Est enim solani genus, ut diximus. Diosc. in Noth. Στρυχνὸς κηπαῖος, οἱ δὲ ἥμερον, Ῥωμαῖοι στρούμουμ, οἱ δὲ κακουβαλούμ, etc. Hard. — Στρυχνὸς κηπαῖος Diosc. loc. laud. nobis est *Solanum nigrum* (*Pentand. monogyn.* gen. 506 Pers. *Solanac.* Juss.), de quo jam Noster egit lib. XXI, cap. 105. Cuculus vero, Sprengelio teste, nihil aliud est quam *Silene baccifera* Willd. (*Decand. trigyn.* gen. 1117 Pers.

bus et scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alii græce strychnon : acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis[2] : item capitis dolori[3] cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita[4].

XLV. Peculiaris[1] est Alpinis maxime fluminibus con- 1
ferva, appellata a conferruminando[2], spongia aquarum dulcium verius, quam muscus aut herba, villosæ densitatis atque fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus fere ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem, circumdata universo corpori, aquam suam inspergentibus, quoties inaresceret : raroque, nec nisi deficientem[3] herbam mutationis causa resolventibus, convaluisse vix credibili celeritate.

XLVI. (IX.) Cocco gnidio[1] color cocci, magnitudo 1
grano piperis major, vis ardens. Itaque in pane devoratur[2] ne adurat, quum gulam transit : huic vis præsentanea contra cicutam.

sub *Cucubalo. Caryophyll.* Juss.). Habitat in nemorosis. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 203. Ed.

2. *Medetur lumbis.* A calida causa vexatis. Dal.

3. *Item capitis dolori.* Marc. Emp. cap. 1, p. 35 : « Herba strumus contrita, et cum oleo permixta, impositaque temporibus . . . capitis dolorem tollit, etc. » H. — *Dolori.* Gron. et Al. ante Hard. *doloribus.* Ed.

4. *Ipsa strumis illita.* Unde strumi nomen. Hard.

XLV. 1. *Peculiaris.* Pingitur a Lobelio in Obss. p. 654. In lacu majore Mediolanensis agri reperiri dicitur. H. — Nobis eodem nomine *Conferva glomerata* dicitur, ex *Cryptog.* L. *Algar.* ordine Juss. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. t. I, p. 206. Ed.

2. *A conferruminando.* Hoc est, glutinando. Hard.

3. *Deficientem herbam.* In Vet. Cod. legitur, « Deficiente herba, » id est, disjecta, dissipata, consumpta, ut facile ob mollitiem exteratur. Dalec. — *Deficientem.* Aspergine crebra dissolutam, dissipatam. Hard.

XLVI. 1. *Cocco gnidio.* Granum gnidium, κόκκοι κνίδιοι Hippocrat. χαμέλαια Dioscor. IV, 172. Nobis *Daphne Gnidium* (*Octand. monogyn.* gen. 967 Pers. *Thymel.* Juss.). Habitat in Gallia Narbonensi, Hispania, Italia, etc. in locis aridis. Conf. lib. XIII, cap. 35. Ed.

2. *Itaque in pane devoratur.* Dioscor. IV, 173 : Καίει δὲ τὴν φάρυγγα, διὸ μετὰ ἀλεύρου ἢ ἀλφίτου δοτέον, ἢ ἐν ῥαγὶ σταφυλῆς, ἢ μέλιτι

1 XLVII. Sistit alvum[1] dipsacos : folia[2] habet lactucæ, bullasque[3] spinosas in dorsi medio, caulem duum cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula ejus binis foliis amplectentibus, concavo alarum sinu, in quo substitit ros salsus[4]. In cacumine capitula sunt echinata spinis[5]. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis[6]. Item fistulas decocta

ἑφθῷ περιειλημμένον καταπιεῖν. « Fauces adurit : atque ideo cum farina, polentave, aut in uvæ acino dari debet, aut cocto melle obducta devorari. » Theophr. Hist. IX, 22, ἐν ἄρτῳ. Hard.

XLVII. 1. *Sistit alvum.* Immo vero ducit copiose, bilemque, pituitam, et aquas detrahit. Plinius hic fœde lapsus est. Lego, *ciet.* Dal. — *Sistit alvum dipsacos.* Hæc ante nos male divulsa distractaque sic legebantur, « Sistit alvum. » Ut ad coccum gnidium, de quo superiore capite, pertinere pars ea videretur. Mox nova instituta periodo, *Dipsacos*, etc. At alvum sisti gnidio grano et vetustis scriptoribus, et experientiæ ipsi adversatur. Dioscoridi quidem diserte cieri eo alvum affirmanti, IV, 173; Galeno quoque de Fac. simpl. med. VII, p. 192. Theophr. item Hist. IX, 22 : Διὸ καὶ ὅταν διδῶσι κατὰ ποτὸν (διδοῦσι γὰρ πρὸς κοιλίας λύσιν) ἐν ἄρτῳ ἢ στέατι περιπλάττουσι. Dipsaci vero radicem exsiccandi vim quamdam habere, ξηραντικὴν εἶναι apud Galenum reperio de Fac. simpl. med. VI, p. 169. H. — Δίψακος Diosc. III, 13, nobis eodem nomine dicitur *Dipsacus fullonum* (*Tetrand. monogyn.* gen. 225 Pers. *Dipsac.* Juss.). Habitat sponte in Europa meridionali; apud nos colitur. Labrum venereum Noster appellat, XXVI, 108. Ed.

2. *Folia habet lactucæ*, etc. Totidem verbis a Dioscorid. III, 13, adumbratur. Labrum Veneris medici vocant. Diosc. in Noth. p. 452 : Δίψακος . . . οἱ δὲ Ἀφροδίτης λουτρὸν, Ῥωμαῖοι λάβρουμ Βένερις. Pingitur a Matthiolo, p. 661. Gallis, fullonius carduus appellatur, vulgoque « pectorius carduus, » quod lanificia uncinatis verticibus aculeorum pectantur : *Chardon à carder* ou *de foulon*. Herbarii nostri Virgam pastoris nuncupant. Vidimus in horto Regio. Hard.

3. *Bullasque.* Tubercula intus et extus spinosa. Hard.

4. *Ros salsus.* Apud Dioscoridem est, imber aut ros, unde nomen traxit. Et quoniam salsa maxime sitim excitant, plantaque dipsacus tanquam sitibunda vocata est. Levi conjectura humorem in ejus foliis collectum Plinius salsum esse putavit, quum salsugine prorsus careat. Dal. — *Substitit.* Sic et Chiffl. *subsistit* Gron. et Al. Ed.

5. *Echinata spinis.* Omittit Plinius, ea sicca candida spectari, et dissecta medulla tenus, vermiculos intus habere, qui brachio, vel collo alligati quartanis medentur. In Gallia fullones ἐργαλεῖα, nempe instrumenta, ex iis conficiunt, tractandis rudioribus pannis excitandisque lanarum villis, quæ Græci τοὺς τρεδίας appellant. Dal.

6. *Sanat rimas sedis.* Medicinas

in vino radice, usque dum sit crassitudo ceræ, ut possit in fistulas collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam et alarum, quas supra diximus, succum illinunt his.

XLVIII. Dryopteris[1] filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa : illinitur enim[2], usque dum sudores evocet ; iterumque et tertio, ita ne sudor abluatur. 1

XLIX. Dryophonon[1] similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circumdatis utrimque foliis pollicari amplitudine[2], qualia oxymyrsines, sed candidioribus mol- 1

easdem e dipsaco etiam petit Diosc. loc. cit. H. — *In fistulas.* Gron. et Al. *in fistula.* Ed.

XLVIII. 1. *Dryopteris.* Habet eadem Diosc. IV, 189, δρυοπτερίς, etc. In quercuum musco nascitur, ἐν δρυσὶ, filici similis, τῇ πτερίδι. Inde nomen. Vulgus *Osmundam* vocat. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 474. In horto Regio vidimus. Hard. — *Dryopteris.* Δρυοπτερίς Diosc. IV, 189; Brot. est Filix ramosa, minor, pinnulis dentatis, Tourn. Filix querna, C. B. nobis eodem nomine est *Polypodium Dryopteris*, ex *Cryptogam.* L. *Filicum* ordine Juss. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 192. Ed.

2. *Illinitur enim.* Oportet autem prius vulsis pilis, posteaquam calidæ vapore madefacta cutis fuerit, recentem imponere. Diosc. Dal.

XLIX. 1. *Dryophonon.* Dryophonon Cordus esse putat Creticum thlaspi, quod pro draba Dioscoridis quidam monstrant : alii filicem florescentem. Dal. — *Dryophonon similis herba est.* Nempe filici atque dryopteri. Officinæ nostrates, inquit Ruellius, II, 449, nemoralem myrtum appellant, quod foliis silvestrem myrtum, ut alterno situ filiculam imitetur : fructu est acri, quo rura subinde vescuntur. *Cusinos* vocant, quasi culinarios, baccas eas : quod jam venerint in ganeam, gratissimo ori mandentium cibo, præsertim si edomita sacchari dulcedine acrimonia præsententur. Gaudet dryophonon cæduis silvis et quercetis : eo nostra scatent nemora, unde nomen duxit, quasi silvæ cædem dixeris. A Diosc. II, 187, δράβη appellatur. Iconem exhibet ex horto Bononiensi Jac. Zanoni Hist. bot. c. 26, p. 55. H. — Δράβη Diosc. loc. laud. nobis dicitur item *Cochlearia Draba* (*Tetradynam. siliculos.* gen. 1551 Pers. *Crucifer.* Juss.). Habitat in Austria, Gallia, Italia, etc. Dryophonon Brot. habet Lepidium humile, incanum, arvense, Tournefort. Ed.

2. *Amplitudine.* Vel latitudine, vel longitudine. Latitudinem potius intelligo. Dalec.

lioribusque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine[3] vero ejus pro pipere utuntur.

1 L. Elatine[1] folia habet helxinæ, pusilla, pilosa[2], rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisve a radice statim foliosis. Nascitur in segetibus[3] acerba gustu, et ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis et impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis usu dysenteria liberat.

1 LI. Empetros[1], quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo : quo propius mari fuerit, minus[2] salsa est : potaque bilem trahit, ac pituitas : quo longius magisque terrena, amarior sentitur. Trahit[3] aquam. Sumitur autem in jure aliquo, aut in

3. *Semine*. Hodieque piperis loco rusticorum cibos condit. Hard.

L. 1. *Elatine*. Totidem verbis Diosc. IV, 40 : Ἐλατίνη τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὅμοια τῇ ἑλξίνῃ, etc. Est Veronica femina Fuchsii, delineata a Dodonæo, p. 42 ; visa a nobis in horto Regio. H. — *Elatine*. Brot. est Linaria segetum, nummulariæ folio villoso, Tournefort. Nobis vero *Antirrhinum spurium* (*Didynam. angiosperm.* gen. 1463 Pers. *Scrophular.* Juss.). Habitat in arvis. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 181. Ed.

2. *Pilosa*. Δασεῖα, quod verti etiam potest *densa*. Dalec.

3. *Nascitur in segetibus*. Diosc. loc. cit. eadem plane tradit, tum de natali solo, tum de viribus elatines. Hard.

LI. 1. *Empetros*. Totidem verbis Diosc. IV, 181 : Ἔμπετρον, etc. Feniculum marinum hodie vocant. Dodonæus, p. 693, crethmi marini nomine delineat : Gallis, *bacille*, *fenouil marin*, *perce-pierre*, quasi perforipetram, quod mediis erumpat saxis. Multi marinam cristam, quod montium juga et scopulorum crepidines ea vestitæ cristentur. Aceto ad sesquiannum usque cadis servatur, ad acetariorum usus. H. — *Empetros*. Gron. et Al. *empetron*. — Feniculum marinum nobis est *Crithmum maritimum*, de quo alias egimus. Empetros vero, teste Sprengelio, est *Salsola polyclonos* (*Pentand. digyn.* gen. 659 Pers. *Atriplicin.* Juss.). Habitat in Hispaniæ et Siciliæ maritimis. Ed.

2. *Minus salsa est*. Magis salsa est. Diosc. Hanc describit Aloysius in Græcia visam. Dal. — *Minus*. Et quo terræ propius, magis salsa, sive amara. Τὸ δὲ προσγειότερον, πικρότερον. Quem locum Saracenus et Dalecampius quum haud satis animadverterint, Plinio temere litem moverunt. Hard.

3. *Trahit aquam*. Aquosos humores per alvum deducit. Diosc. loc. cit. Λιδόμενον δὲ ἐν ζώμῳ ἢ ὑδρομέλιτι καθαίρει φλέγμα καὶ ὕδα-

hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens urinas[4] ciet decoctum in aqua vel tritum, calculosque frangit. Qui fidem promisso[5] huic quærunt, affirmant lapillos, qui subfervefiant una, rumpi.

LII. Epipactis[1], ab aliis elleborine vocatur, parva 1
herba, exiguis foliis, jocineris vitiis utilissima, et contra venena pota.

LIII. Epimedion[1] caulis est non magnus, ederæ foliis 1
denis atque duodenis, numquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore. Nascitur in humidis[2], et huic spissandi refrigerandique[3] natura, feminis cavenda[4]. Folia in vino trita virginum mammas cohibent[5].

LIV. Enneaphyllon[1], longa folia novena habet, causti- 1

τώδη. Quæ verbis totidem Plinius habet. Hard.

4. *Urinas ciet.* Hæc de saxifrago audienda sunt, quod empetron nonnulli vocaverunt, sicut et Matthiolus adnotavit. Dalec.

5. *Qui fidem promisso*, etc. Qui facultati ei qua promittitur frangendos esse calculos ejus herbæ decocto, fidem volunt adstruere, illud quoque adjiciunt, etc. H.

LII. 1. *Epipactis.* In Italia *centigrana* et *millegrana* vocatur : ab aliis herniaria, sive herniosa. Anguillara, Part XIV, p. 282. H. — *Epipactis.* Ἐπιπακτὶς ἢ ἑλλεβορίνη Diosc. IV, 109. Nobis dicitur *Neottia spiralis* (*Gynand. digyn.* gen. 1984 Pers. *Orchid.* Juss.), de qua conf. lib. XIII, cap. 35. Ed.

LIII. 1. *Epimedion.* Sic MSS. omnes, et Diosc. IV, 19, Ἐπιμήδιον καυλός ἐστιν, cæteraque, quæ Plinius totidem verbis. Pingitur a Dodonæo, p. 589, quale in horto Regio vidimus. Hard. — *Epimedion.* Gronov. et Al. *epimenidion.* Epimedion Diosc. loc. laud. Sprengelio idem videtur ac *Marsilea quadrifolia*, ex *Cryptogam.* Linn. *Filicum* ordine Juss. *Botrychium Lunariam* habet Fab. Columna, Phytobas. pag. 65. Conf. Hist. Rei herb. t. I, pag. 192. Ed.

2. *Nascitur in humidis*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

3. *Refrigerandique.* Gal. de Fac. simpl. med. VI, p. 174. Hard.

4. *Feminis cavenda.* Quoniam et radix conceptum adimit, et folia trita quinis drachmis per quinque dies a menstrua purgatione pota, mulieribus præstat ne concipiant. Dal. — *Feminis.* Quoniam ut Dioscor. ait l. c. ἀτόκιος ἡ ῥίζα, radix spem partus adimit, et folia pariter trita. Sic et Galen. loc. cit. H.

5. *Mammas cohibent.* Ne videlicet augescant. Diosc. loc. cit Ταύτης τὰ φύλλα λεῖα μετ' ἐλαίου, κατάπλασμα μαστῶν εἰς τὸ μὴ αὔξεσθαι. H.

LIV. 1. *Enneaphyllon.* Quidam genus batrachii esse volunt, quod folia fert murici fere similia, et a

cæ naturæ. Imponitur lana circumdatum, ne urat[2] latus: continuo enim pusulas excitat: lumborum doloribus, et coxendicum utilissimum.

1 LV. Filicis[1] duo genera; nec florem habent, nec semen. Pterin[2] Græci vocant, alii blechnon[3], cujus ex una radice complures[4] exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin[5] Græci vocant, alii nymphæam pterin. Est autem singularis[6], atque non fruticosa, brevior,

quibusdam hydropiper vocatur: alii dentellariam Monspessulanorum esse putant: alii pseudoelleborum herbariorum ubique in saxosis nascens, quod quidam consiliginem, Allobroges vocant *massitre*, enneaphyllum dictum, quoniam cauliculi summi in novem folia dispescuntur: alii elleborum adulterinum in hortis nascens, quod novembri florem herbaceum mittit, et folia in novem lacinias divisa. Dal. — *Enneaphyllon*. Suo se illa nomine repræsentat, quod foliis novem longis constituitur. Vix putem esse dentariam enneaphyllon, pictam a Lobelio in Obss. p. 392, visam in horto Regio: neque enim folia ei novena sunt: sed idem novenis distinctum incisuris. Hard. — *Enneaphyllon*. Brot. est Helleborus niger, fœtidus, C. Bauh. de quo alias egimus. Sprengel. habet *Dentariam enneaphyllam* (*Tetradynam. siliquos.* gen. 1566 Pers. *Crucifer.* Juss.). Habitat in montanis umbrosis Austriæ, Italiæ, etc. Conf. Columu. Ecphras. I, 307; Hist. Rei herb. tom. I, 205. Ed.

2. *Ne urat latus* Qui in lumbagine et ischiade admovent, lana obvolvunt, ut discutiat quidem humores, qui eos morbos gignunt, non autem exurat. Dal.

LV. 1. *Filicis*. Filix Gallis, *fougère*. Marem feminamque Dodonæus delineat, p. 459. Vidimus in horto Regio. Hard.

2. *Pterin*. Diosc. IV, 180: Πτερὶς, οἱ δὲ βλῆχνον, οἱ δὲ πολύῤῥιζον. Index, et Reg. 2, cum Chiffl. *blachnon*. Sic etiam Nicandri Schol. Hard. — Pteris Dioscor. loc. laud. nobis est *Polypodium Filix mas*, ex *Cryptogam.* Linn. *Filicum* ordine Juss. Habitat in Europæ silvis. Ed.

3. *Blechnon*. Nicander βλῆθρον. Ἐκ δὲ πολυσχιδέος βλήθρου περιβάλλεο χάρτην, interpres βλάχνον. Phanias apud Athenæum, lib. II, filicem βλάχνον vocari scripsit. Dal.

4. *Complures*. Plures filicis propagines, ἐκφύσεις ἔχουσα πολλάς, Dioscor. loc. cit. Hard.

5. *Alterum genus thelypterin*. Nempe filicem feminam. Diosc. IV, 187: Θηλυπτερὶς, οἱ δὲ νυμφαίαν πτέριν ὀνομάζουσι. H. — Thelypteris Diosc. loc. laud. nobis est *Athyrium Filix femina*, ex *Cryptogam.* Linn. *Filicum* ordine Juss. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. I, 192. Ed.

6. *Est autem singularis*, etc. Non

molliorque et densior, foliis ad radicem canaliculata. Utriusque radice sues pinguescunt[7]. Folia[8] utriusque la- 2
teribus pinnata[9], unde nomen Græci imposuere. Radices utrique longæ in obliquum, nigræ, præcipue quum inaruere. Siccari autem eas sole oportet. Nascuntur ubique, sed maxime frigido solo. Effodi debent Vergiliis[10] occidentibus. Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. Pellunt[11] interaneorum animalia : ex his tænias cum melle : cætera ex vino dulci triduo potæ. Utraque stomacho inutilissima. Alvum[12] solvit : primo bilem trahens, mox aquam : melius[13] tænias cum scammo-
nii pari pondere. Radix ejus duum obolorum pondere ex 3
aqua, post unius diei abstinentiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. Neutra danda[14] mulieribus, quoniam gravidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Fa-

multas a radice fundit propagines, uti mas filix. Dissidere a Plinio Dioscoridem hoc loco Dalecampius falso existimat, ut sæpe alias.

7. *Utriusque radice sues pinguescunt.* Extremi Northmaniæ populi, ut Abrincathes, ex iis panem conficiunt. Dalec.

8. *Folia.* Pinnas avium repræsentant, unde πτέριν Græci dixere: Columella *Aviam*, VI, 14. Hard.

9. *Pinnata.* Pinnis, τοῖς πτεροῖς avium similia, unde πτέριδα Græci vocarunt, et Celsus in suis Geoponicis apud Columellam lib. VI, cap. 14, *aviam*. Ad jumentorum collum in opere contusum, aviam cum sale tritam et impositam, remedium esse præsentissimum is scripsit, ad quem usum filicem feminam Dioscorides commendat, λόφους τῶν ὑποζυγίων ἰωμένην. Dal.

10. *Vergiliis.* De Vergiliarum occasu, XVIII, 59. Hard.

11. *Pellunt interaneorum animalia.* Diosc. ll. cc. cum Theophrast. Hist. IX, 20. Sic etiam Galenus de Fac. simpl. med. VIII, p. 22. H.

12. *Alvum solvit.* Recentia folia olerum vice edi ad emolliendam alvum scribit Diosc. IV, 187. Scrib. Larg. Comp. 34 : « Alvum mollientia; » comp. 136 : « Biles purgat, et filicis radix lota et rasa, atque in minimas particulas concisa, etc. » Hard.

13. *Melius tænias*, etc. Totidem verbis Diosc. IV, 186. Hard.

14. *Neutra danda mulieribus.* Apud Dioscoridem legitur, κἂν ἔγκυος διαβῇ ἐκτιτρώσκει. Emendat Lacuna ex fide vetusti exemplaris, κἂν ἔγκυος λάβῃ, id quod confirmat hic locus. Dal. — *Neutra.* De femina quidem adstipulatur et Diosc. IV, 178, et Theophr. loc. cit. In causa est, ut ait Gal. de Fac. simpl. med. VIII, 22, quod vivos partus enecat. H.

rina[15] earum hulceribus tetris inspergitur : jumentorum[16] quoque cervicibus. Folia cimicem necant : serpentem non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis : ustæ etiam fugant nidore. Fecere medici hujus quoque herbæ discrimen. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica.

1 LVI. Femur bubulum[1] appellatur herba, nervis et ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita.

1 LVII. Galeopsis[1], aut, ut alii, galeobdolon, vel[2] galion, caulem et folia habet urticæ læviora, et quæ gravem odorem trita reddant : flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubique. Folia caulesque duritias et carcinomata sanant, ex aceto, trita et imposita : item strumas. Panos et parotidas discutiunt. Ex usu est et decoctæ[3] succo fovere. Putrescentia quoque et gangrænas sanat cum sale.

1 LVIII. Glaux[1] antiquitus eugalacton vocabatur cytiso

15. *Farina*. Totidem verbis Dioscor. loc. proxime citato. Hard.

16. *Jumentorum*. Diosc. loc. cit. Λόφους τε ὑποζυγίων ἰῶνται. Hard. —*Cervicibus*. Gron. *in cervicibus*. Ed.

LVI. 1. *Femur bubulum*, etc. Oportuit hanc herbam dictam fuisse βούμηρον. Eam sic dictam puto, quod fracta boum femora, et crura solidet efficacius. Quidam cardiacam esse volunt. Dal. — *Femur*. Quum nemo scriptorum veterum herbæ hujusce faciem delineet, quæ nunc eo nomine censenda sit, velle proferre ; ariolari est. H. — *Femur bubulum*. Creditur esse cardiaca Dodon. Marrubium Cardiaca dictum, forte primum Theophrast. C. Bauh. *l'agripaume*. Brot. — *Leonurus Cardiaca ?* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1396 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in ruderatis. Ed.

LVII. 1. *Galeopsis*. Diosc. IV, 95 : Γαλίοψις, οἱ δὲ γαλεόβδολον, cæteraque, quæ Plinius, tum de forma, tum de viribus ejus herbæ, plane totidem syllabis. Lamium illud est, de quo egimus XXII, sect. 16, etsi aliam affert herbam Anguillara, Part. XIV, p. 278, in Græcia, ut ait, frequentem. H. — *Galeopsis*. Nobis *Lamium purpureum* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1388 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in cultis, etc. Qualem plantam hoc nomine describat Anguillar. loc. laud. nescire se fatetur Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 179. Ed.

2. *Vel galion*. Hoc inepte. Dal. — *Galion*. In Indice ex MSS. omnibus, « sive gallio. » Sed *galion* scribi multo satius videtur. Aliud enim gallion est, quod a Diosc. describitur, IV, 96. Hard.

3. *Decoctæ*. Gron. et Al. ante Hard. *decocto succo*. Ed.

LVIII. 1. *Glaux*. Dioscor. IV, 141 : Γλαὺξ κυτίζῳ ἢ φακῷ τὰ φύλλα

et lenticulæ foliis similis : aversa candidiora[2]. Rami in terram serpunt[3] quini senive, admodum tenues ab radice. Flosculi[4] purpurei exeunt. Invenitur juxta mare[5]. Coquitur in sorbitione[6] similaginis, ad excitandam ubertatem lactis. Eam qui hauserint, balineis uti convenit.

LIX. (x.) Glaucion in Syria[1] et Parthia nascitur, hu- 1
milis herba[2], densis foliis, fere papaveris, minoribus tamen sordidioribusque[3] : odoris tetri, gustus amari cum adstrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc[4] in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefaciunt : deinde

ἔοικεν, etc. Sunt enim Plinianis omnino similia. Est ea Glaux exigua maritima, picta a Lobelio in Obss. p. 227, qualem in horto Regio vidimus. Frequens in Abrutio Italiæ et Pisano agro, in ora maritima, ut recte Anguillar. Part. XIV, p. 290. Hard. — *Glaux antiquitus eugalacton vocabatur*, etc. Sprengelio item dicitur *Astragalus Glaux* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Hispania, etc. Conf. Clus. Hist. Rar. pl. t. II, p. 240, t. 241; Hist. Rei herb. I, 184. Alii *Glaucem maritimam* habent (*Pentand. monogyn.* gen. 593 Pers. *Salicar.* Juss.), sed ad similitudinem cum cytiso non satis respicere videntur. Habitat in Europæ et Americæ maritimis, salsis. Ed.

2. *Aversa candidiora.* Diosc. loc. cit. Τῶν φύλλων τὰ κάτωθεν λευκότερα· ἄνωθεν δὲ χλωρά. « Quæ superne virent : quæ aversa, candidiora spectantur. » Hard

3. *Rami in terram serpunt.* Diosc. totidem verbis l. c. Hard.

4. *Flosculi.* Diosc. loc. cit. H.

5. *Invenitur juxta mare.* Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Coquitur in sorbitione*, etc. Diosc. l. c. et Galenus de Fac. simpl. med. VI, p. 166. Hard.

LIX. 1. *In Syria.* Syriæ Hierapoli. Diosc. Dal. — *Glaucion.* Sic fere Diosc. IV, 100 : Γλαύκιον χυλός ἐστι βοτάνης κατὰ Ἱεράπολιν τῆς Συρίας γεννωμένης, etc. Syriacæ plagæ, non nostri soli cælive planta. Humilem herbam esse, quod Dalecampium latuit, etiam docet auctor libri de simpl. med. ad Patern. tom. XIII Opp. Galeni, p. 991. H. — *Glaucion.* Apud nos servat nomen : *Glaucium luteum*, vel *phœniceum* (*Polyand. monogyn.* gen. 1254 Pers. *Papaverac.* Juss.). Hab. in arvis arenosis australis Europæ, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 177. Ed.

2. *Humilis herba.* Humilem esse herbam Diosc. non ait, sed habere folia χαμαίζηλα, in terram sparsa. Dalec.

3. *Sordidioribusque.* Diosc. l. c. λιπαρώτερα, pinguiora. Plinius « sordidiora, » quasi ῥυπαρώτερα : quod et alias usurpatum ab eo vidimus. Et sane pinguitudo foliorum, sordium quarumdam instar est. Hard.

4. *Hoc in olla.* Diosc. et auct. lib. ad Patern. ll. cc. Hard.

exempto succum exprimunt ejusdem nominis : usus[5] est et succi, et foliorum, si terantur, adversus[6] epiphoras, quæ universæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion[7] vocant. Lactis quoque ubertas[8] intermissa restituitur. Sumitur ejus rei causa ex aqua.

1 LX. Glycyside[1], quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duum cubitorum, comitantibus duobus aut tribus[2], subrutilum, cute lauri : folia qualia isatis[3], pinguiora, rotundioraque, et minora : semen in siliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera sunt. Femina[4] existimatur, cujus radicibus ceu balani longiores circiter octo, aut sex adhærent. Mas[5]

5. *Usus est et succi*, etc. Hæc aliter Plinius, quam Diosc. Dal.

6. *Adversus epiphoras.* Hoc est, oculorum inflammationes, aliosque affectus. Diosc. loc. cit. Ἐςι δὲ ἡ χρῆσις αὐτοῦ πρὸς τὰ ὀφθαλμικὰ ἐν ἀρχῇ, « in initiis. » Hard.

7. *Diaglaucion.* Διαγλαύκιον, vel potius διὰ γλαυκίων. Hujus conficiendi modum edocet Scribon. Larg. Comp. 21 : « Item compositorum collyriorum hoc maxime probo ad recentes epiphoras. » Et mox : « Quod nomine etiam quidem diaglaucium dicitur, probo in initiis. Glaucii succi, etc. » Hard.

8. *Lactis quoque ubertas*, etc. De glauce hæc Dioscorides, non de glaucio. Dalec.

LX. 1. *Glycyside.* Totidem pæne verbis a Dioscoride describitur, III, 157. H. — Γλυκυσίδη θήλεια Diosc. loc. laud. nobis est *Pæonia officinalis* (*Polyand. digyn.* gen. 1321 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in montibus nemorosis : γλυκυσίδη ἄῤῥην, ibid. est *Pæonia corallina*. Habitat in Europa meridionali. Conf. lib. XXV, cap. 10. Ed.

2. *Duobus aut tribus.* Ramulis videlicet, sive cauliculis. Dioscor. Παραφυάδας ἔχων πολλάς. Hard.

3. *Folia qualia isatis.* Sic quidem ex vetere lectione correctores scripserunt, quum antea in excusis codicibus non « isatis » legeretur, sed « nucis, » sed verior hac in parte vulgata est lectio quam antiqua. Docet id Diosc. lib. III, de pæonia agens, quæ eadem cum glycyside : « Duorum, inquit, generum est, mas feminaque. Habet mas regiæ nuci similia folia, femina vero Smyrnii modo secta. » Pint.

4. *Femina.* Diosc. loc. cit. Ἐπὶ δὲ τῆς θηλείας παραφυάδας ὥσπερ βαλάνους ἔχουσα ζ' ἢ η', ὥσπερ ἀσφόδελος. « Feminæ radicibus ceu glandes septem octove adhærent, quales asphodeli radicibus adnascuntur. » Vide iconem a Matthiolo delineatam, p. 915. Hard.

5. *Mas.* Paullo aliter de mare Diosc. loc. cit. Plures habet in ca-

plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaque. Ea gustu adstringit[6]. Feminæ[7] folia 2
myrrham redolent, et densiora sunt. Nascuntur in silvis. Tradunt[8] noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix[9] vero quum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Usus in his diversus. Rubra enim grana[10] rubentes menses sistunt, xv fere pota in vino nigro. Nigra[11] grana vulvis
medentur[12], ex passo aut vino totidem pota. Radix omnes 3
ventris[13] dolores sedat in vino, alvumque purgat[14]: sanat opisthotonum[15], morbum regium, renes, vesicam: arte-

cumine balanos, quasi nuces græcas, ut dictum est XXV, 10, quoniam in radice habet pauciores, immo nullas: est enim radice singulari, digitali crassitudine, altitudine palmi, gustu adstringens, candida: Ῥίζα δὲ τῆς μὲν ἄῤῥενος, περὶ δακτύλου πάχος, μῆκος δὲ σπιθαμῆς, γευομένῳ στύφουσα, λευκή. H.

6. *Ea gustu adstringit.* Superfluit verbum *ea* ex nostro codice. Item verborum paullo post sequentium ordo luxatus est: legi enim debet, « quoniam interdiu periculosum sit, pico Martio impetum in oculos faciente. » Pint. — *Ea.* Voculam hanc ex Regg. codd. et edit. principe Brot. omittit. Ed.

7. *Feminæ.* Smyrnii instar, quæ herba nomen a myrrhæ odore cepit: folia hujus incisuris divisa esse Dioscorides prodidit: hoc tantum. Hard.

8. *Tradunt.* Hoc ipsum indicavit, XXV, 10. Hard.

9. *Radix.* Theophr. IX, 9. Hard.

10. *Rubra enim grana.* Delenda conjunctio *enim* ex eodem; sequitur continuo: « Rubentis menses sistunt xv fere pota. » Legendum videtur, non xv, sed xii, ex Dioscoride, libro III: « Quin etiam, ait, seminis rubentia grana x aut xii, in nigro austero vino pota rubentes muliebres fluxiones sistunt. » At idem auctor eodem loco, Grana nigra xv, pota mederi tradit, obmutescentibus strangulatu vulvæ. Pint. — *Rubentes menses.* Hoc est, sanguinolentum fluorem muliebrem, Diosc. III, 157: Τοῦ δὲ καρποῦ ι' ἢ ιβ' κόκκοι πυῤῥοὶ ποθέντες ἐν οἴνῳ μέλανι αὐστηρῷ, ῥοῦν ἐρυθρὸν ἱστῶσι. Hard. — *Rubentes.* Gron. et Al. ante Hard. *rubentis.* Ed.

11. *Nigra.* Diosc. loc. cit. totidem fere verbis. Hard.

12. *Vulvis medentur.* Strangulantibus. Diosc. Dal.

13. *Radix omnes ventris*, etc. Dioscor. loc. cit. ad verbum. Hard.

14. *Alvumque purgat.* Uterum, feminis a partu non purgatis. Dioscorid. Dal.

15. *Sanat opisthotonum*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

riam[16] autem et stomachum[17] decocta in vino ; alvumque[18] sistit : estur etiam contra malum mentis[19] : sed in medendo[20] quatuor drachmæ satis sunt. Grana[21] nigra auxiliantur et suppressionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum est numero. Stomachi vero erosionibus[22], et esse ea, et illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur, recentes nigro semine, veteres rubro. Utrumque auxiliatur a serpente percussis : et pueris contra calculos, incipiente stranguria[23].

16. *Matricem autem et stomachum decocta in vino* (sic prius). *Arteriam*, non *matricem*, præfert nostrum apographon, ut nonnulli qui matricem in locorum significatione, vocem latinam censent, ab hoc Plinii loco sententiæ suæ confirmationem petentes frustra conari videantur. Quare magis a Sipontino sto, quam vel a Theodoro, qui in tralatione librorum Aristotelis de natura animalium ea voce sic utitur, vel a Rhodigino, qui fretus auctoritate Solini, vilissimi scriptoris, latinam contendit : magis ipse in ea re sciolus, quam quos immerito reprehendit. Pint.

17. *Stomachum decocta in vino.* Acri humore commorsum. Dioscor. qui id tamen de granis, non de radice. Dal.

18. *Alvumque.* Decocta in vino, potaque alvum sisti ea ait Dioscor. l. c. Hard.

19. *Malum mentis.* Ἄνοιαν et μελαγχολίαν, amentiam, melancholiam. Dalec. — *Estur etiam contra malum mentis*, etc. Contra insaniam. Huc pertinet quod habet Apuleius, c. LXIV, tit. I : « Ad lunaticos. Herba Pæonia si lunatico jacenti ligetur in collo, statim se levat sanus. Et si eam secum portaverit, numquam ei hoc malum accidet. » Hard.

20. *Sed in medendo*, etc. Nam si quis hunc modum excedat, liberalius assumpta pæonia mentis alienationem facit. Quare Seleucus in Gloss. apud Athen. III, p. 76, feminas ait eo cibo abstinere, quod fatuitatem affert : φυλάττεσθαι τὰς γυναῖκας ἐσθίειν, διὰ τὸ ποιεῖν ματαϊσμούς. Hard.

21. *Grana.* Diosc. loc. cit. Οἱ δὲ μέλανες καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐφιαλτῶν πνιγμούς. « Quæ vero nigra sunt grana, auxiliantur suppressionibus nocturnis, quas ephialtas vocant, » seu Faunorum ludibria. Auctor libri qui Kirani Kiranidum inscribitur, p. 19, de Pæonia : « Radix autem ejus suffumigata, vel bibita dæmones expellit, et phantasmata cuncta : gestata autem idem facit. » Hard.

22. *Stomacho vero et rosionibus* (sic olim). *Stomachicis*, non *stomacho*, in vetusto exemplari, ut forte commodior lectio sit, « Stomachicis vero erosionibus. » Pint. — *Stomachi.* Ventriculi. Dioscorid. loc. cit. Στομαχικοῖς τε δακνομένοις, ἐσθιόμενοι βοηθοῦσι. Hard.

23. *Incipiente stranguria.* Ἀρχὰς λιθιάσεως παραιτεῖται. Diosc. Dal.

LXI. Gnaphalion alii chamæzelon[1] vocant, cujus foliis albis mollibusque pro tomento[2] utuntur: sane et similia sunt[3]. Datur in vino austero[4] ad dysenteriam: ventris solutiones mensesque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur et putrescentibus hulcerum. 1

LXII. Gallidragam[1] vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem et spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ovo. In hoc crescente ætate[2] vermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, mireque illico dolorem tolli. Valere non diutius anno, et ita si terram non attigerint[3]. 1

LXI. 1. *Gnaphalion alii chamæzelon.* Dioscor. loc. cit. cap. 132, γναφάλιον, cæteraque, quæ Plinius, totidem verbis. Hard. — *Gnaphalium.* Nobis, auctore Sprengelio, est *Santolina maritima* (*Syngenes. æqual.* gen. 1833 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in maritimis. Cf. Histor. Rei herbar. tom. I, pag. 186. Ed.

2. *Pro tomento.* Dioscor. Τούτου τοῖς φύλλοις ἀντὶ γναφαλίου χρῶνται. Inde nomen. Hard. — *Tomento.* Gronov. et Al. ante Harduin. *tormento.* Ed.

3. *Sane et similia sunt.* Tomento scilicet, quia sunt alba et mollia: λευκοῖς οὖσι καὶ μαλακοῖς. Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Datur in vino austero*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

LXII. 1. *Gallidragam.* Forte tertia dipsacos Dodonæi, seu virga pastoris, picta ab eo pag. 723, visa a nobis in horto Regio. Hard. — *Gallidragam.* Gronov. et Al. ante Hard. *galedragon.* Nobis est *Dipsacus pilosus* (*Tetrand. monogyn.* gen. 225 Pers. *Dipsac.* Juss.). Habitat in silvis calcareis. Eadem est Virga pastoris, similis acanthæ, Nicol. Myrepsic. I, 11. Conf. Anguillar. 142; Sprengel. Histor. Rei herb. t. I, p. 201. Ed.

2. *In hoc crescente ætate.* In nostro apographo, « In hoc arescente æstate vermiculos nasci tradit. » Pint. — *Vermiculos nasci tradunt.* Et id quidem de labro Venereo antea indicatum, XXV, 108. Dissectis sane dipsaci scapis in medulla vermiculos inventos a se scribit Ruellius, III, pag. 488. H. — *Crescente ætate.* Brot. ex Reg. 1, « crescente æstate. » In Reg. 2 et edit. principe, « arescente ætate; » pessime emendatum, « crescente ætate. » Vermiculi illi a medio ferme mense augusto ad medium septembrem in capitibus dipsaci reperiuntur. Multis autem experimentis certa eorum vis adversus dentium dolores; de hoc usu silet tamen Geoffr. Mater. medic. tom. III, p. 406. Ed.

3. *Attigerint.* Gron. et Al. ante

1 LXIII. Holcus[1] in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine, tenui[2] culmo: quale hordeum restibile[3]. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertum, educit e corpore aristas[4]. Quidam ob id aristidam vocant.

1 LXIV. Hyosiris intubo similis[1], sed minor, et tactu asperior: vulneribus contusa præclare medetur.

1 LXV. Holosteon[1] sine duritia est, herba ex adverso appellata a Græcis, sicut fel dulce[2], tenuis usque in capil-

Hard. *attigerit;* et sic Broter. ex Regg. codd. et edit. pr. Ed.

LXIII. 1. *Holcus.* Hordeum est spontaneum spurium, pictum a Lobelio in Obss. p. 18. Adstipulatorem habemus Aloysium Anguillara Part. XII, pag. 210. Ab ἕλκω, *traho*, quoniam educit aristas e corpore. Gramen hordeaceum alii vocant. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Holcus.* Broter. est Gramen spicatum, vulgare, secalinum, Tournefort. Nobis *Hordeum murinum* (*Triand. digyn.* gen. 196 Pers. *Gramin.* Juss.), ubique vulgare. Ed.

2. *Tenui culmo.* Gronov. et Al. ante Hard. « tenues, culmo. » Ed.

3. *Hordeum restibile.* Hordeum silvestre, quod et anno sequente regerminat. Hard.

4. *Educit e corpore aristas.* Quum a trahendo sic dicta fuerit, vim attractricem et epispasticam convenienter ei tribuunt. Dal.

LXIV. 1. *Hyosiris intubo similis.* Quibusdam jacea ignea. Dal. — *Hyosiris.* Sic libri editi, sic Index: rectius *hyoseris*, ὑοσερίς. Nam σέρις intubum est, non σίρις. Nisi forte ὑὸς ἶρις quispiam interpretetur, quod vereor ut probari queat. In Reg. 1, *hyoseris.* Ex intuborum sive cichoriorum genere. Graphice pinxit Jac. Zanoni, ex horto Bononiensi, cap. 55, p. 105, Jaceamque creticam spinosam vocavit. H. — *Hyosiris.* Brot. *hyoseris.* Idem habet Carduum creticum, spinosum, rapi folio, Tournefort. Nobis vero hyoseris nihil aliud quam *Centaurea nigra* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Habitat in pratis. Conf. Anguill. 216; Sprengel. Histor. Rei herbar. tom. I, p. 205. Ed.

LXV. 1. *Holosteon.* Ὀλόςεον ex adverso, hoc est, per ἀντίφρασιν, ut vocant, quasi ὅλον ὀςῶν, totum osseum, quoniam tenuis est, ac sine duritia, quæ vulgo inest ossibus. Iisdem fere verbis describitur a Dioscorid. IV, 11. Serpentina omnium minima a Lobelio appellatur, in Obss. pag. 240, a quo et ibi delineatur, qualem in horto Regio vidimus. Hard. — *Holosteon.* Ὀλέστιον, seu potius ὀλόστιον, vel ὀλόστεον Dioscor. loc. laud. Sprengelio judice, est *Plantago Coronopus* (*Tetrand. monogyn.* gen. 286 Pers. *Plantagin.* Juss.). Habitat in Europæ et Barbariæ glareosis. Cf. Histor. Rei herb. I, 160. Juncum palustrem, humiliorem, erectum, Tournefort. Broterius habet; minus bene. Ed.

2. *Sicut fel dulce.* Hæc verba aliena esse suspicor, magis quam Pli-

lamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen : foliis angustis, adstringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Usus[3] ejus ad convulsa, rupta, in vino pota. Et vulnera[4] quoque conglutinat; nam et carnes coguntur[5], addita.

LXVI. Hippophæston[1] nascitur in spinis, ex quibus 1
fiunt æneæ fulloniæ[2], sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, et foliis parvis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus[3] earum expri-

nii. Pint. — *Fel dulce.* Τὰ γλυκέα, Græci fella vocant, ut etiam Lugdunenses hodie fel vocant, *le doux.* Dalec. — *Fel dulce.* Cœl. Aurel. Chron. III, 1, initio : « Multa, inquit, contrariæ interpretationis vocabulum sumpserunt, ut fellea, quæ Græci γλυκέα vocant, velut dulcia, quum sint amarissima. » Et nos vulgo sic diximus, *le fiel*, vel *le doux.* Hard.

3. *Usus.* Diosc. l. c. Hard.

4. *Vulnera.* Dioscorid. loc. cit. Δύναται δὲ καὶ αὐτὴ κρέα συνάγειν συνεψομένη, καὶ πρὸς ῥήγματα σὺν οἴνῳ ποτίζεται. « Carnes et hæc herba cogit, atque conglutinat, dum coquuntur addita, et ad rupta in vino propinatur. » Sic et Galen. de Facult. simpl. med. VIII, p. 214. H. — *Et vulnera.* Broter. ex Reg. 1, et edit. princ. copulam omittit. Ed.

5. *Coguntur.* In MSS. Regg. *coquuntur* vel *concoquuntur*, et sic Dioscor. loc. sup. cit. Ed.

LXVI. 1. *Hippophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ*, etc. Plinius quod in Græcis reperisset, ἱππόφαιστον ἐν ᾧ τὰ ἱμάτια γνάπτουσι, inde ratiocinatus est nasci hippophæston in ea spina qua vestes poliuntur. Atqui hippophæston ipsa spina est fullonia. Salm. — *Hippophæston.* Crescere hoc ait inter spinas, sive esse de spinarum genere, quibus implentur æneæ cortinæ fulloniæ, ad lavandas poliendasque vestes, ut jam diximus. Dioscor. IV, 163 : Ἱππόφαιστον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἱπποφαὲς καλοῦσι. . . καὶ αὐτὸ γναφικῆς ἀκάνθης εἶδος ὑπάρχον. E Narbonensi Gallia ad se delatum, quale a Dioscoride Plinioque describitur, Ruellius testatur, pag. 455. Nobis aliud videre non licuit. H. — Hippophæston Dioscorid. loc. laud. nobis est *Cnicus stellatus* Willd. (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. sub *Carduo. Cynarocephal.* Juss.). Habitat in Pedemontio, circa Nicæam, etc. Conf. lib. XXIV, cap. 68. Ed.

2. *Cortinæ fulloniæ.* Sic vet. sed incommode. Cortinæ nempe vasa, in quibus fervent et coquuntur pannorum pigmenta : tinctorum et infectorum sunt, non fullonum : βαφέων, οὐ γναφέων. Lego : « Hippophæston spina in maritimis nascitur. Hac implentur cortinæ fulloniæ : sine caule, etc. » ex Diosc. Dalec. — *Æneæ*, etc. Sic libri omnes, etiam MSS. Hard.

3. *Succus earum.* Radicum videlicet, Diosc. l. c. Hard.

mitur æstate, ad solvendam alvum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, et tremulis, hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralyses incipientes.

1 LXVII. (xi.) Hypoglossa folia habet[1] figura silvestris myrti, concava, spinosa, et in his ceu linguas folio parvo exeunte de foliis. Capitis dolorem[2] corona[3] ex his imposita minuit.

1 LXVIII. Hypecoon[1] in segetibus nascitur, foliis rutæ. Natura ejus eadem quæ papaveris succo.

1 LXIX. Idææ[1] herbæ folia sunt, quæ oxymyrsines :

LXVII. 1. *Hypoglossa folia habet.* Legend. « Hypoglossa folia habet, figura silvestris myrti, comas spinosas, et in his ceu linguas, etc. » Salm. — *Hypoglossa.* Diosc. IV, 132 : Ὑπόγλωσσον, etc. sic enim legendum, non ἱππόγλωσσον. Vide Dalecamp. Hist. plant. II, p. 206 sq. ubi ea delineatur, qualis et a Plinio describitur. Galeno de Fac. simpl. med. VIII, p. 238, ὑπόγλωσσον. H. — Hypoglosson Dioscor. loc. laud. nobis item dicitur *Ruscus Hypoglossum* (*Diœc. monadelph.* gen. 2301 Pers. *Asparagin.* Juss.). Habitat in montibus umbrosis Hungariæ, Italiæ, etc. Conf. Columm. Ecphras. I, 165. Ed.

2. *Capitis dolorem*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

3. *Corona.* Coronam vertit, quod περίαμμα Dioscorides dixit his verbis, δοκεῖ δὲ ἡ κόμη περίαμμα χρήσιμον εἶναι κεφαλαλγοῦσι. Quidam appensa et alligata ea remedia vocant etiam περίαπτα et ἀποτροπαῖα. Dalec.

LXVIII. 1. *Hypecoon.* Totidem verbis Dioscor. IV, 68 : Ὑπήκοον, etc. Pingitur a Dodonæo, p. 446, quale in horto Regio vidimus. H. — *Hypecoon.* Apud nos servat nomen; *Hypecoum procumbens* (*Tetrand. digyn.* gen. 334 Pers. *Papaverac.* Juss.). Habitat inter segetes, in Gallia, Archipelago, etc. Ed.

LXIX. 1. *Idææ herbæ folia sunt*, etc. Legend. « Idææ herbæ folia sunt, quæ oxymyrsinæ, adhærent velut pampini, in quibus flos. » Ubi notabis Plinio *pampinos* dici vitium claviculas et capreolos, qui intorquentur, quos ἕλικας Græci appellant : atqui *pampinus*, τὸ φυλλάμπελον. Salm. — *Idææ.* Diosc. IV, 44 : Ἰδαία ῥίζα, ὀξυμυρσίνῃ τὰ φύλλα ἔοικε, παρ' αὐτὰ δὲ ὡς ἕλικες μικραὶ πεφύκασιν, ἐξ ὧν καὶ τὸ ἄνθος. « Idææ radicis folia oxymyrsinen referunt : juxta ipsa vero exigui sunt velut pampini, seu capreoli, ex quibus etiam flos erumpit. » Frequentem esse in Italia, sed vulgari carere appellatione, scribit Anguillara, Part. XIV, p. 259. H. — *Idææ herbæ.* Brot. est Ruscus angustifolius, fructu folio innascente, Tournefort. Nobis vero, auctore Sprengelio, *Uvularia amplexifolia* (*Hexand. monogyn.* gen. 794 Pers. *Liliac.* Juss.). Habitat in Europæ montibus et in silvis

adhærent his velut pampini, in quibus flos. Ipsa[2] alvum, mensesque, et omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi[3] cohibendique naturam habet.

LXX. Isopyron[1] aliqui phasiolon vocant, quoniam 1
folium, quod[2] est aniso simile, in pampinos[3] torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthii[4]. Contra tussim, et cætera[5] pectoris vitia, ex melle aut aqua mulsa: item[6] jocineri utilissima.

LXXI. Lathyris[1] folia habet multa lactucæ similia[2], ut 1

umbrosis Americæ septemtrionalis. *Vaccinium Vitim idæam* (*Decand. monogyn.* gen. 1086 Pers. *Ericac.* Juss.) habet Fab. Columna et Anguillar. loc. sup. laud. Histor. Rei herb. tom. I, p. 168. Ed.

2. *Ipsa.* Dioscor. l. c. H. — *Ipsa.* Vocem hanc Gronov. et Al. omittunt. Ed.

3. *Spissandi.* Adstringendi. Ἐπὶ στύψεως. Hard.

LXX. 1. *Isopyron al. phaselion vocant* (sic prius). Scribo: « Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam folium quod est aniso simile in phasioli pampinos torquetur. » Pint. — *Isopyron.* Dioscor. IV, 121: Ἰσόπυρον, οἱ δὲ φασίολον καλοῦσιν, ἀπὸ τοῦ ἐοικέναι φασιόλῳ, τῷ κατ' ἄκρον τὸ πέταλον ἕλικα φέρειν. « Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam ad phasioli similitudinem in summo folio pampinum, hoc est, claviculam gerit, phaseolorum similem. » Interpres Oribasii, XI, 260: « Folium more phaseolorum in claviculas torquetur. » Herbariis perinde officinisque incognita. Anguillara, Part. XIV, p. 186. H. — *Isopyron.* Broter. juxta Cæsalpinum, est Ochrus folio integro, capreolos emittente, semine subluteo, C. Bauh. Nobis vero eodem nomine *Isopyrum fumarioides* (*Polyand. polygyn.* gen. 1365 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 178. Ed.

2. *Quod est aniso simile.* Diosc. loc. cit. Hard.

3. *In pampinos.* Ἕλικας, claviculas, capreolos. Hard.

4. *Seminis melanthii.* Quæ melanthii saporem imitentur, παραπλήσια μελανθίῳ τὴν γεῦσιν, Dioscorid. loc. cit. Hard.

5. *Contra tussim et cætera*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Item joc. utilissima.* Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXI. 1. *Lathyris.* Totidem fere verbis Dioscor. IV, 167, Λαθυρίς, etc. Hæc cataputia vulgaris est, picta in horto Eistettensi, Ord. 12, f. 2, et apud Dodon. p. 371, qualem in horto Regio vidimus. Nostris, *épurge*. Subscribit etiam Anguillara, Part. XIV, pag. 295. H. — *Lathyris.* Nobis item dicitur *Euphorbia Lathyris* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.). Habitat ad agrorum margines: vis ei drastica, ut fere congeneribus cæteris. Ed.

2. *Similia.* Gron. et Al. addunt

capparis : quæ quum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia[3] purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. Trahunt[4] et bilem. Qui vehementius purgari volunt, cum folliculis ipsis sumunt ea : nam stomachum lædunt. Itaque inventum est[5], ut cum pisce aut jure gallinacei[6] sumerentur.

1 LXXII. Leontopetalon[1], alii rhapeion vocant, folio brassicæ, caule semipedali : alæ multæ, semen in cacumine, in siliquis, ciceris modo : radix rapo similis[2], grandis,

« similia, tenuiora germina multa, in quibus semen tuniculis continetur. » Ed.

3. *Facilia purgatu.* Aut corpus facile purgant, aut a suo cortice facile purgantur. Dal. — *Facilia.* Quæ sunt decorticatu facilia. Sic decorticata laudat Galen. loc. cit. Λεπισθέντα δὲ λευκὰ καὶ γλυκέα ἐν τῇ γεύσει. Sic XV, 25, castaneas laudat purgabiles maxime et sponte prosilientes. Nam quantumvis purgare facile corpora lathyridis granis scribat Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 201, animum tamen ægre induxerim, ut eam esse hoc loco Plinii mentem putem. H.

4. *Trahunt.* Ἄγει δὲ φλέγμα, καὶ χολὴν, καὶ ὕδωρ. Diosc. loc. citat. Hard.

5. *Itaque inventum est.* Dioscor. loc. cit. Hard.

6. *Ut cum pisce aut jure gallinacei*, etc. Grana sex, aut septem, in catapotio aut cum fico, aut cum palmula, sumpta, alvum purgant : sed frigida postea sorbenda cum gallina aut oleribus : folia coquuntur ad eumdem usum. Dioscorid. loc. laud. Dalec.

LXXII. 1. *Leontopetalon*, *alii rhapeion vocant.* Non *rhapeion* noster codex, sed *parapadion* habet, ut forte reponi possit pro *parapadion*, *pardalion*, ex Dioscor. lib. III : « Leontopetalon, inquit, sunt qui leontopodium, qui leucarion, qui leonticon, qui doridion, qui doríctenda, qui agrestem lychnidem, qui pardalion vocent. » Pint. — *Leontopetalon*. Dioscorid. III, 110, totidem fere verbis : λεοντοπέταλον, etc. Et in Noth. p. 557, οἱ δὲ λεοντοπόδιον, οἱ δὲ λευκήορον... οἱ δὲ ῥαπήϊον, etc. Ipsum est Leontopodion, de quo diximus anteriore lib. c. 34. H. — *Leontopetal.* Est leontopetalon foliis costæ ramosæ innascentibus, Tournefort. Illud vidit et in agro Smyrnensi Ant. Galland. Itiner. ined. quale a Plinio et Dioscoride describitur. Brot. — *Leontopetalon*, *alii rhapeion vocant*, *folio*, etc. Nobis item dicitur *Leontice Leontopetalon* (*Hexand. monogyn.* gen. 848 Pers. *Berberid.* Juss.); habitat in Apulia, Etruria, Creta, etc. Ed.

2. *Radix rapo similis*, *grandis*, etc. Sic etiam Reg. 1. Sic et Dioscorid. loc. citat. ῥίζα μέλαινα ὥσπερ γογγύλη. Hard.

nigra. Nascitur in arvis. Radix[3] adversatur omnium serpentium generibus ex vino pota : nec alia res celerius proficit. Datur[4] et ischiadicis.

LXXIII. Lycapsos[1] longioribus, quam lactuca, est 1
foliis, crassioribusque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudores in febribus movet, succo aquæ calidæ admixto.

LXXIV. Inter omnes herbas lithospermo[1] nihil est 1

3. *Radix adversatur.* Dioscorid. loc. cit. Ἑρπετοδήκτοις βοηθεῖ. H.

4. *Datur et ischiadicis.* Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXIII. 1. *Lycapsos.* Totidem verbis et formam et vires lycopseos describit Dioscor. IV, 26. Vidimus in horto Regio, qualem delineat Lobelius in Obss. pag. 312. Non est buglossia nostra, ut censuit Anguillara, Part. XIV, p. 254, caret enim rubro colore radix. Hermolaus *lycopsis* ex Dioscoride scripserat : quum libri omnes manu exarati, et impressi typis, ut Regg. Colb. tum hoc loco, tum in Indice, Parm. editio aliique *lycapsos* pertinaciter exhiberent. Ab Ægineta λυκαψὸς pariter dicitur. A Nicandro in Ther. pag. 60, λύκοψον pro λύκαψον. Diosc. tamen, ut diximus IV, 26, λύκοψις. Hard. — *Lycapsos.* Lycopsis Dioscor. loc. laud. nobis est *Echium italicum* (*Pentand. monogyn.* gen. 363 Pers. *Borragin.* Juss.), var. γ. Lycopsis monspeliaca Morison. Histor. 284. Habitat in Anglia, Gallia, Pannonia, Italia, etc. in collibus siccis. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 160. Ed.

LXXIV. 1. *Lithospermo.* Diosc. III, 158 : Λιθόσπερμον, οἱ δὲ ἐξώνυχον, οἱ δὲ αἰγώνυχον, οἱ δὲ ἡράκλειαν, διὰ τὴν περὶ τὸ σπέρμα ἰσχὺν, ὅθεν καὶ λιθόσπερμον ὠνόμασται. « Alii heracleam vocant, propter seminis duritiam, a qua et lithospermi nomen accepit, » quod semina scilicet tamquam calculos ferat, candore et rotunditate margaritarum, duritia vero lapidea. Sunt qui lithospermum istud Plinii ac Dioscoridis arundinaceum milii generi adscribant : lacrymam Jobi Recentiores vocant, *larme de Job;* cujus seminibus nostri pro sphærulis precatoriis, corollas texentes, utuntur. Pingitur a Dodonæo, p. 497. Vidimus in horto Regio. Nos illud esse potius arbitramur quod lithospermi minoris nomine idem Dodonæus exhibet pag. 83. In officinis milium solis, in Gallia, *gremil* appellatur, vel *herbe aux perles.* Huic enim folia sunt rutæ oleæve, isti arundinacea : ramulos istud surculosos habet : illud plane nullos. Et hoc in horto Regio vidimus. Adstipulatur huic sententiæ Anguillara, Part. XIII, p. 240. Hard. — *Lithospermo.* Nobis eodem nomine est *Lithospermum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 351 Pers. *Borragin.*

mirabilius. Aliqui ægonychon vocant[2], alii diospyron, alii heracleos. Herba quincuncialis[3] fere, foliis duplo majoribus, quam rutæ[4], ramulis[5] surculosis, crassitudine junci : gerit juxta folia singulas veluti barbulas et earum in cacuminibus lapillos candore et rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea. Ipsi, qua pediculis adhæreant, cavernulas[6] habent, et intus semen. Nascitur et in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quidquam inter herbas majore quidem miraculo
2 adspexi. Tantus est decor, velut aurificum[7] arte alternis inter folia candicantibus margaritis : tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Jacere[8] atque humi serpere auctores tradunt. Ego vulsam, non hærentem vidi. Illis[9] lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pellique constat, et stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est[10] visu statim, ad quam medicinam

Juss.). Habitat in ruderatis, silvaticis. Ed.

2. *Aliqui ægonychon vocant.* Dioscor. libro III : « Ægonychon et exonichon vocari ait, lithospermon. » Sed hoc loco nostrum exemplar *exonychon* habet, non *ægonychon.* Dalec. — *Ægonychon.* Quasi caprinus unguis. Διόσπυρον, quasi Jovis triticum. Dioscor. in Noth. p. 460, οἱ δὲ διόσπορον, quasi a Jove satum. Hard.

3. *Herba quincuncialis.* Hòc est, altitudine fere semipedali : nam unciæ duodenæ pedem efficiunt. In nostris regionibus paulo altius assurgit. In quibusdam libris, *quinquecaulis* legitur, forte commodius : tot enim fere mittit ex radice surculos. Hard.

4. *Quam rutæ.* Dioscorid. *quam oleæ*, quod eodem recidit. Hard.

5. *Ramulis surculosis.* Lignosis. Κλώνια δὲ... πάχος ὀξυσχοίνου, ξυλώδη, inquit Dioscor. loc. cit. « Ramuli... junci crassitudine... lignosi. » Hard.

6. *Cavernulas habent, et intus semen.* Hæc postrema verba herbarius Anglus intelligenda putat de lithospermo arundineo, quod lacrymam Jobi officinæ vocant. Dalec. — *Lacryma Job*, Recentioribus *Coix Lacryma.* Ed.

7. *Aurificum.* Aurifex, aurarius faber, *un orfèvre.* Hard.

8. *Jacere atque humi serpere*, etc. Lithospermum secundum describi hic volunt. Dal. — *Jacere.* Falso. Nisi folia intelligas, quæ in imo a terra exsiliunt, humi jacere : quod Dioscorides dixit : τὰ περὶ τὸν πυθμένα ἐπὶ γῆς κείμενα. Hard.

9. *Illis lap. drachmæ*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

10. *Neque in alia herbarum fides*

nata sit. Est autem ejus species, ut etiam sine auctore visa statim nosci possit.

LXXV. Lapis vulgaris juxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliva : illo lapide tangitur impetigo¹. Qui tangit, dicit, φεύγετε² κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει. 1

LXXVI. Limeum¹ herba appellatur a Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum² 1

est, etc. Scribo : « Neque in alia herbarum fides est visu statim ad quam medicinam nata sit, ut ejus specie etiam sine auctore usus statim nosci possit, » ex scripto exemplari. Pint.

LXXV. 1. *Impetigo.* Cantharidem, scarabæi genus, *impetiginem* vocat, ideo quod membra corporis erodat, ut frumenta cantharis. Supra lib. XVIII, cap. 17. Chiffl.

2. Φεύγετε, etc. Hoc est, « Cantharides fugite hinc : vobis lupus improbus instat. » Impetiginem cantharidis nomine appellat, quod ut frumenta cantharis, sic illa corporis membra erodit. Hard.

LXXVI. 1. *Limeum.* Lœmæum, ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ. Eamdem et belenium vocaruut, sive ἀπὸ τῶν βελῶν, sive quod Apollo Belis apud eos vocaretur. Eo sæculo Galli potissimum venerati sunt Belin, cujus mentio fit apud Herodianum in Maximinis, Hesum, Taranem, Onanam, Abellionem, de quo elogium exstat in convenis novempopulaniæ : DEO ABELLIONI MINICIA JUSTICIA V. S. L. M. Scaliger. in Ausonium. Vide supra lib. XIII, cap. 24. Auctor librorum de plantis, qui Aristotelis nomen præ se ferunt, Perseam in Perside venenatam belenium vocat, sive a sagittis nomine ducto, sive ab Apolline. Si a sagittis τοξικὸν græcum fuerit, Aristoteles venenum id a Celtis parari solitum ξενικὸν vocat. Galen. lib. de Ther. ad Pison. ἐλένιον (pro quo lego βελένιον) a Barbarisque vocari tradit *ninum* vel *nicon*. Idem scribit, Dalmatis et Dacis plantam esse, cujus succo sagittas suas efficiant lethales. Tingunt et Galli sagittas suas elleboro, lib. XXV, cap. 5. In Æthiopia radicem iis viribus præditam nasci Theophrastus scribit Hist. IX, 15. Dal. — *Limeum.* Hodie in Pedemontio nascitur limeum, *herba terra* ibi nuncupatum, cujus e radice succus elicitur, quem vocant *medicume*. Auctor Anguillara, Part. XII, pag. 213. Sed et elleboro sagittas tingere solitos esse Gallos dictum est supra, XXV, 25. Hard. — *Limeum.* Broter. est Ranunculus cyclaminis folio, asphodeli radice, major, Tournefort. Nobis *Ranunculus Thora* (*Polyand. polygyn.* gen. 1363 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in Alpibus; ei succus acris et fere venenatus. Cf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 204. Ed.

2. *Venenum cervarium.* Festus : « Toxicum dicitur cervarium venenum, quo quidam perunguere sagittas soliti sunt. » Cels. V, 27 : « Ve-

cervarium vocant. Ex hac in tres modios[3] salivati[4] additur, quantum in una sagitta addi solet : ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari postea ad præsepia oportet, donec purgentur, insanire enim solent : si sudor insequitur, aqua frigida perfundi.

1 LXXVII. Leuce[1] mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente : quare mesoleucon[2] quidam vocant. Succus ejus fistulas sanat : ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit, quæ leucas[3] appellatur, contra omnia marina venena effi-

natoria venena, quibus Galli præcipue utuntur. » HARD.

3. *In tres modios*. Sic etiam MSS. codices : salivatum potionis genus fuit, quo veterinarii medici utebantur in ægrotantium animalium curatione. Panacis et eryngii radices feniculi seminibus miscebantur : farina præterea moliti tritici, miliive, aut hordei : eoque medicamine salivabatur ægrotum pecus. Vide Columellam, lib. VI, capp. 5, 10, 24. HARD.

4. *Salivati additur. Salivatum* medicata potio, quam boum faucibus infundunt, aut salubritatis custodiendæ gratia, aut virium conservandarum, aut morbi pellendi. A sale dictum putant quidam, quoniam is pabulo mixtus bobus utilissimus est, quidam a saliva, quam largam et copiosam indita ori ejusmodi medicamenta evocant. Columella, lib. V, cap. 5 : « medicamine salivare pecus ægrotum » ait, id est, tractare, sanare, curare, medicari. Inde quidam panem vino mersum cum asperso sale, quem recreandis fessis equis manducandum offerunt, *salade* vocant, quasi *salviatum*. Salivati potione utuntur veterinarii ac medici, ποτὸν vocantes. DAL.

LXXVII. 1. *Leuce mercuriali similis*. Mentha sarracenica. DALEC. —*Leuce*. Nondum herbariis nostris cognita. Anguillara, Part. XII, p. 220. Alio nomine polium appellatur a Cœl. Aurel. Chron. I, 4, de dolore dentium : « Leuces, inquit, quam etiam polium vocant. » Nisi forte leuce alterum sit polii, de quo nos alibi, nomen : quod, ut Plinius ait, XXI, 21 : « folia sunt ei canis hominis similia. » H. — *Leuce*. Sprengelio judice, est *Lamium maculatum* (*Didynam. gymnosperm*. gen. 1388 Pers. *Labiat*. Juss.). Habitat in humidis. Folia sæpe albo maculata, nonnumquam moschum redolentia. Cf. Histor. Rei herb. tom. I, p. 204. ED.

2. *Mesoleucon*. Μεσόλευκον, albo distinctum in medio. HARD.

3. *Leuças appellatur*. Chamædrys montana. DALEC. — *Quæ leucas app. contra o. marina*, etc. Λευκὰς quam adversus serpentes et scorpiones Nicander commendat in Ther. p. 60. Perinde ignota nobis : Περὶ δὲ τῆς λευκάδος ἀγνοεῖται περὶ ποίας φησὶν, inquit Scholiast. in eum

cax. Speciem[4] ejus auctores non tradunt : nec aliud, quam silvestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriorem.

LXXVIII. Leucographis[1] qualis esset, scriptum non 1
reperi : quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem exscreantibus, tribus obolis cum croco : item cœliacis[2] : trita ex aqua et apposita, profluvio feminarum : oculorum quoque medicamentis, et explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

LXXIX. (XII.) Medion[1] folia habet iridis[2] sativæ, cau- 1
lem tripedalem, et in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis

locum, p. 39 : Ἀντίγονος μέντοι τὸν λευκάδεσμόν φησιν. Hard.

4. *Speciem ejus auctores non tradunt*. Totidem de leucade verba facit Diosc. III, 113. Hard.

LXXVIII. 1. *Leucographis*. Silybus lacteus est, quo de egimus XXVI, 25. Nec Anguillaram audio, qui Part. XII, pag. 220, herbam scriptam, seu virgam auream vocat. Pinetus, et post eum Salmasius, gemmam lapidemque, cui idem nomen est, ut suo loco dicemus, in herbarum albo censuque a Plinio temere hic positam, temere pronuntiarunt. H. — *Leucographis*. Sprengelio eadem videtur atque *Carduus leucographus* (*Syngenes. æqual*. gen. 1802 Pers. *Cynarocephal*. Juss.). Habitat in Gallia, Italia, etc. Conf. Histor. Rei herbar. I, 205. Ed.

2. *Cœliacis : trita ex aqua*, etc. Legend. « Item cœliacis : trita et apposita profluvio feminarum. »

LXXIX. 1. *Medion folia habet iridis sativæ*. *Seridis* legendum esse, non *iridis*, ex Dioscoride notavit ante me Hermolaus. Pint. — *Medion*. Et a Dioscor. IV, 18, ita fere describitur : Μήδιον, etc. Quid vero sit, obscurum est : Lobelio in Advv. pag. 127, violam marinam interpretante : Dodonæo negante, pag. 163. Dioscorid. in Nothis, p. 463, eamdem facit cum medica, de qua XVIII, 43 : Μήδιον, οἱ δὲ μηδική, οἱ δὲ τρίφυλλον... Ῥωμαῖοι τριφόλιουμ ὀδοράτουμ. Ignotam sibi ait Anguillara, Part. XIV, p. 253. Hard. — *Medion*. Apud nos servat nomen : *Campanula Medium* (*Pentand. monogyn*. gen. 428 Pers. *Campanulac*. Juss.). Habitat in Germaniæ, Italiæ, etc. silvis apricis. Ed.

2. *Iridis*. Vel *seridis* potius. — Malim vero *seridis* cum Hermolao ac Pintiano legi, quam iridis. Nam qui silvestrem irin a sativa discriminaret, nondum vidi. Dioscor. IV, 18 : Σέριδι μήδιον... ἔχει φύλλα ὅμοια σέριδι. Etsi quædam exemplaria ἴριδι præ se ferunt : sed mendose scilicet. Oribasius enim σέριδι transtulit. Tamen in Plinianis MSS. *iridis*. Hard.

opacis nascitur[3]. Radix drachmis duabus[4] cum melle menses feminarum sistit, ecligmate per aliquot dies sumpto. Semen[5] quoque in vino, tritum, contra abundantiam feminarum datur.

1 LXXX. Myosota[1], sive myosotis, lævis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus, concavis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per intervalla assidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali crassitudine multis capillamentis fimbriata[2]. Vis ei septica[3] et exhulceratrix, ideoque ægilopas[4] sanat. Tradunt Ægyptii,

3. *In saxis opacis nascitur.* Diosc. ἐν παλισκίοις τόποις καὶ πετρώδεσιν. Hard.

4. *Radix drachmis duabus.* Totidem verbis Diosc. l. c. Hard

5. *Semen quoque in vino, tritum, contra*, etc. Hoc est, ad pellenda menstrua, quæ abundant, seu menses commorantes. Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ σπέρμα σὺν οἴνῳ ποθὲν, ἄγει ἔμμηνα. Cui Galenus adstipulatur, de Fac. simpl. med. VII, p. 207, ubi docet medii semen ac radicem contrario esse temperamento: illa, siquidem austera est, fluorem muliebrem cohiberi, isto cieri. Ἡ ῥίζα μὲν ἐφεκτικὴ ῥοῦ γυναικείου· τὸ δὲ σπέρμα προτρέπει τὰ καταμήνια. H.

LXXX. 1. *Myosota.* Diosc. II, 214: Μυὸς ὦτα, οἱ δὲ μυὸς ὠτίδα καλοῦσιν cæteraque, quæ Plinius totidem plane verbis. Galenus item de Fac. simpl. med. VII, p. 210: Μυὸς ὠτίς, ἔνιοι δὲ μυὸς ὦτα. Pingitur a Bauhino, tom. III, p. 359, qualem in horto Regio vidimus. In officinis, *auricula muris*: sed non habet ea omnes myosotidis Plinianæ ac Dioscorideæ notas. Scribon. Larg. Comp. 153, *auricula murina* nuncupatur, et prodesse dicitur calculosis. H. — *Myosota, sive myosotis, lævis herba, caulibus*, etc. Brot. est Lithospermum arvense, minus, Tournefort. Nobis autem eodem nomine *Myosotis scorpioides* (*Pentand. monogyn.* gen. 349 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in Europæ humidis, rivulis. Ed.

2. *Multis capillamentis fibrata.* In Vet. *fimbriata*, non *fibrata*; quam recte, censeant legentes. Pint. — *Fimbriata.* Sic MSS. non *fibrata*, ut editi, etsi utrumque perinde hic valet. Fibræ sunt herbarum arborumque minutiores radiculæ, in quas velut extremas, crassiores effusæ sparguntur. Hinc et appellatæ fimbriæ vestium extremitates, quod fibrum antiqui dicebant extremum, si Varroni credimus. Hard.

3. *Vis ei septica*, etc. Ignoranter Plinius septicam esse tradit. Est enim frigida et humida, ut helxine. Dalec.

4. *Ægilopas.* Dioscor. loc. cit. Ταύτης ἡ ῥίζα καταπλασθεῖσα αἰγιλώπια ἰᾶται. Hard.

mensis quem thiatin vocant[5] die xxvii fere in augustum mensem incurrente, si quis hujus herbæ succo inungatur mane priusquam loquatur, non lippiturum eo anno.

LXXXI. Myagros[1] herba ferulacea est foliis similis 1
rubiæ, tripedanea. Semen oleosum[2], quod et fit[3] ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo.

LXXXII. Herba, quæ vocatur nigina[1], tribus foliis 1
longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit.

LXXXIII. Natrix[1] vocatur herba, cujus radix evulsa 1
virus hirci redolet. Hac in Piceno a feminis abigunt,

5. *Quem thiatin vocant.* Ita libri omnes, tum editi, tum manu exarati : non *Thoti*, ut in Chiffletiano codice legisse se Dalecampius dicit : quemadmodum et mox xxviii, ubi cæteri omnes constanter habent xxvii. Incidit hic dies xxvii thiatis in diem tertium mensis augusti, more romano. Hard. — *Mensis quem thiatin.* Broter. ex Reg. Chifll. « mensis quam thoti. » Male in altera edit. Hard. *thiatin.* Is est *thot*, primus Ægyptiorum mensis. Et mox idem xxviii, non xxvii, ut Hard. et edit. princeps. Dies 28 thot, incidit in diem 25 septembris. Ed.

LXXXI. 1. *Myagros.* Dioscorid. IV, 17 : Μύαγρος... δίπηχυς, φύλλα ἔχουσα ἐμφερῆ τοῖς τοῦ ἐρυθροδάνου. Galli *camelinam* vocant, officinæ pleræquæ sesamum, oleoque hujus utuntur pro sesamino. Ipsum erysimum est, de quo egimus XVIII, 22. Hard. — *Myagros.* Quæ sit herba myagros nescire se fatetur Broterius, quum Myagron monospermum, latifolium, C. Bauhin. cum myagro Plinii et Dioscoridis minime congruat; nec satis feliciter divinent, qui ad erysimum referunt, de quo Noster, XVIII, 12. Sprengelio tamen myagros eadem videtur atque *Alyssum sativum* (*Tetradynam. siliculos.* gen. 1558 Pers. sub *Camelina. Crucifer.* Juss.). Habitat in agris, præsertim inter linum. Conf. Hist. Rei herb. t. I, p. 182. Ed.

2. *Semen oleosum.* Plenum pinguitudinis, ex qua exprimatur oleum. Hard.

3. *Quod et fit ex eo.* Subintellige, quod oleum et ex eo fit. Hard.

LXXXII. 1. *Herba, quæ vocatur nigina.* In Indice, *nyma.* Hoc loco MSS. « nygma, nima, nygam, » et « nuga » exhibent. Herbariis et officinis incognita. Hard. — *Nigina.* Brot. ex MSS. *nyma.* Ed.

LXXXIII. 1. *Natrix.* Quam herbarii natricem Plinii nuncupant, delineatur a Lobel. in Obss. p. 493. Quibus vero argumentis hanc esse conjectent, ariolari non vacat. H. — *Natrix.* Brot. est Anonis viscosa, spinis carens, lutea, major, C. Bauhin. Nobis vero eodem nomine *Ononis Natrix* (*Diadelph. decand.* gen. 1694 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in silvaticis et inter segetes. Ed.

quos mira persuasione Fatuos[2] vocant : ego species lymphantium[3] hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento juventur.

1 LXXXIV. Odontitis[1] inter feni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parva habet, longiora tamen quam polygonon : semen in alis hordeo simile, florem pupureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum ejus in vino austero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita ut contineatur ore.

1 LXXXV. Othonna in Syria nascitur[1], similis erucæ,

2. *Fatuos.* Sic MSS. omnes. Faunus, fatuus, ἐφιάλτης, incubus, idem plane significant : nocturnos nempe genios, quibus qui mente sunt parum sana, premi se interdum putant. A Fauno Latii rege, Fatuaqhe conjuge, de quibus Justinus, XLIII, nomen his datum. Qui viros aggredi existimati sunt, ii Fauni : qui mulieres, Fatui dici consueverunt. Vide Lactant. I, 22, et Servium in Æn. VI, ad eum versiculum, « Pometios, castrumque Inui. » Et in lib. VII, ad istum, « Hunc Fauno et Nympha genitum, etc. » Quin etiam in fragmento Festi Farnesiano Faunus dicitur appellatus. « Is, inquit (de Pico loquitur), regem Fatuum, Faunum alii quem vocant, et Fatuam procreavit. » HARD.

3. *Lymphantium.* Hominum falso existimantium se ab ejusmodi incubis premi : qui homines tali medicamento juvantur. HARD.

LXXXIV. 1. *Odontitis.* Rectius fortasse ὀδοντίδης, inde nomen habens, quod decoctum in vino dolores dentium mitiget : nam ὀδοὺς dentem sonat. HARD. — *Odontitis.* Brot. est Lychnis pratensis, flore laciniato, simplici, Moris. Caryophyllus pratensis, flore laciniato simplici, sive flos cuculi, C. Bauh. Nobis vero eodem nomine *Euphrasia Odontites* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1454 Pers. *Pedicular.* Juss.). Habitat in arvis et pascuis. ED.

LXXXV. 1. *Othone in Syria nascitur* (sic prius). Scrib. *Othonna*, cum duplici *n*, et *a* in fine, ex Dioscoridis utraque editione græca. PINT. — *Othonna.* Hæc totidem verbis Dioscorid. II, 213 : Ὄθοννα . . . γεννᾶσθαι δὲ αὐτὴν καὶ ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον Ἀραβίᾳ· ἔχει δὲ τὰ φύλλα εὐζώμῳ ἐμφερῆ, πολύτρητα ὥσπερ σητόκοπα, etc. « Nasci aiunt in eo Arabiæ tractu, qui ad Ægyptum spectat. Habet folia erucæ proxima, crebro perforata, et tamquam a tineis pertusa, etc. » Ex eodem Diosc. Pintianus legit *cribro* pro *crebro* : quod nec Plinii stylum sapit, neque apud Dioscoridem exstare, si græce legisset, ipse intellexisset. Quid porro sit *Othonne* nec scit Anguillara, Part. XI, p. 181, neque alii sciunt. Lobelius

perforatis[1] crebro foliis, flore[3] croci : quare quidam anemonem vocaverunt. Succus[4] ejus oculorum medicamentis convenit. Mordet[5] enim leniter et excalfacit, adstringitque siccando. Purgat cicatrices, et nubeculas, et quidquid obstat[6]. Quidam tradunt lavari[7], atque ita siccatam digeri in pastillos.

LXXXVI. Onosma[1] longa folia habet fere ad tres digitos in terra jacentia[2], tria[3] ad similitudinem[4] anchusæ

in notis MSS. ad eum librum ait esse florem Africanum. Hard. — *Othonna*. Sprengelio eadem videtur ac *Tagetes patula* (*Syngenes. superfl.* gen. 1872 Pers. *Corymbifer*. Juss.). Conf. Cæsalpin. XII, 43. Sed hæc tamen, ut congeneres fere omnes, ex America oriunda. Vid. Hist. Rei herb. I, 188. Ed.

2. *Perforatis crebro foliis*. Lego *cribro*, non *crebro*. Diosc. libro II, de Othonna : « Nascique herbam in Arabia etiam quæ ad Ægyptum est erucæ foliis cribri modo foraminibus multis. » Posuit ergo Plinius *cribro*, pro « tanquam cribrum, » quo loquendi modo usus est libro septimo de Julio Cæsare loquens, « celeritatemque quodam igne volucrem, » hoc est, tanquam ignem quemdam. Pint.

3. *Flore*. Diosc. loc. cit. Ἄνθος δὲ φέρει κρόκινον, πλατύφυλλον· ὅθεν ἔδοξαν ἀνεμώνης αὐτό τινες εἶδος εἶναι. Hard.

4. *Succus*. Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Mordet enim leniter*. Dioscor. loc. cit. Hard. — Gron. et Al. ante Hard. *leviter*. Ed.

6. *Quidquid obstat*. Quidquid oculis offundit caliginem, πάντα τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις. Hard.

7. *Quidam tradunt lavari*. Quidam hunc succum, sive humorem, qui ex herba manat, elotum, semotis lapillis, in pastillos ad oculorum medicamenta digerunt. Hard.

LXXXVI. 1. *Onosma*. Sic fere Diosc. III, 147 : περὶ ὀνόσματος. Nihil porro aliud onosma esse censuerim, præter anchusam degenerem : quæ, ut in aliis quoque herbarum generibus accidit, viribus exhaustis biennio trienniove florem fructumve nullum edat. H. — *Onosma*. Apud nos servat nomen : *Onosma echioides* (*Pentand. monogyn.* gen. 358 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in Europæ rupibus. Ed.

2. *Ad tres digitos in terra jacentia, tria ad similitudinem anchusæ incisa*, etc. Si Dioscorid. audis, « quatuor digitos » leges, non *tres*; item falso additam putamus vocem illam *tria*. Pint.

3. *Tria*. In Dioscorid. historia nec *tria* legitur, nec *incisa*. Hippocrates eam ῥίζαν vocat. Galenus in Linguis eam describit, et habere tria folia tradit, non animadvertens eamdem esse cum onosmate. Dioscorides vocari etiam ὀσμάδα, ὄνωνιν, et φλομῖτιν, non ut vulgo legitur, φλονῖτιν, auctor est. Dal.

4. *Ad similitudinem anchusæ incisa*. Totidem verbis Dioscor. loc. cit. Hard.

incisa, sine caule, sine flore, sine semine: prægnans[5] si edat eam, aut supergrediatur, abortum facere dicitur.

1 LXXXVII. Onopordon[1] si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas et menses: alvum sistit: suppurationes et collectiones discutit.

1 LXXXVIII. Osyris[1] ramulos fert nigros, tenues, lentos: et in iis folia nigra, ceu lini; semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus[2] faciunt ex his. Radicum decoctum[3] potum, sanat arquatos. Eædem, priusquam maturescat semen, concisæ, et sole siccatæ, alvum sistunt. Post maturitatem vero collectæ, et in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, et per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur.

5. *Prægnans si edat eam, aut supergrediatur.* Dioscor. ad verbum loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, pag. 215. Hard.

LXXXVII. 1. *Onopordon si comederint asini.* Vetus exemplar non *Onopordon*, sed *Onopradon* habet: quod non minus probo. Nam ut a δέρκω, ἔδαρκον et ἔδρακον, sic a πέρδω, ἔπαρδον, ἔπραδον, ὀνόπραδον. Pint. — *Onopordon.* Apud Hesychium ὀνόμορδον mendose, pro ὀνόπορδον, ἀπὸ τῆς ὄνου πορδῆς, a crepitu ventris. Carduum tomentosum appellat Lobelius in Obss. pag. 482. Coronam fratrum herbarii: Galli servata græci nominis significatione, *pet d'âne.* Vidimus in horto Regio. Calabris, Siculisque etiamnum *Anapordo*, teste Anguillara, Part. VIII, pag. 145. H. — *Onopordon si comederint asini*, etc. Ἀκάνθιον Diosc. III, 18; nobis est *Onopordum Acanthium* (*Syngenes. æqual.* gen. 1800 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Habitat in ruderatis et collibus. Ed.

LXXXVIII. 1. *Osyris.* Totidem fere verbis eadem certe sententia Diosc. IV, 143: Ὄσυρις, φρυγάνιον μέλαν, etc. Scopæ ex ea olim fieri solitæ, et nunc plerisque locis fiunt: unde Linaria scoparia a nonnullis appellatur: a nostris Italisque, *Belvedere.* Patavii, *le Scope di Padova*, teste Anguill. Part. XIV, p. 290. Vidimus in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, p. 101. Hard. — *Osyris ramulos fert nigros, tenues*, etc. Osyris Dioscorid. loc. proxime laud. nobis eodem nomine *Osyris alba* (*Diœc. triand.* gen. 2188 Pers. *Elæagn.* Juss.). Habitat in Europa australi. Ed.

2. *Smegmata mulieribus faciunt ex his.* Ex osyride κορήματα fieri Galenus tradit, lib. de Simplic. med. Facult. VIII, quæ alii interpretantur smegmata, ut Plinius, alii scopas, alii κόσμητρα καὶ καλλωπίσματα. Nam κορεῖν, κοσμεῖν et καλλωπίζειν significat. Dal.

3. *Radicum decoctum potum.* Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXXIX. Oxys[1] folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum[2]. Edunt et qui enterocelen habent. 1

XC. Polyanthemum[1], quam quidam batrachion appellant, caustica vi exhulcerat cicatrices, et ad colorem reducit[2]: eademque vitiligines concorporat[3]. 1

XCI. Polygonon[1] Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur a terra, foliis rutæ, semine[2] graminis: succus[3] ejus infusus naribus supprimit sanguinem: et potus cum vino[4], cujuslibet partis profluvium, exscrea- 1

LXXXIX. 1. *Oxys.* ὀξύς. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 495. Officinæ Trifolium acetosum vocant, Galli panem cuculi, *pain de coeu*, et *alleluia.* Appellationum causas declarat Dodonæus, a quo pariter delineatur, pag. 568. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Oxys.* Nobis est *Oxalis stricta* (*Decand. pentagyn.* gen. 1144 Pers. *Geraniis affin.* Juss.). Habitat in Europæ cultis, Virginia, etc. Ed.

2. *Dissolutum.* Affluxu bilis aversum. Dal.

XC. 1. *Polyanthemum.* Ranunculus ipse est, quo de egimus, XXV, 109. Hard. — *Polyanthemum.* Nobis eodem nomine *Ranunculus Polyanthemos* (*Polyand. polygyn.* gen. 1363 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in graminosis, silvis. Ed.

2. *Et ad colorem reducit.* Ad æqualitatem si nimis emineant. Dal.

3. *Concorporat.* Delet, et cutem corpori reliquo similem facit. Dal. — *Vitiligines.* Vitiligines delet, redditque cuti suum colorem, reliquo corpori parem. Hard.

XCI. 1. *Polygonon.* Hæc totidem verbis Marc. Emp. c. IX, p. 80. Ipsa proserpinaca est, de qua dicemus iterum c. 104. Apul. c. XVIII, de proserpinaca, sive polygono: « Polygonon alii... polygonaton... Romani sanguinariam, Itali proserpinacam. » Cels. II, 33: « Herba sanguinalis, quam Græci polygonion vocant. » Sanguinalem pariter vocat Colum. VI, 12, pag. 213; sanguinariam, VII, 5, p. 263. Et Diosc. in Noth. p. 462: Πολύγονον ἄῤῥεν... Ῥωμαῖοι σαγκινάλις, οἱ δὲ σοπίνακα pro προσερπίνακα. Gallis, a frequentia nodorum, seu geniculorum, *renouée.* Hard. — *Polygonon.* Nobis eodem nomine est *Polygonum maritimum* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat in littoribus. Ed.

2. *Semine.* Semine cujusmodi in gramine cernitur, nempe trianguli. Hard.

3. *Succus.* Marc. Emp. c. X, p. 83. Scrib. Larg. Comp. 7: « Ad sanguinis eruptionem de naribus; » comp. 46: « Injicere autem intus narem aut nares oportebit... herbam, quæ quia multa est, et ubique nascitur, πολύγονον appellatur. » Hard.

4. *Et potus cum vino*, etc. Dioscor. IV, 4. Apul. c. XVIII, de proserpinaca, t. 1: « Ad eos qui sanguinem rejiciunt: Herbæ pro-

tionesque[5] cruentas inhibet. Qui plura genera[6] polygoni faciunt, hanc marem[7] intelligi volunt, appellarique[8] a mul-
2 titudine seminis[9], aut densitate fruticis calligonon[10]. Alii polygonaton[11], a frequentia geniculorum : alii teuthalida, alii carcinethron[12], alii clema, multi myrtopetalon. Nec non[13] inveniuntur, qui hanc feminam esse dicunt : marem autem majorem, minusque nigram, et geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescentem. Quocumque hæc modo se habeant, vis[14] earum est spissare ac refrigerare. Semina[15] alvum solvunt, largius sumpta uri-

serpinacæ succum cum vino optimo austero, etc. » Polygonum ad eos usus commendat et Marc. Emp. c. XVII, p. 124. HARD.

5. *Exscreationesque.* Cels. III, 22. H. — Gron. et Al. ante Hard. *excretiones.* ED.

6. *Qui plura genera*, etc. Primum genus est sanguinaria : secundum herniaria : tertium, polygonon femina Dioscoridis : quartum, ut quidam volunt, casia lignea marina Monspessulanorum. Plinius ὡραῖον, id est, pulchrum et venustum, montanum reddit, quasi legisset ὄρειον, vel ὀρεινόν. Ὡραῖον vocatum fuisse ab eleganti foliorum ambientium circuitu arbitror. Quidam legunt οὐραῖον, et sic dictum volunt, quod ejus folia, quemadmodum et hippuridis, caudarum setis similia sint. DAL.

7. *Marem.* Recte illi quidem. Pingitur a Dodonæo, p. 113, polygonum mas, quale in horto Regio vidimus. HARD.

8. *Appellarique a multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon.* Verius nostrum exemplar, *callipogona.* PINT.

9. *A multitudine seminis.* Scribonius, cap. 17, quia multa est, et ubique nascitur. DALEC.

10. *Calligonon.* In Reg. 2, fortasse sincerius, *callipogona*, καλλιπώγωνα, densitatem fruticum ea voce μεταφορικῶς indicante, ex similitudine barbæ. Sic etiam Index in eodem cod. pro *thalassias*, quæ vox ibi nihili esse videtur. HARD.

11. *Alii polygonaton*, etc. Vulgo herniariam dicunt. Mirum in modum has historias Plinius confundit. DAL. — *Alii.* Diosc. in Noth. p. 462 : Οἱ δὲ πολυγόνατον ... οἱ δὲ καρκίνηθρον, οἱ δὲ τευθαλίδα, οἱ δὲ κλῆμα, οἱ δὲ μυρτοπέταλον. Habet et hæc nomina Oribasius, XII, p. 212. Apuleius quoque, carcinethron et myrtopetalon vocat, a foliorum myrti similitudine. HARD.

12. *Alii carcinetron.* Scribe cum aspiratione in ultimo, *carcinethron*, ex Dioscoride : et paullo post, *infractis*, ex codice antiquo. PINT.

13. *Nec non.* Dioscor. totidem verbis l. c. HARD. — *Qui hanc feminam esse dicunt.* Nobis *Polygonum incanum.* Habitat in agris. HARD.

14. *Vis.* Adstringere : Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν, ψυκτικὴν, etc. HARD.

15. *Semina.* Has succo epoto vi-

nam cient, rheumatismos cohibent : qui si non fuere, non prosunt. Stomachi[16] fervori folia imponuntur : vesicæ 3
dolori illinuntur, et[17] ignibus sacris. Succus[18] et auribus purulentis instillatur, et oculorum dolori[19] per se. Dabatur[20] et in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanisque præcipue : item cholericis, dysentericis[21], et in solutione stomachi. Tertium[22] genus oreon vocatur, in montibus nascens, arundini teneræ simile, uno caule, densis geniculis et in se fractis[23], foliis autem piceæ, radicis supervacuæ, inefficacius quam superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum[24] genus silvestre appellatur, pæne 4
arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicun-

res Diosc. tribuit, loc. cit. Hard.

16. *Stomachi.* Diosc. l. c. Hard.

17. *Et.* Πρὸς ἐρυσιπέλατα. Diosc. l. c. Hard.

18. *Succus.* Marc. Emp. c. ix, p. 75 et 80. Apuleius, c. xviii, tit. 5 : « Ad aurium dolorem : Herbæ proserpinacæ succus tepefactus, et auribus instillatus, mirifice dolorem tollit. Nos ipsi experti sumus. Tamque potenter proficit, ut et hulcera quoque aurium sanet. » Sic etiam Diosc. loc. cit. Hard.

19. *Et oculorum dolori.* Apul. l. c. t. 4. Hard.

20. *Dabatur.* Diosc. l. c. et Apul. l. c. t. 7 : « Ad quartanas. » H.

21. *Item cholericis, dysentericis*, etc. Diosc. l. c. Hard.

22. *Tertium.* Ὀρεῖον, montanum. Polygonon femina Dioscorid. est, IV, 5. Hard.

23. *Et in se fractis, foliis*, etc. In Reg. 2, « et in se infractis. » Genus hoc polygoni cum polygono femina Dioscoridis congruit, præter solum natale, quod Plinius montuosum, Dioscorides, cæterique herbarii, et in his Dodonæus, a quo delineatur, p. 113, quale vidimus in horto Regio, aquosum esse volunt. Sed aquosos colles Plinius haud dubie intellexit, quem situm poterio quoque c. 97, adjudicat. Ex Dioscoridea porro descriptione effici id modo in rem nostram videtur commode posse, ut non « in se fractis, » sed « in se farctis, » vel « in se infarctis, » scribi oporteat : ut sententia sit, genicula alia, aliis tubarum modo, inseri et infarciri. Sic enim ille, IV, 5 : Θαμνίον ἐστὶ καλαμοειδὲς, γόνατα συνεχῆ ἔχον ἐγκείμενα ἀλλήλοις, ὥσπερ σάλπιγγος. « Frutex est exiguus, tener, arundini similis, geniculis densus, quorum alia aliis tubarum modo inseruntur, infarciunturque. » Hard.

24. *Quartum.* Demonstratum hoc sibi genus olim fuisse Ruellius testatur, p. 582. Cæteris herbariis prorsus ignotum. Forte hic legendum, « Peculiare ischiadicis quartum genus, etc. » Hard.

do : ramis sparti, binum palmorum, nigris geniculorum ternis quaternisve articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur et oris hulceribus, et attritis partibus. Propter gingivarum vero vitia commanducatur. Nomas sistit, omniaque quæ serpunt, aut difficilem cicatricem habent. Privatim vero sanat a nive facta hulcera. Herbarii et ad anginas utuntur illa : et in capitis dolore coronam ex ea imponunt : et contra epiphoras[25] collo circumdant. In tertianis quidam sinistra manu evulsam adalligant : adeo contra profluvia sanguinis[26], nec ullam magis aridam quam polygonum servant.

1 XCII. Pancration[1] aliqui scillam pusillam[2] appellare malunt, foliis albi lilii, longioribus crassioribusque, radice bulbi magni, colore rufo. Alvum solvit succo[3], cum farina ervi sumpto : hulcera purgat. Hydropicis[4] splenicisque cum melle datur. Alii[5] decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat : eaque effusa radicem terentes digerunt in pastillos sole siccatos : et postea utuntur ad capitis hulcera, et cætera quæ repurganda sunt. Item[6] ad tussim, quantum tribus digitis apprehenderint in vino dantes : et ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Dant

25. *Et contra epiphoras.* Oculorum videlicet. Vide Apul. loc. cit. tit. 4. Hard.

26. *Adeo contra profluvia sanguinis.* Legendum reor, « ut dextra contra profluvia sanguinis. » Pint.

XCII. 1. *Pancration.* Totidem verbis Diosc. II, 203 : Παγκράτιον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο, σκίλλαν ὀνομάζουσι, etc. Apul. c. XLII : « A Græcis dicitur scilla ...aliis pancration... Itali scillam rubram, masculam, alii bulbum scillitem, sive scilliticum appellant. » Est hæc scilla radice rubra, sive pancratium a Clusio delineatum, Hist. Rar. plant. II, p. 172. In Cephalenia vocatur « Cepolla canina, » inquit Anguillara, Part. VII, p. 120. H.

2. *Scillam pusillam*, etc. Apud Dioscoridem, οἱ δὲ καὶ τὴν σκίλλην ὀνομάζουσι. Plinius legit σκίλλην μικρὰν ὀνομάζουσι. Dal.

3. *Alvum solvit succo*, etc. Diosc. l. c. ad verbum. Hard.

4. *Hydropicis.* Dioscorid., l. c. et Apul. c. XLII, tit. 1. Hard.

5. *Alii.* Dioscorid. II, 202. H.

6. *Item ad tussim*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

et propter ischiada in vino bibendum, et propter tormina, mensesque ciendos.

XCIII. Peplis[1], quam aliqui sycen, alii[2] meconion, 1
alii mecona aphrode vocant, ex una radice tenui fruticat, foliis rutæ paullo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quam candidi papaveris. Inter[3] vites fere colligitur messibus; siccaturque cum fructu suo, subjectis[4], in quæ excidat. Hoc[5] poto alvus solvitur, bilis ac pituita detrahitur. Media[6] potio est acetabuli mensura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniisque ad molliendam alvum.

XCIV. Periclymenos[1] fruticat et ipsa, ex intervallo duo 1
folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, et quod difficile vellatur. Nascitur[2] in arvis ac sepibus, convolvens se adminiculis quibuscumque; semen[3] ejus in umbra siccatum tunditur, et in pastillos digeritur. Hi[4] resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus ad lienem; eumque urina cruenta, aut per alvum absumit : quod intelligitur a decimo statim die. Urinam[5] cient et folia decocta : quæ et orthopnoicis

XCIII. 1. *Peplis*. Sic MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Dioscor. tamen, IV, 168 : Πέπλος, οἱ δὲ συκῆν, οἱ δὲ μήκωνα ἀφρώδη καλοῦσι, cæteraque, quæ Plinius, totidem verbis : ut et Oribas. XII, p. 211. Egimus de eo, XX, 79. H. — Nobis eodem nomine *Euphorbia Peplis* (*Dodecand*. gen. 1190 Pers. *Euphorbiac*. Juss.), de qua jam sæpe egimus. Conf. Clus. Hist. Rar. Plant. II, 187. Ed.

2. *Alii meconion aphrodes*. (Sic prius.) Lego, « alii mecona aphrode, » ex vet. apographo, tum ex Dioscoride, lib. IV, c. 148. Pint.

3. *Inter vites*, etc. Dioscorid. et Oribas. ll. cc. Hard.

4. *Subjectis*. Subintellige, tabulis, vel linteis. Hard.

5. *Hoc*. Dioscorid. loc. cit. H.

6. *Media potio*. Justa et moderata. Diosc. l. c. Hard.

XCIV. 1. *Periclym*. Hæc totidem verbis Diosc. IV, 14. Clymenos ipsa est, de qua egimus lib. XXV, c. 33. H. — *Lonicera Periclymenon*, de qua sæpius alias. Ed.

2. *Nascitur*. Diosc. loc. cit. H.

3. *Semen*. Dioscorid. l. c. H.

4. *Hi*. Diosc. quadragenis. Sed idem a sexto die cruentam agi urinam monet, οὖρα ἄγει ἀπὸ τῆς ἕκτης ἡμέρας αἱματώδη. Hard.

5. *Urinam*. Hæc pariter Diosc. loc. cit. Hard.

prosunt. Partum[6] quoque adjuvant, secundasque pellunt pota simili modo.

1 XCV. Pelecinum[1] in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternisve, quale gith novimus, amarum, stomacho utile. Additur[2] in antidota.

1 XCVI. Polygala palmi altitudinem[1] petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu adstricto : quæ pota lactis abundantiam facit.

1 XCVII. Poterion[1], aut (ut alii vocant) phrynion, vel neurada, large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis parvis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore[2] longo, herbacei coloris : seminis nulli usus, sed gustu acuto et odorato. Invenitur in aquosis[3] collibus. Radices[4] habet duas aut tres, binum

6. *Partum*. Dioscorid. l. c. H.

XCV. 1. *Pelecinum*. In tractatione segetum, XVIII, 44. Habet hæc Oribasius totidem verbis, XI, p. 198, post Diosc. III, 146. Inter triticum et hordeum nascitur. H. — *Pelecinum in segetibus diximus nasci*. Nobis eodem nomine *Biserrula Pelecinus* (*Diadelph. decand.* gen. 1746 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Europa meridionali. *Coronillam Securidacam* habet Clus. Hist. II, 236 sq. Ed.

2. *Additur*. Diosc. Μίγνυται καὶ ἀντιδότοις. In antidotum certe Mithridaticam additur ab Antipatro et Cleophanto, apud Galen. de antid. II, p. 898 : Πελεκίνου ἀνὰ ∠ β'. Hard.

XCVI. 1. *Palmi oltitudinem*, etc. Scribend. reor, « palmi altitudine, spicata in caule summo, foliis lenticulæ, gustu adstricto. » Pint. — *Polygala*. Diosc. totidem verbis, IV, 142 : Πολύγαλον θαμνίον ἐςὶ σπιθαμιαῖον, ἔχον φύλλα φακοειδῆ, γεύσει ὑποςύφον· ποθὲν δὲ καὶ τοῦτο γάλα δοκεῖ πλεῖον ποιεῖν. Sic et Galen. de Fac. simpl. VIII, pag. 221. H. — *Polygala amara* (*Diadelph. octand.* gen. 1661 Pers. *Polygal.* Juss.). Ed.

XCVII. 1. *Poterion*. Vide ejusdem poterii historiam, supra lib. XXV, cap. 10. Dal. — *Poterion*. Totidem plane syllabis Dioscor. III, 17 : Ποτήριον, Ἴωνες δὲ νευράδα καλοῦσιν, etc. *Masino da Greci* vocant in Cypro, inquit Lobelius in notis MSS. ad Anguillaram, Part. VIII, p. 145. Hard. — *Astragalus Poterium*, de quo alias actum. Ed.

2. *Flore*. Diosc. « flore exiguo, » ἄνθη μικρά. Hard.

3. *In aquosis collibus*. In aquosis, et collibus. Diosc. ἐν ἑλώδεσι καὶ γεωλόφοις. Dalec.

4. *Radices*. Dioscorid. l. c. H.

cubitorum in altitudine, nervosas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno : præciso[5] frutice dat succum gummi similem. Radix[6] mira vulneribus sanandis traditur, præcipueque nervis vel præcisis illita. Decoctum[7] quoque ejus cum melle potum dissolutiones nervorum, et infirmitates, et incisuras juvat.

XCVIII. Phalangites[1], a quibusdam phalangion voca- 1
tur, ab aliis leucanthemon[2], vel (ut in quibusdam exemplaribus invenio) leucacantha. Ramuli sunt ei numquam pauciores duobus, in diversa tendentes : flos candidus : lilio rubro similis, semine nigro[3], lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice tenui herbacei[4] coloris. Hujus folio vel flore, vel semine auxiliantur contra scorpionum, phalangiorumque, et serpentium ictus : item contra tormina.

XCIX. Phyteuma[1] quale sit, describere supervacuum 1
habeo, quum sit usus ejus tantum ad amatoria.

C. Phyllon[1] a Græcis vocatur herba in saxosis monti- 1

5. *Præciso*. Dioscor. l. c. Hard.

6. *Radix*. Diosc. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 213. H.

7. *Decoctum*. Dioscor. l. c. H.

XCVIII. 1. *Phalangites*. Totidem verbis formam viresque phalangii describit Diosc. III, 122 : Φαλάγγιον, οἱ δὲ φαλαγγίτην, οἱ δὲ καὶ ταύτην λευκάκανθαν καλοῦσι, etc. Ignotum herbariis ut Anguillara fatetur, Part. XII, p. 222. Hard. — *Phalangites*. Nobis *Anthericum Liliastrum* (*Hexand. monogyn.* gen. 807 Pers. sub *Phalangio*. *Asphodel.* Juss.). Habitat in Alpinis Helveticis, Allobrogicis, etc. Ed.

2. *Leucanthemon*. A flore candido. Hard.

3. *Semine nigro*. Ὥσπερ φακοῦ, ἢ μεῖζον : « semine nigro, crasso, lenticulæ, vel majore. » Ex vet. nostro codice. Dal.

4. *Radice herbacei coloris*. Adde verbum *tenui*, ex cod. vet. « Radice tenui, herbacei coloris. » Pint.

XCIX. 1. *Phyteuma*. A Diosc. describitur, IV, 130, et ad amatoria pariter prodesse dicitur, Φύτευμα, etc. Antirrhinon silvestre illud est, quod Dodonæus delineavit pag. 182. H. — Nobis eodem nomine est *Reseda Phyteuma* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1188 Pers. *Capparidibus Affin.* Juss.). Habitat in humidis australis Europæ et in Oriente. Ed.

C. 1. *Phyllon*. Duo sunt hujus genera, mas feminaque : arsenogonon, et thelygonon vocant : de quibus egimus libro sup. cap. 91.

bus, femina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parva, semine rotundo, papaveris simili. Hæc sui sexus facit partus : mares autem semine tantum differens, quod est incipientis olivæ. Utrumque bibitur in vino.

1 CI. Phellandrion[1] nascitur in palustribus, folio apii. Bibitur semen ejus propter calculos et vesicæ incommoda.

1 CII. Phalaris[1] thyrsum habet longum, tenuem, ceu calamum, in summo florem inclinatum : semen[2] simile sesamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto cum melle et lacte. Idem[3] et vitia vesicæ sanat.

1 CIII. Polyrrhizon[1] folia habet myrti, radices multas. Hæ tusæ dantur in vino contra serpentes : prosunt et quadrupedibus.

1 CIV. Proserpinaca[1] herba vulgaris est, eximii adversus scorpiones remedii. Eadem contrita, addita muria et oleo e mænis[2], anginam eximie curari tradunt. Præterea et

Habet hæc porro Diosc. totidem verbis, III, 140, etsi vitiatum Dioscoridis contextum existimat Anguillara, XIII, p. 302. Hard. — *Thelygonum Cynocrambe*, de quo supra egimus. Ed.

CI. 1. *Phellandrion*. Est illud sic seu palustri apio affine, a Dodonæo delineatum, p. 580. Apud nos nomen non habet : officinis ipsis incognitum. H.—Quibusdam Cicutaria palustris, tenuifolia, C. B. Ed.

CII. 1. *Phalaris*. Diosc. φαλαρὶς, III, 159. Gal. de Simpl. med. VIII, p. 239, φαληρίς. Pingitur a Lobelio, in Obs. p. 26, qualem in horto Regio vidimus, triplicis modi : semine albo, nigro, et, ut vocant, griseo. H. — Nobis eodem nomine *Phalaris aquatica* (*Triand. digyn.* gen. 151 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in Ægypto et ad Tiberim. Ed.

2. *Semen simile sesamæ*. Magnitudine milii, ut Diosc. ait. Hard.

3. *Idem*. Scilicet ex aqua potum, cochlearis mensura, inquit Diosc. l. c. et Galen. item l. c. Hard.

CIII. 1. *Polyrrhizon*. Herbariis et officinis ignota. Cave enim cum aristolochiæ genere eo confundas, quod polyrrhizon pariter nuncupatur, XXV, 54. Hard.

CIV. 1. *Proserpinaca*. Quæ et polygonon, de qua c. 91. H. — Subscribit Harduino Apul. cap. XVIII; sed Marc. Empir. cap. XV, *Arum Dracunculum* habet; eadem certe tradit, quæ nunc Plinius, ad faucium remedia. Ed.

2. *E mænis*. Abest vox ea « e mænis, » in libris ad hunc diem vulgatis. In Reg. 2, *hemina* : in Ch. *heminis* legitur. Quam vocem Plinii editores quum minus perciperent, ablegandam exterendamque censuerunt. Muriam seu ga-

in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam quum obmutuerint[3], si subjiciatur linguæ. Si devoretur, vomitionem sequi salutarem.

CV. Rhacoma[1] affertur ex his, quæ supra Pontum 1
sunt, regionibus. Radix[2] costo nigro similis, minor et rufior paullo, sine odore, calfaciens[3] gustu et adstringens. Eadem[4] trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita[5] collectiones inflammationesque sedat: vulnera sanat:

rum e mænis commendari hic suspicati (post Dalecampium) haud temere sumus : atque ita se rem habere certus auctor exstitit ipse Plinius, qui hanc ipsam medicinam totidem fere verbis ante occupavit, XXVI, 11, quam nunc iterum revocat : « Proserpinaca, inquit, cum muria ex mænis et oleo trita, vel sub lingua habita, » anginæ medetur. HARD.— *Eadem contrita addita muria*, etc. *Polygonum maritimum*, de quo jam supra egimus. ED.

3. *Obmutuerint.* Præ nimia lassitudine vocem amiserint. DAL.

CV. 1. *Rhacoma.* Frequentius Rha Ponticum appellatur. Dioscorid. III, 2 : Ῥᾶ, οἱ δὲ ῥῆον καλοῦσι, γεννᾶται ἐν τοῖς ὑπὲρ Βόσπορον τόποις, etc. Legitimum Rha Ponticum, iisdem insignitum notis, quas Dioscorides Pliniusque commemorant, pictum a Prospero Alpino, de plant. Exot. c. 5, p. 187, vidimus in horto Regio. An vero pro *Rhacoma* Plinius Rheucyma, Ῥήου κῦμα, vel Ῥᾶ κῦμα, Rhacyma scripserit, hoc est, Rhà Pontici teneriorem cauliculum, haud vacat excutere scrupulosius. In Indice certe *Rhacoma*, unde unde vox ea fluxerit. HARD.— *Rhacoma affertur ex his, quæ*, etc. Ῥᾶ, Diosc. loc. laud. qui nihil nisi describit radicem crassam, extus nigrescentem, intus subrufescentem, ἄοσμον, seu potius εὔοσμον. Venire credit e regionibus trans Bosphorum, ubi et Ammianus Marcellinus, XII, 7, a fluvio quodam hanc radicem nomen habere perhibet. Qui crediderunt *Centauream* esse *Rhaponticam* Dodon. 389, patriam non agnoverunt; namque in Helvetiæ Italiæque Alpibus provenit, nec vires habet quas græcus auctor suæ ῥᾶ adscribit. Matthiolus optime, Comment. 475 seq. et Prosp. Alpin. Exotic. II, IV, 187 sq. differentias docuerunt inter hanc radicem et *Rhei barbari*, quod ab Alexand. Tralliani inde temporibus innotuit. Nostram speciem Scribon. Larg. Comp. CLXVII, radicem ponticam dicit. Nobis est eodem nomine *Rheum Rhaponticum* (*Enneand. trigyn.* gen. 1000 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat in Thracia, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 173. ED.

2. *Radix.* Centaurio majori similem facit Dioscorides l. c. et foris nigram : Ῥίζα ἔξωθεν μέλαινα, κενταυρίῳ τῷ μεγάλῳ ἐοικυῖα, etc. H.

3. *Calfaciens.* Adstringens cum aliquo colore, inquit Diosc. loc. cit. Στυπτικὴ μετὰ ποσῆς θερμασίας. H.

4. *Eadem.* Diosc. loc. cit. H.

5. *Illita.* Diosc. loc. cit. HARD.

epiphoras oculorum sedat ex passo illita : insignita[6] cum melle, et alia liventia ex aceto. Farina ejus inspergitur contra cacoethe, et sanguinem rejicientibus[7] drachmæ pondere in aqua. Dysentericis[8] etiam et cœliacis, si febri carent, in vino : sin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur et decoctum ejus[9] bibendum duplici mensurà ad rupta, convulsa, contusis, ex sublimi
2 devolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid et myrrhæ : si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur : sic et in tussi vetere, ac purulentis exscreationibus[10]: item hepaticis, splenicis[11], ischiadicis : ad renum vitia[12], suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum ejus. Lichenas[13] quoque ex aceto imposita sanat. Bibitur[14] contra

6. *Insignita.* Ἐγχυμώσεις et ὑπώπια. Apud Gellium, lib. X, cap. 3, Cato in verberatis a Q. Minutio Thermo recenset insignita, injurias, plagas, verbera, vibices, dolores, carnificinas. DAL. — *Insignita.* De hac voce diximus c. 5. HARD.

7. *Et sanguinem rejicientibus*, etc. Diosc. et Gal. ll. cc. HARD.

8. *Dysentericis.* Auctores proxime appellati. HARD.

9. *Datur et decoctum ejus*, etc. Legend. « Datur et decoctum ejus bibendum duplici mensura, ad rupta, contusa, convulsis, ex sublimi devolutis. » SALM.

10. *Sive intus, sive extra purulentis exscreationibus* (sic prius). Scrib. « Sic et in tussi vetere, ac purulentis exscreationibus, » ex apographo nostro, tuente etiam Dioscoride libro tertio, et paullo post, *splenicis*, non *spleneticis*, in eodem. PINT. — *Sive intus.* Voss. « sic et in tussi vetere a purulentis. » His male lectis monstrum illud vulgatæ fecerunt jam in scriptis sequioris ætatis. Emenda : « Si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur : sic et in tussi vetere ac purulentis exscreationibus. » Lib. XXI, 19 : « In tussi vetere radices ejus tres quatuorve decoquunt. » Lib. XXII, 23 : « Anhelatoribus et in tussi vetusta cum porro ex aceto datur. » Lib. XXIII, 8 : « Tussi quoque veteri tritæ, in aqua mulsa potæ. » Sic quoque Pint. GRON.

11. *Item hepaticis, splenicis*, etc. Diosc. l. c. HARD.

12. *Ad renum vitia*, etc. Diosc. et Galen. ll. cc. HARD.

13. *Lichenas quoque ex aceto imposita purgat.* Scribo, *sanat*, ex eodem, non *purgat*. Dioscorides libro tertio : « Emendat Rha Ponticum livores impetiginesque. » PINT. — *Lichenas.* Diosc. loc. cit. HARD. — *Sanat.* Gron et Al. ante Hard. *imposita purgat.* ED.

14. *Bibitur.* Hæc omnia Diosc. loc. cit. Ποιεῖ δὲ πινόμενον πρὸς ἐμ-

inflationes, et perfrictiones[15], febres frigidas, singultus, tormina, asperitates[16], capitis gravitates, melancholicas vertigines, lassitudinum dolores et convulsiones[17].

CVI. Circa Ariminum nota est herba, quam re- 1
sedam[1] vocant. Discutit collectiones, inflammationesque
omnes: qui curant ea, addunt hæc verba: Reseda morbos
reseda[2], scisne, scisne quis hic pullos egerit? radices
nec caput, nec pedes habeant[3]. Hæc ter dicunt, toties-
que despuunt.

CVII. Stœchas[1] in insulis tantum ejusdem nominis 1

πνευματώσεις, στομάχου ἀτονίαν, ἀλγήματα παντοῖον, σπάσματα, σπληνικούς, ἡπατικούς, νεφριτικούς, στροφουμένους, καὶ τὰ περὶ κύστιν καὶ θώρακα, καὶ ὑποχονδρίων ἐντάσεις, καὶ τὰ περὶ ὑστέραν πάθη, ἰσχιάδας, αἵματος πτύσεις, ἄσθματα, λυγμούς, δυσεντερίας, κοιλιακὰς διαθέσεις, καὶ περιόδους, καὶ θηρίων δήγματα. Hard.

15. *Perfrictiones.* Horrores febrium, τὰ ῥίγη. Hard.

16. *Asperitates.* Interaneorum, seu hypocondriorum distentiones, ὑποχονδρίων ἐντάσεις. H. — *Singultus ... capitis gravitates.* Legendum reor, non *asperitates*, sed *suspiria*, ex Diosc. lib. III: « Facit, inquit, ad coxendicis dolores, cruenta sputa, suspiria, singultus, intestinorum tormina, etc. » Pint. — *Singultus, tormina, asperitates.* Voss. *herpetas.* Numquid, « singultus, tormina, herpetas, capitis gravitates? id est, ἕρπητας vel ἑρπηδόνας, ulcera manantia, vel serpentia. Psellus: Ἕρπης, πάθος ἐξ ξανθῆς χολῆς καὶ τοῦ ἑτέρου χυμοῦ κατά τι μορίον συνιστάμενον. Gron.

17. *Convulsiones.* Τὰ σπάσματα. Dioscor. Hard.

CVI. 1. *Resedam.* Nobis eodem nomine *Reseda alba* (*Dodecand. trig.* gen, 1188 Pers. *Cappar. affin.* Juss.). Habitat in Gallia australi, etc. Ed.

2. *Reseda morbos reseda.* O reseda, morbum seda, ac remitte, etc. Hard.

3. *Quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant.* Codex noster, « Quis hic pullus egerit radices, nec caput nec pedes habeat. » Pint. — *Scisne quis hic p. egerit?* Forte rectius ex Regg. et Chifflet. « scisne quis hic pullus egerit radices? nec pedes, nec caput habeat » (Et sic jampridem ex vet. suo cod. legendum proposuerat Pintianus. Ed.). Pullum, credo, μεταφορικῶς collectionem seu apostema vocat, cui reseda imponitur. Hard.

CVII. 1. *Stœchas.* Totidem fere verbis Diosc. III, 31: Στιχὰς γεννᾶται μὲν ἐν ταῖς κατὰ Γαλατίαν νήσοις ἀντικρὺ Μασσαλίας, καλουμέναις δὲ Στιχάσιν, etc. Ab aliis στοιχὰς scribitur. De his insulis egimus in Geographicis, III, 11. P. Quiqueranus de Laud. Provinc. II, f. 59, ait turcicam classem, quum circa Massiliæ littora superiore sæculo staret, hac herba quotidie triremes onerasse, exprobrantibus identi-

gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu : pectoris dolores levat. Antidotis[2] quoque miscetur.

1 CVIII. (XIII.) Solanum Græci strychnon vocant[1], ut tradit Cornelius Celsus. Huic vis[2] reprimendi refrigerandique.

1 CIX. Smyrnion[1] caulem habet apii, folia latiora, et maxime circa stolones multos, quorum a sinu exsiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, et cum quadam acrimonia jucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium[2] orbiculatis, ut anethi; semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente æstate. Radix quoque odorata[3], gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex[4] ejus foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem: unde et nomen. Nascitur et in saxosis collibus[5] et in terrenis. Usus[6] ejus excalfacere. Urinam et menses cient folia et radix. Semen alvum sistit. Radix[7] collectiones et sup-

dem Turcis, cæcos indigenas esse, qui sua bona non nossent. — Nobis eodem nomine *Lavandula Stœchas* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1379 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Gallia australi, Hispania, etc. Ed.

2. *Antidotis.* Diosc. loc. cit. Miscetur sane theriacæ e viperis confectæ, ab Andromacho juniore ap. Galenum, lib. I de Antidotis, c. 7, p. 878 : Στοιχάδος ἀνὰ ⊳ ς'. H.

CVIII. 1. *Solanum Græci strychnon vocant.* Mirum, Plinium in explicanda natura solani tam brevem et abruptum fuisse. Dal. — Egimus de eo lib. XXI, cap. 105. Celsus, lib. II, cap. 33, cui titulum fecit, « Quæ res corpus aut erodant, aut reprimant, aut refrigerent, etc. Solanum, inquit, quam στρύχνον Græci vocant. » H. — *Solanum nigrum* (*Pentand. monogyn.* gen. 506 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in Europæ ruderatis, etc. Ed.

2. *Huic vis.* Dioscorid. IV, 71 : Δύναμιν δὲ ἔχει ψυκτικήν. Hard.

CIX. 1. *Smyrnion.* De eo pariter diximus lib. XIX, cap. 48 et 62. Tota hæc porro smyrnii descriptio totidem plane verbis legitur apud Diosc. III, 79. H.—*Smyrnium perfoliatum* (*Pentand. digyn.* gen. 719 Pers. *Umbellif.* Juss.). Ed.

2. *Capitibus caulium.* Supra caulem positam umbellam, ut anethum, gerit : σκιάδιον ἐπὶ τῷ καυλῷ ἀνηθοειδές. Hard.

3. *Radix quoque odorata.* Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Cortex... niger.* Diosc. l. c. H.

5. *Nascitur et in saxosis collibus.* Diosc. l. c. Hard.

6. *Usus.* Diosc. Δύναμιν δὲ ἔχει ἡ ῥίζα, καὶ ἡ πόα, καὶ ὁ καρπὸς θερμαντικήν. Hard.

7. *Radix*, etc. Diosc. l. c. H.

purationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest 2
et contra phalangia ac serpentes, admixto cachry, aut polio, aut melissophyllo, in vino pota; sed particulatim[8], quoniam universitate vomitionem movet[9]. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur[10] tussi et orthopnœæ semen, vel radix : item thoracis[11], aut lienis, aut renum, aut vesicæ vitiis. Radix autem ruptis, convulsis. Partus quoque adjuvat, et secundas pellit. Datur[12] et ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores[13] ciet et ructus : ideo infla- 3
tionem stomachi discutit. Vulnera[14] ad cicatricem perducit. Exprimitur et succus radici, utilis feminis, et thoracis præcordiorumque desideriis[15] : calfacit enim, et concoquit, et purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu ; quibus et succus illinitur, et malagmate[16] e cortice arido. Et ad obsonia utuntur cum mulso et oleo, et garo, maxime in elixis carnibus[17]. Sinon concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax.

8. *Sed particulatim*. Sed per partes ac separatim, non universum simul medicamentum sorberi oportet, ne vomitum cieat. Hard.

9. *Sed particulatim, quoniam universa vomitionem movet*. *Universitate* non *universa* in apographo nostro : rectius. Pint.

10. *Medetur*, etc. Diosc. l. c. H.

11. *Item thoracis*. Diosc. l. c. H.

12. *Datur et ischiadicis*. Dioscor. de crethmo silet. Hard.

13. *Sudores*, etc. Diosc. totidem verbis, loc. cit. Hard.

14. *Vulnera*. Diosc. l. c. Hard.

15. *Desideriis*. Vitiis, morbis. In græco fortassis ἐπιθέμασιν : pro quo legit Plinius ἐπιθυμήμασιν, remediis admovendis thoraci et præcordiis. Dalec.—*Thoracis... desideriis*. De hac voce diximus alibi. Simile illud Martialis, lib. I, Epigr. cx : « Et desiderio coacta ventris, etc. »

16. *Et malagmate*. Forte, *et malagmata*. Hard.

17. *Maxime in el. carnibus simul. Concoctiones fac. sapore*. (Sic prius.) Scribo : « maxime in elixis carnibus. Sinon concoctiones facit, sapore, etc. » ut *sinon* sit nomen herbæ : tum etiam ex Dioscoride, libro tertio, et Paulo septimo, cujus verba sunt : « Sinon calidus et subamarus est. Urinam movet, concoctionem adjuvat. Menses educit, et viscera obstructa aperit. » Fugerunt hæc Hermolaum in Corollario, qui in mentione sinonis Plinianum hunc locum præterierit, Plinii alias maximus compilator ; et Marcellum, qui in annotationibus in Dioscoridem nullum latinum scripto-

1 CX. Telephion[1] portulacæ similis est et caule et foliis. Rami a radice[2] septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in cultis[3], et maxime inter vites. Illinitur lentigini[4]: et quum inaruit, deteritur. Illinitur[5] et vitiligini, ternis fere mensibus, senis horis noctis aut diei : postea farina hordeacea illinitur. Medetur et vulneribus et fistulis.

1 CXI. Trichomanes[1] adianto similis est[2], exilius modo, nigriusque, foliis lenticulæ densis, amaris, adversis inter

rem de sinone egisse ait. Pint. — *Sinon*, etc. Sive, ut Diosc. vocat, Σίσων, lib. III, cap. 64. — *Sinon concoctiones*, etc. Abest hæc vox *Sinon* a libris ad hunc diem vulgatis, atque in *simul* transformata superiori sententiæ annectitur. Errorem deprehendimus, tum ex orationis ipso contextu: nam si hæc ad smyrnii semen pertinerent, *simillimum piperi* dici ars postularet, et mox *idem*, non *eadem in dolore efficax;* tum vero ex Reg. 2 codice, atque ex Indice MS. Reg. Colbert. etc. in quo diserte legimus, *Smyrnium XXXII*, *Sinon II*. Σίσων, ut monuimus, a Dioscor. appellatur, III, 64; nigro semine id esse dicitur, apio simile, ferventisque gustus, quale nimirum non smyrnio inest, sed piperi. Galenus quoque de Facult. Simpl. med. lib. VIII, pag. 228, concoctiones eo juvari ait, urinas mensesque cieri: οὐρητικός ἐστι, καὶ πεπτικὸς, ἐμμηνίων τε προκλητικὸς, κ. τ. λ. Hard. — *Sinon*. Legend. *sison;* nobis eodem nomine *Sison Ammi* (*Pentand. digyn.* gen. 700 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Italia, Lusitania, etc. Ed.

CX. 1. *Telephion*. Τηλέφιον Nicandro in Theriac. p. 63. — Τηλέφιον Dioscor. II, 217; nobis *Sedum Anacampseros* (*Decand. pentagyn.* gen. 1139 Pers. *Semperviv.* Juss.). Habitat in Gallia australi. Male Columna *Zygophyllum Fabaginem* habet. Ed.

2. *Rami a radice*, etc. Totidem verbis Diosc. II, 217. Hard.

3. *Nascitur*, etc. Diosc. l. c. H.

4. *Illinitur lentigini*. Sic etiam vitiligini albæ illini Diosc. ait l. c. moxque ubi inaruerit, abstergi: δεῖ μέντοι μετὰ τὸ ἀποξηρανθῆναι αὐτὰ ἀποψᾶν. Unde hoc loco *detergitur* forsan commodius legas. H.

5. *Illinitur et vitiligini*. Ei quam λεύκην vocant, ut diximus lib. XXI, cap. 75. Diosc. l. c. Hard.

CXI. 1. *Trichomanes*. Sive callithrix, ut diximus lib. XXV, c. 86. Describitur iisdem plane notis a Diosc. IV, 137. H. — Trichomanes, nobis *Asplenium Trichomanes;* adiantum, item *Adiantum Capillus;* de quibus alias jam dictum. Ed.

2. *Adianto similis est*. Iisdem locis nascitur adianton. Filici simile est, sed valde parvum. Dioscorid. Dalec. — *Adianto similis*. Nempe minori. Duo enim adianti sunt genera, ut dictum est lib. XXII, cap. 30. Majus alterum, quod et callitrichon, et polytrichon, et trichomanes appellatur: alterum mi-

se. Decoctum[3] ejus strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. Illitum cohibet capillos[4] defluentes: aut si effluxerint, reparat. Alopeciasque[5] densat tritum et in oleo illitum. Sternumenta quoque gustatu movet.

CXII. Thalitruum[1] folia coriandri habet, pinguiora paulo, 1
caulem papaveris. Nascitur ubique, præcipue in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle.

CXIII. Thlaspi[1] duorum generum est, angustis foliis, 1
digitali longitudine et latitudine in terram versis, in cacumine divisis, cauliculo semipedali, non sine ramis[2], peltarum specie, semine incluso lenticulæ effigie, nisi quod infringitur[3], unde nomen. Flos albicat[4]. Nascitur[5] in semitis

nus, quod adiantum. Vide quæ ibi diximus. Hard.

3. *Decoctum*. Diosc. l. c. Hard.

4. *Illitum cohibet capillos defluentes*. In libris hactenus editis, *succus cohibet*, etc. Verum sequitur mox, *densat tritum, et in oleo illitum*, quæ ad succum referri grammaticæ leges vetant. In MSS. Reg. Colbert. Chifflet. *lesum cohibet*. Nos interim ex conjectura *illitum*. Diosc. IV, 136, de adianto, cui vim parem trichomanes habet: Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτοῦ σὺν κονίᾳ καὶ οἴνῳ σμηχόμενον τρίχας ῥεούσας παρακρατεῖ. « Affrictum ejus decoctum cum lixivio et vino defluentes capillos cohibet atque confirmat. » Hard.

5. *Alopeciasque*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

CXII. 1. *Thalitruum*. Sic MSS. omnes, etiam in Indice. Galeno, lib. VIII de Facult. Simpl. med. pag. 178, θαλίκτρον. Eadem fere de eo narrat, Dioscoridem secutus. Hard. — Θάλικτρον Dioscor. IV, 98, nobis eodem nomine est *Thalictrum minus* (*Polyand. polygyn.* gen. 1359 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in Europæ pratis montosis. Ed.

CXIII. 1. *Thlaspe*. Scribo potius *thlaspi*, ex Dioscoride, et Paulo, et cæteris. Pint. — *Thlaspi*. Primum hoc θλάσπεως genus a Dioscoride describitur, II, 186. H. — Thlaspi Galen. videtur esse *Cochlearia Draba*, de qua jam dictum. Ed.

2. *Non sine ramis*. Disci effigie, δισκοειδὲς, inquit Diosc. l. c. Pelta sane disci effigie est. Hard.

3. *Nisi quod infringitur*. Nisi quod fractum videtur, οἱονεὶ ἐντεθλασμένον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔσχηκεν. Galenus similiter, lib. I de Antidotis, cap. 14, pag. 889: Ἔχον δέ κατά τι μέρος ἑαυτοῦ καὶ οἷον ἔνθλασμά τι μικρὸν, ἀφ' οὗ καὶ ὠνομάσθη θλάσπι. Alii inde deductum nomen volunt, quod calculos frangat, ὅτι λίθους θρύπτει, ut docet Galenus, lib. X κατὰ τόπους, c. 1.. H. — *Thlaspi campestre* (*Tetradyn. silicul.* gen. 1554 Pers. *Crucifer.* Juss.). Ed.

4. *Flos albicat*. Diosc. l. c. H.

5. *Nascitur*, etc. Diosc. l. c. H.

et sepibus. Semen asperi[6] gustus, bilem et pituitam utrimque extrahit[7]. Modus[8] sumendi, acetabuli mensura. Prodest et ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat[9]. Menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum thlaspi[10], aliqui Persicum napy vocant, latis foliis, radicibus magnis, et ipsum utile ischiadicorum infusioni. Prodest et inguinibus utrumque. Præcipitur, ut qui colligit, dicat sumere se contra inguina, et contra omnes collectiones, et contra vulnera, unaque manu tollat.

1 CXIV. Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo et falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est adalligatam triduo absumere lienes.

1 CXV. Tragonis[1], sive tragion, nascitur in Cretæ tantum insulæ maritimis, junipero similis, et semine, et folio, et ramis. Succus ejus lacteus in gummi spissatus, vel semen,

6. *Semen asperi.* Hoc est, acris. Diosc. σπέρμα δριμύ. Hard.

7. *Utrimque extrahit.* Inferne ac superne purgat: vomitione, ac per alvum: « Ventrem sursum ac deorsum purgat », inquit auctor libri de Simpl. med. ad Patern. t. XIII Operum Galeni, p. 1002. Hard.

8. *Modus.* Diosc. l. c. Hard.

9. *Prodest et ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat.* Diosc. II, 186, de thlaspi: Ἐγκλύζεται δὲ καὶ πρὸς ἰσχιαδικούς· ἄγει δὲ καὶ αἷμα πεθὲν, κ. τ. λ. « Prodest et ischiadicis infusum : potu sanguinem educit, etc. » An festinatione nimia græci scriptoris verba, quæ Dioscorides repræsentat, præpostere Plinius acceperit : an amanuensium potius vitio depravata latini auctoris verba fuerint, atque ita restituenda in integrum, « Prodest et ischiadicis infusum : potu sanguinem trahit, » aliis relinquimus æstimandum. Infundi certe clystere quidquam, donec eliciatur sanguis, non medicina nobis, sed pœna haud levis videtur. H.

10. *Alterum thlaspi.* Totidem verbis hæc Cratevas apud Diosc. l. c. Ἱστορεῖ δὲ Κρατεύας καὶ ἕτερον θλάσπι, ὅ τινες Περσικὸν σίνηπι καλοῦσι, πλατύφυλλον καὶ μεγαλόῤῥιζον, etc. Sprengelio est *Lunaria annua* (*Tetradyn. silic.* gen. 1564 Pers. *Crucif.* Juss.). Habitat in montosis. Ed.

CXV. 1. *Tragonis.* Hanc ipse supra attigit, lib. XIII, cap. 36. Easdem fere ejus herbæ notas affert Diosc. IV, 49 : Τράγιον φύεται μὲν ἐν Κρήτῃ μόνῃ, etc. Folia lentisco similia facit, ut et Galenus, lib. VIII de Facult. Simpl. med. pag. 236. Nobis adhuc ignota : neque enim fraxinella est, ut Dodonæo aliisque placuit. Hard. — Nobis est *Hypericum hircinum* (*Polyand. pentag.* L. *Hyperic.* Juss.). Ed.

impositione[2] spicula e corpore ejicit : tunditur recens et cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit; mammisque unice medetur.

CXVI. Est et alia[1] herba tragos, quam aliqui scorpion 1
vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, et ipsa in maritimis nascens. Hujus ramorum[2] x, aut XII cacumina trita ex vino pota cœliacis, dysentericis, sanguinem exscreantibus, mensiumque abundantiæ auxiliantur.

CXVII. Est et tragopogon[1], quem alii comen vocant, 1
caule parvo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calice lato, nigro. Nascitur in asperis[2], sine usu[3].

CXVIII. Et de herbis quidem memoria digna hactenus 1
aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re judicamus, aliis alias virium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, ut diximus[1]: chamæleon niger XL annis : centaureum non ultra XII[2]. Peucedanum[3]

2. *Vel semen, imp.* Dioscor. l. c. Ταύτης τὰ φύλλα, καὶ ὁ καρπὸς, καὶ τὸ δάκρυον, καταπλασσόμενα σὺν οἴνῳ ἐπισπᾶται σκόλοπας, καὶ πάντα τὰ ἐμπηγνύμενα. « Folia, semen et lacryma, impositione ex vino, spicula, omniaque corpori impacta evocant. » HARD.

CXVI. 1. *Est et alia.* Dioscorid. IV, 51 : Τράγος, οἱ δὲ σκόρπιον, etc. Et hanc ipse Plinius delibavit antea, lib. XIII, cap. 37. Asiatici cæli esse propriam Plin. ait, loco mox citato. H. — Nobis item *Salsola Tragus* (*Pentand. digyn.* gen. 659 Pers. *Atriplic.* Juss.). ED.

2. *Hujus ramorum... cacumina.* Eamdem vim racemorum acinis decem e vino potis, tribuit Diosc. l. c.

CXVII. 1. *Est et tragopogon.* Dioscor. II, 173 : Τραγοπώγων, ἢ τετραπώγων, οἱ δὲ κόμην καλοῦσι, etc. Vide Saraceni notas in Diosc. Pingitur a Lobelio in Obs. p. 297, qualem in horto Regio vidimus. H. — Nobis est *Tragopogon crocifolium* (*Syngen. æqual.* gen. 1758 Pers. *Chicorac.* Juss.), de quo jam dictum. ED.

2. *Nasc. in asperis.* Immo potius in pratis et udis. Quin et herba esui apta est. Diosc. DAL.

3. *Sine usu.* Nullius in medicina usus. Alioqui in cibis manditur, teste Diosc. l. c. HARD.

CXVIII. 1. *Ut diximus.* Lib. XX, cap. 3 : « Fuit jam ducentis annis servatum. » HARD.

2. *Ultra XII.* Quinque aut sex. Theophr. ex quo Histor. lib. IX, cap. 14, hæc omnia. DAL.

3. *Peucedanum sex : aristolochia*

sex : et aristolochia ac vitis silvestris anno in umbra servantur. Et animalium quidém exterorum[4] nullum aliud radices a nobis dictas attingit, excepta spondyle, quæ omnes persequitur. Genus id serpentis est[5].

1 CXIX. Ne illud quidem[1] dubitatur, omnium radicum vim effectusque minui, si fructus prius maturescant : item seminum, ante radice propter succum incisa. Resolvitur autem omnium vis consuetudine : et desinunt prodesse, quum opus est, quæ quotidie in usu fuere, æque quam nocere. Omnes vero herbæ vehementiores effectu viribusque sunt in frigidis locis, et in aquiloniis : item siccis.

1 CXX. Sunt et gentium[1] differentiæ non mediocres : sicut

ac vitis silvestris anno in umbra servantur. Hactenus legebatur *Peucedanum et aristolochia*, etc. Errorem detexit Theophrastus, a quo hæc manarunt, Hist. IX, 14 : Ὁ μὲν γὰρ ἐλλέβορος, inquit, καὶ τριάκοντα ἔτη χρήσιμος· κενταυρὶς δὲ δέκα καὶ δώδεκα. Πευκέδανον δὲ πέντε ἢ ἕξ. Ἀμπέλου δὲ ἀγρίας ἐνιαυτὸν, ἐὰν ἐν σκιᾷ ᾖ καὶ ἄπληκτος, κ. τ. λ. H.

4. *Et animalium quidem exterorum.* Libri omnes *cæterorum* præ se ferunt : mendose, ut ex Theophrasto discimus, quem Plinius nunc transcribit. Is enim loc. cit. τῶν δ' ἔξω θηρίων, inquit, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἅπτεται ῥίζης οὐδεμιᾶς· ἡ δὲ σφονδύλη πασῶν. Hard.

5. *Genus id serpentis est.* Immo potius vermis, in terra sæpe quam profundissime delitescentis : alvo candida, vertebrarum modo instar blattæ flexuosa, ore nigro, dentibus firmis, quibus etiam arborum, præcipue vitis, nedum herbarum radices erodit. Lugdunenses rustici vocant *un Turc*, quasi Turcam. Hortensibus et satis herbis animalia tria potissimum infesta sunt : primum spondylis, vel spondyla hic memorata : alterum prasocouris, vulgo, *taillepré*, Lugdunensibus *courterole;* tertium mus exiguus, brevi corpore, quamobrem rustici vocant, *rate courte*, cauda curta, pilo fusco, rostro acuto, instar muris aranei, cæcus ut talpa, ejusque modo terram suffodiens : is carduorum et cinararum magna pernicie, radices depascitur, olitoribus inimicissimus hostis et insidiator. Dal. — *Genus illud serpentis.* Insecti, odore tetri, de blattarum genere. Vide Constant. in Lexico, verbo Σφονδύλη. Hard.

CXIX. 1. *Ne illud quidem.* Hæc totidem verbis Theophr. Hist. Pl. IX, 14. Hard.

CXX. 1. *Sunt et gentium.* Totidem plane verbis hæc Theophr. Hist. IX, 15 : Ἡ δὲ ἕλμινς σύμφυτον ἐνίοις ἔθνεσιν· ἔχουσι γὰρ ὡς ἐπίπαν Αἰγύπτιοι, Ἄραβες, Ἀρμένιοι, Σύροι, Κίλικες. Θρᾷκες δὲ οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ Φρύγες. Τῶν δὲ Ἑλλήνων Θηβαῖοί τε οἱ περὶ τὰ γυμνάσια, καὶ ὅλως Βοιω-

accepimus de tineis[2] lumbricisque, inesse Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis : e diverso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quam quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innascuntur, quum absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimvero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci voluit : artesque salutares inseruit et visceribus, quippe quum surdis[3] etiam rebus inseruerit. Tum vero illa animæ[4] auxilia præstantissima[5] ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

τοί· Ἀθηναῖοι δ' οὔ. Sic peculiares certis regionibus morbos novimus : phthisim Lusitanis, strumam Hispanis, Alpinisque : Narbonensi Galliæ hydrocelen ; omnes quidem ex aeris gravitate natos. Vide Fernelium, lib. II de abditis rerum Causis, cap. 11, pag. 74. HARD.

2. *Tineis.* Alii, *tæniis.* Iis omnibus complectitur etiam dracunculos Ægypto Arabiæque peculiares, de quibus Paulus lib. IV, cap. 58, et lib. VI, cap. 83. DAL.

3. *Quippe quum surdis.* Inanimis et ignobilibus, ut dictum est lib. XXII, cap. 3. HARD.

4. *Tum vero illa animæ.* Illa vitæ remedia ex alia vita peti natura voluit, hoc est, ex vivis pariter animalibus. HARD.

5. *Auxilia præstantissima.* Potior lectio, *præsentissima.* PINT.

TABULA

RERUM

QUÆ IN PLINII SEPTIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

PARS PRIOR.

PARS POSTERIOR.

FINIS TOMI SEPTIMI.